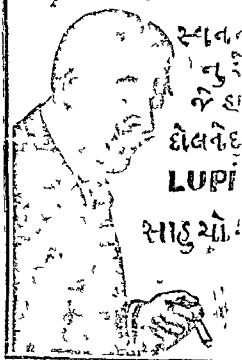

ગુલશન.

GULSHAN

ઑગષ્ટ ૧૯૧૪ August 191

આજના અંકના લેખકો—

ઉ-મીસ

મિસ કે સી

મિસ માણેક ડોનીવાલા

મિસ શીરીન

મો મવીતા

રા વ્રજવિહારી

રા નથુભાઇ ગંભીરચંદ શાહ

મનમોહનરાય હકુમતરાય દેશાઈ

Editor *BHAGALIA*

Printed and published by D. K. D[illegible] Gulshan Printing [illegible]

ગુલશન.

Gulshan.

અધિપતિ—ભાગસ્યા.

Head office —NAVSARI.
Bombay—office c/o Manek Printing Press Grant Road.
London agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane, London, E. C.

હેડ ઑફીસ —નવસારી
મુંબઈ ,, —કેર ઑફ માણેક પ્રિંટિંગ પ્રેસ ગ્રાંટ રોડ
લંડન એજંટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ એન્ડ કો० ૨૧, વોરવીક લંડન, ઇ. સી.

(પુસ્તક ૫ મું) ઑગસ્ટ ૧૯૧૪ અંક ૮.

શાંકળ્યું.

એક ગમખ્વાર નોંધ.

The sad demise of Lady Hardinge at London has been heard with the deepest sorrow in India. Not a town—not a village nay not an Indian, be he male or female, breaths there in who has not heard that dire calamity with the greatest shock. Every one believes as if he or she has lost some dear friend. None knew our brave and worthy Viceroy will have to suffer such a terrible loss at present. In last march she was with us, as our friend, adviser and wellwisher; but now she is no more. When we feel so much what must be the state of Lord Hardinge? They were a happy couple and this terrible disaster is sure to tell heavily upon the brave Viceroy for the extension of whose Viceroyalty India was crying till that Saturday...nay even the printing ink was yet wet when this blow fell like a thunder bolt. Life is not immortal, but premature deaths of such personages as Lady Hardinge are really too much for us. Shedding bitterest tears let us pray the Almighty to be kind to Lord Hardinge to make him bear this heavy loss patiently. Lady Hardinge has done much for India. The Indian women's medical service and such other works will perpetuate her revered name. Peace be unto thee oh, brave and generous Lady! *Shanti!*

× ÷ + ×

"In the midst of the sorrow and heavy burden of grief that it has pleased the Almighty in His infinite wisdom to place upon me and my family in taking my dear wife to her eternal rest, I wish to convey to the people of India my pro-

હિંદના ભલા વાઇસરોય નામદાર લોર્ડ હારડીંજનાં બાહોશ પત્ની લેડી હારડીંજ ગઇ તા૦ મીએસાંજના લંડન ખાતે અચાનક મરણ પામવાના દુઃખદાયક સમાચાર હિંદમાં ફરી વળતાં આખું હિંદ કકળી ઉઠયું છે, અને જાણે દરેકે પોતાનો અંગત મિત્ર ખોહયો હોય તે પ્રમાણે કર્યું છે. ભલાં લેડી હારડીંજ સદગુણી મહેરદાર હોઇ પોતાના પ્રાણ પતીને તેમના જોખમ ભર્યા ઓધ્ધામાં દરેક મદદગાર રૂપ થઇ પડયાં હતાં. નામદાર વાઇસરોય પર ફેંકાયલા બોંબ વખતની આ બાનુની ધીરજ ખંત અને નમ્રતા ખરેજ અજબ રોશનીમાં ઝળકી રહી હતી. હિંદનાં ભલાં માટે આ બાનુએ પોતાના વખતમાં બનતું કર્યું છે ઘણાક ફંડોને પગભર કરવા ઉપરાંત આ બાનુએ પડદેનશીન બાનુઓની સગવડને ખાતર બાનુ ડાકટરોનું ખાતું મોટા પાયાપર સ્થાપ્યું છે. કેળવણીના કામમાં પણ તેઓએ અનેક રીતનો આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો છે. હિંદનાં હાકેમ પર આવી પડેલો આ કુદરતી ફટકો ઘણો જબુન છે પણ પરમાત્મા પ્રત્યે આપણે બે હાથ જોડી દુવા ગુજારીશું કે તે બારે હક તાલા તેમને આ ફટકો ખમવા પુરતું ધૈર્ય બક્ષો! દરેક હીંદી ઉગર તેમના ગમમાં હમશરીક થઇ પ્રભુ પાસે દુવા ગુજારે છે કે મરહુમના પવિત્ર આત્માને પેલી દુન્યાની ઉદમમાં ઉત્તમ શાન્તિ મળો આમીન!

શીમલાથી નામદાર વાઇસરોયે હિંદી પ્રજાને નીચલો જવાબ મોકલ્યો છે:—

"ઘણીજ ગમગીની અને દલગીરી વચ્ચે ખુદાતાલાએ મારી અને મારા કુટુંબ વચ્ચેથી

found gratitude for the countless expressions of deep love and true affection for Lady Hardinge that have reached me from every class and creed throughout India and for the sympathy offered to me and my family in our great sorrow. In her I have lost a truly devoted wife and a most noble helpmate, and the people of India have lost a very loving friend. She loved India and the people of India, the women and children, the suffering and the poor. Few can realise how much though gone to her eternal home, her love for India will, I know, remain and bring its blessing from above."

Harding of Penshurst.

મારી વ્હાલી મોહરદારને સદાની શાંતિમાં લઇ લીધી છે તે માટે હુ હીંદી પ્રજાને લેડી હારડીંગ માટે દરશાવેલી ઉંડી લાગણી સારૂ અને મારી તેમજ મારા કુટુબ તરફ અમારી ગમગીનીમા દરસાવેલા ખેદ માટે અંત કરણ પુર્વક આભાર માનુ છુ. મરનારના મરણથી મે એક ઘણીજ નેક ધણીઆણી અને એક મેટો ઉમદા મદદગાર ગુમાવ્યો છે. અને વળી હીંદી પ્રજાએ એક ઘણોજ વહાલો મીત્ર ગુમાવ્યો છે. મરનાર હીંદને, હીંદી પ્રજાને હીંદની સ્ત્રીઓ, બાળકો અને દુખીઓને ઘણાજ ચાહતા હતા, તેઓ જો કે સદાની ઉંઘમા સુતા છે તે છતા પણ હીંદના પ્યાર માટે તેઓના આશીરવાદ હુ જાણુ છુ તેમ ઉતરશે."

ગુલાબી દિવસ ! શુ વિચાર કરો છો, બના ? ઇગ્લાંડમા આપણા રાણી માતા એલેકઝન્ડરાના નામથી તા. ૨૪ મી જુને દર વર્ષે હાલમા લંડન ખાતે ગુલાબી દિવસ ઉજવવામા આવેછે. આ દિવસે રાણી માતા એ ઇંગ્લાંડમા આગમન કર્યું હતુ અને તેથી તે દિવસ પવિત્ર ગણાતો થયો છે. આ દિવસે સખ્યાબધ બાનુઓ અને બચ્ચાઓ ગુલાબના ફુલ વેચવા નીકળી પડે છે. તેમની પાસે ગુલાબી રગની પૈસા એકઠા કરવાની નાનકડી પેટી હોય છે કે જે પર રાણી માતાની છબી છાપેલી હોય છે. આ ફુલો વેચનારાઓની સખ્યા આ વખતે વીસ હઝારની હતી અને મહોલ્લે ને ગલી ગલીએ તેઓ ઉભરાઇ ગયા હતા. જ્યા જુઓ ત્યા હસતી, રમતી, નાચતી, કુદતી સુન્દરીઓ હસી, હસી હસાવીને ગુલાબી બટન પહેરાવા તૈયારજ ! એકના હાથમાથી છુટયો કે બીજાના હાથમા સપડાયો ! પણ લોકો બી જબરા પરગજુ ! ઝટ ખીસામાં હાથ નાખ્યો કે લે બાપુ, કેડો છોડ ! આ ફુલોનાં વેચાણથી ત્રણ લાખને પદર હઝાર રૂપ્યાની મોટી રકમ જમા થઇ છે અને તેમાથી રાણી માતાના માનીના ખાતાઓ અને હોસ્પીટલોને મોટી મદદ મળશે. હિંદમા આવી પહેલ નીકળશે કે ?

"બાહારે ગુલશન"

લખનાર—" હરમીસ. "

રંગતમાં ભાત ભાત, જાત છે,
" ગુલશન બાહાર "
કાવ્યને શોભાવતી "બેનો" છે
" ગુલશન બાહાર "
ડાળીને દિપાવતો બન્યો છે,
" ગુલશન બાહાર "
ભરપુર હ[illegible]માળાની હારો છે,
" ગુલશન બાહાર "
ઝલકતા "મોતી" સમાન, દાણા છે,
" ગુલશન બાહાર "
સહવાર અને સાંજમા પમરતી છે
" ગુલશન બાહાર ",
કળી પેચદારબી ઝુલી રહી,
" ગુલશન બાહાર "
માધુર્યતામાં, શી વાણી, બરી છે
" ગુલશન બાહાર "
નર નારીઓ ભાવથી લહેરે છે
" ગુલશન બાહાર "
શેહર, ગામ, પરદેશમાં જાહેર છે
" ગુલશન બાહાર "
હિચકાને માંડવા પાયા છે,
" ગુલશન બાહાર "
લહેકીના લલકાર સૌ ગોટે છે
" ગુલશન બાહાર "
મિદાસના મેવાંતો ઝુલે છે
" ગુલશન બાહાર ",
શુભ જનો મોજ કરે છે
" ગુલશન બાહાર "
રહે શાદમાન! પ્રકાશિત! એ
" ગુલશન બાહાર "
નવિન મોજ આપતો રહે
" ગુલશન બાહાર "

" ગુલશનનો બ્હાર "

લખનાર—" હુરમીસ. "

નાદર ખુશનુંમા ફુલોથી દિપક થયેલો બા ગ. તેના માળીની ઉત્તમ પ્રકારની કારીગીરી નો ભાસ, બાગમાં દાખલ થનારને ક્હીએ પ ડે છે. બાગમાં સજાવત કીધેલા તરેહવાર, જાત, જાતના કયારા, માંડવા, કુશળતાનીજ એ કલી નહી, પણ ઉચ્ચ પ્રકારની ધીરજ, ખંત, અને મહેનતની ભાસ આપે છે.

જ્યારે એક બાજુએથી એવી ઉત્તમ ચા તુર્યથી માળી પોતાની બાગબાની, આનંદ આ પવા જેવી પ્રકૃતીમાં ખીલવવાની કોશિસ કરે છે, ત્યારે અટલુ પણ બીજી બાજુએથી ધ્યાનમાં લેવા જોગ છે, કે તે ખીલવવા પાછળ જરતી પણ જરૂરજ છેજ છેજ. ફુલ કાઇ આપો આપ બનતા નથી. તેવાજ ઉત્તમ પ્રકારના સાધનો પુરા પડવા જોઇએ તડકાનો છાયડાનો નિયમ નુસાર ફાયદો જાણનાર રહેવો જોઇએ. કુશળ મળી સાથે તેની કુશળતાની પિછાણ થવી જોઇએ.

તેજ પ્રમાણે "જ્ઞાનના ગુલશન," ની ખીલવણુ કાંઇ ઓર તરાહની છે. તેમા પણ જેવી તેવી ધીરજ, જેવી તેવી ખંત ચલે નહી. ઘણીજ શાન્તિ સાથ, મક્કમ પણે. પણ ધીમે સુધારા વધારાની રિત સાયવરાપર ચકોર ચક્ષુની ઘણીજ જરૂર છે.
જેમ. માડવામા ફુલો અને વૃક્ષોની ગોઠવણ ઉપર રસિકતાનો ક્યાસ રાખવો પડે છે, તેમ "જ્ઞાનના ગુલશન" મા ક્યાસ કરવો, કાઇ સહેલો સવાલ નથી.

કેટલી વાર એવા "જ્ઞાનના ગુલશનનો" સોહડમ, કોઇને ન ભાવે તેથી તે સોહડમ નઠારો છે એમ માનવામા જેટલી ભુલ છે, તેટલીજ ભુલ "જ્ઞાનના ગુલશનમાં" ભના ડાનો ભમરડો ભમાવી દેવામાં જ્ઞાન જાણનારના ભેજામાં મોટી "સુળ" પડેલી સમજવી.

અરે "જ્ઞાન" ની વ્યાખ્યાના ગુણ ગાવાની કોઇને શકિત હોય! તેની ભકિત કરવાની તાકાતવાળા કોઇ વિર, વિરલા ભકતો હોય! કદાપિ હોય, તો તેવાઓની સમાગમમાં આવતાં આપણા અભણ મગજમાં તેઓના ઉચ્ચ ભાન, ઉચ્ચ "જ્ઞાન" ના ગુણીલા ભણકા સમજ ન પડવે, તે માટે ટચાકડી ફોડી દેવી એ કેવળ બીન સમજની નિશાન સમજવી. એક શાળામાં ભણાવતા ઘણાક શિક્ષકો હોય. દરેક જણ શિક્ષક કહેવાય. પણ શુ તેઓમાં ફરક નથી. ઘણોએછે. તેમ છતાં તેઓ વચ્ચે ફરક નથી એમ [illegible]ની લેવુ શુ 'અજ્ઞાનપણુ' ન કહેવાય.

[illegible]મતો વાડીમાં ફરતા કેઇ એક ગુલાબ મેળવવા કેવો જીવ ટવલાવે છે. તે મેળવવા પછી તે કેટલો હરખાય છે ગોયા તેમાં પોતાના મને ભાવની કાંઇ નીશાન પિછાણે છે કોઇ પોતાના વહલાઓની યાદી સમજી લે છે અને કોકનો જાણે કશાએ કામનુ તે ફુલ હોયજ નહિ તેમ તોડી તરછોડી ફેકી દે છે તેથી શું ગુલાબની ઉત્તમતાઇ કમી થઇ! તેથી શુ માળીની મહેનત વયર્થ ગઇ! ના

તેજ પ્રમાણે જ્ઞાનના ગુલશનમાં" ફરતાં શું દરેકને ઉત્તમ વાચન વાણી ધ્યાનમા ઉતરવાનું છે! શુ દરેક વાચનારને જ્ઞાનના ગુણકારમા વલન લેનારને દરેક સમજણ પડવી જોઇએ!

એ તો સર્વની શકતી ઉપર આધાર રાખે છે કદાપી વાંચન વેળા કઈ ન સમજ પડતુ હોય તો સમજ લેવા શ્રમ લેવો જોઇએ?

એવો શ્રમ લેવનો ક્રમ ન સપાદન થાયે છતાં પછી તેમા ભુલજ છે એવો વીચાર રાખવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ નહી

માટે દરેક જણને "જ્ઞાનનો ગુલશન" ખીલવવા હોંસ રાખવી ઘટારત છે જેથી દુન્યામાંથી અધકાર નીકળી જાયે, જયારે ફુલોના ગુલશનમાં આંખને તાજગી મળે છે નાકને સુગંધ મળે છે ત્યારે "જ્ઞાનના ગુલશનમાં" જે તાજગી મળે છે તે સર્વે સ્નાયુના સુખને માટે છે. ત્યાં પ્રત્યેક સ્નાયુને આરામ મળતો જાય છે. સંસાર સુખી થાયે છે. નબોજી સુસ્ત આળસાઇની ઉધ નીકળી જાય છે.

પામઆલા શુ છે?—મેલેરીયાનો દુશ્મન.

એ જ્ઞાનના ગુલશનને ખીળવવાનિ દરેક જ જણુની દરેક ધર્મની પહેલી ફરજ છે તેમાંજ આ જીંદગીની જેહમતનુ કરજ વળશે. જ્ઞાનથી જે સુખ હાસેલ થશે તેમાથી જે ઉચ મોજ મલતી જશે તેવી મોજ કશાથી મળશેજ નહિ.

માટે આ 'ગુશલન "માં"જ્ઞાનના ગુલશનમાં" મોજ સાથ ઉચુ વાચન રમુજ સાથ જ્ઞાન ખીલવવા જેવી વાણીઓ હમેશ પીરસાએ એમજ વિચાર રંડેલો દેખાય છે. કેટલી વાર કાવ્યની સાદી ગુંથણુમાં અનેક ઉંચો ભાવ ભરતો રૂડો ખ્યાલ સમાવેશ કરતાં તેના બનાવનારની મહેનતનો ખ્યાલ લેવાય છે. ખરેજ આપણને લાગે છે કે તેમાં ઉચ "જ્ઞાન અને ભાવન"ની રેલા રેલ હોવી જોઇએ.

તે ઝટ વંચાઇ ગઇ એટલી તે સહેલી નથી પણ તેની ગોઠવણ ઉપર જરા વધુ પ્રવાસ કરવાથી આપણને પણ તે મહેનતનો ભાર અર્થ ઉપરથી અચુક થાય છે.

જ્યારે વાંચતા વાર લાગતી નથી પણ તેનો અસલ બંધ બેસતો ખ્યાલ ઉપજાવતાં કેટલો શ્રમ થાય છે ત્યારેજ આપણનેજ ખ્યાલ થાય છે કે "જ્ઞાનના ગુલશનનુ" ખેતર ખેડવુ ખરેજ કઠણુ કામ છે. પણુ જ્યાં જ્ઞાન પ્રબળ હોય છે ત્યાં આ ઉપર સઘળુ આસાન છે.

માટે સૈ કોઇ અનેક પ્રકારના આકારમાં "જ્ઞાનના ગુલશન"ના માંડવામાં બીમાં રોપી મુજબ તરાહના રંગ રૂપમાં આકારો "ગુણી આકારોના" ચોકઠાં તૈયાર કરતા રહેશે તો ભવીસ્યની આવતી ઓલાદના માટે એક અતિ મોહક, અતિ રંગી આમણો ગુલશનના બહારનો પમરતો ભાવ પોતાં પાછળ મેલી જવાના આશિષ મેલવશો !

મોતી ગૌરી.

ભાગલ્યાની ઐતિહાસિક વાર્ત્તા.

સુંદર ચિત્રો

ગુલશનનાં ગ્રાહકોને ખાસ એક રૂપીએ ૭ આને મળશે. તારીખ ૨૦ મી આગષ્ટ ૧૯૧૪ ને દીને બહાર પડશે.

મેહેરબાન મેનેજર
ગુલશન પ્રીંટીંગ વર્કસ–નવસારી.
સાહેબ,

મી૦ ભાગલ્યાની ઐતિહાસિક વાર્તા મોતીગૌરીના ગ્રાહક તરીકે મારૂં નામ નોંધજો અને ખાસ ભાવ એક રૂપીઓ ૭ આના તથા પોસ્ટેજ જુદું મળી વી૦ પી૦ કરશો.

કીંમત રૂપ્યા બે પોસ્ટેજ જુદું.

૩૫૦ પાનાં

આ કુંપો ઉપયોગમાં લેજો. તે સિવાય માંગણી સ્વીકારાશે નહિ

સી. ____________________

તા. ____________________

સ્વતંત્ર.

ભાગલ્યાના આ અઠવાડીક પત્ર નો

૧૯૧૪ પતેતી

નંબર

નમુનેદાર અંક થશે

સંખ્યા બંધ ચિત્રો ઉપરાંત ઘણા જાણિતા લેખકો એ પોતાના લખાન મોકલ્યાં છે.

કિંમત ચાર આના.

મેનેજર, સ્વતંત્ર. નવસારી.

હીંદે ગુમાવેલો ભલો હીરો.

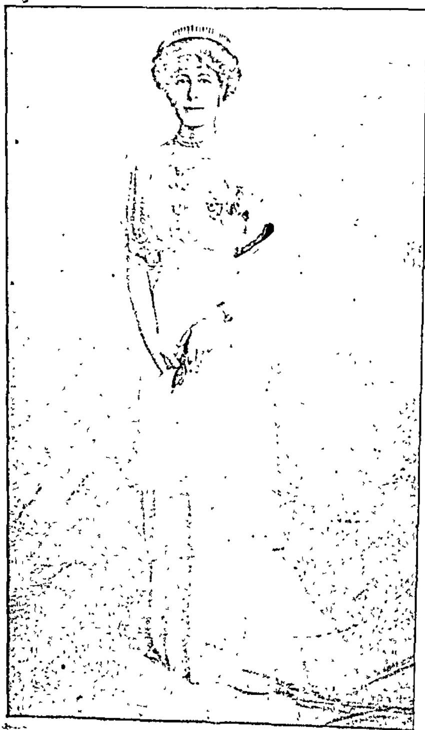

Photo By Vernon & co. Bombay.
Block by the Bombay Chronicle.

મરહુમ ના૦ લેડી હારડીંજ સી. આઇ.
હિંદના વાઈસરોયનાં ભલા પત્ની,

ગુલાબી દિવસ.

નામદાર રાણી માતા
એલેક્ઝાંડ્રા માતા અને
પ્રિન્સેસ વિક્ટોરીઆ.

તા. ૨૬મી જુને લંડન ખાતે પાળવામાં આવેલો ગુલાબી દિવસ.

Block by the BOMBAY Chronicle

રાખી નહિ. એ ખરૂં છે? તેણે તેનીનો હાથ પકડી પુછ્યું.

હવે તે શું જવાબ આપે? દેખીતો ગેર ઇન્સાફ તેની બ્હેન તેણીને કરતી હતી બચ્ચાંનો તેણીને અભાવ! આહ! જે પાડ પડોશીનાં વગર ઓળખીતાં બચ્ચાંઓ પર જીવ પટકે તેઓ ને પ્યારથી રીઝાવે, જે બાળકોપર ખુદરતીજ પ્યાર ધરાવે તે સ્ત્રીને બચ્ચાંનાં અભાવ! એવું તો ઘણું જુઠ્ઠું સાચ્ચું કરી તે બ્હેને તેની નજરમાં તેણીને હલકી પાડવાનું કીધું હતું અને હજી કરતી હતી તેના મા વગરનાં તે ન્હાના ભુલકાઓ પર શું તેને ઓછું હેત બતાવ્યું હતું કે તે એમ શક રાખતો હતો? દુઃખથી તેણીની આંખો આંસુથી ભિજાઇ ગઇ.

“ નવલ તમે શું તે માનો છો? ખુદા સાહેદ છે કે તમારાં બાળકો જ્યારથી પોતાની વ્હાલી માવતરનો આશરો ખોઇ બેઠાં ત્યારથી હું તે લોકોને મ્હારાં બાળકો મિસાલ ગણતી હતી. તમે કોઇબી વખતે તેવી કશી રીત મ્હારામાં જોઇ હતી?” તેણીએ પુછ્યું.

“નહિ. હું જાણતો હતો કે તુંને બચ્ચાંઓ પર પ્યારછે. મેં એ વાત સાંભળી હતી તેથી તો તું મ્હારાથી ઉમ્મરમાં ન્હાની છતાં હું તુંને અને તુંનેજ માગ્યા કરતો હતો. તેં જો એ બી નડ નાખી હતે તો હું બચ્ચાંઓને માયજી સાથ રાખવાની ગોઠવણ કરતે. પણ તેં શા કારણથી મને ના પાડ્યું હતું? હું શું તને ગમતો નહતો?”

“મને ના પુછો, ખુદાને ખાતર એ વાત ના કરો નવલ. મ્હારી પર દયા કરો. જરા જીવ મારી તમો રહેશો તો તમારો સંસાર સુખીજ થશે. એમ તો બધાને તમો દુઃખી કરશો. હું ઘણીજ દિલગીરછું કે એનું કારણ હું તમને આપી શકિત નથી. તમને મળવા પછી કદાચ મને તે બાબે દિલગીરી લાગેછે ખરી તો પણ મ્હારી ફર્જ મેં બજાવી કરી હું ખુશ છું. ચાલો હવે આપણી ટ્રેન આવી” એમ બોલી તે ઉઠી પણ તે તો વેટીંગ રૂમની ખુરસીપર જેમ બેઠો હતો તેમજ બેસી રહ્યો.

“એટલી બધી ઉતાવલ કરી ઘેર જવાની અગત નથી. આજે આપણે મોડી રાતે પણ જઇશું તો ચાલશે. તું મને એ ભેદ નથી આપતી તો હવે સાંભળ મેં નકિક વિચાર શું કીધોછે તે. હું તને કહું. મ્હારો વિચાર ચાકરી છોડી મુંબઇને છેલ્લી સલામ કરવાનો છે. હું તુંને સાથે લેઇ જવા માંગુછ તો ખરો પણ લોક લાજને ખાતર ને ત્હારે પોતાને ખાતર હું જરા વિચારમાં છું પણ મ્હારા વાસ્તે મેં નકિક વિચાર એજ રાખ્યો છે.”

“ઓ નવલ! તમે એમ ના કરો. અરે ખુદા! પછી તમારા બચ્ચાઓનું શું થશે? માય વગરના જે છે તે પછી બાપ વગર કેમ રહી શકશે. તે ઉપરાંત ન્હાના બચ્ચાંઓ સાથ દીના શું કરશે? નહિ નહિ નવલ એ વિચારજ કહાડી [illegible]” તે ગભરાટમાં તેની આગલ બેસી સમજા[illegible] લાગી.

“ નાજુ એટલી ગભરાય છે કાં [illegible]ઈ આજે કાલેજ જવાનો નથી. મને [illegible]કાજ તપાસી જતાં છ મહિના તો થશેજ. [illegible]ણુ મેં નકિક વિચાર એજ રાખ્યો છે. એ જીંદગીએ જીવવાની મજાહ છેજ શું? હું તે હવે ધરાઇ ગયો છું. મારા સુખને ઉલટવી નાંખીને દુઃખી કરનારને હું જરા પણ ધકો આપતો નથી. તેણે તો સારૂંજ ચ્હાયુ હશે.” તે દુઃખથી બોલ્યો.

“હું મારો ભેદ તો કંઇ કહી શકિત નથી તો પણ જણાવવા દો કે તે વખતે હું મારૂં મન બરાબર સમજી શકી નહતી. ખરૂં કહુંછ કે તે બાબદને મેં મશ્કરી ગણીનેજ કહ્યું હતું. તમને તો એક રૂપાળી અને સુંદર બૈરી જોઇતી હતી. જે શબ્દો વારંવાર સાંભળ્યા કીધા પછી હું જરાબી મન કરૂં તેવી ન હતી. ખુદાએ જેવી મને બનાવી તેવી મને કોઇ મરજીથીજ પસંદ કરે તે વાત જુદી હતી. પણ એ નજીવી બાબદને વધારે લં

બાજુ રૂપ હું આપતી નથી બીજા બધા કરતાં તમો મને વધારે પસંદ હતા તેથી કદાચને હું હા કહેતે પણ તે ઉપરાનનું બીજું કારણ હું કહી શકતી નથી"

ત્યારે તું એમ તો કબુલ કરે છે કે હલકાની તારી તે લાગણી આગળ કરતા ફેરવાઇ છે. તું મને ખરે ખરૂં કહે નાજુ તું જે બોલશે તે પર મારી જીંદગીનો આધાર છે ખરેખરૂં જાણવા વગર હું કઇ બી પગલા ભરી તમોને દુખમાં નાખવા માગતો નથી મને એટલુંજ કહે કે તું મને ચ્હાય છે" તે તેણીને પસે એવી પ્યારથી ચુમી કરતા રહ્યો તેને તેમ કરતો અટકાવવા તેણીએ ઘણા ફાંફા માર્યાં, પણ તે જોરાવર અને મજબુત હતો તેથી ફાવ્યો

એમ સાખી ના થા વ્હાલી! એટલુ કરવાં [illegible] સખ્યારો મળે છે મારા દુખમાં ધીરજ [illegible] આવે છે મને જવાબ આપ જાન કેટલું [illegible] હું તમોને ચાહુ છું ત્હારે મ્હારે ને [illegible]થી મને સુખ મળશે " તેણીએ શરમથી પોતાનું માથું નમાવી દીધું ને તેના છાતી પર માથું મેલી તે ડુસ્કે ડુસ્કે રડવા લાગી કેવો જવાબ તેણીએ આપ્યો હતો! સુખને ઠોકરે માર્યું હતું! ત્યાં તેના પાસમાં ઉભુ રહેવામાં કેવું ઉત્તમ સુખ હતું? તો જીંદગી ભરના સાથી તરીકે, તેણી રહેને વ્હાલી લાગી નહિ ચ્હાતે! આહ તે બેવકુફ તો બનીજ હતી!

"એમ બોલવામાં કપટ શું છે નવલ! તમો તે જાણી ચુકા છો છતાં મ્હારી પાસ ખુલ્લું બોલાવો છો તેમાં પાપ છે. એમ મને સતાવો ના નવલ તમે તો જુદા પડશો ને દુખી તો હું થઇશ દુખને પશ્ચાતાપથી મારી ઉમર બગડી જાય છે તો પણ મ્હારા બોજે તેણીને સુખી રાખી શકી છતે ફર્જનો બદલો ખુદા મને આપે એજ માગુ છું હા હવે પ્યાર શું ચીજ છે તે હું શીખી પણ તે મારે બહુજ મોડું થયું છે એટલે એવા કંઇ વિચાર પણ હું તો કરતી નથી ખુદા તમોને તમારા બચ્ચાને માથે ઘણા વરસ જીવાડે એવું માગુ છું નવલ ડીઅર તે હવે જરા ખુલાસાથી બોલી

'એ કમનસીબ બેન હું જાણીશ નહિ ત્યાં સુધી હું જંપીને બેશીશ નહિ વારૂ હું એમ પૂછું કે મે ત્હારી સાથ પરણવા માગ્યું હતું તે બીના તે ઘરમાં કોઇને કહી ન હતી શું?' તેણે બીજી રીતે પૂછ્યું

"ઘરમાં તે કોઇજ જાણતુ નહતું. મે તે પર [illegible]સ્ત વિચાર કીધો હતો ને પછીજ [illegible] પાડ્યું હતું તો પણ નવલ છેલ્લી તમે માગણી કીધા પછી ઘરમાં એવા બનાવો બન્યા કે જેથી મને લાગ્યું જે તમને ના કહેવામાં મે મુર્ખાઇ કીધી હતી ત્યારથીજ હું તમને મળવા લાગી હતી, મારા નવલ પણ જ્યારે મે જાણ્યું કે તમે મ્હારી બ્હેનને પસંદ કરી ચુકા છો ત્યારે આહ હું શું કહું! ખુદાજ મ્હારા દુખની વાત જાણે છે એ મ્હોડા રાખીને ફરતા મને ઘણુંજ ખમવું પડ્યું છે એક બાજુ ખુશાલી જણાવવાની ફર્જ અને બીજી બાજુ મામનો ફેરવાઇ ગયો તેનુ જબ્બર દુખ તે વખતના દહાડાઓ હજી હું કમકમાટ સાથે યાદ કરૂં છું આસ્તે આસ્તે મે મ્હારી લાગણીપર કાબુ મેળવ્યો ને હું ફતેહ પામી તમારાથી હું હમેશાં દુર રહેતી કદાચજ હું તમારે ત્યાં આવતી એમ બધાથી દુર રહી મે મારી લાગણી જરા જરા દબાવી પણ આ છેલ્લા ચાર વરસથી મીનોના જન્મ પછી વધારે ભેગાવાથી મારી હાલતમાં ફેરફાર થઈ ચુકો નવલ વ્હાલા આ મારો સાચ્ચો ખુલાસો છે તમો હવે દયા કરી તમારો વિચાર ફેરવો મીનો બેહરાને હાની નાગુ આટલી ન્હાની ઉમ્મરમાં પોતાના બાપથી વિખુટાં પડે શું! હવે વળી વીરાને અને કેઝીને મુકીને જવા તમારો જીવ માનશે નહિ - ના બોરોની તમો નહિ જશો કેના "

"હું તુને વચન આપી બંધાતો નથી. તેં એ બધું સાંભળવા ના પાડી હું જાણવા માગુ છું તો પણ આ તારા ખુલાસાથી મને ધીરજ આવી છે. તું મને ચ્હાય છે તેજ એક સંતોષ છે. મને લાગેછ કે એ બાબદની બિસ્તરમાં પણ ત્હારી બ્હેનેજ છુપાયલી હશે. ચાલ હવે રડના વહાલી, ખુદા આપણને સુખમાં રાખવ નો માર્ગ પોતેજ બતાવે છે. તો કાં નહિ તેમ કરે ? નાજુ જાન જો મ્હારૂં કહ્યું કરે તો આજને આજ તારી સાથ હું દુન્યાના કોઇ પણ ભાગમાં જઇ રહેવા ખુશીછું. તું—

"ઓ નવલ એમના બોલો ! એ રીતનો વિચાર જ તમે કેમ કરી શકો છો ? આજે તમે જરા વધારે ઉશ્કેરાયા છો. ખુદા તમને સારી બુદ્ધિ આપે ને સુખી રહો એજ ઇચ્છું છું. તમે એમ કરશો તો હું તમારી સાથે કદી પણ આવનાર નહિ. ને આ મારી છેલ્લી વખતનીજ તમારી સાથની મુલાકાત છે એમ માનજો."

"નહિ, નહિ તું એમ જુલમ ના કરતી વ્હાલી. ચાલ તુને એ વાત નહિ ગમતી તો ન કરશ પણ તુ યાદ રાખજે કે એ બેહદ દુઃખ શાની કહાડીશ. ચાલ હવે તો ઘણું મોડું થયું. ટ્રેનમાં જતા બી ચાલવુ તો પડશે એટલે ઘણુંજ અવરૂં થશે. પણ આવતી પરમદીને તું મને આદિ કોર્ટમાંજ મળશે" તેણે કાલાવાલા કરી તેણીનું હોઠ ઉચકી તેની આંખમાં જોયું

"નહિ, હવે તેમ નહિ બનશે. તમારે ને મ્હારે હવે છુટાં રહેવાનીજ વાત સારી છે. એમ ન બનવાથી દુઃખ ઓછું થતું નથી પણ વધેછ નવલ વ્હાલા. મને માફ કરો"

"બચિન્ત ત્યારે તો આજેજ હું તુને ઘેર નહિ લઈ જવશ તો પછી શું કરશે મને [એમ ત્હારાથી છુટું પડવાજ ગમતું નથી" તે બોલ્યો.

"તો લેવ આ વચન, હું પરમ દીવસે આવીશ" એમ કહી તેણીએ હાથ લાંબો કરી તેને વચન આપ્યું. છેલ્લી સલામ તે બે વ્હાલાઓ વચ્ચે કેમ થઇ તે વર્ણવી શકાય તેવું ન હોવાથી આપણે તેઓને ત્યાંજ છોડી જરા ઓળખ કર્યો.

દીના અને નાજુ પંથકી મહેરનોસજી પંથકીની દીકરીઓ હતી. તેમને બે દીકરાને બે દીકરી હતી. તેવણે અસલ સારી જાહોજલાલી ભોગવી હતી. પણ બાળકોનું મ્હોટપણ આવતા સુધી તે હાલત ટકી નહિ. અને તેના ગમમાં બીચારા માર્ગે લાગી ગયા. પોતાના ભાઇઓ અને વિધવા માતા સાથે તે લોક તારદેવ રહેતાં હતાં ત્ય નવલ નાણાવટી આવતો જતો હતો. માતાનું હેત વડી દીકરી પર વધુ હતું તેનાં સુખ દુઃખમાં તેણીની જીંદગાની હતી તે વખતે ગરીબાઇનો ડંખ ઓછો કરવા તેઓને [illegible] વેઠવી પડી. છોકરીઓ ભરી સીવીને [illegible] તે મદદગાર થતી, નવલની આવ જા હવે વધવા લાગી. માતાની મગરૂરી વધી. તેમની રૂપાળી [illegible] ને પૈસાવાલાનાં દીકરાને હાથ કરે [illegible] ઘણાં ફાંફા માર્યાં, તેના આવવા જવાના કારણ [illegible] તાના ન હતી પણ નાજુ હતી એમ આપણી ઉ[illegible] ની વાતમાં બરાબર જણાયું હતું જોકે તે ખુબ[illegible] સુરતીને વખાણનારો હતો છતાં તેને નાજુના સદ્‌ગુણ ગમતા હતા. નાજુ તે જાણતી હતી તેના જેવી કાળી ખુબસુરતી સાથ તે હમેશનો જોડાઇ ન પરતાય ત બદલે તો તેણીની ખુબસુરત બ્હેન સાથે પરણે તો સારૂં હતું એવો તેણીને ખ્યાલ આવ્યો. તે ઉપરાંત વડી બ્હેને માતાને અને કુટુંબને ગરીબાઇમાંથી છોડવવા ખાતર ચાકરી જવાની એક યોજના ઉભી કાધી. બધાની ઉપર વારી થઇ તે વીસ પગારથી એક કુટુંબમાં ગવરનેસ થઈ જ તેઓના શરમાલ કુટુંબને બારી પડ્યું. તેણીના પીતા મેહેરનોશજી પાતે તેવી રીતનાં કામકાજ કાઇબી કરે તેની સામા હતા. તેજ બધો કુટુંબી ખ્વાસ ન્હાની નાજુ ધરાવતી હતી. તેણીએ ઘણાં દુઃખ વચ્ચે જોયું કે તે દુ-

રાવ તે બ્હેને ઘણી ખાસાનીથી પાર પાડ્યો તે દુ:ખને એનીનતામાં તેણીને થાતું રહેવું પડ્યું તેથી તેણીએ જે માગે અખત્યાર કીધો તેમાંથી જો તે ફાવતે તો કુટુંબને વધુ વખત નામોશીમાં રહેવું ન પડે પણ જણાય તો દુ:ખ વ્હોરી લઇ રહેવું પડે જે એજ કે નવલને સાચ્ચા પ્યારથી ચ્હાતા છતાં તે છોકરીએ પોતાની બ્હેન માટે ભોગ આપ્યો હતો. તેણી ચાકરીએ ગઇ તે વાત નવલથી તદ્દનજ તે લોકે છુપાવી હતી પાંચ છ મહિના તે બહાર ગામ ગઇ છે એમ કહી તેને ઉડાવ્યો હતો. જે રસ્તો પણ તેણીનાજ ભોગના થી નિકળ્યો હતો એનાથી બધી હદ સુધી તે દુ:ખ નીચું પડ્યું હતું તો તેણીએ પછી નહિ ને એક અંદેશાએ પણ એ રસ્તો ચાલુ હતો તેમજ લાગણીથી તેની ઘણું ચાર વાર કીધેલી માગણી ન [illegible] તેને એવું જ બનતું હતું કે તેની [illegible] નથી પણ સાચો પ્યાર પોતેજ રસ્તે [illegible] છે તેમ કરતા નવલના પત્રોના પાય [illegible] માન તે દુર રહીને ખરી પણ બચ્ચાઓ [illegible] થી મીનોને મહેરા ન જુના આવ્યા પછી તો વધુ ને વધુ સમાગમમાં આવી તેથી છુપાવનો પ્યાર બેવડા જોસમાં વધી પડ્યો.

જે ઘેર જે જગ્યામાં પોતે રાજકર્તી શેઠાણી દાખલ સાહેબી ભોગવતી હતી ત્યાં બીજી બેઠી હતી પૈસામાં તે રમતી હતી તે બીજી ભોગવતી હતી જ્યારે ગરીબાઇના શીતળ ખૂણામાં તો તે સડતી પડી રહી હતી જેમાં કોઇ વાર નવલ દયાથી દોરાઇ તેણીને છુપી રીતે મદદ કરતો તેજ મસ્તીક વખત દુ:ખના બોજાથી કચડાઇને ઝારઝાર રડતી હતી. પણ હવે ફાયદો જ શું હતો? ખુદા તેણી પર દયા કરીને મોહબત પણ અપતો નહતો જે ગલાપોને દુ:ખ તે ખમતી હતી તેમાં તેની રાત દિવસની બડબડથી વધારો થતો હતો કાં નહિ તે તેણીને નિરાંતે બેસવા ન દેતો હતો. તેણીએ શા માટે તેની માગણી ના પાડી હતી તે જાણી તે શું કરવાનો હતો. પહેલી વાર તો તે પોતાની જાત પર મરડ:

તી હતી શા સારૂ તેણીએ એવી બેકદર બની હશે કે વડીનું જ હિત તેણીએ હંડ ધર્યું હતું વળી વધારે ચીડતો તેણીને એ લાગતી હતી કે તે દીના જ્યાં ચાકરી રહી હતી તે બાઇનો એક કુવારો ભાઇ, સરૂ કમાનારો અને સઘળી રીતે લાયક જુવાન તેણીના પ્યારમાં પડ્યો હતો ને જો તેણીએ નવલનો વિચાર ન રાખ્યો હતે તો ખચિતજ તેની સાથ પરણીને સુખી થઇ શકતે નવલ કરતા તે નવરવાન ગાંધી એ ઘણું કમાતો હતો તે વાત ખરી હતી તોપણ તે [illegible] હતો ને આગળ ચાલતા [illegible]મના મેનની શાન તેનું હતું તો તે નવલનેજ માટે કાયેલી હતી' દરેક વાતમાં તેણીએ સરસાઇ ભોગવી હતી અને આમાં પણ ફાવી ગઇ હતી તે દુ:ખથી હવે તે પોતાનો ભોગ [illegible] રહેતી હતી શું તેણીનું ભવિષ્ય તે મા દીકરીએ ડુબાડ્યું નહતું દુન્યામાં બીજી કોઇ રીતે તે શું [illegible] પડવાની હતી! નહિ ગરીબ રીત વગરની તે ચીકલી જેવી ઓરતને કોણ પસંદ કરનાર હતું તેણીનો ભવજ બળી ગયો હતો તે દુ:ખથી રડતી બીજી પડી ડચકાં ખાતી તે ગુજરવાની હતી [illegible] એકમેકને ચ્હાતા તે બે જીગરો મુલાકાત માટે છુટા પડ્યા હતા

તે રાત તેણીએ ઘણી કલ્પાંત પસાર કીધી આ રીતના મેળાપ કઇ તેઓ હમેશાં કરી ન શકતા હતા પણ જ્યારે બી થતો ત્યારે એજ રાત રાત રડી રડીને તે કાઢતી નવલના કહ્યા મુજબ કરવાનો ઘડીમાં તે વિચાર કરતી પણ નામોશી ને દુ:ખ ખમી શકવાની તે તેની હિમ્મત ધરાવતી નહતી ખુદા પાસ દુવા માગતી તે રડી રડીને સુતી તેણીને આ દુ:ખમાંથી છોડવે એજ તેણી માગતી હતી,

સહવારનું પરતા તે સહેજ ઉંઘમાં પડી પણ જ્યારે ઉઠી ત્યારે અનિયત મારી હેરાન તેમ લાગતું હતું પણ કાસ તેને મળવાનું હતું ખુદા તેટલા તેણી પર દયા કરે ને બેદ જાયતા માગતો

હતો પણ હજી તે કહેવા તેણીએ વિચાર ન કીધો હતો.

તે સહવારે તેણીએ ઉઠીને એક કાગલ નીચે મુજબનું લખ્યુ મ્હારા નવલ, ગઇ રાતે બનેલા બનાવ પછી હું એટલું તો જોઇ શકી છું કે તમને પાછા મલવામાં કઇ લાભ નથી તમે વાર જુઓ કરિને આ લખુ છું. હું ઇચ્છુછ કે તમો મુંબઇ છોડી જવા માંગો છ તેને બદલે હુ જાઉં તો બધી વાતે સારૂ થાય. મ્હારા મનમાં મેં તેવો વિચાર કીધો છે. હું તમારાથી દુર રહુ તેમાં મને પણ લાભ તો તેમ હું કરીશ, પણ તે વખતે ખાત્રી રાખજો કે તમો વહાલાંને તે હું મારી નજર આગળથી ખીશાડી શકીશ નહિ આ જીવતરે જીવેલું કામનું શું છે? તમને મલવા પછી મને સુખ ઉતપન્ન રહ્યું નથી અને મ્હારા દીવસો હું ઘણા કંગાલ પાસ કરૂ છું. તેમા વધુ ખલાપો ચયા કરેને દુઃખ વધ્યા કરે તેવું ઇચ્છતી નથી. વળી તમે જે ઉપાય સુચવો છો તે પાપનો રસ્તો છે. હુ છતી આંખે તેમ ચાલી શકિત નથી મ્હારા નવલ મને માફ કરો. ખુદાએ તમને પાછુ સુખ બક્ષવું છે તો પછી એમ બરાબર બની તે ઉંધુ ના વાલો. હું ધારૂછ કે તમો મ્હારી પર દયાજ કરશોજ. મહારાં પર ચીરઃહાતાના.

તમો પોતે મને કેટલા વ્હાલા છો તે હું લખી શકિત નથી દુરથી રાત દિવસના બંદગી તમારા માટે હું રોજ કરીશ. આપણા સાચ્ચા પ્યારને જરા પણ ડાઘ લગાડવા હું માંગતી નથી. મ્હારા વિચાર તમારી હાજરીથી ભાજી પાડતા ના. ગમે એવો મ્હારો ઠરાવ તમારી હાજરીના સુખથી ભાંગી જાય છે. હું હજી એક ઓરતજ છું. અને લાલચને બરાબર સામે થવાની પૂરતી હિમ્મત મ્હારામાં નથી તો તે યાદ રાખી મને મદદ કરજો. હાલ કશાં છવટ પર હું આવી નથી. તમો પોતે ને તમારાં બચ્ચાઓ મને ઘણાં વ્હાલાં છે. આ લખીને કોઇપણરીતે તમને દુઃખી કરવાની મ્હારો મતલબ નથી એટલું સમજી તમો મ્હારી પર દયા કરશોજી

હું છુ તમને સુખી થયલા જોવાની આશામાં સદાની તમારી વ્હાલી નાજુ

તે કાગળ મોકલ્યા પછી બી તે આખો દહાડો તેણીએ ઘણો કંગાલ પસાર કીધો. તે એકલીજ ઘરમાં હતી સાંજના માતા પીરોજબાઇ બ્હાર ગઇ હતી. તેવણે પોતાની સાથ તેણીને તેડી પણ તબ્યત બરાબર ન હોવાનું બ્હાનું કાઢી તે ઘરમાં રહી. કંઇ પણ કામમાં તેણીનું ધક લાગતુંજ નહતું. એમ બેચેન તે બેઠી હતી તેટલાં ઘરનો નોકર કોઇ પારસી મળવા આવ્યા છ કરી ખબર કહી ગયો.

તે ઝટ ઉઠી તે આવનાર કોણ હશે તેના નિચોરમાં તે ઝડપથી બ્હાર જોવા ગઇ. આશરે ત્રીસ વર્ષની વયનો એક્કી સમ... પડામાં સજ થયલો અહસ્ય ત્યાં હતો જે ... દાખલ થતી જોઇ ઉભો થયો.

"પંડકીનાં નાજામાય તમેજ કે?" તેણે સલામ કરી પૂછયુ.

"હાજી પણ માયજી હવડાંજ બહાર ગયાં છે અને તમોને કામ હોય તો સહવારે આવશે તો મળશેજી" તેણીએ કહ્યું

"હું તમારાં માયજીને મળવાની અગાઉ તમનેજ મલવા માગતો હતો. ને હું ખુશી છુ કે તેવણ બહાર ગયાં છે. દીનબાઇ પંથકી ગવરનેસનાં તમે બેન થાવો?" તેણે પૂછયુ.

"હાજી," તેણીએ અજાયબીમાં જવાબ દીધો.

"ત્યારે તમે જરા બેસો. મારી વાત લાંબી છે. ગઇ કાલે અજબ સંજોગે તેવણનું ઠેકાણું હું જાણી શકયો કે તેવણ પરણીને મિસિસ નાણાવટી થયાં છે. વળી તેજ વખતે બીજી શોધ હું કરી શકયો. તમો લોક આવીને વેટીંગ રૂમમાં બેઠાં ત્યાં પડદાની પછવાડે હું ઉંઘાયલો હતો. તમારા રડવાના સાદથી હુ ઉંઘમાંથી ઉઠયો

દિલગીર છું કે તમારી બધી વાત સાંભળી ચુકયો છું. મને તમારી ઘણીજ દયા આવી છે. ખરેખર બધાં દેખાવડાં બૈરાં એવાજ ગુણો ધરાવે છે. તમે મને ઓળખતાં નહિ હશો પણ હું નશરવાન ગાંધી છું. તમારી બ્હેન સાથે પરણવાની મરી ખાહેશ હતી. પણ તેમ બન્યુ નહિ. ગઇ કાલે જે વાત સાંભળી છે તેથી હું નક્કી ઉપર પર આવ્યો કે જો તમારી મરજી હોય તો હું તમને પરણવા ખુશી છું. હાલ હું મુંબઇમાં રેહેતો નથી. દીના-દીનબાઇએ મારી માગણી ના પાડવાથી હું મુંબાઇ છોડી ગયો હતો. કલકત્તામાં હાલમાં મ્હારું રહેવાનું છે અને હું ત્યાં પ્રેકટીસ કરું છું. હાલ આ રચના જોવા હું આવ્યો છું ને બે ત્રણ દિવસમાં જવાનો છું" તે અહિં સેહેજ અટક્યો. તે નામદાર પ્રિન્સની પધરામણી ના [illegible]આ.

[illegible] બાપડી આ પુજારાથી બીહીને ગભરાઇ [illegible]ની તરફ જોવા લાગી ખુદાએ શું તેને [illegible] મદદે ફીરેસ્તો મોકલ્યો ન હતો? તે [illegible]ની દુઆ શું ફળી ન હતી! પણ નવરને [illegible]હાની તે અબળા તેને પરણીને ફગે? તેણી[illegible] તે વિચાર તે પામી ગયો.

"હું જાણું છું કે તમો મને ચ્હાતાં નથી કોઇ નહિ તે વીશે મને દરકાર નથી. હું ધીરીશ અને પ્યાર જ્યારે જીતે ત્યારેજ હું તમારો પ્યાર માગીશ તેટલાં તમને પરણીને હું મ્હારે ત્યાં લઇ જઇ સુખમાં રાખીશ અહિ મુંબઇથી બ્હાર તમે તમારો ગમ ભુલશો. અને તમને સુખી કરવા હું મ્હારાથી બનતું કરીશ" તે લાગણીથી બોલ્યો.

"તમારી ઘણી મહેરબાની છે. પણ જે જોખમ તમે માથે લેવો છો તે તમો સમજતા નથી હું તમને પિછાણતી નથી તેમજ તમે મને પિછાણતા નથી પછી તમને લાભ શું છે?" તેણીએ પુછ્યું.

"અહિંથી તેની કોઇ અજાણીનેજ પરણીને હું મ્હારે ગામ જઇશ તો પછી તેમાંજ અજાણ્યા તમો મને ભારી પડશો નહિ. હું તમને અજાણ્યા ગણુનો નથી તમારી વાત બધી હું જાણી ચુક્યો છું તો પછી તમો ના કહી મને દિલગીર ના કરો. નજરથી દુર તે દિલથી પણ દુર એ કહેવત જુઠી જમા છો શું! તમને અહીં રહેવા દેવામાં લાભ શું છે? બેઉ દુઃખી થાવો તે કરતાં ફરજથી સમાર ચલવો તે સારું છે મને હવાં જવાબ [illegible]થી જોઇએ. બે દહાડા વિચાર કરી [illegible] કહેજો જાણજો તેટલાં સાહેબજી" તે તેને શેકહેન્ડ કરીને બહાર પડ્યો.

વળી તે વિચારમાં ભિન્ન થઇ તે માગણી ના પાડી શું ને સુખી થવાની હતી! ચાનુ બળાપોને દુખ શું ઓછું હતુ આ ઉપાય તેમાંથી છુટવાનો ખરે ખરો હતો. ખુદાએ જ્યારે મદદ લીધી ત્યારે કાં તે ના પાડે! એ રીતે એક મન કરી તેણે તુર્ત તેજ રાતે નસરવાન ગાંધી પર લખી દીધું. વખતે બીજી સહવારે તે વિચાર ફેરવી નાખે તો તે બ્હીકે તેણીએ તુર્ત લખ્યુ

બીજી સહવારે તે તુર્ત આવ્યો પરોજ બાઇ સાથ તેણે વાત કીધી અને તેરણુની અને નાજુની મરજીથી તેણીને તુર્ત લીધી પરણવાની લગ્ન આઠ દિવસમાં કરી આપવાની ઉતાવળ કરી તે પાછો ગયો. હવે તે ખબર તેઓએ દીનાને પુકારી.

ઉતાવળા સો બાવરા તે મિસાલ હવે નાજુ પર થઇ ઉતાવળમાં તેની માગણી હા પાડીને પસ્તાની હતી લગનનો એક દિવસ બાકી હતો અને નરસ તેણીને મળવા પોતાની ઓફીસમાં બોલાવ્યો હતો. તેણીને ફરજ એ ચીઠ્ઠી નસરવાનને આપવાની હતી. તે સાંજે આવ્યો ત્યારે તેણીએ ચુપચુપ તે આપી.

"તમારી શું મરજી છે નાજા!" તેણે વાંચી રહ્યા પછી પુછ્યું. તમે હવે જો આજે

જવો ને પછી ગામ સીધારતી વખતે પણ એવણુ મળવા તે માંગશે. એ વખત ઉપરા સાપરી મળવાથી તમને લાભ નથી માટે આ ચીઠ્ઠીનો જવાબ ના લખો તો સારૂ છે" તેણે સલ્લાહ આપી.

તે પોતે બી એજ વિચારમાં હતી. અને તેથી તેના પર તુર્ત ન લખ્યું. એમ તેણીના પડખે રહી સલ્લાહ આપનાર તે હતો કરી તેણીને ધીરજ આવી. તો પણ હજી બી તે છુટી–ઓકળી થવા એકે પગે તૈયાર હતી. લગન ધામધુમ વિનાના થયા. તારદેવની અગ્યારીમાંજ તે કીધાં.

બીજે દિવસે તેલોક જવાના હતાં નવલને નાજુની ચાલથી ઘણોજ ગુસ્સો આવ્યો ને લગનમાં પણ આવ્યો નહિ. એવુંજ નાજુ ઇચ્છતી હતી. વળી એક બીજી કાકલુદી ભરી ચીઠ્ઠી તેણે નાજા પર લખી જે તેણીએ નસરવાનને આપી. તે મળવા અધીરો થયો હતો. ને તેણીનેજ તુરત મળવા આવનાર હતો.

હું સાંજે બહાર જઇશ. તમે એવણુને અહિં એ લાશક આવવા દો" નવલ ને મલવાની રજા આપતાં તે બોલ્યો. વધારે સખ્ત થવા તેને પોતાને બી ગમ્યું નહિ. હવે પછી થોડાં તેઓ એમ મળવાનાં હતાં. ધડકતી છાતી સાથ તે મોલાકાતને માટે નાંજુ તૈયાર થઇ પણ તેણીને કાસ કરીને નસરવાન બ્હાર ગયો તે ગમ્યું નહિ. આ વખતે તેણીની નજદીક તે હોતે તો સારૂ એમ તેણી એ કહ્યું.

ત ઘણી દુઃખ ભરી મુલાકાત હતી. એ કલાક પછી જ્યારે નસરવાન બહારથી આવ્યો ત્યારે નવલ ત્યાંજ હતો એમ માણસોથી તે જાણી શકયો તો પણ તેને મળવા તે ગયો નહિ. અંતે નાજુ એજ તે આવ્યો છે કે નહિ તે જાણવા માગ્યુ અને તેને ત્યાં બોલાવ્યો.

તે નવલને બરાબર રીતે મળ્યો. અને બન્ને એકમેકના હરીફ છતાંતેની કશી લાગણી બતાવ્યા વગર મળ્યા. નાજુથી તે જાણી ચુકયો હતો કે તેમનો ભેદ નસરવાન જાણતો હતો.

"ડોકટર ગાંધી, તમે મ્હારા કરતાં નસીબવાન અને હિંમતવાલા નિકળ્યા છો. હું તમને મુબારકબાદી આપુછું. નાજુના નવાં સુખમાં તમે મદદગાર થયા માટે મને આભાર માનવા દો. કોઇ કોઇવાર હુ એની પર કાગળ લખુ તો તમને કંઇ અડચણ છે? આવતા અઠવાડયામાં હું તો ઇગ્લાન્ડ જાઉં છું. ને આ બધી વાત ભુલાઇ જશે। ત્યારે વરસ બે વરસે પાછો આવીશ તેટલાં સાહેબજી તે ડચકું અટકાવી બોલ્યો અને નાજુ તરફ ફર્યો.

" છેલ્લી સલામ નાજા, મારી વહાલી સુખી થજે ને નવાં સુખમાં જુનાં દોસ્તોને ભુલતી નાં" અને એમ કહી તેણીના માથાંપર બે ચુંબનો લઇ તે નસરવાન ને. શેકહેન્ડ કરી ને ઉતરી પડયો આ તેમની છેલ્લી મુલાકાત હતી. ભવિષ્યના બનાવની [illegible] તેમની ખબર હતી! બીજી સહવારે નસરવાન પોતાની ધણીઆણી સાથે કલકત્તે જવા નીકળી ગયો. બે વરસ તે વાતને ને થઇ ગયા હતાં. [illegible] જીવન વચ્ચે અઠવાડયાં ખાતી નાજુ ગાંધી ઉફે [illegible] પંચકી પડી હતી. એક વરસ; તેણીએ અથાગ કોશેશ કરી પોતાના પ્યારને મારી નાખવાના ઉપાયો કીધા પણ સઘળું વ્યર્થ ગયું. જેમ જેમ તે ખ્યાલ તે કહાડી નાખતી તેમ તેમ વધુ ને વધુ નવલનો ખ્યાલ તે કરતી અને એ રીતે નસલી પણ જોઇ શકયો કે તેની પોતાની બી કોશેષ હરી જતી હતી. વરસોનો ચાલુ ગામથી તે જોઇ શકયો કે ખહી જેવુ જીવ લેણ દર્દ તેણીને થયુ હતું અને તેમાં તે આસ્તે આસ્તે આજારી પડી. વળી તેની તબ્યતમાં તેણીએ એક બેટીનો જન્મ આપ્યો પણ તો બી પોતાની તબ્યતમાં કશો સુધારો થયલો તેણીએ જોયો નહિ. દિન પર દિન તે વધુ ને વધુ નબળી થતી હતી. નવલે પેહલાં કાગળો લખ્યાં પણ પછી તેને બંધ કીધાં અને ૭ મહિના થઇ ગયાં હતાં તોપણુ તે લોકને તેનીકશી ખબર મળી ન હતી.

ખુદાએ તેટલાં મ્હારી અર્જ સાંભળી. હું નસરવાન સાથ પરણી તેથી દરરોજનાં ત્હારા દુઃખના કેહરા સાંભળવામાંથી છુટી પણ નવલથી છુટી પડી શકી નથી અને તે જુદાઇમાં હું મરૂછ. મારા સાચ્યા પ્યારથી મેં તેવણને ચાહયા હતાં મારી જગ્યાં તેં લીધી પણ તમો બેઉ સુખી નહિ થયાં. આજે તેવણ દેશવટો ભોગવતા થયા છે તે સંતાપ હું ખમી શકિત નથી ખુદા અમોને ત્યાં મેલવશે ને સુખી થઇશું એ ઉમેદ છે. ખુલાસો કરવા થકી આ લખુંછ કે નવલ જો આવે તો તું તેવણને સારી રીતે હવે રાખજે ને તમો સુખી રેહજો. બચ્ચાઓને મ્હારી યાદ આપજે ને મોરી ઘણી ઘણી દુવા નવલને કેહજે.

લી૦ તમારી દુવાગીર બેન નાજુ

દીના. તે કાગળ વાંચી ડુસ્કે ડુસ્કે રડી. ખરે ખરે હવે તેની વર્તણુંકનો તેણીને ખ્યાલ થયો. જે બધી વાત તેણીએ લખી હતી તે તદન ખરી હતી. પોતે તે બ્હેનની કદર કદી પિછાણીજ નહતી. તેણીએ નસરવાનનાં ઘણાં મલાવાલા કીધા કે તે બચ્ચાં તેણીને સોંપે. પણ તે નાથી ઠા પર આવ્યોજ નહિ.

નાજુના મરણને આઠ દિવસ થઇ ગયા હતા. નસરવાન હવે નવલ પર તેણીનું છેલ્લી સલામતું કાગળ મોકલવાનો વિચાર કરતો હતો તેટલાં એક દિવસ મેલમાંથી કાળી લીટીનું શોકનું કાગળ તેનાપર આવ્યું. આવાં દુઃખની છુપી બશારત તેને થઇ ચુકી હતી. અને તેને તે કાગળ વાંચવાની અગાઉજ ખાત્રી થઇ ચુકી હતી.

લન્ડનની ઑસ્પિટલનાં તે હાઉસ સરજ્યનું કાગળ હતું. નવલ ત્યાંની ઑસ્પિટલમાં ૧૭ મહીના વેર આજારી પડયો હતો. તેને ખઇ થયા હતો એવું તેનું મેત હતું. તેઓ પર જુદા જુદા લખેલાં કાગળો તેણે બીડયાં હતાં અને પોતેબી તેનાં મહોત પર અફસોસ કરી દુઃખી થતાં જણાવ્યું કે એવા જવાનને એ ઉમરે મોત લાયક નહતું. પણ ખુદાની મરજી આગળ ગયણું ન્હ છે એવું લખી તે તેને દિલાસો દેતો હતો. મરતી વખતે નસરવાન અને નાજુને તેણે ઘણાં યાદ કીધા હતાં ને બધો સરસામાન તે લોક પરજ મોકળવા ફરમાવ્યું હતું તેમ બધું મોકલ્યુ હતું. તે કાગળ વાંચી નસરવાન બે ગમખ્વાર રડવા લાગ્યો. એક કરતાં બેઉ વ્હાલાઓ એક મેકની પુઠે ગયા હતાં. નાજુનાં છેલ્લા બોલો તેને યાદ આવ્યા. મરતી વેળા તેણીએ તે તે નજર સામે દીઠો હશે ત્યારેજ તે બોલી હતી કેની તે મ્હોટા દુઃખમાં નવેસરથી તેઓ દુઃખી થયાં. દીનાનો વિલાપ ભારી હતો. તેને મઇયત વગર બહાર તે એકલો અટુલો મરણ પામ્યો. તેમાં તેણીનો વાંક હતો એમ તે રડી રડીને કહેતી.

નશરવાને પોતાની બાલકીનું નામ નવલની મરહુમ ધણીયાણી તેહમીનાની યાદમાં તેહમીના કરીનેજ આપ્યું. નાજુની તેવી મરજી હતી. તે બેઉ વ્હાલાંઓ એકમેક પર છેલ્લી સલામમાં લખેલાં કાગળો દયાજનક હતાં. જે વાંચતાં નશરવાન દિલગીરીથી ખુબ રડયો. તેઓનો પ્યાર ખરે ખરો હતો એમ તેઓ બનેલા બનાવથી જોઇ શકયાં. ઘણું દુઃખ તો નવલને નાજુના પરણવાથી લાગ્યું જે વિસરાવવાજ તેણે દેશવટો લીધો હતો. અને ત્યાંજ જવાનીમાં મરણ પામ્યો.

પાંચ વરસના લાંબા ગાળા પછી ફરી એક વાર નશરવાન મુંબઇ પોતાના સાસુને ત્યાં રહેવા ગયો છે. પીરોજબાઇ [illegible]ના સાથ તેનું ગોઠવવાની હતી. અને દીના[illegible] પણ તેવીજ હતી. નવલ પોતાની દો[illegible]થી મોટો ભાગ નાજુને આપી ગયો હતો. [illegible] પોતાના નમાયા છોકરાંની તેણીનેજ સોંપ્ય[illegible] દીનાને એ ફટકો જનુન થઇ પડયો. અસ[illegible]જેવી [illegible]ર અને મીજાજી તે હવે રહી નથી. ઉપરા સ[illegible]રી પડેલા દુઃખથી તે સુધરી હતી. અને નશર[illegible]ની પહેલેથીજ મરજી હતી કે દીના સાથેજ પર[illegible] તે મુજબ તેણીને પરણવા તે કબુલ થયો બધાં છોકરાંને લઇ તે કલકત્તે પાછો જવા કલ્યો હતો. વીરા ને કેટી તો તેની આગળ હ[illegible] પણ દીનાનાં ત્રણેક છોકરાંનો ઉમેરો થયો.

નાજુ અને નવલની યાદ તેઓ [illegible]ને પગલે કરેછે. ને દુઃખી થયછે. તોં પણ તે હવે સુખી છે. નાજુ કરતાં બી. વધારે પ્યારથી દીના તેને સુખ આપેછે. અને નાજુની દુવા મુજબ તે સુખીજ થયો છે. ખુદાએ એજ ગમ્મીરી રેસ્તો મોકલી તેઓના દુઃખને રાહત આપવાને ઇલાજમાંજ નશરવાનને મોકલ્યો હતો એમ પીરોજબાઇ વારંવાર બોલે છે. અને પોતાના દે જમાઇના સદગુણ અને લાયકાતને વખાણી દીકરા મિસાલ પ્યાર કરેછે. જોકે નાજુના અંકાલ મરણથી તેવણે ઘણો ગમ કીધો હતો.

— પરણેતર અને તેણીનો પ્રેમ —

લખનાર—મીસ માણેક ડોટીવાલા.

આ પૃથ્વી ઉપર પ્રેમ ઘણી જુદી જુદી રીતે હસ્તી ધરાવેછ એક બીલોરની માફક સ્વચ્છ ઝલકતો દર જુદે ઠેકાણે તફાવત ધરાવતો છતાં તેનાં ઉંડાણને સર્વોપરીપણામાં સદા તે એકજ સરખો વહેતો હોય છે. એક પરણેતર કે બેટીનો પ્યાર આપણે જોઇએ છીએ કે એક માતાના પ્યારથી કેવળ જુદોને અલગ હોય છે છતાં તેના ઉંડાણને ભકતી ભાવમા તે તેટલોજ જોરાવર ને ખાવલેમ હોય છે, એક ભલા માવીતરના પ્યાર કરતાં કાઇ એક વફાદાર પત્નીના પ્રેમમા ઓછી [illegible]તશીલતા [illegible] ઓછો ભકતી ભાવ રહે તો નથી [illegible] પણાક બનાવોમા જોયુ છે કે કેવી રી[illegible]જુલમગારોના ખંજરથી પોતાના પ્યારા [illegible]ના જાન બચાવવા તેમની માતા-ઓએ [illegible]તે ખંજરની વચ્ચે ઝીનલાવ્યુ છે [illegible] ત્યારે જ કીસમે પોતાના પ્યારા ભરથારના [illegible]ના બદલામાં પોતાનુ ખુન આપનાર વફાદાર [illegible]ઓ બી કયાં ઓછા પુરવાર થયલી આપણે [illegible]ણી છે ? અગર એક નારવા ફરજ દને તેના [illegible]મે તેવી નાફરમાની છતાં તેમની માતાઓએ [illegible]ંદગીના છેડા સુધી તેમને જેવાને તેવા અના-[illegible]યે પ્યારે ચાહેલા આપણે વાંચ્યા છે તો તેજ [illegible]જબ આપણ યાદ કરશુ કે એવી વફાદાર નારીબી આ ભુવન ઉપર વસી ગઇ છે કે જેઓ પોતાના ખુરા ભરથારના ગુસ્સા, બેવફાઇ અને બાનકી પણ છતા ઓરત તરીકેની તેમની પાક ફરજ ને નેક વફાઇમા કદીબી પાછળ પડી હતી નહિ. ખરેખર !!તે એક પરણેતરનોજ પાક પ્યાર છે કે જે સૌથી પહેલો છે અને જેમાંથી સર્વના ઝીરણો માફક બાકીના બધા પ્યારો વહેતા રહે છે: એક ભલી પરણેતર તે એક મર્દને માટે ખુદા તરફની સૌથી સરસમાં સરસ અને સેવટની બક્ષેસ છે. તેણીનો અવાજ, તે મર્દની જીંદગીનું મધુર ગાયન છે. તેણીનું મધુર હસવું તેના સુખની રોશની, તેણીની પવિત્ર ચુમી તેના અંતઃકરણની હોડીને સલામત દોરવનારનાર ખુદા તેણીના મ[illegible]ર હોઠો તેના સાચા સલાહકાર, તેણીન[illegible]ગર તેને આફતમા સધ્યારો આપનાર એક સાચો દોસ્ત, અને છેવટે તેણીની પાક પ્રાથના તેના આત્માને બેહેસ્તની શાંતિ બતાવનાર પવીત્ર આશીરવાદો છે. મરદનુ ઘર અને તેનો સંસાર એક પરણેતર વીના તદન નકામો ને સુનકાર છે. તેણી વગર તેની જીંદગીની મોટી ઉમીદો સદા અધુરીજ હોય છે વળી તે એક પરણેતરજ હોય છે કે જે મરદની ગમે તેવી ઘાયલ થયલી મગરૂરી રૂઝ લાવી તેની ઉંચી ખાહશોમા સદા તેને ઉતેજન આપતી રહેછે. જ્યારે દુન્યા તેને બેવફા થાય છે મિત્રો તજી જાય છે ત્યારેબી એક ભલી નાર તો તેના ગમે તેવા દીનાયલા હાલ છતાં મજબુતીથી તેની બાજુમા તેનો બચાવ કરવા સદા તૈયાર ને ખડીજ રહે છે. એ માટે એક ઇગ્રેજ વીદવાને કહ્યુ છે કે એક મહાસાગરનું ઉંડાણબી તે સુખના જેટલુ ઉંડુ નથી કે જે સુખ એક ભલી પરણેતરથી આશીરવાદ પામેલા ભરથારના દીલમા હસ્તી ધરાવે છે તેમ છતાં એક મર્દ પોતાના ગમે તેવા ઉંચાં વીચારો કે વખાણથી બી કદી એક પરણેતર તરફનું કરજ અદા કરી શકવા નો નથી સબબ તેણી તારીફને લાયક. [illegible] શબ્દોના [illegible] વર્ણવી શકાવાની નથી. સર સેમ્યુલ રોમીલી જેવાની પોતાની પરણેતર તરફ !! શીફાગીરીને વખાણ્યુ મારાં ઘણાક વાંચક વર્ગને જાણીતી

•

હશે તે કહે છે કે—" મારા લગન પછીના પંદર આખાં વરસો મે એક સ્ત્રીની શીહાગીરી કાબેલ-યત અને તેણીની માયાના અભ્યાસમા કાઢયાં હતાં જે વખત મારી જીંદગીનો સૌથી સુખી હતો અને જે સ્ત્રી મારી પોતાની નેક પરણેતર હતી. પણ અફસોસ! ઘણુજ થોડા વખ-તમા તેણી પોતાના ભરથારને આવા પ્યાર વચ્ચે મેલીને મરણ પામીને ત્યારે તે જાલીમ મોતનો ફટકો તે દુખી ભરથાર માટે એટલો જબરદસ્તને અસહ્ય થઇ પડયો કે તે દુખના બાયસથી દીવાનો જેવો બની આયંદા તેણી-ના મરણ પછી માત્ર ત્રણજ દીવસોમાં તેણે આપઘાત કરી પોતાનુ' મરણ આણ્યું.

વળી ખાસ કરી જ્યાં સ્ત્રી અને ભરથાર એકજ સરખા આચાર વીચાર અને વળણના હોય છે ત્યાં તો પરણી જીંદગી બેહેસ્ત સમાન પુરવાર થવાની દરેકે દરેક વકી રહે છે.

પણ જેમ દરેકમાં હોય છે તેમ એક પરણી જીંદગીમાંની દયાનો ગુણ અતી અગતનો છે. અબ્બલ તો પતી અને પત્નીએ એકમેકને બરોબર ઓળખવા ને સમજવાં જોઇએ. એકમે ક ઉપર વિશ્વાસ મુકતાં શીખવું જોઇએ. તેમ ના સ્વાર્થ અને લાભ હમેશાં અરસપરસના ને એક સરખાજ હોવા જોઇએ. લેડી નીથસડેલ નામની એક બાહદુર બાનુ અને તેના ઉમરાવ ભરથાર વચ્ચે એવોજ ખાલેશ પ્યારને વિશ્વાસ હસ્તી ધરાવતો હતો. તેણીના ધણીને એક બલ વાખોર તરીકે જયારે કેદ પકડી ફાંસીને ચઢાવ-વાનો હુકમ થયો ત્યારે તેણીએ સોંગદ લીધા કે ગમે તેવા સંજોગો વચ્ચેથી એક પરણેતર તરીકે તેણીએ તે વાહલા ખાવંદનો જાન બચા વવો અને નહી તો તેની સાથે એકજ માંચડે ફાંસીએ ચઢી જીવ આપવો અને તેમજ તેણીએ તેને બચાવ્યો. એક સીપાહના છુપાલેબાસમાં તેણી તેના કેદખાના નજદીક જઇ લાગી અને અદભુત યુક્તીઓ કામે લગાડી તેને છુપો નહસાડી પોતે પણ તેના જોડે પોતાના દેશથી સદાને માટે નીકળી ગઇ. જોકે આવા સાહસીક સંજોગો કાંઇ દરેકજ સ્ત્રીને માટે રહેતા નથી પણ એથી ઉત-રતાં સંસારીક સંજોગોમાં પણ એક સ્ત્રી–એક સાચી પરણેતર–પતી તરફની પોતાની ફરજંને પ્યારમાં કદીએ પાછળ પડનાર નથી.

બદીખાનાનું એકલુજ દુખ કાંઇ મરદને માટે હોતું કે રહેતુ નથી. પણ તન ,અને મગ-જની બીજા એવી ઘણીક મુશકેલીઓમાં તેની જીંદગી ગુચવાયલી રહે છે કે જેમાંથી એક સાચી પરણેતરનો દીલસોજ દીલાસોજ માત્ર તેને શાંત્તિ આપી મુકત કરી શકેછે. એવી ઘણીક પળો એક મર્દની જીંદગીમાં અનેકવાર આવી પડે છે કે જે વખતે પોતાના મનને આરામ આપવા અને પોતા ના શીહા ભવિષ્યના ભયભીત વિચારોમાં રોશ નીનું એકાદ ઝાંખુ કિરણ જોવાની ઉમીદમાં તે કોઇ લાયક ચીજની શોધમાં પોતાનુ' દિલ આમ તેમ દોડાવેછે. ને ત્યારે તે [illegible] સર્વો તેમ પ્રેમનો દીલાસો એક મીઠી પરણે[illegible] માયાળુ જીગરમાંજ તે મેળવી શકે છે.

વળી એક પરણેતર એક મર્દ[illegible]થી નજદીકની અને સૌથી વાહાલી [illegible] છે અને તેથી જીગર સાથ મગજની લાયકા માંગી તેણીના ભરથારની બરોબરીમાં તેને જ વાબ કરતીજ હોવી જોઇએ. એક મર્દ જીંદગીમ પોતાની મોહોરદાર તરફથી કોઇ ચીજની ઉમી કરશે? શું કરકસરથી તેનાઘરનો સંસાર નભાવ તેના સગવડો સાચવે એજ તેની ઇચ્છા છે એમ ઘણાકો ધારેછ!! પણ ના ખરેખર તે તેમ નથી. તેણીની મગજની ચંચળાઇ કાબેલ યતપણું દુરઅંદેશી સાથ પ્યાર છે કે જે જે એક પરણેતરનિ લાયકાત આપવાને લાયક ને એજ તે ચીજો છે કે જેને માટે એક ભરથા ખરાં દીલની ઉમીદ કરશે જ્યારે બાહેરન દુન્યાથી થાકેલો પોતાની ગમે તેવી જાહોજલ લી કે જાહેરાતથી બી કંટાળેલો તે પાછો ફરેછ ત્યારે કુદરતીજ તે પોતાના શાંત્ત વાહલાં મકાન તરફ નજર કરેછે કે જે ઘરમા એક ભલી

મોહોરદારનો વાસો હોય છે એટલુજ નહિ પણ જે તેની મુશકેલીઓ સમજી તેનુ નીવારણ કરવાની લાયકાત ધરાવેચ હવે એ ઉપરથી કાંઇ એમ ઠરતુ નથી કે તેણીને પોતાના ખાવદની બરોબરીમાજ મગજ શક્તિ ખીલવીને જ્ઞાની બનવાની જરૂર છે અથવા તો કાંઇ એમ નથી એક કવીની પરણેતરે કવીજ થવુ યા દેશ હીતકરારીનીજ સ્ત્રીએ દેશહીતકરારી બની લડવુ ને બહાર પડવુ ના, એવુ કશુજ નથી ફક્ત પોતાના ભરથારની કીર્તિને વખાણી તેમા મગરૂરી લઇ શકે એવી તેણી હોવી જોઇએ, તેના ભના કામોની સ્થિતિ કરી તે સમજી શકે એવી થવી જોઇએ, અને તેની ફતેહવા મગરૂરી સાથ ભાગ લઇ તેમા તેને ઉતેજન આપવા જેટલી લાયકાત તેણીએ ધરાવી જોઇએ

એક સાચી પરણેતર તેણીના ભરથારની જાણતા [illegible] એક શીરેરતાની માફક તેની પાસે [illegible] રહે છે જોકે દેખતી તે એક [illegible] અબલ નાજુક સ્ત્રી છે છતા [illegible] તેણીની ધણીની મુશ્કેલીમા તે [illegible] જેવી હદે હીમતવાને બાહદુર બની [illegible] એવી બાહદર ભકતી ભાવનો એક દાખલો એક ફ્રેન્ચ ઉમરાવ જાદી આપણને મળી આવે છે ચૈદ વરસની કુમળી વયે તે ફ્રેન્ચ બાનુ પ્યારમા પડી અને પોન વ સની નાની વયે તો તે લગ્નના ગાંઠથી જોડાઇને એક પણ થઇ હતી તેણીનો ધણી લેફેર એક ઘણોજ જાહેરાત પામેલો માણુસ હતો અને જો કે પોતાની મોહોરદારને તે ખરા દીલથી ચાહતો હતો છતા કીર્તિને સ્નતત્રપણુ તેને વધુ વાહલુ હતુ તેની સાથે પરણ્યા પછી મેડમ લેફેટે પોતાના બીજા બધા શોખ બદલી નાખ્યા અને તેને ખાતર તેના જે વીજ બાહદુર થવાનુ શીખીને જ્યારે અમેરીકામા સ્વરાજ્ય માટે સૌથી પહેલી લડાઇ જાગી ત્યારે દેશ તરફથી લડવામા લેફેટ સૌથી પહેલો હતો. તે હેનવત્તી પરણેતરનો તે સૌથી પહેલો વીયોગ હતો છતા તે બળક પરણેતરે પોતાના ભરથારની કીર્તિને સાખને ખાતર તે શાન્તિથી ખમ્યો. તે પછી તે પાછો ફર્યો પણ તેનો ચપળ જીવ વળી બીજા કોઇ યુક્તિઓ ઘડવામા રોકાયો એ વામા બીજી લડાઇ જાગી અને તે પોતાની જવાન પરણેતરનો કાંઇ પણ ધ્યાન કીધા વિના તેણીના ગમે તેવા કાલા વાલા છતા તેમા જોડાયો પણ આ વાર તેની જુદાઇ તેણીને અતી ઘણી દુખ દાયક થઇ પડી અને તેના પરીણામમા તે અચસુચ નહી ધારેલી બીમાર પડી ગઇ તે એટલી હદે કે ડાક્ટરોએ તેણી જીવવાની આશા વગીક છોડાવી દીધી હતી. આ વેળા તે ત્યાથી પાછો ફરેલો હતો પણ તે સંપુર્ણ સાજી થાય તે આગમજ તો ફ્રેન્ચ [illegible] ઉથલ પાથલ થઇ અને જવાન લેફેટ ફરી એકવાર ફ્રેન્ચ રેવોલ્યુશન મા ઝંપલાવ્યુ જે કારકિર્દિએ તે પછી તેનુ નામ ફ્રેન્ચ ઇતિહાસમા અમર કર્યુ આ પછી તે તેમા [illegible] અગતગ થઇ થોડો વખત તે [illegible] ફરયા તે ગાંડી પ્રજાએ ઝનુનના આવેશમા તેને પીછો છોડયોજ નહિ અને ત્યાર આયદા તેને નાસી જવાની ફરજ પડી પણ એમ કરતા કમનશીબે તે ઓસ્ત્રીઅન્સોને હાથ પકડાઇ ગયો જેઓએ તેને 'ઓલમીત્ઝ' ના કીલ્લામા કેદ નાખ્યો આ વખતે તેની પરણેતર બી ફ્રેન્ચોને હાથ કેદ પડેલી હતી અને થોડો વખત તો તેણી કાઇ બી હીલચાલ કર્યા વિના ત્યાજ રહી પણ જ્યારે તેણીએ સાભળ્યુ કે તેણીના ભરથારનુ નામ એક દગાખોર તરીકે મોટા તુચ્છકારથી બોલવામા આવતુ એટલુજ નહી પણ ઘણાકો તો એક ગુનેહગાર તરીકે તેનુ નામ લેવાની પણ મનાઇ કરતા ત્યારે આવુ અપમાન એક પરણેતર તરીકે તેણી માખી શકી નહિ અને તેથી પોતે ત્યાથી છુટી થઇ 'ઓલમટ્ઝ' ના કીલ્લામાથી પોતાના ભરથારને છોડવવાનુ તેણીએ બીડુ ઝડપયુ અવ્વલ તો તેણીને પોતાનો છુટકો કરવાનો હતો જે થોડાક મિત્રોની મદદ વડે તેણીએ અતી ઘણી મુશ્કેલી વચ્ચે કર્યો તે પછી પોતાના ધણીની દોલતની તેણીએ બરોબર વ્યવસ્થા કરી, તેનુ સઘળુ

નહી હોય કારણ કે એવી સ્ત્રીઓ આપદા અતી ઘણી એનકુક પુરવાર થાય છે. અગર તે જ્ઞાની ન હોય તો ફકર નહી પણ જ્ઞાન લેવાની લાયકાત તેણી મા છે કે નહી તે ઉપર ધ્યાનથી તપાસ કરજે આટલી ચીજોની તપાસ પછી અગર તારૂં દિલ તુ તેને સ્વાધીન કરશે તો સત જાણજે કે આ દુન્યામાં સૌથી સરસમાં સરસ હાથોમાં તારૂં દીલ સચવાયલું છે. એવીજ સ્ત્રી તારી જીંદગીને બહેસ્તના બાગમાં ફેરવી નાખશે કે જેમાંથી દુરને અજાગ થઇ ખરેખરો બેહેસ્તમાં જવાની બી આજૂ તારા જીગરમાં રહેશે નહી એવી સ્ત્રીના ફરજંદોબી પોતાના ખુદ લોહીમાંજ ખુદ લોહીમાંજ તે ઉત્તમ ગુણો લઇને જનમશે અને પારણામાંથીજ તે માતા પોતાની હેત્વતી બેટીને એક ખરેખરી પરણેતર થવાનુ શીખવશે. વળી ગમે તેવા સુખ કે મોજમાં બી સદા તું તારા અને તારા ગમે તેવા ઉમરાવ મુફલીસ ઘરનીજ આરજુ કરતો રહેશે અને તારા ગમે તેવા ઉમરાવ વીદવાન દોસ્તોથીબી કરતે અલગ થઇ માત્ર એક નાજુકે સ્ત્રીના જીગરમાંજ આરામ મેલવવાની ઉમીદ કરતો રહેશે. તું દુન્યાની દરેક ચીજથી આયદા થાકશે પણ એક નેક પરણેતરનો પ્યાર ને માયા તને કદી બી કંટાળો ખવાડશે નહી."

જોકે કેટલીકવાર ઘણાએક મગરૂર માણસો એક પરણી જીંદગીના સુખની સામે ઘણાક સખત ટીકા કરે છે અને એક કુંવારી એકલ વાઇ જીંદગીને તેઓ સઉથી સુખી તરીકે માની લઇ તેમજ રહેવાનો મજબુત ઠરાવ કરે છે. પણ આ તેમનો વીચાર ઘણા જલદીથી ફેરવાઇ જાય છે કેમજે આવી એકની એક એકલવાઇ જીંદગી જલદીજ તમને થાકવી નાખે છે. તેમનો એકલવાયો હાલ રફતે રફતે તેમને ત્રાસદાયક થઇ પડે છે. પ્યાર વીના તેની મુફેસ્લીઓ તેને અતી ઘણી વધારે ને દુખવાળી થઇ પડેછ. તેણીની મીઠી હાજરી વીના તેનું ઘર પછી ગમેતે તે એક મ્હેલ બી હોય તો પણ તે એક ઘોર જેવો શાંત ને શીહા લાગેછે.

એક સુખી લગ્નનો દરવાજો, એક મરદ ને તે નવી દુન્યામાં પ્રવેશ કરે છે, કે જ્યાં ખરી ખુશાળી, ખરૂં સુખ અને જીંદગીની ખરી ખુશાળી અને જીંદગીની ખરી નેક દસ્તી ધરાવે છે જોકે એ ખરૂં છે કે એમ કરતાં તે પોતાના છુટાપણાનો થોડોક હીસ્સો ખોઇ દે છે પણ તે તો ઓરબી તેના ભલામાંજ થાય છે કેમજે આવો એક પવીત્ર ગાંઠ તેના છુટાપણા ઉપર અંકોશ રાખનારો ન હોય તો તે છુટાપણું આપદા તેને ખરાબીનેજ માર્ગે ઉતારે છે. તેની નવી જીંદગીમાં કદાચતે થોડી ઘણી મુશ્કેલીઓ ને દુખો તેને માટે સન્દત હોય પણ તે તો તેના સુધારા ને વધારા ને માટે ઓરબી લાભકારકજ થઇ પડેછ. એક પરણી જીંદગી મબાદા કાંટા ને આફતથી ભરેલી હશે પણ સેવટે તો તે સદા ફુલ રૂપજ પુરવાર થવાની સબબકે તે કાંટાની ગીચી ઝાડીઓમાં પણ તેમને ખુશનુદ કરવા એક સુગંધી ગુલાબ સમાયલો છે કે જે એક ભલી નેક ને ગુણવંતી પરણેતરજ છે.

વળી એક ભલી, નાર પોતાના ભરથારના થોડા સદગુણોને બી વધારી તેને બેવડા બનાવવા તે વખાણ અપાવા હંમેશ ઘણી આતુર હોય છે. ... અજબ જેવું તો એ છે કે તેના ગમે તેવા વાંકો છતાં તેને દાબી તેના દુર્ગુણોને સદ ગુણના સાહપામાં બહાર પાડવાની તે હંમેશા તજવીજ કરે છે અને તેનુ ... એ ... જે ભરથારને પુર વીશ્વાસમાં તે ... અંતકરણ સપુર્દ કરે છે તે ખાવીંદ ... અગણીત ભુલોથી ભરેલો છે એમ અ... તો તે જાણે માનીબી શકતી નથી છતાં ... તે દુખદાયક ખરાબપણાની તેણીની ચોકસ... રી થાય છે ત્યારે પણ એક સ્ત્રી તરીકે તેણીની નમ્રતા અને ભક્તિભાવ તેના પાપોને જાહેર રાત આપવાથી સદા કમકમીને દુરજ રહે છે. તે એટલીજ હદે કે તેના તેજ દુર્ગુણોને મેં કહ્યુ તેમ સદગુણના સાહ્લામાં વીંટાળીનેજ ઓરબી તે બહાર પાડે છે.

આહ! પરણેતર તારો પ્યાર ખુદાઇ છે!! તારી શાકત અદભુત છે તુંજ મર્દની જીંદગી ને રોશની આપનાર સીતારો છે. તે જીંદગીના દુખના વાદળાંઓને દુર કરનાર તુંજ રોશન માહાતાબ છે.

વીઓગ, ગમે તેવાં વાહલાં ફરજંદોને તેમના માત પીતા સામે બેદરકાર બનવાતું શીખવશે, બ્હેનોના ગમે તેવા જોરાવર પ્યારને વખત ઠંડો બનાવતો જશે. ગમે તેવી મધુર મિત્રતાને ઠગાઇ, સદાને માટેની જુદાઇમાં ફેરવી શકશે પરંતુ, એક સાચી ભલી પરણેતરનો પ્યાર તો સદા વધાઇ કે બેવદાઇમાં, કિંતી કે નામોશીમાં અને સુખ કે દુખમાં, એકજ સરખો જોરાવર અને વહેતો રહેશે.

ગુલશન માટે ખાસ— **નવાબનો કીનો!** —લખનાર-મિસ શીરીન.

" તમો બેઉ છોકરીઓને સાથે લઇ જવાનો મારો જરાક વિચાર નથી." નવાબ રૂસતમ જંગે પોતાની બેટીઓને કહ્યું.

" કાંય, કાંય, પપા ડીયર, સાથે આવવામાં શું કાંઇ ધાસ્તી છે ?" ન્હાની બેટી જરાએ સવાલ કીધો.

" નહી, મારી લાડકી, ધાસ્તી જેવું કાંઇજ નહી, પણ મારા વિચાર મુજબ વાઘનો શીકાર એ છોકરીઓ માટે રમત નથી."

"સાહેબ, લેડીઓને સાથે આવવા દેવ. હમે સાથે [illegible] તેની સંભાળ લઇશું" નાનેક [illegible] નામના એક ઓળખીના જવાને કહ્યું અને [illegible] જર તરફ ફરી વધાર્યું, " આપી સાથે [illegible] મિસ જર, અને મહેરબાની કરી એ [illegible] જશો નહી."

આ બોલવુ તે છોકરીને પસંદ નહી હોય તેમ તેણીએ સહેજ બેદરકારીથી ઊંચુ ફેરતી તેની તરફ તુચ્છકાર ભરી નજર ફેંકી.

"થેન્કસ, પણ હું તમને મારો ચાર્જ સોંપવા માંગતી નથી." તેણીએ મક્કમ સ્હાદે કહ્યું. " હું પપા સાથે નહી તો ફિરોઝ સાથે રહેવશ."

ઉપલું જો કે તેણીએ ધીમે સ્હાદે બોલી હતી, તોપણ ફીરોજ નામના તેણીનો તે પીત્રાઇ તેણીની પાછળજ ઉભેલો હોવાથી તેના સાંભળવામાં આવ્યું.

" ઓ, ત્યારે તો હું ઘણોજ ખુશી થવશ, જર." તેણે નજદીક આવતાં કહ્યું, જે સાંભળી તેણી સરમથી લાલ થઇ ગઇ, જે નવાબનાં જોવામાં આવ્યાથી તે મોઢથી હસ્યો.

બીજે દીને સહવારે જલદીથી એક દેશી નોકરે આવી તેઓને ખબર આપી કે તેઓના ઘેરથી થોડેક દુર નદીની બાજુએએ આવેલી ઝાડીમાં એક મોટો વાઘ છુપાયલો હતો. તેણે ખાતરીથી જણાવ્યું કે તે વાઘને તેને પોતાની નજરે જોયો હતો, અને તે ગંજાવર કદનો હતો.

" નદી નજદીક ?" નવાબે પુછ્યું " તે તો ત્યારે નવાબ નાસીરજંગની જાગીરો પર "

"તેનું કાંઇ નહિ, સાહેબ " તે દેશી બોલેએ કહ્યું " ઉપરાંત આપ સાહેબની હાજરીથી નવાબ પોતાને મોટું માન મળેલું સમજશે."

" આપણી સાથે મુસાફરીમાં આવવા માટે મારે તેવણને પુછવું હતું. અને મને યાદ છે કે આપણે તેણે ઘણા વખતનો જોયો પણ નથી" નવાબે વિચાર કરતાં કહ્યું.

" એવણ ઘણા વખતના કેથે જતાજ નથી, પણ કોણ જાણે શા કારણસર મ્હેલમાંજ ભરાઇ રહે છે" તે નોકરે જણાવ્યું.

જરના મ્હોપર નોકરનું ઉપલુ બોલવુ સાંભળી રતાશ ખાઇ આવ્યો, જે છુપાવવાના ઇરાદાથી તેણી થોડેક દુર ખસી જઇ બુટની લેસ બાંધવા રોકાઇ.

પાચ મીનીટ પછી તે ન્હાની પારટીએ 'ગુલબરગા જંગલ' તરફનો રસ્તો લીધો. મુસાફરી દરમ્યન ફીરોઝ જર સાથેજ ચાલતો હતો, અને હસી હસી વાતો કરી અવારનવાર માનેક તરફ ફ્-તેહની નજરે જોતો હતો. જ્યારે ગરીબ બાપડો માનેક નવાબની પરણેની બેટી ગુલ્નાં સાથે વાત કરતો ચાલતો હતો, પણ તેનું સઘડું ધ્યાન જર તરફ હતું.

જંગલમાં થોડેક દુર જવા પછી નવાબે એકદમ થોભી તે દેશી ભોમ્યા તરફ ફર્યો.

" અબદુલ, શું હજી તે જગ્યા આવવાની છે ? આટલે દુર વેર તો આપણે આવ્યા !"

તે નોકરે થોડાંક ડગલાં આગળ ચાલી મોટેથી બુમ પાડી કે, "હા, આપણે અહીંયાં છૈયે," તે નોકરની એવી અજબ જેવી વર્તણુક માટે નવાબ તેને કાંઇ પણ પુછે તે અગાઉ તો ઝાડી માંથી વીસ અથવા ત્રીસ હથીયારબંધ દેશીઓ બહાર નિકળી આવ્યા અને તે ટોળીની આસપાસ ફરી વળ્યા.

"તમે કોણ છેવો ?" નવાબે કરડા સાદે પુછ્યું. "અબ્દુલ એની મતલબ શું ?"

પણ કોઇએ જવાબ આપ્યો નહીં તે દેશીઓએ તે ત્રણે શખ્સોને નીચે જમીનપર નાંખી દોરડાંએ મજબુત સીકડયા કે જ્યારે થોડાકોએ, જર અને તેણીની બ્હેનને પકડી રાખી. તેજ ઘડીએ એક લાંબો પાતળો ગોરા ચેહરાનો યુરોપીયન ડ્રેસમાં અજ થયલો એક ગ્રહસ્થ પોતાના ટુંકા કોટનાં ગજવામાં બન્ને હાથો ખોસી હસતો હસતો માથું ધુણાવતો સામે આવી ઉભો તે આવનારને જોઇ નવાબ ખુશ થયલો જણાયો કે જ્યારે જરે તેણે જોતાંની સાથેજ એક ધીમી ચીસ પાડી.

"હલ્લો નવાબ નાસીર તમે અહીં ?" નવાબ રૂસતમ જંગે ખુશ થતાં પુછ્યું. વેલ હું આસા રાખુછ કે તમે હમને આય ગુચવાડા માંથી છોડવશો." "હા અને જરા ઉતાવળ કરજે હું નાસીરજગ!" માનેક ઉમેયું "આય દોરડાંનાં ગાંઠ ઘણા મજબુત હોવાથી દુખ થાય છે."

"હા ! હા ! હા ! તમે શું એમ ધારોછ કે આય માણુસો મારા હોકમને તાબે થશે ?" ખડ ખડ હસતાં શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં નવાબ નાસીરે પુછ્યું.

"અલબતાં ! માર ખુદા એની મતલબ શી ? શું તમે એમ કહેવા માંગોછ કે હમારીજ માફક તમે બી આ જ ગલીઓના કેદી છેવ?" નવાબરૂસતમે અજાયબીથી પુછ્યું.

"ઓ નો! જરાકબી નહી. તમે સઘળું જાણો છ તો ખરા ?"

"એટલે ? હું તો કાંઇજ જાણતો નથી"

"તમે જાણતા નથી તો તમારાં આ બેટીને પુછો" તેણે જર તરફ ધિક્કારની નજરે જોઇ કહયું.

"યુ નીગર, એ બધો શું ઘોટાળો છે તે તુંજ અન્તર ઘડી કહે" નવાબ રૂસતમ જંગનો પીતો ઉછળી આવ્યાથી પૂકાર્યો.

"વેલ ત્યારે સમજો. તમારાં આય બેટીએ મને નુકસાન કીધું, અને હું તે કલાસનો આ સામી નથી, કે જે તુરત ભુલી જાઉં.'

જરનો ચ્હેરો એકદમ ફીકકો પડી ગયો. તેણે પોતાની વડી બહેન ગુલાં તરફ જોયું. જેણે તુરતજ તેણીનાં બચાવમાં નીકળી.

"ડાર્લીંગ, ડાર્લીંગ, એમના જોખમો ઓમાં એનો કાંઇજ વાંક નથી, [illegible] બધુ તેજ વખતે કહ્યું હતું. એ તો એ [illegible] હતી. જરનો વિચાર ફકત નવાબ સાથે દો[illegible] રાખવાનો હતો, પણ એવણ પારસીઓની છોડી[illegible]ની રીત ભાત જાણતાં નહી હોવાથી ભુલ [illegible] એવણને એમ કરવાનું કાંઇજ કારણ ન નથી."

"ચુપ, ગુલાં દીકરી, તારે વધુ કાંઇ બોલવું નહી." નવાબ રૂસતમજંગે મોટેથી "હું મારી ન્હાની લાડકીને સારી રીતે ળખુછ."

"બ્હેન ગુલ, તમારે જરનો બચાવ ક. કાંઇજ જરૂર નથી." તેણીના પીત્રાઇએ જ્યારે માનેક એક શબ્દ પણ બોલ્યો નહી.

"વાહ શું સરસ દેખાવ છે' નવાબ નાસીરે ઠઠ્ઠાથી હસતા કહ્યું. "ચાલો હવે મિસ આપણે કામ આગળ ચલાવ્યે."

"તમે શું માગોછ ?" તેણી ગ[illegible] પુછ્યું.

"કિનો, મારા લેડી, હું કિનો લે[illegible]વર"

"કિનો ? માઇ ગૉડ !" તેણી પુકારી, પણ પછી તુરત હિમ્મત

'ઠીક છે, નવાબ નાસીર, તમે કિનો લેવા માંગોછ તો બેલ શક લેવ પણ તે એકજ સરતે "

"તે શુ ?"

"તમે ધારોછ તેમ જો તેમને અપમાનજ કીધું હોય તો મને મારી નાખો, અને આય બીજા ઓને જવા દેન."

"આ હા હા નહી. નહી મિસ રૂસતમ-જંગબહાદુર તમે મનો બરાબર સમજ્યા નથી. તમને ગુચપાડામા નહી નાખતાં મને ખુંચે ખુલ્લુ બોલવા દેના. સમજો, આય બેઉ શહરથી તમારા ચાહનારા છેની ?'

એ સવાલથી તેણીના મ્હો પર લોહી ધાઇ આવ્યુ. તેણી કાઇ પણ જવાબ આ[illegible]ર નીચુ જોતી ઉભી રહી. આખરે શીરોંએ ચુપકી-દી તોડી "નવાબ[illegible] સવાલના જવાબમા હુ ના કો[illegible] કરતો નથી."

"[illegible]ત્યારે, મિમ તમે હુઝુર તમારા ભવિષ્યના [illegible]માવિન્દને આ બન્ને જવાનોમા-થી [illegible]ધો નથિ, કેમ ખર કે ? ત્યારે આજે [illegible]તિપણુ તે છેડો લાગ્યે." હ્યાં તેણે પોતાના [illegible]કરને કાઈ ઇશારત કરવાથી બે નોકરો નવાબ [illegible]તમ જંગની સામે ભરેની પીસ્ટોલ તાકી [illegible]આ આ જોઇ ગુલ એક તીણુ ચીસ પાડી પણુ પણ જરે ઝનુનમા આવી જઇ જે નોકર તેણીનો હાથ પકડી રહયો હતો તેના હાથમાથી છુટાવી [illegible] જોરભેર પોતાના પિતા નજદીક દોડી, પણુ નવાબ નાસીરે એકજ કુદકા સમેત દોડિ તેણીને પકડી લીધી.

'સમજ છોકરી" તે કરડાઇથી બોલ્યો. 'કાંઇ પણ ભુલ કરીશ નિ[illegible]કત એકજ બોલ મારા હોઠમાથી હમણા જો નીકળે તો અમનડી જરો બાપ આય જહાનથી કુચ કરી જાય પણુ ની એટલો બધો ઘાતકી થવા માગતો નથી ફક્ત એવા... શરતે તુ તેની જીદગી બચાવી શકશે."

બી અને તે શરત શું છે ? અરે જલદી નોકરે અને ટવલાવો તાં." પેરવી થો

"ત્યારે સમજ, મારી શરત એજ છે કે આય સામે ઉભેલા મારા બેઉ હરીફમાંના જે તે એકને તારા આશક દાખલ પસંદ કર, અને બીજાને જેને તું ના પસદ કરે તેને આ પીસ્તોલથી શુટ કરી મારી નાખી!"

"ઓ, નહી, નહી, નવાબ નાસીર, એટલા ઘાતકી ના થાઓ. તમારિ શરત કઢગી છે. મારેથી તે કબુલ થાયજ નહિ. દયા કરો. તમને અપમાન કરનાર હુ છુ ઇ તો મારી પર કિનો લેવો નાહક નિર્દોશનો શું કરવા જાન લેવો છો? કિનાનો [illegible]ગ હું છુ તે તમે ભુલી કેમ [illegible] છો ?"

"દયા ? છોકરી તું મારી તરફથી દયાની આરજુ રાખીજ કેમ શકેછ? એક વેળા મને અપમાન કરી તરછોડી કહાડનાર તુ જ કે કોઇ બીજુ ? મને હલકી અને ઉતરતી પંકિતનો ગણનાર તુ જ કે કાંઇ બીજુ ? બોલ હવે મુગી કેમ થઈ ગઇ? તેજ વખતે મે મારો કિનો લેવા-ના સોગંદ ખાધા હતા અને મારા તે કસમ નહી પાળુ તો "નવાબ નાસીર" એ બાપનો એમજ આજથી જાણજે એમ મે જણાવ્યું હતુ તે તને યાદ છે ?"

"પણુ—પણુ તમારા તે કિનામા હું મારો જીવ આપવા તૈયાર છેઉ' નવાબ મને મારી નાખો મેં તમને પરણુવા માટે ના કહ્યુ હતુ તો તેને બદલો હુ મારા તરફથી વાળી આપવા તૈયાર છુ પણ ફોકટમા નિર્દોષનું લોહી રેડશો નહિ. તમારી કઢગી શરત ફેરવો "

"કદી નહી. એક છોડીને એક હજાર વખત નહી તારા પિતાનું મોત અથવા તો આ શરત એ બેમાથી જે તે એક કબુલ કર."

"અરે, એમ બનેજ કેમ ? એકની ભુલને ખાતર બિજાના ભોગ લેવો એનો ઇનસાન નહી પણુ હેવાનનું કામ છે." હ્યા તેણી તેની આગળ ગુઠણભંડયે પડી કાલાવાલા કરવા લાગી," નવાબ નાસીર, ફરી, એકવાર હું તમને અરજ કરી કહુંછ કે તમારી એ શરત ફેરવો.

મારા વહાલા પિતાને અને બીજાઓને બચાવો. તમને કીધેલાં અપમાન માટે હુ' માફ માંગુ છું. વિચાર કરો નવાબ કે મારે ખાતર મારાં પિતાનો ભોગ હુ' કેમ આપું. અરે, એમતો ગમે તેવી ભુંડામાં ભુંડી બેટી હોય તેણી એમ નહી નહી કરે. અને તેજ મુજબ નિર્દોશનો જીવ પણ કેમ લેવાય?"

"બસ કર, છોકરી તારૂં લેકચર હુ' વધારે સમજવા માંગતો નથી. જે તે એક રસ્તો કબુલ કરી દે, નહી તો અબઘડી—"

"ધારો કે હુ તમને પરણવા કબુલ થાઉં તો, તમે બધાને બચાવશો? તેમ જો હોય તો 'પિતા તરફની એક પુત્રી ફરજ' દાખલ હુ' તમને પરણવા તૈયાર છું'. ભલે હુ' દુન્યામાં રૂશવા થાવું, ભલે લોક મને એક પરજાતીના શખ્સ સાથે પરણવા માટે હીણે, ધિક્કારે, પણ મારાં વહાલા બાપના જાનને ખાતર, એક વફાદાર બેટી તરીકેની મારી ફરજ બજાવવા હું તૈયાર છું. જે ઘડીએ તમે કહેશો તે ઘડીએ તમારી પરણેતર થવા—"

"અરે જર જરાં, એ તું શું બોલેછ? જરા વિચાર તો કર, દીકરી. મારી ઉઠ હું તુંને હોકમ કરૂં છ કે એકદમ ઉઠ. એ મુજીનાં કહ્યાં મુજબ તારે કરવુંજ નહી. ભલે એ કાફર મારો જીવ લેય, પણ હુ તને એની સાથે લગ્નનાં ગાંઠથી કદી જોડાવા દેનાર નથી. જરાં દીકરી, તું મારૂં સર્વથી ન્હાનું ફરજંદ હોવાથી મે' તુંને લાડ અને વહાલમાં ઉછારીછ તો હવે મને નાફરમાન થઇ ઘડપણમાં મને દુખી કરતી નાં. એ ચંડાળને મારો જીવ લેવા દે. તે હજાર દરજ્જે બહેતર છે, પણ તું એની સાથે—"

"નવાબ ફેસતમ, તુ' ભુલેછ. એવા અપશબ્દો તુ' કોણુને ઓચરેછ? એક વખત તુ' મારો દોસ્ત હતો પણ હવે તુ' મારો દુસ્મન છે. તે દોસ્તીના વખતમાં મે' તારી બેટીનાં હાથની માંગણી કીધી હતી. કારણ તે વખતે હું તેણીને ચ્હાતો હતો, પણ હવે તે પ્યાર ધિક્કારમાં ફેરવાઇ ગયોછ મેં કિનો લેવાનો ઠરાવ કીધોછ અને તેમ હું કરવાનોજ. ખુલ્લુ કરીને કહું તો હુ' તારી સાથે દગો રમ્યોછ. આજનું કાવત્રું મે' પોતેજ રચ્યુંછ. આય તારા નોકરને પૈસાની લાલચે હાથમાં લઇ મે' આ સંકટ રચ્યો હતો. બે રસ્તા તારી બેટી માટે ખુલ્લા છે. અને તે સિવાય બીજો કોઇજ નહીં."

"ત્યારે નવાબ નાસીર, તું હમારી સાથે દગો રમ્યોછની? દોસ્તીનાં રૂપમાં તુ' એક કાળો નાગ નીકળ્યોછ. ફીરસ્તાના રૂપમાં તુ એક શયતાન નીકળ્યો પણ યાદ રાખજે, ઓ અભિમાની, કે એક નિર્દોશને સતાવી તુ' કદી સુખી થાશે નહિ. [illegible]નો બદલો તે કિરતાર તને આપ્યા વિના રહેશે નહીં. જેવી રીતે તે હમારી સાથે દગો રમી તારી ફ-તેહ પર ફુંગાયો છ, તેમજ દગાનો ભોગ બની તું તારી મગરરીને [illegible] પસ્તાતો ખાકમાં તરફડયાં મારશે. ખુદા [illegible]. યાદ રાખજે કે "ખુદાની ગેબી લાકડી [illegible] અવાજ નથી." અરે. "દગો કોઇનો સગો ન[illegible]?"

"ઓશ, ઓલ્ડ હંબગ. આઇ ડે[illegible] એ બીટ ફૉર યુ. ચાલો મિસ તમે કયો રસ્તો પસંદ કરોછ?"

દુઃખ અને ધારતીથી ધ્રુજતી જર પોતાના પિતા તરફ અને પેલાં બન્ને જવાનો તરફ ટીકી લાગી. શીરોઝ વાડયો જરનો પીત્રાઇ જે હમણું સુધી તેણીને ચાહવાના ઢોંગ કરતો હતો, તે ધ્રુજતો થરથરતો તેણીને ઇશારત કરી પોતાને બચાવવા કાલાવાલા કરવા લાગ્યો પણ માનેક મેહરજીએ એક બહાદુર જવાનને છાજતી હિંમત બતાવી.

"મિસ જર, તમે ફીકર ના કરો. ગુંચવાઓછ શા માટે! તમારે માટે એક-સહેલ રસ્તો છે. તમે શીરોઝને ચાહોછ એટલે એજ તમારો બાવંદ નો ખાવિંદ થશે એ તો નક્કીજ છે. જ્યારે મુંજ ગરીબને તો તમે હીણોછ એટલે હું તમારો ગોલામ જેવો છેવું, માટે નાહક ફીકરમંદ નહિ બનતાં નવાબ નાસીરના કહેવા મુજબ તમારી

મુબારક હાથે ગરીબને મરવનું માન આપશો. તમે જોકે મને ધિક્કારોછ તોપણ તમારે ખાતર મરવા હું તૈયાર છઉં. બીરબી તમારે માટે મરવા માટે હુ મને ભાગ્યશાળી સમજીશ. ચાલો, વેકી જાવો અને હું આંખ વીચીને બોલુ તેટલાં તમારૂ કામ પુરૂ કરો."

"હા મિસ, ચાલો વેકો. લેવ આ પીસ્ટોલ અને આબાદ નેમ ટાંકજો. પણ જોવ," નવાબે પીસ્ટોલ આપવા માટે હાથ લંબાવતાં કહ્યું આ હથ્યાર તમારા હાથમાં આવ્વાથી મારા હરીફ તરફ ટાંકતાં કદાચ તમે મારી તરફજ ટાકવા લલચાશો, પણ યાદ રાખજો કે તેમ જો કીધુ તો મારાં માણુસો તમારી પારટીના એક એક મેમ્બરને મારી નાંખશે. ચાલો વખત [illegible]." તેણી આના કાની કરી. ફરી [illegible] વાર તે ચડાળ ના [illegible] વાલા [illegible] ગી પણ તે એકનાબે થયા નહી [illegible] તેણીએ દુઃખનુ એક ડચકુ ખાઈ પીસ્[illegible] હાથમાં લીધી, અને પછી "માનેક મને મ[illegible] જે, હું કમબખ્તને ખાતર ભોગ થઈ પડુ [illegible] બહાદુર જવાન, જાણજે કે મારા પિતાને બચાવ[illegible] ખાતરજ મને આ પગલુ લેવુ પડેછ' એક વહાલા બાપ તરફની એક બેટીની ફરજ બજાવવા મને એ પાપી રસ્તો લેવો પડેછ ફરી એક વાર કેહુંછ કે મારૂ આ ઘાતકી કામ માફ કરજે, અને પાક ખુદા પણ મને માફ કરો" એમ બોલી જેવી તેણી રવાલ્વર ફોડવા જાયછ તેવામાં એક ગંજાવર ધડાકો થયો, અને ધુમસતું એક જબરૂં તોફાન થયું હોય તેમ ધુળનાં ગોટે ગોટા તેણી એ પોતાની આસપાસ ફરી વળેલા જોયાં થોડેક વારે તે ધુલાર નરમ પડતા જરે શું જોયું! જે ઝાડની તળે નવાબ નાસીર ઉભો હતો, તે ઝાડ જેમનું તેમ હતું, પણ નવાબ ત્યાં હતો નહી. તેજ જગ્યાએ એક ગંજાવર કદનો વાઘ આતશી ગોળા માફક ચમકતી આંખો સાથે તેણીને ટીકતો ઉભો હતો તે વિક્રાળ પ્રાણીએ તેણીને જોતાંજ હાડેહાડ ધ્રુંજવી નાખે એવી એક બરાડ પાડી અને તેણીના આંગ પર કુદકો મારવાની તૈયારીમાં હતો, તેવામાં, "આહા! એકજ પળ! અને તે બહાદુર જવાન બાળા એ હિંમત નહી હારતાં બહાદુરીથી રીવોલ્વર ઊંચકી અ કેક પર બાર કીધા. કાનના બહેર ફાડી નાખે તેવી ચીસો સાથે તે ઝનુની પ્રાણી જમીનથી ઘણે ઊચે સુધી ઉછળ્યું, અને પછી ગુગળાતું અને તરફડયાં મારતું જમીન પર પડયું. તેજ ઘડીએ નવાબ રૂસતમની વડી બેટીએ એક વાજબી પગલું ભર્યું જે નોકરે તેણીને પકડી રાખી હતી, તે વાઘના દેખાવથી બીહી જઇ નહાસવા લાગ્યો કે તુરત તેણીએ પોતાના પિતા નજદીક દોડી જઇ તે[illegible] ગજવામાથી એક મોટી છરી ખેચી કહાડી તેની મદદથી સર્વને છુટા કીધા, અને પછી તેઓએ ભારે અજાયબી વચ્ચે શું જોયું! નવાબ નાસીર, તે અભિમાની મગરૂર શખ્સ, છુંદાઇ ગયલા માથાં સાથે લોહી લુહાણ મુવેલો ત્યા પડયો હતો, કે જ્યારે તેના નોકરો, જેઓપર તે અતી ઘણો મુસ્તાક હતો તેઓ તેને છોડી નહાસી ગયા હતા. કરણીનાં ફળ તે એ!

× * ×

"ગઇ કાલના બનાવની ફરી યાદ દેવાડવા માટે દલગીર છેઉ, મિસ, જર," બીજી સહવારે જ્યારે જર વરંડા પર કાંઇક વિચારમા બેઠી હતી તેટલાં માનેકે આવી તેણી ને શેકહેન્ડ કરતાં કહ્યું. "પણ મને કહેવાની રજા છેકે તમે તમારા ભવિશ્યનાં ખાવિંદને નક્કી કિધો છો"

"હા. મેં મારા ભવિશ્યનાં સાથી ને પસંદ કીધોછ, મિ માનેક' તમે શું સમજી શકતા નથી!" નીચી નજરે તેણી બોલી.

"હા. હુ સમજુંછ. અને ફીરોઝ વાડયા ને હું ખરેખરા ભાગ્યશાળી ગણુછ." એક હાય સાથે તે બોલ્યો,

"નહી. મિ. માનેક તમે ભુલોછ. ફીરોઝ વાડયા ભાગ્યશાળી નથી. મેં મારા વહાલા સાથી દાખલ તેને નહી પણ, પણ, એહ, તમે શું સમજતા નથી. મારા માનેક?" અને ત્યાં તે સ્ત્રીએ પોતાનો ધ્રુજતો નાજુક હાથ તેના હાથમાં મુક્યો અને પછી ડીઅર રીડર વધુની શું કાંઇ જરૂર છે!

આત્મ ભોગ.

મારા મનજાં તનમાં ભર્યો છે હર્ષ છે
વિદ્યુત લ્હેરી રસીલો.

ગાયનની કડી પુન: પુન: યુવકના કર્ણમાં અથડાવા લાગી રહાંજના શિતળ પવનની ઠંડી લહેરોએ શાંત હૃદય કર્યું પ્રિય સ્વરથી વધું ઉત્કંઠીત બન્યું. હૃદયમાં વસેલી પ્રિયાને આલીંગવા આકર્ષાયું. પરિચિત સ્થળ આ સંધ્યાએ વધુ મનોહર લાગ્યો અને ત્યાં [illegible] લલચાયો આખરે ગયોજ.

સૂર્ય હમણાંજ અસ્ત થયો હતો શુકલ પક્ષને લીધે આકાશમાં કેટલાક તારા સુર્યના ઝાંખા કિરણોમાં ડોકીયા કરી રહ્યા હતા અને સ્હેજ સ્હાજ ઝઝકતું દુર થવાની રાહ જોતા હોય એમ ઉત્કંઠીત જણાંતા

આ સમયે તરલતા નિત્ય નિયમે ન્હાનકડા બાગમાં ફરતી ફરતી પાછલા બાગ તરફ ગઇ. એકાન્ત સમયે પ્રેમી બાળાના વિદ્યુતમય હૃદયમાંથી ઉપસી કડી વારંવાર ગવાતી હતી. વિદ્યુત ત્વરાથી પાસે આવી પહોંચ્યો. પ્રેમી હૃદયો ઐક્ય થયાં પ્રેમનાં આવેશમાં ઝાડને ઓથે સંતાઇ રહેલી ગૃહીણી કાન્તાને યુવક વિસર્યો. તેનું પરિણામ ભયંકર આવ્યું મિષ્ટ વાર્તાલાપમાં ઘણો વખત વિત્યો હતો. ગૃહીણી કાન્તા ભોજન સમય થતાં પતિને શોધતી આવતી હતી. અને દુરથીજ પુત્રી તુલ્ય મુગ્ધ તરૂને પતિ સમીપ જોતાં સ્હજ ખંચાઇ ઝાડની ઓથે ઉભી રહી હતી. તરલતા તેર વર્ષની સુકુમાર બાળા હતી. બાલ્યાવસ્થાથી માતાએ મૃત થતીએ બાળક પુત્રીને બ્હેન તુલ્ય સપત્નીનો આશરો લેવા ફરજ પાડી હતી. વિદ્યુત તેને બાલ્ય કાળમાં રમાડતો, ભણાવતો અને તેને રીઝવવામાજ સૃષ્ટિની રમ્યતા માનતો હળવે હળવે આજ સ્નેહ તરની મુગ્ધાવસ્થામાં અણધાર્યો આવીતો પ્રેમનાં રૂપમાં પલટાઇ ગયો. વિદ્યુત અને કાન્તા વયમાં સરખાંજ હતાં બાલ્યાવસ્થાથી વડીલની આજ્ઞાવડે જોડાયલાં પ્રેમી દંપતિ સરળ પણે પોતાનો કાળ ગાળતાં પણ સ્નેહથી થતાં લગ્નનો અનુભવતો કાચોજ રહ્યો. પ્રેમની સાંકળી ગુંથતાં ઝીણી ગાંઠો આવતી તેને નિર્દોષ દંપતિ ઉકેલી ન શક્યાં !

મધ્યરાત્રીનો સમય હતો. સર્વત્ર જગત નિદ્રા [illegible] અંકમાં હતું. ફકત કમનશીબ કાન્તાની સ્થિતિ [illegible] સાંછીના બનાવે વિલક્ષણ હતી. ઘડીમાં તે વાંચતી [illegible] માં તે [illegible] બબડતી અને ઘડીમાં તે નિદ્રાધિન [illegible] તી હતી. આખરે કંઇક નિશ્ચય પર આ[illegible] અહોય તેમ ઉઠી, ખડીઓ પેન લીધાં અને પત્ર [illegible] કર્યો પ્રિય વિદ્યુત,

પ્રેમામૃત મેળવવા પ્રભુ પાસે જાઉં છું કારણકે તેજ મેળવવા તારૂણી લતા ભાગ્યશાળી થઇ છે. આખરે મને તો નજ મળ્યું. સ્નેહથી વિટળાયલા આપ મને છોડશો નહિ; આમ ધારી આજ માર્ગે વિચરિશ. તરૂને હૃદય ગૃહમાં સ્થાન આપી સંસારને સ્વર્ગ બનાવશો, એવી કાન્તાની ઉરથી આશીષ છે. " ભગ્ન હૃદયે પત્ર બીડયો પતિની ગાઢ નિદ્રા વચ્ચે, પ્રેમ પુર્ણ હૃદયે, નિસ્તેજ હોઠે નિદ્રિત પતિને ગાઢ ચુંબન લીધું અને સ્વાર્થ ત્યાગી અબળા ધડકતે હૃદયે, અશ્રુપુર્ણ નેત્રે, ગંભીર પગલે ધૈર્યથી પતિગૃહ સદાને માટે છોડી ગઇ.

પુર્નજન્મમાં પ્રભુના અખંડધામમાં પ્રેમામૃત મેળવવા સ્વર્ગના ગુપ્ત માર્ગે અદૃશ્ય થઇ અહા ! તેણી ક્યાં ગઇ ! સૌ. સોવતા

⊸ પ્રિયતમ + ⊸

[ગુલશન માટે ખાસ] અનુવાદકઃ—રા. વ્રજવિહારી.

પ્રકરણ ૧ લું

પ્રિયતમા અને તરંગિણી વચ્ચે અપુર્વ પ્રેમ હતો. એક બીજી અરસપરસ ખાસ કરીને ઘણોજ પ્રેમ રાખતી તથા એક બીજીને હમેશા એક બીજીનાં દર્શન તથા વાતચીત કર્યા સિવાય ચાલતું ન્હોતું. આમ હોવા છતાં [illegible] સંબંધ કાંઇક વિચિત્ર [illegible] બન્નેનો વ્યવહાર સખીભાવે [illegible] ન્હોતો, પરંતુ પ્રણય [illegible] યોગ્ય હતો. તેમના અરસપરસના પત્રો [illegible] પત્રો હતા તથા હેમનામાં માત્ર [illegible], પ્રેમ, સોહાગ એ સિવાય બીજું [illegible]. જો તે બન્ને એકત્ર થતી તો કોઇ [illegible] જઇને બેસતી તથા જો ત્યાં બીજું કોઇ જઇ પહોંચતુ તો બન્ને ચુપ થઇ જતી!

તરંગિણી ઘણી વખત પોતાના બન્ને હાથને પ્રિયતમાના ગળામાં નાખી પોતાનુ મ્હોં હેના મ્હોં પાસે લેઇ જઇ પ્રશ્ન કરતી —" પ્રિયતમ! સત્ય કહે કે તું કોનાપર વિશેષ પ્યાર કરે છે? મ્હારા ઉપર કે હારા પતિ ઉપર?"

" હારા ઉપર." પ્રિયતમા તરફથી ઉત્તર મળતો.

એક દિવસે પ્રિયતમાએ પોતાની સખી તરંગિણીને એમ કહ્યું હતું કે 'હું હારા કરતા મ્હારા પતિ ઉપર વિશેષ પ્રેમ રાખું છું ' આ કારણથી તે દિવસે તરંગિણીએ કાંઇ પણ ખાધું પીધું નહોતું. પ્રિયતમાને તે દિવસે, પોતાની સખીને મનાવતાં અતિશય કષ્ટ પડ્યું હતું આથી ફરીને પ્રિયતમાને તે સમયથીજ કપટ ભરેલુ વર્તન ચલાવવું પડતું હતું.

જે સમયે તરંગિણી સત્તર વર્ષની ઉમરની હતી તે સમયની આ વાત છે. તે પોતાના શરીર ઉપર હમેશાં એક સફેદ કાળી કિનારીની સાડી પહેરતી હતી હેના હાથોમાં પણ બબ્બે સોનાની બંગડીઓ સિવાય અન્ય કાંઇ અલંકારો રહેતા નહિ, ને બિચારીના ભાગ્યમાં કંકુમનું સૌભાગ્ય ન્હોતું! પાઠક! તરંગિણી વિધવા હતી આઠ વર્ષની ઉમરે હેનો વિવાહ થયો હતો અને નવ વર્ષની ઉમરે તે વિધવા થઇ હતી!

તરંગિણી જ્યારે પ્રથમ સાસરામાં આવી ત્યારે ત્યાં ફક્ત હેની સાસુ અને વૃદ્ધ સસરા જીવતાં હતા પ્રિયતમા તેમની પાડોસણ હતી.

પરંતુ તરંગિણીને પ્રથમ વખતે પ્રિયતમાના સખીય સ્નેહનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું ન્હોતું, કારણ તે પણ પોતાને સાસરે ગઇ હતી પ્રિયતમા જ્યારે ફરીથી પોતાને ઘેર આવી ત્યારે હેને દેખતા જ પોતાનું હૃદય તેણે તેને સોંપી દીધું. સ્વ કલાપીનું કથન સત્યજ છે કે —

" ભલે પ્રીતી પહેલા પરિચય કદી યોગ નવ હો;
ભલે દૃષ્ટિ પ્રણય કરવાનો સમય હો"

વિધવા બાળાના હૃદયમાં જે કાંઇ પ્રેમ હતો તે સકળ તેણે પોતાની સખીને અર્પણ કરી દિધો તરંગીણી કોઇ કોઇ સમયે પ્રિયતમાને પ્રિય અગર તો કોઇ કોઇ સમયે " પ્રિયતમ " સંબોધ નથી સંબોધતી કાગળ પત્ર વિગેરેમાં પણ એજ

+ બંગાળી સુપ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર શ્રીપ્રભાતકુમાર બેરીસ્ટરની એક વાર્તાનો અનુવાદ.

સંબોધન વાંપરતી. હંમેશાં સંધ્યા સમયે બન્ને સખીઓ એકત્ર થતી અને એક બીજી સાથે અ રસ પરસ વાત ચીત કર્યા કરતી હતી. આટલાથી પણ તરંગીની મનને સંતોષ થતો નહિ. તે પ્રિયતમાને અકકેક પત્ર લખ્યા કરતી હતી.

તરંગિણી પોતાના સાસરામા હતી તથા પ્રિયતમા પોતાના પિતાના ગૃહમાં હતી આથી કરીને પ્રિયતમા કાંઇક વિશેષ સ્વતંત્ર હતી. તે જ્યારે તરગીણીને ત્યાં જવા ઇચ્છતી ત્યારે જઇ શકતી. તરંગીણી પ્રિયતમાને કોઇકજ સમયે જતી હતી કારણકે તેનો સસરો તેમજ સાસુ તેની કોઈ સ્થળે જવા દેવાનું પસંદ કરતા ન હતા. પ્રિયતમાના મકાનથી તરંગીણીનું મકાન કાંઇક મ્હોટું તેમજ નિર્જન હતું. એ મકાનમાં બન્ને સખીઓને અરસ પરસ વાત ચીત તથા ઠઠ્ઠા મશ્કરી કરવાનો અવસર વિશેષ પ્રાપ્ત થતો હતો.

તરંગીણીનો પ્રેમ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિગત થતો ચાલ્યો. પ્રેમાધીન થઇ તે પ્રિયતમા વારંવાર ઘણોજ અત્યાચાર કરતી હતી પ્રિયતમા એ અત્યાચારોને ખુશીથી સહન કરી લેતી તથા પોતાના મનમાં વિચારતી કે મ્હારે તો પ્રેમ કરવાને માટે પતિ છે, પરંતુ અરેરે તરંગીણીનું પાત્ર કોણ છે. તે કોની સાથે પ્યાર કરે? કોના ઉપર અત્યાચાર કરે. આથી કરીને વારંવાર પોતાની ઇચ્છા ન હોય તો પણ તે તરંગીણીના ઉપર સ્નેહ કરતી હતી તથા પોતાના પ્રેમનું દાન દેતી હતી.

પ્રિયતમા જ્યારે સમયે પોતાને સાસરે હતી ત્યારે તેણે એક નાટક જોયું હતું આથી કરીને નાટકની અંદર જેમ નાયક નાયીકાની સાથે હાવ ભાવ કરે તે પ્રમાણે તે તરંગીણીના ગળામાં પોતાના બન્ને હાથ નાંખી તેને પોતાની છાતી પાસે ખેંચી લાવવા યત્ન કરતી અને જો તેમ કરવા જતા તરગીણી રિસાઇ દુર ખસી જવાનો ઉપાય કરતી તો પ્રિયતમા લલકારતીઃ-

"રે રીસાઇ ન જાઓ રસીલા રંગીલા ઘેલાં ન થાઓ, મદ મુકીને માનુંની જરા મનાઓ રે."

પ્રિયતમાનો તરંગીણીથી પ્યાર કરવામાંજ છુટકારો થતો નહોતો. તરંગીણી જેમ વાત વાતમાં રીસાઇ જતી હતી તેમ તેને પણ રીસાવું પડતું હતુ જો કોઇ સમયે તે એ પ્રમાણે ન કરતી તો તરંગીણી અભિમાનથી મ્હો ચ્હડાવી બોલતી હતી કે "શું તુ આ ગરીબ સખી ઉપર આવોજ પ્રેમ રાખે છે કે? અરેરે હવે ત્હારા સિવાય આ સકળ સંસારમાં કોણ મ્હારા સ્નેહી છે? જો કે પ્રિયતમાને એ પ્રમાણે રિસાવું યોગ્ય લાગતુ ન હતું, તો પણ તરંગીણીને રાજી રાખવા માટે તેને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવુંજ પડતુ હતું.

આ પ્રમાણે ધીમે ધીમે પ્રિયતમાને પણ રીસાઇ [illegible]ની ટેવ પડી ગઇ

[illegible]

સંધ્યા થતાં પુર્વે થોડી વારે [illegible]
ઓરડામાં બેઠી બેઠી લલકાર્યા કર[illegible]
રીસાયો પ્યારો મારો, આવી [illegible]
પ્રિયતમને કોઇ લાવે, આ હૃદયે [illegible]

તરંગિણીનો કંઠ ઘણોજ મધુર અને આકર્ષક હતો. આજે પ્રાતઃકાળે જ્યારે પ્રિયતમાં તરંગિણીને મળવાને આવી ત્યારે તરંગિણી કાંઇક ક્રોધને લીધે બોલી નહિ. તરંગિણીના આવા આચરણથી પ્રિયતમાના નેત્રોમાં આસુ ભરાઇ આવ્યાં; તે પણ મ્હોં ચ્હડાવી તરંગિણી ની પાસેથી ચાલી ગઇ.

હંમેશાં તો તે બંન્ને એકત્ર થઇ કેટલાક સમય સુધી બેસી રહી અરસપરસ વાતચીત કર્યા કરતી; તથા નિર્દોષ ગમત પણ કરતી, પરંતુ આજે આખો દિવસ તરંગિણીએ પ્રિયતમાની રાહ જોયા કરી પરંતુ તે તેને એક પણ વખત જોઇ શકિ નહિ. છેવટે તે છેક નિરાશ થઇ ગઇ. સંધ્યા થવાને વિશેષ વિલંબ ન હતો. તરગીણી વિચારવા લાગી કેઃ- "શું હું પ્રિયતમાને પત્ર લખું?" પોતાના પત્રનો પ્રત્યુતર તરંગીણીને નહિ મળવાથી તે જ્યારે પ્રિયતમાં

તેને મળવા આવી ત્યારે તેની સાથે બોલી ન હોતી હવે તેને પોતાના એ આચરણ માટે પસ્તાવો થવા લાગ્યો ફરીથી તેણે વિચાર્યું:— હા એ સત્ય છે કે પ્રિયતમાના પતિ આવ્યા છે; પણ તેથી શું પતિનુ આગમન થવાથી તે મહાશ પત્રનો ઉતર પણ ન આપે? આખો દિવસ મેં તેની રાહ જોયા કરી છતાં તે નિયમ પ્રમાણે કેમ આવી નહિ? વળી મેં ક્રોધ કર્યો એમાં દોષ કોનો છે? દોષ તો પ્રિયતમાનો જ્યા છે તેના પતિએ તેને પકડી રાખી હતી. કે? ઉત્તર લખવા માટે તેના પતિએ તેની કલમ લેઇ આપી હતી કે?"

ધીમે ધીમે રાત્રીનુ આગમન થવા લાગ્યું એક નોકર આવી ટેબલ ઉપર પડેલુ લેમ્પ [illegible] ગયો, તરંગીએ ટેબલ પાસે [illegible] ખુરસી ઉપર બેસી તેનુ ખાતુ ઉઘાડી [illegible] લખવાનાં સાહિત્ય બહાર [illegible] સુંદર રંગીન કાગળ ઉપર તેણે પ[illegible]. તરંગિણીને લખતાં ઘણુ સારૂં આવ[illegible] હતું વિધવા થયા પછી તે ૭ વર્ષ સુધી [illegible] ભાઇ પાસે રહી હતી, તેથી આ સમયે દ[illegible] તેના ભાઇએ તેને સારૂ શિક્ષણ આપ્યું હતુ. તેના ભાઇએ તે સમયે એવો વિચાર કર્યો હતો કે જો તરંગિણી વિદ્યાની વ્યસની બનશે તો તે પોતાનું વૈધવ્ય કાંઇક અંશે ભુલી જશે?

પત્રને લખી કાઢી તેણે તે એક કવરમાં બીડ્યો શિરનામુ લખતાં પહેલાં પુન તેણે વિચાર કર્યો:— આ પત્રને મોકલું કે નહિ? શું એમ કરૂં તો તે મ્હને 'હાં, કેવી છેવટે ઠેકાણે આવી' આમ કહી ખીજવશે તો નહિ?"

બરોબર આજ સમયે. તરંગિણીનું માથું ભમવા લાગ્યુ. ત્હેને બાલ્યાવસ્થાથીજ હિસ્ટિરિયાનો રોગ હતો, તથા કો સમયે તે એ રોગના હુમલાથી બે ભાન થઇ જતી. આજે પણ ધીમે ધીમે તેની તેવીજ દશા થવાની શરૂઆત થઇ. આ રોગ વધારે ચિંતા કરવાથી અથવા વધારે સમય સુધી મન ખરાબ રાખવામાં થાય છે.

આજ તરંગિણી આખો દિવસ ચિંતાતુર રહેલી હોવાથી જે ત્હેના ઉપર એ રોગે હુમલો કરવા માંડયો. ડાક્ટરની સલાહ હતી કે, જ્યારે એમ માલુમ પડે કે હવે અલ્પ સમયમાંજ એ રોગ હુમલો કરનાર છે, ત્યારે ઠંડા પાણીથી હાથ ધોઇ નાંખી થોડુ ઠંડુ પાણી પી જવુ. આમ કરવાથી એ રોગનું જોર કાંઇક નરમ થઇ જાય છે.

તરંગિણીના દિવાનખાનામાં એક ખુણાની અંદર ઠંડા પાણીથી ભરેલો એક ઘડો પડયો હતો. તેણે [illegible] એ ઘડામાંથી પાણી લેઇ હાથ પગ ધોઇ થોડું પાણી પી લીધું, અને ફરીથી તે ખુરસી ઉપર આવીને બેઠી. આમ છતાં તે રોગના આ વેગને રોકી શકી નહિ ખુરસી ઉપર બેઠે બેઠે જતે બેહોશ બની ગઇ- હાથ પગ પછાડવા લાગી તથા થોડા સમયમાંજ ખુરસી સાથે જમીન ઉપર ઢળી પડી.

તરંગિણીની આ બિમારીના કારણથી ઘરનાં સર્વ માણસો હમેશાં સાવધાન રહેતાં હતાં. તરંગિણીના દિવાનખાનાની પાસેજ એક દાસીઓરડો આવેલો હતો. આ દાસી ખુરસીનો જમીન ઉપર પડયાનો અવાજ સાંભળતાંજ ત્યાં આગળ ઉતાવળથી દોડી આવી. તથા તરંગિણીની હાલત જોઇ તેણે એ સમાચાર ઘરમાં જઇ તેની કાકી સાસુને જણાવ્યા.

આ પ્રકારને આગલે દિવસે તરંગિણીની કાકી સાસુ પોતાના પુત્ર સુધીરચંદ્રને લેઇ આવી હતી,

તરંગિણીની સાસુ પોતાની માતાને સાથે લેઇ મહોલ્લાની સ્ત્રીઓને નિમંત્રણ કરવાને ગઇ હતી. ગૃહમાં ફકત નવી કાકી સાસુજ હતી. તે ત્વરાથી તરંગિણી પાસે આવી પ્હોંચી ત્હેને એક બ્હેનને પણ આ રોગ હતો આથી કરીને ત્હેને આ રોગને દૂર કરવાના નિયમ વગેરેની ખબર હતી. દાસીની સહાયતાથી તેણે તરંગિણીને પલંગ ઉપર સુવાડી તેને ભાનમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડયો. એવામાં એકાએક ત્હેને દ્રષ્ટિ પેલા

રંગીન કવર ઉપર પડી. એક હાથે તરંગિણીને પવન નાંખતાં નાંખતાં બીજે હાથ લાંબો કરી તેણે એ પત્રને ઉંચકી લીધો. પત્ર લેઇ કવર માંથી રંગીન નોટપેપરને બ્હાર કાઢી બત્તીની થી તે એ મદદ પત્રને વાંચવા લાગી:—

"પ્રિયતમા!"

આટલું વાંચતાજ હેનું માથું ભમી ગયુ. હેનો શ્વાસ ઉતાવળથી ચાલવા લાગ્યો. હેના મુખ મંડળ ઉપર આશ્ચર્ય સાથે ચિંતાની છાયા છવાઇ રહી. તેણે પોતાની પાસે ઉભેલી દાસીને કહ્યું:—"તું પવન નાંખ હુ હમેશાજ આવું છું" આમ કહી તે પંખાને ફેંકી દેઇ ત્યાંથી બહાર ચાલી ગઇ.

તેનો પતિ હૃદયનાથ મીરનની અંદર એક મ્હોટો પ્રખ્યાત ડોકટર હતો આવક પણ સારી હતી તે ઘણોજ ધાર્મિક પુરૂષ હતો આમ હોવા છતાં તે નો કાંઇક અંશે જુના જમાનાના હતા. તે સ્ત્રી કેળવણીની વિરૂધ હતે તે ાી પ્રથમ પરલોક વાસ પત્નીના પુત્રનું નામ સુધીર કુમાર હતું. હૃદયના થને નવી પત્નીથી એક પણ સંતાનની પ્રાપ્તી થઇ ન હોતી તથા સંતાન થવાની આશા પણ રહી ન હોતી કારણ કે એની નવ વધુની અવ સ્થા ત્રીસ વર્ષ ઉપરાંતની થઇ ગઇ હતી.

હૃદયનાથ એકલો પોતાના દિવાન ખાનામાં બેઠો બેઠો કાંઇ લખતો હતો હતો એકા એક પત્નીને પોતાની પાસે આવેલી જોઇ તેને આશ્ચર્ય લાગ્યું તેની સ્ત્રીએ તેની પાસે જઇ પોતાના હાથમાં પત્ર પતીના હાથમાં કહ્યું આ પત્ર વાંચી જુઓને."

હૃદયનાથે પોતાના ચશ્માંથી ઢાંકેલી આંખોને પત્ની તરફ ફેરવી પ્રશ્ન કર્યો કેમ શું છે?

"વાંચી જુઓને એટલે માલમ પડશે."

"કોણે લખ્યો છે?"

"કોણે લખ્યો છે તેનું શું કામ છે? તમે તમારે એક વખત વાંચી જુઓને."

હૃદયનાથ પોતાના હાથમાંના પત્રને ઉંચા કરી મ્હોટેથી સ્વરે વાંચવા લાગ્યો:—

"પ્રિયતમ?"

તમે કેવા નિર્દય છો? શું આનોજ તમારો પ્રેમ છે કે? જો હું ક્રોધ કરું તો શું તમે મને નહિ મનાવી લ્યો? મારો એવીજ રીતે ત્યાગ કરીને ચાલ્યા જશો? કાલે પ્રાત કાલે મ્હે જે પત્ર તમને લખ્યો હતો તેનો જવાબ તમે શા માટે ન આપ્યો? તમારા તરફથી ઉત્તર ન મળ્યો તેથીજ તમે જ્યારે મ્હને મળવા આવ્યા હતા ત્યારે મ્હે માનને લીધે તમારી સાથે કાંઇ વાત ચીત કરી નહિ તેથી તમે પણ રીસાઇ મને [illegible]તા ચાલ્યા ગયા. તમારી એવી વર્તણુંક થી મ્હારા [illegible] બધુ કઇ થયુ હવે તે તમે કયાંથી સમજો [illegible] રિસાઇને ચાલ્યા જવાથી હું આખો દી [illegible] નિદ્રાનો ત્યાગ કરી તમારી રાહ જોઇને [illegible] હી પરંતુ એક વખતને માટે પણ તમારૂં મુખ [illegible] ત કરી શકી નહિ છેવટે નિરૂપાયે હું [illegible]નનો પસ્તાવો પામી તમને આ પત્ર લખ[illegible] બેઠી છું જો મ્હારી હૃદય વેદના તમે નહિ તો બીજું કોણ સમજશે? પ્રિયતમ શું આ પ્રાણ પ્યારીનો ત્યાગ કરવા જેટલું કઠીન હૃદય તમે કરી શકશો દાસી ઉપર આટલો બધો કોપ.

લી૦ તમારીજ

પત્રને વાંચી રહ્યા પછી હૃદયનાથે પત્નીને પુન પ્રશ્ન કર્યો આ પત્ર કોણે લખ્યો છે.

"બીજું કોણે લખે તમારી ભત્રિજાવહુએ લખેલો છે"

"શું મ્હારી ભત્રિજાવહુએ?"

"હા તમારી ભત્રિજી વહુનો જે છે છેવટે પાપિણીએ અહાવુજ કર્યું ને કુટુંબમાં કલંક લ ગાડયું? એ તો હું પ્રથમથીજ જાણતી હતી કે જેના ઉપર વૈધવ્ય જેવું ભયંકર દુઃખ હમેશને માટે આવી પડયું છે તેણે કાલ કિનારીનિ રેશમી સાડી પહેરવી અલંકારો પહેરવા તથા પાન ચાવવાં........"

હૃદયનાથે પોતાની સ્ત્રીનાં વચનોને અટકાવીને કહ્યું:–" શું તું ખરેખર જાણે છે કે આ એનાજ હાથનો પત્ર છે ?'

" તમારી વાત સાંભળી મ્હારા શરીરમાં આગ સળગી ઉઠે છે શું હું કાંઇ આંધળી છું કે એના અક્ષર પણ ન ઓળખું ? "

" થવાનું શું હતું. એ કલંકિણીને આ ઘરમાંથી બ્હાર કાઢી મુકો-કાશીજીમાં મોકલી દ્યો."

"પછી દુનિયા શું કહેશે? આપણે કોના કોના મ્હોં ઉપર હાથ મુકવા જઇશુ "હૃદયનાથે પોતાના હાથમાંનો પત્ર: પત્નીનાના હાથમાં આપ્યો તથા થોડા સમય સુધી વિચાર કરી ત્હેણે કહ્યું –" ત્હારી ધારણામાં કદાચ ભૂલ હશે। એમ [illegible] એ બિલકુલ અસંભવિત છે."

" હાસ્તો; તમારા [illegible] પુરૂષો સઘળી સ્ત્રીઓને [illegible] પવિત્ર સમજો છો."

પ[illegible] વચનો સાંભળી હૃદય નાથના બન્ને ઓઠ [illegible] એક વખત સ્મિત હાસ્ય દેખાવ દેઇ દૂર [illegible] કહ્યું –" જો મને એવી સંપૂર્ણ ખાત્રી [illegible]ની નથી કે, તરંગિની પાપસાગરમાં ડુબી છે; તથા કદાચ જો હું ત્હારૂં કહેવું સત્ય તરિકે સ્વીકારૂં તો પણ એટલું તો સર્વથા સત્યજ છે કે હજુ સુધી તે ધર્મચ્યુત ભ્રષ્ટ નથી, થઇ થવાનો ઉપક્રમ થયો છે."

" હા ઉપક્રમ થયો છે ! શું ત્હમે એમ જ ધારો છો કે ફકત પત્રવ્હેવાર.જ ચાલી રહ્યો ?"

" હા. હું તો એમ જ ધારૂં છું."

" જ્યો તમારી બુદ્ધિ છે તેવી જ તમે વાત કરી છે. પત્રમાંથી બધી બિના માલુમ પડી આવે છે તો પછી તમે વાંચ્યુ શું ?"

" કેમ, પત્રમાંથી શું બિના માલુમ પડી આવે છે ?"

" જુઓ પત્રમાં એમ લખેલું છે કે, 'તમે જ્યારે મ્હને મળવા આવ્યા હતા ત્યારે કોઇને લીધે મ્હેં તમારી સાથે કાંઇ વાત ચીત કરી નહિ.' આ વાકય શું એમ સુચવે છે કે એકલો પત્ર વ્યવહાર જ ચાલી રહ્યો છે ? એક બીજાની અરસ પરસ મુલાકાત પણ થઇ છે, અર્થાત્ થવાનું સઘળું થઇ ચુકયું છે."

ખરેખર આજ સમયે હાંફતી હાંફતી દાસી ત્યાં આગળ આવી પહોંચી બોલી:—" ન્હાની બા ચાલો ચાલો; તરંગિની તબિયત ઘણી જ બગડતી હોય એમ જણાય છે।"

તે તરતજ દાસીની સંથે સાથે ગઇ. હૃદયનાથ પોતાના દિવાન ખાનામાં બેઠો બેઠો અનેક પ્રકારના વિચારો કરવા લાગ્યો. તેની પ્રકૃતિ કાંઇક ઠંડી હતી તેના મનની વૃત્તિ ત્વરાથી ઉત્તેજીત થતી નહિ. કોઇ પણ વિષય પર તેનો એકાએક વિશ્વાસ પડતો નહિં, આમ છતાં પણ જો કોઇ વિષયનો એને વિશ્વાસ પડી જતો અથવા એક વખત કોઇ વાતને સત્ય તરિકે માની લેતો તો પછી તેના મનમાંથી એ વાત દૂર થતી નહિં. તે બેઠો બેઠો સંબધીનાજ વિચારો કરવા લાગ્યો. તેણે વિચાર્યુ કે –જે જન્મથીજ વિધવા છે તેનાથી સંસારનો આકર્ષક મોહ દુર કરી પોતાના બ્રહ્મચર્યની રક્ષા કરવાનુ સહજમાં બની શકતું નથી. આટલુ જ નહિ પરંતુ તરંગિણીતીને લખતાં વાંચતાં આવડે સ્ત્રી શિક્ષણની વિરૂદ્ધમાં જે જે વિચારો ઉત્પન્ન થાય તેમાં એક એવો પણ તર્ક ઉપસ્થિત થાય છે કે સ્ત્રી જાતિ પત્ર લખતી થાય છે વાને યોગ્ય પયેર્યા ખોટા હવસમાં ફસાઇ સ્ત્રી સમાજને અપવિત્ર કરે છે" હૃદયનાથે પોતાના વિચારનું પરિણામ પોતાના નજર આગળ જો યું હોય એમ ત્હેને લાગ્યુ સ્ત્રી શિક્ષણના વિરોધને લીધે હૃદયનાથનું હૃદન તરંગિણી તરફ કોપીત થયું.તે વિશેષતેમણે વિચાર્યુ કે "આ વાત ભાઇનેકહેવી કે નહિ ? જો મ્હોટા ભાઇને એ વાત કહેવામા ન આવે તો આ પ્રકાર બંધ પણ થઇ શકે નહિ. હવે કોઇ પણ રીતે તરંગિણાને અત્ર રાખવી વ્યાજબી નથી. હજુ સુધી આ પ્રકાર સંબંધી કોઇ પણ હકિકત લોકોમાં ફેલાવો પામી નથી. પરંતુ જો આ પ્રમાણે હવે થોડો

વખત પણ બન્યા કરે તો આવી વાત ભાગ્યેજ ગુપ્ત રહી શકે, અને જો એમ બને તો દુનિયામાં મ્હોં બતાવવું કઠિન થઇ પડે. બાલબચ્ચાંઓનો વિવાહ કરવામાં પણ સંકટ ઉપસ્થિત થાય. વળી એને જો બીજે કોઇ સ્થળે મોકલીએ તો તેથી પણ શું સાર્થક થશે? જ્યાં જશે ત્યાં આવુંજ કરશે."

રાત્રે આઠ વાગે તરંગિણી સાસુ પોતાની માતા સાથે ઘેર આવી. તરંગિણીને તે પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ વધારે વ્હાલી હતી. ત્હેની બેભાન અવસ્થાના સમાચાર જાણ્યામાં આવતાંજ તે ઉતાવળી ઉતાવળી તરંગિણી પાસે જઇ પહોંચી. તરંગિણી અદ્યાપિ બેહોશજ હતી. દાસી તથા ન્હાની વહુ તેની સેવા ચાકરી કરતાં હતાં.

"આવું તો કદાપિ થયું નથી. આટલા બધા સમય સુધી કદાપિ મુર્છા રહેતી નહિ. આ શું સત્યાનાશ વળી ગયું? ક્યારની મુર્છા આવી છે?" મુર્છા આવ્યા પછી શું શું ઉપાયો કરવામાં આવ્યા છે?" આવા અનેક પ્રકારના પ્રશ્નો તરંગિણીની સાસુના મુખમાંથી એકાએક બહાર નીકળ્યા. તે સર્વેનો ઉત્તર શ્રવણ કરી એક દીર્ઘ નિશ્વાસનો પરિત્યાગ કરી તેણે કહ્યું:–"ઘણું ખરાબ થયું છે" આમ કહી તે ન્હાની વહુને ઘણોજ ઠપકો આપી કહેવા લાગી:–

"આટલા બધા સમય સુધી તરંગિણીને આવી સ્થિતિમાં એકલી દાસીના જોખમ ઉપર મુકીને જવું એ વ્યાજબી નથી"

થોડા સમય પછી તરંગિણીના સસરા પણ આવી પહોંચ્યા તથા તેઓ બધી હકિકત સાંભળી બોલ્યા:–"દયનાથ! તમે અત્યાર સુધી અહીં બેઠા બેઠા શું કરો છો? જાઓ જાઓ જલદી જાઓ. બાજી હાથથી બગડતી હોય એમ જણાય છે."

દયનાથ પોતાની મરજી નહિ હોવા છતાં તરંગિણીના ઓરડામાં ગયો તથા ઘોડાસમય સુધી તપાસ કરી તેણે કહ્યું:–"હૃદય ઉપર સખ્ત આઘાત થયો છે. ભાગ્યેજ જીવી શકશે!"

આખી રાત તરંગિણીની તપાસ તથા દવા દારૂ કરવામાં ચાલી ગઇ તોપણ કાંઇ આશાજનક ચિન્હો માલુમ પડ્યાં નહીં!

પ્રકરણ ૩ જું.

પ્રિયતમના પતિનુ નામ અનંગ મોહન હતું અને કોલેજમાં અભ્યાસ કરતો હતો. મે રે વેકેશનની રજાઓને લીધે ગઇ કાલે પ્રાતઃકાળનો તે પોતાના [illegible] આવી પહોંચ્યો હતો. તરંગીણી પ્રિયમત માની [illegible] સમાચાર તે પોતાની પત્નીનાપત્રદ્વારા પ્રથમ [illegible] ણી ચુક્યો હતો; આથી કરીને તરંગિણીનાં [illegible] કરવાને માટે અને તેના સંબંધીની સઘળી હકીકત સાંભળવાને માટે ઘણા દિવસે પતિ સમાગમ થવાથી પ્રિયતમાં તથા અનંગ મોહનના અરસપરસ પ્રેમાલાપે બન્નેના મન ઉપર એટલો બધો અધિકાર કરી દીધો હતો કે અનંગ મોહન તરંગિણીની વાત પુછવાનુ ભુલી ગયો. બીજે દિવસે રાત્રે દશ વાગે પ્રિયતમા પોતાના પ્રાણપ્રિય પતિની પાસે ગઇ.

એ ચાર પ્રેમ વાર્તાઓ થયા પછી અનંગે કહ્યું:–"ત્હારી વહાલી સખી તરંગિણીનાં પત્રો તો બતાવ?"

પ્રિયતમાએ સ્મિત કરી કહ્યું:– "હું આ..? એ પત્રો કેવી રીતે બતાવી શકું? તરંગિણીએ કોઇને પણ તે બતાવવાની મદદને આપી નથી."

અનંગે પ્રશ્ન કર્યો:—"ત્યારે શું મર્દનજનના પણ "કોઇ" માંજ થાય છે કે! પત્રો બતાવવા પડશે."

"ત્યારે મ્હેને તે માટે પ્રથમ તરંગીણી રજા લેવા દેજો? અને કદાચ રજા ન આપે તો?"

"ન આપે તો પછી કેવી રીતે બતાવુ?"

આ વાકયથી અનંગ કંઇક દિલગીર થયો. તેણે કહ્યુ:— "નહિ બતાવીશ હુ તારી કોઇ નથી. એજ તારૂ સર્વસ્વ છે મને નહિ બતાવીશ"

પ્રિયતમાએ પતિને કાંઇ પણ ઉતર આપ્યો નહિ તે ચુપ થઇ રહી.

બીજે દીવસે તેણે તરંગીણી પાસે જઇ સર્વ વાત કહી સભળાવી! તરંગીણીએ પ્રિયતમાનો હાથ પકડીને કહ્યુ — "નહિ, નહિ વહાલી! હુ ત્યારે પગે પડુ છુ. પત્ર [illegible] તા વીશ નહિ."

એજ રાત્રે અ[illegible] પોતાની પ્રિયતમાને [illegible]રાણી સરકાર શું થયુ? હુકમ મ[illegible]

[illegible]યતમાએ ઉત્તર આપ્યો – "નહિ એ [illegible] પણ પ્રકારે પોતાની રજા આપતિ નથી"

[illegible]નીનો ઉત્તર સાભળી અનંગમોહનને ઘણુ જ ખોટુ લાગ્યુ. વાચક! આ સ્થળે એક વાત લખતાં અમને ઘણી શરમ આવે છે, પરંતુ લખ્યા સિવાય રહેવાતુ નથિ કે હમારો અનંગ પણ આજ કાલની સ્ત્રીઓના સ્વભાવ પ્રમાણે રૂદન કરવા લાગ્યો.

છેવટે અન્ય કોઇ ઉપાય નહિ સુઝવાથી પ્રિયતમાએ તરંગિણીના સઘળા પત્રો જે બંડલમા બાધ્યા હતા તે બડલ બહાર કાઢ્યુ, તથા તે પોતાના પતિના હાથમા આપતા તેણે કહ્યુ —

"લ્યો, લ્યો આ બધા પત્રો રૂદન, કરવાનુ કાંઇ પ્રયોજન?"

અનંગે પોતાના પગથી એ ચીઠીઓના બંડલને લાતમારી દુર ફેંકી દીધુ અને રોષપૂર્ણ સ્વરે કહ્યુ –"મારે કાંઇ જોવુ નથી."

પોતાના થયેલા અપમાનથી પ્રિયતમાના મનને પણ માઠુ લાગ્યુ, તથા તે પાસેજ જમીન ઉપર બેસી જઇ નેત્રોમા વસ્ત્રનો પાલવ દબાવી રૂદન કરવા લાગી.

કેટલાક સમય સુધી પ્રિયતમાને આવી અવસ્થામા જોઇને અનંગમોહનનો ક્રોધ શાન્ત થયો, તથા તેણે પત્નીની પાસે જઇ તેના ગળામાં પોતાના બન્ને હાથો નાખી પ્રેમદર્શક સ્વરે કહ્યુ "પ્રિયતમે 'ઘણુ' થયુ, હવે રૂદન કરીશ નહિ."

આ વાત ઉપર પ્રિયતમા વિશેષ રૂદન કરવા લાગી.

અનંગમોહને પોતાની પત્નીને અનેક પ્રકારે સ્હમજાવીને શાંત કરી, તથા દુર પડેલા પત્રોના બંડલને તેણે ઉપાડી લીધુ પ્રથમ પત્રના કવર ઉપર શિરનામુ જોઇ તે બોલી ઉઠયો – "તરંગિણીના હાથના અક્ષરો તો ઘણાજ આકર્ષક તથા સુંદર છે"

"અરે! પુરૂષો કરતા પણ મ્હારી તરંગિણી ઉતમ અક્ષરો લખી શકે છે."

"ઠીક ત્યારે, આ બંડલમાથી તુ જાતેજ મને બે ચાર પત્રો કે જે વાચવા યોગ્ય હોય તે કાઢી આપ"

પ્રિયતમાએ એક પત્ર કાઢી આપી કહ્યુ – "આ પત્ર વાચો." જ્યા સુધી અનંગમોહને એ પત્ર વાચ્યો ત્યા સુધીમા તો તરંગિણીએ બીજા કેટલાક પત્રો કાઢી નાઢીને પતિના હાથમાં આપ્યા.

એક પછી એક એમ ઘણા ખરા પત્રો વાચી જોયા પછી અનંગમોહનનુ મન કાંઇક ઉદાસ થઇ ગયુ

પ્રિયતમાએ પ્રશ્ન કર્યો –"શુ વિચારો છો?

અનંગે ઉત્તર આપ્યો –"જો તારે હવે તારી સુખી સખી! સ્નેહનો ત્યાગ કરવો પડશે."

"કારણ?"

"કારણ એજ છે કે, જો હુ ખરી વાત જાણતો નહોત તો હુ એમજ ધારત કે આ સઘળા પ્રેમપત્રો છે."

"ત્યારે શું સખીઓએ અરસ્પરસ પ્રેમ કરવો એ પણ ગુન્હો છે કે?"

"ગુન્હો છે કે નહિં, એ વિચારવાની કાંઇ જરૂર નથીઃ સવાલ એટલોજ છે, કે મને છોડીને તું બીજા કોઇના ઉપર પ્રેમ કરી શકીશ નહિ. કારણકે જો તું આટલો બધો પ્રેમ તારી સખીને અર્પણ કરે તો મને તારા તરફથી જેટલો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવાની આશા છે તેટલો પ્રેમ હું પ્રાપ્ત કરી શકું નહિ. ?'

પ્રિયતમાએ સ્મિત કરી કહ્યુંઃ—"હું, તમે દીવાના બની ગયા છો"

"હસવાની વાત નથી. આ પત્રો વાંચી જોતાં મ્હારા મનમાં ઘણી લાગણી થઇ છે. સખીઓ અરસ્પરસ આવા પ્રકારના પત્રો લખે છે એવો મ્હેં સ્વપ્નામાં પણ અનુભવ કર્યો ન્હોતો.

તરંગિણી તો મ્હને હમેશાં પત્ર લખે છે ત્હેને ઉતર નહિ આપવાથી એ નારાજ રશે,"

"નારાજ થાયતો થવાદે."

"અરે ત્હેની રીસ તેમજ અભિમાનની હું શું વાત કહું ? નહિ જેવી વાતમાં પણ તે રીસાઇ જાય છે, ગઇ કાલેજ તેણે મારા ઉપર એક પત્ર લખ્યો હતો અસંગ નહિ મળવાથી હું તેનો ઉતર આપી શકી નહિ આથી કરીને તે રીસાઇ ગઇ તથા તે અગાસીમાં પણ હમેશના નિયમ પ્રમાણે મ્હને મળી. નહિ આજ પ્રાતઃકાલ હું જ્યારે તેને ત્યાં ગઇ ત્યારે તે મ્હારી સાથે બોલી સુદ્ધાં નહિ. મ્હે કહ્યુંઃ—"બ્હેન! ગુસ્સે કયેમ ભરાય છે? વખત નહિ મળવાને લીધે ત્હારા પત્રનો ઉતર આપી શકી ન્હોતી"

મ્હારી કથા શ્રવણ કરી તે રોષ દર્શક સ્વરે બોલીઃ—"હા, હા, હું સઘળું જાણું છું—તારા પતિ આવ્યા છે—એથી તને વખત નહીં મળતો અમે તો વિધવા રહ્યાં અમને હમેશાં વખત મળ્યા કરે છે'

આ વચનોથી મ્હને પણ ખોટું લાગ્યું તેથી તુરતજ હું ત્યાંથી ચાલી આવી. વળી હું આજે આખા દિવસમા એક પણ વખત અગાસીમાં ગઇ નથી.—મ્હારે શા માટે બદલો ન લેવો? મને પણ તેની પ્રમાણે ક્રોધ નહિ ભરાતો હોય?"

પ્રભાત સમયે પતિપત્ની બન્ને—જાગ્રત થઇને વાર્તા લાપ કરતાં હતાં એવામાં પ્રિયતમાની માતાએ શયનાલયના દ્વાર આગળથી મોટે સ્વરે કહ્યુંઃ—"પ્રિયતમા"

પ્રિયતમાએ ત્વરાથી ઉઠીને દ્વાર ઉઘાડયું તેની માતાએ કહ્યું "જો મારી એક વાત સાં[illegible]"

માતનો [illegible] તથા ચંચળતા જોઇને પ્રિયતમાને કાંઇક [illegible] શંકા થઇ આવી તેણે ગભરાઇ જઇ પુછ્યું[illegible]! શું છે?"

તેની માતાએ તેને છજામાં લેઇ૰ "તરંગિણી ઘણીજ બિમાર છે. તેને કરતી દાસી તને બોલાવા આવી છે!

પ્રિયતમાએ ગભરાઇ પ્રશ્ન કર્યોઃ—"શાની બિમારી છે? દાસી કયાં છે?

"તે ઘરમાં બેઠી છે. તું તેની સાથે તરંગિણીને ત્યાં જા." આમ કરી પ્રિયતમાની માતા ત્હેને જ્યાં આગળ તરંગિણીની દાસી બેઠી હતી ત્યાં લેઇ ગઇ. દાસીએ પ્રિયતમા ને જોતાં જે ગદગદ કંઠે કહ્યું "બ્હેન! જલદી ચાલો તરંગીણી વહુ બચશે કે કેમ તે કાંઇ કહી શકાતું નથી તે તમને વારંવાર યાદ કરયા કરે છે ચાલો જલદી કરો"

દાસીનાં વચનો સાંભળતાંજ પ્રિયતમાના હાથ પગ કપવા લાગ્યા. માતાને કહીને તે દાસીની સાથે તરગીણીને ઘેર જવા ચાલી નીકળી.

તરંગીણી પર આગળ જઇ પહોંચતાંજ અનેક મનુષ્યોનો રૂદન ધ્વનિ શ્રવણે પડયો. હા'

સીએ પણ એકદમ રૂદન કરવા માંડયું તથા રૂદન કરતાં કરતાં તેણે કહ્યું "અરેરે અંધારૂ થઇ ગયુ રે ભગવાન આમ કહી તે માથાપર હાથ મુકી હાય ! હાય !! કરવા લાગી.

રૂદન ધ્વનિ પ્રિયતમાને કાને પડતાંજ તેનું અંગ પ્રત્યંગ કંપી ઉઠયું શિર ભમવા લાગ્યું તે ઉભી રહી શકી નહિ દાસીની ખાંધ ઉપર માથું મુકી તે દ્વાર આગળથીજ રૂદન કરતી કરતી પોતાને ઘેર જતી રહી ! તેની પ્રાણપ્રિય તરંગીણી હમે શાંને માટે તેને વિયોગ દુઃખમાં નાખી ચાલી ગઇ !!

ઉપરોક્ત પ્રકાર બની ગયા પછી એક મહિને પોતાનો સકલ પરીવારને લઇ હૃદયનાથ મીરત ગયો. ઘેર ફક્ત તેની સાસુ તથા વડીલ બંધુ રહી ગયા,

જ્યેષ્ટ માસ ચાલે છે મીરતમાં સખ્ત ગરમી પડી રહી છે સુર્યનારાયણ રૂદ્ર મુર્તી ધારણ કરી પ્રચંડ અગ્નિ વરસાવી રહ્યા છે. દશ વાગતામાં તો રસ્તા ઉપર જનાર આવનાર મનુષ્યોની સંખ્યા ઘણી ઓછિ થઇ જાય છે. બપોરના સમયે દુકાનો વિગેરે બંધ થઇ જાય છે એ સમયે રસ્તાઓ એવા તો નિર્જન જણાય છે કે તે તરફ નજર કરતાં શ્મશાન ભુમીનું સ્થાન નેત્રો આગળ ઉપસ્થિત થાય છે. સરકારી કચેરીઓ પણ સવારેજ ભરાય છે આખો દિવસ આવી ભયંકર હાલતમાં વીત્યા પછી સુર્યાસ્ત થયા પછી પુન પુરૂશોનો અવર જવર રસ્તા ઉપર થતો જણાય છે.

એક દીવસે બપોરના સમયે એક અંધારા ઓરડામાં સુતેલો હૃદયનાથ નિદ્રાદેવીની આરાધના કરી રહ્યો હતો મીરતનાજ મકાનમાં તે રહેતો હતો એ મકાનની સર્વ ઓરડાઓ કરતાં જે ઓરડામાં તે સુતો હતો તેમાં વિશેષ ઠંડી હતી આથી કરીને પરિવારનાં સર્વે માણસો બપોરના સમયે આજ ઓરડામાં વિશ્રાંતિ લેતાં હતાં આ ઓરડાના મુખ્ય દ્વાર ઉપર તથા બારીઓ ઉપર ખસ ખસની ટટ્ટીઓ તથા પરદા રાખવામા આવ્યા હતા.

ઓરડાની અંદર એક છોકરો બેઠો બેઠો પંખો ખેંચી રહ્યો હતો થોડે દુર ન્હાની વહુ (હૃદયનાથની પત્ની) બાળકોને સુવાડતી હતી, તથા મોટી વહુ (હૃદયનાથની ભાબી) ગાદી ઉપર બેઠી બેઠી પોતાના દિયરની સાથે વાત ચીત કરી રહી હતી વાતચીત કરતાં કરતા તરંગિણીની વાત નીકળી તરંગિણીની વાત નીકળતાંજ મોટી વહુએ દુખિત થઇને કહ્યું —"અરેરે ! એ બિચારી આપણને એકલાં મુકી ચાલી ગઇ."

હૃદયનાથે કહ્યું —"તો પછી તેને માટે ચિંતા કરવાનું કાંઇ કારણ ? જે થવનું હતું તે થઇ ગયું. એ જીવતી રહી હોત તો પણ સંસારમાં સુખ નહોતું."

મોટી વહુએ પ્રશ્ન કર્યો:—"કેમ ભાઇ ! આમ કેમ બોલો છો ?"

"જુઓ ભાભી ! ઘણા દિવસથી તમને એક વાત કહેવાની ઇચ્છા થયા કરે છે, પરંતુ આજ સુધી હું કહી શક્યો નથી ! તરંગિણીનું મરણ થયું એ સર્વ પ્રકારે સારૂ જ થયું છે."

મોટી વહુએ જીજ્ઞાસાથી પ્રશ્ન કર્યો —"કહો તો ખરા કે શું થયું છે !"

થોડા સમય સુધી શાંત રહ્યાં પછી હૃદયનાથે કહ્યું-શું કહુ —તેનુ ચરિત્ર ભ્રષ્ટ થઇ ગયું હતુ"

આ વાક્ય સાંભળતાંજ મોટી વહુને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યુ. તેણે કહ્યું:—તમે શું કહો છો ભાઇ ? આવું ના બોલો તે ઘણીજ સાધ્વી સ્ત્રી હતી."

હૃદયનાથે એક દીર્ઘ નિશ્વાસનો પરિત્યાગ કરી કહ્યું:- "મોટી વહુ! મેં મ્હારાં નેત્રોએ તેનો લખેલો પત્ર વાંચ્યો છે!"

"કેવો પત્ર?"

"તે શું કહું?"

"કોને લખ્યો હતો?"

"એ તો હું નથી જાણતો કોણે આપણા સર્વસ્વનો નાશ કર્યો છે તે તો ફક્ત ઇશ્વરજ જાણે છે. એ પત્ર હજુ મારી પાસેજ છે-"

"ક્યાં છે જોઉં?"

હૃદયનાથે ધીમેથી ઉઠીને પેટી ઉઘાડી તેમાંથી એક પત્ર બહાર કાઢ્યો. તેના હાથમાંનો પત્ર લેઇ તેની ભાભી બારી પાસે ગઇ તથા ખસખસની ટટીને ઉંચી કરી તેણે અનિમેત નયને એ પત્ર જોયો; તથા અલ્પ સમયમાંજ તે પોતાના પુર્વ સ્થને આવી અને પત્રને હૃદયનાથના હાથમાં મુકતા પ્રફુલ્લ વદને કહ્યું:-"કેમ આજ પત્ર છે ને? જો આજ હોય તો તમારી ધારણા સર્વથા અસત્ય છે. અર્થાત એક પ્રકારનો ભ્રમ માત્ર છે

હૃદયનાથે અતિ આશ્ચર્યથી પ્રશ્ન કર્યો:-કેવી રીતે?

મોટી વહુએ ધીમે ધીમે કહ્યું:-"આ તો તેણે પોતાની સખી પ્રિયતમા ઉપર લખ્યો હતો તરંગિની સાથે પ્રિયતમાનો ઘણો સ્નેહ હતો. હમેશાં બન્ને એક બીજાને પત્ર લખ્યા કરતી હતી પ્રિયતમાં જ્યારે પોતાને સાસરે જવાની હતી ત્યારે અમને મળવા આવી હતી તે સમયે એ ઘણુંજ રૂદન કરી ગઇ હતી. બન્નેના સ્નેહની તુલના કરી શકાય તેમ નહોતું"

આ હકિકત સાંભળતાંજ હૃદયનાથના વદન મંડળ ઉપર પસીનાનાં બિંદુઓ તરી આવ્યાં તેણે પ્રશ્ન કર્યો:-"તો પછી પત્ર ઉપર તરંગિણીએ 'પ્રિયતમા' નહિ લખતાં 'પ્રિયતમ' કેમ લખ્યું છે?"

મ્હોટી વહુએ ઉત્તર આપ્યો:-"તરંગિણી હમેશાં પ્રિયતમાને 'પ્રિયતમ' સંબોધનથીજ સંબોધતી હતી."

આ ઉત્તર સાંભળતાં હૃદયનાથનું મુખ મંડળ ચિંતાતુર થઇ ગયું. તેના ઉપર વિષાદ ગંભિરયની છાયા છવાઇ હતી. થોડા સમય સુધી વિચાર કર્યા પછી તેનાથી બોલાઇ જવાયું કે:-"અફસોસ, પ્રથમ હું આ ભેદ પ્રથમથી જાણતો નહોતો."

મ્હોટી વહુએ હૃદયનાથને પુછ્યું:-"અને જો કદાચિત તહમે આ ભેદ પ્રથમથી જાણતાં હોત તો શું થાત? શું તમે તેને બચાવી શકત? [illegible] જાણતે લીને તમે તેની બરોબર સંભાળ [illegible] નહિ?"

હૃદયનાથે પોતે [illegible] કાંઇ પણ ઉત્તર આપ્યો નહીં. મહોટી વહુ [illegible] કરતી હતી કે:-"શું તમે ક્યો [illegible] એ બચી શકત?"

હૃદયનાથે એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મુકી [illegible]: "ભાભી! જેનું જીવન આવીરહ્યું હોય છે તેને કોણ બચાવી શકે છે? પ્રારબ્ધના લેખ મનુષ્યથી તીથ્યા થાત નથી.

હૃદયનાથના આ ઉત્તરથી તેની ભાભીને સંતોષ ન થયો. તે હજું પણ કેટલીક વખત કોઇ નિર્જન સ્થાને બેસી રહીને તરંગિણીના સંબંધી અનેક વાતોનો વિચાર કરે છે.

નહિજ માન્યું.

શરાબે કરેલો એક કુટુંબનો નાસ.

લેખક—શેઠ નથુભાઇ ગલાલચંદ શાહ

ભદ્રાવતી નામના પ્રસિદ્ધ શહેરમાંના રાયણુ પ્રસાદ વકીલ રહેતા હતા તેઓની સ્ત્રીનુ નામ લક્ષ્મી હતુ તેઓને તારા નામની એકજ કન્યા હતી એકની એક કન્યા હોવાથી તે માત[illegible] બહુ લાડ હતી જ્યારે તે વિ[illegible]ગ્ય થઈ ત્યારે માતા પિતાએ [illegible]જના બીહારી લાલ નામે [illegible]લાક ગ્રેજ્યુએટની સાથે તેના લગ્ન [illegible]આપ્યા બિહારીલાલે એમ.એ.ની પરીક્ષા પ[illegible] કરી હતી અને હવે તે એલ, એલ બીની તૈયારી કરતા હતા. નારાયણુ પ્રસાદે જ માઇ ને પોતાના ઘરમાંજ રાખી લીધા તેઓ ભદ્રાવતીના પહેલા નંબરના વકીલ ગણાતા હતા. તેણે વિચાર કર્યો કે જો જમાઇ ઘરમાંજ રહેશે તો આ બુઢાપામાં કન્યાનો વિયોગ સહન નહિ કરવો પડે. થોડા વખત પછી બીહારીલાલે પણ પરિક્ષા પાસ કરી અને ભદ્રાવતીમાંજ વકીલાત કરવી શરૂ કરી. નારાયણુપ્રસાદે પોતાના જમાઇને આગળ પાડવામાં દરેક રીતે મદદ કરી.થોડા ઘણા દિવસોમા નારાયણુ પ્રસાદની વકીલાતનું તમામ કામ બિહારીલાલ કરવા લાગ્યો. તેણે થોડાજ સમયમાં નામ અને દોલત મનમાનતી પેદા કરી લીધી. હવે ભદ્રાવતીમાં બિહારીલાલ નામી વકીલ ગણાવા લાગ્યો •

કયા માતા પિતાને પોતાની પુત્રી અને જમાઇનું સુખ જોઇને આનંદ નહિ થાય ! નારાયણુપ્રસાદ અને તેની સ્ત્રી એવું જોઇને વધારે આનંદ પતાં હતો કે બિહારીલાલ અને તારાદેવી એક બીજાને અત્યંત પ્રેમથી ચાહે છે. ખરેખર બિહારીલાલ પોતાની સ્ત્રીના અનેક ગુણો જોઇને તેના પ્રેમ પાસમાં બંધાઇ ગયો હતો.

હવે નારાયણુપ્રસાદ અને તેની સ્ત્રીના એહિક સુખ આનંદમાં માત્ર એક વાતની ખામી હતી તેઓના મનમાં ચિંન્તા થતી હતી કે તારાના પુત્રનું મોહું ક્યારે દેખીએ ! ઇશ્વરની કૃપાથી તેઓને તે ઇચ્છા પણુ સફળ થઇ ગઇ. તારાને પુત્ર આવ્યો તેનું નામ રામચંદ્ર પાડવામાં આવ્યુ બુઢા નારાયણુપ્રસાદ અને બુઢી લક્ષ્મી દેવીએ વિચાર્યું કે હવે અમારા જીવનની સાથે તરના થન. તે બંન્ને તારાના પુત્રને સાક્ષાત રામચંદ્રજી માનીને બહુ પ્યાર કરવા લાગ્યા.

અહી તો બધુ બરાબર છે, પણુ ત્યાં બિહારીલાલ શું કરે છે તે જોઇએ. તેણુ ધીરે ધીરે પોતાના સુખી કુટુંબમાં વિષ વૃક્ષના બીજ વાવવા શરૂ કર્યા પોતે શરાબી થઇ ગયો હતો અને બીચારી નિર્દોષ તારાને પણુ શરાબી બનાવવાનો યત્ન કરી રહ્યો હતો !

ભદ્રાવતીના તમામ વકીલોની એક ' યુનિયન ક્લબ ' હતી ત્યાં વકીલો ભેગા મળીને પોતાના વિચારો જાહેર કરતા હતા" આ ક્લબમાંજ અમારા તરણું વકીલ બિહારીલાલે, પહેલવહેલી શરાબ પીવાની દિક્ષા લિધી હતી- તેઓને એમ લાગવા માંડયું કે એકલા શરાબ પીવામાં કાંઇ મજાહ નથી, કાંઇ આનંદ નથી,જે મોજશોખમાં

પોતાની સ્ત્રી શામેલ ન હોય તે સુખ શું કામનું ? સ્ત્રીને પતિની તમામ વાતોમાં સાથ દેવો જોઇએ ? એક દિવસ શરાબની બોટલ ઘરમાં લાવી રાખી, અને પોતે આરામ ખુર્શી પર પડે પડે એક અંગ્રેજી ચોપડી વાંચવા લાગ્યો. જ્યારે તારા દેવી તે ઓરડામાં આવી ત્યારે પોતે વાંચવામાં એવો નિમગ્ન થઇ ગયો કે જાણે તેણે તારાને દીઠીજ નથી. તારા થોડી વાર સુધી ચુપચાપ ઉભી રહી છેવટે ધીરજ ન રહેવાથી તે બોલી આ ચોપડીમાં એવું તે શું ભર્યું છે ? કાંઇ [illegible] પણ જાણુ તો ખરી ! બિહારીલાલ તો એટલુજ માગતો હતો. આરામખુરશી પરથી ઉઠીને પલંગપર બેઠા તારાને પણ પોતાની પાસે બેસાડી, અને પુસ્તકની વાતો બહુ મોહ કરી તે સંભળાવા લાગ્યો. ને પુસ્તકમાં એક પ્રસંગપર, એક પાત્રને મોઢેથી મદિરાની પ્રશંશા કરાવવામાં આવી હતી. લખ્યુ હતુ કે "હેશરાબ, તું આ પૃથ્વીનું અમૃત છે! જનની છે! ચિત્ત મોહિની છે! શ્રમવિનાંશીની છો! તારી કૃપાથી ચિંતા, ભય, શોક અને મોહ વિગેરે દૂર ભાગી જાય છે હે દેવી, તુ મનુષ્યમાંનવશકિત નિરમાન કરે છે. તારો પ્રભાવ જબરો છે!"

બસ, આ વિષય લઇને વકીલ સાહેબે પોતાની વકતૃતાનો આરંભ કરી દિધો. સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ છે કે તે પોતાના પતિનીસમાન વિશ્વાસ પાત્ર મિત્ર કોઇ બીજાને નથી સમજતી તે પ્રમાણે જે સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રેમ અને વિશ્વાસના કારણથી પતિને આધિન રહે છે તેઓને પોતાની પંડિતાઇના જોર પર ઠગવી, તે પતિને માટે ઘોર પાપ સમજવામાં આવે છે; પણ આ વખતે બિહારીલાલના શિરપર મદિરાનો ભુત ચડેલો હતો તેણે વિકાશ, સિધ્ધાન્ત, મનોવિજ્ઞાન, વૈદક, ઇતિહાસ, કાવ્ય વિગેરે અને કવિયોની ચર્ચા કરીને પોતાના જ્ઞાનનો વકતૃતા અને બુધ્ધિનો દુરોપયોગ કર્યો, તથા પોતાની સ્ત્રીના નિર્મળ, શુધ્ધ, નિષ્કપટ અને ભોળા મન પર મદિરાએ પોતાની અસર બેસાડી દિધી. તે રાતના બંનેજ શે શરાબ ઉડાવી, તે રાતના બિહારીલાલે પોતાની સ્ત્રી-ધર્મપત્નિની સાથે મદિરા વિહાર કરીને પોતાનું જીવન સફલ માન્યું ? પણ, ખરી રીતે, તે રાતના, તે શિક્ષિત મૂર્ખે પોતાનું તથા પોતાની પ્રિય સ્ત્રીનું અને તેના વૃદ્ધ માતા પિતાનું તે અજ્ઞાન બાલક રામચંદ્રના જીવનનું પણ સત્યાનાશ કરી નાખ્યું હતું.!

શરૂઆતમાં તો આ વાત કોઇના ધ્યાનમાં ન આવી, પણ બે ચાર મહીનાની અંદર બીચારી તારા પુરી શરાબી બની ગઇ. તેની કોમલ પ્રકૃતિ પર મદિરા રૂપ પિશાચે પુરો અપલ જ[illegible], તે શરાબને આધિન થઇ ગઇ તેના થી હવે [illegible] વિયોગ એક ક્ષણ પણ નહોતો સહી સકાતો [illegible] નિશામા મસ્ત રહયા કરતી હતી આ [illegible] ડોશીઓ વૃદ્ધનારાયણ પ્રસાદની નિંદા કર[illegible] જેથી બુઢા માતા પિતાએ પોતાની પુત્રીના કલ્યાણને માટે તેને સાથે લઇ કાશીમાં રહેવા ચાલ્યા ગયા, પણ શરાબે તારાનો પીછો ત્યાં પણ ન મેલ્યો. જો કોઇ વખતે તેને શરાબ ન મળતો તો તે દિવાની જેવી થઇ જતી. એક દિવસે એવી અવસ્થામા તે ઘરમાંથી બહાર નિકળી ગઇ અને કોણ જાણે કયાં ચાલી ગઇ તેની પેહલાં તેણે એક પત્ર પોતાના પતિને મોકલી આપ્યો તારાની શોધ આખા કાશી શહેરમાં કરવામાં આવી; પણ કયાંય પત્તો ન મળ્યો. વૃધ્ધ માતા લક્ષ્મી દેવીએ પુત્રી ન મળવાથી તેના વિયોગમાં પોતાના પ્રાણ તજી દિધા

જે દિવસે બિહારીલાલને પોતાની પ્રાણ પ્યારી તારાનો પત્ર મળ્યો તેજ વખતથી તેણે શરાબ પીવા છોડી દિધો. તે પત્રમાં કાંઇ એવાજ પ્રેમનો જાદુ હતો જો કે બિહારીલાલે પોતાની મુર્ખતાથી તારાનો નાશ કર્યો હતો, તો પણ તેના નિર્મલ હૃદયમાં પોતાના પતિ તરફ નિષ્કપટ પ્રેમ ભાવ જેવોને તેવોજ રહેલો હતો. જુઓ, તે પત્રમાં શું લખ્યું હતુઃ—

"પ્રાણપ્રિય—માત્ર પ્રાણની સમાન નહીં, પણ પ્રાણથી એ વધારે પ્યારા—પતિ દેવના પવિત્ર ચરણોમાં સપ્રાગ પ્રણામ કરિને આ આપની દાસી નમ્રતાથી એક પ્રાર્થના કરે છે. આ છેવટની પ્રાર્થના પર ધ્યાન આપજો. આનો અનાદર કરશો નહીં. હું મને બહુ નશિબદાર સમજું છું અને પરમેશ્વરને ધન્યવાદ આપું છું કે આ વખતે પત્ર લખતે સમય—હું હોશમાં છું—બેહોશ નથી, તે ચાંડાલ મદિરાને આધિન નથી? હું તમને દોશ નથી આપતી આ મારાજ દુર્ભાગ્યની વાત કે તે દિસે તે ભયાનક વિષરૂપ પુસ્તક તમારા હાથમાં મે દીઠું ! હું વિશ્વાસથી માનું છું કે તે દુષ્ટ પુસ્તકેજ તમારૂં અને મારૂં [illegible] દુષિત કર્યું. તમને શું [illegible] નાય—૫. ૫ શરાબ કેવી હલકી [illegible] તો એમજ વિચાર્યું હતું [illegible] વતાયો અમે બને પતાનો જુવ [illegible] ઉત્સાહ, અને બુદ્ધિ વિગેરેનો ઉચિત ઉપભોગ કરીને દુન્યાનાસુખ અને વિનાશના પ્રાપ્ત કરવામાં વધાર સામર્થવાન બની શકશું એવા વિચારથીજ આપણું મને એ તેનો સ્વીકાર કર્યો હતો? પણ હું એ જાત—અબળા કેવલ અજ્ઞ નીકળી તે શરાબ ખાના ખરાબે તરત મન પોતાને આધિન કરી લિધું ! હું જલ્દી તેના કઠોર પજામા સપડાઇ ગઇ? એટલી પણ સારી વાત છે—અને હું વારંવાર પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનું છું કે, હજી સુધી તમે મારી માફક આ રાક્ષસીના ફન્દામા પુરી રીતે નથી ફસાણા હું હવે આને મારું મોઢું નહિ બતાવું આપના ચરણમા મારો કેટલો પ્રેમ છે તેનું વર્ણન પત્રમા નથી કરી શકતી જો મારી આવી દુર્દશા ન થાત, જો મારે બદલે તમારી ખરાબ હાલત થઇ જાત, જો કદી તમે શરાબના કારણથી નષ્ટ ભ્રષ્ટ થઇ જાત અને મને હેરાન કરતા મનાવત, તો પણ હું તમારા પગ કદી ન છોડત, પણ આ વખત તો હું આખા જગતને છોડવા તૈયાર થઇ ગઇ છું? અને હવે માત્ર એ કલાક બાકી છે તે પછી આ શરીર તમારી સેવા કરવા યોગ્ય નહીં રહે, તે ગંગાજીને અર્પણ કરવામાં આવશે? ધન્ય છે? ગંગા માતાની જય હો? તેજ હવે મારા આ અપવિત્ર દેહનો સ્વીકાર કરી શકે છે? તમારી સેવા બને કે ન બને, પણ મને આ વાતનો ભય છે કે જે પાપી ચરણ આજ સુધી મેં નથી કર્યું, જે અધર્મની વાત હમણાં સુધી મારા સ્વપ્નામાં પણ નથી આવી, તે અધર્મ અને તે પાપને માટે આ રાક્ષસી મદિરા મને પ્રવૃત્ત કરી દેશે. તે કેમ બનશે તે હું લખી નથી શકતી તમે જાણો છો કે માણસ એકવાર ભોજન [illegible]ર રહી શકે છે, તેમ છતાં પણ જો તેને ભુખ બહુ સતાવે છે તો તે અન્ન અન્ન કરીને ભુખના દુખથી પીડાઇને મરી જશે, પણ તે નિતિ અને સન્માર્ગનો ત્યાગ કદાપિ નહીં કરે તેજ માણસ એક પ્યાલા શરાબને માટે કાર્ય જાણે શું નું શું કરી નાખશે ! આ શરાબને પાપનો અકોશ સમજી હજી સુધી મારાથી કોઇ ખરાબ કામ નથી થયું મારા માતપિતા અને તમે મને કોઇ બુરૂં કામ કરવા નહીં દિયો, પણ મને હવે મારો પોતાનો ભરોસો નથી રહયો, ભરોશો અને વિશ્વાસ રહે પણ કેવી રીતે? શું કોઇ માણસ પોતાના ઘરમા જીવતો ભૂત પિશાચ રાક્ષસ તે રાખીને કદી પણ સુખી થવાની આશા રાખે ખરો? આ નીચ શરાબ મારો પીછો નથી મેલતો જો એક ક્ષણ પણ શરાબ મળવામા વાર લગે છે તો મારો જાન નિકળી જાય છે એવી હાલતમાં આ સંસારમા રહેવા કરતા આત્મહત્યાનું પાપ મને વધારે ભયાનક નથી લાગતું- બસ, હવે મેં આત્મહત્યા કરીને—ગંગાજીના શાંત પ્રવાહમા ડુબીને મરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. હવે તે વખત નજીક આવ્યો છે હવે હું મારા હૃદયમાં તમારી મનોહર છબિ અને સુંદર મુર્તિનું ધ્યાન કરૂં છું. અને ગંગાજીને શરણ લઉં છું, મારી છેલ્લી અરજ એટલીજ છે કે, તમે તે રાક્ષસી મદિરાનો સંગ છોડી દેજો. કોઇ દિવસ પણ તેને અડશો નહીં. જો તે એકદમ છોડી દેશો તો છૂટી

પોતાની સ્ત્રી શામેલ ન હોય તે સુખ શું કામનું ? સ્ત્રીને પતિની તમામ વાતોમાં સાથ દેવો જોઈએ ! એક દિવસ શરાબની બોટલ ઘરમાં લાવી રાખી, અને પોતે આરામ ખુરસી પર પડે પડે એક અંગ્રેજી ચોપડી વાંચવા લાગ્યો. જ્યારે તારા દેવી તે ઓરડામાં આવી ત્યારે પોતે વાંચવામાં એવો નિમગ્ન થઈ ગયો કે જાણે તેણે તારાને દીઠીજ નથી. તારા થોડી વાર સુધી ચુપચાપ ઉભી રહી છેવટે ધીરજ ન રહેવાથી તે બોલી આ ચોપડીમાં એવું તે શું ભર્યું છે ? કાંઈ [illegible] પણ જાણુ તો ખરી ! બિહારીલાલ તો એટલુંજ માગતો હતો. આરામખુરસી પરથી ઉઠીને પલંગપર બેઠો તારાને પણ પોતાની પાસે બેસાડી, અને પુસ્તકની વાતો બહુ મોહ કરી ને સંભળાવા લાગ્યો. તે પુસ્તકમાં એક પ્રસંગપર, એક પાત્રને મોઢેથી મદિરાની પ્રશંસા કરાવવામાં આવી હતી. લખ્યુ હતુ કે "દેવરાજ, તું આ પૃથ્વીનું અમૃત છે ! જનની છે ! ચિત્ત મોદિની છે ! અમર્ત્યવિનાશી ની છો ! તારી કૃપાથી ચિંતા, ભય, શોક અને મોહ વિગેરે દૂર ભાગી જાય છે હે દેવી, તુ મનુષ્યમાંનવશક્તિ નિરમાન કરે છે. તારો પ્રભાવ અમરો છે !"

બસ, આ વિષય લઈને વકીલ સાહેબે પોતાની વકતૃતા આરંભ કરી દિધી. સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ છે કે તે પોતાના પતિનીસમાન વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર કોઈ બીજાને નથી સમજતી તે પ્રમાણે જે સ્ત્રીઓ પોતાના પ્રેમ અને વિશ્વાસના કારણથી પતિને આધિન રહે છે તેઓને પોતાની પતિવ્રતાના જોર પર ઠગવી, તે પતિને માટે ઘોર પપ સમજવામાં આવે છે; પણ આ વખતે બિહારીલાલના શિરપર મદિરાનો ખુન ચડેલો હતો. તેણે વિજ્ઞાન, સિધ્ધાન્ત, મનોવિજ્ઞાન, વૈદક, ઈતિહાસ, કાવ્ય વિગેરે અને કવિઓની ચર્ચા કરીને પોતાના જ્ઞાનનો વકતૃતા અને યુક્તિનો દુરોપયોગ કર્યો, તથા પોતાની ઓના નિર્મળ, શુધ્ધ, નિષ્કપટ અને ભોળા મન પર મદિરાએ પોતાની અસર બેસાડી દિધી. તે રાતના અનેજ

એ શરાબ ઉડાવી, તે રાતના બિહારીલાલે પોતાની સ્ત્રી-ધર્મપત્નિની સાથે મદિરા વિહાર કરીને પોતાનું જીવન સફલ માન્યું ? પણ, ખરી રીતે, તે રાતના, તે શિક્ષિત મૂર્ખે પોતાનું તથા પોતાની પ્રિય સ્ત્રીનું અને તેના વૃદ્ધ માતા પિતાનું તે અજ્ઞાન બાળક રામચંદ્રના જીવનનું પણ સત્યાનાશ કરી નાખ્યું હતું. ।

શરૂઆતમાં તો આ વાત કોઈના ધ્યાનમાં ન આવી, પણ બે ચાર મહીનાની અંદર બીચારી તારા પુરી શરાબી બની ગઈ. તેની કોમલ પ્રકૃતિ પર મદિરા રૂપ વિષાગે પુરો અમલ જ-[illegible]. તે શરાબને આધિન થઈ. ગજ તેના થી હવે [illegible] વિયોગ એક ક્ષણ પણ નહોતો સહી સકાતો [illegible]ત નિશામા મસ્ત રહ્યા કરતી હતી આ [illegible]ડોશીએ વૃદ્ધનારાયણ પ્રસાદની નિંદા કર[illegible]ંગ્યા જેથી બુઢ્ઢા માતા પિતાએ પોતાની પુત્રીના કલ્યાણને માટે તેને સાથે લઈ કાશીમાં રહેવા ચાલ્યા ગયા, પણ શરાબે તારાનો પીછો ત્યાં પણ ન મેલ્યો. જો કોઈ વખતે તેને શરાબ ન મળતો તો તે દિવાની જેવી થઈ જતી. એક દિવસે એવી અવસ્થામા તે ઘરમાંથી બહાર નિકળી ગઈ અને કોણ જાણે ક્યાં ચાલી ગઈ તેની પેહલાં તેણે એક પત્ર પોતાના પતિને મોકલી આપ્યો તારાની શોધ આખા કાશી શહેરમાં કરવામાં આવી; પણ ક્યાંય પતો ન મલ્યો. વૃધ્ધ માતા લક્ષ્મી દેવીએ પુત્રી ન મળવાથી તેના વિયોગમાં પોતાના પ્રાણ તજી દિધા

જે દિવસે બિહારીલાલને પોતાની પ્રાણુ પ્યારી તારાનો પત્ર મળ્યો તેજ વખતથી તેણે શરાબ પીવા છોડી દિધો. તે પત્રમાં કાંઈ એવાજ પ્રેમનો જાદુ હતો જો કે બિહારીલાલે પોતાની મુર્ખતાથી તારાનો નાશ કર્યો હતો, તો પણ તેના નિર્મલ હૃદયમાં પોતાના પતિ તરફ નિષ્કપટ પ્રેમ ભાવ જેવોને તેવોજ રહેલો હતો. જુઓ, તે પત્રમાં શું લખ્યું હતું:—

" પ્રાણપ્રિય—માત્ર પ્રાણની સમાન નહીં, પણ પ્રાણથી એ વધારે પ્યારા—પતિ દેવના પવિત્ર ચરણોમાં સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરિને આ આપની દાસી નમ્રતાથી એક પ્રાર્થના કરે છે આ છેવટની પ્રાર્થના પર ધ્યાન આપજો. આનો અનાદર કરશો નહીં. હું મને બહુ નશિબદાર સમજું છું અને પરમેશ્વરને ધન્યવાદ આપું છું કે આ વખતે પત્ર લખતે સમય—હું હોશમાં છું—બેહોશ નથી, તે ચાંડાલ મદિરાને આધિન નથી ? હું તમને દોશ નથી આપતી. આ મારાજ દુર્ભાગ્યની વાત કે તે દિવસે ત ભયાનક વિષરૂપ પુસ્તક તમારા હાથમાં મેં દીધું ! હું વિશ્વાસથી માનુ છું કે તે દુષ્ટ પુસ્તકેજ તમારું અને મારું [illegible] દુષિત કર્યું. તમને શું [illegible] નીચ-પાપી શરાબ કેવી હલકી [illegible] એમજ વિચાર્યું હતુ [illegible] દેહ પતાવ્યા અમે બન્ને પોતાના જીવતર, [illegible] ઉત્સાહ, અને બુદ્ધિ વિગેરેનો ઉચિત ઉપભોગ કરીને દુન્યાવીસુખ અને વિનાશના પ્રાપ્ત કરવામાં વધારે સામર્થવાન બની શકશુ એવા વિચારથીજ આપણુ બંને એ તેનો સ્વીકાર કર્યો હતો ? પણ હું સ્ત્રી જાત—અબલા કેવલ અજ્ઞાનીછું તે શરાબ ખાના ખરાબે તરત મન પોતાને આધિન કરી લિધી ! હું જલ્દી તેના કહેર પંજામાં સપડાઇ ગઇ ? એટલી પણ સારી વાત છે—અને હું વાર વાર પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનુ છું કે, હજુ સુધી તમે મારી માફક આ રાક્ષસીના ફંદામા પુરી રીતે નથી ફસાણા. હું હવે આપને મારું મોહું નહિ બતાવું આપના ચર્ણમા મારો કેટલો પ્રેમ છે તેનુ વર્ણન પત્રમા નથી કરી શકતી. જો મારી આવી દુર્દશા ન થાત, જો મારે બદલે તમારી ખરાબ હાલત થઇ જાત, જો કદી તમે શરાબના કારણથી નષ્ટ ભ્રષ્ટ થઇ જાત અને મને હેરાન કરતા સતાવત, તો પણ હું તમારા પગ કદી ન છોડત, પણ આ વખત તો હું આખા જગતને છોડવા તૈયાર થઇ ગઇ છું ? અને હવે માત્ર બે કલાક બાકી છે તે પછી આ શરીર તમારી સેવા કરવા યોગ્ય નહીં રહે; તે ગંગાજીને અર્પણ કરવામાં આવશે ? ધન્ય છે ? ગંગા માતાની જય હો ! તેજ હવે મારા આ અપવિત્ર દેહનો સ્વીકાર કરી શકે છે ? તમારી સેવા બને કે ન બને; પણ મને આ વાતનો ભય છે કે જે પાપી ચરણ આજ સુધી મેં નથી કર્યું, જે અધર્મની વાત હમણાં સુધી મારા સ્વપ્નામાં પણ નથી આવી, તે અધર્મ અને તે પાપને માટે આ રાક્ષસી મદિરા મને પ્રવૃત કરી દેશે. તે કેમ બનશે તે હું લખી નથી શકતી. તમે જાણો છો કે માણસ એકવાર ભોજન [illegible]ર ચલાવી શકે છે, તેમ છતા પણ જો તેને ભૂખ બહુ સતાવે છે તો તે અન્ન અન્ન કરીને ભૂખના દુખથી પીડાઇને મરી જાશે, પણ તે નિતિ અને સન્માર્ગનો ત્યાગ કદાપિ નહી કરે. તેજ માણસ એક પ્યાલા શરાબને માટે કોણ જાણે શું નું શું કરી નાંખશે ! આ શરાબને પાપનો અંકોશ સમજી હજી સુધી મારાથી કોઇ ખરાબ કામ નથી થયુ મારા માતપિતા અને તમે મને કોઇ બુરૂ કામ કરવા નહીં દિયો, પણ મને હવે મારો પોતાનો ભરોસો નથી રહ્યો, ભરોસો અને વિશ્વાસ રહે પણ કેવી રીતે ? શું કોઇ માણસ પોતાના ઘરમા જીવતો ભૂત પિશાચ-રાક્ષસ-ને રાખીને કદી પણ સુખી થવાની આશા રાખે ખરો? આ નીચ શરાબ મારો પીછો નથી મેલતો જો એક ક્ષણ પણ શરાબ મળવામા વાર લગે છે તો મારા જાન નિકળી જાય છે. એવી હાલતમાં આ સંસારમા રહેવા કરતા આત્મહત્યાનું પાપ મને વધારે ભયાનક નથી લાગતુ. બસ, હવે મેં આત્મહત્યા કરીને—ગંગાજીના શાંત પ્રવાહમાં ડુબીને મરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. હવે તે વખત નજીક આવ્યો છે. હવે હું મારા હૃદયમાં તમારી મનોહર છબિ અને સુંદર મુર્તિનું ધ્યાન કરું છું. અને ગંગાજીને શરણ લઉં છું, મારી છેલ્લી અરજ એટલીજ છે કે, તમે તે રાક્ષસી મદિરાનો સંગ છોડી દેજો. કોઇ દિવસ પણ તેને અડશો નહીં. જો તે એકદમ છોડી દેશો તો ફરી

જો, નહીં તો તેની આદત કદી પણ છુટવાની નથી. આ માહા માયાની સાથે પ્રિય.રા મનુષ્યનો નિશ્ચય વ્યર્થ છે ! આજ નહિં તો કાલ, કાલ નહિં તો ત્રીજે દિવસે, ક્યારે ને ક્યારે, તે તમને પોતાનો દાસ ગુલામ બનાવીને નષ્ટ કરી નાંખશે. હું વારંવાર હાથ જોડીને અને નમ્રતાપૂર્વક ફરીથીજ વિનંતી કરૂં છું કે, આ વાતનું હમેશાં ધ્યાન રાખજો કે, તમારી પ્યારી તારા આત્મહત્યા કરવાને શા માટે તૈયાર થઇ, ત મારા માતાપિતા સમાન સાસુ–સસરાની આવી બુરી હાલત કેમ થઇ, તમારો એકનો એક વ્હાલો પુત્ર કેમ અનાથ થઇ ગયો અને તમારા સુખી કુટુંબનો નાશ શા માટે થઇ ગયો? જો આ બધી વાતોની તરફ તમારૂં હમેશાં ધ્યાન રહેશે તો શરાબ પીવાની તમારી ટેવ જરૂર જતી રહેશે તેમ છતાં પણ જો તમારી આદત ન છુટે તો તમે પણ મારી પછવાડે ગંગાજીમાં ડુબી મરજો. શરાબી બનીને આ સંસારમાં રહેવા જીવવા કરતાં ગંગાજીમાં ડુબી મરવું વધારે સારૂં છે ! વધારે શું લખું ! જો તમે બીજી વખત લગ્ન કરો તોપણ મારૂં સ્મરણ રાખજો. મારી યાદ આવતાંજ શરાબના પ્યાલામાં પડતા બચશો, બસ, હવે બહુ થયું. તમારા ચર્ણોનું ધ્યાન કરીને ગંગાજીને કિનારે જાઉં છું.

તમારી પ્રિય દાસી તારા.

આ પત્ર બિહારીલાલ ને મળ્યો વાંચતાં વાંચતાં તે બેહોશ થઇ ગયો તે વખતે તેના મનમાં શું થયુ હશે તે તેજ જાણે! સાવધ થયા પછી તેણે પોતાના સસરાને નીચે મુંજબ તારથી ખબર આપી (how is tara? take care start to night (તારાની દશા કેવી છે તેની સંભાળ રાખો, હું રાતના અહીંથી રવાને થાઉં છું) તે પછિ. તેણે શરાબના શીશા, ગલાસ વિગેરે બધાંને બહાર નાંખી દીધી અને કાશી જવાને માટે તૈયાર થયો. એટલામાં કાશીથી તાર આવ્યો કે "All done up dont come" (સત્યાનાશ થઈ ગયુ, ન આવો, આ ખબર મળતાંજ બિહારીલાલ બે શુધ્ધ થઇ પડી ગયો. નોકરો એ તેને ઉપાડીને પલંગ પર સુવાડયો સવારના ઉઠતાંજ તારા' તારા, કરીને રોવા લાગ્યો! ઘણા દીવસો સુધી તે કોર્ટમાં પણ ન ગયો. શરાબી હાય, હવે તેનુ નામ સાંભળતાં જ તેનું બદન કાપવા લાગતું હતું!

વૃદ્ધ નારાયણ પ્રસાદ તારાના પુત્ર ને સાથે લઇ ને મકાન પર આવ્યા, અને ત્યારેજ બીહારીલાલને ખબર પડી કે,વૃદ્ધ સાસુ પણ સંસાર છોડી ને [illegible] ગઇ છે. નારાયણ પ્રસાદે બચ્ચાં ને બીહારીલાલ ને [illegible] ને પોતે પાછા કાશી ચાલ્યા ગયા ત્યાં જઇને તેમણે સંન્યાસ ધારણ કર્યો તે પછી તેઓનું શું થયુ [illegible] કોઇ પણ સમાચાર કોઇને મળ્યા નહી.

બાળક રામચંદની વય આ વખતે બે અઢી વર્ષની હતી તેની અનાથ દશા જોઇને બીહારીલાલ બહુ દુઃખી થતો હતો બાળક હમેશાં બાપની પાસેજ રહેતો હતો. શુ હવે કોઇ કદી કહશે કે બીહારીલાલ કદી પણ શરાબને અડશે!

એક દિવસ સવારના આઠ વાગી ગયા. દશ વાગ્યાનો સમય થયો. બહાર બેઠકમાં લોકો બેઠી બેઠીને થાકિ ગયા. નોકરોએ ઓરડાનું બારણું ખડખડાવ્યું. રામચંદ્ર પિતાજી પિતાજી કરીને રોવા લાગ્યો. પણ વકીલ સાહેબ અંદરથી બહાર ન નિકળ્યા લોકોને શક પડયા કે હજી સુધી કેમ જવાબ મળતો નથી! ત્યારે છેવટે કમાડ તોડી ને થોડાં માણસો અંદર ગયા તો ત્યાં તેઓ એ શુ જોયું! બસ, તે દેખાવ ની તરફ નજર કરો બીહારીલાલ ની કેવી દશા થઇ રહી છે તારાના મૃત્યુ પછી તેણે શરાબને અડવાની પણ પ્રતીજ્ઞા લીધી હતી, પણ તે ચાંડાલણે તેનો પીછો ન છોડયો રાતને વખતે તે મદિરા રૂપી રાક્ષસી એ તેને ઘેરી લીધો અને આ સંસારમાંથી કોણ જાણે ક્યાં

તેને મેકેલી મુકયો ! કયાં સ્વર્ગમાં કે નર્કમાં ! તે બીચારો અભાગી બીહારીલાલ જ જાણે!

રામચન્દ્રનુ શુ થયુ! વગર માબાપના, બે અઢી વર્ષ ના બાલકની દુર્દશા કેવી થઇ હશે! થોડા દિવસ પછી તે પણ આ અસાર સસારમાથી ચાલી નીકલ્યો!

થઇ રહયુ શરાબે એક સુશિક્ષિત વિદ્વાન અને નામાંકિત અને સુખી કુટુમ્બનુ સત્યાનાશ વાળી નાખ્યુ તે" શરાબ ખાના ખરાબનુ પરીણામ" છે? શુ આનાથી પણ કાઇ વધારે લખવાની જરૂર છે!

સુર્યના કીરણોમા ઇશ્વરની મોજ, રમુજ અને હર્ષનાદ છે, જયારે પવનમા તે પિતા આશિર્વાદનો દમ ફુકે છે અને ઝાકળના દવના હિમામા પોતાના જવાહીરનો ઝમકાર નાખે છે.

ઘરની સુખ શાન્તિમાં મરદ મોજ લઇ શકે તે બનાવવાનુ કામ તેનુ નથી કારણકે તે સુખી સ્થભ સ્થાપવાનુ કામ એકલુ ઘરની સ્ત્રી ઉપર આધાર રાખે છે

એકાન્ત રહેવા કરતા સાથ ઘણોજ ઉતમ છે કારણ … સાથ મળવાથી અનેક વાદ વીવાદથી વિચારોમા ઉછાળો થાય છે છતા બેહુદી સાથ કરતાં જંગલની ત્રાહીત જગ્યા, વધારે આનંદ દાયક છે જો કે ત્યાં સંગાતુ જોતાં આનંદ મળતો નથી છતા બેવકુફ સાથી કરતા તે હજાર દરજ્જે ભલુ કહેવાય .નઠારાની સંગતમા રહી બુરો ચેપ લગાડવા કરતા એકાંત વાસની સોડ હજાર ઘણી ભલી કહેવાય

નિરોગી શરીર, સદ્ગુણની સીમા દરશાવે છે. આપ સ્વાર્થ ન સાધવાનો ગુણ શ્રેષ્ટાઇના સ્થાન ઉપર આપણને ઘસડી જાય છે હલકી વાસના અને ઇચ્છા સામેની આપણી લડત સ્વચ્છતાની ફતેહનું રણશીંગડુ ફુંકાવે છે મનુષ્ય તે છે, જે પોતના શરીરને મનને, અને આત્માને હમેશ ઉચ્ચ વળણમા રગડોળી સ્વસ્થ કરે છે

વૈદના વેગા વિનાપ્ર ક વા મદદ સ્વસ્થ મને તેને તપાસી ઇલાજ લેવામા કષ્ટ તો ટળી જઇ ખુશાની પ્રગટ થાય છે એક ચિતારાએ પોતાનુ ચિત્ર તૈયારી કરી ઉઠતી વેલા કાઇ ગફલતથી ઉપર ડાઘા પડેલા જેયા ડાઘા આકાશના ભાગ ઉપર હતા અવગત તે સાફ કરવા વગર ધીમેથી તે ડાઘા ને ચાંચ અને પાંખમા ફેરવી નાખ્યા ઊડતા પક્ષીઓનો ઉમેરો કરતા આગળ કરતા વધારે શોભાયમાન પોતાના ચીત્રને બનાવી શકયો તેમજ તમારી ચિન્તાને પણ પક્ષી સમજી પાંખ આપો કે તેઓ પણ તમારી આગળથી ઉડી જાય —પણ ધીરજથી સાવચેત પણે લડી ચિંતાને ટાળવાની યુક્તિ કરો.

"હરમીસ."

From my Diary.

For Gulshan.

by

Manmohan Rai Hakumatrai Desai B. A.

(1) Life is sunshine and gloom mirth and sorrow, at times full of clouds, at times innocent as the smile on baby's lips in sleep

(2) If one can not be true to his own self, how can he be true to others. Learn well, not to be false to thy self.

Do as thy conscience bids and fear not mortal man.

The true dignity of man consists in doing his duty well and conscientiously in surveying the plane of affairs form a lofty stand-point and forming a clear perception of what is, and then to act up to one's conceptions. Life is action, life is actvity, is continual movement. Act confidently, honestly and then if thou must fail, fail like a brave warrior rather than like a whelping cub. Regulate, O mortal man, thy own inner world, before thou triest to improve God's world. Thy name after all is frailty,

(3) Happiness does not consist in living for one's own self but [illegible] living for others. Life's motto must [illegible] love in the sense of serving and [illegible] with the nearest and best of [illegible] heart, then extend it to your relations, friends and you will intuitively love others and strangers and begin to understand the secret of life. Connubial love is a spark of the Divine love – the holiest and sacredest fire in man's and woman's heart. Through the contemplation of the beloved, you will reach to a higher stage of love and higher and higher till love becomes divine and unselfish, and free from the dross of worldly base impurities and it will sub merge itself into the Highest. " Feel this and you have not wasted your life.

(4) Friendship is unselfish and uninterested love, hallowed and glorified by a divine element in

it which purifies, refines enobles and idealises

(5) Morbidity is the feeling or sense of being buffetted about like a weather – cock and appearing in active as a ' Painted ship on a painted ocean "

(6) Life is a tug – of – war and he who holds fast will gain grounds Strong will is the secret of success for man does not know what he can do unless he tries

(7) Every man some time or other, feels that it is a perfect sunshine the earth a paradise full of the divineness and liquidity of love when all creatures look gentle and tender and ideal and suddenly the feeling of merging into the universal source of love becomes very predominant But alas ! how few are the moments when one experiences such feelings

(8) World is a trap full of pit falls and any false step will suddenly hurl you into an abyss of unfathomable depth

(9) World is too much apt to judge by appearances and hence too many times led to grossest misunderstandings and most per nicious errors Every man knows himself best and every action has a motive and before condemning a man or his action, always consider the motive of his doing this or that

(10) The force of thought is immense It is the master-force of life Father to action the stronger and the more powerful the thought, the better and the more force-ful will be the act Never entertain any dejecting, gloomy thoughts but always have cheerful encouraging, vigour-inspiring ones for thought vi brations are more powerful than any in the world The greatest bane of life is the gloomy moody self centred attitude of mind Be jolly be judging be wise and be reasonable

(11) World's struggle is to subdue passions He who is over powered by them is reduced done for degraded debased There is really a spiritual agency guid ing and directing men in their affairs but not commanding If man is wise to be prompted by it he has fulfilled his life but then there is another force indomitable-force of evil against which the Spiritual agency warns you persuades you exhorts you and even dictates to you, but if you disobey its promptings and go wrong you must suffer the consequences Goethe in his Faust says

" It's not our suffering alone
But even our acts obstruct us and
delay Our life's free force. "

(12) What will the people say! timid persons ask. Why care for the opinion of the multitude! Distrust their judgment in all matters of reasoning and philosophy, there its voice is the voice of malice, folly irrationality and prejudice. Distrust the multitude again in things that suppose much knowledge or fine taste. The multitude is dull and ignorant. Distrust it in morality, it is not capable of moral and generous actions. If you have on your side the testimony of conscience and against you that of the multitude, take comfort and be assured that time does you justice.

(13) People at a distance always magnify things. A spectroscopic analysis of the vivid colours of things passes before their mind's eyes, and they see what is not.

(14) Every man knows himself better than the world, which, though it pretends to be wise, is not a jot so, but at times, perhaps, quite the reverse. Every man is a world within his self and he alone can judge that world the best.

(15) Music is a great gift God-given. Only the blessed and the fortunate are endowed with it. It will comfort the hours of misery, chur the day of gloom, freshen the joys of life and animate and invigorate the bright days of our being great musicians like great authors and poets and the benefactors of the world or domi—gods.

Painters are poets in hieroglyphics delineating nature and man faithfully in broad outlines.

One must try not only to be a good sportsman, but also to imbibe a good sportsman like spirit for a sportsman without this spirit is like a flower without scent which every one may see but not love or admire. And what is this spirit? It is never to take undue advantage over the opponents, always to desire fair play, to display a feeling of fraternity, equality, generosity, liberality, forgiveness, broad-mindedness and patience. Sports must teach you this. They must tend to make a man of you—a worthy man, a noble man, a generous man of social disposition, of good taste, of refined manners, of high ideals, of calm, cool, patient temperament. They must teach you self contral and patience, the neccessary concomitants of success in life. They must enable you to chase away vanity, egoism self conceit

and all baser and meaner passions. And when this is achieved, health of mind and of body, beauty, phisical, moral and mental will be gained of itself. If sports do not do this *what matters* you are a good sportsman or not ! you then may be only a good sportsman, but not great

---

"WERE you nervous when you proposed to your wife?" asked the sentimental person.

"No," replied Mr. Meekton; "but if I could have foreseen the next ten years I should have been."

• • •

Louise. "*Her husband's disease is* plain laziness."

Julia. "What does he take for it?"

Louise. "Vacations."

• • •

"I WOULD die for you, my darling!"

"*How sweet of you! Is your life insured?*"

• • •

"I CAN'T understand Jimmy and his wife falling out. She used to call him the light of her life."

"Yes, she did, but he went out too often!"

• • •

"YES," proudly observed Mr. Smith to his actor friend "your profession may be a very lofty one in an artistic sense, but that of a successful City merchant is much better. Look at me, at the early age of forty five retired on my fortune and presented by my fellow merchants with an illuminated address. Can you boast of *anything* like this? Have you ever had an illuminated address?"

"I have," replied the actor, "once."

"When?" cross examined Mr. Smith.

"Why," replied the actor, "when *my lodgings caught fire.*"

• • •

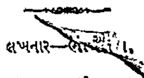
SHE (making up) "And you will admit you were wrong?"

HE (a young lawyer) "No, but I'll admit that an unintentional *error* might have unknowingly crept into *my* assertion."

દોલતે દુન્યા!

(શાહુચોર લુપીનની કહાણી.)

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર—[illegible]

(ગયા અંકથી ચાલુ)

ઝેડો વિચિત્ર પ્રકૃતિનો પુરુષ હતો. તેના લાંબરાંગ પગો તથા મોટાં માથાં સાથનો તેનો એડોળ દેખાવ અજબ હતો. તેનો ફીકકો ચ્હેરો, ટુંકુ કપાળ તથા જાડા હોઠો તેની ખાસ્યત ખુલ્લી જણાવતા હતા.

શીલીપીને લાગ્યું કે તેને જેવા તેવા દુશ્મન સાથે કામ પાડવાનું ભારે હતું. તેના પગો થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. ખુરસી ખેંચી તે બેસી ગયો અને બોલ્યો.

'બોલ, તું શું કહેવા માગેછે?'

'કાગળ. આજ ત્રણ દિવસ થયાં હું તે શોધુંછું.'

'મારી પાસે નથી.'

'તું જુઠોછે. હું અંદર આવ્યો ત્યારે મેં તને તે મુજવામાં મુકતાં જોયો હતો.'

'પછી?'

'પછી, બીજુ એ કે તારે ચુપ રહેવા કબુલવું, તું હમોને હેરાન કરેછે. હમોને હમારૂં કામ ચુપચુપ કરવા દે. ધીરજની પણ હદ હોયછે.'

તે તે જવાન સામે હવે પોતાની રીવોલ્વર સાથે આવ્યો. અને ખોખરા અવાજે અકેક શબ્દપર ભાર મુકતો બોલ્યો. તેની આંખોમાંથી આતશ વરસતો હતો અને ધિક્કાર ભર્યું હસવું તેના ચ્હેરાપર પ્રગટ થયલું હતું.

શીલીપીને ધ્રુજરાં છુટયાં. આ પહેલીજ વખતે તેની આખી જીંદગીમાં તેને ભય જેવી ચીજ લાગી હતી. તે ભય પણ જેવો તેવો ન હતો! તેને લાગ્યું કે તે એવા દુશ્મનની હાજરીમાં હતો કે જે અસાધારણ જોર ધરાવતા સાથે આવેશમાં સહતર આંધળો બની ગયલો હતો.

'અને પછી?' શીલીપીએ કાંઈક ધ્રુજતા અવાજે ધીમેથી કહ્યું.

'પછી શું?....કોઇજ નહિ...તું છુટો થશે અને આપણે બધું ભુલી જઇશું એ સે....'

તે થોભ્યો અને ત્યારે ઝેડોએ કહ્યું.

'હવે ફકત એકજ મીનીટ બાકી છે. તારે જે તે વિચાર પર આવવું જોઇએ. બોલ, શું કહેછ? હાથે કરીને ગધેડો ના બનતો.... તું સારી પેઠે જાણેછ કે હમો આગળ તું તો મગતરાં સમાન છે અને તને

હેલ હમો કચડી નાંખ્યે તેમ છે....જલદીકર, કાગળ આપ...'

પણ ફીલીપી જરા હીલ્યો નહિ.તેના ફિક્કા પણ દ્રઢ રહ્યો સાથે તે શાંત ઉભો રહ્યો. આટલા બધા ધુજારા છતાં ના તેને કાંઇ ઇજા થઈ હતી કે ના કાંઇ બેડોની રીવોલ્વરે તેનાથી ફકત એકજ ફુટને અંતરે હતી અને તેની ચાંપપર મુકાયલી આંગળી ધુજ્યા કરતી હતી. એક સેકન્ડમાં તે દબાતાં........

'કાગળ!' બેડો બોલ્યો. 'નહિ તો કે...'

'આ રહ્યુ' ફીલીપીએ હસીને કહ્યું.

તેણે પોતાના ગજવામાંથી પોકેટ બુક કાઢી અને આતુરતાથી રાહ જોતા તે કસાઈના હાથમાં આપી જે તુરત તેણે ઝુંટવી [illegible]

'શાબાશ! હવે કેવો ઠેકાણે આવ્યો [illegible] મારી ખાતરી હતી કે તને [illegible] હમારો કશો છુટકારો હતો નહિ[illegible]..

જો કે તું જરા હમોને અડચણમાં મુકી શકયો છે પણ તારામાં હુસ્યારીનો અ શ પ્રગટ દીસે છે એટલે હું મારા એરાદરોને તેની સમજ આપીશ. ઓલરાઇટ ત્યારે હું જઇશ, સાહેબજી!'

તેણે રીવોલ્વર ગજવામાં મુકી અને બધ બારી ખોલી કે તે માર્ગે તે જાય.

બહારથી કોઇનાં પગલાં સાભળતા તે બોલ્યો, 'ચાલ, માપ. હુ જઉછુ બહુજ કટોકટ વખત છે!' પણ કાંઇક વિચાર થતાં તે થોભ્યો અને તેણે ઝ.પથી તે પોકેટ બુક તપાસી.

'આહ સુબહમાશ!' તે પોતાના દાંત પીસતો, બરાડ્યો 'કાગળ કયાં છે...... તેં મને ખેનાવ્યો કે!......'

બારીપર ચઢેલો તે હવે પાછો ઓરડામાં કુદયો. એજ વખતે બે રીવોલ્વરોના ધડાકા થયા કેમકે ફીલીપીએ પણ પોતાની રીવોલ્વર કાઢી ફોડી હતી.

'જા, જા, મરઘા મારે, મરઘા!' બેડો ખુશાલ પુકાર્યો 'તારો હાથ તો મુજી મરેછ... તું બીહેછ...અરે જારે છોકરી!......'

બન્નેએ એક બીજાને કમરમાંથી પકડયા અને જમીન પર પડયા. તેજ પળે બારણું કોઇ જોશ બંધ ગગડાવતું જણાયું. ફીલીપીએ ઘણું જોર કર્યું પણ તેના હરીફ આગળ તે તો મગતરૂં હતો. ફિલીપીનું કશું વળ્યું નહિ અને બેડોએ તેને બીજી પળે ગરદાપેચ કર્યો. બેલ તમામ શુદ. એક નાની છુરી ઉંચકાઇ અને ફીલીપીના ખભામાં ભારે ધ્રુજો કરી નીચે પડી. ફીલીપી તદન લાચલાજ થઇ પડયો હતો.

ફીલીપીની શુધ્ધી ગુમ થતી લાગી. તેને લાગ્યું કે કોઇ તેના ગજવાંમાં હાથ ઘાલી કાગળ કઢનો, તેણે [illegible]હુ જોર કયું તો તેણે બેડોને તે કાગળ સહીત બારીએથી ઉતરી જતાં જોયો...

બીજી સહવારના પત્રોમાં માંરકવીસના શાટોમાં બનેલા બનાવોનું રસીકું વર્ણન પ્રગટે થયું તેમા દેવલમાની ચોરી લુપીનનો શબની માહિતી તથા મેડમો ઝાર્મેલ સારોકના શબની વિગતો જાહેર થવા સાથે બોડરૂપર સાહેબ બાહદુરના હલાર્કે કરેલા ભયાનક હુમલાની વિગત પણુ પ્રગટ થઇ હતી આ વિગતો જાહેર થવા સાથેજ, નવિ, ધડકાવનારી ખબરે પ્રગટ થઇ હતી કે મશહુર ગેનીમાર્ડ કેથે ગુમ થઇ ગયો હતો તથા હોમ લોક શીઅર્સ ડીટેકટીવ જે લંડનથી ઉપડી ડોવર આવ્યો હતો તેને ધોળે દિવસે ભરે રસ્તામાંથી—અંગ્રેજી પોલીસની વચ્ચેથી ઉપાડી જવામાં આવ્યો હતો.

આહ? ત્યારે લુપીનના મરવાં છતાં તેની ટોળી અજબ પરાક્રમો કરી બતાવતી હતી ખરી. અત્યારસુધી જે જે ફત્તેહો લુપીનનાં બળવાન ભેજાને લીધે મળતી હતી તેરીજ ફત્તેહો તેના મદદનીશો પણ મેળવતા હતા. લુપીનની ટોળીનાં બે મોટા હરીફો ગેનીમાર્ડ અને હોમશોકને તો બાજુએજ રાખવામાં આવ્યો હતો બોડરૂ બાપડો અશકત થઇ પડયો હતો અને પોલીસ—તેની લાયકીની તો વાતેજ કરવાની ન હતી આવા જબરાં દુશ્મનો સામે થવા માટે આખા ફ્રાન્સમાં કોઇ પણ વિરલો હતોજ નહિ એવું પ્રગટ દીસવા માંડયું.

ફ્રાન્સ હળીમળી રહ્યું અને દરેક જણ અજબ ધડક ધુજારામાં પડયું.

પ્રકરણ ૫

બે હરીફોની અફડાતફડી.

ઉપલા બનાવ પછી બે મહીને એક સાંજે મેં મારાં માણસને જવાની રજા આપી. તે જુલાઇની આખેરી હતી અને ગરમી વધુ પડવા સાથે આકાશ વાદળાંથી છવાઇ રહેલું હતું. કઇ પણ મોટું તોફાન થશે તે નક્કી ન હોવાથી મને ઘરમાંથી બહાર નીકળવું દુરસ્ત લાગ્યું નહિ. અંધારૂં પણ થવા આવ્યું હતું એટલે મારી અગાસીની પાસેના ભાગ તરફના ઓરડાનાં બારણાં ખોલી, ત્યાં આગળની બત્તી સળગાવી, મારી ઈઝીચેર ત્યાં ખેંચી, લાંબા ટાંટયા કરી, મોઢામાં એક ફાંકડી સીગરેટ રાખી હું પેપરો લઇ વાંચતો પડયો.

અલબત્ત મારે કબુલવું જોઇએ કે તે પેપરોમાં લુપીનને લગતી જુદી જુદી હકીકતો હતી. બાપડા રીલીપીપર થયલા હુમલા પછી પેપરોમાં રસ પડતાં લખાણોની હારમાળા શરૂ થઇ હતી અને એક પણ દિવસ તે પછી એવો ગયો ન હશે કે જે વખતે તે મહાન ભેદ માટે પેપરોમાં એક પણ શબ્દ ન પ્રગટ થયો હશે. જાણે તે રોજીંદો બનાવ હોય તેમજ થતું હતું. નહિ માની અને કલ્પી શકાય એવા અજબ બનાવો એ પ્રજાને જબરી ધડકણી મારી હતી અને લોક બહુજ ઉશ્કેરાઇ ગયું હતું.

સાહેબ બહાદુરે રીલીપી બોડરને આસમાન સાથે લગાડવાને કશી કચાશ કરી ન હતી. ન્યુઝપેપર વાળાઓને તેની ભેજાની અજબ કહાણી કહેવાથી તે જવાનને એવો તાડપર ચઢાવી મૂક્યો કે આખું ફ્રાન્સ એમજ માનવા લાગ્યું કે તેના જેવો ચંચળ જવાન આજ સુધી કોઇ પણ માતાને પેટે અવતર્યોજ નહતો. એટલે પછી ન્યુસપેપર વાળાઓને પુછવાનુંજ શું? ન્યુસપેપરોમાં તરેહ વાર ટિકાઓ થવા લાગ્યા અને આ ભેદ ઉકેલવા ઘણાઓ એ પોતાનાં ફુલદુપ ભેજા દોડાવ્યાં પણ ભુસાંવાળા ભેજાંમાંથી કાંઇ પણ નવિન વિચારો બહાર આવ્યાજ નહિ. જો કે બાતુઓ આ ગળે અને અકકલ વગરનાઓ આગળ ફડાકા મારી પોતાને ખાં માં ખપાવવાની ઘણાકોએ તજવીજ કરી હતી. આજકાલ આવા ઉલ્લુઓ ઉભરાઇ જતા આપણને ચોલુ નજરે પડે છે [illegible]ઓ......બાહ! આપણને હાલ તેવા ઓ સાથે [illegible] સુતક નથી.

દરેક જણ [illegible]મજ સમજતું હતું કે તે ભેદની ખરી ચાવી તે[illegible] હાથમાં આવી હતી, પણ તે ભેદ શા બાબેનો હતો તેજ ફક્ત તેઓ જાણતાં નહતાં. લુપીન કયાં સંતાયો હતો તથા કયાં મરણ પામ્યો હતો તે તો તેઓ જાણતા હતા અને જો કે ડાકટરે પોતાની હકીકત જણાવવા ધસીને ના પાડી હતી પણ તેણે પોતાની મીસીસ આગળ પોતે લુપીનપર કરેલાં ઓપરેશનની વિગત તો જણાવીજ હતી કે જેણે પોતાની સહીમીતીઓને તે ખાસ ખબર બનતી ઉતાવળે કોઇને નહિ જણાવવાની શરતે જણાવી હતી કે જેમણે પોતાની સહીમીતીઓ આગળ ખાનગી રાખવાની કબુલાતે કહી હતી. તે મુદદું મસ્યુર એટીનીનું પુરવાર થયું અને મસ્યૂર એટીની તે કોઇજ નહિ પણ પણ નામચીન લુપીન હોવાથી સરકારી દફતરોમાં લુપીનનાં મરણની નોંધ લેવામાં આવી. મસ્યુર લુપીન અને મેટમોઝાઇલસા રાહનાં મરણો નોંધાવાથી મારકવીસને ત્યાંની ચોરીના ભેદ પર મોટો જેવો છેકો મારવામાં આવ્યો અને સરકારી દફતરેથી તેનાં કાગળોનો નિકાલ કાઢવામાં આવ્યો.

પણ ફીનીપીએ તે ભેદ હજી ખુ'લ્લો થયલો નથી એમ જણાવતા પ્રજા ગુચવાડામા પડી કઇ કીસમે તેમા હજી ખામી રહી હતી તે જોવાને ઘણાંકોએ પોતાના બુઢ્ઢા ભેજા ઘસ્યા પણ ફોકટ! એટલુ તો ખરૂ કે એવી કાંઇક વિગત હતી ખરી જે પ્રજા જાણતી ન હતી ફીનીપી પોતે તે જાણતો હોવાથી પ્રજા કરતા વધુ અનુમાન કરી શકે તેમા કશો શક નહતો

બાપડો ફીનીપી મારકવીસના શાટોમા મોત અને જીવન વચ્ચે ઝોળા ખાતો પડયો હતો તેને માટે પેરીસથી બે કામેલ ડાકટરો બોલાવવામા આવ્યા હતા જેઓ રોજીંદા "બુલેટીનો" બહાર પાડતા હતા અને ...મા પ્રગટ થતા હતા. પહેલા ... દિવસે ફીનીપીની માદગી ...ણાઇ હતી ત્યારે પ્રજા ભારે ...ર બની હતી પણ જનદીના તે લાગણી દૂર થઇ ગઇ અને ફીનીપીની જીંદગી માટે કોઈ પણ જાતની ધાસ્તી ન હતી તેની ખાતરી મળી ફીનીપીની સારવાર માટે તેનો બુઢ્ઢો બાપ દોડતો આવ્યો હતો. અને મેડમોઝેલ સુઝની પણ રાત દિવસ તેની સારવાર કરતી હતી. આ વિગતોને લગતા વર્ણન ઘણી ખેંચાણકારક ઢબે ન્યુસપેપરોમા ચિત્રો સાથે પ્રગટ થવા લાગ્યા અને દરેકની લાગણી તેઓ તરફ ફેરાઇ

જલદીથી તે જવાન સાજો થયો હવેજ પ્રજાને તેની વિગત જણાવાની હતી ખુનીની છુરીથી જખમી થવા પહેલા જે ભેદ ઉકેલવામાં ફીનીપીએ સાહેબ બહાદુરને કબુલાત આપી હતી તે ભેદ હવે પ્રગટ થનાર હતો! તેમજ અત્યાર સુધી જે ભેદે પોલીસ અને પ્રજાને ગુચવાડામા નાખ્યો હતો તે ખુ'લ્લો થઇ ચોરીનુ કારણ પ્રજા જાણનાર હતી

લુપીનનો ભેદી અમેરીકન મદદગાર જે બાપડો હજી ફ્રેંચ કેદખાનાની હવા ખેરતો હતો તેને લગતી વીગતો પણ બહાર આવવાની વકી હતી કેમકે હવે ફીનીપી ફરી પાછો સાજો થયો હતો તથા ખુની હુમલો કરી બેઠો કર્યા સ તાઇ બેઠો હતો તે પણ જાણવાની પ્રજાને બહુજ જરૂર હતી ઘેરે જે દિવસે પ્રજાના માનિતાઓના ખુનની કોશીશ થાય એ કાંઇજ નહિ પણ ફ્રેંચ પ્રજાનુ હડહડતુ અપમાન કરનારી વિગત હતી.

ગેનીમાર્ડ તથા હોમશોકને શા માટે પકડવામા આવ્યા હતા તે જાણવા પ્રજાની જીજ્ઞાસા ઉશ્કેરાઇ હતી કેમકે ફીનીપી જે તે ભેદ જાણતો હતો તે તો છુટો હતો ત્યારે તે બાબદને લગતી કશી પણ વિગત ...હી જાણનારાઓને શા માટે પકડવામાં આવ્યા હતા તે જાણવાની ખાસ જરૂર હતી. ગેનીમાર્ડને પણ ગુમ થયાને દોઢ મહીનો થયો હતો કોઇ કેસમા તે ગુંતાયો હોય પણ તેના વડાને તો તે કયા હતો તેની ખબર થવીજ જોઇએ, પણ અત્યાર સુધીકમા તેની કશી ધનનસબ મળી ન હોતી જો કે પોલીસે તો જીવતોડ મહેનત કરી હતી. જે દિવસે ગેનીમાર્ડ સપડાયો હતો તેજ દિવસે હોમશોકને લંડનના ચેરીંગ ક્રોસ સ્ટેશન આગળથી અજબ જેવી રીતે ઉપાડી જવામા આવ્યો હતો હોમશોકને ભાનનો અંશ થતા તે ગાડીમાંથી કુદી પડવા જતો હતો પણ તે પહેલા બે શખ્સોએ તેને ક્લોરોફોર્મ આપી બેશુધ્ધ કર્યો અને તેને ઉપાડી ગયા આ દેખાવ લાં જાહેર રસ્તો હોવાથી ઘણાકોએ જોયો હતો અને જોકે હોમશોકને બચાવવા કેટલાક દોડયા હતા પણ તે પહેલા તે ગાડી ત્યાથી પુર ઝડપે નીકળી ગઇ અને તે પછીની ખબર કોઇને પણ કશી મળી નહિ

કદાચ તે ભેદી કાગળ કે જેમા પોકળ સોયને નામે ઓળખાતુ ઉખાનુ હતુ તે ઉકેલતાં કાં નહિ તે ચોરી પર કાંઇક નવુ અજવાળુ પડે! પોકળ સોય! વ'લ્લાહા તેનો શો અર્થ થતો હશે! અજબ, તે કાગળ કે જે પુરાતન જમાનાનું હતુ તેમા કેવી જાતનો ભેદ આવ્યો હશે! કાં બુદ્ધિ તે કોઇ નિશાળમાં રખડતા છોકરાંનાં

ચેડાં હોય યાતો કાં નહિ કોઇ મોટો ભેદ તેમાં સમાયો હોય કે જે જાણવાની ખાસ જરૂર હતી.

પણ આ બધો ખોલ્લો જલ્દીથી થનાર હતો. બોડરની આમદ આજ કંઇ દિવસો થયાં પેપરોમાં જાહેર થઇ હતી. વેર લેવાના આવેશમાં મસ્ત થયલા તે જવાન તરફથિ કંઇ મહત્વની વિગતો મળવાની દરેક ઉમેદ હવે પ્રજાને હતી. આ કારણે મારૂં ધ્યાન તે સાંજનાં "લ-ટાં"ની પ્રત પર પડ્યું કે જેમાં મોટા કાળા અક્ષરોએ નીચલી ખબર પ્રગટ થઇ હતીઃ—

"હમોએ કરેલી ખાસ ગોઠવણ મુજબ મરહુર શીલીપીં બોડર

પોતાના મહાન ભેદની વિગતો સૌથી પહેલાં હમોને આપશે. આવતી કાલે મંગલવારે પોલીસને આ વિગતોની ખબર આપવા અગમજ લ-ટાંની બપોરની આવૃત્તિમાં મારકવીસ વીનીઅનને ત્યાંની ચોરીને લગતો ભેદ તેના ખુલ્લા આકારમાં પ્રગટ થશે!"

'વહ, શાબાશ, ખુબ કામ કિયા? કેમ શું ધાર્યું દોસ્ત?'

હું મારી ખુરસી પરથી ઉછળીને ઉઠયો. કોઇ મારી પાસે ખુરસી પર બેઠું હતું- તેની મને કશી જ ખબર ન હતી! મેં કંઇ ચીજની શોધમાં મારી આસ પાસ જેયું; મારી મુલાકાતે આવનાર મહરથ તદન નિર્દોષ અને ભલો હોવાથી હું ચુપ રહ્યો અને તેની આગળ ગયો.

તે કોઇ જવાન હતો તેના માથાંના બાલો લાંબા અને સુંવાળા હતા. તથા ભુખરી દાઢી સાથેતો તેનો ચહેરો આકર્ષક હતો તે કોઇ અમોરા પાદરીના જેવો લાગતો અને તેના ચ્હેરાની ગંભીરતા તથા ડરના જેતાં તે ધર્મ ગુરૂને લાયકનોજ જણાતો હતો.

'આપ કોણ છો?' મેં પુછ્યું પણ કશો જવાબ ન મળતાં જરા ચીરડાઇને કહ્યું.

'તું કોણ છે? બોસી મરની, તું કેવી રીતે અંદર આવ્યો ને ત્યાં શા માટે આવ્યો છે?'

તેણે મારી તરફ ટગર ટગર જેઇ કહ્યું, મને નહિ ઓળખતો?' "ના......ના"

'અજબ......ગજબ!...જરા વિચાર કર ભલા...તારૂં બુઠું ભેજું દોડાવ...કોઇ તારો મિત્ર......કોઇ ખાસ દોસ્ત...કોઇ...'

મેં તેનો હાથ પકડી કહ્યું.

'તું જુઠો છે!...... જુઠો છે!...ના, તું કહે છે તે શખ્સ તું નથી...તે બનેજ નહિ...'

'ત્યારે બીજા કરતાં તેનોજ વિચાર તું શા માટે ખાસ કરે છે?' તેણે હસીને કહ્યું.

આહ! તેના હસવાથી હું ચોંકયો! તે તેનાં જ હસવાં [illegible]! હતું કે જે આજ સુધી મને તેનો દાસ કરીને રાખ્યો [illegible] ......હું ધ્રુજયો! ... .. ઓહ, તે કેમ [illegible]

'ના, ના,' મેં ધ્રુજતા હોઠે [illegible]ડે પોકાર કર્યો, 'તેમ બનેજ નહિ...... તે તું હોયજ નહિ?'

'કારણ? કારણ કે હું મરી ગયો છું તેથી કે?' તેણે હસીને જણાવ્યું. 'અને તું ભુતની વાત માનતો નથી તેથી કે?' તે ખડ ખડ હસ્યો. 'તું શું એમ સમજે છે કે હું મરી જાઉં તેવો માણસ છું? તું શું એમ સમજે છે કે એક બાયડીને હાથે જખમી થઇ મરણ પામું તેમાંનો હું આસામી છું! ખચ્ચીત, દોસ્ત, તું મને અપમાન કરે છે! તારે મનથી તો એમ છે કે જાણે હું તેનાં મોતને શરણજ થાઉં!'

'આહ, ત્યારે એ તું છે? 'ભારે ઉશ્કેરાટમાં આવી જવા છતાં મારા હાથો પર પણ કશો ભરૂસો ન રાખતાં મેં કહ્યું 'ત્યારે એ તું છે... દીલગીર છું કે હું તને ઓળખી શકતો નથી...'

'એમ છે તો મારાં મનને મોટી શાંતિ છે?' તે હસીને બોલ્યો. 'જે માણસને હું તરેહવાર આકારોમાં તેમજ મારા ખરાં સ્વરૂપમાં અસંખ્ય વખત મળ્યો છું તેજ મને આજે ઓળખી

શકતો નથી તો મારી ખાતરી છે કે મારી ખરી વિગતોથી બીન માહીતગાર શખ્શ મને ભાગ્યેજ ઓળખી શકશે......ખરૂં પુછાવે તો હું મને પોતાને પણ હાવ પીછાની શકતો નથી."

મને હવે તેનો અવાજ ઓળખાયો. અત્યાર સુધી તે જુદા અવાજે વાત કરતો હોવાથી મેં તેને પીછાન્યો નહતો. હવે હું તેની આંખોનો ચમકાર તથા તેનો હાવ ભાવ ઓળખી શક્યો.

'આરસેની લુપીન?' હું ધીમેથી બોલ્યો.

'સેવક નમેછ!' તે હસીને પોતાની ખુરસી પરથી ઉઠી નમન કરતો બોલ્યો. 'આરસેની લુપીન...એકલો [illegible] એક જ...જાતે-પોતે મહાન અ[illegible]રમાંથી ચાલી આવી, દોજખના [illegible]ટાવી ફુસલાવી તારી સમક્ષ હાજ[illegible] છે કેમકે તારી જાણ મુજબ લુપીન [illegible] દેવળના ખન્ડીયરમાં મરી ગયો છે! ના, ના, ભાઇ! લુપીન મરી નથી ગયો. તે તો જીવતો જાગતો પોતાના હરીફોને હય્ય મચાવતો ને બુમ પડાવતો હજી જેવોને તેવોજ છે. આ દુન્યા કે જ્યાં લુપીને છુટાપણું અને ઉત્તમ બક્ષેસો સિવાય બીજું કશું મેળવ્યું નથી તે છોડી પેલી દુન્યામાં તે શા માટે જાય, ભલા?"

આ સાંભળતાં હું શું દઇને હસી પડયો.

'અલબત્ત, એ ત્યારે તુંજ છે. ૭ મહિના ની વાત પર તું મને મળ્યો હતો તેવોજ રંગી લો બલકે તે કરતાં કાંઇક અધિક તું છે...સેવક તને મુબારકબાદી આપે છે.'

'ચુપ! ૭ મહિનાની વાત હાલ કરવાની નથી. ભુતકાળને ન રડતાં વર્તમાન કાળનેજ સેકો તાપીશું."

'પણ તેને ૭ મહિનાજ થયા છે ને?'

'૭ મહિના નહિ પણ ૭ વારસ! લુપીન પોતાનો મહિનો વરસથી ગણે છે!'

તકરાર ન કરતાં મેં વાત ફેરવી.

'ભલા, તું અન્દર કેવી રીતે આવ્યો?'

'કેમ આવે વળી બારણાં વાટેજ. ઘરમાં કોઇને જોતાં હું અગાસી પર આવ્યો તો સ હેબને મેં પેપરમાં લુપીનની કહાંણી વાંચતા જોયાં!'

'હા, પણ તે બારણાંની ચાવી તો...'

'તારા ગજવામાં છે તો તેનું શું થયું? મારે તો તારાં મકાનમાં આવવુ હતું એટલે આવ્યો છે.'

'સેવકની ઝુંપડી તારી ખીદમતમાં મુબારક છે. મારી જરૂર ન હોય તો હું જાઉં.'

'ના, ના, તેમ કરવાનો જરૂર નથી! તું મને અડચણ શાની કરે? ખરૂ જોતાં તો તને કાંઇક નવો રંગ બતાવવાનો મારો વિચાર છે.'

'તમે કોઇને રાહ જુઓ છો?'

'હા, આજ રાત્રે નવ વાગતે મને હ્યાં મળવા આવવા મેં જણાવેલું છે.' તેણે પોતાનું ઘડયાળ કાડયું 'આહ! સે નવ પણ વાગ્યા. જો તેને વખતસર તાર મળ્યો હશે તો તે હવડાંજ હ્યાં આવશે...'

તેજ પળે બહારનો ઘંટ ફુટયો.

'કેમ મેં શું કહ્યું? ના, ના, તું હાંજ રહે. હુંજ જઇશ.'

વલ્લાહ! કોણ કમબખ્ત સાથે આજે તેની મુલાકાત થનાર હતી? મારે આજે કઇ જાતનો દેખાવ જોવાનો હતો? લુપીન જેવા માણસ આજે મારે સાં કોઇની મુલાકાત લે તો કાંઇ ખાસ બનાવ હોવોજ જોઇએ.

બીજી પળે પોતાની સાથે એક લાંબ ટાંગ, એકવડયા અંગના અને ફીક્કા ચ્હેરાના જવાનને લઇને લુપીન અંદર આવ્યો.

ઓરડામાં આવ્યા પછી એક બોલ પણ બોલ્યા વિના ગંભીર ચ્હેરે લુપીને વિજળીક બત્તીઓ સળગાવવા માંડી. આખા ઓરડાને રોશનીમાં ઝળ ઝળતો કર્યો બાદ બન્ને જવાનો એ એક બીજા તરફ ટગર ટગર જોયું. જાણે તેઓ પહેલીજ નજરે એકમેકનું અંતકરણ વાંચવા માંગતા હોય તેમ લાગતુ હતું.

તેમને ચુપ કીદીમાં ટગર ટગર જોતાં જોઇ હું અજાયબીમાં ડંગ થઇ ગયો. પણ આ નવો જવાન ત્યારે હતો કોણ?

ન્યુસપેપરમાં જોયલાં ચિત્રપરથી હું તે જવાનને ઓળખી શકયો. બિજી પળે લુપીને મારી તરફ ફરીને કહયું,

'દોસ્ત, મસ્યુર ફીલીપી ઓરફે સાથે મને તારી ઓળખ કરવાદે અને તુરત તે જવાન તરફ ફરીને તેણે કહયું મસ્યુર મારૂં આમત્રણ મળતાં તેનો સ્વીકાર કરી આ મૂલાકાત પુરી થતાં તુરીક તમારો ખુલાસો બહાર નહી પાડવાનો તમે જે શુભ ઠરાવ કર્યો છે તે માટે સેવક તમોને મુબારકબાદી આપે છે અને તે સાથે આજની મુલાકાત કરવાની તસદી માટે સેવક આભાર માને છે.'

ફીલીપી હસ્યો,

'એ અદબી માફ છે. હું કાંઇ અમસ્યો તમારા હુકમને તાબે થયો નથી તમે જો મને ધમકી આપી હતે તો હું તેની દરકાર કરતે નહી. પણ પણ મારા પીતાજીને ખાતર મને તેમ કરવાની ફરજ પડી છે.'

'શાબાશ!' લુપીન હસીને બોલ્યો. 'હમારા હાથમાં તો જે હથ્યાર હોય તેનો હમેશાં ઉપયોગ કર્યે છીએ. મને ખબર મળી હતી કે તને તારી જીંદગીની કશી પરવા નથી કેમકે તેમ હોત તો મારા મદદનીશને તું ઉડાવતે નહી...... ખબર કઢતાં જણાયું કે તારા બાપ પર તને અથાગ પ્યાર છે એટલે....મને તે બાબદ હાથમાં લેવી પડી.'

'હા, ત્યારે, સેવક તો ત્યાં આવી ઉભો છે.'

મેં બન્નેને બેસવા ફરમાસ કરી કે તુરત તેઓ બેઠા અને તેમનો શબ્દ પ્રહાર ચાલવા લાગ્યો.

'ઓલરાઇટ, મસ્યુર, તમો મારો આભાર ન સ્વીકારતા હોત તો સેવકની દીલગીરીનો સ્વીકારશો ને?'

'દીલગીરી? શાની, બલા?'

'બેડોએ તમો સાથે ચલાવેલી જંગલી ચાલની.'

'અલબત્ત, મારે કબુલવું જોઇએ હું બહુ વિચારમાં પડી ગયો હતો કેમકે આવી ચાલની આશા લુપીન તરફથીજ હોતીજ નથી. જેઓ ખુની હોય છે. તેઓજ......'

'મને કહેવા દેશો કે તે બાબદ સાથે મને કશું લાગતું વળગતું નથી. બેડો હમારે ત્યાં નવો માણસ છે. મારી માંદગી દરમ્યાન મારા મિત્રો જેઓ આ બાબે તજવીજ રાખતા હતા તેમને એમજ લાગ્યું કે સાહેબ બહાદરના કલાર્કને ફોડવામાંજ ફાયદો હતો.'

'[illegible] મિત્રો વાજબી હતા.'

'બેડો[illegible] તમોપર જાસુસ તરીકે રાખવામાં આવ્યો હતો [illegible] એમોને ઘણો કામનો થઇ પડયો હતો. મને [illegible] કહેવા દેશો કે તમારી તપાસમાં બહાર આવેલી ઉપલી સાપરી વિગતોથી તે ગભરાઇ ગયો હતો. તમે જો હમોને થોડા કલાકનીજ ફકત મહેતલ આપી હોત તો ખુની હુમલો તમોપર કદી બી થાત નહિ અને......'

'અને સેવકને મસ્યુર ગેનીમાર્ડ અને મી૦ હોમલોક પેઠે છટકામાં સપડાવું પડત? કેમ ખરૂં ને?'

'બરાબર' લુપીન હસીને બોલ્યો 'અને તમોને થયલા જખમથી મને જે દુખ થયું હતું તે ખમવાનો વારો મારો આવત નહિ. ખરૂં માનજે કે મને તે વખતે ઘણુંજ લાગી આવ્યું હતું હવડાં પણ તારા ચ્હેરા પરનો ફીકાસ જોતાં મને દુખ થાય છે. તું મને માફ કરશે?'

'તમે કાંઇ પણ પણ શરત વગર મારા હાથમાં આવ્યા છો એજ બતાવે છે કે તમોને મારા પર વિશ્વાસ છે તો પછી માફીની શી જરૂર છે? તમો જાણો છો કે હું ચાહતે તો ગેનીમાર્ડ ને તેનાં બોરસાઓને અહીં લાવી શકત!' (ચાલુ છે.)

સુચના:—જાહેર ખબર પાન ૭૩-૮૦ ને બદલે પાન ૬૯ થી ૭૬ સમજવા.

ચાહે દુનિઆ ફરો પણ પ્યારો જી મા જેવો બહુ થશો નહિ

(જુઓ મોતીગોરીની જાહેરખબર પાન પંદર.)

આમાના ઉસ્તુગોને હથેલીમાં ચાંદ ઉતારતી રંભા.

[જુઓ મોતીગારીની જાહેરખબર પાન ૧૫]

ટુંકી જાહેર ખબરો

નાવન ચોજના

હમારી કોલમમાં ટુંકી જાહેર ખબરો વધુ વિસ્તારથી દાખલ કરવા નીચલી ગોઠવણ કરી છે.

૧ જાહેર ખબર ચાર લાઇનનીજ હોવી જોઇએ
૨ ત્રેણ માસથી ઓછી મુદ્દતની હોવી ન જોઈએ
૩ આ જાહેર ખબર સ્વતંત્રમા દર અકે પ્રગટ થશે
૪ સ્વતંત્રે સાથે હમારા માસીક ગુલશનમા પણ પ્રગટ થશે
૫ આખા વરશની હશે તો અઠવાડીક અને માસીક ઉપરાત બનેના [illegible]ના પુસતકોમા પગટ થશે
૬ આ ચાર લાઈનના માસીક એક રૂપીયો લેવામ આવશે
૭ આ ચાજ ત્રિમાસીક હફતે શરૂઆતમાજ વી૦ પી મારફતે લેવામા આવશે
૮ જાહેર ખબર સાથે પહેલા હફતાના ત્રેણ રૂપીયા મોકલવા પડશે જણાવવામા આવશે તો વી૦ પી૦ થસે
૯ જાહેર ખબરોને જ્યાં જ્યાં જા. ખ. પ્રગત થશે તેના વાઉચરની નકલ મળતી રહેશે

દુ:ખીઓનો ખાસ દોસ્ત.

ભલા આ કાંઈ લેભાગુ ઉપાયો સમજશો નહિ મોટા અનુભવ અને ઉત્તમ વૈદકજ્ઞાનના આ રામબાણ ઉપાયો છે, એકવાર જરૂર અજમાવશો.

સફેદ કોઢ ને રગતપીત

આ હીનપસ્તી ભરેલી બીમારીઓ જે કમનશીબ મરદ યા ઓરત માં ... અને જેઓએ એ બીમારી લાઈલાજ સમજી પોતાની જીંદગી ધુળમાં મળેલી સમજી હોય તેઓને ... અને નવી જીંદગીની આશા પેદા કરી આપનારી એક બહુજ ચમતકારીક દવા માગી વરસોની થકવી નાખનારી મહેનત અને ચાલુ કોશીશ અને મોટા ખરચથી ફતેહમંદ નુસકાઓ હાસીલ થાય છે જે એવા તો ચમતકારીક છે કે આની વીકટ બીમારીઓ કે જેને લાઈલાજ સમજી ગયા હો તેને માત્ર ત્રણ દીવસમાંજ અમર કરી શકે છે અને પહેરથી ૨૦ દીવસમાં તો જાણે કોઈ દીવસ રોગ નહી હોય તેવી રીતે ડાઘ નાબુદ થઇ જાય છે

એજ મુજબ રક્તપીતની બીમારી પણ એટલીજ ટુંક મુદતમાં સમુળગી જતી રહે છે પછી તે ગમે તેવી પુરાણી અને ગમે તેની હદ સુધી નહીં પુગી ગઇ હોય—

વળી એ દવાની ખુબી એવી છે કે ને લગાડવામાં યા ખાવામાં કશી પણ રીતની અડચણ યા ડરવા જેવું નથી માત્ર એકથી રૂ ટીપ ખાવાની અને એટલાજ ટીપાં રોજ ડાઘો ઉપર લગાડવાની છે તેમજ વળી ગાઢ પરહેજ રહેવા જેવું પણ નથી

એ દવાઓ એટલી બધી તો અસરકારક અને ખાત્રી પુરવક છે કે દવાઓની કીંમતનો એક ભાગ રોકડો અને બાકીનો ભાગ બીમાર સારો થયા પછી લેવાને માટે તૈયાર છીએ મહેરબાની કરી એવા બીમારોએ નીચલે સરનામે પોતાના બીમારીની પુરતી હકીકત ઉપર કેટલા વખતની બીમારી છે, કેટલુ કોઈના ઇલાજ કીધા છે. તે સરવ વીગત લખી જણાવવી કોઢોડના બીમારો ડાઘ કયા કયા છે અને કેટલા કેટલા મોહટા છે તે જરૂર લખવા તૈયાર ઉપરાંત નીચલી અકસીર દવાઓ કાનમાં કબુલ થઇ છે—માત્ર એકજ વખત મંગાવીને ખાત્રી કરશો તો માલમ પડશે એ દવાઓ ખાલી અન તીહારી નથી પણ ખરેખરી ફાયદા કારક એકેએક અકસીર દવાઓ છે અને એની કીંમતની એકેએક પાઈ પાઈ વસુલ કરી આપનારી છે—

રેગને દંતેખાબ—આ એક અકસીર રસ છે એ તેના માલીસથી પેરા લેસીસ જેવી વીકટ બીમારી થોડાજ દીવસમાં નાબુદ થઇ જાય છે.

એજ તેલથી ગમે તેવુ કોનીક રૂમેટીઝમાં પણ જડમુળથી જતુ રહે છે—કીંમત શીશી ૧)ના રૂ. ૧૫.

સુરમો—નંબર ૧)—આ સુરમો ગમ તેવું ધુંધુ અને સખત આખનું જાડું—ફુલું ધોકાર ... વરમાં કાપીને ઇનસાનને નવી રોશની અને નવી જીંદગી બક્ષે છે—કીંમત ૧) તોલાની શીશીના રૂપીઆ ૬

સુરમો નંબર ૨) આ સુરમાથી રતાંધળાપણું માત્ર ૮) દીવસમાં દુર થઇ જાય છે, અને ફરી પણ થતુ નથી—કીંમત શીશીના રૂ. ૫)

સુરમો નંબર ૩) આ સુરમો દરેક માણસને હમેશનો ઉપયોગી છે એનાથી આખની રોશની વધે છે—કીંમત શીશીનાં રૂ ૨

સુરમો નંબર ૪—આ સુરમો પણ નં. ૩) ના જેવો જ છે પણ એની કીંમતમાં ફરક છે. [illegible] જેથી દરેકને અને નાસ્ક એનો ઉપ

યોગ કરી ફાયદો ઉઠાવી શકે—કીંમત શીશીનો રૂ. ૧

રોગને ખાસ—આ તેલ માથાની ઉંદરીને સદંતર દુર કરી નાંખે છે. અને ઉંદરીના ડાઘ પડવા દેતું નથી. એ ઉપરાંત ફુલ્લા ફુંનસી વીગેરે ઉપર બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૫) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૧।)

રોગને ખરાબ આવો—આ તેલ માથાને બહુજ ઠંડક આપનારૂં તથા ભેજાને કુવત બક્ષનારૂં છે; એનાથી જે માણસને બરાબર ઊંઘ નહિ આવતી હોય તેને ઊંઘ આવે છે, અને માથાનો બોરો પણ દુર કરે છે—કીંમત શીશીના રૂ. ૨)

રોગને બાવા સીર—આ તેલ હરસ મસા રોટે બહુજ અકસીર છે; એ તેલથી એ બીમારને તરતજ રાવત અને આરામ થયા છે કીમત શીશી ૧ ના રૂ. ૨)

સફુફ નવરત્ન—આ પાવડરથી બુખાર દુર થાય છે. ખાંસીને ફાયદો કરે છે. કબજીઆત દુર કરે છે. લોહી સુધારે છે. ભુખ વધારે છે પેટમાં થતાં કરમ બહાર કાઢે છે. બચ્ચાં જુવાન અને ઉમરે પુગેલા સર્વે મરદ ઓરતને માટે ફાંયદેમંદ જે. કીંમત દશ તોલની દાબડીનો. ૧]

સફુફ અકસાર ઉલ-દાધ—આ એક પાઉડર છે. અને તે માત્ર-પાણીમાં મેળવાને ગમે તેટલી દરાઝ પછી તે જુનિ યા નવી હોય કાળી યા લાલ હોય તેને માત્ર ચાર દીવસમાં ઉખેડી કાઢી દરદીને તુરતજ રાહત અને આરામ બક્ષે છે કીં. શીશી ૧ નાં રૂ. ૦॥

હુબ્બે અકશીર ઉલહાઝમાં—આ ગોળીઓ ખોરાક હજમ કરવા માટે-પાચન શકતી વધારવા માટે-ભુખ વધારવા માટે બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૪૦ ગોળીઓની શીશીનો-રૂ. ૦॥)

પારાની ગોળીઓ—પારાની ગોળીઓ બનવી એક મોજેજા સમાન છે અને તદન એકલા પારાની ગોળીઓ આજ સુધી બનવા પામી નથી. ક્ષ-

એનામલ્સ ફ્રેન્ડ—આ એક કીંમત તેલ રૂપી દવા છે, જે બાપડાં રંગે મહોડેનાં વાચાં વગરનાં કુલ જાનવરો માટે આશીર્વાદ સમાન છે. ઘોડા ગાય, બળદ, ભેંસ, કુતરાં બીલાંડા યા કોઈ પણ જાનવરને ખુજલી થઈ હોય જખમ પડયો હોય ચામડી ઉતરતી હોય યા ચામડીનો એવાજ બીજો કોઈ રોગ થયા હોય તો આ તેલથી માત્ર ૪) દીવસમાંજ ફાયદો થાય છે ખુજલી વીગેરે નાબુદ થઈ ઉડી ગયલ વાળો પાછા આવે છે. કીંમત બાટલી ૧) નો રૂ. ૧॥

હોરસ કન્ડીશન પાવડર—આ દેશી બનાવટનો ઘોડાઓ માટે. મસાલો છે-એ મસાલાથી ઘોડાને ભુખમાં વધારો થાય છે-પાણી બરાબર પીએ છે-પટ આવતાં હોય નો તે બંધ થાય છે—અગર કબજીયાત હોય તો તે દુર થાય છે અને ઘોડાનું બદન ખુશી તૈયાર થાય છે—

કીંમત ૧ રતલી દાબડાનો રૂ. ૦॥

એ ઉપરાંત દરેક જાતનાં હર કીંમતનાં દેશી અત્તરો-સુગંધી તેલો પણ હર વખત સ્ટોકમાં તૈયાર રેહે છે. એક વખત મંગાવવાથી માલ અને કીંમતનો ખાત્રી થશે.

દરેક જાતના મુરબ્બાઓ ઘણીઓ જાત જાતનાં તઇયાર છે-બહુજ કીફાયત ભાવ અને ઉંચા માલની ખાત્રી આપવામા આવે છે—

હરેક કીસમન બીમારો પોતાનો હાલ હમારા પર લખશે તો તેઓ માટે ઘટતીજ દવાઓ તજવીજ કરાવી હમો પોતે પુરતી વીગત અને સમજ સાથ મોકલી આપીશું—

ગરીબ માણસો પાસે હમારી દવાઓની કીંમતમાં ખાસ છુટથી કામ લઈશું—

વેપારીઓ અને જથ્થાબંધ માલ મંગાવનારને સારૂં ડીસકાઉન્ટ આપશું.

મોહટાં શેહેરમાં હમારી દવાઓ માટે વરકીંગ એજન્ટોની જરૂરત છે-

કાગળપત્ર નીચલે સરનામે કરશો:—

ડી. બલસારા.

પ્રોપ્રાયટર

બલસારા એન્ડ કું.

ચીરકીવાલાં—દીલ્હી.

"યુનાની"- દીલ્હી.

સ્વતંત્ર.

નાં

ખાસ ખેંચાણો

૧ નુરેજેહાં	લુપીનનિ અદ્દભુત વા-ત	(ભાગ૯મા)
૨ લેડીઝપેજ	લખનાર થેરમાં	
૩ છુઃમ'તર	,, કાકા કડક	
૪ હિંદુ ચચા	,, શ'કર	
૫ ઉટકી ચુટકી	,, રસીકલાલ	
૬ કાવ્યમાળા	,, કવિ ભવાનીશ કરને હરમીસ	
૭ અઠવાડીક પોસ્ટ	,, મી. મા. માહન	
૮ દાનાની દાનાઇ	,, લાલ બુઝાગ	

સિં. ૧૯૧૪ની દીલકશ ભેટ

લવાજમ પોસ્ટેજ સાથે રૂ ૩-૮-૦

લખો—મેનેજર, સ્વતંત્ર, નવસારી

ગુલશન.

GULSHAN.

Parsi Ladies' No.

પારસી લેડીઝ અંક.

A Happy New Year

FROM

Bhagalia

Editor

ભાગલયાની ભલી દુવા સાથે

સાલમુબારક

સપટેમબર ૧૯૧૪ * . * . * September 1914

આ અંકના લેખકો:—

ઘેદમા

કુપાંબાઇ હૈરાબજી રબાડી

નોશ ભીખાઇજી વાલમહેતા

Miss H.R. Kolah m. a

મીસીસ મહેરબાનુ એરનવાળા

Daisy Bell દારૂખાનાવાળા

મીસ શીરીન

મીસ તેહમી કે મહેતા

મીસીસ જરબાનુ કોઠાવાળા

Shrewd (બીલીમોરીઆ

મીસ દીના છજ સુખા

M. P B. આદરયાનવાળા

મીસ બપઇ દારૂખાનાવાળા

ગામરેની ગોરી (પટેલ)

મીસ નાદાન

મીસ હીરસાં

Printed and published by Mr. [illegible] at the Gulshan Printing Works NAVSARI [illegible]

Jayantilal and CO

Art Jewellers

105, Shaik Memon Street, BOMBAY.

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતનાં દાગીના ખરીદવાની વીશવાસૂ દુકાન

અમારે ત્યાં હાલની સુધરેલી ફેસનના તમામ જાતના દાગીના મોટા જથામાં તૈયાર રાખવામાં આવેછે.

તેમજ ઓર્ડર આપવાથી એફ્જ વાઇદ તૈયાર કરી આપવામ મ. છે.

તથા ભેટ આપવા લાયક ચાંદીની સેંકડો ચીજો તૈયાર રાખે છે.

બહારગામનાં ઓર્ડરો તાકીદ વી. પી. થી મોકલવામાં આવે છે,

જયતીલાલ એન્ડ કું. ઝવેરીઓ.

ઠે. સેખ મેમન સ્ટ્રીટ નં. ૧૦૫

મુંબઈ

સ્વતંત્ર.

ભાગલ્યાના આ અઠવાડીક પત્રનો

૧.૯૧૪ પતેતી

નંબર

નમુનેદાર અંક છે.

સંખ્યા બંધ ચિત્રો ઉપરાંત ઘણા જાણિતા લેખકોનાં લખાન છે.

કિંમત ચાર આના.

ગુજરાતનાં ગ્રાહકો સિવાય બીજાઓને આ અંક મળશે નહિં.

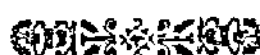
મેનેજર સ્વતંત્ર નવસારી.

ટુંક જાહેર ખબરો

નવિન યોજના

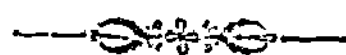
તમને શું જોઇયે છે?

હમે દરેક જાતનાં નવાં તેમજ સેકન્ડ હેન્ડ સાંચા કામ યુરોપ, અમેરીકાથી ખાસ મગાવ્યે છેએ. વ્હારડેલનો પ્રિન્ટીંગ, તથા લીથો મશીનો જાબ કામ માટેનાં અને ફ્રોટોઝીકોનાં અપ–ટુ–ડેટ ઢેલો અને મશીનો, કટીંગ, સ્ટીચીંગ તથા પરફ્રારટીંગ મશીનો તેમજ બીજાં મશીનો હમો ખાસ મંગાવ્યે છીએ.

તાત્કાળિક જરૂરયાતને પહોંચી વળવા આ મશીનરીઓનો સારો જથ્થો હમો સ્ટોકમાં રાખ્યે છીએ.

એકજ વાર અજમાવશો.

પેરેલ મેકસીમ કું૦

સીતારામ બીલ્ડીંગ,

મુંબઈ.

થેલ્મા

આ ખાસ અંકના અધિપતિ.

બાઇ ગુલબાઇ સોરાબજી જમશેદજી જીજીભાઈ.

ગુલશન.

Gulshan.

મુંબઈને લગતું સ્વતંત્ર અને ગુલશન તથા ગુલશન પ્રિંટિંગ પ્રેસને લગતું સઘળું કામ કાજ માટે નીચલે સરનામે લખવું યા મળવું.

મી૦ હોરમજી એસ મીસ્ત્રી
ડૉન ફોટોગ્રાફિક સ્ટુડીઓ,
ગોવાળ્યા ટેંકરોડ.

લંડન એજંટ —મેસર્સ ઇ. ડબલ્યુ હારવુડ એન્ડ કો૦ ૨૧, વૉરવીક
લંડન, ઇ. સી.

Bombay Sole Representative Mr. H S Mistry —The Dawn Studio Gowalia Tank Road

London Agent—Messrs E. W. Harwood & Co; 21 Warwick Lane,
London, E. C.

(પુસ્તક ૫ મું) ❁ સપ્ટેમ્બર ❁ અંક ૯

બે બોલ.

આહ ! બે બોલની શી જરૂર છે ભલા ? . . પણ ના, તેમ કર્યાં વિના ચુપ રહી આ અંકને પસાર થવા દેતાં હું મારી ફરજમાં જબરી થાપ ખાધા વિના રહું નહિ. જ્યારે મને પહેલા ફક્ત પારસી બાનુઓની જ કલમથી લખાયલો એક ખાસ અંક તૈયાર કરવાનો વિચાર સુઝયો ત્યારે પહેલા તો તે સહેલ જણાયું પણ પાછળથી તેની મુશ્કેલીનો ખ્યાલ થતાં હું ડગમગયો, છતાં બહેન ગેહમાં (ગુલબાઇ સોરાબજી જમશેદજી ભરૂચાઇ) એ એક બે ને મુજ રીતવોનું આમ ત્રણ કહ્યુંથી આ અંકની જનમ કહાવી છે તે માટે ખાસ આભાર અને માનવાની રજા લઉ છું અભિપ્રાયો કાંઇ મોકલ્યા મારના નથી એ વિગતની સચ્ચાઇથી બહેન ગેહમા હવેજ જાણીતા થતા છે અ પણ એક લેખે ઠીકજ થયુ છે. આ આખો અંક તૈયાર થયો છે તેનું સેહલ કરવાનું કામ વાચક વર્ગનું છે, છતાં મારા અહના અભિપ્રાય પ્રમાણે બહેન ગેહમાએ તો મને મોપ રતુ નામ થઈ મગરૂરી ભરેલ કર્યુ છે અને તે માટે હું તેમને ગુજરાત ના વાચક વર્ગ તરફથી સહેલ મુબારકબાદી આપી રહીશ.

મનવાહલા ! ચહ હું ઇશ્વરનું છે તો થોડા વખતમાં આવોજ એકાદ ખાસ હિંદુ સ્ત્રી લેખકોની કલમથી લખાયલો અંક પ્રગટ કરવાની તજવીજ કરીશ.

કોઇ પણ મરદ લેખકને આ અંકમા દાખલ જ ન કરવાનો ઠરાવ કરેલો હોવાથી હું આ બાબે વધુ લખીશજ નહિ ગુલશનના સર્કારો વાચો તર ! દીવસોએ ને નવું પારસી સાલ આબાદી અને ફત્તેહ ભરયું નીવડો એવી ખરી જીગરની દુવા ચાહતા બહેન ગેહમા તથા આજના અંકના બાનુ લેખકો નો ખાસ આભાર માની હું મારૂ ટુંક વિવેચન ખતમ કરીશ.

તા૦ ૧–૯–૧૪

ભાગલપા

અનુક્રમણિકા

અધિપતિની નોંધ

આજનુ બેસતુ સાલ મારાં અત્રેના તેમજ દેશાવરો ખાતેના સઘળાં વાંચકો તેમજ લેખકોને આબાદી ભર્યુ નિવડજો, બીજા સઘળા દીવસોમાં આજનો નવાં વર્ષને દહાડો તમો સર્વેને માટે તેમજ તમારા વ્હાલાઓ માટે ખુશાલી ભર્યો હોજો, અને તે તમારે માટે સુખના સુર્યનો પ્રકાશ પાથરજો.

આજ દીનથી બારસે ચોર્યાસીના સાલની શરૂઆત થાય છે, અને હું અંતકરણ પુર્વક ઇચ્છુછુ કે, આજથી આગ વાચનારાઓ એક બીજાને મદદ કરવાને પોતાથી બનતુ કરશે, અને પોતાની તેમજ સર્વે માનવી જાતની જીંદગીને આનદી અને સુખી કરવાની કોશેશ કરશે, અને આ આખા વર્ષ દરમ્યાન તેજ પ્રમાણે કરવુ ચાલુ રાખશે.

આપણુ સર્વેને લાયક છે કે જેબી કાઇ ઉપકારો આપણુ બીજાઓ ઉપર કર્યા હોય, તે ભુલી જવા, લેકીન આપણી સાથે જે કાંઇ પણ ભલાઇઓ કરવામા આવી હોય તેને આપણા જીગરમા કોતરી રાખવી, આવી જાતની યાદદાસ્તને ખીલવવામા ફાયદો છે, અને આતો ચોક્કસજ છે કે, આવી યાદદાસ્ત ધરાવનાર કોઇ પણ આસામી પોતા સાથે ચલાવવામા આવેલી નાલાયક ચાલ, યા કાંઇ પણ નુકશાન માફ કરશે એટલુજ નહીં, મગર તે તે ભુલી વટીક જશે. કેઇ પણ માનવી પોતાને થએલ નુકશાન કરનારને માફી બક્ષવાને કદી શક્તિવાન થઇ શકતુ નથી ખરૂ સુખી તેજ છે કે જે એવી વેળાએ યાદ રાખી ભુલી જઇ શકે છે, કે જેવી રવેસે નિચલી લીટીઓમા કરવા ફરમાવેલુ છે —

Remember all the happiness that comes your way in living,
Forget each worry and distress, be hopeful and forgiving,
Remember good, remember truth, remember heaven's above you,
And you will find through age & youth true joys & hearts to love you

આ સૃષ્ટિમા એવા ઘણાજ થોડા માનવીઆ છે, કે જેઓ એટલા બધા—તો કમનસિબ છે, કે તેઓ પોતાના બુલંદ બખ્ત ભાઇબધો માફક સદા સુખી આનદી સ્વભાવના અને માયાળુ દિલના ન હોવાના સબબે બીજા ઓની ગમીમા ખુશાળીનુ એક પણ કિરણ ફેકવાને નિષ્ફળ નિવડે છે, કારણ એક હસમુખુ માણસ આ દુન્યામા ઘણુજ બજાવી શકે છે. અલબતે હુ જાણુછુ કે, સઘળાઓથીજ કાઇ સદા હસતો ચેહરો રાખી શકાતો નથી, લેકીન આપણુને આનદી સ્વભાવને ખીલવવાને ઘણીક તકો મળે છે, અને તે સાથે ઉદાર બનવાને પણ અનેક તકો હાથ લાગે છે, કારણ આ અવનિમા બીશક ઘણાકો એવા પણ છે કે જેઓ બીજાઓને દોષ દીધા વના અને તેઓ માટે અપશબ્દો બોલ્યા વના વધુ પુન્યનુ કામ કરી શકે, મગર અફસોસ ! ઘણાકો તેથી ઉલટોજ માર્ગ એખત્યાર કરે છે.

આજના શુભ દીવસથી સઘળા હસદ અને અદેખાઇના ખ્યાલોને તમારા મગજમાથી દુર કરજો, અને આજ પછી આવતા ત્રણસોને ચોસઠ દહાડાઓને જેમ તમારે પોતાને માટે, તેમજ તમારા વ્હાલાઓ અને જેઓ સબધમા આવે તેઓ સર્વેને

માટે આનંદમય બનાવજો. તમારે તમારા, ઓરડાના એકાંતમાં બેસી તમારી પોતાની ખામીઓ વિષે ખ્યાલ કરવો, એ એક ડહાપણ ભર્યો માર્ગ છે; કદાચને તમો અદેખાં, અવિચારી યા ઉતાવળાં હશો, અને તે કારણે બીજાંઓની લાગણી દુઃખવી શકતાં હશો; કદાચને તમો સ્વાર્થિ હશો યા બીજાંઓની એબો શોધી કાઢવાને આતુર હશો, અને તે કારણે તમો બીજાને દુઃખી કરતાં હશોઃ માટે તમારાં મનને તમો સવાલ કરજો કે, "એવી અન્યાયી લાગણીઓ મારે શા કાજે ધરાવવી જોઇયે, અને બીજાં માટે નાલાયક શબ્દો મારે શા થકી ઓચરવા જોઇયે?" તમારાં પોતાનાં અંતઃકરણને સવાલ કરજો કે, એવા શબ્દો જો તમારે માટે ઓચરવામા આવે તો તે તમને ગમશે કે? મને મારી ખાતરી છે કે તેનો ઉત્તર તમને નકારમાં મળશે. વાસ્તે પ્રિય વાંચકો, શા માટે તમો એવા સાંકડા વિચારોને પંપાળો છો, યા જે પણ કોઇ ચિજથી બીજાઓને દુઃખ થાય, યા મુશ્કેલીમા ઉતરવું પડે એવાં કાર્ય કરોછો! માયાળુ કાર્યો અને વિચારોને ઉછેરવામાં સુખ સમાયલું છે; કદી પણ ઉચે મોઢે રહેવું નહીં; સદા ધિરજવંતા, દિલસોજ અને માયાળુ રહેવું; ઉગતી કળી અને ખીલતાં ફુલની શોધમા રહેવું સર્વદા આશા રાખવી, હર હમેશ માયા ધરાવવી, અને કદી પણ નાસિપાસ નહીં થવું, એ [illegible] ફરજ છે! યાદ રાખજો કેઃ—

Blest be the tongue that speaks no ill,
Whose words are always true
That keeps the law of kindess still
Whatever others do.
Blest be the hands that toil to aid
The great world's ceaseless need,
The hands that never are afraid
To do a kindly deed.

આજના આ અંક માટે જે બ્હેનો એ લખાણો મોકલી આપ્યાં છે, તેઓ સર્વેનો હું અંતઃકરણ પુર્વક ઉપકાર માનુ છું, અને જેઓથી પોતાનાં લખાણો એક યા બીજાં કારણે મોકલી નથી શકાયાં, છતાં જેઓએ મારાં આ મુશ્કેલ કામ તરફ પોતાની દિલસોજી દેખાડી છે, તેઓની પણ હું આભારી થઇ છું. મારા જેવી એક બિન અનુભવીને આ કામમાં મદદ કરનારાં સઘળા બેનો મારી પોતાની કોમનાજ છે, અને તે થકી ખરેજ આ તકે હુ અતિશય મગરૂર છું.

મારાં સર્વે વાંચકો તેમજ લેખક બેનોને એકવાર ફરીને આજના શુભ દીવસ મુબારક ઇચ્છતાં મને ઘણીજ ખુશી ઉપજે છે, અને હું તે પાક અહુરમજદ પાસે દુવા ગુજારૂ છું કે, તે રેહમવંત પિતા કુલ જગતને આબાદી બક્ષે, અને મારી નાનકડી કોમની ઇજ્જતમાં વધારો કરી તેને સદા કાયમ રાખે! આમીન!!

થેહમા.

ગુલશનને નવાં સાલની ભેટ.

આપનાર— રૂપાંબાઈ દારાબજી રબાડી.

"અએ તેરા શાનિ અગર કોઈ" એ (રાહ)

ગુલશન- ફુલ વિણુવા નીસરૂં—
કયુ છોડુ ! ક્યુ તોડુ !
એકેકથી એક સરસ દેખું—
કયુ છોડુ ! કયુ તોડુ !
છે પારવતિનો માહે વાસ
ન્યારિ કુદરતનો દેછે ભાસ !
ધર્મ નિતિ પાઠો નિર્ખું
કયો વાંચુ – કયો છોડું
કયો વાચુ કયો છોડુ—કયુ તોડુ કયો છોડું
શોભી રહીછ ગુલછડીઓ કઇક
ઉગી છે એ ગુલિસ્તા માહિ,
આપેછ જ્ઞાન પવિત્રાઇ તણુ—
કયુ વાંચુ – કયું છોડુ
ચંબેલી સાહેલીના વાસ—
આપે નાજુકાઇના ભાસ.
સસારી નામના દેખું—
કયુ વાચુ – કયુ છોડું !
ગુલે ગોલાબ લલચાવે
ખુશબો ચોમેર પસરાવે,
દયાની કથા માહે નિર્ખું
કયું વાચુ – કયુ છોડું !
નરગેસ ફુલને ગલગોટા
આપેછ સામટી શોભા.

હાસ્ય જનક વાર્તા નિર્ખું–
કયું વાંચું – કયું છોડું !
કઇ વાંચું કઇ છોડું કયુ તોડું કયું છોડું

નવાં સાલની નવલ આમદાદ
અહો ! ગુલશન કરૂં તુજ યાદ !
ગુલોથી પુર દરખ્ત તારૂં
કયું છોડુ – કયુ તોડું ।

નવાં સાલની નવલ મુરત
આ [illegible] ગુલશન લે તું તુરત!
અહુર-મેહેરની ઉતૈર દેખુ–
થજો વહાલાંમાં વાહલુ તુ
[illegible]માં વહાલું તું વહાલામાં વહાલું તુ !

[illegible]ઈ.

[illegible] આપો યારી, [illegible]
[illegible]ર ઘેરાઓ મુજ અતરાફ, [illegible]
[illegible]ાગું હુ રાતદિન ભણી–ગણી, વાહલાઓ[illegible]
અમરાસ્ફ઼દાને ફ઼રમાવ દાદાર, કે બની રહે મુજના [illegible]
અધરી આ ભાંજી કરે સધરી, કયામતની શરમ રાખે [illegible]
સંસારી પ્રિત અને રમત, આપે મુજને રમુજ અને ગમ્મત;
સંસારી સુખ અને સંપજ, આપે મુજને વસંત રૂતુઇ થંડક;
સંસારી ખુશ વ્યહવારો કામ, આપે મુજને સતોષ સુખો હો શામ;
સસારી ફ઼તેહ, પ્રિત, અને શો આરામ, બક્ષની કરો મુજને બેહરામોં રામ !
આખર એક દુઆ કર મુજની તું રવા; જરાથોશતીઓનો તું રાહબર થા ઓ ખોદા!
દરિયામાં જેમ ઉછળે છે મોજા, મેહેરબાન, તેમ ઉછળતો કરો સંપ-સતોષ જગમાં તમામા

હાસ્ય જનક વાર્તા નિર્ખું-

કયું વાંચું - કયું છોડું!

કઇ વાંચું કઇ છોડું કયું તોડું કયું છોડું!

નવાં સાલની નવલ બામદાદ,

અહો! ગુલશન કરૂં તુજ યાદ!

ગુલોથી પુર દરખ્ત તારૂં

કયું છોડું - કયું તોડું।

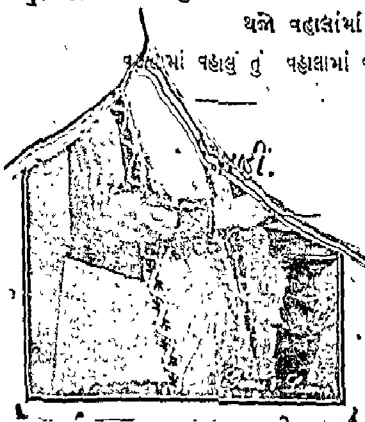
નવાં સાલની નવલ મુરત

આ ભેટ ગુલશન લે તું તુરત!

અહુર-મેહેરની ઊંચે દેખું-

થજો વહાલાંમાં વાહલું તું!

વહાલાંમાં વહાલું તું વહાલામાં વહાલું તુ!

મિસ ભીખાઈજી લી૰ પાલમકોટ.

સાલ મુબારક,

ગુલશન માટે લખનાર—મિસ હીલ્લાં.

દુવા હું કરૂં બહેન સુખી રહે તું બાઇ સાથ ?
સગનમાં મગન રહે–પિતા માત બાઇ સાર
મુબારક રોજ, આજ મુબારક માહ
તેનીજ ખુશીને ખુરમી તુજ પાસ છે.
ભલા આ દિવસની ભલાઇ રહે કાલે
તુંજ મુરાદ થાયે હાસિલ આ મુબારક સાલે ?
વહુ છે વર્ષ એક બીજુ ... ી શકે ... નેક
ઇજ્જતમા વધારો ને મા... રક ખુશ્શો જોઇ ... ની પરિક્ષા કરી શકે છે.

પમરતા ગુલાબો ...
ખુશાળીમાં ... તેનમા
... દુઃખી, ઉંઘ
... થાય છે !

... એના તો આપણી નજર સામે ... તરેહ–પ્રકારના દાખલાઓ મોજુદ ... પારસીઓ, જરથોસ્તીઓ થઇ, જરથોસ્ની ધર્મનાં ફરમાનો રોજનાં ભણી, સમજી, પાળીને આવા નિચ કુકર્મો અને કાવતરા કર્યા જાય, તેની અમર આસપાસ ફેલાવે, કોઇનું સારૂ જોઇ શકે નહિ, કોઇને નીચે ગબડાવી જમીન દોસ્ત કરવા તૈયાર થાય ને કોમમા એક બદી-એક એબ-ઉત્પન્ન કરે એ કેવું અફસોસકારક, નુકશાનકારક અને ગુનાહ ભરેલુ છે?

જરથોસ્તી છતાં, ધર્મની નેમ અને ફરમાન, મનસ્ની, ગવસ્ની, કુનસ્ની પર ઢાંકણું ! વહુમન (ભલું મન)રાખવાને બદલે પાપી પ્રપચોથી મગજ ભરપુર ! બેહસ્તમા જવાનો સીધો માર્ગ શોધવાને બદલે સેતાનના સાથીઓ થવા તૈયાર !

આવા ડગમગતા દાખલાઓ ... બહેને ચાલે, તેઓ ભવિષ્યની જીંદગી ... આત્માને ઉંચે દરજ્જે પહોંચાડવાનો ... કરે અને આ દુન્યાની ટુંકી જીંદગીમાં ભલા કાર્યો કરવાનોજ ખ્યાલ ફક્ત મગજમાં રાખીને ફરે, બીજાઓનુ બુરૂ કરવા અને બુરૂં ઇચ્છવા-થી પરહેજ રહે અને બીજાઓનું સુખ–સંપ જોઇને અદેખાઇની ભઠ્ઠીમા ભસ્મ થવાને બદલે પોતાના મનની શાંતી જાળવી ખુશ રહે તો તેથી તેઓને પોતાને અને બીજાં નિર્દોષોને પણ ઘણી રાહાત મળે.

હું ઇચ્છું છું કે આ પુર જોશમાં ફેલાયલી બદી, બલકે એથી બીજાં સદગુણી અને ઉંચ મન શક્તિનાં નિર્દોષ સ્ત્રી–પુરૂષો બચસે. કોશ દુર અને નિરાળા રહે ! એવી બંદગી આ બેસતે સાલ કરૂં છુ તે આમીન થાએ ! આમીન !

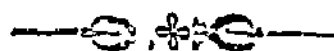

પિયુ પરદેશીને પ્રણામ હમારા
પ્રણામ હમારા .... પ્રણામ

ફીરેશ્તાદે પ્યારની બરકત.

ગુલશન માટે લખનાર—**Daisy Bell.**

—❦—

પ્રકરણ ૧ લું.

[ગમે તેવો જાહેલ તથા બુરી ખસલેતનો માણસ ઉચ્ચ સમાગમથી કેવો સુધરી જાય છે તથા એક નિર્દોષ બાળકાનો ભલો મિજાજ આ દુન્યા ને સ્વર્ગમાં કેટલે સુધી ફેરવી નાખે છે તે માકુ ગુથારના હાલ પરથી આ પણને અચુક માલુમ પડે છે.]

" હા ! ગજગરને સીનારા તે જ્યારે મને તારા ત્રપાગમાં લીધો ત્યારેજ તું જપીને ગેર અસર ગરીમ દેતી, આ તરા લીણાયના સેરકને તે જ્યારે છટકામાં નીચો, ત્યારેજ તને કાગ વગી પણ એ રાક છતાંના લેમ લખનારીજ જો પાથરી હોય તો મારા બાપ, મને ઘણોજ નાનો રાખડીજ શું કરવા જાય ? કંઇ નહિ તો મારા માટે થોડો-ઘણોજ થોડો વારસો તો મેલી જાત, પણ વારસો? હા—વારસો—જ કુદરતને વારસો તેઓ મને આપી ગયા " અને તે ધગ ગાજ કડવાસથી મોટેથી હસ્યો.

તે ખવીસ જેવા કદાવર શખ્સના ચહેરા ઉપર સરીએ મરીઆમ તુચ્છકારની લાગણીઓ ઝગઝી નીકળી રહી ને તેના હમ ગાળી ને ઓરડાની ચારે દીવાલોપર અવાજ અથડી જોરથી પડઘા થઇ રહ્યો. તેણે ફરી ધીમું બબડવા માંડયું

"વારસો,—હા વારસો—મારો તામસી સ્વભાવ તે મારા માબાપ તરફનો વારસો મને મળ્યો નહિ હોય? હો ! બી ! પણ મને આજે મારા માબાપનો પત્તો પણ તો કોણ આપે છે ? ચાલો, હા રજીના એગના બી શુકના કે આજે આપણે સાસુના ઝાર જેવા કોરા કકરેતા કુંવારા છઇએ, નહિતો વખતે મારા પોગીઆ વારસામાં તામસી સ્વભાવ, મારા તરફથી મેલવવા માટે કોણ જાણે મને કેટલી ગાળ દેતે? એ થતાં ફરી તેના ચહેરા ઉપર રમુજનું ઝાંખું હસવું ફરતાં રહ્યું. તે એકી ટગરે પોતાની સામેની કાળી દીવાલને જોઇ રહ્યો અને દીનમાં કપારી છુટે તેવી એક જબરી હાથ મારી બબડવા માંડયો 'ધા ખુ ! મારો સ્વભાવ જગી જજો મે મુરીએ જે કીધું તે માટે હું આ ભોગવું છું ત્રણ વરસો મને આ કેદખાનામાં સબડવાના છે તે જાલીમ વખત પુરો થવાનો છે એક દીન વીધનરી નામોશી પછી' દુન્યાને ફરી મોં દેખાડી આ પાપી ચેગને ખાડો પુરવાનો છે અને મે ગરીબ ગોરીદને છુટો રેદો માર્યો

તેજ વખતે મારા હાથો કપાઇ કેમ નહી ગયા ? નિર્દોષ ગોવીંદ, તેણે ખોએલી એક આંખ પછીનો તેનો કકલાટ હજી પણ યાદ થતાં મારી છાતી ફાડી નાખે છે. લોકો કહે છે કે, માણસ જ્યારે ગુસ્સે થાય ત્યારે તેણે માટલા માંથી ઠંડુ પાણી પીવું એટલે ગુસ્સો સમી જાય. ધુળ ને ઘેફર ! તેવી શીખામણ કરનારાઓને ગુસ્સે થયલાંઓના દિલમાં સળગતી ગુસ્સાની એ હેની ગરમીનો ભાગ્યેજ ખ્યાલ હશે. ગુસ્સાબાજ ને ઘેલાં આદમીમાં હું કાંઇ ફેર જોતો નથી." અને તેણે ગુસ્સે થઇ જોરથી, પોતાની લોખંડી મુકિ સામેની કાળી દિવાલ ઉપર કકડાવી ને મારી

આ કમનસીબ શખ્શ, જે પોતાના ઝેહેરે કાતીલ જેવા સ્વભાવનું પરીણામ ભોગવતો, બરોડાનાં વિશાળ, કેદખાનામાં સુતો હતો, તે એક સુથાર હતો. ને પોતાના હાથ નીચેના મજુર, ગોવિંદને, ઘણાં ઝનુનમાં આવી જઇ, છુરો રંદો માર્યો હતો. જેમ કરી ગોવિંદની એક આંખ, વીના તકસીરે, તેણે ફોડી નાખી. જેની શીક્ષા ખમવા, તે નવસારીથી, અહિ બરોડાની મોટી જેલમાં પડેલો હતો.

આપણને કબુલવું જોઇએ કે માકુ સુથાર, ગમે એવો ઝેહરે કાતીલ હતો, ગમે એવો તામસી હતો, ગમે એવો ચાકળો હતો, તોપણ મીઠી મધ જેવી જુબાનવાળાઓ જેઓના વચનો, સાકરના પડીઆઓ, ઝેહરી ગોળીઓનાં જેવાં કાતીલ હોય છે, જેઓનું બોલવું, ફુંક મારીને ધીમેથી કરડના ઉંદર જેવું હોય છે તેઓમાંનો તે એક નહિ હતો. તે સાફ દીલનો અતિ ઉતાવળો, ગુસ્સાબાજને એક ચણાની બે ફાડ કરનાર, ભલા ધનેતરનું પળકમાં ફુલસુગણું લેનારાઓમાંનો હતો. અલબત્તાં એક કંગાલ ને મીશકીન માણસ જેને દુન્યાની સખતમાં સખત વાતાવરણમાં પોતાને ટેકવી રાખવાનું છે તેને માટે ફકત સાફ દીલસાથનો ઝેહરે કાતીલ સ્વભાવ, કોઇ પણ રીતે સંસારમાં તેને આગલી હરોલમાં મેલવાને બસ નથી. સાફ દિલ સાથ, નરમાશને મીઠાશની જરૂર છે, જે વગર કંગાળો અહિં હાડમાર થાય છે.

જેલમાં ફરી ગુસ્સે થઇ, વોરડરને મારવા જવાના તકસીર માટે માકુને હમણા એક અંધારી ઓરડી જેની અંદર હવા આવવા જવા માટે થોડાક ભાગ ઉપર લોખંડની ગરાર હતી. ત્યાં કેદ કર્યો હતો. હાલમાં તે ગરાર નજદીક પોતાના તકદીર ઉપર ગુસ્સે થતો, બળાપો કરતો ને દલગીર થતો ઉભો હતો.

એવામાં આનંદી અવાજોથી હસતું રમતું ને ગોખીઆરું કરતું, પારસી સ્ત્રી પુરૂષોથી બનેલું એક ટોળું ત્યાં આવી લાગ્યું. માકુ માફકના ચાર પાંચ તોફાની કેદીઓને તેની નજદીકમાંજ પહેરેજ કરેલા હતા. તેઓ આગળથી જ્યારે ટીકડાઓ કરતાં ને લોક પસાર થઇ ગયાં કે તેમાના બે બાનુઓએ બદ્દરાંઓને બેમલાહજા ભરી રીતે ટીકવા કર્યું. એક મુસલમીન નફરે હસીને મુકી ગુમાવી એક અડધા દિવાના જેવા હિંદુએ શરમ ઇને આંખો નીચી નમાવી અને હવે આવી ઓરડી આપણા માણેકજી સુથારની ત્યાં તેઓ થોભ્યાં. મી० બહમન બહેરામ જે ઘણોક લાગ વગથી એક પારસી હોઇ બરોડા જેવા શહેરના જેલરની પદ્દિ ઉપર આવ્યો હતો તેણે ફરીને માકુ ગમી જોયું અને વધાર્યું.—

"કેમ માણેકજી શેઠ, ઠેકાણે આવ્યા કે ! આ નાની ઓરડીમાં તમારા લાયક સેવકથી અને અમારા નોકરોથી મેનીજ થતી નથી. હા ! મારા ગહેરથાન, મનમાં કાંઇ ઓછું લાવવું નહિ. તમારે માટે પેટ પુરતી ગીઝાઇની ગીટાનો આવે છે કે નહિ શેઠયા ? આહુ ડીયર, જો હું ભોલનો હતો કે એક મજુરની આંખ ફોડવા માટે એક પારસીને ત્રણ વરસ ધકેલશે છે તે આપ બદમાશ!" જમશેદ બહમન બેહરામે પોતાની ધાગીઆણી

ને હાથ પકડી તે ઓરડીની વધું નજદીક લઇ જતાં આંગળી કરી દેખાડયું ને પાછલ ફરીને પોતાની સાથે આવેલી બીજી બે ખુબસુરત પગ્ લગાર ચીઆવલી ધનકુઆઇઓ તરફ ફરી વધુ "વેલ ડીઅર હીટક ગર્લસ તમે માનશો, બેજ મતાં, આ જેલમાં જયારે મુસલમાન, હીંદુ, ક્રીશ્ગી, હુબશા વગેરે જયારે લગભગ સાડી ત્રણુસો જેટલાં બંદીવાનો છે, ત્યાર આ એજ એક મુછ, આપણી પારસી કોમને લીણું લગાડનાર એમનો ગાંડીઓ, ઝેહરે કાતીલ જેવો પોતાના કરતાં વડાઓનું અપમાન કરનાર, કડકના કુતરા મિસાલનો ફકત એકજ પારસી છે જે એ કમબખ્ત આ જગો ઉપર નહિ હને, તો હું એક પારસી જેલર એક પણુ બ દીવાન આ જેલમાં નહિ હોવાના સબબમર, કેવો ધડ ઉપર ડોક ઉચે રાખીને ફરને ? હા બોલો, ખરૂં કની ? ફરી મેરવાન બોલ્યો ' —

પણુ નહિ ફ્રેની ને મેરવાન, તેઓ સાથે આ બેલા બે જવાનો શું બોલે? તેઓનુ કપાળ બોલે ? તે બંને અહદરાયલાઓ પોતાની સ્વીટીને પોતાના પાસામાં દાબવાની જંજાલમાં પડયા હતા, કારણ આ વખતે ઓરડીમાંથી માકુ સુથાર ઘાણું જોર કરી એક લોખંડનો સળયો તોડી નાખવાની [illegible] પણુ ફોકટની કોશેશ કરતો હતો. તે વખતે તો નીકળી આવેલા લાલ લોહી જેવા ડોળા, ધમણુ માફક ઉચકાતી છાતી, પીસી નાખેલા સફેદ દુધ જેવા દાંતો. તથા મોં ઉપર લે હી ધાઇ આવના થી ફ્રીકલેલી રતાશ જોઇ, સાથે આવેલી જુવાન બાનુંઓ જેઓને એવા દેખાવ જોવાની, પોતાની સુખી સંસારમાં આદત નહિ હતી તેઓ હેમતાઇ ખાય નેમાં નવાઇ નથી તો પણુ પોતાના અહદરાયલાઓના પાસામાં એકાદ મિનિટ સુધી દબાઇ રહી. "ઓ માઇ" "મને પકડો" "મને બીહક લાગેછ" વગેરે નાના પ્રકારનું ચીમાવલા પણું કરવાને આવેલી તક જતી મુકે એમ હતું નહિ.

તે ગરારની બારીમાંથી માકુનો ગુસ્સાથી ધ્રુજતો અવાજ બહાર પડયો. તે જોશથી જમશેદના દીલ ઉપર ઘુંક્યો. ને એક બરાડ મારી "અરે નાપાક બહમન બહેરામ, તારા ભેજામાની રાઇ જરા ઓછીકર, તુને મને જોઇ ઘણી ગુંધ લાગતી દેખુ ! કોણુ જાણે કે મારા જેવા દહાડાના દંડાયલાને તારા જેવા નસીબ દેવીના લાડકાને એક દહાડો પગે પડવાનું નહિ હોય ? કોણુ જાણેછે કે મારા જેવા મુફલસ કમ, તારા જેવા પરહેજગારને નહિ પડતું હોય ? ચુપ કર તારી જબાન ને મારા આ ઝઝરતા જખમને તારી આવી તાણુ જાગુંની વહેતો ના કર, એક વખત આ દરવાજો ખુલ્લો કર ને આવી જાઓ તમો નામરદ હીચકારાઓ મારા સામે, કે આ મારી કુરતમી બાજુ બળથી તમોને હું કેમ સાઉાગુ છું તે જુઓ !" તેણે એક ગર્જના કરી, ત્યાંની હવાને ધમધમાવી મેલી.

ખરેખર તેના બોલવામાં પણુ કંઇક દવે વજુદ હતુ "પડયા પર પાટુ" મારનારાઓ તરફ ખચિતજ આપણે ધિક્કારથી જોઇશુ. એક પાંજરામાં પુરેલાં વાઘને જરા જ [illegible] ભાલાની અણીઓથી હેરાન કરવામાં મરદાનગી નથી એમ કોણુ નહિ કહેશે ? ધાન લ થઇ જમાનપર પડી બરાડા મારતી સિંહણુ તરફ. એક ગોળી છોડવી, એમાં તે શી બહાદુરી [illegible] બહ ન બેહરામે એક કંગાળ ને વીના સબબે છ છેડો, પોતાની સ થનાંઓને હસાવાની એક કોશેશ કરી, જે કાંઇક હદે ફેકટ ગઇ. અને "નફામા દો જુસા" તેમ એક કંગાળ કેદીથી અ [illegible] જેવાને અપમાન મળ્યુ.

બ [illegible] હમન બહેરામની બાયડીને આ કીસમની તાણુાતાણુી પસંદ પડિ નહિ, પોતાના વરના હાથ ધરી માકુ આગળથી તેને ખેંચી જાય, તે પહેલા, અભાગ્યા માકુ સુથારના આંગળાંઓ જેઓ તે લોખડી ગરારને એક ચીવટાઇથી પકડી રહ્યા. હતાં તે ઉપર જેલરના હાથમાની [illegible]ડાની લાકડીનો એક ફટકો જઇ પડયો. જેનો અસહ્ય ચમચમાટ, માકુએ એકપણુ દુઃખ

ની ચીચ્યારી વગર સહન કર્યો. ફરીયાદ કરવા માં, ગાળ દેવામાં, કે દુઃખથી વળખાઇ ચીચ્યારી પાડવામાં તે પોતાના સ્વમાનને ધોકો પુગે એમ માનવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨ જું.

ફીરેસ્તાઇ પ્યારની અસર.

"શું જો જમશેદ—ચાલતા બલદને પરાણી ભોંકવા જેવુ તમે કીધું ! મુગો મુગો ગગડેલો હતો તેને વગર કારણે તમે છેડી મેલ્યા. ના બા મને તો બીહક લાગે છે. મુવા દેવ દેવ જેઓમાં રાત દીવસ વસવાનું તેથી તેઓ સાથ ધાક જોડે પ્યારથી જોઇએ. વહાલા તમારી જોખમદારી વિષેનો ખ્યાલ મને આજે બરાબર થાય છે" જમશેદની હેબતી ગયલી ધણીઆણીએ પોતાના ધણીને નરમ ઠપકો આપતા કહ્યું.

"નહિ નહિ આલુ, હું જાણુતી નથી. તમે બૈરાંઓ એમ હેબતી સેમતી જાવો નહિ તો બૈરાં ઓજ કેમ કહેવાવો ? અહિં તો "માર ફાર વડો દાતાર" વાલી વાત કરીએ છે. લાત મુકી એ કામ લઈએ ત્યારે એવા આમીઆ બેહુનાલ જેવાઓ તાબે થાય" જમશેદ અહમન બહેરામે પોતાનો અનુભવ જણાવ્યો.

"આલાંમાય જો ગુસ્સો ના કરતાં પણુ ખરૂ પુછાવો તો તમારાં ચીતલ ખુટી ઉપર ઓલવાને ફેરવા જેવી વાત છે. તમારા ધણીના જીવના અહિ કેટલા બધા તરસ્યા હશે? પણ નહિ ઓન માઇ,વડે, જમશેદ જો તમો મારૂં નાહાનતું કહ્યું માનો તો ખરેખર અહિં, કેદીઓ તરફ ધાક સાથ પ્યારની ઘણી જરૂર છે." બચાંના અસરાયલા વરફરતમે પોતાના સાહેબને શીખામણ દીધી.

સહેજ ખસીઆણા ચ્હેરા સાથ જમશેદ તેઓને જેલના બીજે ભાગ તરફ લઇ ગયો જ્યાં ઉંધી મુંડીએ કેદીઓ સફેદ પહેરણ ચાય, સફેદ, લાલ, કે લીલી ટોપીઓમાં પેરીઆં, ને સેતરંજી વણવાના કામમાં પોતાના વોરડરોની સરદારી હેઠળ ગુંતાયલા હતા. એક પણ બોલ બોલ્યા વગર, પોતાના જેલરને તેઓએ સલામ કરી, ને તુરત કામ ઉપર મંડ્યા. તેઓને બનાવી આપેલી એક એક લાંબી ખાટલીઓ, જે દરેક ઉપર એક સફાઇદાર, ધાબલી ને પતલો તકીયો હતો તે એઇ ત્યાં આવેલી બાનુઓ અજબ થઇ.

"મરેરે, આપરે જાંણે કે, જેલમાં તો મુનું બધું અંધારૂં ગપટ, વાસ ઘણુ મારતું ને મેલું ઘેલું હશે, પણ નહિં, અહિં તો તેનાં કરતાં કાંઇ જુદુંજ છે. કહેછ કે, કોઇ કોઇ મવાલીઓને તો જેલની એવી મોહીની લાગેછ કે, કેદખાનું તેઓનું એક સુખી ઘર બારજ થઈ પડે છે, ને અવારનવાર કઇ કઇ બહાને મુલાકાત લેવા કરેછ તોપણુ મને પેલા વિક્રાળ કેદી સિવાય આ બિચારાઓની દયા લાગે છ." રતાં બચાંલગભગ સાથે બોલી ઉઠ્યાં.

તેઓએ આગળ જઇ સ્ત્રીઓનો વિભાગ જોયો જ્યાં પોતાની જનીનીઓને વણાટનું કરતી જોઇ તે અભાગણીઓ માટે આલાંનુ જીગર જગી ગયું. કેટલીક નાજુક બાંધાની સ્ત્રીઓને આ કમબખ્ત ધામમાં જોઇ આલાની આંખો અવાર નવાર ભીંજાવા લાગી. એટલે તેઓની કંપનીએ હવે બહાર નીકળી જવાની તૈયારી કરવા માંડી.

જ્યારે તેઓ સુર્યના સખત તાપમાં બધેબધ ફરી ફરી સઘળું તપાસતાં, ટીકાઓ કરતાં, દયા ખાતાં હસતાં, અને કોઇવાર તેઓના દુઃખથી જળતાં તેજ વખતે માકુ ગુથાર શું કરતો હતો તે જોઇએ.

બરોડાના જેલર ને જેલની ઘણું નજદીક રહેવાને એક વિશાળ બંગલો હતો. જમશેદ બહમન બેહરામ સાથ તેના બંગલામાં ફક્ત તેની સ્ત્રી અને અતિ ચ્હેરે નમુન નાની બેટી ગુલ

મોહર તથા તેના નોકર ચાકરો હતા. ગુલમોહર પોતાના નામ જેવીજ સર્વેને પ્રીય હતી તે કોકવાર પોતાના બાપ સાથે કેદીઓમાં ફરતી જો કે તે કાંઇક હદે કાયદા વિરૂદ્ધ હતું, તો પણ બાપની પાંખડી વળગી જ્યારે તે મોટાં બાંધ્યાર પી જતો ઓ જેની અંદર મુંગે મોંડે કાંઇ પણ બડબડાટ વગર કામ કરતા, વખતને આધીન થયલા. નસીબને તાબે થયલા કેદીઓ વહીનું કરતા જોઇ, તેનું ઘણું નાજુક જીગર જાગતુ. તે સઘળું જોઇ જાણી–તેનો બાપ આવા ધામમા પોતાના નિર્દોષ બાળકને વાર'વાર લાવી, કેદીઓની હાજરીથી તે કુમળાં જીગર ઉપર, નફરતનો છાપ બેસાડવા જેટલો મુરખ તો નહિજ હતો. તોપણ ઘણીજ થોડી વખત જોયા પછી કેટલાક કેદીઓ " જેલર સાહેબની દીકરી " ને પીછાનતા તથા દીલથી તે નાના ફીરેસ્તાને ચાહતા, પણ પોતાનો ચાહ એકાદ રમકડું આપી કે મીઠાઇ આપી દેખાડવાને તેઓને સમય હતો નહિ—ના—તેઓને તેવાં સાધણો હતાંજ નહિ—તેઓની મગદુર કે તાકાત હતીજ નહિ.

ગુલમોહર પોતાની મોટી પપરડા જેવી આંખો ખોલી ઘણોજ દયામણો ચહેરો કરી જોતી, અને સારી ચાલના છુટા મુકેલા કેદીઓનો હાથ લઇ, માયાથી દાબતી.

હાલમાં તેણીએ પોતાના માતપીતાને મળવા, જેલમાં આવતા માંગવાથી મોટો જબરદસ્ત દરવાજો ખોલી " ભીબી આમા "ને પહેરેગીર એક મીલીટરી સલામ કરી, અ'દર લીધા. જ્યાં સત્તા હોય છે ત્યાં અવારનવાર કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે છે અને જો કોઇ દેશી રાજ્યમાં તેમ કોઇવાર થાય તો તેમાં કાંઇ ખાસ અજબ થવા જેવું નથી. તેણીનાં પગલાં કોઇ પણ રીતે માકુ સુથાર વાલી આરડી તરફજ લબાયા.

જેલમાં આવેલી ગુલમોહર નામની કુદતી, ચુલબુલી ગાયો ને દોડધામથી વધુ રનાસવાલા બનાવતી. બરાબર માકુની ઓરડીની સામે આવી ઉભી. તે ભુલકુ જેનો દેખાવ જોતાં ગમે એવો ફુંજરો પણ જરા હસે ને પ્યારથી તેને રમાડવા જાય. તો માકુ જે ખાસેમ દીન સાથ બાળકોને અતિ શોકીન હતો તે ગમે એવા ગુસ્સા અને આગલાં ઉપર ગોળાની લાકડીથી પડેલા ફટકાથી દરદ છતાં ગુલમોહર તરફ જોઇ હસ્યા વગર રહ્યો નહિ. તેણીના પગલા કુદરતી રીતે આગળ વધતાં અટકી ગયા. થોડીકવાર તેનો રદ્દ દેખાવ જોઇ રહી પોતાના અંગ જેવા મંદુર હલકથી તેણી બોલી જ્યારે અતિ ગાજી ઝીણા દનો દાડમની કળી મ રૂક દીરતા.

" તમે બિચારા અહિં છેતો ? તમારૂ નામ શુ હા ? બિચારાને તમુને અહિં કોણે ગાધીઆ ? હું મારા પપાને કહી તમુને છોડવુ ? " તેણીએ માયાથી ઉપરાઉપરી સવાલો નાખ્યા.

" મારા મચ્ચાં, તુ અહીંથી જા જલદીથી જા કોણુ જાણે કોણુ બેવકુફોએ તને આવી કમળ જગામા મોકલી છે. મને જોઇ તું બિહતી નહિ ? કહે, મારા ભુલકાં, બીજાઓ માફક તું મને જોઇ ચીચીયારી પાંય નથી મારતી. કહે મારા નાના ફરેસ્તા તારૂ નામ શુ ? "

" તમે મને નહિ ઓળખતા ? અહિં કોઇ કોઇ કેદીઓને હું અવાર નવાર મળું છું, મારા પપા અહિં નજદીકજ બંગલામા રહે છે, મારૂ નામ ગુલમોહર જમશેદ બહમન બેહરામ. "

" ઓ પેલા અભિમાની જમશેદની તું દીકરી ? યા ખુદા કેટલુ ટ્યાનું બાળક ? બેવકુફ ગધેડાને લા જાણું એક ડાકી ગાય ! મારી દીકરી હું કહુછ કે તું અહિંથી જા. " માકુનું સઘળુ બોલવુ તેણી સમજવા પામી નહિ. તે ઠીકજ હતુ.

" પણ તમારૂં નામ મને કહો હુ જરૂર તમુને છુટા કરશ, "

" જીવતી રહેજે મારી દીકરી; જાણુ કે મારૂં નામ માકુ સુથાર છે ? "

ની ચીચ્યારી વગર સહન કર્યો. ફરીયાદ કરવા માં, ગાળ દેવામાં, કે દુઃખથી વળખાઇ ચીચ્યા રી પાડવામાં તે પોતાના સ્વમાનને ધોક્કો પુગે એમ માનવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨ જું.

ફીરેસ્તાઇ પ્યારની અસર.

"શું જો જમશેદ—ચાલતા બલદને પરાણી ભોગ્યા જેવું તમે કીધું! મુગો મુગો ગગડેલો હતો તેને વગર કારણે તમે છેડી મેલ્યો. જો બા મને તો બીહક લાગે છે. સુરા દેવ દેવ જેઓમાં રાત દીવસ વસવાનું તેથી તેઓ સાથ ધાક જોડે પ્યારથી જોઇએ. વહાલા તમારી જોખ મહારી વિષેનો ખ્યાલ મને આજે બરાબર થાય છે" જમશેદની હેબતી ગયલી ધણીઆણીએ પોતાના ધણીને નરમ ઠપકો આપતા કહયું.

"નહિ નહિ આલુ, તું જાણતી નથી. તમે બૈરાંઓ એમ હેબતી સેવતી જાવો નહિ તો બૈરાં ઓજ કેમ કહેવાવો ? અહિં તો "માર ફાર વડો દાતાર" વાલી વાત કરીએ છે. લાત મુકી એ કામ લઈએ ત્યારે એવા આગીઆ બેહેતાલ જેવા ઓ તાબે થાય" જમશેદ અદમન બહેરામે પોતા નો અનુભવ જણાવ્યો.

"આલાંમાય જો ગુસ્સો ના કરતાં પણ ખર પુંછાવો તો તમારાં ચીતલ ખુટી ઉપર ઓલવીને ફેરવા જેવી વાત છે. તમારા ધણીના જીવના અહિ કેટલા બધા તરસ્યા હશે? પણ નહિ એમ નાઇ,વડ઼, જમશેદ જો તમો મારું નાહાનનું કહ્યું માનો તો ખરેખર અહિં, કેદીઓ તરફ ધાક સાથ પ્યારની ઘણી જરૂર છે." બચાંના અદરાયલા વર રૂરતમે પોતાના સાહડુને શીખામણ દીધી.

સહેજ ખસીઆણાં ચ્હેરા સાથ જમશે દ તેઓને જેલના બીજા ભાગ તરફ લઇ ગયો જ્યાં હ્યાંથી સુંડીએ કેદીઓ સફેદ પહેરૂણ સા થ, સફેદ, લાલ, કે લીલી ટોપીઓમાં ખોરી આં, ને સેતરંજી વણવાના કામમાં પોતાના વોરડરોની સરદારી હેઠળ ગુંતાયલા હતા. એક પણ બોલ બોલ્યા વગર, પોતાના જેલરને તે જાગે સલામ કરી, ને તુરત કામ ઉપર મં ડ્યા. તેઓને બનાવી આપેલી એક એક લાં બી ખાટલીઓ, જે દરેક ઉપર એક સફાઇ દાર, ધાબલી ને પતલો તકીયો હતો તે જોઇ ત્યાં આવેલી બાનુઓ અજબ થઇ.

"મરેરે, આપરે જાંણે કે, જેલમાં તો મુવું ખંધું અ ધારૂં ગપટ, વાસ ઘણું મારતું ને મેલું ઘેલું હશે, પણ નહિં, અહિં તો તેનાં કરતાં કાંઇ જીદુજ છે. કહેછ કે, કોઇ કોઇ મવાલીઓને તો જેલની એવી મોહીતી લાગેછ કે, કેદખાનું તેઓનું એક સુખી ઘર બારજ થઈ પડે છે, ને અવારનવાર કઇ કઇ બહાને મુલાકાત લેવા કરેછ તોપણ મને પેલા વિકાળ કેદી સિવાય આ બિચારાઓની દયા લાગે છ." રતાં બચાં લગભગ સાથે બોલી ઉઠયાં.

તેઓએ આગળ જઇ સ્ત્રીઓનો વિભાગ જોયો જ્યાં પોતાની જાનીનીઓને વહીનું કરતી જોઇ તે અભાગણીઓ માટે આલાંનું જીગર જળી ગયું. કેટલીક નાજુક બાંધાની સ્ત્રીઓને આ કમબખ્ત ધામમાં જોઇ આલાની આંખો અવાર નવાર ભીંજાવા લાગી. એટલે તેઓની કંપનીએ હવે બહાર નીકળી જવાની તૈયારી કરવા માંડી.

જ્યારે તેઓ સૂર્યના સખત તાપમાં બધેબધ ફરી ફરી સઘલું તપાસતાં, ટીકાઓ કરતાં, દયા ખાતાં હસ્તાં, અને કોઇવાર તેઓના દુઃખ થી જળતાં તેજ વખતે માકુ સુથાર શું કરતો હતો તે જોઇએ.

બરોડાના જેલર ને જેલની ઘણું નજદીક રહેવાને એક વિશાળ બંગલો હતો. જમશેદ અદમન બેહરામ સાથ તેના બંગલામાં ફક્ત તેની સ્ત્રી અને અતિ ચ્હેરે નમુન નાની બેટી ગુલ

"માકુ ? માકુ ? માકુજી સુથાર–માકુજી સુથાર, આય મારી બેગમાં ચોકલેટ છે. તે તમે ખાજો. તમે એક જરથોસ્તી છો કે ?" અને આટલું બોલી માકુ કાંઇ પણ જવાબ દે, તે પહેલાં પોતાના ગળામાં ઓરવેલી ગ્રીન મખમલની બેગમાંથી તે ન્હાનકડા હાથમાં સમાઇ શકય તેટલી ચોકલેટ કાઢી તેને જેમ તેમ ટી ગાઇ સળીઆમાંથી ફેંકી.

"માકુજી તમારો હાથ મને શેકહેંડ કરવા આપો, જ્યારે હું બીજી વખત આવીશ ત્યારે તમારે માટે જરૂર નાનાસનું કેક લાવીશ. તમુને તે ગમશે કેની ?" અને તેનેથી બને તેમ ટીંગાઇને, પોતાનો મખમલી હાથ લાંબો કરી. માકુનો ખભરાયલો જંગલના ગુંછળાવાળો રાથોડી હાથ તેણે માથાથી દાબ્યો કે આબાદ તેજ વખતે જેલર જમશેદની નજર તે ઉપર પડી.

તેણે એક ઉડાયલા બુંડ માફક ત્યાં દોડી જઇ, ગુલમોહરને એકદમ હાથમાં ઉંચકી લીધી ને કપાળ ઉપર આવેલાં વાલને ગુછલાંઓને ઉંચા કરતાં સહેજ ધમકીથી કહ્યું "યુ નોટી ગર્લ કેમ તું અંદર આવી, મારા હુકમ વગર તુને અહિં કેણે લીધી ? ખબરદાર ફરીથી એમ કીધુજ તો ! અહિં તું શું કરતી હતી !"

"પપા ડીઅર, બિચારા માકુજી કેવા ગરીબ છે. એવણુને બિચારાને કેણે અહિં ગોંધીઆ ! અને જો એવણુને જવા દો" તેનો પાતળો ઝડપી પગ લાઓથી તે કંગાળ જગા છોડી તેને કેડ ઉપર મારી બહાર નીકળી ગયો.

પ્રકરણ ૩ જું.

"મારાં બચ્ચાં, ગરબાનુ મારા જેવા અભાગ્યા માટે છે."

કોઇ પણ ચીજ જો માકુના પાકા સ્વભાવમાં ફેરફાર કરી શકિ હોય, તો તે નાની ગુલમોહરની મીઠી જુબાન, તેને દીલખુશ ચ્હેરો તેની માકુ પ્રત્યેના મમતા ને માયા હતી. માકુમાં થયલો ફેરફાર, તે શીરેસ્તાઇ પ્યારની અસર હતી; માકુમાં થયલો સુધારો તે શીરેસ્તાઇ પ્યારની બરકત હતી.

ગુલમોહર સાથના મેલાપ પછી દરરોજ તે નાના શીરેસ્તાની રાહ જોઇ, પોતાની આંખને ઠંડક આપવાની ખાલી ઉમેદ તેણે બાંધ્યા કીધી પણ ગુલમહોર લગભગ ત્રણ માસ સુધી તેને કદી મળી નહિ.

તે ભુલકાના મેલાપ પછી માકુના સ્વભાવમાં થતો સારો ફેરફાર જોઇ વોરડરો જેલર અને બીજાઓ, ખરો ભેદ નહિ જાણતાં "માકુ હવે વખતને તાબે થવાનું ડહાપણ બતાવે છે." એમનું માનવા લાગ્યા. તેની સારી ચાલ, સલુકાઇ, મુંગે મોડે ચતુરાઇથી કામ કરવાની રીત જોઇ જમશેદ બહમન બહેરામ પણ હવે તેના ગમ મમતાથી જોવા લાગ્યો. જેનો લાભ લઇ માકુએ હિમતથી, ગુલમોહર સાથ એક વખત તેને મેળવવાની માંગણી કરી.

"ઠીક છે, જોઇશું ગુલમોહર જો આવવા હા કહેશે, તો હું એને અહિં લાવીશ પણ માકુ તું કાંઇ ફરેબ કરીને મારા બચ્ચાને હેરાન તો નહિ કરે ?"

શરમીંદગીથી માકુની આંખમાંથી પાણી વહેવા લાગ્યાં.

"અરે જમશેદજી શેઠ. હું નાપાક આ દુન્યામાં હવે પુરતો થોકરાગોળ. એક પાદરી મારા સામે કલાકો સુધિ ઉભો રહી, નરમાશ, માયા, ને મીઠા સ્વભાવ વિષે, બોલતે તેની જેટલી અસર મારા ઉપર થને, તેથી એક હજાર ગણી તમારી લાડકીના થોડાક માયાથી મારા ઉપર થઇ છે. એ બચ્ચાને હું દરરોજ યાદ કરૂછું. તેની સાબેતી આ જુઓ" અને એટલું બોલી તેને ત્રણ માસ ઉપર ગુલમોહરે આપેલી ચોકલેટ જે ઘણી સંભાળથી

તેણે જાળવી રાખી હતી તે પરેણુ આગળથી બેશી. તેને બતાવી.

"એ શું ?"

અરે, જ્યારે માકુ તરફથી જેવર જમશેદે સઘળો ખુલાસો જાણ્યો, ત્યારે પોતાની તરીકો ભુલી જઇ તેના બરડા ઉપર માયાથી હાથ મેલ્યો.

"માકુ હું તેને વચન આપુંછ કે ગુલમોહર હાલમાં મીક છે, તે રદ્દાર થતાં હું તને લાવી મેલવશ તું જાણી ખુશી થશે કે તે અવારનવાર વગર ગમજે "પપા ડીઅર, માકુજીને છોડી મેલો" નો પકપકારો કરે છે"

પોતાની જીંદગીમાં તેણે આજેજ જાણ્યું કે દુન્યામાં તેના જેગ કંગાળને યાદ કરનાર પણ એક જીવ છે તેથી તે ગી૦ બહમન બહેરામના જવા પછી રડયો—હા વાંચનાર, તે રડયો ઘણું મોટે રડ્યો—પોતે જે આવી બાવી જીદગી કોઇના પણ પ્યાર મેળવ્યા વગર નિર્ણે પસાર કરી હતી તેનું દુઃખ પણ મોડેથી તેને થવા લગ્યું

માકુ બહારની દુન્યામાં હતો, તેના કરતાં કંગાળ કેદખાનામાં તે પોતાની જીંદગી ના તમ કકાઓમાં ઘણાક પગથીઆ આગળ વધી ગયો એમ કીધું તો તેમાં જરાપણ સદનાગ ન નથી.

• અવારનવાર ઘણી માયાળી સાજા કેદીઓની ભાગજન કરતાં તે જણાતો કે ભસતાર પોતાના જગરા બાગને ચંપે બાળકોનું વળતર પોતે કરી આપતો હતે તેને સરી ચાલના કેદીઓની માફક સદતર છૂટો મેલવામાં આવ્યો હતો

જેલની ઘણી નજદીકમાંના તમાકુના તથા ઘઉંના ખેતરમાં મજુરી કરનાર કેદીઓની ઉપરી બનાવ્યો હતો અને ખેતીવાડી મજાની. પણ તેને મદદ સાથ હોવાથી હાથ નીચેના મજુરો મારફતે તે ખેતરોમાં ઘણું કનતું કરાવી શક્યો હતો. તમાકુની રોપણીમાં માકુનો હાથ ઘણોજ ભાગ્યશાળી છે, એમ અજબ વિશ્વાસ મજુરોને બેશી ગયો

અવારનવાર જમશેદ જેવર પોતાના ઘરમાં નીકળતાં સુધાની કે બાગમાં નીકળતાં બાગબાનીનાં કામ માટે તે બોલાવતો તેથી ગુલમોહોર સાથે મેળાપનું તો બંધ થયું. એટલે માકુના સુખની સીમાજ રહી નહિ.

"કેમ, મારાં વાના ગેહાગી, તમે શું કરોછ ?"

"ઓ, માકુજી. તમે મારા વાસ્તે ઘઉંના કલેમવાં, ને મારજુનાં મોગાં બહાર ફુલ ઈલાવનાર હતા તે લાવ્યા કે ?" તેણે માકુના બેઉ હાથો જોરથી ખીચી નાખી ઉંચે જોઇ અધીરાઇથી પુછ્યું.

"લાયોછ લાયોછ મારી નાની શાહજાદી, લેઓ લાયોછ બે એમ" અને પોતાની ટોપીમાંથી સ્ માળથી મોટા બે પતંગીઆ ને એક તાજુ ઘઉંનું કણસલું કાઢયું જે માકુને જમશેદ તરફથી મળતી ઉંચનુંજ પરીણામ હતુ.

દિવસો પછી દિવસો, ને અઠવાડયાં પછી અઠવાડયાં માકુ મટે જેલમાં કશા પણ જાણવા લાયક બનાવો બનવા વગર પસાર થઇ ગયા બદી માનના વડીલાં માટે તેણે ફર્યાદનો એક પણ કડવો શબ્દ કાઢયો નહિ ખરૂ પુછો તો તેને તે કાઢવાને ખાસ કારણુંજ નહિ હતુ. પોતાની જીંદગીમાં તે બરોડાની જેલમાં મળથી સુખી દિવસો ગુલમોહર સાથના અવારનવાર મેળાપથી તેમજ તેના ખીરેસતાઇ પ્યારની બરકતથી પસાર કરતો હતો એમ તેને લાગતું.

વાંચનાર આપણા પારસી માબાપોની બાળકો પ્રત્યેની બેદરકારી તને ક્યાં ખબર નથી? માટી બેનરે વયથીમજાનની અહાથી ગાડી મોડે સાથે ફેરનું ને મોજના ગયલાં રાત્રે આઠ વાગે આવતું માબાપની ગરૂ જોય જોઇને અંતે ઠાકથી આજેજ બની, પોઢી ગયલાં બાળકો જેઓને બેદરકારી માબાપોને હેતનો ઉભરો હઇ આવતા તે "કુલનો દગલો" થઇ પડેલા બાળકને એક કીસ આપી પોતાની ફરજ પતાવી દેતાં શું તે નથી જોતાં ? " અરે બલા

જાણે, મારૂં ડાર્લીંગ આપણી ગેરહાજરીમાં જન્મ્યા વગર સુઇ ગયું". એમ બોલતાં તેં શું નથી સાંભળ્યાં? બાહુની આયાઓની સંભાળ તળે તેઓ રખડતાં મેલી જનાર મા બાપ! તારા સમાગમમાં આવ્યાંજ હો. હાયબા! હોય એવી આજ કાલની ફેશન છે. ખેવકુફ પોર્યાને આપણી સાથે લઇ જઇ આપણાં માર્ગમાં ન્યુસનસ જેવાં થઇ પાડવાં? નહિ આ નહિ, એ "ધમધ પછવાડે નોરીઓ" વાળી રીત આપણને પસંદ નથી. એવો તે બેદરકાર માબાપોનો બચાવ હોય છે. અલબત્ત તેમાં પણ કંઇક હદે સચાઇ છે.

આપણા જમશેદ બહમન બેહગમની બાયડી આલાં ગમે એવી ભલી હતી, માયાળુ હતી, રાંક હતી, તોપણ ઉપલી કીસમની, બાળક તરફ બેદરકારણી હતી. તેને ત્યાં મુંબઇથી આવતાં પરોણાંઓની આગતા સ્વાગતા ઝીણી ઝીણીજ રહેતી એટલે બરોડાની જોવા લાયક જગાઓ દેખાડી લાવવાનું તેના માથે આવતું જેમ કરવામાં તેણી અજબ મોજમાં હતી. મુંબઇથી આવેલી તેની સહીઅરો, અને ગરદ પરોણાંઓને લઇને બન્ને માટી બૈયર મહારાજાના "લક્ષ્મી વિલાસ" મહેલની મુલાકાત મહારાજાની ગેરહાજરીના સબબે લેવા બે ગાડીઓ ભરાઇ નીકળી પડયાં હતા ને ઘરમાં નાની ગુલમોહર તેની મુસલમાન આયા સાથે એટલી હતી.

આયા બિચારી કામનો કોયલો એટલે પોતાને મળવા આવેલા પોતાના મારતે મિયાં સાથ જમવાના ઓરડામાં બેસી પારકે પૈસે દિવાળી કરી ટેબલ ઉપરની જેલીની શીશીમાંથી જેલી કાઢી, પાંઉની સ્લાઇસ ઉપર લગાડી તથા બીસકીટને માખણનું આગળ રહી નખોદ વળાવી પોતાના ધણીને તૃપ્ત કરવામાં ને ધણીની મેનેજ કરવામાં એક પતિવ્રત સ્ત્રી માફક ગુંથાઇ ગઇ હતી. દારૂડીયો ધણી ને તેની નફટ સ્ત્રી ત્યાં ટોલ ટપ્પા ઘણા જોસ્સા સાથ ચાલી રહ્યાં હતાં. તે વેળાને આખા બંગલામાં કોઇજ હતુ નહિ. નોકર ચાકરો પણ બહાર ફરવા નીકળી પડયા હતા.

જ્યારે ગુલમોહર એકલી એકલી પોતાની મોંઘી કિંમતની ડોલ્સો અને રમકડાંઓ સાથે રમતી, ડોલને રમકડાંની ગાડીમાં બેસાડી અહિં તહિં ફેરવતી, મધુર હલકે ગાતી એકલી એકલી ડોળ સાથ વાત કરતી ને હસતી.

પણ ઓ!—નખોદ—યા ખુદા! જમશેદના ઘર ઉપર દુઃખનું વાદળ ઘસડાઇ આફતના વરસાદથી, તેને તરબોળ કરતુ ધસ્યું આવ્યું—

મુસલમીન આયાના દારૂડયા માટીએ આવતાં સાથ બીડી પીને, હોલના કારપેટ ઉપર સળગેલી બીડી નાખી હતી. તેણે ધણે વારે પજરી, મોટું રૂપ લઇ લીધું. તરતજ ઓરડામાંથી બહાર નીકળવાના દરવાજા ઉપર નાંખેલો લેસનો કરટન સાંપ રોકી બળતાંઓથી બળવા લાગ્યો, કે નજદીકના સેટીનના સળગતાં વાર લાગી નહિ હોલમાં સઘળું નાજુક ને સળગી ઉઠે તેવુંજ હતું. ખુરસી ઉપરના નેટના એનટી મેકેમરો જોતજોતાંમાં બળી ખાખ થઇ ગયા ને ગુલમોહરે જમીન ઉપર મેલેલાં કચકડાંના રમકડાઓ મોટા ધડાકા કરી વીંટલાઇ બળવા લાગ્યાં. આખો ઓરડો ધુમાડાથી તદન ભરાઇ ગયો, પણ યા પરવરદિગાર! ત્યારે નાની ગુલમોહર કયાં હતી? ત્યાંજ! આબાદ તેજ બળતામાં! તેજ આફત વરસાવી રહેલાં મકાનમાં! તે બીહીકથી હબતાઇ ગયલું બાળક આ દરવાજેથી પેલે દરવાજે ધુંમાડાના ગોટે ગોટાઓમાંથી બહાર નીકળવાને દોડતું અને લાલ લાલ બળતાંઓનાં તાપથી ને ધુમાડાના ધુંધવાટાથી અહિં તાંહથી બહાર નીકળી પડવાને કોશેશ કરતું—પણ નહિ—તે જાલીમ સર્પ રોકી બળતાંઓ ગોયા મગરૂરને તુચ્છકારતું હસતાં હસતાં પોતાની લંબાઇમાં વધારો ને વધારોજ કર્યાં જતાં હતાં. આવાં બળતામાં આવા ગુલમોહર જેવા ખજાનાને ઉઠાવી જવાની કોઇએ કોશેશ કરી! ત્યાં પેલી આયાને તેના દારૂડયા ધણી સિવાય

બીજું કોઇ હતુ નહિ અને ધુમાડાના ધુમવાળાથી તે નાજુક મોને જગીાડાર તુટી પડયો તે ઓરડામા ફરી વળેના મગાના મોટો જે વાયા હતે તો તેઓ કહે તે કે "ગુનમોહર હવે આ દુન્યામા થોડાજ વારની છે"

બરાબર એજ વખતે પેનેમ જોઇ પછી ફરેની તે આનદી રોગી, આવી લાગી પોતાના પ્યારાં ઘર ને બગનામા લપેટાતુ જોઇ, તથા તેમાજ અતિ લાડકુ બળક છે એ વિચાર થતા દુખને ચમટો આના માટે ઘણો જોરાવર હતો તે બાગમા બેશુધ્ધ થઇ તુટી પડી ને એક દીવાના આદમીની અહાથી પોતાના બાળકને બચાવા જમશેદ બહમન બહેરામ મગતાની ઉચી સીડીઓ ચઢવા લાગો પણ તેજ સેહ્ડે એક જબરા જોરાવર આકારે, તેને નીચે નાખ્યો "થોભ થોભ, ભવા જેનર થોભ મરવાનુ મા। જેવા ઘભાગ્યાઓ માટે છે–ખુદાના કસમથી તારી છોરીને બસ અદર જઇ લઇ આવુ."

"ઓ ભાઇ એક મોરો ડગલો મને આપો" સાથવલા એક મરદના હાથમાથા તણે ઘણા જોરથી ઓવરકોટ ઝુટાવી લઇ, પોતાના દીલ ઉપર લપેટી લઇ પવન વેગે બગલાની સીડીઓ કુદકા મારી ચઢી ગયો તે આનરી મુકામમા, જલદી જઇ જુવો ખરુ પુછો તો તે મરદ પોતાને મેહતને આગળ નહી પ્રજન કરતો હતો તેગના બધા પડદાઓ બળી ગયા હતા, અને જબરદસ્ત ધુમડાના ગોટે ગોટા નીકળતા હતા તેમા ફુફા। મારતોતે ધસ્યો ધુમા ાથી સઘળુ દ્રષ્ટિથી વેગળુ હતુ અને એક પણ ચીજ નજરે પડતી નહિ તેને મોટે મોટે બુમો પાડી

"ગુન મોહર ગુન મોહર, મારા બચ્યા ક્યા છે? જવાબ દે?" પણ ત્યાં સળગતી ચીજોમાથી સણસણાટ તથા વરના ઉપરના લોકો ગોષ્ઠીઆતા મિરવ જરા પણ અવાજ કાન પર આવો નહિ એટલામા તેજ અ ધારમા ગોજરુન ગોદડી ડગ વાથી તે લડ દેખવતો મકાન તુટી પડતો જયારે હાયમ તેજ કિમતી મેજાને રોધતા આ યો હતો તેજ આબાદ આવી લાગો ખુશાલીથી મોટી એક ચીસ પાડીને એ-મુ ાટે પેના મેગાળાકા ઓવર કોટમા ગુનમેહરને લપેટી ગુરેગી બળતાંઓમાથી તરત બહાર આવે અને તે થોડીક સીડી જેમ તેમ ઉતાર્યો હશે કે તેના હાથમાના ઓવરકોટમાની ચીજ જમશેદ બહમન બહેરામે ઝુટવી લીધી કેમકે ની તે મગ શાબસી આપવાની ઉતાવળ કઇ એજ હતી બીજા જબરી ચીચ્યારીઓ ને હુરરે ા અવાજ થઇ રહ્યા

ધડકતી છાતીએ ગુનમોહરને ઓવર કોટમાથી લગભગ મુવેલી જેવી કાઢી તેની માતાની રડાપીતનો પાર હતો નહિ તુરત ડાકટરી મદદ આવી લાગી તે દબાઇ ગયલા નાના હૃદયને પાછુ ગતીમા આવતા, ઘણોજ વાર લાગો

પણ પેલો પરગજુ આકાર આ વેળાએ શુ કરતો હતો? તેના શરીર આજુબાજુ, જે બગતઓ ફરી વળ્યા હતા તેથી અસહ્ય દુખથી પીડાતો બાગમાની થડી જમીન ઉપર આળોટ્યા મારતો હતો. અતે બુમાવ લાવો જેઓ સમ સુતા ત્યારે અરનાહ જાગા' વાળી હોતને અનુસરી ધીરે આસ્તે પેટ હલાવતા આવતા હતા તેઓએ તેને ઉચકી લીધો

જેરની ઓરપીગનમાં મોહન અને છુવન વચ્ચે નકાત મરનો, માફુ સુધાર પડેલો છે દઅરના ઝગડાઓના આયકાથી માફુ જેવો મરદ પણ વણ દહાડે હુસ્યાર થયો પણ હુસ્યાર થતા તુરતજ બેશુધ્ધ તેથી તે અભાગ્યા શખ્સ આગળ ઉનેના જમશેદ બહમન બહેરાની આખમા પાણી ભરાઇ આવ્યા, જે હરખ ને ઉપકારના હતા

'મારી ગુનમોહર કેમ છે? કોઇ કહેવો, તે તે જીવેછ, કે મરી ગઇ?"

"માફુજી જુઓ, આ કોણ છે?" તે જે વેરે પોતાના રના કુમેના નના ાળકને માથા આમાથી ખેચી તેની ખાની ઉપર બેસવાની જગા મરી આપવા કહ્યુ

"માકુજી, જુઓ. આ કોણ છે? કાંઈ ધ્યાનમાં આવે છે કે?"

"શું હું મરી જવાનો છેઉં? મારી ગુલમોહર ના રડ, ના રડ, મારી શાહજાદી, મારી નાની શેઠાણી, ના રડ, આ દુનીઆમાં મને માયાના વચનો કહી સંભળાવી તારા ફીરિસ્તાઈ પ્યારની **બરકતથી** મારા દોહી ગયા સંસારમાંથી દુર કરી, મને સુધારનારા! ઓ!, ના રડ, આ કંગાલ માકુ દુન્યામાં છતી, શું કોનની ન્યાત જમાડનાર હતો?" અહિં તે બન્ને બાપ દીકરાના આસુંની દરકાર કર્યા વગર તે ખોખરા અવાજે હસ્યો.

ગુલમોહર, માકુની દોરડીની ખાટલી ઉપર બેસી. તેની છાતી ઉપર માથું મેલી ચુપચુપ રડતી હતી. તે આઠ વરસનું નાનું બાળક પોતાના જીવ ઉગારનારની કિમતી સેવાની કદર કરી, ફક્ત પોતાના આંસુ જે માકુને એક એક કિમતી મોતી જેવાં લાગતાં તેની હાર લંબાવા સિવાય તે વધુ કાંઇ કરી શકી નહિ.

"બપા મારા માકુજી મરી જાય છે, ઓ એવણ કેવા ગુડ હતા?" અને તેણીનાં ઝીણા ડચકાંઓ ફરી લંબાયા,

"ચુપ કર મારાંબચ્ચાં! તારા ફીરિસ્તાઇ **પ્યારની અસરથીજ** તું મને આ કંગાળ જીંદગીમાં હેવાન્યતમાંથી ઇનસાન્યતમાં લાવી શકે છે, તેનો એ નજીવો બદલો છે. મારી દીકરી, આંસુઓ નાહકમાં ના બરબાદ કર. હા, જેલમાંથી નીકળવાને મને ફકત બે માસજ બાકી હતા, ને થોડાક માસ પછી તારી થનારી નવજોતમાં આવવાની હું ગણત્રી કરતો હતો તારેજ મારું મોહત, મારી સામે આવીને ઉભું છે. ચાશે જેમ તે માલેકની મરજી". તેણે પોતાના છીગરમાની આશાના લીલોત્રી ભરેલા આત્માને, નિરાશાના તપતા સુર્યથી સુકાઇ જતો જોઇ, ખરે મને બળાપો કીધો. તે બહાદુર માણસની આંખો પાણીથી ભરાઇ ગઇ.

અરે વાંચનાર! આશા શી ચીજ છે તે તને ખબર છે? નહિં ખબર હોય તો જા, જઇને પુછ. પેલા જંગલના મેદાનમાં જતાં દિલા, આશકની માશુકને! જા, જઇને પુછ, પોતાનું લગભગ સઘળું ગુમાવી બેઠેલા, હારેલા જુગારીને! જા. જઇને પુછ. પરદેશ ની કળી ગયલા એક ગુસ્સાબાજ દીકરાની જુદાઇમોગ માતાને!, જા, જઇને પુછ, પેટમાં ખાડા સાથના એક રોટીના ટુકડા માટે ટળવળતા મીશકીનને! તેઓના ચહેરા ઉપર આશાના પ્રકાશી રહેલા પ્રકાશને તું જો, અને જ્યારે તે પ્રકાશ, અંતે નિરાશાની ઇંડી જોતમાં તને બુજાતો જણાય, ત્યારે તારો દિલાસો તેના શીપાસ થયલાં માટે ફ્રાજલ પાડજે!

અરે! માકુ સુથાર કંગાળ હતો. એક બંદીવાન બન્યા પછી, બહારની દુન્યામાં આવતાં, લોકો તેને જોઇ મોં કુમલાવશે? નાકનું ટીચકું કેમ ચઢાવશે? જેમ. એક નસાથી કમકમી લોક પાછળ હટે તેમ તેને જોઇ હટશે, તેથી તેને જે દુઃખ થશે તે સારી પેઠે સમજતો છતાં આપણે જોયું કે તે જીવતો હતો તો ગુલમોહરની નવજોતની ક્રિયામાં સામેલ થવાની તેને હોંશ હતી. તેને જીવવાની આશા હતી.

અરે જીવના જીવ તારી માયા એમજ છે! કહે છે કે એમે એવી ઘરડી દુઃખી ડોસીએ પોતાને તેડવા આવેલા જમરાજને આજીજીથી થોડીક મુદત તેનાથી વધુ માગી લીધી હતી. તો માકુ, જેને હવે પોતાની રહેણી કરણી તદન ફેરવી નાંખી હતી, તેને કેમ જીવવા નહીં ગમે?

ડાકટરોએ માકુ માટે હવે આશા મુકી હતી તેથી તેની માવજત ઘણી ઉચ્ચી ફીસમે કરવામાં આવતી હતી. દાદારજીની દરબારનાં ઉમર ઉપર પહોંચેલા માકુને સાંથી મહેર ઇઝદે મરકો મારી, પાછો આ જ જાહલ્યત ભરેલી જેહાનમાં ગબડાવી દીધો હતો. માકુના મનની મુરાદ જે જીવવાની હતી તે કરીમે કાર-

સાજે પાર પાડી. તેણે જબરદસ્ત માંદગીને કક-શાનિને એક લાત મારી, દુર ઉરાડી મેલી, કે દાક્તરની ડાક્ટરી વિદ્યા તેના આવરદાની દોરી લંબાવવામાં ફતેહ પામી.

માકુ, એક વખતનો જોરાવર માકુ, વધુ મોડું પછી, પોતાના આગળોના જેવા સાથ, દસ્તો રમતો, બંદીખાનામાંથી હમેશનો બહાર નીકળ્યો બંદીખાનાની જબરી કાળી દિવાલો તરફ, આંખમાં પસ્તાવાનાં આંસુઓ સાથે તેણે જોયું અને બબડયો "અરે બરબખ્ત જગા, તારૂં નહિસ્ત મેં મારો કાંઇ દુસ્મનથી જોતો ના, તો પણ એ ભાગ્યશાળી જગા તુ છે, જે, તેજ જગો છે કે જ્યાં મે શીરેસ્તાઇ પ્યારની બરકતથી મારો ભવ પાર ઉતારવાનું કંઇક કર્યુ છે.

* * * *

ગુલમોહરના નાના જીગરમાં તેની નવજોતની ખુશાલી, માતી સમાતી નહિ તેમા માકુના આવવાથી, તે બાળક, તેને ગળે, જરા પણ સુઝ યા વગર લાગી પડયું. "ઓ માકુજી, તમો આવ્યા, કેવી મજાહ પડશે ? મારી નવજોતને દિવસે, તમુને મારી પાસેજ લઇને જમાડશ હા !"

* * * *

વખત પાણીના રેલા માફક વહી ગયો. ઉપરા ઉપરાવો દશ વરસ વહી, ગુલમોહર અઢાર વરસની ખીલી ચુકલી કળી, જોબનના બહારમાં મસ્ત બનેલી, દખણ તરફના એક મોટા જાગીરદારના દીકરાની હેતવાલી મહેરદાર બની છે તેનો વર મીઠું જાગીરદાર, બલુચીસ્તાનમાં સરકારી નોકરીમા મોટા પોસ્ટ ઉપર છે. તે હવે ડીસ્ટ્રીક્ટમાં પોતાની પ્રાણ પ્યારી ગુલમોહર સાથ, સીબી, મસતુંગ, ખેલત ને ક્વેટા જેવા પહાડી બલુચીસ્તાનના મુલકમાં ફરે છે. તેણી પોતાની સાથે કન્યાદાનમા, પોતાના પીતા તરફથી ઘણીક કિમતી ચીજો લઇ ગઇ હતી, તેમાં એક વધુ કિમતી ચીજ ઉમેરાઇ. લીસ્ટમાં વધારો કરે છે, તે માકુ સુથારની તેની શેઠાણી પ્રત્યેની કિમતી સેવા છે.

"ઓ તારે બા, તમે મને કુતરાની કાનીથી કાય નહિ રાખો. પણ માકુ બંદો ગુલમોહરબાઇ સાથ, બલુચીસ્તાન જવા વગર રહે નહિ. હા, બા, હું તો સાહેબને કહું છું. હા, બા, હું તો હવે મારી નાની બાઇ વગર એક ઘડી બી હવે તો જીવું નહિ.

જ્યારે ગુલમોહર, પોતાના વરની ગેરહાજરીમા, સીબી, મસતુંગને ખેલાત તરફના બલુચીઓને તેને શેરડે બેઅદબ રીતે ટીકતાં જોઇ બીહે છે, ત્યારે માકુજી મોટા મોટા લખોટા જેવા ડોળાઓ કકડાવી, તેઓને સાથેનો સાથેજ રાખે છે.

ગુલમોહર અવારનવાર માકુજી સાથ હસે છે "અરે માકુજી, આજ તેર તેર વરસ થયાં. તમુને હું જોતી આવીછ, પણ તમારામાં એક જરા તો ફેરફાર થાય! એક જરા તો ફેરફાર થય! એક કરચલી બી તો વધે! મને લાગે છે કે મારાં છોકરાં તો શું, પણ તે લોકના છોકરાંને બી રમાડવા જેવાને તવાજ રહેશો"

"ગુલમોહર બાઇ, નેક બોલ્યા, રાસ્ત બોલ્યાં, એક લાખ રૂપ્યાનો બોલ કહયો! આવ તાંબાની દેહના માકુ સુથારને કાઇ એકાએક અલવલ આવવાની નથી અરે હુ તો તમારા પોરીઆના પોરીઆને બી રમાડવાનો, ફેર રમાડવાનો. હા બા, આપણો દાદરજી પાસે અમર પટો લખાવી લાવેલા અમરપટો" અને એટલુ બોલી તેણે પોતાની જોરાવર છાતી ઘણુ જોર ને મગરરીથી થોકી નાખી.

એક નમુનેદાર ઘર ધણી-આણી કેમ બનશો ?

"ગુલશનના પતેતી અંક માટે ખાસ"

લખનાર—મિસ દીના જીજીસુગા.

[ગુલશનનાં આ નવાં લેખક જે શિખામણ માબાપોને આપે છે તે ખરેજ ગોખી રાખવા જોગ છે. ઘર એજ દુન્યા છે અને દુન્યા એજ ઘર છે. એમ જેઓ સમજે છે તેઓ ખરેજ પોતાની કંગાળ જીંદગીને વટિક સ્વર્ગિય બનાવે છે.]

ઘર, વ્હાલું ઘર, તે કોણને પ્યારું ન હશે ? જેમ એક શ્રીમંત ને તેનો મ્હેલ તેમ એક મુફલીશને તેની નાની એક ઝુપડી એક સરખાં ખેંચાણમાં હોય છે. પોતાનું ઘર, એ શબ્દોજ કેવા મિઠા અને રાહત બક્ષનારા લાગે છે. એક ઘરમાં જેમ તેના માલેકને તેમજ તેમા વસનારા દરેકને સુખ સગવડ મળવી અવશ્યની છે, જો તેમ ન હોય, તો તે જગ્યાને ઘરનું નામ બીલકુલ છાજતું નથી.

એક ઘર. તે માયા મોહબતનું એક મંદિર છે. તે એક એવી જગ્યા છે, કે જ્યાં બાળકો બ્હાલ કરે છે, આનંદી બને છે અને ગમત કરે છે. તે એક એવી જગ્યા છે, કે જ્યાં પતિ પત્નિ હાથમાં હાથ અને જીગર મેળવી પોતાની જીંદગીનો પ્યાલો આશીર્વાદથી ભરે છે.

આવું પરિણામ લાવવા કાજે એક સ્યાની ઘર ધણીયાણીએ જંજાળોને વિસારી રેહી પોતાને મળતાં સૂખ તરફ જોવાની અને નાની નાની રંજીશ કરનારી બીનાઓથી નાસિપાસ નહિ થવાની ટેવને ખીલવવાની જરૂર છે. તેણીએ પોતાના ગુસ્સાને મારવાની અને પોતાની જુબાન ઉપર કાબુ ધરવાની જરૂર છે. એ વિષે કવિ પોપે ઘણુંજ અચ્છું બયાન કર્યું છે. તે લખે છે કેઃ—

She who ne'er answers till a husband cools,
Or if she rules him, never shows she rules
Charms by accepting by submitting sways
Yet has her humour most when *she obeys*

ડીન સ્ટેનલીએ ઘણુંજ ઉંડા ડહાપણથી કહ્યું છે કે:— "જો આપણે ચ્હાહીએ, તો એક બીજાને ઘણુંજ કાળા ચિતારી શકીએ દરેક જગ્યા કાંઇ નહી અને કાંઇ ખામી તો ધરાવેછેજ, દરેક જણ એક યા બીજી રીતે તકસીરવારનો હોયછેજ. અને તે દુર્ગુણોને જો આપણે ધ્યાનમાં લઇએ તો મોટામાં મોટું રૂપ આપી શકીએ તેમ છે લેકીન આપણે જો ચ્હાહીએ તો તે સઘળાને સર્વેથી શ્રેષ્ટ સદગુણમાં બદલી નાખી શકીએ. આપણી આસપાસના સઘળાંઓમાં જે કાંઇ ચ્હાવા લાયક હોય તે ઉપર પ્રેમ કર્યાથી તેઓ તરફથી આપણી ઉપર વળતો પ્રેમ બરપા થાય છે. અને તેમ થવાથી એક કંગાલ અને જ જાસ ભરી જીંદગીને બદલે સુખી અને આનંદી જીંદગી બને છે અને આ જ જાલી ત્રણ પાંચ દીવસની દુન્યા બેહસ્તમા ફેરવાઇ જાય છે, અને તેમ થવાથી તે કે જેનુ નામજ મમતા છે, અને જે પોતાના સર્વે બાળકો ઉપર પ્રેમ ધરાવે છે, તેને પોદરવાને આપણે લાયક બનીએ છીએ સુખી તે બાળકો છે કે જેઓ એક આનંદી ઘરનાં શાંત પાણીમા હરહમેશ રમતા રહે છે, અને ખરો સુખી તે ભરથાર છે કે જેને માટે તેનું ઘર આ આખી પૃથ્વી ઉપરની સઘળી જાગાઓમા સર્વેથી વધુ મધુર અને આનંદમય હોય છે, અને જો તે પતિ સ્યાનો હોય છે તો પોતાના ઘરને તેવું બનાવવામા પોતાની પત્નિ સાથે હાથ મેળવી તેણીને મદદ કરે છે તેમ કર્યાથી ખરી બીના તેની નજર સામે ખુલી થાય છે, કે જે વિષે એક વિદ્વાન કહી ગયો છે કે:— "એક સંસારમા મોહબત અને સુખ આમેજ કરવા કાજે મેહનત કરવાની જરૂર છે કારણ તે ચિજો કાંઇ ઝાડો ઉપર ઉગતા ફળો નથી કે જે પાકતાં તોડીને મોઢામા મેલી દઇ શકાય." ભરથારો પોતાની પરણેતરોને સંપુર્ણ સગુણો ધરાવતી જોવાને ઇચ્છે છે ત્યારે તે પરણેતરો તે વાજ ગુણો પોતાના ભરથારમા જોવાની કાંનષિ હોંશ કરે ? જો તે પોતાની પત્નિ તરફથી સુખ શાંતી મેળવવાની આશા રાખતો હોય, તો તેણે યાદ રાખવુ જોઇએ કે તેણું તે સુખ શાંતી બક્ષવાની તેની પોતાની પણ ફરજ છે. એક ઓરત તરફથી જે સર્વે કેટલી એક બન્ને વાલવામાં આવે છે તે તેણી જેટલું ચ્હાય છે, તેના સુખ સગવડ ખાતર તેણી જે અથાગ અને સાચા પ્રેમથી વર્તે છે. જ્યારે મર્દો મદદગારના પોતાના કામ ઉપર જાય છે, અને સાંજે પાછા ફરે છે ત્યારે તેઓની પરણેતરો તરફના એક ફિસનો અને એક માયાળુ શબ્દની કિંમત તેઓમાંના ઘણાજ થોડાઓ આંકી શકે છે. આપણી દરતી દરમ્યાન મોટી મોટી ચિજો મેળવવાને આપણે યત્ન કરીએ છીએ, અને તે આપણાથી વધુ વેગળી આપણા દીલમાં આવે છે, ત્યારે ખરેખર તો તે આપણા નાકના દાંડા નજદીક પડેલી હોય છે. નિયતી સાદી ચીજોઓ જ્યારે, કવિ બર્નસે લખી, ત્યારે તે માત્ર એક કવિજ નહી મગર એક ફિલસુફ પણ હોવો જોઇએ તે લખે છે કેઃ—

To make a happy fire-side clime
To merms and wife
That's the true pathos and sublime
Of human life

એક સ્યાની ઘરધણિયાણી કેવી રીતે બનવું તે લખતાં મારે અને જણાવવું જોઇએ કે, જો તેણી ખરેખરજ સ્યાની અને ઘર શોખી હશે તો તેણી પોતાના બાળકો માટે એટલું તો બેચ શું ટાઇમ બનાવશે, કે જેથી કરી ને બાળકો મોટા થતા તે હેતનતી માતાના મિઠા ઝાંખા હુન્નર પમાર કરેલા બચપણના તે સુખી દીવસોની યાદ સદા પ્રેમથી પોતાના જીગરમા જાળવી રાખશે. આપણા બાળકો ઉમરે પુગતા જીંદગીની જ જાનો જલદીજ તેઓને સર ઓટશે માટે જ્યારે તેઓ નાના અને નિર્દોષ હોય ત્યારે તેઓને પક્ષીઓ સંગાતે ગાયન કરવા પશુઓ સાથે ગેલ કરવા, અને નાળાનાં વહેતા પાણી સાથે મોજ મેળવવા દેઓ એક ઉલ્લાસિત અને શિલા બચપણ જેમ નાસુનાસેમ તેમજ અ

કુદરતી હોય છે. આ બીના એક ડહાપણવંતી ઘર ધણીઆણીએ બરાબર ગોખી નાખવી જોઇએ અને તે દુર કરવાને તેણીએ મહેનત લેવી જોઇએ. તેણીએ પોતાના મકાનની દિવાલો ઉપર ચિત્રો ટાંગવાં જોઇએ. અને ચોપડીઓ અને ચોપાનીઆંઓ મેજ ઉપર મેલવાં જોઇએ. ભાત ભાતનાં રમકડાં અને બીજી દિલ બેહલાવનારી વસ્તુઓનો પોતાના મકાનમાં સંગ્રહ કરવો જોઇએ, જેથી બાળકો સદગી દરમ્યાન આ તરેહ પણીમાં સાંજને છેડે તેઓ ગમત મેળવી શકે. જવતીનો વખત ઘણોજ ઉછાછળાપણાનો હોય છે; અને તે, વગર કારણે તે નાના છોકરાઓને ઉંદકામ જવાનું કારણ છે. એ વખત દરમ્યાન તેઓ કાંઇ પણ કરવાને તલપે છે, અને મોકળા આસા ગીગડા ફાડવાની તક શોધે છે. તેઓ ઉદ્દગીન મહાય છે, અને એકની એક ચિજને અને ગાનન તેઓ ધીકારે છે. અનેક રંગે તેઓ મોજ મઝાહના આરજુ કરે છે, અને તેટલા કાજે બાળકોના સુખ માટે આ સઘળી બાબદો ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. બાળકો ઉમ્મર આવતાં ઘરનાં સુખ શાતાની ગેરહાજરીને કારણે ઘરથી બાહેર મોજ મઝા લેવા જાય એવી તક તેઓને કદી આવવી નહીં. તેઓના મનમાં એવા છાપ કદી પડવા દેવો નહીં કે ઘર તે માત્ર બોજન લેવા અને રાત્રે ઉંઘવા માટેના એક જગા છે. જે ઘરમાં રમત ગમતની કાંઇ પણ સગવડ હોતી નથી, અને જ્યાં તે ઘરનાં વડાઓ સદા ઉદાસત રહે છે અને જ્યાં બાળકો ઉપર હદ બાહેર પાક રાખવામાં આવે છે અને જ્યાં જવાન ઉછરતા છોકરાંને રાહત આપવાના કાંઇ પણ સાધણ હોતા નથી, તે ઘરના બેટાઓ પોત પોતાનો વખત વેરવાને મોટે ભાગે કલબ અને બાર રૂમોમાં આટરો લે છે અને ત્યાંથી તેઓ શરત, જુગાર અને તેવીજ બીજી બદીઓને શર ણ થાય છે. માટે એક સ્વાની અને ઘર રાખુ ઘર ધણીઆણીની ફરજ છે કે જેમ પોતાના પતિની તેમજ પોતાના નાનાં મોટાં બાળકોની હાજતો ઉપર જાતી દેખરેખ રાખવી અને સદા હસ્તે ચ્હેરે સરવે સાથે માયાથી વર્તવું. બાળકો સાથે તેઓની માતા તરીકે રોફથી ન વર્તતાં તેઓમાનાજ એક તરીકે તેઓની રમત ગમત અને વાતચીતમાં ભાગ લેવો અને તેઓની દરેક મુશ્કેલીમાં સાચી સલાહ આપી તેઓને સદગુણી બનાવવાં.

કાંઇક જાણવાજોગ નોંધ.

એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે એક માણસ સેંટપાટરસબર્ગનાં કાળા ગુલાબો ઉગાડવાને શક્તિવાન થયા છે.

કહે છે કે કાઠયાવાડમાં એક ૭૦ વરશના બુઢ્ઢાએ માત્ર ૮ વરશની બુચી સાથે લગન કીધા છે. વ.હરે બુઢ્ઢાજી શાની રહ્યા હશે !

એવું કહેવામાં આવે છે કે રાણી વીકટોરીઆ પાસે લસનો મોટો સંગ્રહ હતો; જેની કીમત માત્ર ૧૧૫૫૦૦૦) રૂપીઆનો થવા જતી હતી. કહેજે જે પાનગા ઘણું અને ધણીયાણી જ એક અરને કીત લઇ શકે, અને તેઓ ધીરાવ બાજન હુકમ નથી. બાપ દીકરા કે આ દીકરાને પણ કાસ લેવાનો હુકમ નથી.

જો સુપમાં ઘણુજ મીઠું પડી ગયું હોયતો અંદર કાચા પપટો નાંખવો અને થોડીક મીનીટ સુધી તેને ઉકળવા. આથી મીઠાનો ભાગ પપેટો ચુસી લેશે અને સુપ સ્વાદદાર બનશે !

રેશયામા પાંચ કરતાં વધુ બાયડીઓ કરવાનો હુકમ નથિ અને વળી ૮૦ વરસ પછી તેનથી પરણાય નહિ.

માટીડાના વાલ બઇરાંના વાલ કરતાં પાંચ વરસ જલદી સફેદ થઇ જાય છે.

જાસો. ર.. ચીનાઇ

ભલી ભાર્યા.

(ગુલશન માટે) લખનાર—મેહેર

" Thy husband is thy Lord "

Shakespeare

આ ટુંક વિષયમાં સમાયલું રહસ્ય—એક ભલી ભાર્યા કેમ બને તે માટે તે ખરેજ વાચવાને વિચાર જોગ છે. એક ભલીનાર ગમે તેવા દુખી કે ગમીબનો ફીરિશ્તો ને રાહબર છે.

મહાન કવિરાજ શેક્સપીઅરના ઉપલા શબ્દો મારી દરેક પરણેલી બહેનોને ખરેજ મનન કરવા યોગ્ય છે

ખરૂજ કહેવાયલું છે કે એક નેક ભલી પત્ની એક મરદને ઇશ્વરની દેવી બક્ષીસ છે. અને તે એક અતિ કામની બક્ષીસ છે ધણીના હુકમની બહાર જનારી ધણીઆણી સંસાર સાગરમા ગાબડા પડેલી એક હોડી સમાન છે, કે જે હોડી સંકટ સમયે પોતાના ધણીનો બચાવ કરી શકતી નથી. દરેક પરણેલી સ્ત્રીની શોભા, તેણીનો શૃંગાર અને તેણીના સુખનો આધાર તેણીનો પતી છે સંકટ એ નરનારીની કસોટી છે, અને સંકટ પડયા વગર ને વખત આવ્યા વગર મનુષ્યની ખરી કસોટી થતી નથી, તો પતીના સુખે સુખી અને તેના દુખે દુખી જેણી થય છે ને વંટોળ્યાના દિવસની માફક બદલાતી નથી, પણ તે કીરતાર પર મજુરી રાખી એક સુગંધી વેલની માફક પોતાના વહાલા ધણીને ધૈર્ય આપી વળગી રહે છે તેવી જની અને સદગુણી વનિતા એ ધરનું ભુષણ છે જેમ ચંદ્રથી રજની શોભે છે. પણ તેના વગરની રજની કાળી ભયાનક હોય છે, તેમજ એક સુલક્ષણી પત્ની પોતાનું આખુ કુટુંબ શોભાવે છે તથા જેમ નાખુદા હરવાર કુશળ સુકાન વડે સલામત વહાણ ચલાવે છે, તેમ એક ગુણવતી ગૃહીણી હમને મોહદે પોતાના ઘેર સંસાર રૂપિ વહાણનું ગાડુ આસાનીથી ચલાવે છે. ખાની હાપકાદાર પેશાકોથીજ એક સ્ત્રી ધણીને વશ કરી શકતી નથી પણ જો તેણી પોતાના સદગુણરૂપિ અલંકારોથી દિપતી હશે તો તે મરદ ગમે એવા આકરા સ્વભાવનો અને તામસી હોશે તો પણ જેમ વધ આગળ મીણ નરમ થઇ જાય છે તેમ તેણીના સદગુણોથી અને મીઠી વાણીથી શાંત થઇ જશે ધણીને વશ કરવાનું એક ઉત્તમ વશીકરણ તે એક કાન્તાની વિમળ વાણીજ છે ને જે ભાર્યા તેનો સદુપયોગ કરી જાણે છે, તે પોતે સુખી થઇ સર્વને સુખીજ કરે છે તે મીઠી મધુરી ધણીના કડવા વચને પણ હસતે મુખે સરળ રહે છે, ને એક

નાહાન અજ્ઞાન બાળકની માફક મહોડાં પર થોથરો ચઢવાની જરા જરામાં પોતના શીર જન ભર થાર સાથ રીસાતી નથી. એક સ્ત્રી ગમે એવી રૂપવંતી હશે પણ જો તેણી અબળાઓને છાજતાં સદ્ગુણોથી નિરાળી હશે તો તેણીનું એ રૂપ શું કામનું ? રૂપ માત્ર મોહક છે: તે નાશવંત છે પણ સદ્ગુણ એજ સ્ત્રીઓનો સાચો શણગાર છે. અને જો એક ભાવી કેળવાયલી અને સદ્ગુણી હશે તોજ ભાવિષ્યની પ્રજા ઉત્તમ ગુણવાળી નીવડશે અને તેઓને દેશભક્ત ને કામને દીપાવનારી નિવડાવી બનાવવાની ગંભીર ફરજ એક બાયડીનેજ શીર ચોંટાયલી છે. એ માટે મી૦ ટેનીસન નીચે પ્રમાણે વીદ્વતાથી કહે છે.

" She can teach the little children
To be brave & firm & true
True to manhood God & country
More than this no man can do "

એક મરદ ગમે એવી ગરીબ સ્થીતીમાં હશે, પણ જો ફરેસ્તાહ રાહબાર તરીકે એક ભલી ભર્યા તેને દોરવનારી હોય છે તો તે મરદ આ જુઠી ક્ષુલ્લક દુન્યામાં પણ બહેસ્તનુંજ સુખ ભોગવે છે. પોતાની ધણીઆણી અને બચ્ચાંઓ માટે મારે એક મરદ ગમે એવું તાપ તડકું વેઠીને મહેનત કરે છે, ને તેઓને જેમ બને તેમ વધુ સુખમાં રાખવાની કોશેશ કરે છે, અને ત્યારે તે બીચારો આખા દિવસની મહેનત મજુરીથી થાકેલો પાકેલો મીઠો આવકાર મેળવવાની હોંસમાં ઘેર આવે ને પોતાની બીબીને ખુશ મીજાજથી મળે. આવકાર આપવાને બદલે, ધુંધવાતા અગ્નીની માફક ધુધવાતી ને કડવા વચન બોલતી જોય ત્યારે તે બાપડાનું જીગર કેવું હડું મારી જાય. પની એજ સ્ત્રીઓનું સ્વર્ગ છે. અને એ પ્રમાણે વર્તી દુન્યામાં અમર નામ મુકી ગયલી કેટલીક મહાન સતીઓનાં નામથી કોણ અજાણ્યું છે. પતિવ્રતને ખાતર આર્ય વંશની મહીલાઓએ શું શું નથી કર્યું ? વૈભવ જાય, લક્ષ્મી જાય, જેનો નાશ થવાનો છે તે વડે પ્રાણ પણ જાય, તો પણ જે અગુણી વનિતા પોતાનું પતિવ્રત પાળે છે, તેને ધન્ય છે ? સ્ત્રીઓનું શીયળ તેજ આભુષણ છે. શીયળ છે તેજ રૂપ છે. અને શીયળ છે તેજ આ સંસારમાં સર્વ પ્રકારના સુખનું સાધારણ છે. લાખો રૂપિઆની કીમતના ઘરેણા ગાંઠાંથી એક સ્ત્રી જેટલી શોભતી નથી તેટલી એક શીયળથીજ શોભે છે. ટુંકમાં એક ભલી ભાર્યાની ફરજ તેણીના ધણીને તાબે રહેવાની અને તેને ખુશી કરવાની છે. એવી સાધ્વી પતિવ્રતા અબળાઓ આ અને પરલોકમાં પણ બહેસ્તનુંજ સુખ ભોગવે છે.

નહિજ માન્યું.

" મારી સુનાબને બહુએ સમજાવી પણ ઉંદએ બોસીદું બાપડું જરા બી નહી સમજ્યુ આખરે જ્યારે મારી તેહમી મેલેરીયાથી પટકાઇને ડાક્ટરોનું કાંઇ વળ્યું નહી ત્યારે રડમસ મુંહ ગતે ટાપવા લાગી મહિનો દહાડો ધીચારા ધીચા વ્યા ખોબો પૈસા ખરચ્યા તેને બદલે ત્રણ ભાગમાં મારી તેહમી હુશીયાર થઇ ગઇ અજબ રામબાણ હતો હતો પામઆલા હું હંમેશ રાખું છુ તમે સમજ્યા કે ? જરૂર એક બાટલી રાખજો.

મિસિસ મહેરબાનુ ફીરોજશાહ એડનવાળા

સુખની ઘડી.

એક ટુંકી વાર્તા.

લખનાર-મિસીસ મેહરબાનુ ફિરોઝશાહ એડનવાળા.

ખરેજ દુન્યા કશાથી વાઝણી નથી હાલની માયાવિ જીંદગીમા આવી અસાધારણ હિમ્મત બતાવી, લાનચો ઠોકરે મારનારાઓ ક્વાચત દ્રષ્ટિ ગોચર થાયછે. જમશેદ મેઝરે સી ફ-તેહ . . . અને ધર્મો જયની ખરી પડેલી કહેવત ખરેજ મનન કરવા જોગછે.

"આહાદ ! આએ ખુરતુગા બગીચાવાળો
મારો નાહનો બ ગલો જોવા માટનર હતે, મારી
વાહલી માવતર ! તારા નેક સખુનો અને ડગને ને
પગલેજે મને દીરેલી નેક દુવાગાથી હુ આ
સુખી ઉંચા મરતબવાળી જી દગીમ પુગ્યો૦
ઉમત મહેગ્ન હોજો તુને બારી નેક ખગ્નેહત મા
તા !' યાણા છટનાની તે એક સાથા મરસ જગ્યે
ાહની વાડી સાથનો તૈવ ર થવની સુ દર માથળી
૧ રમણીક દેખાવો વાગી મ ગનાના દિવાન
ખાનામ ઉભો ઉભો તેનો જવાન માલેક જમશેદ
હોમાવજીરના પોતાની મરહુમ માતાની યાદ કરતો
ખરા દીલના જોશથી બબડ્યો

તે પોતાની માવતરને યાદ કરે તેમાં નવાઇ
નહી તેની મા એક માબા ણુ ગરી ! કેવાક
બીબાજી હોમાનજીર સાથે પરણીને જવાનીમાંજ
રંડાઇ વધતી ગરીબી અવસ્થામા પોતાના એ
ક પુરા નાહના દીકર જમશેદ સાથે આ દુન્યા
મા એકલવાઇ જીંદગી ગુજારતી હતી જમશેદ યા
દ કરતો કે તેઓના ગરીબડાં પાડોસીઓ તેણી
ને અવાર નવાર કહેતા કે "નજીગાઇ તમે
અરધી અરધી રાત ઉજાગરો વેઠી સીવી સા
ધી ને પુરૂ કરો તેમા આવડા મોટા દિકરા
જીબરથાને બેસાડીને શીખવોછ શાના ? એ
ને બી કેથે નોકરીએ લગાડી દેવો કે પોતાની
દાઝ રોગલી ઓછો થાય" પણ કેળવણીને આ
હનારી અને તેથી નિપજતા મિઠા ફળને હત
ટથી વખાણનારી તેની માતાએ તેને શિખવ્યો,
કેળવ્યો એકવીસની ઉમરનો થતા તે બી એ.
ની ડીગ્રી મેળવી તે સોરાબશાહ ખસુખાની
મુબઇ માહેલી મોટી સોલીસીટરની પેઢીમા
કનાર્ક થયો ધીરે ધીરે કરતા તેની ચપળાઇ
જોઇ સોરાબશાહે તેની પોતાની પેઢીમા વડો
કનાર્ક કર્યો જે વખતે તે એલ એલ.
બી ની પરિક્ષા પણ ફર્સ્ટ કલાસમ દીથી પસાર
કરી ઉગ્યો હતો

તે તો બધી જમશેદના બચપણની વાત

થઇ, ત્યાર પછી ઘણાંક ફેરફારો થવા પામ્યા. સોગબશાહ ગુજરી ગયા, અને જમશેદે સો લિસીટરપણામાં ઝાઝો દમ જોયો નહિં ને તેણે પેઢીનો પોતાનો સબંધ એક સોમભચંદ હીરાચંદને વેચી નાંખી જાહેર જીંદગીમાં ઝીપલાવ્યું. તે ડીસ્ત્રીક્ટ પ્લીડર થયો. ધીરે ધીરે કરતાં તેણે ખાનબહાદુરનો માનવંત ખેતાબ ઘણાંક ભલાં કામોનાં બદલામાં મેળવ્યા ઉપ્રાંત, થાણા જીલ્લાની કોર્ટના જડજનો ઓધ્ધાનો ઝબ્બો તેનાં પોખાળ ખભાંઓ ઉપર આવતા નવરોઝને દીને નંખાવાનો હતો.

તે ગરીબીમાંથી કેવો અને કેટલો વધ્યો.

હમણાં તે ચેતાલીસ વર્ષનો પાકટ વયે પોંહચ્યોછ. હવે તેની માતા જીવતી નથી. પણ પોતાના સુખ દુ:ખોની ભાગ્યણને શોધી ક્હાડવાને તેણે પોતે જાતે પોતાની આંખ્યો ખોલી રાખી હતી, અને તે ધીરજવંતાએ જોતાં જોતાં અને હજારો જાતનાંખેંણ કોટકનાં ખેમાણોથી બીચણી ભડકીને ઉતાવળે ત્યાંથી હઠી ન જતાં દડે કલેજે બરાબર આઠ વર્ષ બાદ એક જવાન બાનુને તેણે પોતાંને લાયક શોધી ક્હાડી તે અદરાયો હતો.

પોતાની કમાઇમાંથી તેણે પોતાની મોટ ઘરની બાપરી સુન્નુ સપલશાહ માટે થાણામાં એક રોણકદાર મકાન બંધાવ્યું, સણગાયું, અને હવે ટુંક વખતમાં તેઓની શેહાદી થનાર હતી.

આ છેલ્લા મહાન બનાવને તે જવાન નર ઘણોંજ ભીકાસથી યાદ કરતો ઉભો. પોતાની માતાએ હજારો અડચણો વેઠીને તેને રેળવ્યો તે યાદથી તેની આંખ્યો પાણીથી છળ છળ ભરાઇ ગઇ. અગાઉ બચપણમાં લગભગ ઉંઘાડે પગે અને ફકત કેળુંને પાઉં આખા દિવસનાં ખેરાકમાં મેળવી તે મેહતાની સ્કુલમાં, બગલમાં એક છરા જેવી ભાંગેલી સ્લેટનો કટકો લઇને જતો હતો. તેજ બચપણમાંથી ઉપરીને મોટપણમાં આવેલો આ નર પોતાંને આ તદન સુખી ચેન વંતી જીંદગીમાં જોતો ઉભેલો હતો. પોતાની નેકજાત માતાના મિઠા આશીશોનુ આ રૂડું ફળ તે લેખતો.

તે ધીરે ધીરે બંગલીના ગેટ બહાર આવ્યો. તે કંઇક ઉંડા વિચારમાં હતો. સુન્નુંનો મિઠો વિચાર તે ટોયજ નહી; તેમજ વળી પોતાની માતાનો પણ વિચાર હોય એમ ઝાઝું જણાતું હતું નહીં; કેમ જે તેના ચ્હેરાનો દેખાવ ઘણોજ કરડો અને હોઠો પીસેલા હતા.

"મવો હું કમબખ્ત: હાય, મારી માતા. ફકત તારેજ માટે"—તે ઉપલા બીડેલા હોઠોથી બબડનો, તેટલાં થાણા જીલ્લાનો તેનો પાડોસી લગોલગ ચાલી આવ્યો અને બોલ્યો;—"

"જડજ સાહેબ, ખાનબાહદુર સાહેબ: કેમ?"

"હા, ભાઇ આવો. મંચેરશાહ. કેમ છેવો પાડોસી શા ?" જમશેદે કહ્યું.

"સારી કાંની. ખાનબાહદુર તમારા જેવા નેકબખ્તને અહીનાં જડજ કર્યાથી અહીંનું એકે એક માણસ ખુશ છે. પણ તમે અહીંનાંઆપરા નેટીવ લોકોમાં એક કાયદો ચોલાય છ તે જાણોછ કે વારૂં ? જડજનાં ન્યાયાસન ઉપર આવે તે દહાડે જેનો કેસ પહેલો હોય તે પેહલા ગુનાહગારને છોડી દઇને જડજ પોતાનાં સીંહાસનને અંતકરણના આશીશો પુગાડવાનું કરે છે."

"હં! હં! એમ કે? સારે તે તેમજ થવા દઇશું," તેઓ વાતો કરતા આગળ વધ્યા. તે નાહના કસ્બાનું લોક નવા જડજ સાહેબને એક રાજા માફક માન આપતું, અને સ્ત્રીઓ તેવણુને બલૈયાં લેતી, જ્યારે મરદો જમીન સુધી વાંકા વળી નમતા.

"આપરે થાણામાં અહીંનાંજ મેહતાજીની સ્કુલે સાથે જતા હતા હં! વિવાહેલીએ તમુને

સીંહાસન બક્ષ્યું છે, દોસ્ત જમશેદ, ભલે, એ-હો: સાહેબજી, આએ સામેથી બેહરામશાહ પ-ટેલ તમુને મળવા માગેછ. ઇશારત કરતા અહીં આવેછ, સાહેબજી." તે મિત્ર છુટો પડયો અને જમશેદ તરફ બેહરામશાહ પટેલ ચાલ્યા આવ્યા. તેઓ અગાઉ જમશેદ સાથે સોરાબશાહની એ-ફીસમાં મુંબાઇમાં વડા કલાર્કનું કામ બજાવતા, અને હવે કેટલાંક વર્ષો થયાં થાણાની ઉંચા કો-ર્ટમાં હેડ કલાર્કની નોકરીએ રહેલા.

"સાહેબજી, બેહરામશાહ, કેમ કાંઇ જાઓછ?"

"તમુનેજ મલવા માંગુછ, જમશેદ," બેહરામશાહ બોલ્યા "કંઇ નવી ખબર સાભ-ળી કે?"

"નહીં! તે શું વારુ?" જમશેદે પુછયું.

"અફસોસ એટલોજ છે કે, જમશેદ, તમે જે દીને સીંહાસન ઉપર આવશો તેજ દી। એ નેહરત બનાવની યાદ તમારા મસ્તક ઉપર તાજી થશે; રૂસ્તમ જસીના પકડાયોછ, અને તેને તમારી રૂબરૂ પેહલાજ નવરોઝને દીને ઉભો કર્યાંમાં આવશે."

જમશેદે એક કુદકો માર્યો. તે પાણી પાણી થઇ ગયો, પણ બેહરામશાહની તીણી આંખ્યા-નો ચમકારો જોતાં ચમકીન તે સીધો થઇ બો લ્યો. "કોણ? રૂસ્તીમ! આપરી સાથવાળો કલાર્ક?"

"હા, આપરી સાથવાળો શોરાબશાહની પેઢીનો કલાર્ક, તેન વિષેના બાકીની બધી વિગત તો તમુને યાદ હશે?" બહેરામશાહનો અવાજ આંખ અને ટીકા કરવાની રીત એ બધું જમશેદને જરાકબી ભાવ્યું નહી.

જમશેદનો હમેશનો સુખવાસી લાલ ચ્હેરો ફગલ.ઇને ઉજળો મારી ગયો," નહી, નહી, બખતબીલાંબો વિતેલોછની? હવે મને બીજુ કંઇ યાદ નથી," તે વિચારી વિચારીને બોલ્યો.

"અરે ઘભરાઓ ના દોસ્ત, તમો યાદ નહી હોય તો તેનની હું તમુને બધુ યાદ દેવડાઉં। થોડા ને ઘણા ૨૦ વરસ બી એ વાતને વહી ગયાં તો જ્યારે તમે ને હું અને રૂસ્તમ સૌ સોરાબશાહની ઓફીસમાં કલાર્કો હતા, ત્યારે એક વખત આપરે મારવાડી હેમચંદના નાણાંનો વસુવાત માટે તેના લેણદાર થાણાનાં રહીશ હકીમજી મિયાંભાઇ ઉપર થાણા ખાતે દાવાનું વોરંટ લાવ્યા, તે વખતે હકીમજી ખાટલે પડેલા અને આપણે બધે સીલ કરતા હતા, તેમાંથી ૧૫૦૦ રૂપીઆ હકીમજીના ચોરાયા અને તેણે શક ઉપરથી ધુર જેવી પુરવારી બતાવી રૂસ્તમ જસીનાને પકડાવ્યો અને સજા થઇ જે તે થાણાંની જેલમાં આવે તે પહેલાં...?

"હા, હા, મને બધુ યાદ છે,"જમશેદે વાત પૂરી કરાવવા ટુંકુ કર્યું.

"હ? બધુ યાદ છે ત્યારે તો ઠીક. જાણોછ ની કે તેની તપાસ ચાલે તે પહેલાં તે કેદમાંથી છટકીને નાહડો તે આજની ઘડી લેરનો, પણ ગઇ રાને એકાએક પકડાયોછ."

"હા? પછી?"

"પછી તો દોસ્ત" બગાકાનો શોખીનને વંચુ બોલ્યો. "ગઇ રાને તેને હું મળ્યો. અને તેને મોઢેની વાત આ પ્રમાણે સાંભળી આવ્યો, તે એમ કે નાહડેલો બનાના તે બગદાદ ગયો. એ ફારસીનો બી ખા હતો, જાણોછની દોસ્ત? તે ત્યાં એણે ઘણી સારી નોકરી મળાવી, ઘણું કમાયો. ઘણું માન મેળવ્યું, ઉંચ કુટુંબની જરથોસ્તી ઇરાની નારને પરણ્યો, અને હમણા મોટી ઉમરનાં પાંચ ફરજંદો ની હાર સાથે ઘણોજ સુખી અને ચેનમાં વસતો હતો, પણ પોતાની ઘરડી માને મળવા વાસ્તે તે પોતાની એક પુરી મન મોહન બેટીને અને પોતા-ના પરણેતરને લઇ, પોતાના ચારે દીકરાઓને ત્યાજ રાખી એ મુંબાઇ આવ્યો, જ્યાં વહાણ પરથી ઉતરતાજ હકીમજી મિયાજીના વડા

બેટા સુબેદાર કમાલખાંને તેને ઓળખી પકડી પાડી પોતાના બાપ આગળ અહીં કેદમાં મોકલી આપ્યો છે. બીજુ શું કે વળી તેની પરી પેકર બેટી પેરીન અને તેની ધણીઆણી ગોદાફરીદ બી રડતાં ટવલતાં અહીં આવ્યાંછ, તે લોકને મેં દીલાસો દઇને અહીં ઉતાર્યાંછ, મારે ત્યાં રાખ્યાંછ."

"એ ખોદા?" જમશેદે દુખ ભરી હાય છોડી.

"મને બીજું તમુને ઘણુંક કહેવાનું છે. જે આજે રાતેજ તમારે ઘેર આવીનેકહીશ. હમણાં તો એટલામાંજ બસ."

સાહેબજી કર્યા વીનાં તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

"હા, પરવરદેગાર! આખરે તે દહાડો આવ્યોછ!" તે બબડયો. જમશેદ આ વાત ચીત પછીથી તદન પરેશાન દુઃખીને પરેશાંન જેવો પોતાને બંગલે વળ્યો. "રાતે ઘર આવીને એ બીજું શું કહેશે?" આજ સવાલે તેનાં ભેજાંને દુખવી નાંખ્યું. "એક પુરી બેટીને ધણીઆનીને એ બનાવથી કેટલું દુખ થયું હશે? ઉમર પુગેલા બેટાઓને તેઓને વતન એ વાત જાણવાથી કેવું થશે? ખોદા, રૂસ્તમનો ઇન્સાફ મારે હાથ? ઠીક વાત છે. તે વખતે ખરાનું ખરૂજ કરીશું. પછી સુન્નુ અને તેણી સાથનાં સુખી સ્વપ્નાંઓને છેલ્લી સલાંમ. તેણે સેજ દુખનું ડચકલું ખાધું અને બન્ને હાથે આંખો ઢાંકી દિધી.

રાતે આઠ વાગે તે આવ્યો. બહેરાંમશાહ પટેલ ફત્તેહનો વાઘ મારવાની ઢબે લાંબી લાંબી ફલંગે ખુશાલ જમશેદ બેઠો હતો ત્યાં તેની ઓફીસ રૂમમાં આની ધરાર દેતી ખુરસી ખીસાડી તે ઉપર વગર સાહેબ સલામે નફટાઇથી બેઠો અને મોટા અવાજથી શરૂ કર્યું. આ વાર જમશેદ એક ગુનેહગાર હોય તેમ ફગલા મહેો ઉંજળો બેસીજ રહયો.

"આપરે છે તે કે દોસ્ત જમશેદ, નસીબ દેવીએ આજ તુલીક તુંને નવાજ્યા કીધોછ, હવે મારી વળણ આવેલી ખુલ્લી દેખાયછ. રૂસ્તમ જસીનાનું નિર્દોષ પણું હું સાબીત કરનાર છું."

"તે કેમ?" ગળૂ ખંખારી જમશેદે પુછવાની કોશેશ કરી.

"તે એમ કે છે તે કે ખરા ગુનેહગારને પકડી આપીને."

"બોલો હું સાંભળુંછ." જમશેદ છાતીએ હાય વાળ્યા.

"હકીમજીને ત્યાં તેનાં ખાંનાં પેટીઓ ઉપર જપતીનું સીલ લગાવતાં મેં મારી નજરો નજર તે ગુનેહગારને નાણાંની ઠેલી લઇને સાંતતાં દીઠોછ." તે થોભ્યો પણ જમશેદે માથું નીચું રાખી હોઠ દાંત વચ્ચે ધરીજ રાખ્યો "તમે જાનોછ, દોસ્ત, તે ગુનેહગારને હું પકડાવવા સપડાવવા માંગતો નથી, પણ-પણ તેની દર મહીનાની મોટી આવકમાંથી મારી કમાણી ચાર ઘણી વધારી મુકવા માંગુંછ."

"પછી?"

"જમશેદ તમે બાહારથી ગમે તેવી શાંતી દેખાડો, પણ અંદર ખાંનેથી તમને હમણાં શું શું થતું હશે તે હું જાણુંછ. હકીમજીની લાલ ચટકદાર પેટી ઉપર સીલ ન કરતાં તમે તે ખોલી અને તે માંહેલી લીલી ધીંધમની મોટી કોથળી કાઢી લઇ અંદરખાંનેનાં ગજવામાં સેરવી દઈ પછી તે ઉપર તમે સીલ કર્યું અને વગર ફેકટનો નિર્દોષ રૂસ્તમ શિક્ષા પાંમ્યો" જમશેદ બોલ્યા વનાં સ્થીર બેસી રહયો.

"મને આ એજ દહાડાની આશા હતી." તે બોલતો રહ્યો "તમને ખર્ચનાં વકળા પડતી અને તમારી બ્હેરતન માચે ગત દહાડો ભરી સીવાને બીગાડેલી આંખો અને જાતના ઇલાજ મોટા ગોરા ડાકટરો પાસે કરાવવાને તમારી પાસે પુરતુ નાંણુ ન હતું. વળી મુંજાઇને પરતું તમારૂ

બાકું પણ ચાર મહીનાનું ચહડી ગયલું હતું, જે હરીમજીની કોહલી પછીથી બરાબર થઇ રહયુ એમ ના જાણતાં કે મારી પાસ પુરવારી ન હશે. લીલી ધીરમની કોહળી સાંતવાને કે બાળવાને તમે પરવાહ કરી નથી તે તમારી માની ચીઠી સાથે મેં મેળવીછ મારો પગાર મળવાની મને ઘણી અડચણ પડતી હતી એમ તમારા માયને કહીને મેં તે કોથળી મેળવીછ. જે મોકલી આપ તાં તેવણુ પોતે પોતાનાં હરફે મારા ઉપર ચીઠી લખેછ. તે ચીઠી પણ મારી પાસે સાબુત છે." તે બોલ્યો અને થોભ્યો પણ જમશેદ ચરર્યો નહી એટલે તેણે વધાર્યું " આવના નવરોજને રોજ તમારે ખભે જયારે જડજનો ઝભો પુરતાં માન સાથે ઓઢાવશે. ત્યારે તુરતજ તમને રૂસનમનો કેસ સોંપવામાં આવનાર છે. છે. જો તમે તમારી હોરમત બચાવવા ચાહતા હોવ તો ૧૦ હજાર રોકડા અને દર મહીને દોડસો રૂપીઆ મને લખી આપો કે વાત પુરી થશે.'

" અને નહીં લખી આપુ તો ? "

" તો ખરી વાત જાહેર થશે. સપલશાહ મોદીની બેટી સાથની શેદાદીને સ્વપ્નાંમાજ રાખવી પડશે, કેમકે કેસ નિકળતાંજ તે લીલી કોહળી ને તે તમારા ખ્હેરતન માની ચીઠી કે જેમાં જેન લખે છે "લીલી ધીરમની કોહળી દીકરા તે માગોછ તે મોકલાઉછ એજ રીતે મારો દીકરો જમશેદ કમાઇ લાવ્યો હતો તેમ તમે બી કમાજો " તે જાહેર કરીશ "

" જો, ચાલો સાહેબજી "અને વધુ કંઇ પણ બોલ્યા વગર જમશેદ અંદર ચાલી ગયો, બેહરાં મશાહ ઘ કાર દાંત કચકચાવતો બેસી રહયો. પણ તે જ ખ નજું બોલે કોણ આગળ ? તેનાં પેટમાં બબ ઉભરી આવ્યા. જરા વારમાં દાત્યા પીશનો તે ચાલી ગયો.

નવરોજનો તે નેક દીન આવ્યો. કોર્ટના ઘ- ભીર દેખાવડાં મકાનમાં માજસ્ટ્રેટો, જડજો, વકીલો અને બીજા ધારા શાસ્ત્રીઓનાં મોટાં ટોળાં વચ્ચે તેને ઘટતાં માન મરતબા સાથના ભાશણો સહીત તેના પોષાગ ખભાં ઉપર જડજનો ઓધ્ધો દર્શાવનારો ઝભ્ભો નાખવામાં આવ્યો. અરસ પરસ સલામીઓ લેવાઇ પછી તે તે મોટા હોલમાંથી નિકળી પોતાના સીંહાસન ઉપર જઇ બેઠો.

થાણાં જીલ્લાનું નાનું મોટું દરેક લોક, અને મુબઇથી પણ ઘણુંક તેનું ઓળખીતું અને નહી ઓળખીતું લોક કોર્ટમાં આવી બેઠું હતું. દરેક જણ તેને માન અને સલામી આપતું. પણ જમશેદ જોઇએ તે કરતાં ગંભીર ઠાવવંત, દ્રઢ મન વાળો જનેરો લાગતો. તેણુ પોતાની માનવંત, ફરજવત ગોદક ઉપર બેસી કોર્ટના દિવાનખાનામાં ચોબાજુ નજર ફેરવી, તેણે તે જોયું શું ? એક ઉમરે પુગેલી લાલ તંદુરસ્તી ભરી જરથોસ્તી બાનુ અને એક જવાંન છોકરવન વયની રૂપાળી રૂપસુંદરી, તેઓ બંને બેરામશાહ પટેલની ધણીયાણી બાઇજી સાથે ત્યાં ગભરાયલાં, બહુ ળા ચલા ઉદાશ રડમસ હાલે આશાવંત અગનારે તારા જેવી આંખોએ કાકલુદી પુર્વક તે નવા બનેલા જડજ તરફજ જોતાં હતાં

તેને લાગું કે નજરનાં ચમકારાથી તીર વાગે, તેમાં શક નહી. તેાાં ઝગરમાં તેઓની આંખોના ચમકારાથી છરી વાગે તેવા બીહામણા ઘા વાગી ચચગર થનો રહ્યો.

ધારા પ્રમાણે જડજ સાહેબને ઓળખાવવા અને તેઓને ઓધ્ધે બેસાડવાના અરસ પરસ ભાશણો પહેલાં થયાં. ઘણાકોએ અજાયબી વચ્ચે સાભંળ્યું કે જમશેદના ભાષણોમાં અગાઉ જેઓ દમ કસ કસોજ નહતો. તે થોડું ને લુખું લચ બોલ્યો. ઘણાંકો તેને સાંભળવા દુર વેરથી આવેલા તે બધાજ દીલગીર ને દિલગીરજ થયા. તેમી બધું પુરૂ થયું.

એ પછી તેને લાવવામાં આવ્યો. જવાન, તંદુરસ્તીમાં પુરો, હરતો અને ખુશાલ હાસભાર

નો ચોર કેહવાતો રૂસ્તમ જસીના, ઉતરતા બગીચાનું પુરેપુરૂં ખીલેલું તે ફુલ હતું. જમશેદનું છુગર કુદકો મારીને ગળામાં ખુપી બેઠું.!

ધારા પ્રમાણે કોર્ટનો દુભાશ્યો ઉભો થયો અને તેણે કેસની વિગત કાગળ્યાંઓ ઉથળાવી કહેવા માંડી.

"મહેરબાન સાહેબ, આ કેસની બાબદ" તે વધુ બોલતો અટકી ગયો; કેમજ જડજ જમશેદ પોતેજ ઉભો થયો અને તેણે બોલતો બંધ પડવા ઇસારત કીધી.

"જરાક સબર," જમશેદ ઉઠી ઉભો થતાં બોલ્યો. "અહીં કાંઇબી બોલાય તે પહેલાં મારે કાંઇ કેહવાનું છે."

આ વાર ત્યાં આગળથી બેહરામશાહ પટેલે પોતાનો ગુસ્સા ભર્યો ચેહેરો બાહાર કહાડી જમશેદ ભણી ડોળા ઘુરક્યા.

"નામદાર ન્યાયાધીશો," જમશેદે ખુલ્લા મોટા સવાલે બોલવા માંડયુ "આપણે બધા જાણીએ છ કે રૂસ્તમ જસીનાને અહીં શા માટે ઉભો કર્યો છ. આજ લગભગ વીસ પચીસ વર્ષની વાત ઉપર આપણાંનાં રહીશ હકીમજી. મીયાંને ત્યાં ટાંચ લાવતાં તેઓની ઠેલી ઉંચકાઇ ગઇ જે લઇ જનાર ચોર તરીકે રૂસ્તમને તે વખતે શિક્ષા થનાર હતી અને હાલ પણ તેને તે માટે શિક્ષા થનાર છે. પણ તે રૂપ્યાનો ચોરનાર રૂસ્તમ નથી. એ તદન નિર્દોષ છે ને તે તો હું ચોર છઉં. મારા ગુન્હાને માટે હું નિર્દોષ ને હેરાન થવા દઇશ નહીં.

એકે એક સાંભળનારે દમ ઉંચો ધર્યો. ગંભીરાઇથી જમશેદે વધુ આગળ લંબાવ્યુ "ખુલાસાઓ છુપાવવાની કે દર્શાવવાની કશી જરૂર કે ગરજ રહી નથી. પાપ છુપાવવાનો સબબ હું જોતો નથી. મેં જે અત્યાર આગમજ આ નિર્દોષ જવાન તરફ ગુનાહ કીધો છ, તેની ખોટ્લી તોજ્યેશ કરી હું મારો વાંક આજે કબુલું છું. સાચું કબુલ કરી દીધાથી. હું જાણું છ કે હું શુ શું ખોહવું છ. અલબત આ મારા ઓધ્ધાનો ઝબો જે દીને મે: મેળવ્યો તેજ દીને ઓ પાછો કહાડીને બાજુ મેલી દઉં છ. એ ઉપરાંત પણ એક ઉમદા મોજ તે મારા સંસારનું સુખ પણ હું ખોહવુંછ. મને સાંભળનારાઓ એવો પુરો લક્ષ્યાવનારો એકજ અઁયામ અને આ મારા માન, મરતબા મોટા દરજ્જાના સુખ કરાર સર્વેને મારે છેલ્લી સલામ કરવી પડે છે. ખોદા મારો સાહેદ છે જે એ પૈસા મેં કાંઇ મારા છવનાં કરારને માટે લીધા નથી. પણ મને તે વખતે જે વાહલું હતું તેના તંદુરસ્તી વધારવાનાં ઉપયોગમાં ખરચ્યા છે. ખોદા તમોને કોઇને બી આવી હાલત માં મેલે નહી. છેલ્લી સલામ!"

એ પછી તેણે પાતાનો ઝબ્બો ઉતાર્યો અને સાંની ડેસ્ક ઉપર મલ્યો, સીંહાસન ઉપરથી ઉતરતાં તે જોસ્સામાં બોલ્યાઃ —

"મારા પાપનો પસ્તાવો અને એ કરાર કરવાથીજ મને નિર્દોષ હું સમજી લઇશ. બીજાં બધાં સુખ કરતાં સાચ્ચુ બોલવાથી છાતીનો ખુલાસો બળી મન માકુ થાયછ તે સુખ માણસે ગોહુ ગણવુ જોઇએ." તે ધામધા પાછ[illegible] બાજુ તરફ ઉતર્યો. કળો મોટા પરડો ખસે[illegible] તે પાછળ સૌની નજરેથી ગુમ થઇ ગયો.

*   ०   *   *

એક દીવસ બાદ તે પોતાના [illegible]ગલા માંહેલી ઓરીસામા બેઠો હતો ત્યાં તેને [illegible] એક ચીઠી લાવી આપી, જેમાં આ મુજબ લખ્યું હતું.

વાહલા જમશેદ,

ગઇ કાલે મારા છલાએ તમ[illegible] ઘટતી શાબાશીઓ અને મુબારકબાદીઓ [illegible]પી; પણ તે બાદ એક કામ જે ખરાબ [illegible] લાયકનુ

મેં કર્યું તે માટે શાબાશી તમને જેટલી આપી-એ એટલી થોડી છે. એક કર્મીલાદાર માણસને તેની નિંદાનામાં તમે બાપોકાર જાહેર કર્યો અને જે પાપ તમે કબુલ કરવાનું જવાબ કબુલ કર્યું, તે બનાવથી ખચીત તે માનજો, વાહલા જમશેદ, કે તમે હમારાં ખરાં અંતકરણ પુર્વકની એહદ શાબાશીઓને લાયક થયાછો.

હમેશાની તમારી સુન્નુ.

તે આ ચીઠી ઉપર રડયો ઘણુંજ લાગણી ભર્યું રડવું રડયો કીમમતે તેને દગો દીધો નથી. સુન્નું સાચ્ચાં અંતકરણની અને તેનાં નેક કામને વખાણનારી નિકળી. અને તેનો ઓપ્યો, ગોભ્ભો સઘળું ઉતરી પડવા છતાં તેણી તેનીજ છે એ જાણતાં તેને પોતાની પસંદગીમાં છક્ક ખાધી નહતી એમ જોઇ ખોદાવંદ તાલાનાં હજાગો હજાર શુકર કરનારાં તે ગરમ આજુ રેડનો એકો.

રૂસ્તમ જસીનાને બા ઇજ્જત છોડી મેલવામાં આવ્યો.

બુઝરગ હાકીમજી ઉપર જમશેદે ત્યાર પછીથી પોતાનો પાસો અવગો પડતાં ઘણીક તરેહ જાગે ફેરશાન કર્યા હતાં, અને ૧૫૦૦ નો શુ પણ પે એટલી તેવડી રકમ જમશેદે તે ઘરડા ઉપર વે હતી, તેથી તેણે તેનાં ઉપર દાવો માંડવાથી માન સહીત હાથ ઉઠાવ્યો.

"મેડહાઉસ એટલે શું મમા ?"

સુના બાઇ સટાક પોતાના દીકરા સાથે પપેટીને દહાડે આંજના લગાર મારવા ગયાં. થોડુંક ચાલ્યાં એટલામાં મેડહાઉસ આવ્યું.

"મમા, મમા આય શું છે ?"

"એ દીકરા મેડ હાઉસ છે"

"મેડ હાઉસ એટલે શું મમા ?"

"દીકરા જેઓનું ભેજું બરાબર નાહી હોય તેજ અહિં આવે."

"ને મમા તમે કાએ શાને વરે અહિં આવેલાં !"

"શું અહિં આવેલી ! તદન ખોટું !"

"શું તમે કાવે અહિં નહિં આવેલાં ?"

"નહિરે નહિ દીકરા. કાંય ભેજું દુખવે છે ! કોણ બોલી ગયું ?"

"માયજી તમે કદી બહાર ગયલાંની, ત્યારે બધા પપાજીના દોસ્તો આવેલા ત્યારે પપાજી બધા આગળ બોલતાતા કે "મારી બૈરી તો રાન મેડ હાઉસ ગુવેલી છે." ! ! ! ! !

કોણ સરસ ?

"જોની ગઇ રાતે મને એક સ્વપનો આવ્યો. જાણે એક સાધુ આયો છ તે મને કહે છ કે તું ઘણો સારો આદમી છે ને તું પેલા પીલા સાથે હરીફાઇ કરે છ ને તેમાં તું ખોટ ખાયછ તેથિ હું દલગીર છું પણ તોમી હું તુને માંગી આપવા તયાર છું. પણ યાદ રાખજે કે હું તુને જે આપશ તેનાં કરતાં ડબલ તારા હરીફ પીલાને આપશ. હવે બોલ શું જોઇએ છ ?" બમનેં રાતના સ્વપ્નાનું જેવું અને તે બીજી સવારે તેણે પોતાની બૈરીને કહ્યું.

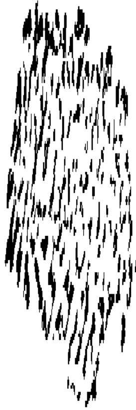
"પણ તમોએ શું માંગ્યું બમનજી ?"

"મેં તો બા કાંઇ માંગ્યું નહિ મારાં કરતાં પીલાએ ડબલ મળે ને તેની મારા હરી કરે, એ હું કેમ જોઇ શકું ?"

"હરવાયા; બમનજી તમોને એટલું બી નહિ આવડયું ? તમે એમ કહેને કે મને એક આંખે અંધરો કર ગો તે પીલાને બે આંખે આંધરો કરને. તમે તો એક આંખેથી ધંધો ચલાવને, પણ બચરો પીલો બે આંખે આંધરો હોવાથી ધંધો કેમ ચલાવને."

કહેજો માટીડાઓમાં તો ઘણીજ અક્કલ હોયછ ? તેમાનું કાઇ નહિરે !

જાલાં બ. ચીનાઇ.

કેટલાં સન્મુખ બાદ-

સ્નેહી કુંપીઓ.

"આ છબી મારા આદમીઓને બતાવવા માટે મને મારી રજા આપશો?" તેમણે બોલ્યા "ખાત્રીથી માનજો હેર બીમન, કે આ એક ઐતિહાસિક છબી થઈ પડશે"

છબી પડાઈ રહ્યા બાદ રાજાએ પોતાના ગજવામાંથી એક ડોકયુમેંટ બહાર કાઢયું 'હેર બીમન' તેમણે બોલ્યા 'તમારા કામથી હું ઘણો ખુશ થયો છું હું ધારૂં છું કે આ બીજા બધા પીક્ચર માફક મારી છબીઓ સરસ ઉતરશે હમારા તરફની પ્રેમના દાખલ આ સોનાનો મેડલ કબુલ રાખો'

આ કાગળ જે રાજાના માનુષીની તેમજ તેઓના મહારાણી અને બીજા કુટુંબીઓની છબી ઉતારી હતી જે મેડલ તેઓએ મને આપ્યો તે ઓર્ડર ઓફ હમાનેના ક-કેટાલીન-ઓફ-રમેનનો હતો પોતે જાતે તે લઈ આવ્યા અને હારો હાથ આપ્યો એ ખચીત તેઓની લાગણી હતી

હું પહેલા એક નાચીજ અને ખુણે પડેલા જેવો ફોટોગ્રાફર હતો પણ જ્યારે પેહલ વહેલા બાદશાહી કુટુંબીઓએ મારા સ્ટુડીયાની મુલાકાત લીધી તે વખતની મારી ખુશાલીનો હું ચીતાર આપી શકતો નથી મે ઘણી ન્હાની ઉમરે છબી કળાનું કામ કરવા માંડયું હતું અને ચૌદ વરસ પછી મેં નોકરને નામ ખુશનુમા દર્શાવી મનકે મે ઉપર પોતાનો ઉઘાડયો એક દિવસે વીક્ટોરીયા [illegible] અને [illegible] સુધી જણાયું કે તેઓ પ્રીનસેસ વીકટોરીયાના [illegible] તા પ્રીનસેસ વીકટોરીયા તે વખતે [illegible] [illegible] હતા પણ બાનમા તેઓ અંતર ઘણીવારથી હાથમાં ઘણો મોટો ઓરડો [illegible] કરે મને કહ્યું કે પ્રીનસેસ પોતાની [illegible] માગતા હતા અને તે માટે મારા [illegible] ધારવાનો ટાઈમ નક્કી કરવામા

મે [illegible] તે નસીબ દેવીને મારા ઉપર [illegible] થઈ ગએલી જોઈ મને અણહદ આશ્ચર્ય અને ખુશાલી પેદા થઈ, અને તે આ શાહી બાનુંની હાજરી વખતે હું બેસેલા વખતે આતુરતાથી રાહ જોતો ઉભો હું મારા ફુલ-ડ્રેસમા સજ્જ થયો હતો અને હાથમાં સફેદ ગલવઝ પેહેરયા હતા અને એક ગાડી જેને એકજ ઘોડો જોતરવામા આવ્યો હતો તે મારા સ્ટુડીયો નજદીક લગાઈ આવી અને માહેથી એક બાનુ એક બાળક, એક દાસી અને એક કોર્ટ-ડેમ આ પ્રમાણે નીચે ઉતર્યાં આ વખતે પ્રીનસેસ હતા કે જે ભવિષ્યમાં આખા જરમનીના શાહબાનુ કહેવાવાના થનાર હતા મધ્યમ કદનાં, ખુબસુરત રંગના બાલ અને બહુ સુંદર આંખોનો બહુજ નાજુક ચ્હેરો તેઓ ધરાવતા હતાં, તેઓના એકજ હાથમાં એમનો [illegible] હતી ઘણોજ નમ્ર મધુર હતો તેઓએ મને કહ્યું,

'હેર બીમન, હું મારા ન્હાના બાળક બેગમને મારી સાથે લાવીછ' તેમણે નર્સના હાથમાં ઉંચકાએલા તે બાળ બચ્ચા તરફ હસીને જોતાં કહ્યું અને તે ખુબસુરત-ન્હાના કાઉન પ્રીંસ મગન થઈને રમવા 'હું હમારી બન્નેની છબી પડાવવા માગું છું હું આશા રાખુ છુ કે તે સારી પડશે હું મારા પતીને એક અજાયબી ભરી ભેટ દાખલ તે આપવા માગુ છુ"

તેણી એક માનેતુ જમ્મર શાહજાદી જેવી બીનતુર લાગતી નહી તેણે ઘણીજ મીઠી નમ્ર ન્હેરેચદીહતી [illegible] 'તાંટીંગ' વગેરે મરે મેવુ ગોઠવ્યુ અને મે પેહેલા તે ન્હાના શાહજાદાની એકલી છબી ઉતારવા માંડી હાલના કાઉન પ્રીંસ પોતાની આવી જવાન ઉમરે જો એવા રમતિયાળ અને મસ્તીતોફાનના શોખીન છે તો સાત મહીનાની ન્હાની ઉમ્મરે તેમણે કેટના અળકચાળાથી ભરપુર હોવા જોઈએ તેનો ખ્યાલ કરી શકાશે ખુરસી ઉપર બેસાડતાંજ તે ન્હાના બુધવાએ ખુરસીમાં ગોળ ગોળ ફરવા માંડયું આગળના તાળીને આ આ-ઉછ કરવા માંડયું ને ખુરસી ઉપરથી ગબડી

ખાઇ જવા જેવો વખત આવ્યો. મેં તેનું ધ્યાન કેમેરા તરફ ખેંચ્યું કે અંદરથી પક્ષી ઉડીને બ્હાર આવશે પણ તેથી તો તેણે નીચે ઉતરીને કેમેરા ખેંચી કાઢવા ધાર્યું ! અંતે તેની બાદશાહી આવનાર હાથમાં ધુંધરો લઇને કેમેરા નજદીક ઉભી અને જ્યારે તેણીએ તે વગાડ્યો અને ન્હાના શાહજાદાએ એક પગ તે જોયા કર્યું તેટલાં મેં તેની છબી લઇ લીધી. ત્યારબાદ પ્રીનસેસ પોતાના બેટાને ખોળામાં લઇને બેઠાં; તેવણની સાહેલીએ તેવણના બાલ સરખો ગોઠવ્યા. ગુંઠણ ઉપર બેસીને ડ્રેસમાંની કરચલી તદન સરખી કીધી.

"મારા બાલ બરાબર છે કે ?" તેવણે મને પૂછ્યું. "અને જુવેની મારે ઘણું હસવું નહી જોઇએ."

બધા મળીને મેં પચીસ કાચ જુદી જુદી ઢબે ઉતાર્યા અને પોતાને મકાને તૈયાર કરીને દરેકની એક એક કોપી લાવવા તેવણે મને કહ્યું. જ્યારે પાછળથી હું તેણીને મકાને ગયો ત્યારે તેણીએ માંહેથી થોડ જાતની પસંદ કીધી. તેણે મને કહ્યું કે જે સબીમાં તેણીનો ચ્હેરો હસતો જણાતો તે સબી માત્ર તેવણનાં કુટુંબ માટે રાખવા તેવણના ધણીનો હંમેશ કાયદો હતો. અને જેમાં તેવણ ગંભીર ટેકવાલા દેખાતા તે સબીઓ જાહેરમાં દેખાવ હતી. તેણીએ ત્રણ કોપી ચૂંટીને મને આપી કે જાહેરમાં તેની કોપીઓ વેચવી. તેમાં તેણી ઘણીજ રોબદાર દેખાતી હતી. મેં પાછળથી જાણ્યું તેમ નામદાર કયસર જે છબી જાહેરમાં મુકવા માંગતા તેમાં તેવણ ઘણુંજ દમામી હુકમ કરતી ઢબે સત્તાવાન દેખાવે બેસતા. તેવણના ધારવા પ્રમાણે સહેજથી હસતો ચ્હેરો રાખવાથી તેવણનો દરજ્જો હલકો થતો.

એકવાર એક બાદશાહી કુટુંબની છબી ઉતારી કે પછી મને બીજા રાજકર્તા કુટુંબના તેડાં આવવા લાગ્યાં અને અમીર ઉમરાવોની આદ્રીનું તો પુછવુંજ શું પડે. નોરડરનેની સીઝન સપટેમબરમાં પુરી થઇ કે મેં બરલીનમાં મારો રહુડીઓ ખોલ્યો. ડીસેમબરમાં મને કાઉંટ મીરબૅક તરફથી પેગામ મળ્યો કે મારે બાદશાહી મકાનમાં પોટસડામ ખાતે જવું. બરાબર અગીઆર વાગતે હું ને દમામી મહાલ આગળ જઇ પુગો. અલબત મારો મદદનીશ મારી સાથે હતો. પ્રીનસેસ હસતે ચ્હેરે મારી આગળ ચાલી આવ્યાં.

"મારી સાથે પડોશના રૂમમાં આવો ત્યાં વધારે ઉજાસ છે" તેવણ બોલ્યાં.

ત્યાં ખુલ્લા ઉજાસમાં બારી નજદીકના સોફાની ઉપર ન્હાના ભાગ્યશાળી સાહેબજાદાને લેટાવેલા હતા. તેના આંગ ઉપર કશુ ન હતું અને અને તે ભરેલું તનદુરસ્ત બદન કુદરતની ખુબસુરતીનો એક ઉતમ નમુનો રજુ કરતું હતું.

"મારા બેટાની હું છબી લેવાડવા માગું છું. મારા ધણીને ક્રીસ્ટમસની બેટ દાખલ તે આપવા ધારૂં છ. નાતાલ પહેલાં તમે તે તૈયાર કરી ચુકશો ?"

મેં હા કહ્યું.

બારીની બહારથી લટકતાં ઝાડનાં લીલાં પાંદડાં જોવામાં પેલા ન્હાનાજી એટલા મશગુલ હતા કે આ વખતે સબીઓ ઉતારનાં પારસ તેલ નહી ઉતર્યું. જ્યારે હું ફોકસ ગોઠવતો હતો ત્યારે પ્રીનસેસ મારા સાથ વાતે [illegible] ગોઠ બરલીનમાં મેડમ એડીલીનાના પેટીનું [illegible] બાજુ જોમ આવેલાં તેને લગતી વાતો ચલાવી તે પાછ એ "પ્રીમા ડોના" ને ગાતી સાંભળ શાનસીમી મળી હતી કે તે તેણીએ પુછ્યું વાર મેડમ પેટીની સબી ઉતારવાને [illegible] શાળી થયો છે, નામદાર " હું બોલ્યો [illegible] ગિલા માં તેવણે મને પરફોરમન્સની એક ટી[illegible] એક આપી હતી. નામદાર, તે વખતે એ લખ્યું હતું. મને ગળુસો માર્કની એક્ર થયા [illegible] બસો રૂપિયા) પણ મેં તે ટીકીટ [illegible] તેને ઘટતી થા નહી અને હું ખુદ પોતે પેટીને સાં[illegible] આપી; પણ તે

"તમે વાજબી કીધુ. હેર" [illegible] સેસ બોલ્યાં. પૈસા કરતાં હુન્નર [illegible] કુને લાયક.

વાનો છે, અને પેટીની જોડી મળવી મુશ્કેલ છે. તમે ઘણુ વાજબી કીધું કારણ પૈસાતો બીજી રીતે તમે મેળવી શકો "

જ્યારે આઠ સીટીંગ પુરા થયાં ત્યારે તે નામદારે મને કહ્યું કે મારે ત્યાં જમીને જવું. મેં જોયું કે તે મારે આગળથી વરદી અપાઇ ગઇ હતી કારણ શાહના મીલીટરી ઓફિસરો જમવાના ઓરડામાં મારે માટે અને મારા મદદનીશ માટે જમવાની ગોઠવણ થઇ ચુકી હતી. પ્રીનસેસ તે પીક્ચરોથી એટલાં ખુશ થઇ ગયાં કે મને બાર ડઝન કોપીઓની વરદી આપી અને દુકાનમાં પ્રજા માટે વેચવાની બંધણી આપી એમ જાહેરમાં વેચવા મને પુષ્કળ નફો ઉપજતો પણ મારાં બધાં બાદશાહી ગ્રાહકોને હું કાંઇભી ખાસ ભાવ ચાર્જ કરતો નહી. મારા હમેશનાં લખેલા ભાવ મુંગે મોહડે સુકવાતા.

૧૮૮૫ માં બેવેરીયાની દરબારમાં રોયલ ફોટોગ્રાફર દાખલ મારી નેમણુક કરવામાં આવી. તેની મતલબ કે મારે કુટુંબના કોઇતીબી ખાહેશ પરે તેઓની છબી ઉતારવી. વળી દરેક બ જુદી બાદશાહી પરોણાઓ ત્યાં આવતાં તેઓની છબી લેવાની પણ મને સોંપાતી. ૧૮૮૭ માં જર્મન દરબારના રોયલ ફોટોગ્રાફર દાખલ જાહેર ...ને મને નેમવામાં આવ્યો તે વખતે તેઓ ...ડીએ આવ્યા હતાં અને મારૂં પહેલુ ...ણી ગ્રાહક પ્રીનસેસ તે હવે આપાં જર્મન ...ન મદાર કયસરીન થવા પામ્યા હતા ...મ વરસના અરસામાં હુ નીચલી દરબારો ...ફરનો ડીપલોમાં મેળવવા પામ્યો. સ્પેન ...ન રાણી ઇટાલીના રાજા રાણી, બેવેરી ...જા લીઓપોલ્ડ, બલગેરીયાના ઝાર ...ડ અને બીજી કોઇ વીસેક ડ્યુકસ ...ો તે જુદી.

...યાની લોકપ્રિય રાણી જેવી એક ...ક દાખલ પ્રખ્યાત છે અને જેણીનું ...ાયક વર્ગમાં " કારમેન સીલવા" ...હુર છે તેણીની સખીઓ પણ મેં ઘણીવાર ઉતારેલી છે. આ બાદશાહી બાનુ ઘણાંજ બાહોશ મનની છે અને એમની સાથે વાતો કરવી તે બે ઘડી મોજ સમાન છે.

મને ઘણીવાર પુછવામાં આવ્યુંછ કે એક આર્ટીસ્ટની નજરે યુરોપની કઇ રાજવંશી બાનુને સૌથી ખુબસુરત ધારૂંછ. હું કહુંછ કે શરીર રચના તરફ જોતા સ્પેનના રાજાની બેન ઇનફેનટા યુલાલીયા ઓફ સ્પેન સર્વથા સુંદર કહેવાઇ શકાય મેં તેણી અને તેની બેન ઇનફેનટા ઇસાબેલાની ઘણીએક સખીઓ ઉતારીછ.

રાણી હેલીના ઓફ ઇટલી સર્વેમાં ફેશનેબલ બાનુ દાખલ ઓળખાઇ શકાય. તેણી રમતીયાળ અને બચ્ચાં જેવા દોડધામી સ્વભાવની છે. પોશાક બાબતેનો તેણીનો શોખ ઘણોજ શ્રેષ્ટ છે. સર્વથી મે કિંમતી લમોવી તેણીનો ડ્રેસ બનાવેલો હોએછ, પર તુ તેણીને ઘરેણા પહેરવાનો શોખ નથી. સખી પડાવતી વખતે તેવણ બેશુ કોટનઠીક ચલાવેછ. પોતાના હાથમા ચાંદીની નાની આરસી લઇ સખી પડાવવા પહેલા તેમાં પોતાના ચ્હેરાને તરેહવાર વળણ આપીને તપાસી જોએછ, પછી પોતાના બન્ને બ ચપટી વચ્ચે પકડી રીધ્ધા દોરવા જાએછ. ડ્રેસ ઉપરથી તમામ કરચળી દુર કરછ અને પછી મને પુછી જોએછ

" મારા બાલ બરાબર છે કે ! "

મારે અત્રે કહેવું જોઇએછ કે જ્યાં સુધી બાદશાહી બાનુઓ પોતે મારી સાથે વાતો કરતી નથી ત્યાં સુધી હુ પોતે ચુપ રહુંછ, અને મેં એટલું જોયુછ કે દરબારમા જેના તાઝીમ તવાઝો તેઓ તરફ જાળવવામાં આવેછ તેથી તેઓને પેલેસની બહાર ગમતી નથી તેઓને છુટથી ભેળાવાનું વધારે ગમે છે. "મેહરબાની કરીને મને કહેજો કે મારા હાથ બરાબર ગોઠવાયાછ કે અને મારા બાલ બરાબર છે કે " રાણી હેલીના મને પુછતાં " તમુને જે સલાહ આપવી વાજબી લાગતી હોય તે જરૂર આપશો એવી હું આશા રાખુછ. દેખાઇતુ હતુ કે રાણી પોતાની સખી ઘણી

સુંદર જોવા ઇચ્છતા હતાં અને તેવી પોતાની ખાહેશ તેવણ ખુલ્લી રીતે બતાવી આપતાં હતાં.

રાણી હેલીના પછી જે ઘણીજ ખુબસુરતમાં એક પ્રીનસેસ છે. તે ઓસ્ટ્રીઆની એમ્પરરની બેટી પ્રીનસેસ ગીસેલા છે જેણી બેવેરીયાનાં પ્રીનસ લીઓપોલ્ડની પરણેતર થાએછે. ક્રીસ્ટમસ ઉપર પોતાના વ્હાલાંઓને સખી ભેટ દાખલ આપવાનું બાદશાહી કુટુંબીઓને ખાસ ચેટક હોએછે અને તે મતલબે એકવાર એ બાનું મારા સ્ટુડીયોમાં આવ્યાં હતાં. હું તેણીને જોતાં સાથે છક થઇ ગયો. સનોબરનાં ઝાડ જેવી સીધી નાઝુક અદાભરી ને ઘણુંજ મીઠા હસતા ચ્હેરાની તે બાનુ હતી. તેણીએ ઘણો કિમતી લેબાસ સજ્યો હતો અને કમરનો ઘેરાવો તમારા બે હાથેના આંગળામાં આવી રહે એટલો નાજુક દેખાતો. તમામ યુરોપમાંની બાદશાહી ખાનદાનની બાનુઓમાં પ્રીનસેસ ગીસેલાની કમર નાજુક રમકડાં જેવી ન્હાની છે.

સ્પેનના રાજા આલફોનઝોની માતા રાણી ક્રીશ્ચિએનાએ એકવાર મ્યુનીચમાં ઘણા દિવસોલાંગી હાજરી આપી હતી. આ રાણી વિધવા છતાં ઘણીજ શોખીન છે અને ફરવા હરવામાં તેમજ મોજમજાહમાં તેણી ઘણો વખત રોકી રાખેછે. જ્યારે બી જોશો ત્યારે આ સ્પેનીસ રાણી નાટકો કે સીનેમાની મુલાકાત લેતી ને લેતી એમની વાતોબી ઘણીખરી નાટક ઉપર મુજાહેમતનીજ સાંભળશો.

બેવેરીયાની રાણી મેરીયા થેરીસાને જ્યારે હું જોઉંછ ત્યારે મને હંગેરી મુલકની રાણી ઇલીઝાબેથની યાદ આવેછે. આ હંગેરીયન રાણી ઇલીઝાબેથ પોતાની અતિશ્ય સખાવતી રીતભાતથી મશહુર થઇ ગઇ છે અને તેના માટે એક દંતકથા કહેવાએછે કે તેણી પાસ જે નાણું આવતું હતું ને તેણી સખાવતમાં કાઢી આપતી. એકવાર તેણી નાણાંની ભારી થેલીઓ લઇ આવાંજ કાંઇ પરદુખભંજન કામે મહેલમાંથી બ્હાર નીકળી તે વખતે તેણીનો બાદશાહી ધણી સામે મળ્યો. રખે રાજા તેણીના એક ઉદાર પણા માટે ઠપકો આપે તેના ગભરાટમાં તેણી વડી તેટલાં આ કાશી બાપના ચમત્કારથી નાણાની થેલીઓ ફુલના ગજરાંમાં ફેરવાઇ ગઇ અને રાણીની એ બાજુ ફુલની છુટી થઇ રહી? બેવેરીયાની રાણી મેરીઆ થેરીસા ઘણીજ ઉદાર વૃતીની બાનુ છે અને તેણીના સખાવતી કામોમાં તેણીનાં ધણીનો પુરેપુરે ટેકો છે અને બેવેરીયાનુ આ રાજ કુટુંબ જોડું પોતાની સખાવતો માટે મશહુર છે. પોતે રેડ ક્રોસ સોસાયટીનાં મેમબર છે અને એકવાર મારી પાસે સખી ઉનરાવસા આવ્યાં ને કહ્યુ, "હેરબીમન હમે રેડ ક્રોસ સોસાયટીની મદદ માટે એક ફેનસી બઝાર ઉભુ કરનારાં છૈયે. તમે હમુને મદદ કરી શકશો? બઝારમાં આવીને સખીઓ ઉતારશો?" મેં તુરતજ નમીને કહ્યું કે તેમ કરવામાં હું પોતાને માન મળેલું સમજીશ." ત્રણ દિવસ સુધી મે તે કામ કર્યું. અલબત એક પાઇબી ચાર્જ કર્યા વગર, કારણ તે સખાવની કામ હતું. ચોથે દિવસે રાણી પાછાં મારા સ્ટુડીઓમાં આવ્યાં "હુ ખાસ તમારો આભાર માનવા આવીછ, હેર બીમન" તેવણ બોલ્યાં. "તમે ઘણું સરસ કામ બજાવ્યુંછ એવાં લાયક કામો માટે પઇસા જેવી તુચ્છ બદલો મેળવવાનું કરતાં ભલી દુવાઓ મેળવવાનું તમે પસંદ કીધું તે જોઇ હું ઘણી ખુશી થઇ."

સ્પેનના રાજાના મામા પ્રીન્સ [illegible] લડવીગ ફરનાનડી તે એક ઘણા બાહોશ તબીબ છે અને પોતાને ખરચે તેઓ મ્યુનીચમાં એક હોસપીટલ ચલાવે છે. એકવાર પોતાની સખી ઉનરાવનાં તેવણ વાતે બેઠા કે તબીબી તેવણ સર્વમાં ઉત્તમ હુન્નર દાખલ ગણેછે. બાદશાહી કુટુંબમાં જન્મવાની ખુશાલી કાંઇ [illegible]ી. ખરી મોજ તો કાંઇ ભલા કામમાં રોકાવા[illegible] મળેછ." હું ધારૂંછ કે પ્રીન્સ કુદરતી જન્મેલ[illegible] તબીબ છે, કારણ તેવણને જે રીતે ડાકટરી [illegible] રસ લઇને વાતો કરતાં આપણે સાંભળયેછ તે ઉપરથી આપણ

ને અનુમાન કરી શકીએ કે તખ્તીખી વિદ્યા તેવણનાં લોહીમાં પસરી રહેલો છે. તેવણ ઉંચા, કદાવર અને મજબુત બાંધાના છે અને આંખો એક કવિના જેવી સ્વપ્નવત દેખાએ છે. તેવણ પોતાની મે ટાપની મોજ એક કોરે મેલી રૈજનાં સેકડો દર્દીને પોતાને હાથે જાતે દવા શરૂ કરેછ

એકવાર ગ્રેન્ડ ડયુક લડવીગ બપોરના વખતે મારા સ્ટુડીઓમાં ધસી આવ્યા, "હેર બીમન" તેવણે હસીને મને કહ્યું. "સ્મોક કરવા માટે મારું ગળું સુકાઇ રહયુંછ જરા અહીં બેસીને સીગાર પી શું?

યુરોપમાં બાદશાહી ખાનદાનીઓ કદીબી રસ્તા ઉપર સ્મોક કરતાં નથી કારણ તેમ કરવા થી તેઓને દરજ્જો હલકો થવાનો સંભવ રહેછ.

"ખ્શ્તીતાજ ગ્રોર એકસલન્સ" મે નમીને કહ્યું અને પ્રીન્સે એક ગાદીની ખુરસી ઉપર અઢેલાઇ સીગાર નો ધુવો કાઢવા માંડયો

એકવાર પ્રીન્સ લીઓપોલ્ડ પોતાના ન્હાના ચ ર વરસના પુત્રા પ્રીન્સ રૂપર્ટને મારા સ્ટુડીયો માં લઇ આવ્યા. મારો બુચો જે તે વેળા ત્રણ વર્ષનો હતો તે એક ફાંકડી રંગેલી લાકડી સાથે રમતો હતો. તુરતજ પેલા નાનાં શાહજાદા તરફ ધ્યાન ખેચાયું અને દોડી આવી મારા છોકરાના હાથમાંથી ઝુંટાવા માંડી. બન્ને વચ્ચે થોડાક વખત ખેચતાણ ચાલી પણ પેલા ગોળ ગોળ દડા જેવા ગાલેવાળા ન્હાના શાહજાદા પોતાના જોરમાં ફાવ્યા. અને જ્યારે મારા દીકરાએ રડીને સ્ટુડીયો ગુંજાવ્યો ત્યારે ન્હાનો પ્રીન્સ લાકડી ઉચકીને ફતેહથી સામો ઉભો.

"તારે એ લાકડી પાછી આપવીજ જોઇશે." તેના બાપે કહ્યું.

તે ન્હાના પોયાંએ ઓય રડી દે તેવો ચહેરો કીધો.

"ના, રહેવા દે, બાપુ રહેવા દે! નકામી છબી બગડે! હસને મ્હેરબાન રહેવા દે." અને તેના આં... નાખતી કીધી એટલે શાહજાદાજી ખુબ ગેલમાં આવી ગયા અને મે તેજ ઘડીએ તેની છબી ઉતારી લીધી.

જ્યારે ઘર જવાનો વખત થયો ત્યારે પ્રીન્સ લીઓપોલ્ડે પોતાના બેટાન હાથમાંથી લાકડી લઇ મારા બુચાને આપી પણ તે જોઇ તે ન્હાના શાહજાદાએ પોતાના બટુકવા હાથોના મુઠ્ઠા આંખોમાં ખોસીને ડચકાં ખેંચવાં માંડયાં, અને પાસે પડેલી ખુરસીનાં નીચલાં પાઈયાને ધાંસવર લાતોથી થેકી કહાડયું આ વખતે હું મારા બેટાને સમજાવીને નજદીક લઇ આવ્યો "તમે લાકડી લેવો" મારા બુચાએ કહયું અને જો કે મે અને પ્રીન્સે જોઇ લીધું કે મારો પોયો ઓય છોડી દે તેવો હતો છતા તેણે જે હીમ્મત ટેકવી પોતાની લાકડી આપી દીધી તે જોવા લાયક હતું.

બે ચાર દિવસ પછી એક ઘણી મોંઘી સુંદર લાકડી પ્રીન્સ તરફથી મારા બેટા માટે ભેટ આવી.

બેવેરિયાનાં પ્રીન્સેસ થેરીસા એકવાર મારે ત્યાં છબી ઉતરાવવા આવ્યા, તે વખતે તેવણ તરતનાંજ અમેરીકાની મુસાફરીથી પા છાં ફરેલાં હતાં. તેવણ બેવરિયાના રાજાના બેન થાએછ અને યુરપની બધી શાહજાદીઓ માં એક ઘણા વિદ્વાન અને હુસ્યાર બાનુછે. તેવણના વીચારોની મહત્વતા ઉપરથી કાઇબી તેવણની મગજ શકિતની મોટાઇનું તોલ કરી શકે. તેવણે કેટલીક ચોપડીઓ લખી છે. પોતાની આ છેલ્લી મુસાફરીનું બ્યાન તેવણ મારી આગળ આપવા લાગ્યાં. ન્યુયોર્ક, સેટ ફ્રાનસીસ્કો ફરી આવ્યા હતાં.

"અમેરીકન શહેરોમાં હું સૌથી ઉત્તમ ન્યુયોર્ક ધારૂંછ!" તેવણ બોલ્યાં, "એક તદન રાક્ષસી શહેર કહે તો ચાલે. એની હદબાહાર ની મોટાઇ આપણને ગભરાટવી સ્તબ્ધ બ નાવી મુકેછ. ત્યાં તમે યુરોપ્યન જીંદગીની જાતજાતની કળાઓ જોશો. તર્ક શકિત અને વીચાર શકિત માટે અમેરીકનો દુન્યામાં મશ

હુર થયાછે તેમાં નવાઇ નથી. બચ્ચીત, યુનાઇટેડ સ્ટેટસ ચાલતે દહાડે તમામ દુન્યામાં સર્વેથી બળવાન મુલક થઇ પડશે. ધંધામાં તે કુલ દુન્યાની હરીફાઇ કરી શકશે. હેર બીમન, મને અમેરીકન બાનુઓ ગમેછે. તેઓ આપણાં જેવા બહારથી ડોળઘાલુ કે ફોકટ ટેકમાં રહે તેવાં નથી. તેઓ ભોળાં ને મીલનસાર છે. તેઓમાં ખરેખરાં ભેજા છે અને તે કેમ ખીલવવાં તેની તેઓને સારી તક મળેછે. તેઓનો દેખાવ જો સારો હોઇ શકતો નથી તો પોશાકની અને બોલવા ચાલવાની ઢબછબથી તેઓ ખુબસુરતી બતાવી શકેછે. હેર બીમન, મને બધાં શેહરો કરતાં અમેરીકાનાં ઘર માંડીને હંમેશાં રહેવાનું વધારે ગમેછે."

પહેલાં જે રીતે મને બાદશાહી ખાનદાન વાળાંઓને મળવા જતાં ઓશક અને ગભરાટ થતો તે રહેતે રહેતે બીલકુલ નીકળી ગયું અને રાજા, રાણી, પ્રીન્સ, પ્રીન્સેસ કે શાહ કે શાહ બાનુ વગેરે મારા રોજીંદા મુલાકાતે આવનારાં થઇ પડવાથી હું ઘણા એખલાસથી તેઓ સાથે વર્તવા લાગ્યો. હું એટલું જોઇ શક્યો કે તેઓ સાધારણ આદમજાત જેવાંજ છે અને દરબારી તઝીમનવાજાથી દુર થતાં તેઓને સહાઉ અને મીલનસારી પણું વધારે લાગ્યું. જો રાણીઓને, તેઓનો ઘર ખટલો એક ઘર ધણીઆણી માફક ચલાવવાને સોંપાયું હોયતો હું ધારૂંછું કે બીજી પરણેતરો માફક તેઓ પણ ખાંડ અને મટનના ભાવ કે કાંદા પટેટાની કીમતની ગણત્રીમાં મશગુલ થઇ જાએ. પણ તેવાં કામોથી તેઓને બકાત રાખવામાં આવે છે. એટલે માટે આગે હવે જોશો તો પ્રીન્સેસો નવી પારીસની ફેશન પ્રમાણેના પોતાના નવા પોશાક પાછળ રોકાઇ રહેશે તો પ્રીન્સેસો નવી નવી બ્રાન્ડની સીગારોમાં મગજ રોકી રાખશે. કેમેરા આગળ સારો દેખાવ કરવા બધા આતુર રહેછે. અને તેમાં આ રાજકર્તાઓ તો ખાસ જાહેર ઉપર સારા છાપ બેસાડવા માટે સારી છબીની કાળજી ધરાવે છે.

બધાઓમાં હું કયસર વીલહેમ માટે જુદુંજ મત ધરાઉંછું. બધા રાજા પ્રીન્સોની મુલાકાત મારાં મગજમાંથી ખસી શકેછે પણ નામદાર કયસરની એકલા મુલાકાતની અસર મારાથી ભુલાતી નથી. કયસર કુલ દુન્યા ઉપર સત્તા કરવાને જનમ્યા હોય એવા તેઓના હાવભાવ અને દમામ તદન કુદરતી છે. દરેકને હોકમ કરવો એજ તેઓનો નીયમ છે. મારા કેમેરાની સામે બી તેઓ કોઇબી દહાડો મારી સલાહ લીધી નહી પરંતુ પોતે પોતાને ગોઠવતા. એવણનો ચેહરોજ ગુવાહિ આપેછે કે એવણ એક War—Lord જેવા છે. જરમન દરબારનાં ફોટોગ્રાફર દાખલ રહીને ઘણીક વાર દરબારમાંથી તેડું આવ્યુંછે અને તે બધો વખત કયસરે મારાં હોટલ બીલો ચુકતે કરવાની પોતેજ હઠ લીધીછે.

જો કે એ જોડું તદન સુખી છે, છતાં દુન્યામાં એકમેકથી ઉલટા ખાસીયતનું બીજું જોડું એવું કવચીતજ જોવામાં આવશે. કયસરીન મીઠાં, નમ્ર, દયાળુ અને જરાબી ધામધુમ વનાના સાદા છે. તેઓ ધીમા સુરીલા [illegible] કરતાં હલકે વાતો કરેછે જયારે કયસર તાર[illegible] ઝીણું રે[illegible]થી હુકમ કરતી ઢબે બોલેછે. કયસ[illegible]ની છબી પડાવતી વખતે એકાદી [illegible] લડવીંગ થોડાંક ફુલના સણગાર સાથે પડાવે [illegible] મીઆ. છે કયસર પોતાના ચાંદો, ઈલ્કાબો, અ[illegible]માં એક જેટલા કદના માલાઆનના વાટીએ[illegible]ી સર્વ દીઓ છબી ઉતરાવતા નથી. [illegible]ન તેવણ

એકવાર કયસરીન પોતાની બે[illegible] સાહજાદી [illegible] ઉતરાવા માટે ત્યાં આવ્યાં. આ [illegible]ી. ખરે ડકી બેટી ગએજ વર્ષે ડયુક ઓ[illegible] મળેછે. સાથ પરણી ગઇછે. સાથે એક [illegible] તબીબ છે વેલાં. તેવણે શાહજાદીનાં બાલ ન[illegible] રસ લઇ કયસરીન માતાએ પોતાની બેટી[illegible]થી આપ

ડ્રેસની તમામ કરચલીઓ સાફ કીધી. "હું મારી બેબીની ધણી સુંદર છબી ઉતરેલી જો વા માંગુછ" તેવણ બોલ્યાં. અને ધણા એક રૂપાળાં પછીથી તેં છબી ઉતારી.

જે ક્ષેત્રો છબી નામદાર કયસરની મેં લીધી તે હું કદીબી ભુલીશ નહિ. મને તાકી દથી તેડું ગયલું કે મારે એકદમ બરલીન હા જર થવું નામદાર કયસર થોડીક શીટીંગ્સ મને આપનાર હતા. તે વખતે કયસર બે જાણીતા ચીતારા સનમુખ પોતાનું ચીત્ર ચે રાવતા હતા જે માહેલો એક ફ્રુલીશમન પોતે હતો અને બીજા આરટીસ્ટનું નામ મને યાદ નથી. મારા ત્રણ મદદનીશો સાથે હું પેલેસમાં ગયો પહેલાં પાંચ મીનીટ બહારના એક ઓરડામાં હમુને થોભવું પડયું. પેલા બન્ને ચીતારાઓ પોતાનાં ચીતારના તખ્તા આગળ ગોઠવાઇને બેઠા હતા. દરવાજો ખુલ્યો અને હંગેરીયન હુશારમના પોશાકમાં મજ થએલા અંદર આવ્યા. પોતાનું સર દમામથી ઉઠાવી રાખી તેવણ મીલીટરી કદમે ચલી આવ્યા તેવણની હાજરીએ વિજલીક અસર ફેલાવી મુકી, અને હમે સર્વે સ્થીર થઈ ઉભા.

"ગુડ મોરનીંગ, ગ્રુદસ્થો," તેવણ બો લ્યા. તેવણનો હલક હુકમ કરતો પણ ખુશ્યો હતો. તેવણના હાવભાવમાં લશકરી ઢબ ઢબ દેખાતી. તેવણની નજર ગોયા હમુને ખાઇ જતી હોય તેવી સીધ્ધી અને પેગી નીકલે તેવી હતી. જ્યારે કયસર વાતો કરેછ ત્યારે તેવણ આપણા સનમુખ સીધ્ધી રીતે ટીકયા કરેછ અને તમુને તુરતજ એમ લાગે છ કે તેઓ ગોયા આપણું મગજ વાંચી લેતા હોય.

"ફ્રી ફોટોગ્રાફર ક્યાં છે?" તેવણે પુછયું.

હું નીકલી ગયો.

"ક્યાં ઉભો રહેવરા, ઉજાસ કઇ બાજુએ પરદો આવેછ?" ગોયા પોતાના લશકરને તેવો કમાનડીંગ ઓફીસર હુકમ કર તો હોય તેવા અવાજે કયસરે મને પુછયું.

મેં જગા બતાવી

કયસર ત્યાં ઉભા રહયા, તેવણ કોઇબી દહાડે બેમીને સમી પડાવતા નથી; એવણના ગન પ્રમાણે તેમ કરવું દરજ નથી ઉતરતું છે. બધાંના માથા પર દમામથી ઉભા રહેવું તેવણ ને પસંદ છે. ઘણીજ સતાવન ઢબે ઉભું રહી દમામી ચહેરો બનાવનારી છબી તેવણ પસંદ કરેછ. કેમેરા સનમુખ ઉભા રહેતા તેવણનો પહેલો વિચાર એજ છે કે તેવણની મગીથી તેવણના લશકરીઓ ઉપર કેવી અસર થશે અને તે ગીચારથી તેવણ કુદરતી ઘણો દમામી ચહેરો લાવી શકે છે. બીજો વીચાર પોતાની પ્રજા ઉપરની અસરનો છે અને તે માટે તેવણ સાબેરી ક્રિમનની રીતીઓ વાળો ઝળકતો હાથ ખુલાસાથી આગળ ધરે છે. બારી આગળ બેઠા બે ચીતારાઓના "હડસ" ગોઠવા-એલા હતાં એટલે મારા "ફોકસ" ગોઠવવામાં મને હરકત થવા લાગી અને તે કયસરે તતકાલ જોઇ લીધુ

"મીમન નવરસ થઈ ગએલા દેખાય છે" તેવણે કહ્યું, "ગ્રદસ્થો." તેઓ પેલા ચીતારાઓ તરફ ફરીને બોલ્યા "ફોટોગ્રાફર માટે જગા કરો."

તેઓ તુરતજ ખસી ગયા અને મેં ફોકસ ગોઠવ્યો અને મારા ત્રણે મદદનીશો સાથે મારા થી જેટલું બની શકે એટલી ઉતાવળથી મેં મારૂં કામ આટોપવા માંડયું.

કયસરે એક પછી એક રીતે પોતાની ઢબ છબ બદલવા માંડી. કેવી રીતે ઉભું રહેવાનું તે માટે તેઓએ આગળથી વીચાર કરી રાખેલો એ દેખાઇતું હતું. કેમેરાની સામે પણ તેવણજ મા સ્તર જેવા હતા. બીજાના ફોટોગ્રાફીની હુન્નર મ ઢીનો કયાંબી ઝાંખી મારી નાખે તેવી તેવણ ની હુન્નર બાબેની સમજદાર રીતભાત હતી. દરે

ક કાચ સેવાતી વખતે અને પેતાની ઢબછબ બદલતી વખતે તેવણુ પોતાની મુછના આંકડાઓના છેડા ચમટીમાં મસલીને ઉંચે ઉંચકતાં અને ખુલ્લું હતું કે પોતાની જરમન મુછના આંકરાતી દમામી બતાવવા માટે તેવણુ ઘણા આતુર હતા.

પણ જે રીતે તેવણુ પોતાના "પોઝીસ" બદલતા તે એટલા તો ઝડપથી કરતા કે હું ગભરાઇ જતો.

"ઓલ રાઇટ, આગલ ચલાવો, બીમન" બસ અવ્વાજ સખુનો તેવણુ બોલતા અને તેટલાં તો બીજી રીતની ઢબઢબ બદલી નાંખતા. મારા ત્રણે મદદનીસો એકે પગે હતા અને વિજલીની ઝડપે મને એક પછી એક કાચ તેઓ સપુરદ કર્યે જતા.

"બસ"! છેવટ તેવણુ બોલ્યા. ચાલીસ મીનીટના અરસામાં મેં પાંત્રીસ જુદી જુદી ઢબની સબી ઉતારી હતી. જાણે હાલતાં પીકચરો જેટલી સફાઇ અને ઉતાવલે કામ થયું હતું.

"હું ઇચ્છું છ કે જેવી મને જોઇયેજ તેવી સબી પડશે" તેવણે તોરથી કહ્યું. "અને પાછળથી હું વરદી આપીશ".

જ્યારે મેં સબીના પ્રુફસ મોકલ્યા ત્યારે તે નામદારે રીટચ માટે લગભગ બધી પાછી વાળી. હું દંગ થઇ ગયો. જે ખામી મારી આરટીસ્ટ આંખોએ નહી જોઇ તે કયસરે શોધી કાઢી. બોંયમાં સેહજ કરચલો કે એક જરાબી કપડાં ઉપરનો સળ તેવણુની પસંદગી પામ્યો નહી. જે સબીઓમાં તેવણુ બહુજ કરડા અને સત્તાવાન જણાતા તે તેવણે પોતાના લશકર અને પ્રજામાં વેચવા માટે ચુંટી કાઢી.

અચ્ચીત કયસર એક રાજકર્તાનું તમામ કુદરતી ખમીર ધરાવે છે.

એક હરીફાઇ.

"પેસ્તનજી પસ્તાકયા પર પાસેનાં પીરોજબાઇ પરાંપરાં પડતાં પણ પેસ્તનજીબા પીરોજબાઇની પેચવણુમાં પળવારજ પકડાઇ પાર પહોંચતા. પોતાની પેચો પોચી પડતી પામી પીરોજા પોતાના પાહલીભાઇ પાલરીના પડખામાં પડવા. પેસ્તનજીબા પંખેરાઓની પરસ્તેશ પાર પાડતા. પવનચક્કી પર પેલી પરમે, પેસ્તનજીની પાસેથી પીરોજા પસાર પડયાં પવનના પ્રસારે પીરોજાના પડદાં પોર પદ્દાર પાડયા.

પીરોજાની પરેહવાનીથી પગની પેરવી પાર પડી પણ પાંચમે પગલે પીરોજા પેસ્તનજીબાના પગ પાસે પછડાયાં. પેસ્તનજી પોકારી પડયા પણ પીરોજાને પકડતાં પીઠને પકડી પડયા —પહેલી પાદ પુર્તી પાર પડી પછી—પાદ!—પીરોજા પેસતનજી પસ્તાક્યા પોકરાયાં."

આવી નાનકડી સીતેરેક શબ્દો સુધીની એકજ અક્ષરથી પહેલેથી છેલ્લે સુધી પુરૂ થતી સૌથી રસુજી વાર્તાને ઇનામ પહેલુ રૂપ્યા ગણ... મળશે. બીજાને રૂપ્યા એક્તું મળશે. ...

બાકીની જેટલી પસંદ થઇ દાખ... તેને બાર આનાતું એકેક નોવેલ મળશે. ...

તમે બી અજમાવશોજી! એમાં ... રૂકેલી નથી.

હરીફાઇ તા. ૩૦ સપટેમબર અધિપતિને સરનામે મોકલવી.

જુવાનોની મહોબત.

(ગુજરાત માટે ખાસ લખનાર-Shvwd.)

(એક જુવાનોની મહોબતને જોતાં લૌકિક વિચારું પડવાં લાયકોની ને રૂપ મેળવ્યાં તેનો આ ચિત્ર ઉતરવાનો હેતુ છે. અંગ્રેજી ભાષામાં આવી જાતનાં પતાંગ નથી.)

" ચાલ, હું તુંને માહરે ત્યાં લઈ જઈશ. ધોઈને કાંઈ કટકો બાંધું તો હમણાં નરમ પડી જશે. " તેણે ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું.

તેણીની આયા જે થોડેક દુર પોતાના કોઈ ઓળખીતા સાથ વાતે ઉભી હતી. તે પણ ઉપલો બનાવ જોતાં પુઠે પુઠે આવવા લાગી.

તે એક સારો પણ સુખવાસિ આરાસ્ત કીધેલો રૂમ હતો, એક લખવાની ટેબલ ઉપર કાંઈ કાગજ્યાઓ અને ચોપડીઓ વેર વીખર પડેલી હતી. બાજુમાં બીજી એક નાહની ટેબલ ઉપર એક ટેલીફોન પડેલો હતો. તે ઉપર નજર પડતાંજ નાહની મહેરે ખુશાળીથી તાલી પડી.

" ઓ, તમારે ત્યાંનો ટેલીફોન બી છે. ત્યારે તો આપણે વારી ઘડી વાત કરી શકશું. માહરે ત્યાં બી છે "

તેણે પોતાના બનલર પાસે એક બૅસીનમાં પાણી મંગાવ્યું અને તેણીનો પગ સાફ કરી તે ઉપર મલમલનો કટકો સફાઈથી બાંધ્યો.

" હવે બસની ? તું ચાલી શકશે કે ? "

" હાજી. માહરુ ઘેર કાંઈ ઘણું દુર નથી. થેંકયુ તમે કેવા મજાના છેઓ ! મને તમે ઘણુંજ ગમોછ. હું તમારી આગલ આવ્યા કરસઉં !" અને તે પટપટબોલી ત્યાર પછી આયાની પાંખડી પકડી ચાલતી થઈ. તેણીને તે કોઈ નવા દોસ્ત ઘણુંજ ગમી ગયા હતા. અને તે આખી સાંજ તેણીએ તેનોજ પતપતારો કર્યો કીધો બીજા હાથ તે બુઢ્ઢાને પણ તે બુલબુલ ઘણીજ ગમી ગઈ હતી.

+ × ×

મહેર વીરાના એક નાહના શણગારેલા રૂમમાં શીરીન પરેલ પોતાનું ભરવાનું લઈને બેઠી હતી પણ આજે ભરવા પર તેણીનું મુદલ ધાન નહી હતું એક આગલી યાદ તેણીને સતાવતી તેણીની શાંતીને ખલલ કરતી હતી કરાથી ને તેણીએ તે કામ ટેબલપર મુક્યું. અને આ જુમાનું એક ખાનું ચાવીથી ઉઘાડી તેની અંદરથી એક નાહનું પેકેટ કાહડયું. ધ્રુજતા હાથોએ તેણીએ તે ખોલ્યું, જો વેળા તેણીની સુંદર આંખ્યો આંસુથી ભીંજાયલી હતી

તે પેકેટમાં એક સગી અને એક કાગજ હતાં તે કાગજ ઉપર તેણીએ એક દુખી નજર ફેંકી, અને કાંઈક સેંકડો વખત વાંચીને લગભગ મોહોડે થઈ ગયલું તે કાગજ તેણીએ આજે પાછુ એકવાર વાંચ્યું.

"નહી." તેમાં લખાયલું હતું. "હું તુંને માફ કરી શકતો નથી. માહરી વ્હાલી ગીદી મહેરદાર આશાના હાથ હેઠળ ઉધારેલું બચ્ચું એવું જ ખુન પાપ કરે એ હું વીચારીજ નથી શકતો અને હું તમારા ચેહરા સામે જોવા ઇચ્છતો નથી. હું એમજ ધારી લઉંછ કે માહરે ત્યાં કોઈ બચ્ચું અવતર્યુંજ નથી. ને પાપના બદલામાં જે એક કામથી મેં તને હાથ ઉઠાવવા કહ્યું તેમાં પણ તું ગેરતીજ નાફરમાન થઈ ત્યારે હવે માહરે વાસ્તે શો ઇલાજ હતો ? તેથી, હવે, હું તને હોકમ કરછ કે ફરીથી એ આગે મને કંટાળો આપતી ના "

પટેલ નામના એક ગરીબ પણ આબરૂદાર જવાન્યા ને તેવરો પોતાના સેક્રેટરી તરીકે રોકયો. આખો વખત તેમની નજદીક તેમના ઘરમાંજ રેહવાથી શીરીન અને તે અવાર નવાર એકમેકના સમાગમમાં આવતાં એ દોસ્તી એ આગળ આવતાં ધાડું રૂપ લીધુ અને તે બન્ને વ્હાલા ઓના દીલ એક થયાં

મહેરવાનજીની એ બાબદમાં મુદલે મરજી નહી હતી, અને એક એ વેળાએ તેવણ સેહજ ગુસ્સાથી એ માટે શીરીન આગળ બોલ્યા હતા. પણ સાચ્ચા પ્યારનાંજ જોડાણમાં માનવાવાલી તે છોકરીએ પોતાના પીતાને મોહટા ખાનદાન અને દોલતનો લોભ મનથી વખેરી નાખ્યો જો કે તે હીમતથી બોલી શકી નહિ.

આખરે તે કમબખ્ત દહાડો આવ્યો કે જ્યારે તે કમનસીબ બનાવ બન્યા

મહેરવાનજી પોતાના ફ્રેન્ડને વીઝીટ આપવા ગયા હતા,

જ્યારે જેમી અને શીરિન બાગમાં મળ્યાં. જેમીનો ચેહરો એકદમ ફીક્કો ઉતરી ગયલો હતો. શીરીને ગભરાઇને તેનું કારણ પુછ્યું. પહેલાં તો તેણે તેણીને દુખ નહિ કરવાના મકસદથી તે તે કારણ જણાવવા નાજ પાડી, પણ જ્યારે તેણીએ બહેસ કીધી, ત્યારે તેણીની ખાંધ પર માંથું નાખી રડી પડી તેણે જણાવ્યું કે તે ઘણા આફતમાં હતો.

તેનો એક ભાઇ હતો, જે દોઢ વરસની વાત, કોઇ ચોકકસ મુશ્કેલીમાં આવી પડયો હતો અને જો તુરતા તુરત પાંચ હજાર રૂપ્યા નહી મળે તો નામોશીમાં આવી પડતે એવો હાલ હોવાથી તેણે જેમી આગળ આવી ઘણું પસ્તાવો કર્યું, એનું ત્યારે પોતાના ભાઇ દાખ તેનું રક્ષણ કરવાની ફરજ થઇ પડવાથી ... એ મુખાર્ણવાળા નામે માકુ મહા ... પોતાનાજ નામપર રૂપ્યા કહડાવી એટલું ધતાંજ, જેમીનો ભાઇ ફરી ત્યાંથી કેકે ચાલી ગયો તે આજ સુધી કયાં હતો તેનો પતો ન હતો અને ગરીબ બાપડો જેમી. માકા મદારીના હાથમાં ફસી પડયો હતો. તે પોતાના રૂપ્યા આપી દેવા તેને હરપળે સતાવતો રહ્યો અને આજે તો ખુલ્લી ધમકી આપી હતી કે જો કાલ થતાં રૂપ્યા નહી ભરશે તો તે ફરીયાદી માંડશે.

"અને ત્યારે માહરી આબરૂની ધુળ થશે. શીરીં. તે ચીઠી પાકવાને છ મહીના થયા પણ તે અત્યાર સુધી તો થોભેલો હતો કારણ માહરી પાસ હજી એકકું થયું નથી, પણ હવે તો તે છેકજ છેલ્લે પાટલે બેઠોછ. અરે ખુદા, મને બચાવજે. મહારા ગરીબ પણ આબરૂદાર પીતાનુ નામ મહારે હાથે ખરાબ થવા દેતો ના !"

પોતાના વ્હાલાને આવી સ્થીતીમાં જોઇ શીરીન હદ વગરની દુઃખી થઇ. ઓ ! તેણીએ કેવુ ઇચ્છીઉં કે પોતે તેને કાંઇબી મદદ કરી શકે પણ તે કેમ બની શકે ?

અત્યંત ગમગીનીમાં તે સાંહજે તેઓ બન્ને છુટાં પડ્યાં હતાં. ગરીબ શીરીનનું માથું દુખી ફાટફાટ થતું હતું પોતાના વ્હાલાની આબરુ કેવી રીત બચી શકશે તે વીચાર તેણીનું મગજ કોતરી ખાતો હતો.

કા નહી તે કોઇબી રીતે પોતાના પીતાની તીજોરીમાંથી હાલ તુરત જોઇતી રકમ તેની જાણ વગર કાડી લાવે ? તેણીના પીતાને એથી કાઇ ખોટ જનાર નહતી. જ્યારે તેણીનો ગરીબ જેમીનો નામોશી માંથી બચી શકયો, અને ત્યાર પછી પોતાથી બનતી તકે તે તે એટલાં રૂપ્યા છુપાછુપ ભરી શકશે (પણ અરે આખર કરેને એ એક જાતની ચોરીજ શું નહીં હતી ? તે નેહસ્ત વીચારથી તેણી ખરે મને કમકમી, અને તે છતાં, અરે નસીબ, તેને તેજ વીચાર તેણીની નજર આગળ ભમ્યા કીધો.

મધ્યરાતનો તે અમલ હતો, હાલમાં તેણીએ કમકમાટ સાથ તે યાદ કર્યું, કે જ્યારે એક

પળનાં દીવાન્યત પણામાં તેણીઘણુંજ ધીમા પગલાંએ તેણીનાં પીતાનાં ઓરડામાં દાખલ થઇ. તે વોન્જે, હમેશ પોતાની ત્રીજોરીની ચાવી જે માં પોતાના અંગત દસ્તાવેજો અને કેટલુંક રોકડ નાણું રાખતા હતા તે પોતાના તકીઆ તળે લઇ સુવાની તએહ હતી તે તેણી જાણતી હતી અને તેથી તેણી પાધરી તે ઉંઘમાં પડેલા શેઠયાના બીછાણા આગળ ગઇ અને ધીમેથી તકયા તળે હાથ નાખ્યો જેમ કરતાં તે જાગી ઉઠયો. તેણી ફગલાઇ ગઇ. તેઓ એ તેણીની એ ચાલનું કારણ પુછતાં તે બાપડી ગુંચવાડામાં પડી. પણ સાહુચેતી રાખી એક જુઠું બોલી. અરેરે, તે જુઠુ તેણીની જીંદગીમાં પહેલુ અને છેલ્લું એક જૂઠુ હતું, અને હજી બી તેણી તે માટે પસ્તાતી હતી

"કાંઇ નહી પપા, મને તમારે માટે ઘણો ભયંકર સ્વપનો આવ્યો અને ત્યારે જીવ નહી રહેવાથી હું તમારી ખબર લેવા જરા ત્યસ્થી આવી" અને તકયા નીચેથી પેલો હાથ કહાડયો કે જેમાં તો ચાવી પકડેલી હતી. તે હવે ઉતાવળે ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

ત્યાંર પછી શું થયું તે તે તેણીને સુતલગ યાદ રહયુ નહીં. તે જીવપર આવેલી હતી. પોતાના વહાલાને બચાવવાના ખ્યાલથી તે લગભગ દીવાની થઇ હતી. કેવી રીતે રૂપ્યા તેણીએ કહાડયા અને પોતાના રૂમમાં પાછી ફરી તેનું કશું ભાન તેણીને હતું નહી, તેણીનું મસ્તક ફાટફાટ થતું હતું કેવું ભયંકર પાપ તેણીએ કીધું હતું તેનો તેણીને હવેજ ખ્યાલ થયો. હવે કે, જયારે ઘણું મોડું થઇ ગયું હતું તે હવે જયારે તમામ પુરું થયું ત્યારે શા માટે પાછું હઠવું જોઇએ? તેણી એક ચોર તો ઠરીજ ત્યારે હવે બાકી શું રહયું હતું. હવે તે રૂપ્યા તેણીએ જેમીપર મોકલવાજ જોઇએ, જેમી કે જેને ખાતર તેણીએ પોતાનાં અન્તકરણનો સ્વભોગ આપો હતો. નીર્દોષ બાપડો તે શીરીને છુપેલાં પાપની બીલકુલ બે ખબરી વચ્ચે તેણે જયારે સહવારનાં પહોરમાં તેણીની વીસ્વાસુ આયા મારફતે તે રૂપ્યા મેળવ્યા ત્યારે તેની ખુશાળીનુ વરણુન કરવું એજ છે. તે તો એમજ સમજયો કે તેણીએ કાઇબી રીતે કાલાવાલા કરી પોતાના પીતાને મનાવી ને એ રકમ મેળવી હશે, અને ત્યારે તે બન્નેનો ઉપકાર માનવા તેણે પોતાની ફરજ વીચારી.

તે તુરત તૈયાર થઇ પહેલાં પોતાના માંગનારને રૂપીયા ભરી આવ્યો, અને પોતાને નામોશીમાંથી છુટો કરવાની ખુશાળી અને સંતોષનાં એક હસવાં સાથ શીરીનને મળવા ગયો. પણ અરેરે, ત્યાં તેણે જે મામલો જોયો તેથી તેની તમામ ખુશાળી હવામાં ઉડી ગઇ

તે દિવસે મહેરવાનજી લગાર મોડેથી ઉઠયા હતા, મગર ઉઠવા સાથ, પોતાના મામુલ મુજબ ત્રીજોરીની ચાવી તકીયા તળે નહીં મળવાથી તેવણ ગુસ્સે થયા. તેમને રાતનો બનાવ યાદ આવ્યો અને હવેજ તેવણને ખ્યાલ થયો કે પોતે જાગી ઉઠવાથી શીરીન કેવી ગભરાઇ હતી પણ અરે તે બનીજ કેમ શકે? શું, તેવણની બેટી એક ચોર! તે ખ્યાલજ કેવે ખેહદો હતો.

દીધો. વધુ વાર તે પાપનો ભંયકાર બોજો તેણી ખમી શકી નહી અને પીતાના પગ આગળ પડી તેણીએ રડતાં રડતાં સઘળું કહ્યું.

" ઓ પપા, મને માફ કરો હું અભાગણી તે વેળા ઘેલીજ થઇ હતી, પણ અરે તે બધું જેમીને ખાતર હતું"

"એકદમ ચુપ" તેવણે તેણીને હાથની એક અકત સાથ દુર કીધી " તે નાપાક છોકરાએ માહરૂં ઘર બરબાદ કીધુંછ તેને ખાતર તું આ તું જુલ્મ કામ કરવાથી નહી ચુકી ! "

" અરે પણ તે તો બિલકુલ નીર્દોષ છે પપા તે તો—" "તેનું નામ હુ સાંભલવા ચાહતો નથી ",તેવણે ગગડાત કર્યો ? જો, છોકરી હજીબી હું તને માફ કરી શકીશ. તારે હવે તેને એકદમ છોડવો " તેવણ સહેજ નરમ થતાં બોલ્યાં.

" ઓ પણ તે કેમ બની શકે ? હુ તેને છોડી શકતી નથી. યાદ કરો, પપા, વ્હાલા મમાનો તમો અત્યેનો પ્યાર યાદ કરો "

ગ બન્યો. જેમીનો ભાઇ ફરી જે દેશાવર ચાલી ગયો હતો ત્યાં તેના અચાનક મરણના સમાચાર તેના સોલીસટરર્સના જણાવવાસાથ વધુ એમ જણાવ્યું કે એ અઢી વરસના અરસામાં ફરીએ ઠીક નાણું એકઠું કર્યું હતુ જેના વારસ તરીકે હવે જેમી માલેક થયો હતો.

તેવો એ પછી કોલાબામાં એક નાહનો સુંદર વીલા લઇ ત્યાં જઇ રહ્યાં જે અરસામાં શીરીને એકવાર પણ પીતા.પર કાકલુદી ભર્યું પત્ર લખી માફી ચાહી, પણ મહેરવાનજી ઘણા કઠણ થતા. શીરીન તે બાબદસર હમેશ દુખી થતી અને ત્યારે ભલો જેમી તેણીનું તે દુઃખ ભુલાવવા પોતાથી બની શકતુ કરતો જોકે તે પોતે પણ એ માટે ઘણો મુઝાતો અને બળાપો કરતો

શીરીન હાલમાં સઘળું મારી જીગરે યાદ કરતી. હતી તેણીએ હેતથી પોતાના હોથ પેલી છબી કે જે એકલીજ પોતાના ઘરની યાદ હતી તે ઉપર હાથ દાબ્યા અને ગમગીન અદાથી તે પર બે પળ ટીકયા કીધું.

" ઓ પપા, તમે કેટલા સખત થાવોછ તેણી બબડી" શું તે એક ભુલ માહરી આખી જીંદગી દરમ્યાન મને સતાવશો. ?

એવામા બારણું ખખડયું અને નાહની પીલું રમતી રમતી ઓરડામાં દાખલ થઇ. તેણીએ ઉતાવળે તે છબીને કાગજ પાછાં ખાનામાં છુપાવી દીનાં પણ તે બાળકની ચગોર ચસ્મે તે જોયું અને વળી પોતાની ,વ્હાલી મમાની આંખમાંના આસુ પણ તેનાથી છુપા રહી શકયાં નથી.

" કાંય પીલું તુ હજી રમ્યાજ કરશે કે ? " માતાએ જરા ઠપકો આપ્યો "હવે જરા બેસીને લેસન કર મારી હાલી દીકરી અને તેણીની લેસનની ચોપડી 'બાળ,પેંઠી' પીલુંને આપીને તુરત બહાર ગઇ કે જયારે પેલાં ખાણામાં ચાવી એમ જ રહી ગઇ હતી. તે તેણીની નજરે પડી નહી.

પીલુ લેસન કરવા બેઠી પણ તેણીનું તે ઉપુર ધ્યાન લાગ્યું નહી. આર્ફ્ફકાગ ઉપર મ

મિસિસ રૂપાંબાઈ દારાબજી રબાડી.

Thoughts on New Year.

Written for Gulshan by—**Rupabai Dorabji Rabadi.**

Read and digest.

" May holy thoughts adorn—Each youthful heart &
mind &day by day may you befound—More gentle, good kind. "

Lucinda-B.

Oh ? the coming Year, ! What visions float before our minds, eyes. We are so full of joy to greet the new friend, that the loss of our old friend we scarcely note. Such is life ? We never stop to think that our new friend—the coming *year—will perchance prove less* true, less faithful, or less gene rous than our departed friend—the past Year ? We are apt to forget the many blessings—the bright happy days which we have en jiyed under the kind friend's auspices & turn with longing eyes to that unknown, unfathomed Future, which may prove less delightful-or who can tell perhaps will prove full of thorns ? To some of us, the page of life would be newly spread, white& spotless, "

" a living present, without a past. "

Perhaps, to many of us the past, with mingled feelings will often rise in the minds; the memories slowly steal, & bring tears to our eyes To some the pleasant pictures of the past gladness are revived—the memory bringing back the joys that was cherished them.

As I sit in such meditations, countless thoughts of by gone times and scenes invade my mind in quite succession, and as I take their review my warm breast is thrilled with love and gratitude to the Heavenly Father for the countless blessings shower ed through life, & for the great love & mercy heaped upon my head, doubtless to all—but chiefly to me in each trying hour. Words of fervent praise rise to my lips, & I can hardly resist the temptation of falling on my knees & meekly adore the omniscient power, in which I dare say many of my readers will heartily join.

May my humble petiton be heard—that He who has blessed the past, may bless the new-born Year ?

Another year has fled ! We are a year} older than we were on

this day last year ! Thus days & months & Years pass swiftly till at last we gather to our fore Fathers. Each year seems to proclaim that, " thou too must die; beware, this might be your very last year in this mortal world " The future is blank & wisely hidden from us, and only the present is given.

Let us this day decide to improve the state of our minds & hearts-make up our past ne glects, if any, so that hope's bright sunbeam might dawn upon our way and encourage us to tread the paths of wisdom; the knowledge will surely make our last moments happy & hopeful. So, let us wel come this new year with prayers heartfelt & sincere. Above all, let us remember that if any cloud-s appear to darken our bright horizon of life, the never failing help is always nigh, & however sorely our hearts are tried, there is one above us who will be our Guide rhrough this & every year.

As this is the day-as I said before-of—holy meditations, let us make some good resolutions resolutions good & abiding-such, that find us on this day, coming year, to God & more deserving of His grace & His great kindness, than we are at present moment, & such that bring peace of mind " dearer than all " ! First of all let us be more religious-for without a religion, we are next to nothing. Let us try to look through it-blowing off the chaff & reach the kernal to do this, we must try & learn to know Him-find out true reasons for His Laws-Laws set out and arranged for our well being, & which our Fore-Fathers revered without asking "why,-or whence" being guided by their great faith & their natual instincts both of which we lack now a-days.

Then, we must try to form our oharacters, to right earnestly cultivate the habits which constitute the character not outward polishing but inward improvements which go hand-in hand with religion, & which-to speak the truth-forms a part of religion & greatly contributes to our general well-being. Such as truthfulness, integrity, cleanliness of mind & body, holiness of thoughts, kindness, love and devotion, manners & morals. We should remember that character is power. A person without a character is as a ship without a rudder-drifting aimlessly on the vast worldly ocean.

" The officer who forgets that he is a gentleman, does more

harm to the moral influence of his country, than ten men of blameless life can do good" (Lord Stanley to the students)

The same words can well be applied to us all The crown & glory of life is character That is why we must be very careful that no evil habits our nature may imbibe. It is a fine remark of a Russian writer that, "Habits are a necklace of pearls, untie the knot & the whole unthread A habit at first may seem to have no more strength than a spider's web but once formed it binds us with iron chain especially the young ones It is our first & most important duty to train up our young ones from the first to acquire good, pure & virtuous habits In them they are most easily & imperceptibly formed, and once formed they last for life 'The beginning holds within it the end"

Last, & not the least of all we must acquire the habits of self-denial & self help After all, life has something serious in it It can not be all a complete history of humanity as many of us seems to think In order to live a life-to be enabled to enjoy it in good earnest, we must early learn to practise self-denial & self culture, the acts of affection, discipline, industry, thrift & self-control comprise under this head 'Most men work for the present, a few for the future The wise work for both-for the future in the present & for the present in the future"

(Guesses at truth)

The real secret of all success is to know to deny yourself If you could but once learn to get the whip hand of ourselves? It will be a hard battle gained

I am sure many of my gentle readers will readily agree with me when I say that many among us debase themselves by the vices which accompany civilisation but make no use of its-benefits and advantages They eat drink, & sleep and abandon themselves to their sensual appetites To speak plain-they know no good no religion the thought of future or coming sorrow, or of helplessness that comes with year or sickness, never enter their head, or if perchance they do if they heard the feeble voice of conscience they suffocate it hey kill it-stop their years till at last the nature-never failing nature takes its revenge & hurl them down down- whence they shall never be able to lift up their heads, they drag many an innocent

unsuspected ones behind them to share the fall. Many, of what are called " Upper Class " share the above vices & their natural results. Many waste their means to keep up appearances, and in feeding folly, dissipation & vice. Even those who have no means of their own to indulge in, create the means by giving themselves up to the bad habits and sensual enjoyments,-thus our nation has lowered, & is lowering itself day by day to the very depths of shame, misery & crime! Let us rear dear ones-our young ones to thrift and economy.

" In the family, as in the state," says Cicero-" the best source of wealth & well-being is economy."

Burns says:-

"Reader, attend, whether thy soul
Soars fancy's flight beyond the pole
Or darkling grubs this earthly hole In low pursuit-
Know prudent, cautions self-control is wisdom's root."

There is also a French proverb;

"Qui a vingt ne sait, ã trente ne peut,

ã quarante N'a-jamais ne saura, ne pourra, N'aura." that is:-" He, who does not know at twenty, at thirty can not, at forty he will not have-he will never know, never could, & never will have."

There is a sort of dignity in the very will of saving for some worthy purpose, even though the attempt might ultimately prove futile; because it produces well regulated mind, & also presents opportunities of practising that self denial, which is essential to our well-being& comfort, & which is surely an ornament to our lives. It gives prudence a triumph over extravagance a mastery of virtue over vice-& secures comfort. With a wise economy, life will prove a blessing & old age an honour. The methods of practising economy are very simple. Spend less than your income or earning never incur even a common debt always try to live within your income & make a rule to put by even a trifling-never mind how scanty your earnings may be. As they say;-

" Know when to spend & when to spare,

And when to buy, & thou shalt never be bare."

The secret of all success is to know how to deny yourself, to save & to economize. Extravagance is the sin pervading in our

circles. Not only the rich & moneyed-clsses succumb to its deplorable influences, but it extends to the middle class The latter has such a burning desire to keep up appearances, & keep pace with rich ones in all its worldly transactions that they contrive first small debts & then involve into larger ones. They can't bear the idea of being thought poor, as if it were a crime to be thought or called so. While in reality it is quite contrary. The best are often the poorest. There is no disgrace whatever in being poor. The happiest part of our lives is while we are battling with poverty and gradually raise ourselves above it. It is then that we deny ourselves for the sake of our dear ones, it's then that we have many opportunities of becoming wiser& better & consequently happier in our dear homes, the envied of many a rich ones & make ourselves really useful to society at large. Many a benefactors have been poor & out of their poverty & sufferings their benevolences has flowed, Poverty often purifies our morals. The charity which merely consists in giving, is an idle indulgence. Rich men may become satiated with food, & lose appetite, while poor men relish and digest anything. A begger, is said, to have asked alms of a rich man " because he was hungry " " Hungry ? " said the millionaire," how I envy you."

Dr Abernethy's prescription to the rich man was " Live upon a shilling a day, and earn it " !

When the Duke of York consulted him about his health, Abernethy's answer was-" Cut off the supplies, & the enemy will soon have the citadel " Thus poverty is no disgrace, it is honourable in many instances. Many an honest, God-fearing, religious,and generous men & women are poor and what of that? the society that does knot harbour or honour the people who are not considered rich in money, is not worth the name or worth single thought of good people. It is far better for us to shun such societies.

Many a time poverty is sent to good people, by kind providenc as trial or a safe guard, and wise cheerfully yield to its chastening influences, It is said, that " when poverty comes in at the door, love flies out at the window" But love flies quite as often from the houses of rich? in order to have a happy cheerful home, loving & cheerful hearts are wanted, not the riches,

I know many an Extravagants, to whom a rupee borrowed or begged is far sweeter than one honestly earned. It has so far as I know, become the settled custom of the flourishing towns. They would rather borrow than earn. Those who are thought to be well-educated & rich, are the greater debtors, contracted to keep up appearances and to be thought affluent. So much so, that every other kind of well-being is either lost or under-valued. And then to see them toiling and moiling,—twisting and doubling themselves in order to recover their moral tone by bestowing charities To bestow a charity is of course our very best and very first duty–duty towards our Creator and duties towards our fellow–creatures–none can gain—say that ? It is also the first of the mani-fold benefits that we derive from self-denial and economy. On the other hand those who are debtors and charity-givers at one and the same time, can hardly be called charitable, or rather the charity should rightly assigned to him from whom we have borrowed for it ! The charity is good in itself and for its sake we should economise and save. We must, for its sake–practise self denial and self control.

"Who–who–who" s here,

I, Robert of Doncastor.

That I spent, that I had,—
That I gave, that I had,

That I left, that I lost !"

Again:–"Real glory–springs from the silent conquest of our seelves, and without that the conqueror is nought–but the first slave,"

By running into debt we give another person power over our liberty. We dare not look our creditors in the face. What madness to run into debt for superfluities ? To think how the shopkeepers and drapers press us to buy fine clothes-using the names of great rich ladies and gents, as the buyers and admires, and thus place strong temptation in our way ? In olden days Romans are said to regard their servants as their enemies We must regard the drapers and shopkeepers in the same light ? They tempt the wives and daughters of honest men to run into debt, for the sake of fine dresses and ornaments and what not, and then charge heavier prices and their foolish customers pay them very often, they have to pay more than double as a penalty of being imposed by them,

Thus a great part of their income is swallowed up, which should go to the poor and indigent, for upon our industry and frugality our well-being depends.

"To catch Dame Fortune"s golden smile
Assiduous wait upon her,
And gather gear by every will
That's justified by honour.
Not for to hide it in a hedge,
Not for a train attendant,
But for the golden privilege
Of being Irdependent."
(Robert Burns)

Mr Joseph Baxendale posted up the following texts in large type along his warehouses, so that every passer-by might read them.

"Never despair." Nothing without labour. "He who spends all he gets, is on the way to beggary." "Times lost can not be regained." "Let industry, temperance, and economy be the habits of your lives" " God helps them that help themselves"

The following are some of the maxims engraved on the tomb of one of John Donough of new Orleans.

"Remember always that labour is one of the condition of our existence.

"Time is gold, throw not one minute away, but place each one to account.

Do unto all men as you would be done by.

Do not spend but produce.

Deprive yourself nothing, but live in honourable simplicity and frugality."

Dear readers, while concluding this, allow me to offer my hearty congratulations to each and all. May the Almighty prove this New year to you and your dear ones and friends, full of health, wealth, prosperity, long life, and above all, may you be blessed with that "peace of Mind" which is the master-key to the happiness, we clamour after so incessantly? May His great mercy bring hope to the hopeless-health to the ailing-peace to the sore-hearted, happiness to the unhappy, and sweet contentment to all? Amen! Amen!

હુક ઈનસાફ!

પેરોણો—બુચા જેટલનો મને એક ફીસી આ૨ હું તુને પેપી આપશ

બુચાજી—(મમાના ખોળામાં ભરાઈને) નહિ મા મને તમારા બાપ મારશે. મામાં મમાને ફીસી કરીને પેપી મને આપો.

જાલાં ચીનાઈ.

અંતે સમજી !

(એક ટુંકી વાર્તા)

ગુલશન'નાં પટટી અંક માટે ખાસ.'

લખનાર—મિસ શીરીન.

ખાવિંદ એક ખુદા છે: એવું ગણીને ચાલનારાંઓ આખરે કોં ઠેકાણે આવે છે તેના દાખલો આ વાર્તા દાખવે છે. ફરજને ખાતર નહિ પણ રમુજને ખાતર જુઠું બોલી પોતાના સંસારનું નખ્ખોદ વાળતી સ્ત્રીઓએ આ ધ્યાનમાં લેવા જોગ છે.

એક સાંજે મેરવાન મોદી પોતાની અદરાપલી બીયાંને ઘેર જવા ઓફીસેથી નીકલ્યો. રાબેતા મુજબ તે આજે ખુશ મીજાજમાં નહી હતો, એમ તરત તેનાં મ્હોડાંપરથી જણાઇ આવતું હતું. ઘણુાજ ઊંડા વિચારમાં ધીમે કદમે ચાલતો તે "ઍક્રીસ વીલા"ના કુશાદે કંમ્પાઊન્ડમાં દાખલ થયો, અને સીડી ચડી અંદર હૉલમાં આવ્યો. ટેબલ પર પોતાની ટોપી અને લાકડી મુંકી તેણે આજુબાજુ નજર ફેંકી પણ કોઇ ત્યાં નહી હોવાથી, તે ત્યાંજ ફેરા ખાતો ઠોભ્યો. પાંચેક મીનીટ તે ઠોભ્યો હશે. કે અંદરથી આંસાં તેની વહાલી મોહરદાર બહાર આવી, અને તેને ઉભેલો જોઇ એકદમ ઉભી રહી ગઇ.

"ઓ, મેહેલ્લી, તમે ક્યારે આયા? એ કેવી ખીહવી? તમે બી શું–" પણ તેનો ઉદાસ ચહેરો જોઇ તેણી એકદમ ચુપ થઇ ગઇ. "મેહેલ્લી, શું છે?" તેનાં ખભાં પર હાથ મુંકી તેણીએ પુછ્યું. "આજે સીરીયસ કેમ છેવ, ડીયર? તમને ઉદાસ થવાનું શું કાંઇ કારણ મલ્યું છે?"

"હા. કાંઇક તેમ છે ખરૂં." મેરવાને ગંભીરાઇથી કહ્યું, અને પછી નજદીકનાં એક સોફા પર બેસી, તેણીને પોતાની નજદીક ખેંચી તે બોલ્યો, "આંસાં. હું પુછું તેનો સાચ્ચોંજ જવાબ આપજે. ગઇ કાલે હું સવારે આયો ત્યારે તું મને મળી નહી, અને આજે સહવારે મેં જ્યારે તેનું કારણ પુછ્યું, ત્યારે તેં મને એમ કાંય કહ્યું કે તું બહાર ગેઇતી?"

આય નહી ધારેલો ઓચીંતો સવાલ સમજી આલાં ચીકકી પડી ગઇ પણ તુરતજ હીંમત રાખી બોલી, "એટલે–તમે શું કહેવા માંગોછ."

"મારા સવાલનો જવાબ આપ. બીજું કાંઇ નહી. તેં એમ કાંય મને કહ્યું કે તું ફરવા ગઇતી?"

"કાંય. તેવની હું ગેઇતીજ? તમે શું કહેવામાં ગોછ તે મને સમજ નહી પડતી." તેણીએ પોતાના હાથ તેના હાથમાથી છોડવવાની કોશેશ કીધી, પણ મેરવાને તે મજબુતીથી પકડી રાખ્યા.

"તું કાલે ગેઇતીજ? તારી પકકી ખાંતરી છે?" તેણે ફરીથી પુછ્યું.

"અલબત્તાં. કાંય નકી?" હસવાનાં ઢોંગ કરતાં તેણી બોલી. "મેરવાંન, તમેબી શું જો. હું જાઊં કે નહી જાઊં તેમાં ફેર શું પડવાનો હતો?"

"નહી દેર નહી ?" મીવાય કે-આવાં તું જુઠું બોલે ને મને પસંદ નથી અને કોઇવાર મને એમ લાગે છે કે તું મને-"

"તમને શું લાગે છે ?"

"કે તું કોઈ કોઇવાર જુઠું બોલેય "

"હું જુઠું બોલુંછ ?"

"હા."

"અરે !" ફરી એકવાર તેણીએ પોતાના હાથ છોડવવા માંગ્યા પણ તેણે છોડયા નહી

"સમજ એલીસ," તેણીના વાળ પસરવારતાં તે માથાથી બેલ્યો. "હું એમ નહી કહેતો કે તું જાણી બુજીને જુઠું બોલે છે. તું એમ નહીની બોલતી હશે. પણ નહાનું નહાનું જુઠું બોલતી હશે. વહાલી એ એક એવી બુરી ચીજ છે કે જે જરા જરા કરતા વધારે વધી જશે."

"ઓ, હું કાંઇ તે જાણતીજ નથી. હું જુઠું બોલતીજ નથી." તેણીએ તુચ્છકારથી કહયું, પણ તેણીના આંખમાં આંસુ હતાં

"તારૂં દીલ દુખવવા માટે હું ઘણો દીલગીર છઉં, આલું ડીયર, પણ સરપત પછી આપણને જયારે સાથેજ જીંદગી ગુજારવાની છે, આપણ તે જ્યારે સુખ દુખની સદાને માટેની પાઘજ બાંધવાની છે, ત્યારે તો સંસારમાં આપણને સદા સાચ્ચાંજ રહેવું જોઇએ. ન્હાની બાબદોમાં બી."

"બસ, બસ, હું કાંઇ એવું સમજવા માંગતીજ નથી. તમે ઘણુ જ ધતકી છેન." અને હવાં તેણી મોટેથી રડી પડી

"ના, રડ આલા. કદાચ હમણાં એ વાત છેડવામાં હું મુર્ખ હોવશ. પણ હું એ ખરી બીના જાણતા માંગનો હતો કાંઇ નહી બસ જવા દે એ વાત. ચલ ઉઠ તૈયાર થા આપણે નાટકમાં જઇએ આઠ વાગવા આયા."

"નહી. તેમ કાંઇ બનશે નહી, જ્યાં સુધી તમે મારૂં કહેવું ખરૂં માનશો નહી, ત્યાં સુધી હું તઇયાર નથી થવાની હું કાલે બહાર જતીજ."

તેણે તેણીના હાથ જે અત્યાર સુધી પકડી રાખ્યા હતા. તે એકદમ છોડી દીધા, અને દીલગીર ચેહરે ઉઠી બારી આગળ જઇ ઉભો.

"આલાં," થોડીક પળ ચુપ ઉભો રહેવા પછી તેણે તેણીની તરફ ફરી કહયું 'આલાં ત્યારે તો એમ ધારવામાં હુંજ ખોટો હતો. હું દીલગીર છું, જા, તઇયાર થા આપણે જઇએ."

આલાં જીની. જુઠું બોલી તેણી ફાવી ગઇ. પોતાની ફતેહ થયલી જોઇ તેણી ખુશાળ જીવે તઇયાર થવા દોડી, અને પા કલાકમાં તઇયાર થઇ આવી, તેઓ બંનેએ નાટકમાં જવા ચાલું મૂકયુ. આખે રસ્તે તેઓ એક પણ બોલ બોલયાં નહી તે એક નવોજ લખાયલા લાયક પારસી સંસારી નાટક હતો, એકકે એકને તે પસંદ પડયો પણ આલાં,-તેણીનું ધ્યાન સ્ટેજ તરફ નહી હતું. તેણી તો સાંજની બાબદ યાદ કરતી હતી

નાટક પૂરો થયો. મેહેરૂલીએ રાબેતા પ્રમાણે નજદીકના એકાદ હોટેલમાં ખાણું લેવાની ખાહેશ દેખાડી પણ તેણીએ થાકી જવાનું બોહનું બહાનુ કહાડી ના કહયું. અને તેથી તેઓ પાધરાજ ઘેર ગયાં, જ્યાં બહાર બારણા આગળજ તેણીને ગુડ નાઇટ કહી તે છુટો પડયો, ભારી જીગરે તેણી પોતાના રૂમમાં ગઇ, તરેહવાર વિચારો તેણીને આવતા હતા. અરે, તેણીએ એમ કાંય કીધું હશે ? તેણી સાચુ જ કાંય નહી બોલી હશે ? તેણીનું બોલવું મેહેરૂલીના ધ્યાનમાં હજુર ઉતરયું નહી હતું એમ તેણી સારીરીતે સમજતી હતી. તેણે પણ કાં નહિ તેણીને વધારે જુઠું બોલતી અટકાવવા એમ નાંખતી કીધી હોય ? અને અરે તે એક કેવું હરરતુ જુઠું હતુ. ગઇ કાલે સહવારે દશ વાગે જ્યારે મહેરૂલી નહી ધારેલો તેણીને ઘેર આવ્યો ત્યારે તેણી હજુર સુતેલી ઉઠી નહી હતી. નાદરૂસ્ત તબીયતના કારણે રાતે ઉંઘ નહી આવવા-

થી તેણી સદવાર સુધી ઉંધી રહી હતી. પણ શરમને લીધે તેણીએ ફરવા જવાનુ બહાનુ કહાડી તેને ઉડાવ્યો. હતો, અને તેણી ગઇ કોઇ વખત તેણી એમ જતી હોવાથી તેણીનું એ જુઠું ફાવ્યુ. તે વખતે તો મેહેલ્લી ચુપ રહયો હતો. એટલે તેણીને ધીરજ આવી હતી, પણ આજના એ ઓચીંતા સવાલથી તેણી ગભરાઇ ગઇ હતી. તેણે કેમ જાણ્યુ કે તેણી બહાર નહી ગઇ હતિ ? તે એવો આદમી નહી હતો કે જે ફક્ત વહેમ ઉપજવાથીજ એમ સવાલ કરે ત્યારે તેને કેમ માલમ પડયું ? શું તેણીના દેખાવમાં તેવું કાંઇ માલમ હતું ? કે તેને શું નોકરોને પુછી જોયું હતું ? તેણી પોતાની ભુલ માટે ઘણી પસ્તાવા લાગી. નાહેથીજ તેણીને જુઠુ બોલવાનિ ટેવ હતિ, અને ત્યારેજ તેણિના માબાપે તેણિને વારવાને બદલે ઉતેજન આપ્યુ હતું. એકપુરી દિકરી હોવાથિ લાડ અને વહાલ માં તેણીને ઉધારવામાં આવી હતી. અને તેથી ' નાનપણુથી મોટપણ ' તે કહેતિ તેણીના બાબ માં ખરી પડી. જરાક જુઠુ બોલી, જરાક બોલી, માબાપ આગળ, પાડ પાડોશી આગળ, દોસ્તો આગળ, એમ કરતાં કરતાં પોતાના ખાવંદ આગળ બી બોલવા લાગી. અને હવે આજે એ બુરી ટેવને માટે તેણીને પસ્તાવો થતો હતો. તેણીના માબાપે નાધપેથીજ તેણીને કાંય નહિ એ ટેવથી દુર રાખી હતે એમ હવે તેણી વિચારવા લાગી. અલબતાં વાંક તેણીના માબાપ નોજ હતો. એક બચ્ચુ મોટુ થઇ સુખ અને આશીર્વાદ પાંમે અથવા કોરીની કીમતનુ કીતાયલું કોઇનુ થઇ દુખી નીવડે એ સઘળું તેના માબાપ તરફથી મળતી કેળવણી પર આધાર રાખે છે. માબાપ જો સારી કેળવણી આપે તો બચ્ચુ મોટુ થઇ પાછળથી સારજ ફળ મેળવે છે, જ્યારે બુરી કેળવણી ખોટા, લાડ, અને હદ બહાર વહાલથી તે બીગડી જઇ પાછળથી દુખી થામ છે, જે આપણી અ.લાંના બાબમાં ખરું પડેલુ આપણે જોયુ છે.

સાચ્ચુ બોલી દેવાનો એક સરસ ચાન્સ તેણિએ ગુમાવ્યો હતો. એમ જાણી તેણી ઘણી દુખી થવા લાગી. તેણીએ બીજે દીને મેહેલ્લી આગળ તે વાર સાચ્ચુ કહી દઇ માફ્ માગવાનો ઠેરાવ કીધો પણ તે આવશે કે નહી ? તે ગુસ્સો થયો હશે તો કદાચ નહિ બી આવે ?

મેહેલ્લી રોજ એક ફેરો તેણીની આગળ આવતો હતો, અને તેથી બીજે દીન સુધી અધીરતા સાથે થોભવા સીવાય બીજો છુટકોજ ન હતો. તેણીના ભવિષ્યનાં સુખનો આધાર મેહેલ્લીના આવવા ઉપર હતો. તે આવશે કે નહી તેના ધડક ધુજારામા તેણીએ આખી રાત્ત પુરી કીધી. બીજે દીને પણ આખોજ દીવસ તેણી બેચેન રહી અકેક ઘડી અકેક વરસ જેટલી લામ્બી લાગતી હતી.

આખરે ચાર વાગ્યા મેહેલ્લીનો આવવાનો વખત થયો. તેણી ડ્રેસ કરી; બારી આગળ તેની રાહ જોતી ઉભી. ચાર વાગ્યા પાંચ મીનીટ ઉપર થઇ, દસ થઇ, પંદર થઇ, સાડાચાર, અને આખરે પાંચ. પણ મેહેલ્લી આવ્યો નહી તેણી દુખી જીગરે આંખમાં આસુ સહીત ત્યાંથી ખસી અંદર આવી, તેટલાં જોશમાં ટેલીફોન વાગ્યો. તેણી દોડી. મેહેલ્લીનો રહાદ તેણીએ તુરત ઓલખ્યો. સોરાબ હીરા માણેક તેની ઓફીસનાં વડાને કાંઇ મોટર એકસીડન્ટ થવાથી, હોસ્પીટલમાં લઇ જવામાં આવ્યો હતો. અને તેથી તે પણુ સાથે ગયલો હોવાથી તેનેથી આવવાને બની શકશે નહી એમ તેણે જણાવ્યું. લાગટ એક અઠવાડીઉં સુધી મેહેલ્લી આવ્યો નહી. તે રોજ ટેલીફોનથી તેણીની ખબર પુછતો હતો. મેહેલ્લી પેલી બીના ભુલી ગયો હશે એમ ધારી ઓલાં ખુશી થવા લાગી, અને તેણીએ ખરી બીના જણાવી દેવાનો જે ઠેરાવ કીધો હતો તે હવામાં ઉડી ગયો.

એક અઠવાડીયું વીતા બાદ મેહેલ્લી પાછો આગલ માફક આવવા લાગયો. પણ તે થોડાજ પણ થોડાજ વખતમાં ચાલી જતો કારણ તેના વડાની ગેરહાજરીમાં એસીસ્ટન્ટ દાખલ તેની પર કામનો બોજો વધારે હતો. ઓલાના ધારવા મુજ

ખ મેરવાન પેથી બીના ભુલીજ ગયો હતો. તે આગળના જેવો પાછો રમુજી અને હસતો બન્યો હતો. અને તે જોઇ આલાં ઘણી ખુશી થઇ. તેણીએ પકકો ઠરાવ કીધો કે હવે કદી જુઠ્ઠું બોલવું નહી. પણ નદાની યા મોટી બાબદમાં સદા સાચું બોલવું અને તેણી શું એ ઠરાવને વળગી રહી? નહી. તેણીએ એ ઠેડાવ કીધો ખરો, પણ અમલમાં મેલી શકાયો નહી. કેમ મેલાય? જે માણુસને એક ટેવ અસલથીજ હોય તે જલદી છોડાવવી મુશકેલ પડે છે.

એક દહાડે મેહેરલીને ઘણું કામ હોવાથી સાંજે આલાને મળવાનુ નહી બનશે એમ ધારી બપોરે બે વાગે તેણીને ઘેર ગયો. હોલમાં કાંઇ નહી હોવાથી તે રમુજને ખાતર ત્યાંજ છુપાઇ ઉભો હતો તેવામા આલાંનો મોટેથી બોલવાનો સાદ આવ્યો.

"પૈસા? પૈસા કાંઇ હમણાં અપાશે નહી" તેણી ઉશકેરાઇ બોલતી હતી, થોડા દહાડા તુને થોભવુંજ પડશે. હમણા તો સબુર કર. પછી હું પૈ એ પૈ ચુકવી આપીશ."

"પણ બાઇ થોડા વખત, થોડા વખત કરતાં બે મહીના થવા આવ્યા. ને હજુર 'તમે થોભવા કહોછ તે કેમ બને?' કોઇનો કાકલુદી ભર્યો સદાદ સમજાયો. "હું ગરીબ માણુસ પૈસા વગર કહાં સુધી ટકવું? મને હમણા પૈસાની જરૂર છે, બાઇ બધા નહી તો થોડા તો આપો. થોડા બદી ચેનની સીવાઇના પૈસા હમણા આપો. પછી બીજા આપજો."

"નહી. તેમ કાંઇ બનશે નહી. મેં એક વખત ના કહ્યુંની? બસ જા. તું જેતો નહી કે હું પોતે હજુ તો બીજાં કપડાં સીવડાવી બેસી રહીછ પયસા હાથમાં આવશે, ત્યારે આપશ જા, થોડા દહાડા રહીને આવજે."

અને પછી તે કોઇ દરજી બબડતો બબડતો મેહેરલીને જોયા વગર હોલમાંથી ખસારા બધ બહાર નીકલી ગયો. મેહેરલી તેની પુંઠે દોડયો અને જેવો તે દરવાજામાંથી થોડેક દુર ગયો કે તેને હાંક મારી ધોબાડીને તેના કેટલા પૈસા રહયા હતાં તે પુછયું.

"સાહેબ, મારા એકવીસ રૂપ્યા બાઇ પર રહેલા છે. તે એવણ આપતાં નથી. બે મહીનાનો હું ધોલા ખાઉછ. હું ગરીબ આદમી પૈસા વગર પુરું કેમ થાય સાહેબ." હાથ જોડી તે દરજીએ કહયું.

"ઠીક છે. લે આય રૂપ્યા, હું ચુકવી આપુછ. હવે ફરીથી બાઇ આગળ માંગવા ના જતો." હવાં દયાળુ મેહેરલીએ ગજવામાંથી રૂપ્યા કાહાડી તેને આપ્યા, અને પછી અજાયબીમાં ઉભેલો તેને ત્યાંજ છોડી તે 'વીલા' તરફ પાછો ગીયો,

સીહડી પર ચહડતાં આલાં તેને સામ્મીજ મળી.

"કેમ મેહેરલિ, આજે કાંઇ જલ્દી આયા?" તેણીએ અચરતી બતાવતા પુછયું.

"હા. આજે સાંજે ઓફીસમાં જરા કામ વધારે છે, તેથી પછી મોડેથી આવવાને બનશે નહી, એમ હોવાથી હમણા આવ્યો. તેણે પ્યારથી તેણીનો ગાલ પસવારી કહ્યું.

ત્યાર પછી બીજી સાધારણ વાતચીત કરી મેહેરલીએ વાત છેડી.

"આલુ, જાન, એ હમણા અહીં કોઇ આવી ગયું કે? હું હમણા આવતો તો ને કોઇ દરજી જેવો મને સામ્મો મળ્યો, તે એટલો તો ઝડપમાં ચાલતો તો કે આંધળા ઉંટની માફક મને જોસમાં અડકી પડયો. તે કાંઇ ગુસ્સાથી એમ તો બબડતો હતો કે" બે મહીનાંનાં પૈસા અટકાવ્યાછ તે નહી આપતાં" તે વહાલી, એ શું તારો દરજી કોઇ હતો કે?"

આય સવાલ આગળનીજ માફક નહી ધારેલો હોવાથી, આલાં ગભરાઇ ગઇ. પણ જુઠ્ઠું બોલનાર માણુસ તે કાંઇ ખાંડયું જાય?

"દરજી? નહી મેહેલ્લી ડીઅર. અહીં તો કોઇજ નથી આયું" તેણી હીમતથી બોલી. "મારા દરજીને તો મેં પૈસા ચુકવી આપ્યાછ, એટલે તે શાને માટે આવે? તમારી કાંઇ ભુલ હશે."

"પણ તે નીકળ્યો તો દરવાજામાંથીજ મેં પોતે જોયોની."

"તે તો બા કોણ જાણે. પણ અહીં તો કોઈ આયું બી નથી ને ગયું બી નથી."

"ખરેખર?"

"ત્યારે ખરેખર નહી તો ખોટું?"

મેહેલ્લી ચુપ થઇ ગયો. તે શું બોલે? આતો 'છતી આંખે આંધળો' તેના જેવી વાત હતી.

"ત્યારે તો મારીજ ભુલ હોશે. બીચારો ભુલમાં અંદર ઘુસી આવ્યો હોશે. પણ હું જાણું કે કદાચ તે તારો દરજી હોવને તુને પૈસાની જરૂર કાંઇ હોય તો તુંને આપું, તેથીજ તુંને પુછયું." અને એમ બોલી તેને રૂમાલે મ્હોડુ લુછતાં બાડી નજરે તેણીની તરફ જોયું, પણ એક બી બોલ્યા વગર તેણી ઉભીજ રહી.

થોડો વખત એલાર પેલારની વાતો કરી મેહેલ્લી જવા ઉઠયો.

"મારાથી હવે સાંજના નહી અવાશે, હું આલાં, તું વાટ ના જોતી. હવે તો કાલેજ આવશ." તે જતી વેળા કહેતો ગયો.

ગરીબ બાપડો મેહલ્લી! તે આવ્યો ત્યારે ખુશ મીજાસમાં હતો, પણ પાછો ગયો ત્યારે રંજીદા અને દુખી બનેલો ગયો. પણ કાંય નહી રંજીદા બને? કાંય નહી તે દુખા થાય? જેને પોતાની સુખ દુખથી ભાગ્યગુ કાપેલી તેણીને એવી રીતે જુઠું બોલી તેને ઠગતો જોઇ તે દુખી નહી કાંય થાય? પણ આફ્રીન છે તે ભલા જવાનને કે તેણીની એવી બુરી ટેવ છતાં બી તે તેણીને અતી ઘણી ચ્હાતો, અને નાંખની કરતો હતો. હજુર પણ ધીરજ રાખી "કાંઇ નહી. પછી સૌ થઇ રહેશે. એ સુધરી જશે," એમ વિચારતો.

પેતી તરફ આલાંએ શું વીચાર્યું, તે જોઇએ. મેહેલ્લીનો જવા પછી તેણી ફતેહથી મલકાવા લાગી. "માંરો બોલો ભલો મહેલ્લી, મે તેને કેવો ઉડાવ્યો. ઠીક થયું કે મુવો દરજી જલ્દી અહીથી ઘસડાઇ ગીયો તો, નહી તો મારો રકાસ થતે. ને વળી ઠીક થયું કે મેહેલ્લીએ બી આજે જીદ નહી કીધી. માંરૂં કહેલું એના ધ્યાનમાં ઉતરી ગીયું. મુવું જુઠું નહી બોલવાનો તરત વિચાર કરૂંછરે પણ શું કરૂં. જુઠુંજ બોલી દેવાયછ. પણ કાંઇ નહી. જરા સરખું જુઠું બોલી તેમાં થઇ શું ગયું? માટીડાની જાતને બધુંજ સાચ્ચૂં કહી દઇયે તો પછી આપણે તો તેના ગોલામ જેવા ગણાઇયે. એતો વળી નહિ કહેવા જેવું હોય તો નહી બી કહેવાય. મારો વર થયો તેથી શું થયુ? ઠીક થયું મે નહી કહ્યું તો"

કેમ વાંચક! શું ધાર્યું? જે ધણી પોતાની પરણેતરને જીવ કરતાંબી જયાદા ચાહે, તેજ પરણેતર પોતાના ખાવંદ માટે કેવું માન ધરાવેછ? કેવું મન ઉચ્ચારેછ? પણ દુન્યાજ એવી છે. જુઠાઇ, અને લુચ્ચાઈ લફંગાઇનુંજ હમણા રાજ્ય છે. તેના ઢંગ કઢંગા છે. 'ખાવંદને ખુદા બરાબર' એમ જાણતી વફાદાર મોહરદારો આય દુન્યામાં જવલેજ માલમ પડશે. ધણીનેજ પૈસે રાજ કરી તેનેજ ગોલામ બરાબર ગણતી અબળાઓ ઘણીબી નજરે પડે છે. જયારે તેવા કમનસીબ ખાવંદો ધેરબારથી કંટાળેલા કલબમાં જીંદગી ગુજારવાનું વધુ પસંદ કરે છે. પણ એવી થોડાક મુરખોને ખાતર આખી સ્ત્રી સોસાયટીનું લાયબલ કરવા હું માંગતી નથી. કોઇ વફાદાર મોહરદારો એવા પણ આવેછ, કે જેઓ ખાવંદને ખુદા બરાબર ગણી સાચ્ચાં વ

હાલથી તાબેદારી કરી માન આપે છે. વફાદારીમાંજ પોતાનું જીવતર સમજી પોતાના જીવના ભોગે પણ પોતાના ભાગીદારને સુખ આપવાની કોશેશ કરે છે. અને અલબત તેમ કરવાની તેઓની ફરજ છે. પરણ્યો સંસાર સુખ કરવાનો એજ રસતો છે.

મેહેલ્લી ત્યાર પછીથી રોજ ચાલુ આવવા લાગ્યો, અને આગળ માફકજ છુટથી વર્તવા લાગ્યો, એટલે આલાંને બેવડી હીમત આવી.

"એલીસ, સોરાબ પોતાની સીકનેસમાંથી સારો થયો તેની ખુશાળીમાં હમે આવતી કાલે રીસેપશનનો મેળાવડો કરવાનો વિચાર કીધોછ. તુંબી આવશે કેની ડીયર!" એક સાંજે ઘેર જતાં મેહેલ્લીએ પુછયું.

"હા. મેહેલ્લી હું આવશ પણ તમે મને લેવા ક્યારે આવશો?" તેણીએ ખુશ જીગરે જવાબ આપ્યો.

"રાતે સાડા સાતે હું આવશ, ડાર્લીંગ. તું તૈયાર રહેજે." તેણે કહયું અને પછી છુટો પડયો.

તેના જવા પછી આલાં વિચારમાં પડી. મેળાવડામાં તેણી કેમ શું પહેરશે? નવી સાડી તો એક બી નહી હતી. અને પાસે પૈસા થોડા હતા તે તો ઉંચા રાખ્યા હતા. એટલે બીજી સાડી લેવાઇ શકાય તેમ નહી હતું. હવેજ તેણીએ પસ્તાવો થવા લાગ્યો કે તે દહાડે મેહેલ્લીએ રૂપ્યા વિશે પુછવાથી તેણી જો સાચ્ચુ બોલી હતે તો આજે નવી સાડી માટે તેણી રૂપ્યા માંગી શકતે અથવા તો મેહેલ્લી પોતેજ તેણીને સાડી લેવાના રૂપ્યા આપતે. હવે કરેબી શું? પોતાની પાસે જે સાડીઓ હતી તેમાંની એકાદ સોજણી જોઇ પહેરે તે જતો જો કે તેથી ઘણી વખત પહેરેલી હતી.

બીજે દહાડે ઠેરવેલે વખતે મહેલ્લી આવ્યો આલાં તૈયાર હોવાથી સારેમીજ મળી,

"કેમ આલાં એ જુની સાડી કાંય પેહેરી? એ તો તું ઘણી ઘડી પહેરેચ. નવી સાડી તારી પાસે નથી શું?" આવતાંને વાર તેને પુછ્યું.

આલાં શરમાઇ ગઇ તેણી શું બોલે? તેણી એમ કેમ કહેકે તેણિની પાસે નવી સાડિ નહી હતી? તેણિ એમ કેમ જણાતે કે પૈસાનિ તંગી ને લિધે તેણિએ નવી સાડિ નહી લિધી?

"મેહેલ્લી," તેણી ધીમેથી બોલી "મેહેલ્લી મારી પાસે નવી સાડિ તો છેરે પણ તેનો કલર મને ગમતો નથી."

"એટલે? નવી સાડી છે પણ કલર ગમતો નહી. તે શું? કવો કલર છે?"

"ક્રીમ કલર." જે નામ પહેલ્લાં યાદ આવ્યું તે તેણિએ બોલિ દીધું.

"ક્રીમ? ઓ ત્યારે તો તે તુંને ઘણુંજ સોભશે. તે સાડિ પહેર આજ તેજ પહેર" તે ખુશિ થતાં બોલિ ઉઠયો.

"નહી. નહી. હું કાંઇ તે પહેરવાની નથી." તેણિ ગભરાઇ બોલિ

"પણ કાંય નહી? આલાં, તારા ખુબસુરત ચહેરા પર તે ઘણી સરસ લાગશે. જો પહેર." મેહેલ્લા કાલાવાલા કરતાં બોલ્યો.

"નહી, મહેલ્લી તમે ઓહોંશ ના કરો." આલાં વધારે શોકી પડી ગઇ.

"પણ અમને દેખાડનો ખરી. જોઉં કેવી છે?" મેહેલ્લી ચેતી ગીયો હતો કે આલાં જુઠું બોલતી હતી, તેથી તેણે જીદ કરવી ચાલુ રાખી.

"નહી નહી. હમણા નહી ફરીથી દેખાડશ" તેણીએ દેખાડવાની પણ ના પડી.

"પણ હજી તો ઘણો ટાઇમ છે. લાવ તો ખરી."

"નહીરે મેરવાન શું જો તમેબી! મારા ડ્રેસો જોવા માંગવાનો તમને શું હક.?"

"હક એટલે! હું તારો વર ને મને હક નહી!"

"નહી. નહી. હું કાંઇ તેમ કહેવા માંગતી નથી. પણ તમે હુકમ કરતા હવે બોલોછ તેથી હુ ના કહુંછ."

"હા. હા. હા, એમ કે સ્વીટહાર્ટ ? ત્યારે હું નમ્રતાથી જોવા માંગુંછું, હવે તો દેખાડશે ?"

અરે, તેણીએ કેવું ઇચ્છયું કે હમણા તેને દેખાડવાં નવી સાડી હતે ?

"નહી. હવે તો નહીજ. તમને હમણા દેખાડું પછી તેજ ટેવ પડે"

"ત્યારે ઍલીસ, તુ શું એમ કહેવા માગેછ કે મારે તારી ઉપર હુકમ નહી ચલાવવો ? જેમ તું મને ટ્રીટ કરે તેમજ મારે ચાલવું. ?" મેહેલ્લી ગંભીર થઇ જઇ બોલ્યો.

"નહી. હું તેમ કહેતીજ નથી. પણ આય વખતતો હું તમને ફાવવાં દેવાનીજ નથી." મેહેલ્લી ડીઅર, તમે બી એમ શું ચેડાં કહાડો." અને ત્યાં તેણીએ હસીતે પ્યારથી તેનો ગાલ પસવાર્યો.

બસ થઇ ચુકયું. ખેલ ખતમ થયો. તેણીના નાજુક હાથનું ગોવા જાદુ હોય તેમ મહેલ્લીએ ચુપ થઇ જઇ નાંખતી કીધી.

"ઠીક છે ચાલ આપણે જઇએ. ટાઇમ થયોછ" અને તેઓ બન્ને મેળાવડામાં જવા નીકળ્યા.

તે એક ઘણોજ સરસ મેળાવડો હતો, અને હસી ખુશીથી સર્વેએ તેમાં ભાગ લીધો હતો. અને ટુકમાં–દરેક રીતે ફતેહ સાથે તે મોડી રાતે ખતમ થયો. આલાં અને મહેલ્લી ઘેર પાછા ફર્યા. બહાર દરવાજા આગળજ તેણીને છોડી તેને ઘેર જવા ઇચ્છયું."

"કાંય મહેલ્લી અંદર આવોની ?" તેણીએ અચરતી બતાવતાં પુછયું.

"નહી એલસી. હમણા ઘણું લેટ થયુંછ કાલે આવશું ડીયર." અને પછી તેણીને એક કીસ સાથે ગુડનાઇટ ઇચ્છી. તે ગાડી હંકારી ગીયો.

તેણી ચેતી ગઇ કે સાંજનાં બનાવ વિશે તેના મનમાં કાંઇબી હતું અને તે ખ્યાલે આખી રાત તેણીએ દુખમાં કહાડી.

બીજે દીને સહવારે તેણીને એક વિચાર આવ્યો, કે કાંઇંગી કરી ક્રીમ કલરની એક નવી સાડી લેવી, અને તેબી આજે અને પછી મહેલ્લીના મનમાં એમ ઠસાવવું કે ગઇ કાલે તેણીએ જે કહ્યું હતુ તે ખરૂજ હતુ. અરે. પછી કેવો ખુશી થશે ? તેણી સાચ્ચુજ બોલી હતી એમ ધારી તે કેવો તેણીને ચ્હાશે ? એ વિચાર આવતાંજ, તેણી નાસ્તો ખાઇ કાપડવાળાની દુકાને જવા નિકળી. બે ત્રણ દુકાને ફરવા પછી તેણીએ માંગવા મુજબના કલરની સાડી મળી. રૂપ્યા આપી તે લઇ તેણી ઘેર આવી અને પોતાની સાડીઓમાં પરથી કોરોમાંથી એક સારી મેચ થતી કોર લઇ તે પર મુકી સાંજે પહેરવા તૈયાર કીધી પાંચ વાગ્યા. આલાં નવી સાડી પહેરી તૈયાર થઇ તેની વાત જોતી બારી આગળજ ઉભી રહી. ટાઇમસર તે આવ્યો. ક્રીમ કલરની સાડીમાં સજ થઇ ઉભેલી પોતાની વહાલી પ્રીયાને જોઇ તે ખુશીથી ગોવા ઘેલો થયો.

"આહ મારી આલાંએ નવી સાડીમાં કેવી દીપેછ ? હું કેવો મુર્ખ કે ગઇ કાલે તેણીનુ કહેવુ ખોટું. માન્યુ.

તે સીહડીઓ કુદાવતો અંદર ગયો, અને ટેબલપર ટોપી ફેંકી, તે આલાં કની હતી ત્યાં ગયો અને "આલાં આયજ તે સાડીકે? વાહ તુ કેવી શોભેછ?" એમ બોલી તેણીને પોતાની નજદીક ખેચવા ગીયો, તેટલાં આલાં તેનો હાથ ખસાડી દુર ખસી ગઇ. એ એકા એક તેણીને શું થઇ આંવ્યુ ? મેહેલ્લીના આંવ્યા અગાઉ તેણી કેવી ખુશાળ જીગરે તેની વાટ જોતી ? હતી? અને હવે એટલાવારમાં એ ફેરફાર કેમ થઇ ગીયો ? કોણે કીધો ? પ્યાર–પ્યાર કે જે અજીત, અમર, બડોબળવાન ને સર્વોપરી છે જે ની સત્તા અને હકુમત શું ઇનસાન કે હેવાન

એ સર્વે પર સરખીજ છે. જેનો જોડીયો બીજો કોઇજ નથી. મેહેલ્લી તે હદ બાહાર ખુશાલી દર્શાવતો એઇ. તેણીએ તેને કેવો ઠગ્યો હતો હતો તે યાદ આવવાથી તેણીની છાતીમાં એકાએક કાંઇ ખુશી આવ્યું હતું. ખાવંદ તરફનો પ્યાર અને વહાલ કુદરતીજ તેણીના હૈયામાં ઉછળી રહ્યું હતું. કોઇ દાહાડે નહીને આજે એકાએક દયાનો ચમટો તેણીને દુઃખે હતો.

"રોખો. ઠોખો, મહેલ્લી, મને હાથ ના લગાડતા." તેણી દુર ખીસતાં બોલી. "હુ તમને કાંઇ કહેવા માગુછ."

"તેં શું છે? મને હમણાં તું નહી કહે. ઉભો રહી જઇ તેને પુછ્યું"

"હું તમને કહું પણ તમે દુરજ ઉભા રહો; તમે જાણશો ત્યારે મને ધીક્કારશો મહેલ્લી. ગઇ કાલ—ગઇ કાલે મારી પસે નવી સાડિ નહિ હતી. હું તમારી આગળ જુઠું બોલી હતી." તેણી નીચી મુડીએ તેની તરફ જોયા વગર બોલી.

"જુઠું બોલીની? ત્યારે આપ સાડી તેં પહેરીછ તે?"

"મારૂં જુઠું છુપાવવા મેં એ નવી સાડી આજે સહવારે લીધી"

"અને તે છતાં તેં મને કહી દીધું?"

"હા."

"કાંપ કહ્યું? તું જાણતીની કે તારા કહેવા વગર હું એ બીના જાણી શકતેજ નહી હું એમજ ધારતે કે તેં મને ગઇ કાલે સાચ્ચુ કહ્યું હતું. તે મને ખરૂં કાંપ કહ્યું!"

"મહેલ્લી તમે અહયા ત્યાં સુધી તમને ખરી બીના કહિ દેવાનો મારો વિચાર નહી હતો પણ તમે આવનાને વાર જે ખુશાલી દેખાડી. તે મારેથી જોવાઇ શકાયું નહી. ત્યારે મારીથી ચોખાયું નહી તમને ઠગવા માટે મારૂં અંતકરણ મને ઘણું ડંખવા લાગ્યું,"

મેહેલ્લી એ સાંભળી મુછમાં હસ્યો.

"પણ તુંને તો મારી દરકાર નહી હતી, તું તો મને તારા તાબામાં રાખવા માંગતી હતી. તારો મારી તરફ પ્યાર નહી હતો ત્યારે તારૂં અંતઃકરણ કેમ દખ્યું?" તેણે ધીમેથી સવાલ કીધો.

આલાએ જવાબ આપ્યો નહી.

"મને જવાબ આપ, એલિસ, મારો સવાલ તે સાંભળ્યો કે?" ગંભીર રહીને તેણે પાછું પુછ્યું.

"મેહેલ્લી મને માફ કરો, મારી ભુલ થઇ. હવેથી હું તમને સદા સાચ્ચુજ કહેવશ જુઠું નહી બોલવાનું હું પ્રોમીસ આપુછ. હા હું ત મારી આગળ વારે ઘડીએ જુઠું બોલતી હતી પેલા દરજીને મારે ફરવા જવાને માટે વિગેરે એ જુઠુંજ બોલી હતી, પણ હવે ફરીથી કદી નહી બોલશ મને માફ કરો મેહેલ્લી તમે મને ધીક્કારતા તો નથી?" અને એમ બોલી આ માં રૂમાલમા મ્હોડું છુપાવી ડચકા ખાવા લાગી.

મહેલ્લી તે ભલો વહાલો ખાવંદ એ દેખીજ કેમ શકે? તેને પોતાના બન્ને હાથો લાંબા કરી તેણીની સામે જઇ ઉભો.

"અહિ આવ આલાં, મારી આગળ આવ હું તુને ધીક્કારતો નથી, હું સઘળું જાણુંછ. અને મે તો તુને અગાઉથીજ માફ કીધુંછ" તેને મ.યાથી કહ્યું પણ આલાં તેની આગળ ગઇ નહી

"નહી તમે મને માફ કીધુંછ અને મને ધીક્કારતા નથી, એમ કહો મેહેલ્લી તોજ હું તમારી આગળ આવું" તેણી બોલી તે તેણીની નજદીક ગયો, અને પોતાના બાંહામાં લીધી

"આલાં મારી તરફ જો, ડીયર. તુંને હું ધીક્કારૂં એમ તુ માનીજ કેમ શકે છ? મે તારા સઘળા વાંકો માફ કિધા હતા આવની માફ કરૂ છ, અને હવે પછી સંસારમાં બી માફ કરશ.

પણ મને તું પ્રોમીસ આપ, કે હવે પછી કદી તું જુઠ્ઠું બોલી મારાથી કાંઇ બી છુપાવશે નહી. આપણને સંસારમાં સાથે જીંદગી ગુજારવાની છે. આપણ બંન્ને એક નેકના ખુદાને બાર સુધીના સુખ દુખના ભાગીદાર છીએ તો પછી એલીસ, આપણને એકમેક તરફ સદા સાચ્ચાંજ રહેવુ જોઇએ. તું સાચ્ચુ બોલવાની કોશેશ કરજે વહાલી. અને તેમાં હું તુને મદદ કરશ. તારો બચાવનાર તારી સંભાળ લેનાર, અને તુને સદા સારી રાહે દોરવનાર દાખલ હું ખુદાને ઘેર સુધી બંધાયલો છેવું. અને તે મારી ફરજો હું સારી રીતે સમજુછ, અને મારાં મોત સુધી હું તે મારી દરેક ફરજો તું વહાલી તરફની બજા લાવશ. ખુદા મને તેમાં મદદ કરો !" સઘળું પ્યારથી સમજાતી તે વહાલો ખાવંદ બોલ્યો. આલાંએ તેનાં માંગવા મુજબનું પ્રોમીશ આપ્યું.

"હવે પછી કદી જુઠ્ઠ નહી બોલવાનું પ્રોમીસ હું આંપુછ, વહાલા, અને તમારી ભાયણ દાખલ આપણો સંસાર સુખી કરવાની સદા કોશેશ કરશ. તમને મારા ખાવંદ મારા, ખુદા, મારાં શેઠ, અને મારા સદાના વહાલા સાથી દાખલ ગણી મોત સુધી તમોને સદા સાચ્ચી નીવડવાની હું કોશેશ કરશ. ખુદા આપણો નેગેહબાન થાઓ !"

અને હયાં તે બંન્નેએ સાથેજ "આમીન ! આમીન" પુકાર્યું

* * *

વ્હાલા વાંચક, હવે મારે કાંઇ વધુ લખવાનુ રહ્યુ નથી. આલાં અને મેકેસ્લો હાલ પરણીને એક થયાં છે, આલાંએ જુઠું બોલવાનું તદનજ છોડી દીધુ છે. પોતાના વ્હાલા ખાવંદને અદા બરાબર ગણી માન આપે છે. બધી રીતે જોતાં તેણી એક વફાદાર, તાબેદાર, અને સાચ્ચી પરણેતર નીવડી. પોતાના ગરીબ સંસારને સુખી કરવાની સદા કોશેશ કરે છે, અને તેમ કરવાની તેણીની ફરજજ છે. ગરીબ હોવ યા તવંગર પણ ઘણી ફરજ એ દરેક સ્ત્રીની સર્વથી મુખ્ય ફરજ છે ધણીએ સ્ત્રીને આપેતું તાજ છે. અને સંસાર સુખી કરવાનું કામ તાજ તરફની ફરજો બજાવવાથીજ આસાન થાય છે, જે સ્ત્રીએ પોતાના ખાવંદ પછી ભલો યા બુડો ગમે તેવોબી હોય તેની તરફની દરેક ફરજો અદા કીધી તેણીએ ગોયા પોતાના ખુદા તરફની ફરજો બજાવી, જીંદગી સુખી કીધેલી કહેવાય છે. તેમાંજ તેણીની શોભા છે, માટે મારી વહાલી બ્હેનો, તમારા પતી તરફની દરેક ફરજો, તન, મનથી સદા બજાવતાં રહેજો, અને આલાં જેવાંજ વફાદાર અને સાચ્ચા પરણેતર નીવડજો !

આ નવા બેરતાં સાલે હું એટલુંજ ઇચ્છીશ કે પરવરદેગાર મારા હમદિન ભાઇઓ અને બહેનોને સદા નેક બુધ્ધી આપો અને સુખી જીંદગી પસાર કરવાને તેઓનો મદદગાર થાઓ !!

અને હવે મારી આ વાર્તા ખતમ કરતાં એટલુંજ હું ચાહીશ કે આજનું આય નવુ બેરતું સાલ મારાં માનીતાં માસીક 'ગુલશન'ને તેમજ કુલે જેહાનને દરેક રીતે મુબારક થાઓ ! આમીન !

મિસ બપઈ એ૦ દારૂખાનાવાળા

મિસિસ જરબાનુ મે૦ કોઠાવાળા.

આબદાની ટેકરાહ

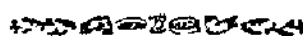
યાને

સરજતનો ભોગ

એક સંપૂર્ણ વાર્તા

(ગુજરાન માટે ખાસ)

લખનાર— મીસ તેહમી ફરામજી મેહતા.

કથમરે હિંદવાળાં આ જાતીના બ્હેનની લાળી પણ ગ્મીસી વાર્તા, કુટુંબી મગરૂરીમા મસ્ત થઈ મદાર બનવા દયહિણો માટે ચાબુક સમાન છે. કુદરત પોને પણ કેવી કરા ઘાત કરે છે તે આ વાર્તા સ્પષ્ટ બતાવે છે.

પ્રકરણ ૧ લું

'મને કેઇ વખત એમ લાગેછ મારા જીગર, કે આરે એક સુખી સ્વપ્ન જોઇ એછ. અને તેમાથી જાગ્રત થતા હુ જોઉ શ કે તે મને છોડી દીધોછ અને પાછી હુ તારે વતન ૧૭ કરવા ચાલી ગઇછ"

લીલીએએ ઘણુજ મીઠા હસવા સાથે તે મોનતાગના ચેહેરા તરફ જોયુ અને તે પોતાનો નાજુક હાથ તેના ખભા ઉપર મુકી દેન જના હદયમા દાખલ થઈ

' ઉમર મને ઠીક ખુદાને ખાતર તમે એમ ના બોલો " લીલી હસતા ગુ નોરે કુ ફરી બોલી ' હુ કાઇ પ્રાન્સેસ નથી કે હ મારે વતન રાજ કરવા જાઉં મરૂ રાજ તો તમો પોતે છો તમોજ મારો જાન, મેરા જીગર. ભાગ મરદાર, મારા ધણી મમ શીરછત્ર અને શાહ છેવો મને તમો સિવાય બીજાં કશાની દરકાર નથી ખુદા અને તમો સિવાય મારે કેઇ દરકાર નથી એ ડીક! ડીક! તમો માનશો, સાચી મને બીક લાગેછ કે તમો મારા જેને ખરેખર ચાહતા હશો કે ? તમો મારા કરતા કેટલા ચઢીઆતા છેવો. તમે લંડન ની ફેશનેબલ મરકલનાં લોહી અને જામ છેવો અને હુ સાદિ માદી જીંદગી ભોગવતી નાચાર, નબળી નાર છુ તમારી ફેશનેબલ અને માનતોબાજ ઓળખની બાનુઓ આગળ હુ તો બીનકુવ એબવગામની ગામડીઅન થઇ પડશ! ઓ તે વખને તમોને કેવું નીચુ જોવુ પડશે!"

"બસ કર મારી પ્યારી લીલી, બસ કર! મને ફેશનમા મરી ચરી રહેલી ચામડાવની તીરીમત ૧ક બાનુઓ કરતા તુ મારી પ્યારી ની સાદિ રીતભત હજાર દરજે મને વધુ પ્યારી છુ ખુદા પાસે મારી અરજ છે કે તુને હમેશ એવીજ સાદી માદી રાખે!"

આ જોડુ એક જોવા લાયક ચીત્ર હતું બને આશક માશુક એક બીજા ઉપર પોતાનાં

જાન કરતાં પણ વધુ મહેરબાન રહેતાં. મનથી તે બે જાન હતાં, પણ બાતેનમાં તો તે એકજ હતો.

તેઓ બને હાથમાં હાથ મેળવી તે દેવળમાં દાખલ થયા, જ્યા લીલી હમેશ ઓરગનની ઉપર પ્રેક્ટીસ કરતી હતી.

"વહાલા હવે તમે જાવો," લીલી બોલી "રાતે તમો તમારા પીતાજી સાથે અમારે ત્યાં જમવા આવનાર છેવો તે મળશું."

તે બને વ્હાલાંઓ આવતાં વાદળનો જરાક પણ ખ્યાલ કર્યા વગર એકમેકને વ્હાલથી ભેટી છુટાં પડયાં. ડીક પોતાને ઘરે ગયો અને લીલી રાબેતાની પ્રેક્ટીસ કરી પોતાને ઘરે ગઇ, જ્યાં તેણીને આવકાર દેવા બુઢો ડા૦ એ તઇયાર ઉભેલો હતો.

"દીકરા તું આજે પ્રેકતીસ કરવા શા માટે ગઇ? હમણાં જે વખત જાયછે તેમાં આપણાં પરોણાઓ આવશે તેઓ માટે તઇયારી કરતાં થાકી જશે."

"પપા ડીયર, પરોણાને આવવાને તો હજી બે કલાકનો વીલંબ છે, તેટલાં તો મને પુરતી આરામ મળી શકશે."

બુઢો બાપ પોતાની બેટી તરફ મગરરી સ્નેહ પુછતાં હસ્યો.

બે કલાક પસાર થયા બાદ ડા૦ એની પાસે લીલી પોતાનાં પરોણાઓને આવકાર આપવા ઉભી હતી.

ડા૦ એ ઘણો પૈસાવાળો હતો. ને ઘણો જ માયાળુ સ્વભાવનો હતો. તે આસપાસનાંઓને સુખી બનાવવા તથા ગરીબોને બીન દાંસલે મદદ કરવામાં પોતાનો તમામ વખત રોકતો હતો. લીલીપર તેનો જીવજાન હતો. અને તે તેણીને પોતાની આંખ આગળથી જરા પણ ખીસવા નહિં દેતો હતો. લીલી પોતાના પેદર ઉપર જીવ આપતી હતી.

હાજર રહેલા પરોણાઓમાં લીલીના પેદરનો બહુજ અતલસનો દોસ્ત અને હમેશનો સાથી જે ત્યાંના દેવળનો વડો પાદરી હતો તે હતો. એ ઉપરાંત સર જોનમાર્ટન અને તેનો બેટો પણ હતો.

સર મોરટન ઘણો મોટો આદમી હતો. તેની ઓળખાણ પીછાણ ઘણી હતી. અને તે મોટી દોલત ધરાવતો હતો. તે પોતાના મોટા નામને માટે હદ બાહેર મગરૂર હતો. અને તેનો બેટો ડીક પણ પોતાની માફક મોટું નામ કાહડે એવી તેની ઉમેદ હતી. તેને પાતાનો બેટો ડીક લીલી એ સાથે અદરાયો હતો તે જોકે ગમતું પસંદ તો નહિંજ હતું, છતાં આખરે તેણે નાંખતી કીધી હતી. લીલી ઘણી ખુબસુરત અને પઇસાવાળી હોવાથી તેને ઘણીજ આનાકાનીએ ડીકને લીલી સાથે અદરાવાની રજા આપી હતી.

ખાણાં ઉપર સઘળાઓ સાથે મળી વાતચીતમાં લીન થઇ ગયાં હતાં. તેટલાં એક દાસી દાખલ થઇ સીધી પોતાની જવાન શેઠાણી આગળ ધસી ગઇ. ડીક પાસેજ બેઠો હતો એટલે તે દાસીએ શું કહ્યું તે બધું તેણે સાંભળ્યું.

"એક ઘણો બુઢો આદમી શેઠને મળવા માંગેછ, મીસ એ. તેને કહ્યું કે ડાક્ટર ગેહલા પડ્યા છે માટે ડાક્ટર ગ્રાન્ટ પાસે જાવો. પણ નહિ, ને તો બસ શેઠનેજ મળવા માંગેછ."

"શું છે, લીલી?" ડાક્ટર એએ દાસીને પોતાની બેટી સાથે ઘુસપુસ કરતી જોઇ. ટેબલને બીજે છેડેથી પુછયું "એમી શું કહેછ?"

"એક આદમી તમોને મળવા માંગેછ. પપા," બેટીએ પોતાના બાપને હસીને જવાબ દીધો. અને પછી ડીક તરફ ફરી હસીને બોલી, "ડીક, સારૂં છે કે તમો ડાક્ટર નથી. ડાક્ટરોને કોઇબી દીવસ કરાર હોતો નથી."

ડા૦ ગ્રેએ તુરત માફ માગી ઉઠતાં બોલ્યો, "મને એ મીયાગને જોવેજ જોઇએ. અઅપકી દવા આપીને આવુ છ"

લીલી તુરત ઉઠી અને તે સર મોરટનની સાથે વાતે વળગી જ્યારે પાદરી અને ડીક એક બાજુ વાતે એ. ખાણુ પુરૂં થયુ હતું. એટલે તેઓ મો હોલમાં બેસી એનાર પેલારની વાતોમા મસ્ત બની ગયા એટલામાં વળી એક દાસી આવી અને લીનીને કહ્યુ—

"મીસ લીલી, મહેરબાની કરી જલ્દી શેઠ આગળ આવો. તમોને એક પણ પળ ખોટવા વિના બોલાવેછ"

લીનીનો ગોલાબ સમાન ચેહેરો મરેદ પુની જેવો થઈ ગયો અને એક પણ બોલ બોલવા વગર તે જવાન બાનુ પોતાના પેરના દવાખાના તરફ દોડી.

ડા૦ ગ્રે સર મોરટન સાથના વાતચીતનો ખ્યાલ કરતો પોતાના દવાખાનામા દાખલ થયો, પણ ત્યા ખુરસીને અઢેલીને ઉભેલા, આદમીને જોઇ તેના મનમાં સઘના ખ્યાલ હવામાં ઉડી ગયા.

"તોમ, તું મને ઓળખેછની?

તે નવા આવનાર આદમીએ દયામણુ મોહોડુ કરી, બુઢા દાકટરને પુછ્યુ. દાકટર એ આગળ ગયો અને તેનો હાથ પકડી એક ખુરસી પર બેસાડયો

"જેક, જેક, તું પાછો આવ્યો! હુ તો સમજ્યો કે તુ મરણ પામ્યો હશે અને ખુદાની માફી લાભો બખત યયો મેળવા ચુકયા હશે? જેક, તુ જીવતો છે તે હજી માનવામા નથી આવતુ! ત ડાક્ટરે નર્યો સ્વપનો જોતા હોય તેમ ઓરડાની આસપાસ જોઇ બોલ્યો.

તે નવો આવનાર ઉઠયો અને તે પોતાના જુના દોસ્ત ને બગલગીરો કરતા બોલ્યો:—

"મને પાછુ આવવુંછ પડયુ! તુ જાણેછ તેમ હુ અહીંથી નાહસી ગયો અને, પોલીસ એમ સમજી કે હું પેલા યાદગાર મોટા રસ્તે અકસમાતનો ભોગ થઇ પડયો હતો. એથી મને નવી જીંદગી મળી એ બનાવ ઉપર જોકે એક લાબી મુદત પસાર થઇ ગઇછ તો પણ તે જાણે ગઇ કાલેજ બન્યો હોય એમ મને લાગેછ," આટલુ બોલતાં તેણે એક ઉંડો નિસાસો નાખ્યો અને આગળ ચલાવ્યું;—

"તોમ, મારી દીકરી-મારી નાની દીકરી તો નથી જાણતીને?"

"નહી, મે તેણીને જાણવા નથી દીધુ," ડા૦ ગ્રેએ કહ્યુ "એ બુલબુલને તો મેં મારી પોતાની પટની બેટી તરીકેજ પાળીછ."

"ખુદા! તુને તે નિર્દોષ બાળાને સુખી રાખ! મારા ભલા દોસ્ત, મારે તો હવે આવી બન્યુછ. ત પ્યારી બચ્ચીને એકજ વખત જોવાની અને તેણીના સાદ સાંભળવાની લાલચ હુ કેમ કરી દુર કરી શકયો નહિ. મને અહી દોડી આવવાનુ કારણ એજ છે. તોમ, તુ હમેશા મને મદદ કરતો આવ્યોછ. ત મારા છુટકારા માટે સત્તાવાળાઓ સાથે બાથો બાથ લડત ચલાવી, પણ હુ ગુનેહગાર હતો એમ સૌ કોઇ જાણતા હતા. તોમ, હુ ઘણો પૈસાવાળો થયો છ. મારી સઘળી દોલત હુ તુને સપુરદ કરૂછ. બોલ મને મારી દીકરીને કયાર બતાવશ? ત સુ દરીને મળવાને મારૂ જીગર તલપી રહ્યુછ મારા ઉપરની આફત વેળાએ આ નિર્દોષ બાળક ફકત ત્રણ વરસની વયનું હતુ તેણીને જોયા વગર મરી ધીરજનુ બંધ ખુટી ગયુછ આ! હુ તે બચ્ચીને જોવા કેટલો કેટલો ઇન્તજાર છુ! ખુદા ખાતર મને ન તલખાવશ!"

ડા૦ ગ્રેનો દોસ્ત તેજ હતો એક પર ખોટી સહી કરવા માટે વરસો આગમજ નામો-

શીમાં આવી પડયો હતો. તે આજે જાણે ઘોર માંથી પાછો ઉઠી આવ્યો હોય તેમ તેને લાગ્યું.

"તોમ તુને સમજ પડેછ કે હું કાં આવ્યો તે?" જેક બ્રેડને મજબુતીથી ડાકટરનો હાથ પકડી ગગલતે સાદે પુછ્યું "મને મારી દીકરીને અને મારાં અસલ વતનને જોવા વગર મરવા નહિ ગમ્યું. તોમ હું પાછો આવવાથી તું મને ઠપકો આપશે પણ મને શું થાયછ તે તું નથી સમજતો !"

"હું બધું સમજું છ," ડા૦ ગ્રેએ ખોખરા સાથે પોતાની પર કાબુ રાખતાં કહ્યું તેણે ધાર્યું કે જો લીલી એક કેદીની દીકરી હોવાની વાત બાહર આવે તો તે છોકરીનાં પ્યારનો સુખી સ્વપનો સદાનો ઉડી જાય.

"તું મને એને મળવા દેશેની?" જેકે પુછ્યું.

તે ઓરડામાં ચુપકીદી પથરાઇ. ડાકટર શ્રે શું જવાબ દેય? તેના દીલમાં કંઇ અજબ રીતનું થયું હતું.

"મારો ગરીબ દોસ્ત!"

બ્રેડનને કંઇ સમજ પડી નહિ.

"મને કહે!" તેણે પછ્યું "એ મારી બેટી તંદરોસ્તીમાં તો છેની?"

"હા" બુધા ડાકટરે એક નિસાસો નાંખતાં કહ્યું.

"એ એની માય જેવી છે કે?"

"હા" ડા૦ ગ્રેએ એક આંસુ ખેરવતાં જવાબ દીધો.

"એ અહીંજ તારી સાથે છેના?"

"હા"

"ત્યારે તો હું મળી શકશ?"

હજી ડા૦ ગ્રે ધસુપસુ થયો, તે તેને કેમ કહે? તે તે ગરીબ બાપની ઉમેદ કેમ તોડી નાખે?

"તોમ, કાંઇ તો બોલ" જેકે દલગીર ચેહેરે અરજ કરી, તેટલાં એકાએક તેને જાણે કાંઇ ભાણ થયું હોય તેમ પોતાનાં બને હાથોમાં માથું નાખી પોકે પોક રડવા પડયો.

"હવે મને સમજ પડેછ. મારે તેણીને મળવા નહિ માંગવુ જોઇએ હું તેણીને લાયકનો નથી. ઓ તોમ ! મેં મારાં પાપની રાત દીવસ કેવી તોબ્જસ કીધીછ ને હું એમ સમજ્યો કે મને માફ થઇ ચુકયું હશે, પણ નહિ, મારાં નસીબમાં માફી છેજ નહિં."

આટલું બોલતાં તે દુઃખી આદમી પોકે પોક રડવા લાગો, અને એક બચ્ચાં પેઠે ડવકાં ખાવા પડયો.

"તોમ હું જ્યાં સુધી એક સારી જેવી દોલત ગાંઠે બાંધી શકયો નહિં ત્યાં સુધી હુ નહિંજ આયો. પણ હવે મારી ધીરજ ખુટી ગઇછ. ફકત એકજ વખત મારી જનમ ભુમી તથા હું જે દેવળમાં પરણ્યો હતો તે જોવાની મારી તલપ ઉભી થઈ હું આ સામેનાજ દેવળમાં પરણ્યાં હતાં. હુ સમજ્યો કે બધુ બરોબર થશે અને હું તેણીને સુખી કરીશ. મારી પર આવેલા નામોશીથી તે કેવી રડી પડી હતી ! મને પોલીસ પકડી ગઈ તેનાં દુઃખના મારી તેણે કેવી ફગગા સાથે માથાં ફોડયાં ! તેજ વખતે એ બીચારીને છેલ્લા જોઇ, ત્યાર પછી તો તે ખુદાને બાર પુગી ગઇ. ઓ ખુદા, તોમ, તેણીને એવે ટુટેલે જીગરે મરણ પામતી બદકારીના ખ ... હુ ગમે એવું દુઃખ ખમવા તૈયાર ... , ... , અરે તોમ, હું ... કેવું ... નાલા નામોશી તેણીના ઉપર લાવવા ... હું મરી ગયો હતે. હુ એ બધું ભુલી જવા માટે મારી જીંદગી આપુ તો વાકું છ. તોમ, તુ જ એક મારો દોસ્ત નફાદાર છે, યાર છે, મદદગાર છે. દોસ્ત તે વખતે હતો અને હજી બી છે."

ડા. ગ્રે તે લોકને જોતા ઉભા હતા તેટલાં સર મોરટન તથા પાદરી તથા ડીકને આવેલાં જોઇ ચોક્યો. તે પાદરી અંદર આવ્યો અને ડાકટરનાં ખભા પર હાથ મુકી બોલ્યો.

"શું છે વ્હાલા દોસ્ત ? હમોએ લીલીને ચીસ પાડતાં સમજી તેથી આવ્યા કે —"

એક બોલ પણ બોલવા વગર ડા. ગ્રેએ તે બાપ દીકરી તરફ આંગળી કીધી અને તે પાદરીએ પણ વરસો વહી જવા જતાં પેલા નવા આવનારને પીછાણી પોતાનું ડોકુ નમાવ્યુ તેને બધુ માલમ હતું.

"લીલી, વ્હાલી લીલી" એડન પોતાની દીકરીનાં માથા ઉપર હાથ મુકતાં બોલ્યો, "મેં તુને જોવાની આશા નહિ રાખેલી. હવે હું સુખથી મરશ, કારણ હું જાણુંછ કે તું સુખી છે. પ્યારી બેટી હું તારો બાપ છું પણ તારા જેવી બેટી માટે એક બુનામાં બુરો બાપ છુ. તો પણ તને મારી અરજ છે કે તારા બાપ તરફ રહેમની નજરે જોતી રેહજે. હુ વધુ બોલી નથી શકતો, મારૂ જીગર ચીરાઇ જાયછ, મારી દીકરી મને માફ—માફ..."

તે કમનસીબ બાપ વધુ બોલી શકયો નહિ. તે આ વખતે બેહદ ઉશકેરાઇ ગયો હતો તેનો દમ ધમણની માફક ફુકતો હતો તેના ડોળા લાલ ચોલ થઇ ગયા હતા. અને તેમાં અજબ રોશની પ્રકાશી રહી હતી.

થોડાક વખત સુધી તો તેણે એકી ટસરે પોતાની પેટની બેટીને જોયા કીધી.

બસ હવે થઇ ચુકયું. એક દુઃખના ડચકાંની સાથે તે કમનસીબે પોતાનો જાન પોતાના પેદા કરનારને સપુરદ કીધો.

ડાકટરે તે રડતી છોકરીને ધીમેથી ત્યાંથી ઉઠાડી અને સર્વ જણાં પાસેના ઓરડામાં ચાલી ગયા. જ્યાં, લીલી મોટી ખુરશી પર અરડાઇ પડી અને પોતાના બંને હાથોમાં માથું પકડી પોકેપોક રડવા પડી. ડીક મોરટન તેણીની આગળ જવા ગયો જેને તેના બાપે અટકાવ્યો.

"આ આદમી કોણ હતો ?" સર મોરટને ડાકટર તરફ ફરી પુછયું.

"એવણ એના બાપ અને મારા જુના દોસ્ત હતા." તે ડાકટરે ગંભીરતાથી, કહયું. "સર જોન, તમે અને હું ઘણાં વરસો દુનીઆનાં જાણી ચુકયાંછ કે આપણને સર્વને એક એકને કેટલું માફ કરવાનું છે."

પણ સર જોને તે સમજ્યું નહિં હોય તેમ બોલ્યો:—

"હા, હવે મને યાદ આવી. મેં બી એ વાત સમજેલી ત્યારે લીલી આ શખ્શની છોકરી અને મારો દીકરો એની સાથ અહરાયલો છે ?"

ડીક તુરત આગળ આવ્યો.

"પપા, તે તો બધું હવે ભુલાઇ ગયું !" ડીકે કાંઇક દુઃખથી જણાવ્યુ.

"બેટા, ભુલાય તે કેમ ?" સર જોન કરડાઇથી બોલ્યો.

તે બુઢો પાદરી સર જોન આગળ ગયો.

"સર જોન, જો કંઇબી ખોટું થયું હોય તો હવે તો બધું ભુલાઇ જવું જોઇએ, મોહત સઘળી ચીજ ભુલાવેછ."

"ભુલી જાઉં ?" તે બેરોનેટ કઠોરતાથી હસી બોલ્યા "નહિં, નહિં, મારા દીકરાને હાગાયા એક કેદીના છોકરા સાથે અહરાવા માટે ફાસીના લવાના આવે ન હું ભુલી જાઉં ! ડીક, મારા દીકરા ચાલ, આ જગા આપણે માટે નથી. લીલી ચોંકી ઉઠી અને સફેદ પુની જેવે ચહેરે ડીક કે જેને તેણી પોતાના જવાન જીંદગી સોંપી હતી તેની તરફ જોયુ તેણીએ તો એવીજ આશા હતી કે ડીક જરૂર તણીની આગળ આવી તેણીને પોતાની પનાહમાં લેશે અને આ સઘળાંની દર

પ્રકરણ ૨ જું.

મર મોરટને પોતાના બેટાને એક કેદીની છોકરી પરથી હાથ ઉઠાવવા માટે સમજાવવાને ઘણુંજ કીધું પણ તે જવાને હિમ્મતથી કહ્યું કે તેનો તે છોકરી પર ઇશ્કજાન હતો અને તેણીની જુદાઇ તે નહિ ખમી શકે એવી ખાતરી હતી, છતાં તે દયાહિણ બુઢો બાપ મક્કમ રહ્યો અને ડીકનું કંઇ વળ્યું નહિ.

જે વેળાએ બાપ બેટા વચ્ચે મજમુન લડત ચાલતી હતી તેજ વખતે ડાક્ટર ગ્રેનાં લાયબ્રેરી વાળા ઓરડામાં ગરિબ બાપડી લીલી એક સોફા પર પડી રોહતી પણ હવા ઉશકેરે એવી રીતે ઘડીકમાં ડચકાં ખાઇ રડતી હતી અને ઘડીકમાં રડમશ ચેહેરે બોલતી હતી.

"અફસોસ, કે મારા સુખી સ્વપનાઓનો આવો અંત આવ્યો. પપા, ડીકે મારી તરફ કેવી રીતે જોયું તે તમે જોયું કે?"

ગરીબ બાપડો ડા૦ ગ્રે! તે તો તેણીને આવી રીતે રડતાં જોઇ દુખપા દીવાનો બાવરો બની ગયો હતો. પણ તે શું કરી શકે? તે બીલકુલ લાચાર હતો.

"એને મારી દરકાર હોય એવું લાગતું જ નથી!" વળી તે કમનસીબ છોકરી પડપડી "હવે હું કદી અને મળશ નહિ. એનો પયાર સાચો નહિ હતો તે મને પાછું સારી રીતે માલમ પડ્યું છે. મારે માટેનો એનો પ્યાર એવો નાજુક હતો ને મારે હું નહી બેખબર હતી. પણ પપા, ખુદાને ખાતર તમો દલગીર ના થાઓ હું બહુ હિંમતથી ખમીશ. હું મારી સખ્તને ખુશીથી નભે શકશ. હું મેરી લેવીનસને મળીશ. તે મને લાગેલો જખમ તેની સલાહથી દવાથી રૂઝાશ."

ડા૦ ગ્રે આ પરે સમસો ઝમળા પાડ્યો.

"મારી પ્યારી બેટી, શું તું મને છોડી દેવા માંગે છ? તારે લીધેજ હું આ જુદી હગરી જેહાનમાં દમ ભરૂં છ. તું મને છોડી જશે તો જાન કે મારા બદનને છોડી ગયા. બેટી અહીજ રહે મારીજ પાસે રહે. મારા પાસામાંજ રહે અને કદાચ કદાચ હજુબી તું સુખી થશે."

લીલીને બહુજ લાગી આવ્યું. તે ઉઠી અને તેની આગળ આવી પોતાના બને હાથો તેના ગળા આસપાસ વીટાળી બોલી:—

"મારા સુરખી હું નહિ જવશ મેરી લેડી મર મને હીમ્મત રાખતા શીખવે તેટલાં માટે જવા માંગતી હતી. પણ એબી તમારી મરજી નહી હોય તો હું તેમબી કરશ નહી. નહીજ જવશ. કદી નહી તમોને છોડશ." તે બાળા મક્કમ સાદે બોલી. "હું હીમ્મતથી મારી પર તમામ દુઃખ સાંખશ."

આ બનાવ ઉપર થોડા દીવસ વીજલીક વેગે પસાર થઇ ગયા. તે છોકરી ઘણીજ શાંત રહી. તેણી હમેશ પોતાના પીતાની ઘોર પર ફુલો મુકવા જતી હતી. ડા૦ ગ્રેને હજી સઘલુ સમાધાન થશે એવી આશા હતી પણ લીલી તો ડીકને મળવા સાફ ના પાડતી હતી.

"પપા, ખુદા ખાતર મારી આગળ એનું નામ ના દેવો! તેણે એક વખત મક્કમ પણે બોલ્યો હતે તો સઘલું ખતમ થયું છ."

કમનસીબ લીલીનાં જીગરમાં શું થતું હતુ અને તે કેવી વેદના વગે પોતાના દીવસો પસાર કરતી હતી તે તો ફક્ત ડાક્ટરજ જાણતો હતો. કારણ અવાર નવાર તેણીના ઓરડા આગળથી પસાર થતાં તે તેણીનાં ડગલાં ખાઇ રડવાનો સાદ સાંભળતો હતો. ઘણી રાતે તેણી પાસેનાજ ઓરડામાં જ્યાં તેણી સુતી હતી ત્યાંથી મોડી રાતે સુધી રડવાનો સાદ આવતો હતો પણ

સવાર પડતાં તેણી હમેશની માફક શાંતીથી ચાહેનુ કપ બનાવી પોતાન મુરબ્બી આગળ લાવતી હતી તે બહારથી તદન શાંત પણ ઘણીજ દલગીર અને ફીક્કી લાગતી હતી.

' પપા તમો મારે માટે ફિકર નાં કરો ! " તેણી કોઇ વખત બોલતી ' કદાચ કદાચ એ પણ સારાને માટેજ થયુ' હશે. હું હવી હવડાં હવડાં એકલ પેટી બની હતી. ફકત મારા સુખ સીવાય બીજા કશાનો વીચાર નહિ કરતી હતી. તેથી કુદરત તરફતો આ કદાચ ફટકો હશે. મેરી લેડી મરણી કદાચ એમજ ધારશે પપા તમો મારી ફીકર નાકરો હું સુખી છેવુ તમારી સાથે સુખી છેવુ "

તે ડાકટર કાંઇ જવાબ આપી નહિ શકતો હતો. તે છોકરીનુ' સુધ' દુઃખ તેને ઘણો બળાપો કરાવનાર થઇ પડયુ' હતુ'.

ડીક તો જયારે લીલીએ તેને મળવા નાજ પાડી ત્યારે કેયે દુર દરાજ નિકળી ગયો હતો.

વળી થોડા દિવસનો ગાળો વિત્યાબાદ એક દીવસ તેણી ડાક્ટરની સાથે દેવળમાં ગઇ અને એરગન પર બેઠી પેલા દુઃખી દીવસ પછી તેણીએ કદી વાજુ વગાડયુ નહે હતુ અને ડાકટરે પણ તેણીને દુઃખ થશે એવુ ધારી કદી ગાવા સુચવ્યુ નહિ હતું કારણ તે જાણતો હતો કે તે હમેશાં ડીકની સાથે ગાતી હતી એટલે તેણીને ઘણું દુઃખ થશે આજે તો તેણી પોતેજ એરગન આગળ ગઇ અને વગાડવા પડી. તેણીએ એક ખુદાઇ ગાયણુ ગાવા શરૂ કીધુ પણ મીજીજ પળે તેણી બેશુ'દ્ધ થઇ ખુરશી ઉપરથી જમીન પર પડી. તે બના ડાકટરે તેણીને સુધીમાં લાવવાને ચાંપના ઉપાયો કીધા, ત્યારે તેણીએ સેહેજ આંખ ખોલી.

" પપા મે હિમતથી ખમવા ધણી કોશેશ કરી પણ નહિ મારેથી નહિ જવતુ ! અર પપા, મારી આગળથી ખીસતા ના " તેરવુનં મજબુત પકડી તેણી બોલી ' મને જરાખી છોડતાં ના, હુ' મરં—'

બસ અહીં તે વળી પાછી બેશુધ થઇ ગઇ. અને ડાકટરે જોયુ કે ભેજાની તાવે તેણીની ઉપર મજબુત હલ્લો કિધો હતો.

પ્રકરણ ૩ જું

સેન્ટ અગાથા કોનવેન્ટની વડી મેરી લેડી ભર પોતાના ઓરડામાં એક કાગળ લઇ ઘણુંજ દુ:ખી ઉમરે વાંચતી માલમ પડતી હતી.

" તમો મારી દીકરી પર ઘણો જીવ આપતા હતા અને રેવરન્ડ માતા, હું જાણુછ કે તમારી કેળવણીથીજ મારી દીકરી હીમતથી ખમવા શિખીછ તેથીજ તમોને લખુછ. તમો તો એની વાત જાણોછ. મે' તે વાત એનેથી છુપી રાખી કે એ દુઃખી નહિ થાય. કદાચ તે ડહાપણ ભર્યુ' પગલુ' નહીગણાય પણ મે એને દુખમાથી બચાવા ધારી.

હવે તો તમો જાણોછ કે ફટકો પડી ચુકયો છ, લીલી સઘલી વાત જાણીછ. ગરીબ જોક એકન બીચારો પોતાની દીકરીના હાથમાંજ મરણ પામ્યો અને તે તો શાંતીમાં સુતોછ. પણ મારી લીલી તદન બદલાઇ ગઇછ. તેણીએ ડીક મોરટનને મળવા સાફ ના પાડી કરી તે તો આખરે થાકીને દુરદરાજ કયે નીકળી ગયોછ. તે પોતાના પિતાને આખરે શરણ થયોછ.

અને મારી નાની દીકરી, માતા, કુદરતે મનેસાબુત ફટકો માર્યોછ જેણે મને બતાવી આપ્યુંછ કે જુઠુ' કદી ફાવતુ નથી. આપ રે સાચ્ચાનીજ ફનેહ છે. જો મે પેહેલ્લાથીજ લીલી આગળ સાચો ખુલાસો કીધો હતે તો આવુ પરીણામ કદી આવતે નહિ. પણ મત માનજો, માતા,

કે મારી એકજ નેમ મારી વ્હાલી લીલીને દુઃખી માંથી બચાવવાની હતી."

તે માતાએ તે કાગળ મુકી દીધું. ગરીબ બીચારા ડા. ગ્રે ? તેણી બડબડી તેવણુ મને લીલી આગળ બોલાવવા માંગેછ પણ હુ કેમ જાવુ ? એવણુ લખેછ કે ગરીબ લીલી મરવા પડીછ " આટલુ બોલી તેણીએ ફરી તે કાગળ લીધુ અને આગળ વાંચવા માંડ્યું.

"માતા, મારી કમનસીબ બેટી મારી નજર ની સામે તુટેલે જીગરે મરણુ પામેછ તે કેમ જોઇ શકુ ? તે બળાપાથી ઝુરેછ. પણ હું કાંઇજ કર કરી નથી શકતો ? સર મોરટન તો મને મળવાજ સાફ ના પાડેછ. અમારી આટલાં વરસની દોસ્તી છતા તેને મને સાફ પોતાની સીડિએ ચહડવાની મનાઇ કિધીછ અને ઠીક કર્યા છે તેની મને ખબરથી નથી. એ બે વખત પેલા દુઃખી બનાવપછી પોતાના બાપની મનાઇ છતાં આવી ગયો. પણ લીલીએ તેને મળવા સાફ ના પાડવાથી તે નાસીપાસી નો માર્યો કોણ જાણે કયાં ગયોછ પણ લિલિ એને ચાહેછ. સાંચા જીગરથી ચાહેછ, તેની હુ ખાતરી આપુછ. તેનીજ જુદાઇ મારૂ ગરીબ બચ્ચુ પોતાની જીંદગી અકારી કરી બેઠીછ.

મેરી લેટીમર તે કાગળ વાંચી વીચાર કરવા પડિ. વરસો આગમજની એક સાંજ યાદ આવી કે જે વખત તેણી એક ઘણી ખુબસુરત નાની છોકરી હતી, અને સર મોરટન પોતાના બાપની સાથે તેણીને ત્યા પરોણો ઉતર્યો હતો જે વખતે તેણે તેણીનાં હાથની માંગણી કીધી હતી જે તેણીએ ના પાડી હતી. તેણે તેણીને કહ્યું હતુ કે તે કદાચ નામને ખાતર પરણશે. પણ કદી કોઇ બીજીને આની રીતે ચહશે નહિ. તે સઘલુ હવડાં તેણીને યાદ આવ્યુ.

"ઓ ખુદા હુ હવે એની આગળ કેમ જાવું ? અમો હોસ્પીતાલમાં છેલ્લાં મળ્યાં પછી કોઇ દીવસ મળ્યાં નથી તો હવડાં હુ કેમ જાવુ ?" વળી તેણીને તે હોસ્પીટાલનો દેખાવ નજરે આવ્યો જે વખતે સર મોરટન ફક્ત એક સોલજર હતો અને લડાઇમાં જખમી થવાથી મરવા પડયો હતો. તેણી તે વખતે તે હોસ્પીતાલમાં મદદ કરવા ગઇ હતી. તેણીને તે મરવા સુતેલા આદમીના બોલો યાદ આવ્યા.

"મેરી, તું મારી નથી થવાની પણ હું તો સદા તારો પુજારી છુ. અને જો, ખુદા મને સો સાલની જીંદગી બક્ષ્શે તો પણ હું એવોજ રહેવશ " તે થોડીક પળ અચકી બોલ્યો:—

"મેરી હુ જાણુંછ કે મે ઘણી સરસ જીંદગી નથી ગુજારી પણ હવે હુ તુને ઓળખતાં શિખેલો હોવાથી સુધરવાની જરૂર કોશેશ કરીશ. હું તુને વચન આપુંછ કે હવે કદી હેંકરાઇ નહિ કરશ."

આ પછી તે સારો થયો. અને ધીમે ધીમ ઘણો વગવાળો મોટો આદમી બન્યો.

મેરી લેટીમરે પોતાની જીંદગી કોનવેન્ટની ધર્મમાતા તરીકે ગરીબોને સપુરદ કર્યા બાદ થોડાં વર્ષમાં જોન મોરટીમર મોટાં ખાનદાનમાં પરણ્યો અને તેને ત્યાં એક દીકરો થયો. જે પાંચ વરસનો થાય તેટલાં તેની માતા મરણુ પામી. ત્યાર પછી જોકે તેની ઉમર તે વખતે ફક્ત ત્રીસ વરસની હતી છતાં તે ફરી પરણ્યો નહિ હતો.

"હવે હું એની આગળ કેમ જાવુ ? એને કેમ એનું પ્રોમીસ યાદ દેવાડું ?" મેરી લેટીમર વિચાર કરવા પડી " પણ લીલીને ખાતર મને તેમ કરવું પડશે."

તે બીજે દીને મોરટન ગામમાં ગઇ, જ્યાં ડા૦ ગ્રે વસતો હતો. તેણીની કોનવેન્ટથી તે ગામડું ઘણું નજદીક હોવાથી તે અવારનવાર ત્યાં લીલીનાં આગ્રહથી મળવા જતી હોવાથી તેણીને તે ગામ કાંઇ અજાણ્યું નહિ હતું.

તેણી જેવી કમપાઉન્ડમાં દાખલ થઇ કે એક દાસી તેણીને સામેજ મળી, જેણે તેણીને નમીને સલામ કીધી.

"ઓ મેડમ, હું કેવી ખુશી થઇ કે તમો આવ્યાં! તેણીએ આંખમાં આંસુ સાથે કહ્યું "શેઠને ગઇ કાલની તાપ આવેછ અને મીસ લીલીની તબીયત તો રોજની વધુ અને વધુ બીગડતીજ જાયછ,"

"આપણે ઇચ્છીશું કે ખુદા આ મેરને પાછું હસતું રમતું બનાવે, જેવી તે પાકપરવરની મરજી," મેરી લેટીમર બોલી અને પછી અંદર ગઇ.

ડા૦ ગ્રે એક મોટી ઇઝીચેરપર માથે હાથ દઇને વિચારમાં બેઠો હતો તે મેરી લેટીમરને જોઇ તુરત ઉઠયો.

"ઓ હું તમારો ઉપકાર કેમ માનું?" તેણે બોખરે સાદે કહ્યું.

"ઉપકાર એમાં ઉપકાર શાનો માનવાનો હોય?" મેરી લેટીમરે નરમાસથી કહ્યું "લીલી કેમ છે?"

"એની બીમારીએ એવું ગંભીર રૂપ પકડયુંછ કે હવે તો આશા રાખવી ફોકટની છે." તે ડાકટરે દલગીર ચેહેરે કહ્યું. "હું તો ધારતો હતો કે એ હીમ્મતવાળી બહુ ખમતી હોવાથી હજુબી બધું સારૂંજ થશે, પણ નહિ, એનું જીગર તુટી ગયું છ. ચાલો, હું તમોને એની આગળ લઇ જાઉં"

ઉપરનાં ઓરડામા લીલી બેડન સફેદ પુની જેવી બીછાનાપર પડી હતી. તે જાણે આગળ ના લીલીજ નહિ હતી. તેણીનાં ચેહેરા પરથી લોહીનું ટીપે ટીપું જાણે ઉડી ગયું હતું. મેરી લેટીમર તે બીછાનાની પાસેનીજ ખુરસી પર બેઠી અને દરદીનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો. લીલીએ તેણીની તરફ જોયું પણ તે ઓળખી શકી નહિ.

"ડીક," લીલી બડબડી "તું મારી આગળ કાં નહિ આવતો? હું તુંને ચાહુંછ. મારી કાંઇ ના કહેવાની મતલબ નહિ હતી. ડીક, તું એક વખત મને કેવો ચાહતો હતો અને—"

તે ગરીબ છોકરીની આંખો વળી બંધ થઇ ગઇ અને તેણી જાણે મરી ગઇ હોય તેમ હીલવા ચાલવા વગર પડી રહી. મેરી લેટીમર તેણીનાં બીછાનાની આગળ ગુંઠણ ઉપર પડી અને ઘણી આજેજીથી તે પાકપરવરની ખરાં અંતકરણથી દાદ ચાહી જે જોઇ ડા૦ ગ્રે જે પાસેજ ઉભો હતો તેણે દુખનું એક ડચકું ખાધું."

મેરી લેટીમર ઉઠીને ઘણા શાંત ચેહેરે ઉઠી તેણીએ તે ભલા ડાકટરનાં ખભાપર હાથ મુકયા અને માયાથી બોલી;—

"મારા દોસ્ત, ના રડો, જો ખુદાની મરજી એવીજ હશે તો તેને તાબે થવા સીવાય છુટકો નથી" આ પછી તે દરદી તરફ ફરી અને તેણીને એક કીસ કરી બોલી "તમો કેહેવોછ કે તમોએ બધા મોટા ડાકટરોની સલાહ લીધી પણ સઘલાઓએ આશા મુકી દીધીછ. ચાલો ત્યારે વહાલા ફ્રેન્ડ, નીચે આવો અને મને બધું સમજાવો"

તેઓ દરદીને નરસના ચાર્જમાં સોંપી નીચે ગયાં, જ્યા ડા૦ ગ્રેએ અવલથી આખેર સુધી સઘળું મેરી લેટીમરને કહ્યું

'મે તો એના ભલાને માટેજ કીધું. બેડનનો પેના રેલવે અકસમાતમાં મરણ પામ્યોછ એમ આપણી ખાતરી હતી એટલે મે તેણીને વગર ફોકટની દુખી કરવા નહીં માંગી. અને હવે મને તેને માટે કેવું ખમવું પડેછ! જાણે લીલી મને બદનામ કરતી હોય તેવું મને લાગેછ માના, એ તો મારી આંખોનું નુર છે. એને હું પેહેલા માટે ત્યા લઇ ગયો ત્યારે એ ફકત ત્રણ વરસની હતી. અને ત્યાર પછી મેં એને કેવી માયાથી ઉછેરી અને હવે એ મને છોડી જાયછ" અહિં તેણે પોતાના ચેહેરાપર હાથ ઢાંકી પોકેપોક રડતાં કહ્યું "એને સુખી કરવા માટે હું મારી જીન્દગી આપી દેવા તઇયાર છેવું, પણ મને કોઇબી ઉપાય નથી સુજતો."

"સર મોરટન લીલીની માંદગી માટે જાણેછ કે?" મેરી લેટીમરે રંજભર્યા ચેહેરે સવાલ કીધો.

"તે તો મને મળવા કે મારૂં સાંભળવા સારૂ નાં પાડેછે. મેં ચીઠિ લખી મોકલી તેણી બંધની બંધ પાછી આવી. ઠીક તો કોણ જાણે ક્યાં ગયોછે. એ તો બીચારો એમજ સમજ્યો છે કે લીલી તેને ધીકકારેછે."

મેરી લેટીમર બારી આગળ ગઇ અને થોડા વખત વિચારમાં ઉભી. થોડીક પળ શાંત ચુપકી દા ફેલાઇ રહી. અને ડાકટર તરફ ફરી તે બોલી.

"હું હવડાં બાહાર જાવું છું. મને જરા વિચાર કરવાનો છે તમે હિમ્મત રાખો, જુવો." તેણી તેને બારી આંગળ લઇ જઇ સામે વાદલી પર આંગળી કરી બતાવી બોલી અહિં બધે હાલ અંધકાર છે. પણ તડકું આવ્યા વગર રહેવાનું નથી. તેમ ગમે એવા સમયે પણ હીમ્મતથી આશા રાખો, ખુદાની મરજી હશે તો કદાચ એમાંથી બી ઉદ્ધારશે."

પ્રકરણ ૪ થું

મેરી લેટીમર ડા૦ ગ્રેને ત્યાંથી સર મોરટન નાં ઘેર તરફ ચાલતીજ નિકલી. લીલીની જીંદગી જોખમમાં છે એ તેણી સારી રીતે સમજી હતી. તે ખુબસુરત બાલા પુર ઉમેદ સાથે આફાંની દુન્યા છોડવાની અણી ઉપર હતી. એ તેણીની અનુંભવી આંખો જોઇ ચુકી હતી.

મેરી લેટીમર સર મોરટનનાં મેહેલ જેવાં મકાનમાં દાખલ થઇ અને જે આદમીએ બારણું ખોલ્યું તેને સર મોરટનને બોલાવી લાવવા તેણીએ જણાવ્યું.

અંધારૂં થઇ ચુકેલું હોવાથી દરેક ઠેકાણે ભભુકાદાર રોશની થઇ ચુકી હતી.

મેરી લેટીમર સર મોરટનનાં ભપકાદાર દીવાનખાનામાં બેઠી બેઠી વિચાર કરવા પડી કે એ પળની ફાની જીંદગી ઉપર લોકો શા માટે મગરૂર થતા હશે! ભલે તેઓ કાહારૂનનાં ખજાનાના માલેક હોય, ભલે તેઓ માન ચાંદના ધણી હોય, ભલે તેઓની મરજી મુજબ કીસમતનું ચક્કર ફરતું હોય તો પણ મગરૂરીને તેઓએ શા માટે શરણ થવું જોઇયે? મેવાથી ભરેલું દરખ્ત જેમ વધુ ઝુકી જાય છે, તેમ એક ખરો ઇનસાન જેમ વધુ મેળવે છે તેમ તે વધુ નમી ચાલે છે. જ્યારે એક ઝાડ જેવું પણ વધુ ફળકુપ બનતાં નમે છે ત્યારે શાને અકિલવાળું ઇનસાન જે પોતાને તાલેવતમાં ખપાવે છે તે પૈસાની મગરૂરીમાં મસ્ત બની જાય છે.

બારણું ઉઘડ્યું અને સર જોન મોરટન અંદર દાખલ થયો. મેરી લેટીમરે જોયું કે તેનો ચેહરો આગળનાં જેવો માયાળુ નહિ લાગતો હતો. તે લગાર કરડો તેમજ મોહોડાં ઉપરથીજ મગરૂરીમાં મરી ચરી રહેલો લાગતો હતો.

"મને આજે તમારી મુલાકાતનું શા કારણથી માન આપવામાં આવ્યું છે?" તે લગાર ડંડાઇથી બોલ્યો.

"સર જોન મોરટન" મેરી લેટીમર હીમ્મતથી બોલી આજે તમો જે આફત તમારા દરવાજા વેર લાગ્યા છે તે મારી, હઠાડવા હું આવીછું."

"આફત!" તે બેરોનેટ ચીઢવાયો "હું મારે ત્યાં આફત લાવેલ કઇ આફત! કોણની આફત, શાની આફત! તમો શું કેહેવા માગોછો?"

"હું એમ કહેવા માગું છું, સર મોરટન" મેરી લેટીમરે આગળ ચલાવ્યું. અને તે બોલતી હતી તને ટીકતો તે બુઢો આદમી તેણીની સામેના ખુરસી પર બેસી ગુજરીના વિચારોને મારી હઠાવવાની મજબુત કોશેશ કરતો બેસી રહયો "હું એમ કહેવુંછું કે જે કાંઇ થયું છે તે તમો મોટા જોખમદાર છો. આહા! હું જાણું છું કે હું શું કહેવા માંગુછું તે તમો સમજી ગયાછો, લાલી ગ્રેડન માતને બીછાણે પડીછે, તમારો દીકરો

તેણીને પોતાના જાનથી જ્યાદા ચાહેછ અને તેણીને મનથી તો તેમાં આખી દુનિયાંજ છે અને તમોએ હેવાનથી બી ઘાતકી બની તે બ તેને છુટા પાડિ તેમનુ મોહોબતથી ભરેલુ જીગર ચીરી નાખવાનો ઠરાવ કીધોછ. જ્યારે ઇનસાન માતની ફરજ એ વ્હાલાઓનાં જીગરો જોડિ મઇ રુજગી બુઝી જવાની અને તેમને સુખી કરી પોતે સુખી થવાનો છે. આ દુનિયામાંનિ આપણી ફરજ સ્વાર્થ નહિ પણ પરમાર્થ છે. એક એવી દોલત છે જે આગળ કારુનનો ખજાનો રદ છે. મારી એક એવી મીઠી બક્ષેશ છે જે આગળ કરોડોની સખાવત બેહીસાબછે. દરગુજર નેક પરમાર્થ એવી કુદરતી બક્ષેશ છે જે આગળ તખ્નો તાજની નવાજેશ નાચીજ છે ખુદાએ બક્ષેલી આ પ્રાણીને દગીને માશ્યા ત્યારેજ આપણે નિવડયેછ કે આપણાં સુખને ભુલી બીજાનુ સુખ જોઇ ખુશી થતી જઇએછ'. મોરડન પોતાનિ બેઠક ઉપરથી ચમકી ઉઠી બોલ્યો.

"મેડમ, હુ તમારૂં વધારે જરા પી સમજવાનો નથી. મારૂં કામ જે હુ બરોબર સમજુછ, તેમા કેઇને માથુ મારવાનો હક નથી. સાભળો મેડમ, મને ઓરતના જાનની જેટલી પરવા નથી તે કરતાં મને મારૂં માન પામેલા નામ અને ખાનદાનની નેક જાળવવાની દરકાર છે. ડીક થોડાજ વખતમાં પોતાની ભુલ જોઇ ઠેકાણે આવી જશે. અને જો તે પોતાની ભુલ નહિ જોશે તો તે મારે મનથી મુવેલો ગણાશે માનં અને મારાં ખાનદાનના નામ આગળ મારા બેટાંના જાનની મને દરકાર નથી. હા,બેટાના જાનની મને દરકાર નથી હું બેટાના જાન ઉપર નહિ. મરશ, પણ મારાં ખાનદાનનાં નામ ઉપર મરશ. ફરજંદો અને વ્હાલાઓની જીદગી આજ કાલ નહિ પણ મારૂં નામ મારાં ખાનદાનનું વ્હાલું નામ સનાતન છે. મારો બેટો નીચ ખાનદાનની ઓરતનાં ફાંસામાં પડે તે કરતાં તો લાખ દરજ્જે બેહેતર કે તે મોતનાં પાસાંમાં સેટે. મેડમ. સાંભળો કે હુ મારા બેટાને મુવેલો જોવશ. પણ હું પોતાને મારા ઠરાવથી ફરેલો જોવશ નહિ એમ કદી બનશે નહિ! જો તમો મને તે દુક્તીની તરફેણમાં પીગળાવા આવ્યાં હોવ તો જણો કે તમો તમારા કીમતી વખતની બરબાદી કરવાં આવ્યાંછ કારણ હુ મારા ઠરાવથી કદી પાછો નથી ફરવાનો." મેગ લેડીમરે ગભીરતાથી ટૂંકુ પુછ્યુ.

" સર, મેહેરબાની કરી સુગ થાવો. નાહકના ઉસકેરાઇ ના જવો! તમારો ગુસ્સો કાબુમાં રાખો! સાચા માતાને સાભો. આપણી પોતાની ભુલ સુધારનારત ર ગુસ્સો કરવા કરતાં તેની સલાહ કબુલ કરવામા વધુ શોભા છે."

"હુ કાઇ સમજવા નથી માંગતો."

"નહિ તમોને મારી વાત સમજવીજ પડશે." તેણીએ ઘણી નરમાશથી કહ્યુ અને તે ઉઠી. ગૃહસ્થ ધ્રુજવા પડ્યો, કારણ તેને આગળીથાદ આવું બેલવાથી તાજી થઇ. તે દાતાની સામે બેઠેલી ફીરેસ્તાઇ ઓ જોઇ તે ખુરસી પર અઢેલાઇ પડ્યો, જાણે પોતાની સામેના નેક ખસલતની સાચુ આગળ તે કેટલો નબળો અને નકામો આદમી હતો તે જાણે દેખાડી આપતો હોય તેમ તેને લાગ્યુ.

"સર જોન મોરડન, હું ધરૂંછ કે હુ કોણ છેવુ તે તમે ઓળખી ચુક્યાછ. પણ તે સાથે આપણને કાઇ કામ નથી ચાલો હવે આપણે બે જરા વાત કરી સારૂ શુ છે તે શોધી કહાડયે. હરકોજ આપણને ફરજ બજાવવાનો વખત છે. ખુદા તો હમેશા આપણને જોતોજ રહે છે, તમો જ્યારે ઘણા ઘણા વરસે નાઃ આગમજ મરણ તોલ હાલતે ઘાયલ થઇ પડ્યા હતા તે વખતે બી ખુદા તો હાજરજ હતા. આહ, હું જોવુછ કે તમોને તે દિવસ યાદ છે! આપણે આજે આપણી વાત કરવા નથી મળ્યા, પણ તોબી જે ચીજો નાહાનો હક જોઇ અને સમજી નથી શક્યાં તે આપણે લાંબા વરસોના અનુભવ પરથી શિખી ચુક્યાછ. તમે અને મે બનેએ દુઃખ

તેમજ સુખ અને જોયુંછ. ખુદાએ તમોને તે વખતે ભલાં કામો કરવા માટેજ જીવાડયા. બીજા ઘણાઓ હતા જેઓ બીચારા જવાન વયે કુચ કરી ગયા હતા, પણ ખુદાએ તમોને જીવવા દીધા. તમો તે બધું સારી પેઠે જાણોછ જેટલું હું જાણુંછ તેટલુજ તમો બી જાણોછ. હુંજ તે ઓરત હેવુ જેણે તે વખતે તમોને, મોતમાંથી માંદમાં લાવવાની મદદ કરી હતી. હું તે વખતે નર્સ હતી. મેં ઘણા ભલાં અને સરસ આદમીઓને ટપોટપ પોતાનો જીવ મુકી ચાલી જતાં જોયા. તે લોકનો ફરજ ખલાસ થઇ હતી. પણ તમારી ફરજ ખતમ નહિ થયલી હોવાથી પરવરે તમારી જીંદગી જ્યાદા કીધી. પણ તમોએ તે ફરજ કેઇ રીતે અદા કરી!

"હું નહિ કરી શ.તો મારેથી નહિ થાય" જોન મોરટનનો ખોખરો સાદ મેરી લેટીમરે સાંભળ્યો.

"તમો કરી શકો એમ છે કારણ તમારી ફરજ છે" મેરી લેટીમર મકકમ પણે બોલી "હુ હમણાજ લોલી બ્રેડનનાં મોહોતનાં બીછાનાં આગળથીજ આવીછ. તે મરે છે. તે નિર્દોષ છેલ્લો દમલેયછ. પણ મને લાગેછ કે ખુદાની મરજી તેણી ને જીવાડવાની છે કે તે તમારા દીકરા સાથે પરણે અને પેલા ભલા બુઢા દાકતર જેવણે હમેશ ભલા ઇ કીધીછ અને પોતાનો દોસ્ત જે કે ગુનેહગાર હતો છતાં તેને વળગી રહી પોતાની ફરજ બજાવીછ તેનું ઘડપણ સુખી રહે. અને તમો મારી આગળ તમારા નામને માટે મગરૂરી બતાવોછ, ફરજ આગળ મગરૂરી શુ ખપની છે; ફરજ સાથ સરખાવતા એની શુ બીસાદ છે? હલકી બેવકુફ ધીકકારવા જોગ મગરૂરી જે ફકત બડાઇખોર લોકોના મતનીજ દરકાર કરે!" તે બાનુ તિરસ્કારથી બોલી.

"મેડમ, તે ઓરત કોણ છે! તે એક કેદીનું ફરઝંદ છે જેનો ખ્યાલ કરતાંજ મારો દમ બધ થાઇ જાયછે. કેદીની બેટી ને તે મારા બેટાની પરણેતર? ઓ નહિ? નહિ! બેહેતરકે મારા બેટાને મોહોતની ગોદમાં જોઉં અજલની સોદમાં જોઉં!"

"સાહેબ તે બેટી જવાનીનો બાગ છે. તે એક એવો ચેરાગ છે કે જેની આસપાસ હજારો પતંગીયાંઓ પોતાનો જાન સદકે કરવા તૈયાર છે. સાહેબ, તે એક એવો ગોલાબ છે જેની ખુશબોનો ખુદાને ભુલી જનારાએ ને ખ્યાલ હોતો નથી. તે બાનુ આગળ સારી જેહાનની ઓરતની નેકી બેહીસાબ છે. તે જીવેછ. તે મરવા તૈયાર છે. પણ ડીકને મળવાને જીવવા ઇંતેજાર છે તેણીએ ડીકનાં હવાલામાં પોતાનો જાન સદકે કીધોછ- ડીક પણ તમારે લીધે દુઃખી થઇ પોતાના ઘેરથી દુર થયો છે. કેમકે ખુદાને બારએ બંન્નેનો પ્યાર મંજુર રહયો છ. મોરટન વરસો આગમજ તમોએ મને કબુલાત આપી હતી કે તમો મારે ખાતર કાંઇબી કરવા તૈયાર થશો. ગમે એવું હું કેહેવું તે કરવા કદી પણ અચકશો નહિ. વાસ્તે તે બોલ તમો આજે, આજે પાળો. મારી મરજી છે કે તમો ડીકને તાર કરીને હવડાંજ બોલાવો. હજી મોડું થયું નથી. પણ હમણાંજ તાર કરો કે લીલી તને ચાહેછ, સાચ્ચા પ્યારથી ચાહેછ માટે તુરત આવવું."

"એતો ઘણું થયું. ઘણુંજ થયું. એમ નહિ બને! મેડમ એમ નહિ બને?

"નાહ, કંઇ ઘણુ નથી" મેરી લેટિમરે અસર કારક સાદે પટાવતાં કહ્યું "ઓ, મારૂં માનો. તમોને આ દુનિયાની ખોટી મોહોબ્બતએ આંધળા બનાવ્યાછ. મેં ઘણા જણાઓને મોતના બીછાંના પર પોતાની ફરજમાં પછાત પડવા માટે ટવળતાં અને ખુદા પાસે આજીજી કરતાં જોયાંછ કે એક થોડો વખત તેમને ફરજ બજાવવા જીવાડે. એકજ દીવસ બલકે એકજ કલાક પોતાને જીવાડવા માટે તે લોકને કેવાં તળવળતાં મેં જોયાંછ. કેટલાં ગુનેહગારોને પોતાનાં પાપની તોબેસ કરવા માટે ફકત અડધો કલાક જીવવા માટે તડફડયાં મારતાં મેં જોયાછ. તમોને તો વખત મળ્યોછ, અને તમારી ભુલતો દેખાડવામાં આવીછ તો મોડું ના કરો. ખાલી રીસ્યારી માટે બે જાનોને ના મારો."

ત્યાં થોડો વખત ચુપકીદી પથરાઇ જે એક એક ડચકાંએ તોડી " માતા, શું આ ખરૂં છે ! મેં શું ઘણું ખોટું કીધુંછ ? યા ખુદા હું શું આ ખોટી દુનિયાની મોહિણીમાં એટલો ફુલી ગયો કે મારી ફરજ પણ ભુલી ગયો."

મેરી લેટીમરે પોતાની નજર તેની પર ઠેસવી તેનામાં થયલો ફેરફાર જોઇ ખુદાનો ખરાં દિલથી આભાર માન્યો કે તેણીને એક ભલુ કામ કરવાની તક મળી.

" હા સર મોરટન, તમો તમારી ફરજ ભુલ્યાછ, આ ખોટી જહાંનની જાળમાં સપડાયા છ " મેરી લેટીમરે ગભીર ચેહેરે કહ્યું "દુનિયામાં ગમે એવું માન, ચાંદ પામશો ગમે એવો દોલતના ઢગ તમારી પાસે હશે. પણ તે નેકી સીવાય કોઇ ચીજ તમોને કામ નથી આવવાની. ભલા દોસ્ત, હજી બી મોડું થાય તે પેહલાં તમારી ફરજ કરી ભલું કરોને પરવાનગીને તમારૂં ગયું દાખવા નહિ પામે!"

મોરટન એક ટેબલ પર માથુ નાખી એક બચ્ચાં માફક ડચકાં ખાવા પડયો. મેરી લેટીમર પોતાની જગ્યાએથી ઉઠી તેની આગળ ગઇ અને તેનાં ઝુમાઇ પડેલાં માથા પર હાથ મુકયો.

આ એક જોવા જોગ ચિત્ર હતુ .

"જવાબ કરો, એક મેકને મદદ કરો અને ખુદા કદી તમોને તજશે નહિં. બે જવાન છોકરો ને મારવું કે છોડાવવું તે ખુદાએ તમારા હાથમાં સોંપ્યુંછ. તેનો રૂડો ઉપયોગ કરો. માટે ઉઠો અને તમારી ફરજ બજાવો "

મોરટને તેણીના હાથ પર એક ચુમી લિધી.

"ખુદાતમોનેલાંબી જીંદગી બક્ષે !" તેણે ધ્રુજતે સાદે કહ્યું. "તમો ઘણાં ભલાં અને ફરેશ્તા ખસલતના માણુ છોવો જયારે હુ તો તમારી આગળ મારી ફરજોમાં પછાત પડેલો કમીનો છેઉં. ઠીક હવે કદી મને ચાહશો નહિ કારણ મેં તેને સમજાવ્યુંછ કે લીલી તેને ધીક્કારેછ એથીજ તે ચાલી ગયો.

માતા એ બધું મારૂં કામ છે. લીલીના મોતની કાળી ટિલીપણ મારે માથે ચોંટશે. તમે જે ખુદા માટે હવણાં બોલ્યા તે એમ છતાં મને કેવી રીતે માફ કરશો ?"

" ખુદા બધાંને માફી બક્ષેછ " મેરી લેટીમરે કહ્યું " હવણાંજ તેણે તમોને સારો રસ્તો દેખાડયોછ તેની તરફની ફરજ અદા કરવાનું તમારા મોહોડાં સામે છે તે કરો અને તેને ખુશી કરો. બોલો, હવડાં ડીક કયાં છે ?"

" ન્યુ યોર્કમાં "

" તે તુરત આવવો જોઇએ "

મોરટન ઝટ ઉઠયો

" હું હવડાં તાર કરૂંછ "

તે તુરત પોતાની ડેસ્ક આગળ ગયો અને એક તારનો ફોર્મ ઝટ લખી મેરી લેટીમર આગળ લઇ આવ્યો, જે તેણીએ વાંચ્યો.

" તાબડતોબ નિકળો—લીલી બોલાવેછ. બહુ સારૂં થશે—પપા. "

" થેંક્યુ, સર મોરટન " મેરી લેટીમરે ખુશી થતા કહ્યુ .

મોરટને તુરત એક નોકરને બોલાવી મોટરમા બેસી છેક લીવર પુલ સુધી જઇ ત્યાંથી તાર કરવાનો હુકમ આપ્યો કે જલ્દી પુગે.

પ્રકરણ ૪ થું

મેરી લેટીમર સર મોરટનને મળી પાછી ડા. ગ્રેવાળાં મકાન પર ગઈ ગરીબ લીલી મોતને બીછાને પડેલી હતી

દિવસો પસાર થતા ગયા અને હવે તો લીલીની જીવવાની આશા સર્વ કોઇએ છોડી દીધી. પાદરી રોજના ચાર ફેરા ખાતો હતો અને સર જોનની મોટાર પણ અવાર નવાર તે નાના દરવાજા આગળ ઉભેલી દીસતી હતી.

દિવસો પછી દીવસો ધીમે ધીમે ગબડતા ગયા. અને હજાગે માઇલ દુર એક મોટા ઝાજ માં ડીક મોરટન ડેલા ખાતો ઘેરે આવતો હતો.

શું તે વખતસર આવી પુગશે?

મેરી લેટીમર બીમારનું બીછાનું એક પળવાર પણ વગર કારણે છોડતી નહિં હતી. લીલી તો જે દીવસની મેરી લેટીમર સર જોન આગળ જઇ આવી ત્યારની બેભાન પડી હતી. પણ આજેજ તે સુધ્ધીમાં આવી હતી. પણ ડાકટરોનું કહેવું હતું કે તે મોત આવવાની આગમજની સુધી હતી. આજે કદાચ તે રાત જોવા નહિં પામશે. ડા૦ ગ્રે પોતાની પર ઘણો મજબુત કાબુ રાખી તે ઓરડામાં થોડો વખત આવતો હતો. પણ ડીબો ભરાઇ આવતે પાછો બહાર નિકળી પડતો હતો.

આજે લીલી સુદ્ધીમાં આવેલી હોવાથી તેણીની પાસે હીમ્મત રાખી ગયો. તેની અનુભવી આંખે પામી ગઇ હતી કે આજે તે છેલ્લીજ વખત લીલીને જોતો હતો જેવો તેણે તેનો નબળો પડી ગયલો હાથ પોતાનાં હાથમાં લીધો કે તે હસી.

"પપા. હું તમારી આંખનું નુર હતીની? તમો હમેશાં મને એમજ બોલાવતા હતા. હું તમોને તકલીફ આપવા અને દુઃખી કરવા માટે ઘણી દલગીર છેવું. પપા, તમે દલગીર તો નથીની?"

"નહી વ્હાલી નહિ," તેણે ધ્રુજતાં સાદે કહ્યું "હું દલગીર શાને માટે થાવું?"

"પપા, હું—હું તો મરી જાવુંછ. તમે બુઢા માલીની સંભાળ લેજો હં કે?"

"વારૂ વ્હાલી."

"પપા એ મને યાદ કરેછ કે? એને કેહેજો કે બાગ બરોબર રાખે! પપા, મારા ગયા પછી બાગની જરૂર સંભાળ લેજો. પપા, તમોંજ મારા પપા છેવોની? તમો નહિ હતે તો મારૂં શું થતે? આપણે કેવાં સુખી વરસો પસાર કીધાં હતાં? પપા, મેં તમારો માઇક્રોસ્કોપ ભાંગી નાંખેલો તે યાદ છે કે? તેને આજે દશ વરસ થયાં, પણ હું તે માટે દલગીર છેવું?"

તે બોલતી બંધ પડી અને તે બુઢા ડાકટરે એક નીસાસો નાખ્યો. હજી તેણીએ તેનો હાથ પકડી રાખેલો હોવાથી તે ત્યાંજ ઉભો રહયો., તેટલાં મેરી લેટીમર આગળ આવી જેને જોઇ તેણીએ ફરી બોલવા માંડયું.

"ડીકને કેહેજો કે મેં તેની સાથે ઘણી ખરાબ ચાલ ચલાવી તે માટે દલગીર છેવું. એને એમબી કેહેજો કે હવે મારી ખાતરી છે કે એ મારો સાચોજ, આશક હતો. હું ઇચ્છુ છ કે એ સુખી થાય!"

તેણી વળી પાછી બેસુધ્ધ થઇ ગઇ. હવે તો તેણીને આપવામાં આવતો ખોરાક પણ ગળી શકાતો નહિ હતો.

આવી રીતે બીજા ત્રણ દીવસ નિકળી ગયાં.

આરસો પેસેન્જરોને લઇને આવતી સ્ટીમર માં ડીક ટુટકપર ઉભો રહી ખુદાની બંદગી કરતો હતો કે તે વખતસર જઇ પુગે.

ડા૦ ગ્રે પોતાની ખુરસીપર લાંબા વખતની થાકને લીધે કુદરતી ઉંઘને આધીન થયો હતો, તેટલાં તે ઝબકીને ઉઠયો. મેરી લેટીમર તેની પાસેજ ઉભી હતી તેણીએજ તેને જગાડયો હતો. તેણે મેરી લેટીમર તરફ ફાટે ફાટે ડોળે જોયું.

"બોલો. મને સાચું કહો?" તેણે બુમ પાડી "એ મરી—મરી તો નહી ગઇને!"

"નહિ. પણ તમો એની આગળ આવો. હીમ્મત રાખો. જેવી ખુદાની મરજી, ગરીબ બીચારી; હવે—હવે તો આ એની છેલ્લીજ ઘડીઓ અને તમોને બોલાવેછ ડા૦ ગ્રે. હું બી એને ચાહતી હતી. હીમ્મત રાખો"

તેઓ ઓરડામાં ગયાં.

(વધુ માટે જુઓ પાન ૧૨૧)

આનવીને ધર્મ શીક્ષણની અગત્યતા.

લખનાર—મીસ બપઇ અરદેશર દારૂખાનાવાળા.

દુન્યાની તમામ વિદ્યાઓમાં સઘળા નાનોમાં ધર્મશિક્ષણ સર્વોપરી દરજ્જો ભોગવે છે એ કે બીજી વિદ્યાઓ જેવી કે રસાયણ શાસ્ત્ર, વૈદક વિદ્યા, ભુસ્તર વિદ્યા ખગોળ વિદ્યા વનસ્પતી વિદ્યા વીગેરે બાબદોનું જ્ઞાન મેળવવાથી ઇનસાન ફાયદા તો હાંસલ કરેછેજ અને એ વિદ્યાઓના પ્રતાપેજ મનુષ્યના સુખ સગવડ ખાતર અદભુત શોધો હસ્તીમાં આવી છે. પણ તે સઘળી શોધો ધર્મના જ્ઞાન વગર નકામી છે, કેમકે માણસની પોતાની ખાસ્યત ઉપર સઘળા જ્ઞાનોથી કશીજ અસર થતી નથી. ધર્મ શીક્ષણથી મનને જેવો સંતોષ મળે છે, દીલની બધી લાગણી જેવી ખીલવા પામે છે અને સદગુણોમાં જેટલો વધારો થાય છે, તેટલું બીજું કોઇપણ જ્ઞાન આપવા શક્તું નથી તન મનના તમામ સુધારા—તમામ સ્વચ્છતાઇ કરતાં આત્માનો સુધારો—આત્માની સ્વચ્છતાઇ ઉત્તમ લેખાઇ છે. આત્માના સુધારાની ગેરહાજરીમાં તનમનનો ગમે એવો સુધારો નકામો છે અને આનો સિધ્ધ થતી બીના છે કે આત્માના સુધારા માટે ધર્મ અને નીતિનાં શીક્ષણ જેવો બીજો કોઇપણ અસર કારક ઉપાય માલમ પડ્યો નથી.

માણસ જ્યારે ખુદા સાથે શું સબંધ ધરાવે છે તેમજ તેની જીંદગીની નેમ શું છે અને તે નેમ પાર પાડવાનો કયો માર્ગ છે તે ધર્મ કેળવણીજ તેને દેખાડે છે. તેથી તે જાણે છે કે તેની દરેક હીલચાલ પર તે પીતા નેગ.હ પોંહચાડે છે અને આ રીતે પોતાના વિચાર, વચન, અને કામને માટે આખરે ખુદાનેજ જવાબ આપવો પડશે એમ સમજે છે અને આ જવાબદારી સમજવાથી અને અંતકરણમાં માનવાથી માનવી બુરાઇ તર્ક કરી ભલાઇ અખતયાર કરવાની કાળજી રાખે છે. જે જે પુરૂષો પોતાનાં ઉત્તમ સદગુણથી અને બુલંદ નેકીથી પોતાનું નામ આપણી વચ્ચે અમ્મર મેલી ગયા છે જેઓને આ જમાનાના લોકો માનથી અને ભક્તિભાવથી યાદ કરે છે તેઓ સઘળાજ ધર્મિ અને ખુદાપર વિશ્વાસ રાખનારા હતા એમ આપણે તેમની જીંદગીના વૃતાંત પરથી કહી શકે છીએ. અરદાવીરાફ, આદરબાદ મારેસ્પંદ, તોસર, ફરીદુન. મીનોચહેર, કેખુશરો, સેલેમન, જુડસ, સોક્રાટ, બુધ્ધ, ઓમરબીન અબદુલ અઝીઝ વિગેરે નામાંકિત પુરૂષો ધર્મ તરફની આસ્થાનીજ ખાણીના ચલવા હતા. વળી કેટલાક એવા મહાન પુરૂષોને તો ભલાઇ અને સદગુણોને માટે કષ્ટ પણ અતિ ઘણું વેઠવું પડ્યું હતું તો પણ ખુદા પરના વિશ્વાસ અને ધર્મ પરના યકીન નથી તેઓએ દુખોનો

ફરજોની ખ્યાલ રાખ્યા વગર લોકોના ભલા પરજ મંડતા હતા આપણા પોતાના પેગમ્બર સાહેબ જરથોસ્તનેજ દાખલો આપણે નજરે ધરીએ કે જેઓએ લોકોને ભલા માર્ગ પર ચલાવવામાંજ પોતાની જીંદગી વાપરી હતી તેઓ જેવા નામાંકિત નરની જીંદગી બી ગુનામનું ગીજાણુ નજ હતુ વળી તેઓના સાથેના ગુરસતાસ્પને મા ભલો માજદયસની ધર્મ ફેલાવવાના નેક કામને ખાતરજ અરજાસ્પ શાહ સાથે ચાલુ ખુનખાર લડાઈઓમાં ઉતરવું પડ્યું હતું અને તેની જીંદગીમાં તરેહવાર ત્રિખણાઓ વચ્ચે પસાર થઈ હતી અને એવા તો અનેક વિરના પુરૂષો થઈ ગયા છે કે જેઓએ ઉત્તમ સદ્ગુણ વાપરના ખાતરજ ભોગ ભોગો છે કે બનકે પ્યારા જાનો નહિક ખોયા છે પણ તેઓને ખુદા પરજ એટલો ભરોસર હતો તેમજ લોકોના ભલાનોજ ખ્યાલ તેમના મગજમાં સર્વોપરી હતો કે રાજીપણે પોતાના જાનો ખોયા હતા

સ્ત્રીને તો ધર્મ શિક્ષણની વધારે ખાસ અગત્ય છે કેમ જે તેણીના શિક્ષણ પર કુટુંબ પરિવારના સુખનો આધાર છે જાણીતા લેખક ડાકેન્સના એ તોમાં કહીએ તો ધર્મ આ માટે અકસર કરી એક નાના સ્વની સ્ત્રી માટે તો ઉત્તમ મણગાર છે તે કહે છે કે,

Religion is the crowning grace of the motherhood and the loveliest ornament of home. No household can be upheld in happiness and honour where this sentiment is disregarded or unknown. It enhances all that is joyous in family life, adorns all that is beautiful, sanctifies all that is strong and alleviates all that is sorrowful. It hangs the stars above the roof tree, opens the windows on eternity, and makes the ingle glow with the splendours of heaven. The dwellings which are left without regret and remembered without reverence are those which no prayer has hallowed, no love of God enriched, and no faith in the invisible ennobled. Unspeakably blessed are the homes in which the mother's heart has found its true gravitation in God and draws all the rest toward that great abiding centre. Committed to the arms of the compassionate Eternal by a mother's prayers and by a mother's trust, the family never lose each other in whatever land they roam or on whatever sea they sail. They may go forth at death's stern bidding, but they will be found at least in the heavenly home."

વિખ્યાત મોનીકાએ પોતાના ધર્મ પરના યકીનથી ખુદા તરફની આસ્થાથી તેમજ બંદગીની અદ્ભુત શક્તિથી પોતાના દુર્ગુણી અને નાસ્તિક બેટા ઓગસ્ટાઈનને સુધાર્યો જે પાછળથી એક ધર્મીજ પવિત્ર અને ભણેલા ધર્મ ગુરૂ તરીકે પોતાનું નામ અમર કરી ગયો છે મીસ શીવતન નામની મીઠી બાનુએ મી ધર્મ પરના પુર યકીનથી ચાલુ બંદગીઓ કરી પોતાના દુર્ગુણી ભઈને એ હારાની ખાડીમાં ગબડેલો બહાર કાઢી શકી હતી

વળી ઈનસાનની ખાકી જીંદગી સુખ અગન વચ્ચે ટકાવી રાખવા ખુદાએજ મહાન યોજના હેરત ભરેલા ડહાપણથી અને મહાભારત શક્તિથી રચી મુકી છે તે—તેમજ ભવિષ્યની જીંદગી માટેનો ભલો નિયમ ઈનસાનમાં સર્વ કાળે નો બદલો તેના ભલા બુરી કરણી મુજબ તેનેજ મળશે જ એ ખ્યાલની વફ તેને તે ધર્મ અભ્યાસ વારંવાર ઉત્પન્ન કરાવે છે અને આ રીતે તે સાહેબનો સંપૂર્ણ ઈનસાફ ઉત્તમ ડહાપણ અનંત શક્તિ અને અગણિત આભારોનો ખ્યાલ ચાલુ ધ્યાનમાં રહેવાથી તેનું જીગર તેના તરફ ચાલી ઘણું ગહુ અને માનથી દોડે છે તેની મદદ તેના રક્ષણ વગર એક નજીવામાં નજીવું કામ બી તે હાર પાડી શકતો નથી. ત્યારે ખરેખર તેનામાંથી તકબ્બરી જતી રહે છે અને નમનતાઈનો સદ્ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી ખુદાપર ચાહ અને વિશ્વાસ રાખવાથી કોઈમાં દુઃખ કે આફત આવી પડતા માનવી દુઃખના બોજા હેઠળ કચડાઈ જતુ નથી કેમકે

તે માને છે કે આ સઘળી આફતો અને મુશ્કેલીઓ તેને અનુભવ આપવા અને સુધારવા માટે તેના માર્ગમાં મુકાયલી છે અને તે કસોટીમાંથી પસાર થવાથી તેના માર્ગમાંથી વહેલીજ પસાર થઈ જશે. વળી ધર્મપરના યકીનથી ન સમજ પડે તેવા ગુંચવણ ભર્યા સંજોગો વખતે બી તે ખુદા પરજ આધાર રાખે છે. અને તેની તરફથીજ મદદ અને ખોલાસો મેળવવાની આતુરતા રાખે છે. અને તે મહાન પીતાની યકજ જેમ આવી પડેલી મુશ્કેલીઓને કમતી કરે છે તેમજ વળી મુશ્કેલીઓ આવી પડતી પણ કેટલીકવાર અટકાવે છે.

માનવી ધર્મ શિક્ષણથીજ સમજે છે કે આ ત્રણ પાંચ દહાડાની ખાકી જીંદગી સાથેજ તેના આત્માનો અંત આવતો નથી, અને તેથી પોતાની આ વતી જીંદગી ખુશાળ બનાવવાને માટે તે નેકી કરવામાં પાછળ હઠતો નથી, પણ જો ઇનસાન ધર્મ તરફની અવસ્થા વગર ખુદાની હસ્તી માન્યા વગર એમજ સમજે કે તેના આત્માનો અંત્યથી આ ખાકી શરીર સાથેજ આવશે તો તે બુરાઇ કરવામાં કશુંજ ખોટું સમજે નહી. અને ધર્મના અંકુશ વગર અને ખુદાની સર્વોપરી શક્તિની નાવાકેફગારીથી કોઇપણ જાતનો ગુનાહ તે તે કરે નહીં. અને એ માટે તો ધર્મનુ નવીને ખાસ અગત્યનું છે. એ ઉપ્રાંત જ્યારે ઇનસાન આફતોના મારથી અને નાસીપાસીના બોજા હેઠળ કચડાઇ જાય, જ્યારે તેની માનંત કમી હદો અને વર્ષોની ધારી રાખેલી મુરાદોમાંની નીષ્ફળતા મળે ત્યારે જો તેને ખુદાપર વિશ્વાસ ન હોય—ધર્મ પર યકીન ન હોય અને બંદગીની બુલંદ શક્તિ પર આસ્થા ન હોય તો તેની હાલત કેવી કંગાળ થઇ પડે ? તે તો પોતાની આસપાસ સઘળે અંધકાર ફેલાયલુંજ જોય અને આશાના એકપણ કિરણ વગર પોતાની જીંદગી જરર ઉપયોગીજ સમજી આપઘાત કરવામાં બી કશું ખોટું સમજે નહીં.

સર હમફ્રે ડેવી ધર્મ જે બહોળી અસર ઉત્પન્ન કરે છે તેનું ઘણુ સારૂં ચિત્ર દોરે છે. તે કહે છે કે,

Religion whether natural or reaveled, has always the same beneficial influence on the mind. In youth, in health, in prosperity it awakens feelings of gratitude, and sublime love, and purifies at the same time that which it exalts but it is in misfortune, in sickness in age, that its effect are most truly and beneficially felt. When submission in faith, and humble trust in the divine will, from duties become pleasures, undecaying sources of consolation; then it creates powers which were believed to be extinct and gives a freshness to the mind which was supposed to have passed away for ever, but which is now renovated as an immortal hope. Its influence outlives all earthly enj yments and becomes stronger as the organs decay, and the frame dissolves; it appears as the evening star of light in the horizon of life, which we are sure is to become, in another season a morning star, and it throws its radiance through the gloom and shadow of death.

ખરો ધર્મ કાંઇ ફકત ભણતરો ભણી જવામાં અને ક્રિયા કામો સંપૂર્ણ રીતે બજાવવામાં સમાઇ જતો નથી પણ એ ઉપ્રાંત ધર્મના ફરમાનોથી બરાબર વાકેફ થઇ ને પર વધુતે વધુ અમલ કરવામાં પુરો થયલો ગણાય. આપણા પવિત્ર માજદયસની જરથોસ્તી ધર્મનો પાયો તો ફકત ત્રણ સુંદર શબ્દો પરજ રચાયલો છે. હુમ્ત, હુખ્ત, હુવરસ્ત, અને શું એ ત્રણ શબ્દોમાંજ આખી દુન્યાનો ધર્મ સમાઇ જતો નથી. એ શબ્દોનેજ જો માનવી પોતાનો મુદ્રાલેખ ગણી પોતાની રોજીંદી જીંદગીમાં તે પરજ અમલ કરવાની કોશીશ કરે તો સપૂર્ણ સુખ મેળવી શકે !

સાચો પ્યાર.

લખનાર "ગામરેની ગોરી"

પ્રકરણ ૧ લુ

તે ઉમરાવ તેના દરબારીના વિદાય થયા છતાં હજી પોતાના ન્યાય આસાન ઉપર ગુસ્સાથી જમાવેલા નયનો સાથ બેઠેલો હતો કે જ્યારે તેના ગુસ્સાના બાબેસથી ધ્રુજતો હોય તેમ તેનો બેટો—તેનો ગાદી વારસ નબીરો દેખાતી બીકણી અદાએ તથા બાજુમાં ખડો હતો.

"તેડ પેના મુજી ચડાવને" તેણે હવે તે રૂપેરી ખુરસીનાં પગથીયાં ઉતરતાં ગુસ્સાથી બરાડ મારી "અને આજથી આ પળથી હું તેના ફરમાનને તેની ચાકરી ઉપરથી સદાનો બર તરફ કરૂં છું, સમજ્યોછ કે છોકરા!" અને હવે તે એક દીવાના હાથીની કિસમે તે ગભરૂ જવાન તરફ ધસ્યો.

"મગર પીદર" તેણે એમ છતાં શાંતિથી જવાબ કરતાં કહ્યું "એમા તે ગુનાહનો કસુર છે શું! મેં તમોને કહ્યું તેમ જનાનાની ચાવી તેના કનેથી જબરીથી ઝુટવી લેનાર તો હું કબુલ કરૂ છ કે હું પોતેજ છું તો મારાં વાંકની સજા નાહક એક નીર્દોષ ગરદન ઉપર લાવવામાં શો ફાયદો હાંસલ થનાર છે."

"તું-તું બેહયા બેશરમ" તેણે એ સાંભળતાં વધતા જતાં જનુનથી ચીસ પાડી "અને એ આ ગમાર તેં તેને કેટલી વાર મારા જનાનામા જવાની અને ગુલનાર જોડેની તારી એ પાપી મીલાકાતની મના ફરમાવી હતી."

એ સાંભળતા તે જવાન ચેહરો ઉપર ગુસ્સાનો રતાશ ધાઇ આવ્યો તેમ છતાં હજુબી તેને નાંખાતીથી નમી જતાજ કહ્યુ

"પીદર બુઝર્ગવાર, એમાં પાપ જેવુ છેજ શુ? શુ ગુલનાર મારી હમશીર નથી. વળી તેની માદર ખુરશીદ મને બી માદરથી આલે ને હેતવની નથી કે તુ એમ મે વિશ્વાસથી તારાં પોતાનજ ફરજંદ જેવાની સીતમ ગુજારી કરેછ." અને એમ બોલતા એક દુખનુ ડચકું તેના ગળામાં અટકતુ જણાયુ.

"એટલે" તે બુઢ્ઢા ઉમરાવે હવે એ સામેથી જોતા કાંઇક નમી જઇને પુછ્યું.

"એટલે એજ પીદર કે એ વાહલીની જુદાઇ મારે મન એક ભારી જફાકારી, સીતમ ગુજારીથી કોઇ રીતે કમી નથી. એ બેઉ વચ્ચેનો તમારો ઉંડો પ્યારજ તમોને મારા હેનનો કાંઇક ખ્યાલ આપવાને બસ થશે. તમારી જીંદગીનુ સુખ અને શાંતિ વાહલી ગુલ ઉપર કેટલે દરજ્જે આધાર રાખેછ તો તો ખ્યાલ કર બાપ, કે મારી તો જીંદગીનું ગોવા જીવનજ એ હેતવતી હમશીરમાં સમાઇ ગયલાં છે. વળી આપણી ખરાબીઆનુએ તે જનાને કબ્જ કરવનો તમારો બેહુદો રીવાજથી મને માફ કરજો, મગર કોઇ કિસમે તમારા જેવા ઉમરાવી નરને ચેન પડતો નથી, આપણા જેવી નીતિમાન ખા

ઓલાદ ઉપર આવો બે કાયદે આંકોશ તો ઓ રખી તમે બુર્જગવારની હસી કરાવેછ."

"એટલે" તેણે હવે એ સાભળતાં એક શે રની અદાથી ઉછળતાં ત્વરાક મારી "તું શું મારી બુજર્ગીમાં મને દાનાઇ શીખવવાની હીંમત કરી શકશે? ખબરદાર! ફરીથી મારાં કામની વચ્ચે માથું મારતાં અગર હું તને જોવશ તો યાદ રાખજે અય કમીના, કે તેજ પળે આ જોરાવર હથ્યાર તારાં પાપી બદનની આરપાર ચલાવવા હું જરાબી થોબશ કે આંચકી ખાવશ નહી- હું ફરીથી કહું છુ" હવાં તેણે બેવડાં ઝનુનથી વધારયું "કે આજ પછી ગુલ જોડે મળવાની બલકે તેણી ઉપર એક નજર વદીક ઉંચકવાથી તારે એકદમ બાઝ આવવું." અને આ શબ્દો સમેત તે પાછા ઉમરાવ ત્યાંથી જતો રહયો.

એક પળ એ પછી તે જવાન માણસ ઉડાં દુખને ગુસ્સાની જોગી લાગણી વચ્ચે ત્યાંજ ઉભા રહયો એ આગમજ એજ તોરની અનેક તકરારો અને બોલાચાલી તે ઉમરાવ બાપ બેટા વચ્ચે.થતી રહી હતી મગર આજ તો તેને લાગ્યું કે તેનો ઘાતકી પીદર એક ઇનસાન્યતની બી હદ ઓળંગી ગયો હતો. તેને તે સતાંના નમાના દુરજંદને આજ કમીનો કહયો હતો કે જે શબ્દોએ આખંગ તેના હમેશના શાંત જીગરમાં એક જખરો જવાલા જળાવી મેલ્યો હતો. તેણે ઘણું ખમ્યું હતું તે ગમે તેવો મગરર હીંમતવાન હતો છતાં આજ લગી તેણે કદી તે ઘાતકી વાલીદ સામે એક હુકારો કહેલો નહી હતો મગર હવે જે ઘાતકી જળાંતો તેને કમીનો પુકાર્યો હતો તે જાલીમ બાપની સાથે એકજ છાપરાં હેઠળ રહેવા સામે તેનું કાતી જીગર બંડ ગયાવી રહ્યું હતું. તે તે બાપનો એક પુરોજ હતો

તેથી તેઓ વચ્ચેનો આવો બીગાડ ખચીત ઘણોજ અચરતી ઉપજાવનારો હતો મગર કમનસીબે તે ખરૂં હતું અને તેથી આવા જુલમાર ભર્યાં તણાંજાણી વચ્ચે તેજ બાપ સાથ રહેવા ને વસવા તેનું ઇરાણી જીગર તેની ગમે તેવી કોશીશ છતાંબી હવે એકમત થયું નહીં. "હું ચાલી જઇશ કેયે જતો રહેવશ"

તે મોટી નાઉમેદી અને દુખથી મનસે ધટપટયો. કે જ્યારે ગુસ્સાનો રતાશ તેના સોહામના ચેહરા ઉપર હજીબી સાફ જણાતો હતો અને તે પછી તે ગયો.

પ્રકરણ ર જું.

ગુલનાર, માઝનદરાન ના અમીર બેજનની એક પુરી બેટી હતી. ઉમરાવ બેજન ગુલનારની માદર ખુરશીદને પરણ્યો તે આગમજ તે એક ગરીબ ભરવાડની અતિ ખુબસુરત બેટી માહ આફરીદને પરણ્યો હતો. મગર એ તેની કદખુદાઇ માટે તે વેલા માઝનદરાન- માં તો કોઇ બરાબર જાણતું બી ન હતું કેમ જે એવું કહેવામાં આવતું હતું કે માહ આફરીદ એક ગરીબ ભુરવાડની બેટી હોવા છતાં એટલી તો શોખીન અને બરેસી હતી તેમજ અમીર બેજનનો તેના ઉપર એટલો તો ચાહ હતો કે તેણીના શોખને અનુસરીને શયાદી પછી લગભગ બધોજ વખત તે પોતાની મોહોરદાર સાથ દેશ પરદેશ મુસાફરીમાં કાઢતો. એ દરમીયાન, તે કહેલો, કે જવાન ફરહાદ જન્મ્યો હતો. મગર કમનસીબે તે પછી થોડાજ વખતમા બલી માહ આફરીદ મરણ પામી. અને ઉમરાવ બેજન તુરેત દાસે પાછો માઝનદરાન ફર્યો. તે પછી થોડીક મુદ્દતે તે કોઇ ત્યાંનાજ ઉમરાવની બેટી જોડે ફરી પરણ્યો. જેને પોનાના અસીલ બલા ખવાસથી તે દુખીબરવારનું દુખ ઘણેક દરજ્જે ઓછું કર્યું એટલુંજ નહી પણ ફરીથી તેની જીંદગીને જાણે નવેસરથી રોશન કરવા એક બેટીની બક્ષીસ કરી. તે બેટી ગુલનાર હતી.

આ વાર્તા આવતા અંકમાં પુરી થશે

જીંદગીનું ખરૂં સુખ તે શું.

જીંદગીનું ખરૂં સુખ તે આંખ છે આંખ વગરનો અવતાર નકામો છે તમે જો આંખના કોઇ પણ રોગથી પીડાતા હોય તો ફક્ત એકજ વખત અમારો શુધ્ધ મોતીનો સુરમો વાપરો. આ સુરમો થોડા વખતમાં આંખના તમામ દરદોને જડ મુળથી નાશ કરી આંખની ગુમાવેલી રોશની પાછી લાવે છે વળી આ સુરમો વાપરનાર ને ચશ્માની જરૂર નથી. એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો કીમત તોલા ૧ ના રૂ. ૪ ચાર

વેરા મગનજી ગુલજી સુરમાવાળા

જામનગર—કાઠીયાવાડ

"હીલે આરામ"

દર માસે ટકોરાબંધ નિયમીત બહાર પડતું ચોપાનીયું.

નામ મુજબ કામ!

"ઝાટો પીછી"—રમુજી વાંચણો!

ટોંગી કવીતા—હસાવનારા સકેચો !!

બે મોટી ચાલુ વાર્તા—પાકુંડી ટુકી વાર્તાઓ !!

લાઇટ રીડીંગ—રસીલું ભરચક અને ચિકાર !

વાર્ષીક લવાજમ રૂ. ૩) પેસ્ટેજ સાથે છુટક નકલ ચાર આના.

એક કાર્ડ લખવે.

નમુનાની નકલ તદન મફત

મેનેજીંગ પ્રોપ્રાયટર, અ ર ફુરમજી. ક્રાફર્ડ માર્કેટ મુંબઈ

દુઃખીઓનો દોસ્ત.

ભલા આ કાંઈ લેભાગુ ઉપાયો સમજશો નહિ મોટા અનુભવ અને ઉત્તમ વૈદકજ્ઞાનના આ રામબાણ ઉપાયોછે, એકવાર જરૂર અજમાવશો.

સફેદ કોઢ ને રગતપીત

આ હીનપસ્તી ભરેલી બીમારીમાં જે કમનશીબ મરદ યા ઓરત સપડાયાં હોયે અને જેઓએ એ બીમારી લાઇલાજ સમજી પોતાની જીદગી ધુળમાં મળેલી સમજી હોય તેઓને હવે નવી ખુશી અને નવી જીંદગીની આશા પેદા કરી આપનારી એક બહુજ ચમતકારીક દવા મારી વરસોની થકવી નાંખનારો મહેનત અને ચાલુ કોશીશ અને મોટા ખરચથી ફતેહમંદ નુસકાઓ હાસીલ થાય છે. જેએવા તો ચમતકારીક છે કે આવી વીકટ બીમારીઓ કે જેને લાઇલાજ સમજી ગઇ છે તે, માત્ર ત્રણ દીવસમાંજ અસર કરી શકે છે અને ... વી ૨૦ દીવસમાં તો જાણે કોહોડ થયોજ નહી હોય તેવી રીતે ડાઘે નાબુદ થઇ જાય છે.

એજ મુજબ રકતપીતની બીમારી પણ એટલીજ ટુંક મુદતમાં સમુલગી જતી રહે છે. પછી તે ગમે તેવી પુરાણી અને ગમે તેટલી હદે કાંય નહીં પુગી ગઇ હોયે—

વળી એ દવાની ખુબી એવી છે કે તે લગાડવામાં યા ખાવામાં કશી પણ રીતની અડચણ યા કડાકુટ જેવું નથી. માત્ર એકથી ૨) ટીપાં ખાવાની અને એટલાંજ ટીપાં રોજ ડાઘો ઉપર લગાડવાની છે. તેમજ વળી કાંઇ કરીપ રહેઝા જેવું પણ નથી.

એ દવાઓ એટલી બધી તો અસરકારક અને ખાત્રી પુરવક છે કે દવાઓની કીમતનો એક ભાગ શકડો લઇ બાકીનો ભાગ બીમાર સારો થવા પછી લેવાને માટે તૈયાર છીએ મહેરબાની કરી એવાં બીમારોએ નીચલે સરનામે પોતાના બીમારીની પુરતી વગત ઉપર કેટલા વખતની બીમારી છે, કોણ કોણનાં ઇલાજ કીધા છે. તે સરવ્ હીગત લખી જણાવવી. કોહોડનાં બીમારો ડાઘ કયારના છે અને કેટલા કેટલા મોટા છે તે જરૂર લખવા તેપાર ઉપરાંત નીચલી અકસીર દવાએ હાલમાં કંપક થઇ છે—માત્ર એકજ વખત મંગાવીને ખાત્રી કરશો તો માલમ પડશે એ દવાઓ ખાલી અને તીવારી નથી પણ ખરેખરી ફાયદા કારક એકેએક અકસીર દવાઓ છે. અને એની કીમતની એકેએક પાઇ પાઇ વસુલ કરી આપનારી છેઃ—

રોગને ઇતેખાબ—આ એક અકસીર તેલ છે એ તેલની માલીસથી પેરા લેસીસ જેવીવીકટ બીમારી થોડાજ દીવસમા નાબુદ થઇ જાય છે.

એજ તેલથી ગમે તેવું કોનીક રૂમેટીઝમાંપણ જડમુળથી જતું રહે છે—કીમત શીશી૧)ના રૂ.૧૫.

સુરમો—નંબર ૧.)—આ સુરમો ગમ તેવું જુનું અને સખત આંખનું જાળુ–ફુલું થોડાજ દીવસમાં કાપીને ઇનસાનને નવી રોશની અને નવી જીંદગી બક્ષે છે—કીમત ૧) તોલાની શીશીના રૂપીયા ૬

સુરમો નંબર ૨) આ સુરમાંથી રાત અંધળાપણું માત્ર ૮) દીવસમાં દુર થઇ જાય છે, અને રદી પણ થતું નથી—કીમત શીશીનાં રૂ. ૫)

સુરમો નંબર ૩) આ સુરમો હરેક માણસને હમેશાનો ઉપયોગી છે. એનાથી આંખની બીનાઇ છે—કીમત શીશીનાં રૂ. ૨

સુરમો નંબર ૪—આ સુરમો પણ નંબર ૩) ના જેવોજ છે. પણ એની કીમતમાં ફેર છે. કે જેથી હરકશ અને નાશક એનો ઉપ

યોગ કરી ફાયદો ઉઠાવી શકે—કીંમત શીશીનો રૂ ૧

રોગને ખાગ—આ તેલગાથાની ઉદરીને મ-દ'તર દુર કરી નાંખે છે. અને ઉન્દરીના ડાઘ પડવા દેતું નથી. એ ઉપરાંત ફુલા ફુ'નસી વીગેરે ઉપર બહુજ અકશીર છે. કીંમત ૫) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૧)

રોગને ખરાબ આયો—આ તેલ માથાને બહુજ ઠંડક આપનારૂં તથા ભેજાને કુવત બક્ષનારૂં છે; એનાથી જે માણસને બરાબર ઊંઘ નહિં આવતી હોય તેને ઊંઘ આવે છે, અને માથાનો ખેરો પણ દુર કરે છે—કીંમત શીશીના રૂ ૨)

રોગને બાગ્રા શીર—આ તેલ હરસ મસા સારૂ બહુજ અકસીર છે, એ તેલથી એ બીમારને તરતજ રાહત અને આરામ થયા છે કીમત શીશી ૧ ના રૂ. ૨)

સફુફ નવરત્ન—આ પાવડરથી બુખાર દુર થાય છે. ખાંસીને ફાયદો કરે છે. કબજીઆત દુર કરે છે લોહી સુધારે છે ભુખ વધારે છે પેટમાં થતા કરમ બહાર કાઢે છે. બચ્ચા જુવાન અને ઉમરે પુગેલા સર્વે મરદ ઓરતને માટે ફાયદા'દ છે કીંમત દશ તોલની દાબડીનો. ૧]

સફુફ અકશીર ઉલ-દાઘ—આ એક પાઉડર છે. અને તે માત્ર-પાણીમા મેળવીને ગમે તેવી દરાઝ પછી તે જુનિ યા નવી હોય કાળી યા લાલ હોય તેને માત્ર ચાર દીવસમા ઉડી કાઢી દરદીને તુરતજ રાહત અને આરામ બક્ષે છે કી શીશી ૧ નાં રૂ. ૦॥

હુબ્બે અકશીર ઉલહાઝમાં—આ ગોળીઓ ખોરાક હજમ કરવા માટે-પાચન શકતી વધારવા માટે-ભુખ વધારવા માટે બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૪૦ ગોળીઓની શીશીનો-રૂ. ૦॥)

પારાની ગોળીઓ—પારાની ગોળીઓ અનની એક માંત્રેજા સમાન છે અને તદન એકલા પારાની ગોળીઓ આજ સુધી બનવા પામી નથી ઈશ્વરની કુદરત ન્યારી ઝાડપાતમાં કીરતારે મોટી ખાસત રાખી છે તે બુટીઓના પ્રતાપથીજ આ કમતરી ને એકલા પારાની ગોળીઓ બનાવવામાં ફતેહ મેલવવી છે. એ ગોળીઓ કેવી ઉપયોગી અને કેટલી કીંમતી છે. તે તો જગજાહેર છે એટલે તેનું તુવેતની બ્યાંન કરવાની કાંઇ જરૂરત નથી. માત્ર એકજ ગોળી મંગાવો જે તમને અને મારા કબીલાને હમેશ કામ આવશે અને ખુદ ખાત્રી કરી લ્યો

કીમત ગોળીના રૂ. ૧૦)

એનામલ્સ ફ્રેન્ડ—આ એક કીમત તેલ રૂપી દવા છે, જે બાપડાં મુંગે મરોડેનાં વાચાં વગરનાં કુલ જાનવરો માટે આશીર્વાદ સમાન છે. ઘોડા ગાય, બળદ, ભેંસ કુતરાં બીલાડા યા કોઇ પણ જાનવરને ખુજલી થઇ હોય જખમ પડયો હોય ચીમડી થતી હોય યા ચામડીનો એવાજ બીજો કોઇ રોગ થયા હોય તો આ તેલથી માત્ર ૪) દીવસમાંજ ફાયદો થાય છે ખુજલી વીગેરે નાબુદ થઇ ઉડી ગયલ ખાલો પાછા આવે છે કીંમત બાટલી ૧) નો રૂ. ૧

હોરસ્સ કન્ડીશન પાવડર—આ દેશી બનાવટનો ઘોડાઓ માટે મસાલો છે-એ મસાલાથી ઘોડાને ભુખમા વધારો થાય છે-પાણી બરાબર પીબક છે-પટ આવતા હોય તો તે બંધ થાય છે—અગર કબજીયાત હોય તો તે દુર થાય છે અને ઘેડાનુ બદન ખુબી તૈયાર થાય છે—

કીંમત ૧ રતલી ડાબડાનો રૂ. ૦॥॥

એ ઉપરાત દરેક જાતના હર કીમતનાં દેશી અત્તરો-સુગંધી તેલો પણ હર વખત સ્ટોકમાં તૈયાર રહે છે. એક વખત મંગાવવાથી માલ અને કીમતની ખાત્રી થશે.

દરેક જાતના મુરબ્બાઓ ચણીઓ જાત જાતના તઇયાર છે-બહુજ કીફાયત ભાવ અને ઉચા માલની ખાંત્રી આપવામા આવે છે—

દરેક કીમમત બીમારો પોતાનો હાલ હમને પર લખશે તો તેઓ માટે ઘટતીજ દવાઓ તજવીજ કરાવી હમો પોને પુરતી વિગત અને સમજ સાથ મોકલી આપીશુ —

ગરીબ માણુસો પાસે હમારી દવાઓની કીમતમા ખાસ છુટથી કામ લઇશું—

વેપારીઓ અને જથ્થાબંધ માલ મંગાવનરને સારૂ ડીસકાઊંટ આપશુ.

મોહટાં શેહેરમા હમારી દવાઓ માટે વરકીગ એજન્ટોની જરૂરત છે-

કાગળપત્ર નીચલે સરનામે કરવો:—

એમ. ડી. બલસારા.

મેનેજીંગ પ્રોપ્રાયટર

એમ. ડી. બલસારા એન્ડ કું.

નબર ૨૧૨ બાઝાર સીરકીવાલાં—દીલ્હી.

ટેલીગ્રાફીક એડ્રસ "યુનાની":- દીલ્હી.

Pam-ala

 ## પામ્‌આલા

મેલેરીયા, તાઢીઓ તાવ તથા તાવનો

ચુનંદો ઉપાય.

સમાચાર જણાયું છે કે મેલેરીયાનો ફેલાવો મચ્છરો
કરે છે અને સઘળા રોગોથી મરતાં લોકોની સામટી
સંખ્યા કરતા આ રોગથી મરતાં માણસની
સંખ્યા વધુ છે.

તેનું ઝેર ફેલાવ થઈ જાય તે પહેલાં અટકાવો.

પામ—આલાજ

તેમ કરશે.

રાયપુરથી મી૦ જ્યોર્જ. કે. ગીલ્ડર લખે છે.

જંબાસરનાં જંગલમાંથી મુસાફરી કરતાં મારી વાઈફ મેલેરીયાથી
પટકાઈ પણ પામ—આલા ના ત્રણ ડોઝમાં તેણી
હુશીયાર થઈ અને બીમાર આવી નહિ. ક્વીનીન
કરતાં એ સરસ છે.

સઘળા ગાંધીઓ ને ત્યાંથી નાની મોટી બાટલીમાં મળશે.

હરજી મુલજી એન્ડ કો.
તથા
ડો૦ છગનલાલ રૂપનારાયણદાસ,
જુમા મસજીદ પોસ્ટ ઓફીસ આગળ. } મુંબઈના એજન્ટો

ભાગદ્યા

માળા

નંબર ૬

નીચલી વાર્તાઓ છે.

૧ ચોરને પોટલે ધુળ. ૨ આવભાઈ હરખા.

૩ રાજાની કહાણી. ૪ ગરીબ બીચારી

૫ દુન્યાસારી ૬ હીરાની વીંટી.

૭ અંતની ઘડી ૮ અજબ તલેસમ

૯ વેરી કે મિત્ર

ગુલશનનાં ગ્રહાકો માટેની આ ભેટ છે.

કીમત બાર આની.

મેનેજર—ગુલશન પ્રિંટિંગ
વર્કસ—નવસારી

ગુલશન.

Gulshan.

મીસીસ રૂપાબાઈ રબારીની વાર્તા

'કિરતારની ઓફીસ'

મરહુમ વૈદશાસ્ત્રી 'મણીશંકર ગોવિંદજી'

"આયુર્વેદશાસ્ત્રનો સુધારો"

શાહુચોરની અદભુત ચાલુ વાર્તા.

અધિપતી—આગળથી

Jayantilal and CO

Art Jewellers

105, Shaik Memon Street, BOMBAY.

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતનાં દાગીના ખરીદવાની વીશવાસુ દુકાન

અમારે ત્યાં હાલની સુધરેલી ફેસનના તમામ જાતના દાગીના મોટા જથામાં તૈયાર રાખવામાં આવેછે.

તેમજ ઓર્ડર આપવાથી એકજ વાઇદ તૈયાર કરી આપવામાં આવે છે.

તથા ભેટ આપવા લાયક ચાંદીની સેંકડો ચીજો તૈયાર મળે છે.

બહારગામનાં ઓર્ડરો તાકીદ વી. પી. થી મોકલવામાં આવે છે,

જયતીલાલ એન્ડ કું. ઝવેરીઓ.

ઠે. સેખ મેમન સ્રીટ નં. ૧૯૫

મુંબઈ

સ્વતંત્ર.

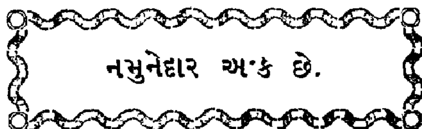
ભાગલ્યાના આ અઠવાડીક પત્રનો

૧૯૧૪ પતેતી

નંબર.

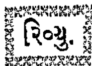
નમુનેદાર અંક છે.

સંખ્યા બંધ ચિત્રો ઉપરાંત ઘણા જાણિતા લેખકોનાં લખાન છે.

કિમત ચાર આના

ગુલશનનાં ગ્રાહકો સિવાય બીજાઓને આ અંક મળશે નહિ.

મેનેજર---સ્વતંત્ર---નવસારી.

ફુરસદ.

મી૦ બહમનજી કાબરાજીવાળાં જાણીતું માસિક ફુરસદ પોતાના હમેશના લેબાશમાં એક મોટી ફાંકડી વાર્તા અને બીજા પરચુરણ લેખો સાથે નૌરોઝી અંકમાં બહાર આવ્યું છે. મી૦ કાબરાજી પોતાની નાદરૂસ્ત તબ્યતને લીધે રીટાયર્ડ થવાનો ઇરાદો રાખતા જણાય છે. હમો નહિ ધારતા કે તેમની આ ઇચ્છા તેમના વાંચકોને ગળે ઉતરે. મી૦ બમનજી કાબરાજી હાલના પારસી વાર્તા નવેશોમાં આંગળીની ટેરવી પર ગણુંના આગેવાન સાહેબોમાં ઉંચ્ચ પંક્તિ ધરાવી શકે છે તેમની કલમમાં અજબ મીઠાસ છે.

પ્રભાત.

આ નવો ભાઇ બંધ પણ પાછો આ વર્ષ એક અચ્છા અંકથી નવું વર્ષ ઉજવી શક્યો છે. તેમાં આપેલાં ચિત્રો અચ્છાં છે તથા ફકત વાર્તાઓથીજ આ અંક ભરાયો નથી. વાંચી ને મનન કરવા જોગ ઘણા વિષયો આ અંકમાં સમાવવામાં આવેલા છે. માલેકો ઉત્સાહી છે. એટલે સારૂં અચ્છું વાંચન પુરૂં પાડતા જાય છે. પોતાના માસિકનો ફેલાવો વધારવા આ ભાઇઓએ ઘણાં પુસ્તકોના સોળ સેટ કરી અડધી કિમતે આપી દેવાની ગોઠવણ કરી છે. હમો આ ભાઇ બંધ જે બીજું પારસી નવું વર્ષ જોવા પામ્યો છે તેને દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ છે.

હિંદી આફ્રીક

બહેન બાઇ આઇ. લી૦ પાલમકોટનું આ સુંદર માસિક અજબ રંગ રાગમાં આ નવાં વર્ષ ને ટાંકણે બહાર પડયું છે. લેખકોની જે મોટી ફોજ એ બહેન મેળવી શક્યાં છે તથા જેઓ આજ સુધી કદી બહાર લખતા નથી તેવાઓને એમણે બહાર કાઢયા છે એ બેશક એ બહેનને દરેક રીતે માન ભર્યું છે. એક ટુંકી વાર્તા અને ચાલુ વાર્તા સિવાય આખો અંક લેખકોના ફોટોઓનો તથા સુંદર લખાનોથી ભરચક છે. સર જસ્ટીસ દીનશાહ દાવર, એ૦ મી૦ બીમન જડજ, રે. ડા. મેક્રીટન, રે. ડા. સ્કોટ, લેડી ધનબાઇ, શેઠ હોરમસજી એડનવાળા, પ્રો૦ લુઇ કોવે, બા૦ બા૦ દમરી વગેરે અનેક લેખકોએ આ માસિકને દિપાવ્યું છે. હમો બહેન બાઇ આઇના આ સાહસની હમો ખરાં જીગરથી કદર બુજી તેમને ફતેહ ઇચ્છી એ છીએ.

ઢોંગ સોંગ

આ રમુજી માસિકનો " પતેતી અંક " પણ ફાંકડો અને ઢોંગ સોંગને અનુસરતો છે. તારાપોર વાળાની આર્ટ સીરીઝ મન પસંદ છે. ટાઇટલ પેજ પરની સુન્દરી પણ ખેંચાણ કારક ચિત્રછે. લખાણોની બાબમાં પણ આ ભાઇ બંધ ધીરે ધીરે ઠીક ભાગ્યશાળી બનતો જાય છે. આ વેળાની ચુંટણી સારી છે તથા મરહુમ દાદિ તારાપોરવાળાના લેખો ની સારી સંખ્યા એ ભાઇને મળેલી લાગે છે. ભાઇ દીન્શા. કરકરયા સાહસીક છે અને થોડે નફે બોહળો વેપાર કરવાનું અચ્છું સમજે છે. આ વખતે પતેતી અંકમાં એમણે એકાદ રમુજી સીરીઝ કેમ ન દાખલ કરી? ઢોંગ સોંગને તે વધુ બરનો થઇ પડત. હમો એ ભાઇને ફત્તેહ ઇચ્છીશું.

પારસી સંસાર.

કરાંચીના આ જાણીતાં અઠવાડિકે ઠીક ભપકો કર્યો છે અને પોતાના વાંચકોની અચ્છી સેવા બજાવી છે. લખાણનો આ અંક ભરચક છે અને જુદાં જુદાં વાના ઘણી અચ્છી તરેહે પીરસવામાં આવ્યાં છે. ચિત્રોની બાબદમાં પણ આ અંક સારો છે. કરાંચીના આગેવાનોના ફોટોઓ સાથે ત્યાં બની ગયલા બનાવો ચિત્રોથી યાદ કર્યા છે. આ એક ખરચાળુ સહાસ છે અને હાલના મોંઘવારીના વખતમાં તે કેવો કિમતી થઇ પડયો છે તે તો જેઓ જાણે તેઓજ જાણે. જાણીને વધુ ખુશી ઉપજે છે કે આ અંકની પ્રતો હવે સીલકમાં માલેકો પાસે રહી નથી. કવર પરનું ચિત્ર પણ આકર્ષક છે. ગૌતમ બોધ્ધના દેહ કષ્ટનો દેખાવ જોઇ મનન કરવા જોગ છે. સામટી રીતે લેનાં માલેકોએ આ અંકને યથાશક્તિ મુજબ સારો બનાવવામાં કચાસ રાખેલી જણાની નથી. હમો એ ભાઇને દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

કિરતારની બક્ષીસ !

એક ટુંકી વાર્તા.

લખનાર—મીસીસ રૂપાંબાઈ દારાબજી રબાડી

"નજુ, પારણાંવાળા ઓરડાના લામ્પો અને દેવાલગીરીઓ સળગાવજો" એ હોકમ આપનારનો અવાજ લગાર કઠોર અને નિરાશી ભર્યો હતો, પણ નજુ તો સ્તબ્ધ થઇ પોતાની બાઇનું કોઉજ જોયા કરતીહતી, અને બાઇએ કઇ શુધ બુધ્ધ ખોહી દીધી છે કે કેમ કરી વિસમ્ય પામતી થોડો વખત ઉભી થઇ રહી

પારણાંવાળા ઓરડામા દીવા સળગાવવાના અને તે પણ નવરોઝનેજ દહાડે! તે ઓરડામા વસતુ અને તે સણગારેલા પારણામાનું સુનાર નાહનુ પક્ષિ ઉડી જવાને બરોબર આજેજ વર્ષ થયુ હતુ મધુર, સોહામણી દિનરૂખા રૈહાનઆરા ગયે નવરોઝની રાતેજ આ દુખી ફાની દુન્યા છોડી ગઇ અને પોતાની વાહલી માતા રતનબાઇ મુનશીને એકલવાઇ વિલાપ કરતી, દુખના આતશમા બુજાતી છોડી ગઇ હતી. ત્રણ વર્ષ ઉપર રતનબાઇના વાહલા ધણીથી જુદા પડયા—રંડાયા તે દિન્થી સઘળો તેવણનો જીવ જીવન-ગાંગો પોતાના એ એક પુત્ર લાડકવાયા વાહલામા ભરી રાખ્યો હતો—તે બાળકનેજ ખાતર જાણે આ દુન્યામા તેવણ જીવતા હતા એમ કરતા તે બાળક ખોવાયુ ત્યારે તો તેવણની નિરશા અને દુખ શબ્દોમાં વર્ણી ન શકાય એવુ હતુ

તેવણ ઘણાજ બેદિન થઇ ગયા અને ઘણા જ એકાંત થઇ ગયા કોઇને ઘરે મળવા—બેગવા જતા નહિ, અને ઘરે આવ્યા ગયાને પણ મળવા ના પાડત હતાં માત્ર એક જુની નિશાળની સહી તેહમીનાં તવડયાજી એ એકાંત વાસ ઉજાડ દેખાવના ઘરમાં દાખલ થઇ શકયાં હતા "ઘરનાં નોકરો દયામણી રીતે પોતાનો બાઇનો સોહરાઇ સુકાઇ ગયેલો ચેહરો દેખતાં અને માંહે માંહે બળતા પણ બીજુ કઇ કરી શકતા નહિ

"પારણાંવાળા ઓરડાના દીવા સળગાવવા કહે છે' નજુએ રાંધનારી મેહરી આગળ કહયુ "શુ કરુ વારુ! કઇ ભેજા ઉપર માઠી અસર થયેલી તમોને જણાએછ, વારુ?"

"જેમ કહયુ હોય તેમ કરજો! જે હોય તે ખરૂ આજે બરોબર વર્ષ થયુ ગાજતું વાજતું ફુલકુ જઇને" મેહરીએ ઉતર વાળ્યો અને સદરાની દામને પોતાની આખ લુછવા પડી—તે ફુલકુ ઘરમાં સર્વે કોઇને પ્યારુ હતુ, તેમાં મેહરી તો પોતાનો જીવ જાન તેના ઉપરથી કુરબાન કર્યો હતો

'કદાચ બાઇ આજે રાતે તે ઓરડામા બેસવાનો વિચાર કર્યો હશે—ગરીબ બિચારા! આ પહેલી—નવરોઝ ઘણું ગમ ભર્યો ગુજરવાનો!' નજુએ ઓરડો ઉઘાડી મોટુ લામ્પ તેમજ બે દેવાલગીરીઓ સળગાવી, પણ એમ કરતાં તે ધ્રુજતી હતી. તે નાહનો ઓરડો બાળકની સામગ્રીથી ઘણો સરસ સણગારેલો હતો ઉજળો ફુલ સરીખો પડદો પારણા ઉપર નાખેલો જેમ નો તેમ હતો, પારણાને એક ખુણે રૂપાનો મોટો ઘુઘરો બાંધેલો હતો ઓરડાને એક નાકે એક નાહની મેજ ઉપર જાત જાતના મોંઘા સરના—

આંખે ઉડી વળગે એવાં રમકડાં ગોઠવાએલા પડેલાં હતાં—એક ખાલી ઢોલકી ઉપર રમવાની ડાલીઓ, પિક્ચરની નાહની મોટી ચોપડીઓ વિખેરાઇ પડી હતી, પેલી મેર ચંગ, ઘુંઘરો ઇ૦ રૂપાનાં રમકડાં પડેલાં. ઓરડાની ભિંત ઉપર પેગંબર સાહેબની સબી તેમજ બીજાં બાળકોને રમુજ સાથે જ્ઞાન મળે એવા તખતા ઓરવેલા હતા. એક સ્ટેન્ડ ઉપર નાહની આટલી પાણીની અને તે ઉપર રૂપાની કરસળી ઉંધી વાળેલી હતી. ભોંય ઉપર જમવાનું પથરાએલું હતું. એક ખુણે રમવાનો લાકડાનો હાલતો ઘોડો પડેલો હતો. સઘળી રીતે જોતાં એક હેતવંતી માતાનાં અથાગ હેત અને લાડની ગવાહી આપતો હતો, પણ જ્યાં એક વાર તે ઓરડો નાહનાં સોનેરી બાલવાલાં સોહામણાં ભુલકાંની દોડા દોડી અને હસા હસીથી ગાજી રહેતો હતો તે આજે સ્મશાન જોઇ નજીની આંખોમાં ઝળઝળ્યાં ભરાઇ આવ્યા અને ધુજવા લાગી. "ખોદા ખેર કરે! કેમ થશે બિચારાંનું!" એમ બબડતી બારણું દાદરી હેઠળ ઉતરતાં બાહારનું બારણું ઠોકાયુ. બારણું ઉઘાડવાનું કામ નજીનું હતું. રાત પડતાં કોણ આવ્યું હશે અને આ વરસાદ પડતો છે તે છતાં! કાં કે તે દિન આખો વરસાદ ઝરમર-ઝરમર પડયાજ કરતો હતો. એમ બબડી બારણું ઉઘાડયું. બારણા ઉપર એક બળદનું ગાડું ઉભેલું હતું એ ગાડું ડવિઅરથી આવેલું ઓળખાયું તેમાંથી એક બાઇ ઓવરકોટમાં સજ થયેલાં ઉતરી આવ્યાં. પહેલ્લાં તો નજી અજબ થઇ ટીકતી ઉભી રહી. પછીથી તેણીને ઓળખતાંજ હસીને આવકાર આપ્યો.

"આવોરે મરૂં-તેહમીના માયે-તમે કયાંથી નવરોઝની રાતનાં એકાએક ફુટી નિકળ્યા. તમે ગોળવડ છોડીને ડવિઅર કયારે ગયેલાં હતાં, આવા વરસાદમાં!"

"જરા કામસર નિકળવું પડયું હતું-હું આજે ત્રણ દહાડે ગોલવડ આવી પણ ઘર જવા અગાઉ રતનબાઇને મળવાનું મારૂં મન થયું" તેથી હયાંજ ગાડું ઉભું રાખી ઉતરી પડી. રતનબાઇ એકલાં છે, નજી? હવે એ સવાલ પુછવાની કંઇજ અગત નહિ હતી. કાંકે એ દુઃખના ફટકા ખાધેલા ઘરમાં કોઇ આવતું ન હતું અને કોઇ આવે તેને ઘરમાં દાખલ કરવામાં આવતું ન હતું.

તેહમીનાં ઉપલો સવાલ પુછતા માળ પર ચઢી જવાની તૈયારીમાં હતાં તેટલાં નજીનો ચેહેરો બલાપા ભર્યો અને વિચારવંત જણાવાથી તેવણ જતાં જતાં થોભી ગયાં અને "શું છે નજી!" કરી પુછયું.

"બાઇએ પારણાં વાલા ઓરડામાં દીવા સળગાવી રોશન કરવાનો હોકમ એકાએક શાંજે આપ્યો!" નજી હલુસે બોલવા લાગી "એનો મતલબ શું હશે? એ એમ કાંયે કરતાં હશે આજેજ રાતે બરાબર વર્ષ થયું પેલા બનાવને તે તમે જાણો છો કે ની?"

તેહમીનાંએ દયામણે ચેહરે માથુ ધુણાવ્યું.

"હા, મને યાદ છે તેજ થકી તો હું અત્રે આવી, પણ કંઇ નહિ, આંઇની ફિકર કરવાની તારે જરૂર નહીં. તેવણ એકલાં પડી બળાપાને દુઃખમાં નહિ પડે. તેની સંભાળ લેવશ."

એમ બોલી તેહમીના માળ ઉપર ચઢી ગયાં અને ડાબી બાજુનો ઓરડો ખોલી માંહે પેઠાં. કાળી સાડીમાં સજ થએલી એક જુવાન સ્ત્રી જે પોતા સામે સગડી સળગાવી તેમાં ટીકતી બેઠી તેણે પોતાની ડોક ફેરવી, આવનાર તરફ જો નજર ફેંકી અને તેહમીનાંને જોતાંજ તે ઉદાસ પણે ફીકકુ હસી.

"અરે તેહમી! તારી કેવી મેહેરબાની!" રતનબાઇ બોલી.

"મને ઘણુંજ એકલું લાગતું હતું," તેહમીનાં એ પોતાનો ઓવરકોટ કાઢી ખુરસી ઉપ

રખાતો નાખી રતનબાઇને ગળે વળગાડી પોતે પાસે ગોઠવાઇ.

" બહાર તો એવી સર્દ હવા ફુંકે છે કે બોલવે વાત નહિ. આજે ૩ દહાડા થયાં વરસાદ ભારી થયોછ તેમાં આજે તો આખો દહાડો વરસ્યોછ ! નજી કેહે તેમ બરોબર નવરોઝના બરની ઋતુ છે. દુન્યાનો દેખાવ જાણે ચિત્ર વાલા પોસ્ટ–કાર્ડો ના જેવોજ થઇ ગયોછ. જ્યાં જોઇએ ત્યાં લીલોતરી ને જાત જાતનાં ઝીણાં ઝીણાં ફુલને ગુલ છડી ઉગી નિકળી, ગોલવડના સ્ટેશનનાં રસતાની બાજુનું જંગલ તો જાણે હસી રહ્યુંછ. કેવું સઘળું રળીઆમણું અને મનહર લાગેછ તે તું જોએ ત્યારે જાણે, રતાઇ ! જાણે ખુદરત સાથે એકલું પડી વાત કરવી હોયે તો એ દરિયા કિનારેની લીલોત્રી ઉપર જવું અને મોટા દરખ્તો તળે બેસવું જોઇએ !" પણ રતનબાઇ તો એ સાંભળતા ધ્રુજવા લાગી.

" હું વરસાદને ધિક્કારૂછ; નવરોઝને પણ ધિક્કારૂંછ–મને કંઇજ ગમતું નથી."

તેઓની સહીએ કંઇજ પ્રતિ ઉત્તર વાળ્યો નહિ, ફક્ત પોતાનાં પગ લાંબા કરી આતશનો ગરમાવો આપવા માંડયો. " આતશનો ગરમાવો એવી વેળા કેવી રાહત આપેછ જો ! હું હમણાંજ એવા લોકોને મળી–જોઇ આવી કે જે લોક બિચારાં સુકિ કોથેલા બાળીને પણ પોતાને ઘરમાં ભરાએલી સરદી દુર નથી કરી શકતાં. આવે દહાડે પણ બિચારાં અંધારા સર્દ ગારમાં પડેલાં !"

રતનબાઇએ ભવાં ચઢાવ્યાં.

"પાછી તેં રખડપટી માંડીછ, હું ધારૂછ," રતનબાઇ ઉદાસીન પણે બોલ્યાં–" એ કેમ તુને ગમતું હશે મને અજબ લાગેછ, તેહમી. ખંદાં, ઘુચ્યાં, ગંધ મારતાં, ખરડાએલાં ખીચરાએલાં, મેલાં ઘેલાં લોકોમાં જવું, જે લોક ભીખ માગતાં અને ચોમેરથી તમુને ઘુનનાં જરા શરમાયે નહિ. છેતરવાનો અને ધુતવાનો જ ધંધો લઇ બેઠેલાં ! અરે, એ હું ખુબ જાણુંછ. નફ્કરાં, લુટારુ ખુવાર ! એ ગરીબ લોકો માત્ર એવાં !" તેહમીનાં તરવરયાનો મધુર ચેહરો ઉપલું સાંભળતાં ઉતરી ગયો.

"એમ નાં બોલ, રતાઇ ! એમનાં બોલ ! હું જેવી ગરીબોને ઓળખુંછ તેમ તું જો ઓળખતી હોયે તો એમ બોલે નહિ તેમનામાંનાં કેટલાંક ગરીબી સામે કેવી બાહાદુરીથી ટક્કર લડેછ, કેવી અજબ રીતે પોતાને સંસાર નિભાવી ચાલેછ તે જો તું જાણે———"

"અરે, વધારે નાં બોલ — નાં બોલ દીકરા !" રતનબાઇ ઠમકથી બોલી " હું કેહુંછ કે હું એવાં ગરીબ લોકોને ધિક્કારૂંછ, એ શી રીતે તુ એવાં લોકોમાં જાયેછ ને ભેળાએછ તેની મને મુદ્દલ સમજ નથી પડતી, તેહમી "

એ સાંભળતાં તેહમીને ચહેરા ઉપર રતાસ ધાઇ આવી અને આંખો ચલકવા લાગી.

" તેમનાં નિર્દોષ બાળકોને ખાતર— છોકરાંઓને ખાતર રતી ! " તે બોલી. " જેબી કઇ હું કરૂંછ તે નાના બુલકાંઓને ખાતર કરૂં છું. તેમનાં માબાપ કંગાળ કે નિર્ધન હોયે; તેમનામાંના કોઇ અ પ્રમાણીક કાં ઘુચ્યાં ને દગારાં પણ હોય; હું સમજુંછ કે કોઇ કોઇ વાર તે લોક મને ધુનેછ, છેત્રેછ— હું ઘણીવાર છેત્રાતી હોઉં, પણ તેવે ઠેકાણે પેદા પડયાં તેમાં તે બાળકોનો કસ્સો વાંક નથી. છોકરાં કે ચોરટાં માબાપને પેટે અવતર્યાં બી હોય તેમાં તે લોક શું કરે ! પાકંદાદાર કહેછ કે, બાળકોને તેમનો વાજબી હક આપ, તે લોકને સારી સંગત, સારી શીખ, સારી ઉધરણી અને સારી કેળવણી પામવા દેવો. પછી જુઓ ! પણ એમાનાં ઘણાં ખરાં બાળકોને કશું મળી શકતું નથી. "

" ઓ મારા ખોદાએ !" રતાઇ બોલી. " પણ તમે એ લોકને એવી કેળવણી, ઉધરણી ક્યતી થી રીતે આપી શકવાનાં'વારં ! "

હું હમણાંજ એક ગરીબ નિર્ધન નાચાર બેચાર સ્ત્રીને ઘેરથી આવીછું ને એક નાંહનાં કાતરિયાં ઉપર વસતી હતી. છ મહીનાની વાત હપર તેનો ધણી છાકટપણાંમાં અને છાકટાઓ સાથની મારામારીમાં માર્યો ગયો. અને આ ગરીબ બાપડી પોતાનાં બચાંઓને ખાતર દળીદ્રતા લઇ ચલાવતી હતી અને દુઃખે પાપે ગુજરાત કરતી હતી. જો કે તેમ કરતાં પોતાનાં જીવસે ભુખમરો પાળતાં હલ્લુ હલ્લુ તેની રગો મરતી ચાલી, તેવું હોવા છતાં પણ પોતાના બચ્ચાંઓને છોડી હોસપીટલમા નહિ ગઇ — તેમને છોડીને સરકી નહીં —"

"હવે બસ કર! મને સાંભળવા નથી ગમતું." રતનબાઇ લગાર આકરી થઇ.

તેહમીનાં મુગી રહી ગઇ. એ તેહમીનાં તવંગ્રા પોતે પૈસાવાળી હોવાથી, પોતાનો પઇસો, વખત, પોતાની જીંદગી ગરીબ લોકો માટે અર્પણ કરી બેઠી હતી. લોકો તેને, ઘેલી કેહતાં, ભેજું ચસકી ગયેલું કહેતાં; જે લોક તે ઉદાર બાઇની મતલબ નહિ પીછાણતાં તે લોક એમ બોલતાં. વળી કેટલાંક લોક જે લોકની જાણુમાં તેણીનાં કામ આવતાં, જે લોક એની સમજ અને અકલ પીછાણતાં તે લોક તેણીને માનની નજરે દેખતાં અને ગરીબ નિર્ધન લોક તો તે જ્યાં દેખાતી ત્યાં તેની પુજા કરતાં હતાં. પોતાનું દુઃખ—સુખ વગર અચકાયે તેનાં કાનમાં નાંખતાં. છોકરાંને સારી પાડોસમાં અને સારી સંભાળમાં ઉછેરવાં હોય તો તેમની જીંદગી— તેમની રહેણી સુધરે અને તેમ કરવું સઝાવાર છે એમ તેહમીનાંના જીગરમાં ઠસવાથી તેણીએ ઘણીક એકર જમીન વેચાતી લીધી હતી અને ત્યાં એક નાંહનું સરખું ઘર બાંધ્યું હતું. જ્યાં તે નાંહનાં ભુલકાંઓને મોકલતી હતી, અને મોહટાં થતાંજ અને સમજમાં આવતાંજ તેમને બીજા તેવાજ ઘરમાં મોકલાવી દેતી જ્યાં તે બાળકો રહેતે રહેતે કંઇ ને કંઇ હુન્નરકે વેપાર કરવાનું શીખતાં અને બલીષ્ટ, તંદુરસ્ત ઉછળી નિકળતાં.

"આજે તો તમારી સાથે કંઇ અગત જોગી વાત કરવા અને કંઇ પુંછવા આવી હતી." તેહમીનાં બોલી.

"હા; કહોની શું છે?" રતનબાઇએ પૂછ્યુ.

"જે ગરીબ સ્ત્રીની મેં તમો આગળ વાત કીધી તે આજે મરી ગઇ." ધીમે સ્હાદે તેહમી બોલી. "બે બાળક તે પોતા પાછળ મુકી ગઇછ—એક છોકરો અને એક છોકરી. હું તે છોકરાને મારે ત્યાં રાખી ઉછેરી શકશ. મને પેલી નાહની છોડીની ફિકર લાગેછે."

પાછી રતનબાઇ કમકમી. "પૈસા—પૈસા જોઇતા હશે તો, જેટલા જોઇશે તેટલા હું આપીશ." તે હલ્લુથી બોલી. એક પળવાર તેહમીનાંનો ચેહેરો ગોરસાથી છવાઇ રહ્યો પણ પછી તેનાં ચહેરા ઉપર દયા ફરી વળી.

"ઘણી મહેરબાની, દીકરા—પણ તે બાળકને નાણાંની હાજત નથી. ફકત તે છોડી ત્રણ વર્ષની છે. હમણાંજ તેણે ત્રણ વર્ષ પુરાં કીધાં છે; તેને તો માતાનું હેત જોઇએ છે. માતાનું હેત જોઇયે છે."

તેહમીનાં જવાબની વાટ જોતી બેઠી. પણ કરસો જવાબ મળ્યો નહિ, અને તેહમીની આંખ્યો આતુર બનતી ગઇ. છેવટે રતનબાઇ અલકસેથી બોલી.

"તેને બાળસ્થાનમાં મોકલો; એવાં બાળકો માટે ઘણાં ઘેર છે, જ્યાં તેમની સંભાળ લઇ ઉછેરવામાં આવેછ, હું તેનો ખરચ આપીશ."

"તે બાળકને માતા જોઇયે છે, વાહલી બહેન," તેહમીનાં પાછુ બોલી. "જો મારી વાત સાંભળો—ચીડાતી ના, જો તારો ખોળો ખાલી છે, તારાં બચ્ચાં માટે તારૂં જીગર વિલાપ કરેછ—નહીં સાંભળો. તે એકલવાઇ

નમાની સુચીને માતાની ગરજ છે, તેનુ દિન પણ માતાના હેત અને સભાળ માટે ટવળેછ, દુન્યામા હઝારો બાળકોના જીગર માતા માટે વખવખેછ, ને હજારો માતાઓ પોતાના બાળકો ર) ર્દન કરેછે અને ટવળે છે "

એમ બોલતાં તેણી પોતાને ઘરે જવા હડીને ઉભી થઇ અને ઓરડાનુ બારણુ ઉઘાડી, પાછળ ફરીને જોતા પેલી કાળી સાડીવાળીને એક બચ્ચાંનુ ઉજળુ મોહ્યુ હાયમા ઘરી સગડી આગળ ગુઠણીએ પડેલી દીઠી તે પછી તે પછી તે ચાલી ગઇ અને કાળી સાડીવાળી એકલી પડી

"ઓ ખોદા ! ઓ મારા ખોદાએ ! મારી નાનકડી મારી વાહલી રોશન "

તે પોતાના સોગના પેહેરવેસમા જાણે ઢગલો થઇને ભોંય પર પડી પણ રડતી ન હતી ઘણી મુદત થઇ તેની આખોમાના આસુ નિરાશાએ સુકાઇ ગયા હતા અને આખોમા બળતા બળતાં હતા. ઘણી વાર એવો વખત આવ્યો હતો કે તેણી દુવા માંગતી હતી તે રડે આંસુ ખરે કે તેની છાતી મોકળી થાયે, દુખી જીગર જે ફાટ ફાટ થતુ લાગતુ હતુ તે હલકુ પડે પણ નહિ, એટલી રાહત પણ જાણે ખોદાએ ના પાડી હતી

થોડોક વખત વીતા કેડે તે ઉઠી અને પાર ણા વાળો ઓરડો ધીમેથી ઉઘાડી માહે પેઠી ત્યાં પણ સગડી ,સળગેલી હતી. અને થોડોકજ વખત થયો નજી આવી દીવા ઝાખા કરીને ગઇ હતી રતાઇએ દીવા ઓલકયા એ ઓરડો ઘણોજ ખુશનુમા હતો ચિતારાના હાથનો કિસબ ચોમેર જણાતો હતો બચ્ચાની બચગી સુખાકારી અને સતોષ બરિ કરવા માટે જે જે વસ્તુઓ પૈસો લાવી શકે તે સર્વ કઇ ત્યા મોજુદ હતુ અને માતાના હેત સાથે સુખ ચેન ભેળા એલા ની શહાદત જ્યાં નજર ફેરવે ત્યાથી મળી આવતી દેખાતી હતી વતનબાઇ સગડી સોડે બેસી ગઇ અને હાથ લાબાં કરી સેકવા લાગી.

"અરે મારી રોશનઆરા" તેણીએ વિલાપ કરવા માડયો! પણ આસુ આખમા નહિ આવતા હતાં આંસુ વરસે તેરી હાનતમા તેનુ જીગર હતુ બીજુ માટેનુ નાહનુ બારણુ ઉઘાડતાં રાત નો સુવાનો ઓરડો હતો, તે વળી આરારતગીમા આગલા કરતા ચઢિયાતો હતો પારણા આગળથી ગોકરેનુ ચ નાહના ગાગનું બારણુ ખોલી મા હેવા ફાટવા આવેલુ નાહનુ ગુડયુ કાઢયુ દિવા તેજ કરીતે ચોમેર દાત પર દાત ભેની ફરવા લાગી, પાછી આવી કનાટમાંથી એક પછી એક રમકડા કાઢની છેલ્લી ચિત્રની ચોપડી કાહાડી એ સર્વ રોશનનેતો ઘણા વાહલા અને તે બાળકના મનસે તેનો ખજાનો હતો તે સર્વ એક પછી એક છાતીએ દાબતી ગઈ અને મુકતી ગઇ જાણે કાઇ તેને મારતું હોએ તેમ તેનુ મોહ મચકાતુ-છેવટે કબાટ ઢાકી અને પારણા આગળ ગઇ અને તકયા ઉપર જાણે કોઇનુ નાજુક માથુ પડયુ હોય તેમ હલુથી તે બરોબર કીધુ તેમ કરતા લોહીનો ગોટ ગળ્યો તે પછી પાછી પેહેલ્ના પાસેના ઓરડામા ગઇ ત્યાં સઘડી ધણી રોશન બળની હતી અને ઓરડો, પરવાના રેહેગણુ સરખો રોશનીથી દીપતો હતો ! !

પણ ત્યા દાખલ થત જ તે જમરી ચમકી આખ ચોળી જોવા લાગી જાણે ખાત્રી કરતી હોયે કે પોતે નિદ્રામા નથી પડી કે સ્વપ્ન વસ્ય થઇ નથી, પણ જાગર આખે જોયે છે, પછી ઉઢાળો મારી સગડી તરફ બુમ મારતી ગઇ જે ભુમથી તે સગડી પાસે ઉભેલુ બાળક ચોકયુ

ગોનામી ફ્રોકમાં તે ઉભેલુ હતુ, તેના નાજુક હાથ સગડી ઉપર ધરેના તેનુ મધુર, ફેરેસ્તાઇ મુખડુ, વળદાર સોનેરી બાલના ઢગમા ખુશ દીપા રહયુ હતુ, અને તેની બ્લુ આખો જાણે નાચતી હતી

" રોશન——ઓ મારી રોશન !"

તેણીએ બુમ મારી અને હાથ પોહોળા કરતી

આપણો હાલનો સુધારો !

(લખનાર—મરહુમ વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી—જામનગર)

દરેક ઇચ્છવા જોગ વસ્તુ અને વિચારોની ગેરહાજરીમાં આપણો દેશ બહુ દયા ખાવા જોગ દશામાં આવી પડેલો છે. એ વાત આજ વર્ષોના વર્ષો થયાં ચર્ચાયા કરે છે. ઘણા લોકો એ વાતનુ દુઃખ અંતઃકરણમાં ભોગવ્યા કરે છે. ઘણા લોકો એને માટે કંઇ કઇ હીલચાલ કર્યા કરે છે, કેટલાક ભાષણ આપે છે, કેટલાક લખે છે અને અને કેટલાએક મુંઝાઇને બેસી પણ રહે છે; તથા ઈશ્વર પર આધાર રાખી જે થવાનું હશે તે કાળે કરીને થશે એમ ધારણા બાંધી નિવૃત થાય છે. આટલું તો નકકી છે કે જે કાંઇ ઇચ્છવા જોગ વસ્તુઓ તથા ઇચ્છવા જોગ વિચારો આપણે ગુમાવ્યા છે તે આપણે ફરીને મેળવીએ તોજ આપણે સારી સ્થિતિપર આવ્યા એમ ગણી શકાય. આપણા પુર્વજોની આપણે કઇ કઇ મિલકત ગુમાવી છે તે ગણવાની અહીં કશી જરૂર નથી. કારણકે બધુંજ ગુમાવેલું છે. પ્રાચીન શાસ્ત્રો અને જુના ઇતિહાસો તરફ નજર કરો એટલે તમે જોઇ શકશો કે આપણા પુર્વજોનાં શરીર કેવાં હતાં? દરદોની સામે તેઓ કેવી રીતે ટકી રહેતા! તેઓ કેવા કદાવર હતા? કેવા બળવાન હતા? તેઓ વગર થાકે કેવી મહેનત કરી શકતા? તેઓ કેટલાં કેટલાં વર્ષો લગી જીવતા! હજારો વર્ષ જીવતા, એ વાત આજ ના મનાય તેવી થઇ પડી છે. કારણ કે માત્ર કુવામાંજ ફરનારા દેડકાને સમુદ્રની મોહોટાઇ માનવામાં બહુ વાંધો આવે છે, તેમ આજ પચાસ સાઠ વર્ષ જીવનાર તોભાગ્યશાળી મનાઇ જાય. એવા જમાનામાં આપણને-હજારો વર્ષ જીવવા-ની વાત બહુ આશ્ચર્યકારક થઇ તે માનવામાં આનાકાની થઇ પડે છે માટે તેને બાજુ પર મુકો. સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ અને દ્વાપર યુગનાં દ્રષ્ટાંતો છોડી દિયો. પણ કળિયુગના આરંભમાં ચારસો ચારસો વર્ષની આવરદાએ પહોંચેલા ભીષ્મ, દ્રોણ અને કૃપાચાર્ય સરખા યોદ્ધાઓ પાણીપતના મેદાનમાં જવાનોને પણ બાજુએ મુકે એવા વેગથી લડયા હતા. ભીષ્મે દશ દિવસ યુધ્ધ કરી સામાપક્ષને કાયર કાયર કરી મુકયો હતો. સાથે સાથે આ વાત ભુલી જશો નહિ, કે હાલ જ્યારે આપણે એક દિવસ બે ચાર કોશ ચાલવા જેટલી મેહેનત કરીને, કે ટ્રેનમાં બેસવાથી એકાદ દિવસ લાગેલો થડકો ખમીને ત્રણ ચાર દિવસ થાક ઉતારવા માટે અથવા વિશ્રાંતિ લેવા માટે લગભગ નવરા બેસી રહીએ છીએ, અને ખુબ વિશ્રાંતિ લેવાઇ રહ્યા પછીજ ચાલુ કામમાં ગઢી શકીએ છીએ, ત્યારે તે વૃધ્ધ લડવૈયો સવારથી માંડી, સાંજ સુધી લડતો જેમાં હજારોને મારતો, હજારો તરફથી થતા પ્રહારો ખમતો, હજારો બાબતની દેખરેખ રાખતો, હજારો હુકમ કરતો અને એવા અટપટા મામલામાં હજારોને જવાબ આપતો. એટલુંજ નહિ પણ લડાઇ બંધ પડયા પછી રાત્રી સમયે પણ જુદા જુદા વિચારો ચલાવતો, અને તેના નિશ્ચયો કરતો, છતાં બીજે દિવસે સવારમાં એવા ને એવા ઉત્સાહથી લડાઇથી કરવામાં ગુંથાઇ જતો. દ્રોણને પોતાના પાંચ દિવસોમાં એક દિવસે રાત્રિના પણ લડાઇ ચલાવવી પડી હતી. સવારથી શરૂ કરેલી લડાઇ સાંજે બંધ પાડવાને બદલે તેણે આખી રાત્રી ચલાવી અને બીજા દિવસની સવારે તો કાંઇ

વિશ્રાંતિ લેવાય તેવું હતુ જ નહિ. તેમ છતાં બીજા દિવસે વળી તેણે સર્વોપરિ પરાક્રમ દેખાડ્યું હતું. કોઇ દિવસે માત્ર મોજ શોખને ખાતરજ રાતના ત્રણ કલાક ઉજાગરો કરીને નાટકશાળા જેવામાં ખાસી રીતે ખુરસીને અઢેલીને-પગપર પગ ચડાવીને ઉજાગરો કર્યો હોય તો પણ બીજે દિવસ બપોરનાં ત્રણ કલાક ઉંઘ લેવા પછીજ તાજગી મેળવી કામમાં લાગી શકનારા આજના જુવાનીયાઓએ બુઢાનાં ઘોડા સરખા હાડને માટે આશ્ચર્ય પામ્યા વગર નહિજ રહે? વધારે શું કહેવું! એ વખતે સો સો વર્ષની અવસ્થાએ પહોચેલા ભીમ અને અર્જુન સરખાઓને જુવાન કહેવામાં આવતા હતા. એ પછી જેમ વખત જતો ગયો તેમ તેમ આવરદા કાંઇ કંઇ ઓછી થતી ગઇ; પણ હાલ આવરદા જે ઝડપથી નીચા પગથીયાં પર ઉતરવા લાગી છે તેટલી ઝડપથી તે નીચે ઉતરતી નહતી જરા વચલા વખતના એકાદ સાધારણ દાખલા પર નજર કરો. ગુજરાતનો ચાવડારાજા વનરાજ સાઠ વર્ષની અવસ્થાએ ગાદીએ બેઠો અને પચાસ વર્ષ રાજ્ય ભોગવી એકસો દશ વરશની અવસ્થાએ મરણ પામ્યો આ વાત નાના નાના વિદ્યાર્થીઓ પણ જાણે છે. આ દાખલો તો હજાર વરશ પહેલનો છે પણ ચારસો વરશ પહેલાનો એક સાધારણ દાખલો લઇએ-કચ્છથી ઉતરી કાઠિયાવાડમાં જામનગરનું રાજ્ય સ્થાપનારા રાવળ જામે એક ખડતલ લડવૈયા તરીકે એકસો પચીશ વર્ષની આવરદા ભોગવી હતી. આજકાલ આવી અવી વાતો તો જાણે સ્વપ્ન જેવી થઇ ગઇ છે. એટલું છતાં એવા તો કંઇ અસંભવિત નથી હાલ પણ બીજા દેશોમાં એટલી એટલી આવરદા ભોગવનારા અને આપણને નવાઇ લાગે તેટલો બોજો ઉઠવનારા બુઢ્ઢાઓ હૈયાત પણ બેઠેલા છે એક વખત આ હિંદુસ્તાનનું સેનાધિપતિપણું ભોગવી ગયેલા અને કાબુલ પર ચઢાઇ કરી ફત્તેહ મેળવનારા બુઢ્ઢા લોર્ડ રોબર્ટસે ટ્રાન્સવાલની લડાઇમાં ત્રણ દિવસ સુધી ઘોડાની પીઠ પર વગર થાકે કામ બજાવ્યું કહેવાય છે. આ સઘળું આપણને શું બતાવે છે? એજકે આગળના જમાનામાં જે શારીર સંપતિ આપણા પુર્વજો ધરાવતા હતા, અને હાલ પણ બીજા દેશોમાં જે શારીર સંપતિ આપણા જોવામાં આવે છે તે આપણે ગુમાવેલી છે. શારીર સંપતિ ગુમાવેલી છે એટલે બળ, તેજ અને આયુષ આપણે ગુમાવ્યાં છે. કદાવર પણું પણ ચાલ્યું ગયું છે.

શરીરની શકિત જેમ આપણે ગુમાવી બેઠા છીએ તેમ મનની શક્તિ પણ ગુમાવેલીજ છે, પ્રાચીન સમયના પુરૂષો જ્યારે હર કોઇ બાબતમાં અતિશય ઉંડા ઉતરીને વિચાર કરી શકતા ત્યારે હાલ કેવળ ઉપર ઉપરથી તરવામાં આવે છે સ્વતંત્ર વિચાર કરવામાં મગજને બીલકુલ કસવામાં આવતું નથી તેને લીધે જ પરંપરાના સારા આચાર વિચારોની સાથે ઘુસી ગયેલા હાનિકારક આચાર વિચારોની સાથે છુટાં નહિ પડતાં ગળે બધાઇ જાયછે. કોઇ યુકિતવાળા માણસે પોતાના સ્વાર્થને ખાતર કે સ્વજને ખાતર ઘુસાડી દીધેલો અમુક આચાર કે અમુક વિચાર અથવા અમુક દેશને માટે કે અમુક કાળને માટે જરૂરીયાત જોઇને કોઇ ડાહ્યા માણસે પ્રચારમાં મુકેલો અમુક આચાર કે અમુક વિચાર દરેકને માટે દરેક દેશમાં અને દરેક કાળમાં ફાયદા કારક હોઇ શકે કે કેમ? એ બાબતનો નિર્ણય કરવાની આજ કોને ઇચ્છા થાય છે? આળસને લીધે ઇચ્છા નહિ કરનારાઓ કરતાં અશકિતને લીધે ઇચ્છા નહિ કરનારાઓ વધારે હોયછે. ચાલવાની ઇચ્છા નહિ કરનારાઓમાં આળસુ કરતાં પગમાં ચાલવાની શકિત ન હોય તેવા લોકોનો ભાગ વિશેષ જોવામાં આવશે. ખરી રીતે જોઇએ એ આળસ એ એકજાતની અશકિતનેજ પરિણામ છે. અને જરૂરનાં વિષયો પર વિચાર કરવામાં આળસુ લોકો પણ વિચાર કરવાને અશકત હોયછે એમ માનવામાં વાંધો નથી

મગજમાં વિચાર કરવાની ખરી શકિત હોયતો ઓળિસ થતું નથી અને વિચારના ખરા પણાની ખાત્રી હોયતો તે જાહેર કરવામાં કશો સંકોચ થતો નથી. આપણા દેશમાં એક સમય એવો હતો કે જેને વ્યવહાર અને પરમાર્થના દરેક યોગ્ય અને ઊંડા વિચારમાં ઉતરનારા અને સ્વતંત્રતાથી તેના વિચારો જાહેર કરનારા પુરૂષો શોભાવી રહયા હતા. સાંખ્ય દર્શનના કર્તા કપિલ મુનિ, યોગ દર્શનના કર્તા પતંજલિમુનિ, ન્યાયદર્શનના કરતા ગૌતમ મુનિ;વૈશેષિક દર્શનના કર્તા કણાદ મુનિ, મીમાંસા દર્શનના કર્તા જૈમિનિમુનિ અને વેદાંત દર્શનના કર્તા વ્યાસ-મુનિ એઓ પરમાર્થ વિચારમાં એક બીજાથી ઉંડા ઉતરી ઉતરીને પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો જાહેર કરવામાં જરા પણ સંકોચાયા નહતા. તેમ પુર્વના પ્રતિષ્ઠિત મુનિઓ જે સિધ્ધાંત રૂપે જણાવેલુ હોય તેનાપર વિચાર કરતાં પોતાને કોઇ ભુલ જણાઇ તો પુર્વના મુનિ તરફ પોતાને માનવૃતિ છતાં તેને ભુલરૂપે જાહેરકરી પોતે જે કાંઇ સિધ્ધાંત નકકી કર્યો હોય તેને પ્રમાણુસર જણાવવામાં કોઇ પાછા હઠયા નથી. બૌધ્ધ, જૈન, ચાર્વાક વગેરે પણ પોત પોતાના વિચારોને સિધ્ધાંતરૂપે જાહેર કરવામાં કંઇ સંકોચાયા નથિ. આજ કોઇ પોતાના પ્રમાણે તથા યુકિતઓના બળથી જાહેર મુકતા આપણે જોઇએ છીએ ? વહેવાર વિષયમાં પણ રાજ્ય નીતિ સામાન્ય નીતિ સાહિત્ય તથા કળા કૌશલ્યને લગતાં વિચારોમાં કોણ પોતાના મગજને રોકે છે? જે કોઇ રોકતા કહેવાય છે તે પણ પુર્વના વિચારોને તેજ રૂપમાં કેનુદારૂપમાં અપવા એક કરતા વધારે વિચારોની મેળસેળ કરી કંઇક જુદું પડું કરી જાહેરમાં મુકવાનો યત્ન કરે છે. આજતો અમાઉનુ જે કાંઇ હતું તે પણ ચાલ્યુ ગયું છે. કયાં છે આજે હસ્તિશાસ્ત્ર, અશ્વ શાસ્ત્ર, રત્નશાસ્ત્ર, નૌકાશાસ્ત્ર, યુધ્ધશાસ્ત્ર વગેરે. આ સઘળુ શું બતાવે છે? એજ કે પુછવા જોગ વિચારોની પણ આપણા દેશમાંથી ગેરહાજરી લાંબો વખત થયાં ચાલતી આવી છે.

આવી રીતે આપણે અનંત વસ્તુઓ ગુમાવી છે, અનંત વિચારો ગુમાવ્યા છે, શારિરિક તત્વ ખોયુ છે અને માનસિક તત્વ પણ ખોયું છે. તેઓનાં અભાવમાં ધન સંપતિનાં જાય તેમાં તો નવાઇજ શી? શરીરથી મહેનત ન કરી શકે,મનથી વિચાર ન કરી શકે તે પોતાની મિલકતની જાળવણુ કેવી રીતે કરી શકે તથા નવી મિલકત મેળવી પણ કયાંથી શકે ? આમ આપણે બધું ખોયું છે. આપણે ખોરાક ખાઇએ છીએ, કપડાં પહેરીએ છીએ, હાલીએ ચાલીએ છીએ, મકાનોમાં રહીએ છીએ છતાં આપણાં બધું ખોયું છે એમ કહવા વગર ચાલતું નથી. કારણકે આપણા ખાવાપીવાનાં પદાર્થનો, હરવા ફરવાના પદાર્થોનો પહેરવાના પદાર્થોનો અને મકાનમાંની વસ્તુઓનો અને એવાં બીજાં પણ દરેક સાધનો, માટે આપણે બીજા પરજ આધાર રાખી બેઠાં છીએ. આપણે પોતે કંઇ પણ કરી શકતા નથી. વધારે તો શું ? પણ આપણા શરીરની જાળવણીનો આધાર પણ આપણે બીજા પરજ રાખ્યો છીએ. અને જયારથી આપણે બીજા પરજ આધાર નું શરૂ કર્યું અને આત્મબળની અવગણના કરવા માંડી ત્યારથીજ આપણે પોતાનું સઘળુ ગુમાવવા માંડયું છે એમાં પણ કંઇ પણ ખોટું નથી.

અગાઉ કયાં હતાં તાવ ઉતરવાને એન્ટીપાયરીન અને તાવ અટકાવવાને કિવનાઇન ! છતાં પણ દેશી વનસ્પતિઓના કાઢા પીવાથી તાવની જડ કહાડવામાં આવતી. આ નવા જમાનામાં તાવ ઉતારવો અને તાવ અટકાવવો એ શું સુચવે છે? તાવને એવા નબળાં સાધનોથી ધકકો મારવામાં આવે છે કે તુરત વેળા બહાર દેખાવ ન દેતાં શરીરમાં ને શરીરમાં સંતાઇ

રહેછે ! આપણે તે જાણીએ છીએ, દવા આપનાર પણ જાણે છે કે તાવ શરીરમાંથી ગયો નથી. તે અમુક વખતે પાછો પ્રકટ થવો જોઇએ જેથી તેને બહાર પ્રકટ થતો અટકાવવા તેની આડે ક્વિનાઇનની ચોકી મુકવામાં આવે છે. તાવની આવી ચિકિત્સા થાય છે એ સ્થાલીપુલાક ન્યાયથી એટલે ભાતની હાંડલીમાંથી ચોખાનો એક દાણો દબાવી જોતાં બધા ચોખા કાચા છે કે પાકી ગયા છે તેની પરીક્ષા કરવાની રીતને અનુસરીને માત્ર એકજ દાખલો લઇ હાલ ચાલતી વૈદક પદ્ધતિનું ભાન કરાવવામાં આવે છે. તેની સાથે જુઓ કે અગાઉ એ તાવની કેવી ચિકિત્સા થતી ? તેને એકદમ ધક્કો મારવામાં ન આવતો. લાંઘણ વગેરે કરાવીને તાવના મુળ રૂપ દોષને શરીરમા છુટો કરવામાં આવતો પછી એ દોષને પકાવવામાં આવતો. પકાવવાનું કારણ એજ કે ખોરાકની ભેળસેળ ન હોવાથી આંતરડાં વગેરેમાં એ દોષ એકલો પડી જાય. પણ તે કાચો હોવાને લીધે પોતાની જગાને ચોંટી બેઠો હોય છે અને તેથી જો તેને પકાવ્યા વગરજ વખત વિરેચનના ધક્કાથી બહાર કાઢવાનો યત્ન કરવામાં આવે તો તેનો ઉપર ઉપરનો થોડો થોડો ભાગ છુટો પડી બહાર નિકળી જાય છે પણ બાકીનો ભાગ રહી જાય છે, જે ખોરાક લેવાતાં થોડા વખતમાં પાછો હોય તેવડો થઇ રહીને ફરીથી પોતાનું કાર્ય શરૂ કરે છે ઝેરી ઝાડની ડાળો આ પણ ગમે તેટલી વખત કાપી નાખ્યે તો પણ જ્યા સુધી તેનુ ઠુંઠ કે મુળ કાયમ હોય ત્યાં સુધી તેના પર પાણી પડતાં તેમાંથી કુણગા ફુટયા વગર રહેતાજ નથી. તેમ રોગના મુળ રૂપ શરીરમાંના દોષો નો પણ થોડો ઘણો ભાગ રહી ગયો હોય ત્યાં સુધી તે રોગ શરીરમાંથી ખસતો નથી એટલે દોષનો પકાવવો અર્થાત શરીરમાનાં તે તે ભાગમાં વળગી રહેલા દોષને તેના પર તેને ઔષધની અસર ને પહોંચાડી તે તે ભાગથી તરત છુટા પડી શકે તેવી રીતે તેનાં મુળ ઢીલાં કરી નાખવાં. ફળ જેમ પાકીને મોટું થતુ જાય છે તેમ ડીંટની સાથે વળગી રહેવાની તેની મુજબતી ઓછી થતિ જાય છે અને જ્યારે તે બરાબર પાકી રહેછે ત્યારે તે ઝાડને જરા હલાવવાથી અથવા પોતાનીજ મેળે તે ખરીને નીચે પડી જાય છે. તેવીજ રીતે દોષપણ બરાબર પાકે છે ત્યારે સાધારણ વિરેચન લેવાથી પણ નિર્મુળ થઇ શરીરથી બહાર નિકળી જાય છે તો તેવી પદ્ધતિ વાળા દેશી ઉપાયથી તાવ ફરીને કયાં આવવાનો હતો ! એ તાવ ગયો તે ગયોજ. એ પાછો આવવાનો નહિ તેથી પછી તેને અટકાવવાની વાતજ ન રેહતી. પણ પોતાના દેશનું જે કાંઇ હોય તે તરફની પ્રીતિ ગુમાવી પરદેશી વસ્તુઓના મોહમાં જેમ આપણે પોતાનું મગજ ગુમાવ્યુ છે,તેમ દરદોની સામે જરા પણ ટકી રહેવાનું શારીર બળ પણ આપણે ગુમાવી દીધું છે. તેથી હવે જરા તાવ આવ્યો કે તેની ક્રમસર ચિકિત્સા કરાવી તે નિર્મુળ થાય એમ ધારણા રહી શકતી નથી. તે વખતે તો શરીર જરા ગરમ દેખાયું કે ગભરાયજ જવાય છે અને તેથી અંદર ગમે તેમ થાય પણ બહાર શરીર ઠંડુ દેખાય ત્યારેજ ધારણા વળે છે. આવી સ્થિતિ થઇ છે. આમ જે કાંઇ પોતાનું હતુ તે સઘળું ચાલ્યુ જવાથીજ આપણા દેશની બુરૂ દવા ખાવા જોગ દશા થઇ ગણાઇ છે. જ્યારે એ બધું આપણે પાછુ મેળવીએ ત્યારેજ આપણા દેશની દશા સુધરી એમ કહી શકાય શું આ સઘળુ આપણે એક સાથે મેળવી શકીશુ ? કદી નહિ. પર્વતની ટોચ પર કદી પણ એક કુદકે પહોંચી શકાતુ નથી. ધીરજ રાખી ક્રમે ક્રમે પગલાં ભરવામાં આવે તો વગર કંટાળે નિશ્ચય પુર્વક ત્યાં પહોંચી શકાય છે. લેવાની ઘણી વસ્તુઓ એક સાથે હાથમાં લઇ શકાતી નથી તેમ કરવા જતાં એક પણ વસ્તુ હાથમાં રેહતી નથી. અને તેથી જો એક એક વસ્તુ હાથમાં લઇ તેનો કબજો કરવામાં આવે તો બાકી વસ્તુ કબજામાં આવી જા

ય.છે. આપણે એક સામટી બાથ ન નાંખતા ગયેલી એક એક ચીજ મેળવવી એ વધારે યોગ્ય છે. હવે સવાલ એ આવીને ઉભો રહે છે કે આપણને પહેલી જરૂર શાની છે?

ઉપરનાં સવાલનો જવાબ અમો ખરા નિશ્ચયથી એજ આપીએ છીએ પહેલી જરૂર શરીર સંપત્તિની છે એટલે શરીર સારૂ બળવાન કાંતિવાન અને લાંબો વખત ટકી રહે તેવું કરવાની જરૂર છે. સઘળી કમાણીઓ શરીરનેજ આધીન છે. આ સંસાર સમુદ્રમાંથી ધર્મ વગેરે રૂપ રત્નો મેળવવા માટે બીજાં સાધનો કરતાં પહેલી જરૂર શરીર રૂપ વહાણની છે. જો એ-વહાણ છિદ્રવાળું હશે, પવનની સામે તેમજ મોજાની સાંમે પોતાનો બચાવ નહિ કરી શકે તેવું હશે તો રત્નોનો લાભ બાજુપર રહી જશે અને ડુબવાનો પ્રસંગજ આવી પહોંચશે માટે શરીરને મજબુત કરવુ એની પહેલી જરૂર છે.

શરીરને મજબુત કરવાના ઉપાયોમાં આહાર, નિદ્રા, અને બ્રહ્મચર્ય એ ત્રણ ઉપાયો મુખ્ય છે. જો તેઓની બરાબર યોગ્ય યોજના થઇ હોય તો શરીર જોઇએ તેવુ ટકી રહે છે, અને બળવાન, કાંતિમાંન તથા કદાવર બને છે. વૈદકશાસ્ત્રમાં ચોખ્ખુ કહ્યું છે કે ગુણદોષ જાણ્યા વગર કેવળ સ્વાદથી આહાર કરવામાં તણાવું નહિ. કારણ કે આહાર કરવો એ કંઇ થોડી અગત્યના ક્રિયા નથી. જીવવાનો મુખ્ય આધાર આહાર ઉપર છે. મનુષ્યનું આહાર તત્વ તેની ઓલાદમાં પણ ઉતરે છે માટે પરીક્ષા કરીને જે આહાર હિતરૂપ હોય તેજ લેવો જોઇએ. ખાવું તે જીવવાને માટે છે પણ જીવવું તે ખાવા માટે નથી આ અગત્યનો સિધ્ધાંત આજ કાલ મુર્ખ લોકોએ બહુ ઉલટાવી દીધો છે ગુણદોષની પરિક્ષા કર્યા વગર પોતાના મનને ગમે તેવા સ્વાદ વાળી નવી નવી ચીજો પાછળ એટલું તો મરી ફીટવામાં આવે છે કે પરિણામે શું દુઃખ ભોગવવું પડશે તેના વિચારને જાણી જોઇને પણ બાજુપર મુકવામાં આવે છે. પાછળથી થનાર હશે તે થશે પણ આવી સ્વાદિષ્ટ ચીજ મુકી દેવાય કે? આવું ભુત ભરાવાથી ઘણાઓ ઉઘાડી આંખે પણ બીતમાં ભટકાય છે. ઘણાઓ ઇસ્પીટાલનાં બારણા ખુલ્લાં દેખે છે તેથી હિંમતમાં રહે છે. અને ઘણાઓ આંખ મીચીનેજ દોડયા જાય છે. કાંઇ દરદ થાય તો તે નથી અને લીધેજ થયુ એમ-જ માની બેઠા છે. આપણે આહાર કરવામાં અનિયમિત પણું રાખીએ છીએ તેનું આ પરિણામ આવ્યુ. એમ માનવું તેઓને ગમતું નથી એવી વાત કોઇ કહેવા જાય તો તેઓ ભાવિપર મોહોટો આધાર રાખનારા બની તે વાતને ઉડાવી દેવામાં પોતાની મોહટાઇ સમજે છે. આહારની સાત્વિક પધ્ધતિ છોડી આજ કાલ કેવળ રાજસી અને તાપસી પધ્ધતિ પરજ વળગી રહેવાય છે. પામતા પહોંચતા લોકો રાજસી આહાર લેવાથી પાછા હઠતા નથી અને ગરીબ લોકો તાપસી આહારમાં માથું મારી પડયા છે. સાત્વિક, રાજસી અને તાપસી આહારનાં લક્ષણો ગીતા શાસ્ત્રના અધ્યાયના ૮-૯-૧૦ એ ત્રણ શ્લોકમાં બતાવ્યા છે તે દરેક માણસે પોતાના અંતઃકરણમાં કોતરી રાખવા જોઇયે.

જેમ આહાર તેમ નિદ્રાના સંબંધમાં પણ આ જમાનામાં એવી બેદરકારી રાખવા લાગી છે કે તે પશુહાનિ કરનાર નિવડી છે. માટે નિદ્રા-લેવાનો પણ યોગય નિયમ જાળવવો જોઇયે. દિવસે જાગવું અને રાત્રે સુવું એ કાયદો કુદરતેજ બાંધેલો છે. શરીર અને મનની કસોટી વગર જી પ્રવતિ એ કાયદો જાળવવાથીજ થઇ શકે છે દિવસનાં સુવાથી મગજની થતી ખરાબ હાલત અને રાત્રેના જાગવાથી આવતા વિલક્ષણ વિચારોએ, એ કાયદાની યોગ્યતા દેખાડવા માટે પુરતા છે. વ્યવહારમાં પ્રવર્તાવા માટે સુર્ય પોતાનો પ્રકાશ આપે છે અને વ્યવહારથી નિવત રૂ થ

આજ કાલની વિષયી પ્રજાને ઠંડી લાગવાથી ભાન ભુલાઇ જાય છે એ વાત તો છોડીદો પણ જરા પવનનો વિશેષ સપાટો લાગવાથી પણ શરદી લાગી જાય છે કે તાવ આવી જાયછે એ શું આપણે નથી જોતા ! આવી રીતની ઉતરતી સ્થિતિએ બ્રહ્મચર્યના ત્યાગનુંજ પરિણામ છે. બ્રહ્મચર્યના ત્યાગથી આવા પ્રકારનાં પરિણામને ભોગવનારૂં શરીર બિચારૂં કેવી રીતે ટકી શકે ! સખત ઉદ્યોગની સામે કે દરદના ઘસારાની સામે કેવી રીતે ટક્કર ઝીલી શકે ! ભીષ્મના શરીરમાં ચારે બાજુ લોઢાંનાં તીણાં ફળાંવાળાં બાણ એવી રીતે ખુંચી ગયાં કે તેનું શરીર શેઢાઇના જેવું બની ગયું. ત્યાં સુધી તે લડયા હતા અને લડતાં લડતાંજ ઢાલ તરવાર લઇને રથમાંથી ઉતરવા જતા હતા ત્યાં હજારો લડવઇયાઓનો ઘસારો થતાં છેવટ તેઓ પૃથ્વીપર પડી ગયા. પણ આશ્ચર્ય એ હતું કે તેઓ જેમ પડે તેમ તેમનાં શરીરમાં ખુંચેલાં બાણો આડે આવી જંવાથી તેમનું શરીર પૃથ્વીને અડે તેમ નહતું. ભીષ્મએ વસુ નામના દેવતાનો અવતાર હતો પણ બ્રહ્મચર્યને લીધે તેનો પ્રભાવ તો સઘળા દેવોથી પણ વધી ગયો હતો. બાર વર્ષનું બ્રહ્મચર્ય પાળે તે વસુ નામના દેવ જેવો બીજાઓની ઉપર પોતાનો પ્રભાવ નાખનાર થાય છે, ચોવીસ વર્ષનું બ્રહ્મચર્ય પાળે તે રૂદ્ર દેવની પેઠે જેની સામે કોઇ નજર પણ ન માંડી શકે એવા અતિશય પ્રભાવવાળો થાય છે અને છત્રીસ વર્ષનું બ્રહ્મચર્ય પાળે તે સુર્યના સરખો તેજસ્વી થાય છે. ત્યારે ભીષ્મે તો આખી જીંદગી લગી ખરૂં બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું હતું તો પછી તેના પ્રભાવનું તો પુછવુંજ શું હોય ! શરીરમાં એટલાં બાણો ખુંચ્યાં છતાં તેનું મરણ થયું નહિં. અરે ! એતો ઠીક, પણ એ વખતે એમના માથામાં એક પણ બાણ ખુચ્યું ન હતું તેથી તેમનું માથું અધર લટકવા લાગ્યું. તેથી તેમણે ઓશીસાની માગણી કરી. એમનો અભિપ્રાય નહિ સમજી શકેલા લોકો કપડાંનાં કોમળ ઓશીસાં લાવ્યા પણ તેવાં ઓશીસાંને કબુલ કરવાની તેણે ચોખ્ખી ના પાડી કે તુરતજ તેનો અભિપ્રાય જાણવા પામેલા અર્જુને તેના માથામાં ત્રણ બાણ ઘુસાડી દીધાં એટલે માથું ટટાર રહેતાં એ બુઢો રાજી થયો. હવે તમો વિશેષ શું જાણવા માગોછો ? અરે ! તે એવીજ રીતે છ માસ લગી જીવતો રહયો અને તે પણ બેભાન પણે નહિ પણ પુરતી નિવૃત્તિ પુરતી શંતિ–વૃત્તિની પુરતી એકાગ્રતા ટકાવીને તેણે રાજધર્મ દાન ધર્મ, અને વેદાંત સરખાં ગહન વિષય પણ મોહોટા મોહોટા મુનિઓની હાજરીમાં યુધિષ્ઠિરને દાખલા દલીલો સાથે સમજાવ્યા હતા. આ સઘળો પ્રભાવ બ્રહ્મચર્યનો હતો.

શરીર ટકાવી રાખવાનો સઘળો બોજો આહાર અને નિદ્રાની સહાયતા વગર પણ બ્રહ્મચર્ય એકલુંજ ઉપાડી લેવાને સમર્થ છે. આહાર અને નિંદ્રાની પરવા રાખ્યા વગરજ લક્ષ્મણે ચૌદ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળી રામચંદ્રજીના મોહોટા મદદગાર થઇ પડયા હતા. અને રાવણનો પાટવી કુમાર મેઘનાદ જેણે સ્વર્ગલોકના રાજા ઇંદ્રને પણ જીતી કેદ કર્યો હતો તેને લડાઇમાં હરાવી મારી મોહોટા યશસ્વી નિવડયા હતા. આ ઉપરથી નક્કી થાય છે કે શરીરને મજબુત કરવાના ઉપાયોમાં જો કે આહાર, નિદ્રા અને બ્રહ્મચર્ય એ ત્રણે ઉપાયો મુખ્ય છે. તો પણ તે ત્રણમાં બ્રહ્મચર્ય એજ સર્વોપરિ ઉપાય છે. માટે શરીર સારૂં, બળવાન, કાંતિવાન અને લાંબો વખત ટકી રહે તેવું કરવાને તેમજ તેથી આગળ વધી સંપૂર્ણ માનસિક શક્તિ મેળવીને તત્વ સાક્ષાત્કાર સુધી પણ પહોંચવાને આપણને બ્રહ્મચર્યનીજ પહેલી જરૂર છે; કે જે બ્રહ્મચર્યનું મુખ્ય લક્ષણ વીર્ય સંરક્ષણ છે એમ અગાઉ કહેવાઇ ગયું છે.

મરહુમ વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણીશંકર ગોવંદજીનો આ વિષય આગળ ગુલશનને ઇલમ માટે ખાસ લખાવેલો હતો. આ વિષય કેટલો મહત્વનો છે. તથા આપણે હાથે કરી આપણાં શરીરનો કેવો નાશ કર્યે છીએ તેનો અચ્છો ચિતાર અત્રે આપવામાં આવ્યો છે.

અધિપતિ.

⇝ સાચો પ્યાર. ⇜

લખનાર "ગામડેની ગોરી"

પ્રકરણ ૧ લું.

તે ઉમરાવ તેના ફરમાનીના વિદાય થવા છતાં હજી પોતાના ન્યાય આસન ઉપર ગુસ્સાથી જમાવેલા નયનો સાથ બેઠેલો હતો કે જ્યારે તેના ગુસ્સાના બાએસથી જાણે ડરતો હોય તેમ તેનો બેટો—તેનો ગાદી વારસ નમીરો ઉભેલો ભીંતેલી અદાએ તથા બાજુમાં ખડો હતો.

" તેડ પેલા મુછ ચંડાળને " તેણે હવે તે ફરીથી ખુરશીના પગથ્યા ઉતરતા ગુસ્સાથી બરાડ મારી " અને આજથી આ પળથી હું તે ના ફરમાનને તેની ચાકરી ઉપરથી સદાનો બર તરફ કરું છું. સમજ્યો છે કે છોકરા?" અને હવે તે એક દિવાના હાથીની કિસમે તે ગભરૂ જવાન તરફ ધસ્યો.

"મગર પીદર" તેણે એમ છતાં શાંતિથી જવાબ કરતાં કહ્યું "એમાં તે ગુનાહનો કસુર શું? મે તમોને કહ્યું તેમ જનાનાની ચાવી તેના કનેથી જબરીથી ઝુંટવી લેનાર તો હું છું કે હું પોતેજ છું તો મારી વાંકની સજા નહિ. એક નીર્દોષ ગરદન ઉપર સાનસામાં શો ફાયદો હાંસલ થનાર છે."

"તું—તું બેહયા બેશેહેમ" તેણે એ સાંભળતાં વેધનાં જતાં ઝનુનથી ચીસ પાડી "અને એ આખમજ તે તેને કેટલી વાર મારા જનાનામાં જવાની અને ગુનાર જોડેની તારી એ પાપી મુલાકાતની મના ફરમાવી હતી,"

એ સાંભળતાં તે જવાન ચેહરા ઉપર ગુસ્સાનો રતાસ ધાઇ આવ્યો. તેમ છતાં હજીએ તેને નાખતીથી નમી જતાંજ કહ્યું,

"પીદર બુઝર્ગવાર, એમા પાપ જેવું છેજ શું? શું ગુનનાર મારી હમશીર નથી વળી તેની માદર ખુરશીદ મનેની માદરથી આછે નેહેતરતી નથી કે હું એમ બે વિશ્વાસથી તારા પોતાનાજ ફરજંદ જોવાની સીતમ ગુજારી કરેછ" અને એ બોલતાં એક દુખનું ડચું તેના ગળામાં અટકતું જણાવ્યું.

"એટલે" તે બુઢ્ઢા ઉમરાવે હવે એ મામલો જોતાં કાંઇક નમી જઇને પુછયું.

"એટલે એજ પીદર કે એ વાહલીની જુદાઇ મારે મન એક ભારી જફાકારી, સીતમ ગુજારીથી કોઇ રીતે કમી નથી એ બેગી વાર તેનો તમારો ઉંડો પ્યારજ તમોને મારા હેતનો કાંઇક ખ્યાલ આપવાને બસ થશે તમારી જીંદગીનું સુખ અને શાંતિ વાહલી ગુલ ઉપર કેટલે દરજ્જે આધાર રાખેછે તો ખ્યાલ કર જાય, કે મારી તો જીંદગીનું ગોપા જીવનજ એ હેતવંતી હમશીરમાં સમાઇ ગયનાં છે. વળી આ પછી પરાણી બાનુઓને જવાને કબજ કરવાનો તમારો બેહુદો રીવાજની મને માફ કરજો, મગર કોઇ કિસમે તમારા જેવા ઉમરાવી નરને પેશ પડતો નથી, આપણા જેવી નીતિમાન પાક

ઓલાદ ઉપર આવો બેફાયદે અંકોશ તો ઓર બી તમે બુજર્ગવારની હસી કરાવેછે."

"એટલે" તેણે હવે એ સાંભળતાં એક શેરની અદાથી ઉછળતાં બરાડ મારી "તું શું મારી બુજર્ગીમાં મને દાનાઇ શીખવવાની હીંમત કરી શકશે? ખબરદાર! ફરીથી મારાં કામની વચ્ચે માથું મારતાં અગર હું તને જોવશ તો યાદ રાખજે અય કમીના, કે તેજ પળે આ જોરાવર હથ્યાર તારાં પાપી બદનની આરપાર ચલાવવા હું જરાબી થોબશ કે આંચકો ખાવશ નહી. હું ફરીથી કહું છુ "હવાં તેણે બેવડાં ઝનુનથી વધાર્યું કે "આજ પછી ગુલ જોડે મળવાથી બલકે તેણી ઉપર એક નજર વડીક ઉંચકવાથી તારે એકદમ આઝ આવવું." અને આ શબ્દો સમેત તે પાજી ઉમરાવ ત્યાંથી જતો રહયો.

એક પળ એ પછી તે જવાન માણસ ઉડાં દુખને ગુસ્સાની ભેગી લાગણી વચ્ચે ત્યાંજ ઉભો રહયો એ આગમજ એજ તોરની અનેક તકરારો અને ઓલાયાલી તે ઉમરાવ બાપ બેટા વચ્ચે થતી રહી હતી મગર આજ તો તેને લાગ્યું કે તેનો ધાતકી પીદર એક ઇનસાન્યતની બી હદ ઓળંગી ગયો હતો. તેણે તે સદાના નમાના ફરજંદને આજ કમીનો કહયો હતો કે જે શબ્દ એ આપદાં તેના હંમેશના શાંત જીગરમાં એક જબરો જવાલા જળાવી મેલ્યો હતો. તેણે ઘણું ખમ્યું હતું તે ગમે તેવો મગરૂર હીંમતવાન હતો છતાં આજ લગિ તેણે કદી તે ધાતકી વાલીદ સાંમે એક હુકારો કહયો નહી હતો મગર હવે જે ધાતકી જબાને તેને કમીનો પુકાર્યો હતો તે જાલીમ બાપની સાથે એકજ છાપરાં હેઠળ રહેવા સામે તેનું કયાની જીગર બંડ મચાવી રહ્યું હતું. તે તે બાપનો એક પુરોજ હતો.

તેથી તેઓ વચ્ચેનો આવો બીગાડ ખચીત ઘણોજ અચરતી ઉપજાવનારો હતો મગર કમનસીબે તે ખરૂં હતું અને તેથી આવા જુલમીટ ભર્યાં તણુા જાણી વચ્ચે તેજ બાપ સાથ રહેવાને વસવા તેનું ઇરાની જીગર તેની ગમે તેવી કોશીષ છતાંબી હવે એકમત થયું નહી. "હું ચાલી જઇશ કેથે જતો રહેવશ"

તે મોટી ના ઉમેદી અને દુખથી મન સાથે પટપટયો. કે જયારે ગુસ્સાનો રતાશ તેના સોહામના ચ્હેરા ઉપર હજીબી સાફ જણાતો હતો અને તે પછી તે ગયો.

પ્રકરણ ૨ જું.

ગુલનાર માજનદરાનના બેજનની એક પુરી બેટી હતી. ઉમરાવ બેજન ગુલનારની માદર ખુરશીદને પરણ્યો તે આગમજ તે એક ગરીબ ભરવાડની અતિ ખુબસુરત બેટી માહ આફરીદને પરણયો હતો. મગર એ તેની કદખુદાઇ માટે તે વેલા માજનદરાનમાં તો કોઇ બરોબર જાણતુંબી નહતું કેમ જે એવું કહેવામાં આવતું હતું કે માહ આફ્રીદ એક ગરીબ ભુરજીગરની બેટી હોવા છતાં કેળવણીથી તો શોખીન અને ભણેલી હતી તેથીજ અમીર બેજનનો તેના ઉપર એટલો તો ચાહ હતો કે તેણીના શોખને અનુસરીને શાદી પછી લગભગ બધોજ વખત તે પોતાની મોહોરદાર સાથ દેશ પરદેશ મુસાફરીમાં કાઢતો. એ દરમ્યાન, તે કહેતો કે તેણીના શોખને અનુસરીને શાદી પછી લગભગ બધોજ વખત તે પોતાની મોહરદા સાથ દેશ પરદેશ મુસાફરીમાં કાઢતો એ દરમ્યાન તે કહેતો કે જવાન ફરફાદ જનમ્યો હતો મગર કમનસીબે તે પછી થોડા વખતમાં બીબી માહ આફરીદ મરણ પામી. અને ઉમરાવ બેજન તુરતજ દીલગીર પાછો માઝેનદરાન ફર્યો. તે પછી થોડીક મુદત તે કાંઇ ત્યાંનાજ ઉમરાવની બેટી જોડે ફરી પરણ્યો જેણે પોતાના અસીલ, ભલા ખાન-

સથી તે દુખી ભરથારનું દુખ ઘણેક દરજ્જે ઓછું કર્યું એટલુંજ નહી પણ ફરીથી તેની જીંદગીને જાણે નવેસરથી રોશન કરવા એક બેની બક્ષીસ કરી. તે બેટી ગુલનાર હતી.

તેણીના અમીર બાપનો તેણી ઉપર અથંગ ચાહ હતો સબબ તે હમેશાં કહેતો કે તેણી દેખાવ અને ખસલતમાં મરનાર માહજાફરીદને અતી ઘણી મલતી આવતી હતી. અને ત્યારે પહેલી તરફ એક ખાવંદ તરીકે જો તે આવો વફાદાર અને બસોજ પુરવાર થયો હતો તો બીજા તરફ એક પીદર કે વાલી તરીકે જો તે એથી બી વધું કાંઇ પુરવાર થાય તો તેમાં કશી નવાઇ હતી નહી.

તે તેણીને હર કીસમના લાડ લડાવતો. તેણીની દરેક મરજી તેને મને એક હુકમ બરોબર હતી મગર અફસોસ માત્ર એજ હતો કે જ્યારેબી તેણી પોતાના રાક બીરાદર ફરહાદ માટે કશીબી કાળજી કે ચાહ દેખાડતી તો તેજ ઘડી તે ઉમરાવનો ગુસ્સો જતો રેહે તો ભલી ગુલનાર અનેક તદબીરથી એ મામલો સુધારવાની તજવીજ કરતી મગર તે બધું ફોકટ જતું. તે અમીર તે ભલા ફરજંદ તરફ કદીબી હેત કે માનથી વર્તતો જણાયો નહી હતો તે ગુલનારને ચાહતો તો ફરહાદને ધીકકારતો ને તે બેટીનાં દરેક સુખનો ઉપર હેતથી અમલ કરતો તો તેટલાજ ધીકકારથી તે તે ભલા બેટાને ગેર ઇનશાફ કરવામાં જાણે મોજ માની લેતો સારાંશ તેઓ બન્ને તેનાજ ફરજંદ હોવા છતાં તે ઉંધી બુધીનો બાપ બન્નેને જુદીજ આંખે જોતો અને જુદીજ લાગણીઓ વચ્ચે તપાસતો રહયો હતો મગર ગુલનાર તેથી તમામ જુદીજ હતી. તેણીનો પ્યાર તે વાહલા બીરાદર ઉપર અજબ જેવી હદે હતો. એટલુ જ નહિ પણ ખુરશીદ ચેહેર વડીક તેના સાવકી માતા હોવા છતાં ફરહાદને પોતાના ખુદ ફરજંદ તરીકે જોતી અને ગણુતી આવી હતી.

મગર ઉમરાવ બેજનને એ બન્ને માં બેટીને ફરહાદ તરફનો ચાહ જરા થઇને ગમતો ન હતો અને તે આપણુ શરૂઆતમાં તે બન્ને બાપ બેટા વચ્ચેની તકરાર દરમ્યાન જોઇ આવ્યા છીએ. તેને ફરહાદ અને ગુલનાર વચ્ચેની મીલાકાતને હમેશને માટે બંધ પાડી હતી. અને તે એટલે સુધી કે છેવટે તો એજ સબબ સર તેને તે વહાલી દુખતર અને તેણીને લીધે તેણી તેવીજ અસીલ માદરને વડીક જણાવવાની જંજીરમાં અસીર કરી રાખવાની બી જુલમગારી કરી હતી. મગર તે કાયદાનો કેવી રીતે તેઓએ ભંગ કર્યો હતો તે પણ આપણુ આગલ જોઇ આવ્યા છીએ.

વખત રાતનો હતો. અને ખાણાથી ફારેગ થઇ ગુલરૂખ તુરતનીજ પોતાની આરામ ગાહમાં ગઇ હતી.

તે વરસ વિસેકની એક અતિ સુંદર નૌ જવાન નાજનીન હતી તેણીના કાલા ભમર જેવા બાલો હાલમા વારેવાર એકાદ કીસમે કમરથી નીચે લટકતા જણાતા હતા કે જ્યારે તેણીની સીંહા ગઝાલ જેવી આંખોમાંથી મોતીસમ આંસુઓ કોઇ દેખાતાં દુખનાજ બાએસથી હાલમાં ખરી પડતાં દેખાતાં હતાં તે ખરેખર રડતી હતી. અને તેનો સબબ એજ હતો કે જીદગીમાં આ જ પહેલીજ વાર તેણીના પીદરે તેણીની નાફરમાની માટે સખ્ત શબ્દોમાં ગુસ્સ કહાડી ભવીષ્યમાં તેના હુકમોને ફરમાનદાર થવાની ચેતવણી આપી હતી, જે ફરમાન અફસોસ કે તેણીને તેના હેતવંતા ફરહાદથી સદાનુ જુદું પાડનારું હતુ. તે હાલમાં અજાયબી અને દુખથી એજ વાતનો ઘોર કરતી એમ બેઠેલી હતી જેવામાં તેણીની નજદીકમાજ કોઇની સીપટીના ધીમા અવાજે તેણીને ચોંકાવી. તે કોણ હતું ! તે એક પગ ડરી ખાઇ ગઇ. આવી મોડી રાતે અને એમ ઓચીંતુ તેણીની મીલાકાતની કોણ સરફ

શી કરવું હતું તે તેણી સમજી સકી નહિ પણ હીંમત પકડી તેણી બારી નજદીક ગઇ અને ધીમેથી તેનો રેશમી પદડો ખસાડયો. રાત ઝાંખી રોશનીવાલી અને શાંત હતી. ધિમે રહી તોપણ બીધેલી અદાએ તેણીએ આસપાસ જોયું મગર તાજુબ તેણી ત્યાં શું જોયું? તે ઝાંખી રોશનીમાં, તે વીશાળ બાગનાં લીલા કયારા ઉપર બરોબર તેણીની બારીની હેઠાણમા તેણીનો ભાઇ ફરહાદ પોતે ઉભલો હતો. એક પળ, તેણીને શું કરવું તે સમજણ પડી નહિ. તે કદી બી એમ છુપો ને આવે કવખતે તેણીના મીલાકાત લેવા આવતો ન હતો બલકે તેમ કરવાની તેઓને જરૂરજ કયાં હતી. તે એ ભાઇબ્હેન વચ્ચેના પવીત્ર પ્યારને દુન્યાની નજરથી દુર રાખવાને છુપાવવા જેવાં હીચકારા પણાની જરૂરજ કયાં હતી. તે તો હંમેશા દેખઇતી હીમંતથીજ તે વાદલી હમશીરને મલતો ભેટતો રહયો હતો કે જ્યારે તાજુબ કે આજ તો તેથી કુદરતીજ રીતે એક હીચકારાની અદાથીજ એમ છુપા છુપ ને અચ બુચ આની મોડી રાતે તેને શોધતો આવ્યો હતો.

તે બારીના ખખડાતથી તે જવાને હવે ઉંચે જોયું અને ઇશારતથી ગુલનારને નીચે આવવા જણાવ્યું. તો તેણી વીચાર કરતી એક પળ ત્યાંજ થોભી ગઇ પણ હીમત એકઠી કરી તેણી નીચે જવાને તઇયાર થઇ, તેણીનો પીદર તેણી ઉપર આટલો આંકોરા રાખતો છતાં રાત્રે જો તેણીની મરજીમાં આવે તો બાગમાં ફરવાની તેણીને છુટ હતી. સબબકે એ સખતાઇ તો તેને ફકત ફરહાદને ખાતરજ રાખવી પડતી હતી. અને તે જવાન તો દીવસ સાવા બીજે કોઇ બી વખતે તેણીને મલવાની તક લેતો જણાતો નહી હતો એટલે ખાના પછી બાગમાં ઉતરવાને માટે તે દરવાજો હંમેશાં ખાસ ખુલ્લો રાખવામાં આવતો. એ વીગેની માહીતી તેણીને હતી, અને તેથીજ હવે મોટી ઉમીદ વચ્ચે તેણી તે તકનો લાભ લેવા તઇયાર થઇ ગઇ. એક નરમ ઝભો તુરત વેળા તો તેણીએ પહેરી લીધો અને તે વેહવાર પડેલા શીહા બાલોને જેમ તેમ બાંધી લઈ તે હવે ઉતાવળે કદમે દાદર ઉપરથી ઉતરી ગઇ. મગર અફસોસ ત્યાં પુંગનાંજ તેણીએ શું જોયું તે દરવાજો કે જે હમેશાં તેણી માટે ખુલ્લો રાખવામા આવતો હતો તે આજે અજબ જેવી રીતે બાહારથી બંધ કરી લીધો હતો. તે એક સખ્ત નાઉમેદી હતી. અને તેણીએ હવેજ જોયું કે તેણું ધાનકી પીદરે આવી કોઇ છુંપાછુપ મીલાકાતની ધારતીથીજ એમ તેણે તેણીની બેખબરીને વગર જાણે સરબસર એક કેદીજ બનાવી દીધી હતી તે ના ઉમેદીમાં હવે પાછી ફરી મગર હવે તે આ હાલતમાં કરી બી શું શકે. બલકે એ મામલો તે નીચે ઉભેલા જવાનને જણાવી બી કેમ શકે? પણ એવામાં વગર તેણીને એક એક વીચાર આવ્યો અને ઝડપમા એક કાગળના ટુકડા ઉપર તેણીએ તે મુખલો મામલો—પોતાની કમનશીબ કેદી હાલત તેમજ તેઓનો પીદરની ખફગીનો બીગનવાર ખુલાસો લખી કહાડયો. જે પછી નજદીકમાંનીજ એક કલમદાનમાંથી એક ગુલાબનો તુરો લઇ તેણીએ ઘણીજ આસાનીથી તે કાગલના ટુકડાને તે તે ગુલાબો વચ્ચે છુંપાવી દીધો. એ પછી એક નાની કાપલી ઉપર થોડાક શબ્દો લખી તેણીએ દેખઇતી તે તુરા ઉપર બાંધી અને બીજી પળે તેજ બારીમાંથી તેણીએ તે તુરો નીચે ફેંકયો. તે ઉભેલાં જવાને મોટી ઉમેદીમાં તે તુરો ઉંચકી લીધો કે જે ઉપર લગાડેલી કાગલની કાપલી નીચલા શબ્દો લખેલા હતા.

"આપ ગુલ તારી ગુલરૂખની કાહાણી કહેશે."

પહેલાં તો તેણે તે કાપલી અને ફુલોને હેતની હજારો ચુમી કરી અને પછી અંદર સમાયલા ભેદને શોધી કહાડવા તે તુરત તે ફુલોને અલગ કર્યા અને તે સફાઇથી ઘડી વળેલો રૂકો તેણે બહાર કાદયો તે વાંચતાં જે દુખ તેના દરદમંદ દીલને થયું તે કહેવું બેજા છે. તેને પોતાને માટે તો કશીજ પરવા હતી નહી. પણ અગર તેનો

પીદર તેની તકસીરનો ગેરઇનસાફ તે હેતન તી નાર ઉપર લાદવાને ન માગતો હતો તો હવે તેને લાગ્યુ કે તે પછીથી તે હવે તેને ખરા દીલથી ધીખારતો થયો હતો અને જ્યારે હવે તો એ અકસર જાનેમાન સામે ફાંકળી પગનાં લેવાનો વખત નજીક ન નજીક આવ્યો હતો તેને એ ઉપરથી બે પળ વીચાર કરયો અને પછી ગુલને ત્યાજ ચોભવાની ઇશારત કરી તે તુરત ત્યાથી ચાલી ગયો

તે નાજનીન હવે વીચારમા પડી એનો બાએશ શુ હતો? તેણીના આવી હાલત જાણુ વા પછી તે હવે આગળ શુ કરવા ધારતો હતો? એ વમાસનમા તાજુબ કરતી તે ત્યાજ ઉભી હતી. જેવામા થોડા વાર ફરહાદને તેણીએ ફરીથી આવતો જોયો મગર તાજુબ આ વખત તેના હાથમા દોરડાનુ એક જાડુ ગુચ્છુ હતુ

તેણી તુરત સમજી ગઇ તે દોરડાની મદદ વડે તે પાન ત્યા આવવા ચાહતો હતો અને તે ધ્યાનથી તે ખરેખર હવે ધ્રુજી ગઇ તે ઘણી હીમતવાન હતી મગર આવા સંજોગોમા તેણીના રફીક તેણીને ખાતર આટલી ધાસ્તી ખેડતો હતો તે જોઇ તે ગભરાયા વીના રહી શકી નહી તેણીએ તેથી આવુ જોખમ ભર્યુ પગલુ ભર વા તેને ઇશારતથી ઘણીએ ના કહી મગર તેણે માન્યુ નહી તે તો હવે કોઇપણ રીતે દોરડાના એક છેડાને ગુલરૂખવાળી બારી ઉપર ફેંકવાની કોશીશ કરવા લગો અલબત પહેલા નેમમા તો તે જરાએ ફાવ્યો નહી મગર થોડેક પળની સખત મેહેનત પછી તેની ફતેહ થઇ અને તે દોરડાના છેડો હવે બરોબર તેની ધારેલી જગે જઇને પડયો ધ્રુજતી ગુલનારે હવે હિમત એકઠી કરી તે લીધો અને તે બારીના એકાદ લોખંડી કડાં સાથ બાંધી તે બાહદુર જવાનને ઉપર આવવા માટે એક મજબુત દદર બનાવી દીધો કે જે પછી તે વાહાલાની સલામતી માટે દુવા બબડતી ઉભી રહી બીજી બે પળ પછી તો જવાન ફરહાદ ફેરહાદને ઉમેદમા હસતો એક ફુદકા સમેત તે ઓરડામા દાખલ થયો અને તે બંને હવે હેતથી ઉછળતા જીગરે એકમેકની બાંથમા દબાયા,

" વાહલી ગુલ મારે હવે એકથી પળ ખોવી જોઇતી નથી ' તેવે તે પછી તુરતજ ખુનાસા ઉપર આવી જતા કહયુ ' એક લંબાણ્યુ કેરી વતથી મારે તુને વાકેફ કરવી છે જેથી માટે આપણુને અહીંથી કેથે દુર જવું પડે

' મગર ગીરાદર તે તુ મને અહેજ કાંઇ નહિ કહે " તેણીએ મોટી ઇંતેજારીમા પુછયુ નહિ ગુલરૂખ તે ફેરીસ્ત એટલી તો લંબાણ છે કે આ વેળા લાંબો વખત હુ અત્રે થોભી તુ વાહાલીને જોખમમા નાખવાનુ દુરસ્ત ધારતો નથી ' તેણે કહયુ ' વળી તારી સલામતી ખાતર તુ વાહલી ને કશુંજ કરવાનુ નથી સમજકે હુ ઘણુંજ આસાનીથી આ દોરડાની મદદ વડે તુને નીચે ઉતારી શકીશ અને બા મદદ થતા આગમજ તો ઘણી સેહેલાઇથી તુ અતરે પાછળી ફરી શકશે "

તેણીએ એક પળ ફકરમદ ફીકરે તે જવાન તરફ જોયુ " મારી સલામતી ખાતર હુ ડરતી નથી રફીક "તે બોલી "મગર ફકર મને તુ વહાલાને વાસ્તે થાય છે પીદર ગુર્જગવારની તારા તરફની આટલી ખફગી પછી તુને વળીએ નવો જોખમમા નાખવા મારૂ દીલ ચાલતુ નથી "

" મગર મને હવે તેની પરવાહજ કયા છે?"

તેને હવે એકાએક મોગ તુછકારથી કહયુ" " ઓવા એક બેદીન બાપ વાસતે અને હવે માન કે—' મગર તેણીએ હવે તેને આગળ બોલતો અટકાવવા પોતાનો એક સફેદ હાથ તેના જોરાવર હોઠો ઉપર દાબ્યો

"ખામોશ બીરાદર" તેણીએ એમ કરતાં ઘણી નરમાસથી કહયું "ખુદા ખાતર ધીરો થા. શાંત થા. તારી લાગણી હું બરાબર સમજી શકું છુ. મગર યાદ કર ભાઇ કે ગમે તે પણ તે આપણો પીદર છે."

"અને એ ફરજદારીને ખાતરજ મેં આજ સુધી બધું વેઠયું ને સાંખ્યું છે" તેણે લગાર તીખાસથી કહયું "મગર ગુલરૂખ અગર એજ ગુલામગીરીની જંજીરમાં હજીબી તું મને અસીર કરી રાખવા ચાહતી હોય તો હવે તે જીનહાર થનાર નથી. મારા વીચારો સાથ અગર તું એક થઇ શકતી ન હોય તો ફીકર નહી. હું તને કશી બી જબરદસ્તી કરવા ચાહતો નથી. હું ચાલી અત્રેથી જતો રહીશ. આપણે સદા સુધીના છુટા પડશું અને" એમ કહેતા સમેત તે હવે ઉતાવળે બારી તરફ ધસ્યો.

તેણીએ ઝડપથી ઉભી થતાં તેને અટકાવ્યો "ઓ નહી નહી બીરાદર" તેણીએ પોતાના બન્ને હાથો તેની ગરદન આસપાસ નાખતાં હેતથી કહયું "હું એમ કહેવા માંગતીજ નથી મારા પ્યારમાં તું નાહક બે વિશ્વાસ લાવે છે. મગર આજ રાતના ખુદા જાણે કે શા સબબથી પણ મને કાંઇ ખરાબીનીજ આગાહી થયા કરે છે. તે ઉપરાંત વળી કંઇ પીદરના બોજથી હું એટલી તો બેજાર થઇ ગઇ છું કે આજ રાતરે તારા જોડે બાગમાં ઉતરવાની મારી હીમત નથી. મગર કાલે એજ મુજબ તને મળવા અને બાગમાં આવવાનું ખુશી સાથ. બંધાકછું-બોલ એ તને મંજુર છે."

તે એક પળ વીચાર કરવા થોભ્યો અને પછી કહ્યું "અગર એજ તારી ઇચ્છા છે તો હું તેને તાબે થાઉં છું ગુલ. જોકે એક આખો રોજ અને રાત ફરી આ નેઠેસ્ત મુકામ ઉપર રહેતાં મને પણું દુખ થશે તો પણ તું વાહલી ને ખાતર હું કાંઇબી કરવા નારાજ નથી"

"દેશાન મારા પ્યારા રફીક તારું મેહું નહેરા" અને એમ બોલી તેણી ફરી તે વાહલા બીરાદરને બગલગીર થઇ. તે પછી વળતી રાતે મળવાના અરસપરસ વચન પછી તુરતજ તેઓ છુટાં પડયાં અને જેવી કુનેહથી તે જવાન આવ્યો હતો તેવીજ સફાઇ અને કુનેહથી તે પેલાં મજબુત દોરડાની મદદ વડે ત્યાંથી ઉતરી ગયો.

પ્રકરણ ૩ જું

તે રાત તુફાની અને અંધારી હતી. ઘેરાયલાં વાદળાંઓ કુદરતમાં શીહા કાલાશ પાથરી હીરાઝ નદીના ઊંડાં પાણી ઉપર અજબ અંધકાર ફેલાવતાં હતાં આવી ભયંકર રાતે ગુલનાર અને ફરહાદ અરસપરસની ગોઠવણ મુજબ તે કાળી નદીને કીનારે એકઠાં મળ્યાં હતાં.

"બીરાદર આજની રાત ખરેખર એવી તો તુફાની છે કે જાણે ખુદ ખુદા નજીક આપણા આ પાક પ્યારની સામે થતો લાગેછ" તે બાનુ તે દેખાવ જોતાં ડરથી તે જવાનની ગોદમાં દબાતાં બોલી.

"હીમત રાખ ગુલીસ્તાન" તેને તેણીની લગોલગ જતાં હીમત આપતાં કહ્યું "કુદરત ભલેને એથીગી વધુ તુફાની બને, મગર" અને હયાં તેણે પોતાના જોરાવર જીગર ઉપર હાથ મુકતાં કહયું "જ્યાં સુધી આ વફાદાર જીગર ધડકતું રહેશે ત્યાં તક આ મજબુત હાથ સદા તારી પાસબાનીમાં લંબાયલો માનજે"

તેણીએ હેતથી તે હાથને ચુમન કર્યું "બીરાદર તારી કાહાણી હવે મને કહે" તેણીએ હવે મોટી આતુરતામા કહયું.

"મગર પહેલાં મને તારે મોઢેથી જણાવ ગુલરૂખ કે તું મને ખરે ખરેજ ચાહે છે?"

તેણીએ એ સાંભળતાં મોટી અજાયબીમાં પોતાની શીહા આંખો તેના ભણી ઉચકી "એક

બે રફીક એમ પુછવાનો કાંઇ સબબ" તેણીએ ભારે અજાયબીથી પુછયું "તું શું મારી લાગણીથી અંજાણ છે તે; ઉપરાંત તું શું મારો પોતાનો બીરાદર નથી."

"અને અગર તું જેમ માનેછ એ જાણેછ તેમ હું તારો બીરદાર નહીજ હોઉં તો"? તેણે કહયું

"એટલે" તેણીએ હવે હદ વનાની અજાયબીમા પુકાયું" "એમ બનેજ કેમ? શું હું મારા પીદર બેજનનો બેટો અને મરહુમ માહ આફરી દનું ફરજંદ નથી"?

"નહી" તેને હવે મકમપણે જવાબ કર્યો "સાંભળ ગુલરૂખ" અને હવે તેણે તેણીને તે કીનારા નજદીકના એક મોટા પથ્થર ઉપર બેસાડી "એજ મારે લગતો ભરમ છે અને એ ભરમનેજ લગતી કાહાણી કહેવા હું તને આં સુધી ચાવી ચલાવીને લાવ્યો છું."

"અને અગર તું મારો ભાઇ નથી તો ત્યારે તું પોતે કોણ છે ફરીદ" તેણીએ હવે અત્યંત અજાયબીમાં ફીકરમંદ કીસમે પુછયું. "તેજ તો હું તને કહેવા માગુંછ" તે બોલ્યો "ગુલનાર સાંભળ હું તું જેમ ધારેછ તેમ તારો ભાઇ નથી પણ તારા કમનસીબ કાકા અરજાસ્પનો નબીરો, માજનદરાનના ઉમરાવપદનો એકલો વારેસ ફરહાદ છું.

"મગર મારા કાકા અરજાસ્પ તો લડાઇમાં કતલ થઇ બે વારસ મરણ પામ્યા હતાની"? તેણીએ હવે વધતીને વધતી અચરતીમાં પુછયું.

"એ વાત તમામ ગલત હતી ગુલ" તે મોટી દીલગીરીથી બોલ્યો. "સાંભળ મારા પીદર તારા પીદરના વડા ભાઇ થતા હતા અને તેથી માજનદરાનના અમીરી ખેતાબ અને માલ મીલકતના તેઓજ ખરા અને હકદાર વારસ તો હતા મગર તે તારા પીદરથી દેખી શકાયું નહી અદેખાઇના અંગારમાં જળતાં તેણે એ હક કોઇબી સુરતે પચાવી પાડી મારા ગરીબ બાપને ખુવાર કરવાનો કસદ કર્યો. કે જેમાં સેતાને તેને મદદ આપી અને તે ફાવ્યો.

મને માફ કરજે ગુલ મગર એ એક અકસર સેતાનવત ભયુંજ કેમ હતું કે જે ખુદ ખુદાવદીક કદી માફ નહી કરી શકે. હવે એતે ફાકએ બન્ને ભાઇઓનુ સાથેજ જંગમાં જવું થયું અને તે તકનો લાભ લઇ દગલબાજ બેજને મારા ગરીબ કમનસીબ બાપને કતલ કરાવ્યો. એ વખતે મારા પીદરે કરેલી સ્વાદીની વાતથી દરેક જણા બે ખબર હતા- સબબ મારી માદર એક ગરીબની બેટી હતી અને તેથી એ કદખુડાઇની વાત મારા પીદરે તુરત વેળા તો છુપીજ રાખી હતી.

બેશક તેમનો ઇરાદો એ હકદાર લગનને કોઇ સારી તકે જાહેરાત આપવાનો હતો મગર અફસોસ કે દગાખોર બેજનના ફરેબે તે સુખની ઉમેદોને સદાનિજ ઉંધી વાળી એ પાક સ્વાદીની સાબેતીઓ મારી ભલી માદરે પોતા પાસ જાલવીને રાખી હતી કે જે આજેબી મારા પાસ મોજુંદ છે. મગર અફસોસ!! તે હવે તેણીના ફરજંદના હક વાસનેની દાવાદારીમાં કદીબી કામ આવવાના નથી" હયાં તે એક પળ થોભી ગયો. કે જે પછી વધતી ઉશ્કેરણીમાં તેણે આગળ ચલાવ્યું.

"મારા પીદરના મરણની વાત જયારે મારી ગરીબ માદરની જાણમાં આવી ત્યારે તેણીએ હદ વનાનો કકલાટ કરયો. મગર હુંછ બી ખુદાના હું સુકરાના કરૂછું કે તેણીના ખાવંદનો ખુની તેનો પોતાનોજ બીરાદર હતો એમ તે કદીબી જાણવા પામીજ નહી. અને તેથી એ આફતને બોદાનાજ બોફ તરીકે માની તે અસીલ મારી માદર આવા જબરદસ્ત દુખના ફટકા છતાંબી એક ફરજંદના બોજા સમેત પોતાની કમબખ્ત સરજતને તાબે થવા તૈયાર થઇ ગઇ, પોતાના કે પોતાના ફરજંદના હક

વાસ્તે લડવા જેટલી જર કે જોરની તેણીમાં હીમ્મત હતી નહી. એટલે શાંતી ને સબુરીમાંજ તેણ્માહ દુખની સામે ટક્કર ઝીલવા અને પોતાની બાહદુર બાજુના બળે પોતાનુ અને મારૂં ગુજરાન કરવાનો તે દલેર બાનુએ કસદ વટીક કરયો. મગર તેટલા અરસામાં તો અમીર બેજન પોતેજ, ત્યાંજ આવી લાગ્યો તે ,હીચકારાને મારી હૈયાતીની વાત કાંને જતાંજ રખેને હું કોઇ દીસમે તેની ગણત્રીઓ ઊંધી વાળું તેના ડરથી મારી હૈયાતીની એક છેલ્લી ને આખરની નડતલને દુર કરવા તે દગાબાજ ત્યાં આવી લાગ્યો અને પોતાની પાપી સીફત અને કળાથી મારો હવાલો મારી માદર કનેથી લઇ લેવાની માગણી કરી અલબત તે માદરે તેમ કરવા સાફ નાજ પાડી અને ત્યારે તે ઠગારાએ હજારો ઉલથાપથી તેણીના આવી નાચારીના ખ્યાલથી ગરીબાઇના સંકટોથી ડરાવી દબાવી તેણીને કહયું કે હું એક ઉમરાવનું ફરજંદ હતું અને તેથી તેણીની આવી નાદાનયતને લીધે મારા સઘળા સ્વાર્થો ડુબી જતા હતા એટલે બીચારીએ આયંદા મારા લાભોને ખાતર અને કોઇબી સુરતે મારૂં સુખ સાધવાના નેકને પાક હેતુથીજ એ જુલમગાર જુદાઇ ખમવાને એક મત થઇ. તેણે અલબત એ પછી તેણીને પઇસે ટંકે મદદ કરવાની માંગણી કરી મગર તે તે ભલી મરહુમે મંજુર કરયું નહી. "મારાં ફરજંદનો હક તો" તેણીએ કહયુ કે "તેના વાલીદોની મુરબ્બીગીરી ઉપર હરેક રીતે પહોંચતો હતો મગર તે ઉમરાવી વાસ્તેની તેણીની પોતાની દાવાદારી તો તેણીએ જણાવ્યું કે તે એક એક હકદર ઓરત હોવા છતાં તે વાહલા ખાવંદના મરણે સદાની તોડી નાંખી હતી." એ પછી લોહીનાજ આંસુથી રડતાં તે નેક માનીતરે મારી સલામતી માટેની હઝારો કાકલુદી અને મીનત ગુજારી વચ્ચે મને તે દયાહીનને સપુરદ કીધો. તે વખતે મારી ઉમર ફકત ચાર વરસની હતી, મગર હું તાજુબ કરૂંછ કે મારો કબજો લેવા છતાં મારા જાનને તેણે કશીજ ઇજા કરી નહિ. કદાચ એક પીદરના જાનની બરબાદી પછી તેના નવારસ ફરજંદના ખુનમા હાથ બોળવા તેના ઘાતકી દીલે મંજુર કરયું નહીબી હોય. ગમે તેમ હોય મગર તે પછી તેણે મને પોતાના છાંયડાં તળે લઇ ખુદ પોતાના ફરજંદ તરીકે જાહેર કરી કેવી હાલત અને કેવે મરતબે કેવા ઘાતકી ગેરઇન્સાફ અને હીનસ્પતી વચ્ચે ઉછારીને રાખ્યો તે સર્વે તું દીલરૂબાને રોશન છે. વળી એ પછી મારી માદરબી જલદીજ ગુજર પામી. અને જાણે એટલો સીતમ કમી હોય તેમ તેણીની હૈયાતી દરમ્યાન તે પછી તારા પીદરે મને કદીબી તેણીની સાથ મળવા દીધોજ નહી

હમારી જુદાઇ પછી થોડે વખતે કહેછે જે તેણીએ ઘણીજ કાકલુદીથી ફકત એકજવાર મારી મુલાકાત આજ્યું કરી મગર તે એ સંગદીલ મરદે બાહાલ રાખી નહીં અને જવાબમાં જણાવ્યું કે તેણી એક હલકા કુલની હોવાથી હમારા વચ્ચેનો એમ કોઇબી જાતનો સબંધ મારા હકમાં ઘણોજ નુકશાન કરનારો હતો અને ત્યારે એ બી બધુ બેહતરીજ વાસ્તે થતું હતું એમ માનીને તેને તાબે થઇ. મગર એ સીતમગારીનો બોજો તે હવે જાજેવાર ઉઠાવી શકી નહી. એક વાહલા ખાવંદના અચાનક મોહોતની આફત પછી પોતાના એકના એક ફરજંદની આવી જફાકાર જુદાઇમાં તે પછી તેણી જુરપંજર જળી ને આયંદા રીબી રીબીનેજ રીહાઇ પામી."

હયાં ગુલનારે જોયું કે તે હંમેશના બેરાવર મરદની આંખોમાં હવે આસું હતાં અને તેની છાતી ડચકાંઓથી ગુંગલાંતી હતી.

"તે વાતને આજે બાવીસ વરસ થયાંછ ગુલ" તેણે દુખથી પાછું જારી કરતાં કહ્યું કે જે વખ્ત હું કમનસીબે આવાં આંધળાં અંજાણ પણામાંજ પુરાં કર્યાં છે અને હું

બી હું એ વાતથી તો તમામ બેખબરને બીન વાકેફજ રહેતે મગર તારા પીદરને એ કામમાં મદદ આપનાર જે તેના વિશ્વાસુ માણસો હતાં તેમનો એક ચાપંદા ભલોજ પુરવાર થયોછ. અને મારી તરફનો તારા પીદરની આવી ગેરવર્તણુંક નહીજ સહન થવાથી આં પંદા તેણે મને એ બધી બીનાથી આગાહ કર્યો છે. જો કે તે હાલમાં અતરે નથી સબબકે તારા પીદરને એવોજ કાંઇ ખબરો થવાથી આપણી બીજી જાગીરો ઉપર તેને રવાના કરી દીધો છે મગર ત્યાં જવા આગમચ તેણે એ માટેની સઘલી બીનાથી વાકેફ કરી તેને લગતી દરેક સાબીતીઓ વઠીક મને સપુરદ કરી છે અને તે જાણ્યા પછીની દરેક પળ તું સત માનજે ગુલનાર કે મે તે મહુમ વાલીદાની માહાનમ પૈયીમાંજ પસાર કરી છે. એવી એકબી રાત મરી ગઇ ન હશે કે જયારે ખાબમાં મે તે હેતવંતાં માદર પીદરને તેમને થયલાં દગા ફરેબો માટે ગમ કરતાં અને પોતાને થયલાં ગેરઇનસાફ માટે વેર લેવાની તલબગારી કરતાં જોયાં ન હોય અને ત્યારે બીદાર થતાં હું અનેકવાર તેમ કરવાને મજબુતીથી ઠરાવ કરતો તે દગાબાજને ઉઘાડો પાડી તેના પાપોને જાહેરાત આપવા તેને જગમાં રૂસવા કરવા બલકે જાવેદાની નામોશીમાં તેને ગરક કરવા હું હરેકવાર લલચાતો ઇચ્છનો અગર હું ચાહતે તો તને તેના ઉમરાવ પદથી સદાનો દુરને અક્ષમ કરી શકતે, તેની જીંદગીને હમેશની નામોશીને શરમીંદગીમાં સદાની બરબાદ કરી શકતે બલકે મનસાફની ચુગાલમાં સોંપી તેની સરજતને એક કંગાળ કેદીની સાંકળમાં સદાની અસીર કરી દેતે મગર નહી તેમ મેં કશુંજ કીધું નહી સબબ, ગુલનાર, સબબ કે તારો તે પીદર હતો. હયાં તે એક પળ લાગણીથી ગુંગળાતો, થોભી ગયો, કે જયારે ગુલનાર તો અચરતીને દુખની મારી જાણે બેહોશજ થઇ ગઇ હતી.

"બોલ ગુલરૂખ હવે" તેણે થોભી પાછું કહ્યું "બોલ કે હવે મારી આ હકીકત જાણ્યા પછી અને હું તારો પોતાનો બીરાદર નથી એમ જાણ્યા પછી હજી બી તું મને ચાહી શકશે ? ખુદાને ખાતર મને જણાવ કે તારી મારે માટેની લાગણી આ મામલાથી કોઇ રીતે કમી તો થઇ નથીને? "અને હયાં તે અરજ કરતો તેની આગળ ગુહણીયે પડયો. તેણી હવેજ જાણે ખાબમાંથી હોય તેમ બીદાર થઇ. અને તે જવાનનો જોરવાર હાથ લઇ તેને હેતથી ઉઠાડયો.

"ઉઠ મારા ભલા ફરહાદ" તેણીએ તેમ કરતાં ખરી લાગણીથી કહ્યુ "અને તારે જગે એક ખતાવાર બાપની, જાગીરની માફીમાં મનેજ તારા પગ પાસ પડવા દે" અને તે કહેવા પ્રમાણે તેણી કરવા જતી હતી મગર તે જવાને તેણીને અટકાવી

"સબર ગુલરૂખ" તેં હેતથી કહ્યું "તારા સાચા પ્યારની સાબીતીજ તારા ખુદ મુખથી સાંભળવાનું મને એવી માફી કરતાં લાખવાર વધારે પ્યારૂ લાગશે વાસતે બોલ કે એક ભાઇ તરીકે જો તારો પાક પ્યાર મને તેં સપુરદ કરયો હતો તો હવે તેજ માણસને એક ખાવદ તરીકે કબુલ રાખવા તું તૈયાર છે કે નહી ?" અને તે જવાબ સાંભળવાની આતુર ઉમેદમાં તેણે તેણીનો સોહામણો ચહેરો ઉંચો કર્યો.

"લાખવાર, હજારવાર ફરહાદ" તેણીએ ખરા દીલથી જવાબ કરયો "તારા દુખની કહાણીએ મારાં દીલને એવુ તો જળાવીને ખાખ બનાવી મેલ્યુછ તેમજ મારા ગુનેહગાર પીદર વાસનેની તારી ઉમરાવ લાગણી એ બી મારા જીગર ઉપર એવી તો આબાદ અસર કરી છે કે અગર જેમ હું તને ચાહું છું તેમ ચાહતી નહી બી હતે તો એક બીગાના તરીકે બી જો તું આજ મારા સનમુખ આવ્યો

હવે તેથી સત માનજે ફરહાદ કે હું આ તા રી લાગણી આ પુરી અને હજારો હેરાન સહીત મન્જુર રાખને."

તેણે ખુશાલીની એક ચીસ સમેત તે નાજનીનના સુંદર હાથોને કોઇ હજારો ચુમીઓથી ભરી નાંખ્યા.

"તેં આજે મને એક ખુદાઇ સુખની બક્ષીસ કરી છે ગુલ." તે બોલ્યો "અને વરસોની મારી હાડમારી અને રંજનો બદલો તારા આ સુખનોએ સીરફ એક પળવારજ ગો‧ યા તમામે તમામ વાળી દીધો છે."

"મગર હવે એ મામલાને સુધારવા ત્યારે આપણને શું કરવું જોઇએ ફરીદ" તેણીએ હવે મોટી ફરકથી સવાલ કર્યો.

"તે બધો ઠરાવ થઇ ચુકયોછ. અને તે ઉ પર તું વહલીની મંજુરયાત મેલવવાનીજ હવે ફકત ખોટી છે" તેણે કહ્યું.

"હું તે બા ખુશીથી આપશ" તે બોલી.

"ત્યારે સાંભળ ગુલ, કે આ સંજોગોમાં આપણે માટે ફકત રસ્તો બાકી છ અને તે મા જદરાન છોડી હંમેશને માટે કેથે ચાલી જવાનો છે."

તેણીએ એ સાંભળતાં મોટી ફરકમાં પોતાની કાળી ચશમો તે જવાન ભણી ઉંચકી.

"શું એ સીવા બીજો ઉપાયજ બાકી નથી."

તેણીએ મોટી આતુરતામાં સવાલ કર્યો. "ઓ કહે ફરહાદ કે મારું બાપીકું વતન, ઘરબાર અને મારી ભલી માદરને સદાની તછ જવ સીવા શું કોઇ હીકમત કોઇ તદબીર તારા પાસ બાકી નથીજ."

"નહી ગુલ નથીજ" તેને મક્કમપણે જવા‧ બ કર્યો, "તુંજ ખ્યાલ કરકે અગર એ બાના આ પણે તારા પીદરને જાહેરથી કરીયે તો તે કદીથી આપણી શ્ય દીને માટે પોતાની બાહાલી આપવા નો છે? વળી તે તેમ કરીજ કેમ શકે? આપણુ બન્ને ભાઇ બેહન નથી એમ તે પોતાના પાપો ખુલ્લા કર્યાં વીના જગને જણાવીજ કેમ શકે! અને ત્યારે તેમ કરવા તો આપણે પોતે બી એક મત થતાં નથી તો પછી એ મામલો સુધારવાને બીજો રસ્તોજ શું હોય! તેણીએ સાંભળતાં પોતાનું સર મોટી મમગી‧ નીમાં નમાવી દીધું.

તેણે એ જોતાં અતી ઘણી નરમાસથી પણ દલગીરીથી તેની નજદીક જઇને કહ્યું "ગુલતાર હું કોઇબી રીતે તારા ઉપર જારતી ગુજારવા ચાહતો નથી. અગર આ માલ મીલકત મેહેલ ખજાનાથી અલગ થવું તને સખ્ત લાગતું હોય તો એ સઘળું તને મુબારક છે, તુંને કદીબી હું જબરી કરવા જેટલો હીયકારો થનાર નહી, તું વાહાલી સુખી થજે—હું દુર દેશાવર કેથે નીક ળી જઇશ અને તારી માયાની માલા ફેરવતો દુન્યાના કોઇ એકાંત ખુનામાં હું મારી બાકીની જીંદગી પુરી કરશ. મગર મને યાદ કરજે ગુલ પણ ખુદ તારે ખાતરબી હું અત્રે હવે થોભી શકવાનો નથી. આ નેહેસ્ત જગામાં એક બી કલાક કાઢવો હવે મને કોઇબી રીતે લાયક કે પેશ પડતોજ નથી. સલામ, વાહ લી છેલ્લી સલ મ" અને એમ કહેતાંજ તે હવે જવા ફરયો. મગર તેણીએ તેને જવા દીધો નહી. એક કુદકા સમેત ઉભી થ ા તેણીએ તેને પકડી લીધો, "નહી ઓ નહી" તેણીએ કહ્યું ફરહાદ હું તારા વગર જીવી શકશ નહી. મને મારાં બાપીકાં ધન દોલત કે માલ ખજાનાની પરવાહ નથી વળી મારા એક વારના પ્યારા પી‧ દર વાસતેની લાગણી તો આ બધી બીના જાણવા પછી ગોયા મરીજ ગઇ છે મગર દયા ને દુખ મને મારી માદર ખુરશીદ ચેહેરની જુદાઇનું લાગે છે. વળી અત્રેથી જઇ આપણે કયાં જઇશું ને રહીશું તેનો ખ્યાલ પણ તેં પુરેપુરો કરયો નથી. વળી પૈસા ટકાની પણ આપણી પાસ કશી જોગવાઇ નથી." હવાં તેણીએ પોતાના બદન

આસપાસ નજર નાખતાં કહ્યું "હાલમા મારી પાસ વળી કોઇ દર દાગીનોબી મઓજુદ નથી કે જે ઉપર આપણે ગુજારો કરવાનુ બની આવશે "

" ને એવા કોઇ આકંતા પઇસાની મને પરવાહ બી નથી ગુલરૂખ" તેણે તેણીને ચો બાજીને તોરથી કહ્યું "તારા દર દાગીના અગર હાલમા હયાં હાજર બી હતે તો જીનહાર હું તેને હાથ લગાડતે નહી વળી આપણા ગુજરા વારતેજ જો તુ ડરતી ને ખેદ કરતી હેય તે હું તને ખાતરી આપુ છું—વચન આપું છું કે તગી કે મોહતાજીમા તું કદી બી રહેશે નહીં ગરીબાઇનું દુખ હું તને કદી બી જાણવા દે-વશ નહી. તારે ખાતર હું, આ મારી જો-રાવર બાજુ વડે મેહેનત કરશ—ગુલામગીરી કરશ—તારી મહોબતને ખાતર ગુલ હું એક મજુર બનશ. વળી તારી માદરને મળવાની બી કોઇ તદબીર આપણુ એક વખત દર પડયાં કે કરી શકશું અને આપણે પ્યારની પાક કા-હાણીથી તેણીને વાકેફ કરી અગર તેણીની મા ફીની આર્જુ કરશું તો તે નેક બખ્ત મને પુર ખાતરી છે કે આપણને કદી બી દરગુજર કર્યાં વિના રહેશે નહિ બોલ ગુલ એ સઘલુ તુંને મંજુર છે ?"

તેણી ત્યાં નીચી નમાજેની શરામેઓ ઉભી હતી. તેણીના જીગરમાં બે જુદા જુદા પ્યારની એક જબરી જંગ ઉઠી હતી તે હવે શુ કહે ? શું કરે ? એક હાથ ઉપર એક હેતવતી મા-દરનો જોરાવર પ્યાર તેણીને પોતાની પનાહ પોરૂત ગોદમા રહેવાને પુકાર કરતો હતો કે જ્યારે બીજા હાથ ઉપર પોતીકો બાપીકો વ-રમો અને કીર્તીવંત નામ વટીક તેણીને ખા-તર તજીને દેશવટો લેવા તઇયાર થયલા બ-હાદુર મર્દની મજબુત મોહબત તેણીને તેનાસે વળગી રહેવાને આર્જુજી કરતી હતી. એક બાજુ પર જેનુ ગોયા ખુન પી ને ઉછરેલી તેના ઝાવેદાંના હેશાનોના ધુલપાણી થતી હતી. તો બીજી બાજી તેણીને ખાતર તેણીના ઉમરાવ નામને ઇજ્જતની પામઆલી કરનારની જીંદગીની બરબાદી ડોલા ઘુરકતી હતી. તે હવે શું કરે ? તે તમામ બેકસ બની ગઇ અને જોકે અંધકારના સબબે તેણીના ચેહેરા ઉપર નો ફેરફાર તેની સામે ઉભેલો જવાન જોઇ શકનો ન હતો છતાં તેણીના દીલની લાગણી તે અચ્છી રવેસે સમજી શકતો હતો. એ ઉપ-થી ઘણીજ ધીરજથી તે તેણીની નજદીક ગયો અને તેણીનો એક સફેદ ઠંડો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો.

" વાહલી ગુલ " એ પછી તેણે દરેક મા યાની કહ્યું " હજી બી આપણુ મીત્રો તરીકે છુટા પડી શકશું અને તારા ઉમરાવ વાલીદોની હેત ભરી કાળજીમાં હું કમબખ્તની નીશાનીને તુ હજી બી ભુલી શકશે. "

મગર હવે તેણીનો ઠરાવ થઇ ચુકયો હ તો તેનો જોરાવર હસ્તના સ્પર્શે તે જંગ મચાવતા જીગરને પોતાની જોરાવર બાજુંમાં જાવેદાન્ને માટે જીતી લીધું હતુ અને એક મતા તરફની મીઠી માયા ઉપર એક મરદ ની મજબુત મોહબતની આયંદા જીત થઇ હતી. તેણીનુ શીહા સર હવે મોટી મગરૂરીમાં ઉંચે, ઉંચકાયુ.

' ફરહાદ " તેણી હવે ઠરાવથી બોલી "હુ તારા સાથ આવના તઇયારછુ "

એક પળ જાણે તે તે શબ્દોથી સુખી અસર તળે હરખથી દીવાનો બની ગયો તે પછી તે બન્ને હવે તે દરીઆવને કીનારે ઝડપથી ચાલવા લાગ્યા. મે આગમજથીજ આવા કોઇ સુંમી બનાવ બનાવ-વા, ઉમેદમાં એક ઝાડાજ આપણે માટે તઇયાર રખાવ્યુ છે જે આપણને સલામત આપણે મુકામે પોહચાડશે તે બોલ્યો મગર ભાગ્યેજ તે આવતા અવાજે તેમને ચોંકાવ્યાં. તેઓએ ગભરાટમાં પાછા ફરી જોયું મગર અંધકારને સબબે તેઓ કશુ જોઇ નહી. રફતે રફતે હવે તેઓની ખાતરી થવા લાગી કે તે અવાજ દુરથી આવતા ઘોડાના

પગળાંના હતા. એક પલ તેઓએ મોટી ફીકરમાં અરસપરસ જોયું.

"એ એનોજ પીદરનાજ સીપાહો હોવા જોઇએ" હવે ગુલનારે ધાસ્તીથી થર થર કાંપતા કહ્યું.

"તે હોએજ કેમ ? એમ બનેજ કેમ" ફરહાદે હળુથી તેણીને હીંમત આપતાંજ કહયું. "આપણુ અત્રે છીએ એ વાતની માહીતી તેને મળીજ કેમ શકે.

મગર એ દરમ્યાન તે અવાજ હવે વધુને વધુ નજદીક અાવતો જણાયો એટલુંજ પણ હવે તો હથયારેનો ખનખનાટ વડીક તમને ખુલ્લો સંભળાવવા લાગ્યો. હવે એકખી પલ ખોવી સજાવાર હતી નહી. વળી હોડી શુધી સલામતી હાથ પુગવા જેટલો વખત બી હવે નહી હતો. સબબ કે તેમને પકડનારાઓ હવે તેઓથી ચાંત થોડાંજ કદમ દુર હતા. ઉપાય સીફે હવે એકજ બાકી હતો અને તે આવા અંધકારમાં કેથે છુપાઇને તેઓને સીકસ્ત આપવાનોજ હતો સારા નસીબે તેઓથી થોડે દૂર એક ગંજાવર દરખત હતું જેનો આશરો સોધતાં તે બન્ને વાહલાંઓ હવે તે તરફ દોડયાં. ગરીબ ગુલનાર તો ધાસ્તીથી ગોતા બેમાનજ ગઇ હતી. મગર ફરહાદ તેણીની બાજુમાંજ તેણીને હિમત આપતો રહયો હતો. ભાગ્યેજ તે બીચારાંઓ એ રીતે એક બે પળ પસાર કરવા પામ્યા હશે કે જેવામાં તે લશકર ફકત થોડેજ કદમ દુર આવીને થોભ્યું અને તેમાંનો એક ઘોડેસ્વાર તો લગભગ તેઓની નજદીકમાંજ તે દરખતની બીજી બાજુએ આવીને ઉભો થયો.

"હવાંજ તે બદજાત કેથે છૂપાયલો હોવો જોઇએ" એક સીહ જેવી ગર્જના કરતાં અવાજ સંભળાયો કે જે અમાર બેજન્ના તરીકે તેઓએ તુરતજ ઓળખ્યો અને બીજી બે પળમાંતો એક શેરની અદાથીજ તે ગુસ્સાથી દીવાનો બનેલો ઉમરાવ ત્યાં ધસી આવ્યો ગુલનારે ધાસ્તીની મારી એક જબરદસ્ત ચીસ પાડી અને તેમ કરતાં તે તુરતજ ફરહાદથી છુટી પડી ગઇ. તેઓ બન્ને હવે જબરી હોલ્નાકી થવા લાગી અને એક બે પળ સુધી તો મામલો તેમજ ચાલ્યા કીધો. બહાદુર ફરહાદ પોતાના બચાવમાં ખરી દલેરીથી લડતો હતો. મગર કમનસીબે તે બે હથયાર હતો કે જ્યારે પેલા સુજીના હાથમાં તો એક તેજી તલવાર ચળકતી હતી. તે હવે પોતાના ઘોડા ઉપરથી ઉતરી પડયો હતો અને એ ફાસલે તેઓ બન્ને છેવ ઉપર આવીને લડતા હતા મગર આખરે હવે કમનસીબ ફરહાદનીજ હાર થતી હતી. વળી એવામાં આસપાસથી બીજા સીપાહો પણ આવી લાગ્યા અને ત્યારે તો તે તમામજ ફેસલ થઇ ગયો. તેઓએ સઘળાઓએ મળી હવે તેને જમીન ઉપર પટકી ઉપર પટકી દીધો, અને બીજી પળે તો દયાની એકખી લાગણી વીના તે હેરંમંદ ઉમરાવે તે તરવાર તે બહાદુર સીનાની આરપાર ચલાવી દીધી. એક ધીમી ચીસ સમેત તે મરતા જવાને ગુલનારને નામનો એક સેલાતો પુકાર કરયો કે જે પછી તુરતજ પાછું સઘળું શાંત થઇ ગયું. તે કારમી ચીસની અસરથી તે ખુની નુ વડીક દીલ એક પળ ધ્રુજી રહ્યુ. અને તે ગભ-ટમાં તેનિ તરવાર વડીક તેના હાથમાંથી સરી પડી. તે તેણે જાણ્યુ નહી. એ દરમ્યાન હવે તુફાન વધતુંજ જતું હતું અને તે શીહા અંધકાર બની શકે તો આગળ કરતાંબી બેસરો બની ગયો હતો તે ઉમરાવ હવે ગુલનારની શોધમાં પોતાના સીપાહો સાથ આમ તેમ દોડવા લાગ્યો. મગર કાંઇ પત્તો ન મળવાથી કદાચ ડરની મારી તેણી કેથી ત્યાંજ છુપાઇ ગઇ હશે ધારી કેટલાક સ્વારો તો લાંબે દુર તેણીને ઢુંડતા વટિક ગયા મગર શીહા કાળાશ અને તુફાની ચીસો સીવાય તેઓ બીજુ કશું મેળવી શકયા નહી એ ઉપરથી ધીરજ ખોતાં હવે તે

ઉમરાવે તેઓને રોશની લાવવાનો હુકમ કર્યો તેણે ખાતરીથી માન્યુ કે તે પીદરના ડરથી તેની બેટી હાલમા ત્યાજ કયે છુપાઇને બેઠી હતી થોડીક પળમા તો રોશનીઓ આવી લાગી અને તેનો ઝાંખો ઉજાસ હવે તે અધકાર ઠીનારા ઉપર ફેલાઇ રહયો ફરીથી તેઓ સઘળાઓએ આમ તેમ શોધ ચલાવી અને પેલાજ દરખ્ત આગળ આવી પહોચ્યા કે જ્યાં ગરીબ ફરેહાદનુ શબ વેહેતા ખુનમા પડેલુ હતુ મગર અફસોસ !! ત્યાં હવે તેઓની નજરે શુ પડયુ ? તે બહાદુર જવાનની લાસની આસપાસ મજબુતીથી પોતાનો એક સુફેદ હાથ વીટાલી તે નાજનીન તેની બાજુમાજ પડેલી હતી કે જ્યારે ફરેહાદના જાને આખર કરનાર પેલુજ બેજનનુ કાતીલ હથ્યાર તેણીના સુફેદ સીનાના એમનુ એમ ભોંકાયલું નજરે આવતુ હતુ

આહ !! તે વફાદાર નાર તે હેતવતા વાહલાના જાન ઉપર પોતાનો પ્યારો જાન કુરબાન કરી હાલમા મોહબતની શાંત ગેહેમાં ઊંઘતી પડેલી હતી તે એક હૃદયભેદક દેખાવ હતો તેણીના શીહા ઝુલ્ફા વરવાર કાસમે હાનમા દરીઆવની રેતીમા વીખેરાઇ પડયાં હતા કે જ્યારે તેણીની સુફેદ સગેમરમર જેવી નાજુક ખુનો છાતીમાથી તેણીનુ ઉમરાવ લોહી ર ક ફુવારાની કાસમે વહી જતુ હતુ તેણીનો એક સુફેદ દસ્ત તેણીની પાસે પડેલા જવાનની આસપાસ હેતથી વીટળાયેલો હતો કે જ્યારે બીજો તેણીના પ્યારા જાનના ખુવારીમા લબાયેલો હતુમા તે નેહેસ્ત કટારી ઉપર મજબુતીથી વીટલાયલો હતો બન્નેની છાતીમાથી વહતુ ખુન એકમેક શાથ ભેલાઇ ગેરા એક નેહેરની માફક બેઅટકાર વેહતુ હતુ કે જ્યા તે બન્ને જવાન ખુબસુરત ચેહેરા ઉપર મોહબતનો પવીત્ર ફીકાસ ફરી બજ્યો હતો તે બને હવે ઉંઘતા હતા ત જાનેહોની શાંત નીંદમાં કે જે શાનો તેઓ આ જગમાં મેળવી શકયા ન હતા અને જે મેળવાની એક સોનગની ઉમેદમા તેઓ બને હવે તે મોગી મુસાફરી માટે સાથે સાથેજ ચાલતાં થયા હતા તે દેખાવ એક પથ્થરની છાતીવાળા માણુસને પીગળાવાને બસ હતો કે જ્યારે ઉમરાવ બેજન તો તે જોતા સરબસર જાણે દીવાનોજ બની ગયો અવનતો એક દીવાનાની અદાયીજ તેને બે પળ તે દેખાવ જોયા કીધો કે જે પછી દુખની એક દયાજનક ચીસ સમેત તે તે વહાલીના રવાન ઉપર બે અખત્યાર તુટી પડયો મગર એક શબ્દથી તાજુબ કે તેના મુખમાથી નીકલી શકયો નહીં તેણે બોનનાની માફ જેહમને તજવીજ કરી મગર અફસોસ ! અચબુચ આફતથી તેની વાચા બુમ થઇ ગઇ હતી તેની આખોમા દુખનુ એ-બી અસુ હાલમા નજરે પડતુ નહી હતુ અને તેમ છતા તાજુબ કે તે બીચારો બેસુધ્ધ બી થયો નહી પોતાની આશપાસ થતી તમામ હીલચાલોથી તે માહીતગાર હતો અને જ્યારે એ મામલો જોતા તેના સીપાહોએ તેને ત્યાથી ઉઠાડવાની તજવીજ કરી ત્યાર ઇસારતથી તેને તેઓને તેમ કરવાને મના કરી ના તો તેણે દુ ખનુ એક એક આસુ પડવુ કે ના તો માહેતમનો એક હરફ તેના મુખમાથી બાહાર પડયો તેતો સીફ તે મુએલી બેગીને એક દીવાનાની અદાયીજ ટીકટી ત્યા બેસી રહયો અને તે એટલી હદે કે તેણીની નાજુક છાતીમાથી પેલુ કાતીલ હથ્યાર વગીક કાઢવાની તે બેખબરને જાણે ખબર રહી નહી આ બનાવથી તે સીપાહો વગીક ગાફેલ બની ગયા હતા તો પણ તેઓએ ફરીથી તે કમબખ્તને ત્યાથી હઠાવવાની તજવીજ કરી વગર ફોકટ તે ગાફલ જેવો દીવાનો અતાથી તો ઘડીમા કાનાનાના અને કાકલુદીથી તેને એ હાલતમાથી નહી ખસેડવાની અરજ કરતો અને ત્યારે હવે એ ઉપરથી એ બધી દુખની કેરીઅત ફીલનામા જઈ બાનુ ખુરશીદ ચેહેરેને જણાવવા બે ત્રણ સીપાહો તઇયાર થયા કે જ્યારે બાકીના તે ઘેરાનમા તે બે રત્નો અને પેલા મુગી મહાત્મ પોશીમા પડેલા ઉમરાવની ત્રોકી કરતા ત્યાજ ઉભા

રહ્યા તેની હાલત ઉપર તે સખ્ત દિલના સીપાહો વગેરે દયાથી ખેંચાઇ ગયા હતા. તેઓ પોતાના સરદારને સારી રવેશે પીછાનતા હતા વલી તે કેવા પાપી હેતુથી ત્યાં આવ્યો હતો. એ સઘળુ તેઓ તેના વીશ્વસુ હોવાથી બરોબર જાણતા હતા મગર તો બી તેના ગમે તેવા મોટા ગુન્હા છતાં આ વેળાની તેની હાલત કોઇ ગમે તેવા હરીફને બી તેના તરફ દયાથી ખેંચવાને બસ હતી તે હજીબી તેજ હાલતે પડેલો હતો તો જોડે તે કાંઇ દીવાનો થયો નહી હતો કે ના તો તેને પોતાના જાનને ઇજા કરવાની કોશેશ કરી તેની તેમ કરવાની શકિતજ જાણે ઘાતકી કુદરતે તે વેળા છીનવી લીધી હતી. તે તો ફકત હાલમાં તે હેતવત એક પુરાં ફરજંદને એક હરણુના તોરથી ઘાયલ થયલું જોવામાં જાણે કુદરત તરફથી તેની આખી જીંદગીના અપરાધો અને કરણીના ફળ ચાખી લેતો હતો તેની આખી જીંદગીના સુખ અને આરામજ તે વાહલીમા ભરેલાં હતાં કેવી ઉંચી ઉમેદો અને મોટી આશાઓ તેને તે એક પુરાં ફરજંદ ઉપર બાંધી રાખેલાં હતાં અફસોસ જે બહાદુર ખંજર ઉપર તે મુસતાખ હતો જેને તેના કિર્તિવંત નામની જાવેદાન સુધિ પાસ બાની કરી હતી તે ખંજર તે શું જાણે કે આજે તેની કેશીમાં તેની જીંદગીની બરબાદી કરનાર હતું તે તેજ ખંજર જ્યારે તેને બે ગુન્હા અરજાસપની છાતીમાં ચલાવ્યું જ્યારે તેને નિર્દોષ ફરહાદનું ખુન પીતું કીધું ત્યારે અફસોસ તે બે ખંજરને થોડાજ ખબર હતી. કે થોડીજ પળ પછી તેજ ખંજર તેની એકના એક બેટીના નાજુક જીગરમાં પ્રેવશ થયલુ પોતાનું કેશીમાં જોવા તે જીવનાર હતો.

હવે કમનસીબ ખુરશીદ ચેહરે પણ રડતી ને વીલાપ કરતી ત્યાં આવા લાગી તેણીના સાથ. તેણીની દસી ચાકરો પણ હતાં અને એ રાતે જોતાં જોતામાં તે એકવખતનું શાંત મેદાન મોહબતના વીલાપ રૂપને મહાતમ પેતીનો પુકાર કરતું થઇ ગયું. ખુરશીદનું જીગર આ સામટા ફટકાઓથી ફાટફાટ થતું હતું જો કે તેણીએ હવે જાણ્યું હતું કે તે બુરા બે બનાવને વાસતે તેણીનો ખાવંદ પોતેજ જવાબદાર હતો તેમ છતાં જેમ એક તારાજ ગયલા કીલ્લાની તુટી હાલત ઉપર ગમે તેવો હરીફ બી દયાથી ખેંચાયા વીના રહેતો નથી તેમ તે ખાવંદના ગમે એટલા ગુનાહો છતાં હવે તેની પડતી ઉપર દયાથી ખેંચાઇ ગઇ તેણીએ તે ઉમરાવને હવે ત્યાંથી હઠાડવાની અનેક તજવીજો કરી.

મગર તે બધી ફોકટ ગઇ. અને એમ કરતાં હવે બામદાદ પણ થવા આવી હતી. તે બે મરણ પામેલાંઓના ચેહેરા ઉપર તે બામદાદની શાંત રોશની અજબ જેવો અશોઇનો ઝલકાટ ફેલાવતી હતી મગર તાજુબ તેજ ઉગતા સુર્યના ફીકા ઉજાશમાં તે સર્વે ભેગાં મલેલાંઓએ તે આસુરદે ઉમરાવનાં ચહેરા ઉપર શું ફેરફાર જોયો. તે એ નહી ધારી શકાય અને નહીં માની શકાય તેવો બુરો ફેરફાર હતો. તેના એક વારના શીઆ બાલો અજબ જેવા રીતે હાલમાં ફેરવાઇને તમામ બરફ જેવા સફેદ બની ગયા હતા કે જ્યારે માત્ર બે કલાકના ટુંક વખતે તેના ઉમરમાં ગોયા પચાસ વરસનો ઉમેરો કરી દિધો હતો. તે મોડી રાતના જ્યારે પોતાના તેજી અસપર ઉપર સ્વાર થઇને આવ્યો ત્યારે તે એક શેર જેવો જોરેમંદ હતો કે જે હાલમાં કુદરતના ફકત એકજ જોરાવર ફટકાથી આજે થયલો પોતાના પાપી કામોની તોજેશ અને મુગી તોબાહ પુકારતો ગોયા એક બુઢીઆ જેટલો બેતાકાત બની ગયા હતો, તેને આખંદા હવે તે વાહલાના શબથી મુશકેલી વચ્ચે છુટો પાડવામાં આવ્યા અને ત્યારે કલાકો પછી દુખની એક દયાજનક ચીસ હવેજ તેના મુખમાંથી બાહાર પડી રડતાને કલપાંત કરતા ખુરશીદ ચેહેરે તેને મનાવા અને દીલાસો દેવાનાં નેક ઇરાદા હવે તેના નજદીક ગઇ, તેણીએ બ અટકાવે રડતાં તે દુખી ખાવંદની ગરદન આસપાસ પોતાના હાથ નાંખ્યા મગર તાજુબ તેણીએ શું જોયું

તે દીવાશામા સ આપતો તેણીનો રૂપેરી દસ્ત હા રગ મેક મરણ પામેના માણસના હડા શમની આસપાસ વીગ્લાયનો હતો. એક મોગી ચીસ સમેત તેણી ચમકી અને હુરનજ સ ા ાો ને ણી ા મદદે દોડી ગયા હા તે ખરૂ હતુ તે એક વારનો ઉમરાવ માણસ તે નહી ખમી શક્ય એ વા દુખના બોજા તરે કચડાઇ હાનમાં મ ખુને શ રણે ગયો હતો જે ગર કદીથી કોઇની તાબેદા રીમાં વાકુ વળેતુ ન હતુ તે મગરૂર મરદાના પોતાની કમબખ્ત સરજત અને મોહલા ન્ોર પર દેવો નમન કરવુ થયુ હતુ તે પ્યારા ફરજદ ના મોહતે તો તેના જોગવર દીલને ફકત ઠીર નુ જ બનાવ્યુ હતુ મગર જ્યારે તેણીના પ્યાર શમને વગીક તેનાથી ખુચવી લેવામા આવ્યુ ત્યારે તે નર્મીરીની નમનની એક સેવાની એધા ણી વગી તુગાઇ જવાના ગજબનાક પ્યારે ત દીલાના દ નને તમામે તમામ આખર કરી તેની ઠરણુનો હીમાન આપવા તે હાંમરની દરબારમા ચાનુ બી કીધુ હતુ અને ત્યારે હવે એ ગમ ખાર મે જનાર ઉપર એક રોવાનો શીહા પડદો બેગી અ પણુ અ પગી નાના અતરેજ ખતમ કરી શુ

સમાપ્ત.

ગુલશનની ફરીયાદ.

જોહાક જાઈની જંજાળ.

જાંહગીર જમશેદજી જસાવાલાને, જાતીલા જાંરીશાંન, જાણી જીવણબાઇજીના માસીનું જવાન જીગર જરા જાલમ જાલમાં જકડાતું જતું; જે જોતાં જોડેની, જાઇ જોહાકે જાણે જાંહનમમાંજ જીપલાવ્યું. જાઇ જાનતીજે જાગીર જરદારીમાંથી જાણીતોજ.

જીવણબાઇનાં જવાન જીગરને, જાંહગીર જુદાઇથી જબરો જપેટો જણાશે જાણી જોહાક, જાંહગીર જોડે જાની જોઇ જાંહ બોરડી જતી જણાઇ; જ્યાં "જેમીસનની" જાણીતી જાગીરમાં જાંહગીરનિ જુગારી જાલ જેમીસન જોડે જીવે જાનની જોડી જોડાઇ.

જાલ જુગારી જોડે, જાંહગીરની જોડી જુગારમાં જુગતી જોઇ, જાઇનું જીગર જકડાતું જતું જેથી, જમશેદદાર જામારૂપ દારૂ જોસીસે જોગ જોવાડી, જાંહગીરને જબરો જરદાર જણાવી, જલદીજ જંગની જંજાલમાં જકડવા જણાંવ્યું. જરને જોરે જમશેદ દારૂએ, જી, જીની જમાં દરાજીથી, જન્મો જન્મનિ જંજીરથી, જંજાલની જુસરીમાં જાઇને જાંહગીરની જોડી "જમયારે" જોડી.

જાઇનાં જબાંદરાઝ, જુદાં, જાંરીશાન, જુસાબો જાયુદનાં જાણી, જાંહ બોરડીમાં જાલમ જાલમાં જકડાઇ, જમાનો જવે જ્યારે જાંહગીરે જાઇ જરને જાંહગીરનાં જીગરથી જમાદા જોનાર જાલમ, જોહાક, જન જાણી, જેથી જીવણબાઇની જાતીલી, જીવે જાનની જમાનાની જુની જારીશાની જોડે જોતાં જીગર જલાવતો જબજા જુરાતો જણાંતો.

જખુન જટકાથી જાગૃની જણાવે, જાંઇથી જુદા જતાં જરાબી જુહાકી જંજાલથી, જલતાં જીગરને જંપ જણાશે જાણી, જાલ જુગારી જોડે, જાણે જાહનમ જોડે જુગારમાં જીવે જાન થી જીપલાવતો જેથી, જમાનાની જાણીતી જુગતીથી જર જાંહગીરથી જલદીજ જુદું જતું જણાતું—જરનાં જવે જુગારીઓની જોડી જોતાં જોતામાં જેલ જાત્રાએ જતી જણાઇ.

જાંહગીરના જેલ જાત્રાએ જવાથી જાઇ જોહાક જમાનાની જાલમ જબાંની જલદીજ જકડાતી જતી, જીવણ જુગતીની જફાકશી, જરની જરૂરત, જગતની જાલમ જબાંના જલદ જપેટાથી જાણી જોઇ જર જમાંવાની જેહમત, જંજાલમાં જીપલાવાથી, જે જીપવર જાસ્તીથી જકડાઇ જોતાજોતામાં જગપતીની જનાબમાં જવાબ જણાંવવા જતી જણાઇ.

જીવણબાઇને જાઇના જાહોકી જાલમ જંજાલથી જીંદગી જેલ જાત્રાએ જતો જણાંવે, જગતપતીજ જાલમ જખમને જોડશે જાની, જીવને જાજી જંજાલથી જાલવ્યો, જેથા જલ દાતાનાં જણાંઇજ જાએ જેવા જોમથી જાલમ જુદાઇથી જળતાં જીગરને જલદીજ જન્મો જન્મ જસવંત, જાહોજલાલીવાળું. જગ પ્રસીધ છે. જે જાહેર જીંદગીમાં જીપલાવતાં જોઇશું.

જે જમાનાંમાં જાંહગીરને જાઇ જાંહબોરડી જઇ જોડયા જાપાનથી જરાકનાં જીવણબાઇની જોડનીજ જાણીતી જીજીભાઇ જાલશેદની જાગીર માંજવાન જરદાર જાંમરૂપજી જાંહબક્ષ જાપાન જાતા જાયૂકનાં જતા જણાંયા.

જોઉનાં જીવણ બાઇની જાણીતી જશવંત જગતનાં જંજાળી જીવડાઓની જીવણ જુગનીની જાફેરાની જાબાન જાહેર જણાઇ ? વાથી જાદ અક્ષનાં જવાન જસવંતા જીગરમાં જીવણ બા ઇનાં જીગરશી જોડાવા જવાલા જણાતા જે જીવણ બાઇની જાનતી જોત જોનામાં જવાન જીગરો જાદુકનાં જાદુશાન જુસથી જોડાયાં જે જગનાં જોરે જલદીજ જયાગ જસવંતી જીંદગી જાહોજલાલીથી જુગતી જણાઇ.

જનસમાજ ! જાનજે, જે જાઇ જોહાકના જેવી. જાણીજોઇ જાસ્તી, જ્યારેની જવાન જીગરો જોડાએલાં જોતાં, જુદાં જોઇ, જેદરની જાલમ જંજીરથી જકડવા જતાં જાને જાઇ જેવીજ જકડાઇ જશે.

જે જણ જગતમા જન્મી જાણી જોઇ જ ગપતીનાં જોગથી જુદા જાએ, જગની જુની જી- સી જાહનમમાં જાએ, જ્યાં જીવને જાવેદાની જંજાળમાં જીપલાવનો, જવાલામાં જલતો જણા- શે. જાઇનું જુજ જીવણ ચરિત્ર જાણી, જીવને જાંહની જંજાલથી જાળવતો જજે, જેથી જાવે દાની જીંદગી જૈજૈકાર જોશે.

જગપતી ! જાદવનાંદ જારજની જૈ જૈ જ- ગમાં, જયાં જયાં જાએ, જાલવજો. જુગ, જુગ, જીવો જોરજ જગનાથ.

"જાંનીસાર"

માનજો મુબારક માહે માજદયશનાંન.

મરોલ મીતી ૧૭—૫—૧૪

માગ મેહરબાન મેનેજીંગ માસ્તર,

મારા માનીતા "મોગરાનાં માંડવમાં" મધુર મીષ્ટાનનાં મેલાવડામાં, મુજ મારફત મોંગેરાં મોં દરયાને, મુજની માત્ર મિત્રભાવની મોહણીથી, મનનાં મંત્રીની મોટી મોજ માની મોકલું છું. મોટાં મંત્ર માટે માફી માંગુ ? મહાશ્રેષ્ઠ માનવા માં મિથ્યા માં માનશો.

માખણના મકરૂનનાં મિષ્ટાંનથી મન મનાવી મજાહ મારવી, મુનાસબ માની મિથ્યા માયાફેઇ માં મશગુલી મેળવવી મુફત, મગર, મેહનતથી માન્યતા મેળવવી મનુષ્યની મોટામાં મોટી મુરાદ માનવી.

મારા માનવંત મીત્રો મારફત મુજને માહ- શ્રેષ્ટ મંત્રો મળશે, મગર મુજના માર્ગની માહ નદીમાં મારો માર્ગ મુજને મુસ્તકીમ, મક્કમ, મારતો માનજો.

મને માનની મોહણીમાં મચેલો માનશો માં, મગર માહ કીરતારની મેહેરથી મળવે, મારે માટે "મોની" મોકલજો મહેરબાની માનીશ. ", મો- ની " ની માનીવત મોટી માવમ પડવે મોટામાંથી મોટો મનીઆરડર મોકલીશ

"મુસ્તકીમ"

અમૃતલાલ આજે અમદાવાદ આવશે એથી અમે અને આનંદીબાઇ એમને આવકાર આપ વાને આગગાડીએ આવ્યા. આવતાં આવતાં આ શ્ચર્ય આપે એવો એકાવન આગળનો આદમી અમારી આગળ આવ્યો અને એક આનો આપ વાને અમને અરજ આપી.

આનંદીબાઇ આસથી આગળ આવી "ઓહો આવડો આદમી" ! આનંદીબાઇ અરડાયાં અમે આનંદીબાઇને અનુમોદન આપયું. એવામાં એ ણે આનંદીબાઇને અસાધારણ અડસેલો આપ્યો. એના અમલથી આનંદીબાઇ આજારી અવસ્થા માં આવયાં એટલામાં આગગાડી આવી અને આનંદીબાઇ એંજીનને અથડાયાં આખરે અરર.. ના અવાજે અમૃતલાલને આવકાર આપ્યો.

શાહ

ગામડયા ગુસતાદ ગરગરની ગુલી ગરીબ, ગુસતાદના ગોઠયા ગાંડા ગાંધીની ગવેરનું ગગગનું ગોઠવવા ગાલ્લીમાં ગોઠવાઇ ગણદેવી ગામ ગઇ. ગુલીની ગાલ્લી ગધેરમાં ગબડી ગઇ. ગભરાતથી ગેરાયલી ગરીબ ગુલી ગધેરમાંજ ગગડી ગઇ. ગવેરનાં ગગનનામાં ગુલીની ગેરહાજરીથી ગનદેવી ગામમાં ગડબડ ગાજી ગુલીના ગુમાઇ ગયાથી ગામડયો ગુસતાદ ગવેરને ગાલ ગલોચથી ગુંગ લાવનો ગભરાનમાં ગુલીને ગોતવા ગયો. ગધેરમાંથી ગુલીને ગોતી ગમનાદ ગેર ગયો. ગુસ્સામાં ગાંડા ગાંધીને ગીપ્યો ગાંધીના ગાલપર ગુસતાદના ગીપવાથી ગુમડાંની ગાંઠ ગંઠાઇ. ગભરાટમાં ગુસ્તાદે ગુમડાં પર ગોરા ગાંધીનું ગુમડયાનું ગસડયું. ગવેરનું ગગરનું ગોઠવી ગુસતાદ ગુલી ગેરબાર ગયાં.

પેશન્સ.

કારીનાથની કુંવરબાઇએ કકલીઆં વાડમાં કાવસજી કોટવાલની કાકી કને કાકરી કમરખ, કેરી, કાદો, કોથમી, કપાવી કચુમ્બર કરવા કહી. કચુકબર કરીઆ કેડે કમોડયો કન, કેળાં, કનતોલાં, કોથમીજ કાલીફ્લાવર કોપરાની કારી કરવા કહી. કાકા કહે કે કચુમ્બર કારી કયારે કરું કુવામાંથી કાહાનનું કુમારીઆ કોરી કને કહડાવો કે કાંઇ કામ કાજ કરીએ કુમારીઓ કોરી કહે કે કેમ કરી કાતેલ કુવામાંથી કાહાનનું કાઢાકું કારણ કે કુવો કાંપ્ક કાદર કેહેવાછ કાલે કાહનનું કહાડશ. કુંવરબાઇ કહેકે કાલે કેમ કરી કહડાએ, કાલે કાંગાવાડનું કહાડજે.

બાલાપોરીયા.

આ દોલિવાલા આદરજી એદલજી અડગરહાની અદરાવાની અરજ આલાં અરદેસર અંકલેસરીયા આગળ આવી આલાં અને અરદેસર અગીચારમી અકટોબર અગીઆરસોને એક્યાંસીએ અઢીની આગગાડીમાં અંકલેસરથી આ કોસે આવતાં અકસમાતથી આગગાડી એક એનજીનને અથડી અથડતાંજ આલાં નો અંગુઠો આંગણામાં આવ્યો. આથી આદરજી આલાંને અડરાના અટકીયા અફસોસ, આએ અચબુચ આફતથી આલાંનો અધમુવો અવતાર આવ્યો, અને આખર આલાએ અતીઆંત અકલામનથી આપધાતથી અકાલ અંત આણીઓ. આખરે એકાંતવાસથી અકલાઇને આદરજી આઠ અઠવાયાની આખેરીએ આઇ ચાઇના આઇ ગાપને આજીજી કરીને અદરાયાં,

અણુણકકર:

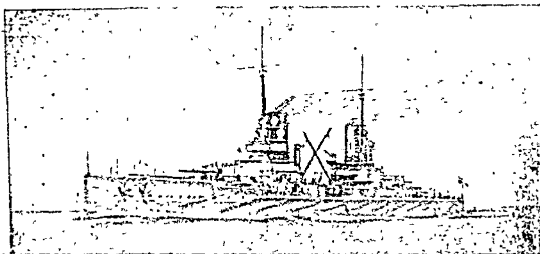
સીરવઇના સુનાબઇ સોમવારે સહવારે સુઇની સીરીન સાથે સુરતફરી, સાકર, સોપારી સેસ સોગારા સાથે સુરત સીધારીઆં. સુરતફરી વાલા સાથે સુનાબાઇ સપાટ સીવડાવવા સુલેમાનને સોંપી સુનાબાઇ સાધુ સંતની સેવા સજાવવા સીધી સડકે સુખડ સાકર, સીદૂર સુતરફરી સહીન સમસાને સીધારી સીવને સજીઆ સહવારે સકારે સુનાબાઇ સુરત સીધારીઆં સુઇની સીરીનને સુંનાબાઇ સગે મંજથી સવાર સુધી સલગી સુનાબાઇ સુકરયઃ લાથ સા સાંરે સચીન સતક્યાં સનીઆ નાંસ સુનાબઇ સમજી. સખત સરકમ સાથે સુનાબઇ સુગાવાંને સીધા સચીન સમાયાં. સુતરીઆને સુતરફરી સાથે સુરત સેરપ્યો સહુ સારે સેવટ સારૂ.

બાલાપોરીઆ

यूरोपनी मोटी लडाई.

	राजा	परदेशवजीर	सेनापति	दरयाई वडो.
ग्रेट ब्रिटन				
	पांचमा जॉर्ज	सर एडवर्ड ग्रे	फील्डमार्शल फ्रेंच	ॲडमि जेलिको.
जर्मनी.				
	कायसर	हरवॉन बथमन् हालवेग	ज. फाल्केनहेन	ॲ. व्हॉन टिर्पिट्स्
फ्रान्स.				
	प्रेसि. पॉइन्कारे	व्हिविआनी.	ज. जॉफर	ॲ. बॉ'डिलेपियेरे
रशिया.				
	झार	सॅझोनॉफ	ज. सामो म्लिनॉफ	ॲ. ग्रेगोविच
ऑस्ट्रिया.				
	फ्रान्सिस जोसेफ	बॅरनबर्चटोल्ड	ज. कॉन्रेडॉन हाफ	ॲ हस काउंटस्टर्घ

जर्मन ड्रेडनॉट.

जर्मनीनो कयसर पोताना नौकागारनां मुख्य अधिकारीओसाथे

ब्रिटिश नौकाखातांना अमलदारो.

ब्रिटिश नौकाखातें.

ॲडमिरल सर जॉन जेलिको.

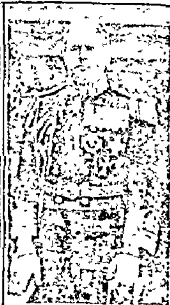
ॲडमिरल विल्यम मे.

रियर. ॲ. सर जॉर्ज वारेन्डर.

ॲडमिरल सर पी.

ॲडमिरल सर हेडवर्थ म्युक्स.

रियर ॲडमिरल डिम्स.

ब्रिटिश नौकाखातुं.

रियर अॅडमिरल विमीस

रियर अॅ हहलेआर् एस्   अॅ सर जॉन कॅनाघान

रियर अ किंग हाल

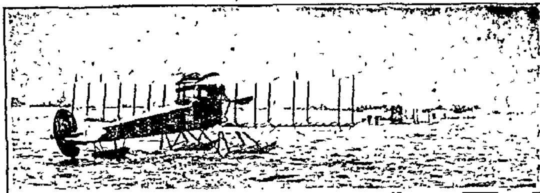

व्हाइस अॅ जेम्स स्टुर्निन

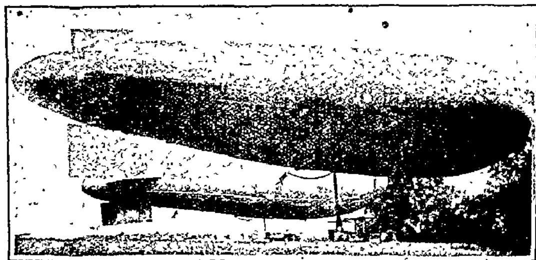

व्हाइस अॅ सर डॉरी.

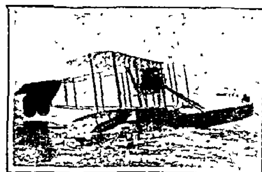
ग्रेट ब्रिटननुं दर्या अने आकाशमानुं बळ.

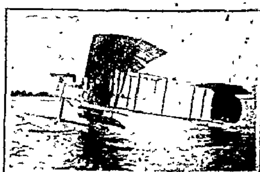
टोरपीडो.

विमान 'डेल्टा' अने 'गामा.'

तलाश करनार वहाण.

जलदी गोळाओ छोडनार.

દોલતે દુન્યા!

(શાહુચોર લુપીનની કહાંણી.)

લખનાર—ભાગળ્યા.

(પ્રકરણ ૫ ચાલુ)

બે હરીફોની ચારદ્દાતફડી.

(આગલા અંકનો ટુંક સાર)

(મારકીસ ટીરીઆનને ત્યાં એક રાતે ચોરો ચોરી કરવા ભરાયા અને જતા હતા તેનામાં મારકવીસની બેટી અને ભાણેજ ત્યાં આવી ચઢી જેમને નમન કરી ચોર ચાલી ગયો. તપાસમાં મારકીસ બેભાન થયેલો અને તેનો મેકેરી ફુરેન મારી ગયેલો જણાયો. આથી છેડાય મારકીસની ભત્રીજીએ બંદુક લઈ નકારના ચોરને બે ત્રણ ડરે તે લોગનો સોર કરવામાં આવી પણ મરેલો નહિ તે એકાએક ગુમ થઈ ગયેલો જણાતો. આ ચોર બીજો નહિ પણ આરસેની લુપીન હતો. ફીનપી બોડરૂ નામના મેળજી અને પોલીસની તેમજ દરેકની ખાતરી કરી આપી. મારકીસના બાગને નાકે આવેલા દેવળના ખડકરમાં લુપીન સંતાયો હતો એવી ખાતરી ફીનપીએ આપી. એ પછી તે જગા શોધતાં પણ ત્યાંથી એક કોહેનું શબ મળી આવ્યું. મારકીસની ભત્રીજીને રાતો ગન ઉપાડી જવામાં આવી અને તેણીનું શબ પણ મળી આવેલું કહેવામાં આવ્યું. ફીનાપી બોડરૂએ આરસેની લુપીનના નંબર ભગમે જાદુગરમાં ગુરૂની કબુલાત આપી. કેમકે તેની ખાતરી થઈ હતી કે લુપીન જીવતો હતો. આ કારણે લુપીને તેને પોતાના મિત્રને ત્યાં મળવા બોલાવ્યો હતો અને બન્નો મળ્યા હતા.)

આહા! શું તે ગમ્મત હતી! મારે કબુલવું જોઈએ કે હું તો ખરેજ અજાયબીમાં ડિમ મુઢ થઈ ગયો હતો. આ બન્ને હરીફો વચ્ચેનિ લડાઈ એવી રીતે શરૂ થઈ હતી કે જે મને મુદ્દલ ખ્યાલમાં પણ ન આવી. લુપીન અને હોમલોક વચ્ચેની મુલાકાતની મને યાદ થઈ તે વખતે બન્ને હરીફોએ એક બીજાને સ્વાસમાં લોગી દેતા. ઝનેદાર હતા તે ખરેજ આરામ જેવું હતું પણ હાલતો મામલો તેથી મદતર ઉલટો હતો. ખરૂં પુછાવો તો લુપીને પોતાનો

રીત ભાત કશી બદલી ન હતી. તે હમેશના જેવો કુનેહબાજ અને દાવ પેચવાળો હતો; પણ તેનો હરીફ!...આહ, તેને હરીફ ગણવો કે નહિ તે પણ મારે મનથી વિચારવા જોગ હતું. તેનામાં લુપીનના હરીફ થવાનું નાતો સામર્થ્ય હતું કે નાતો દેખાવ હતો. તે તદન શાંત અને નમ્ર દેખાતો હતો. તેનામાં કોઇ પણ જાતનો ઢોંગ કે કુનેહ જણાતી ન હતી. કશી પણ મજાક મશ્કરિ વિના તે હસતો હસતો લુપીન સાથે વાતો કરતો હતો તેની આ હાલત માટે મને લાગ્યું કે લુપીન પોતે અજાયબીમાં ગરકાવ થઇ ગયો હતો.

આહ! મને હવે લાગ્યું કે છોકરી જેવા દેખાવના તે હરીફ સામે લુપીન પોતે અજબ જેવા ગુંચવાડામાં પડી પોતાનાં મનનું સમતોલ પણું ખોહવા લાગ્યો. તે પોતે કોઇ કોઇ ગુંચવાયલો હતો અને તેથી અચકી અચકી ભાંગા તુટા શબ્દોમાં તેની મજાક મશ્કરી બનાવતો હતો,

તે જાણે કોઇ ચીજની રાહ જોતો હોય, કોઇ ચીજ તેને જોઇતીહોય તેમ દેખાતો હતો? ......આહ, ત્યારે શું તેને આ છોકરા સામે કોઇની મદદ જોઇતી'તી?

તેજ પળે બહારનો ઘંટ વાગ્યો લુપીને પોતે જઇને બારણું ખોલ્યું અને એક કાગળ લઇ આવ્યો.

'આપની રજા છે ને, શેહ્યાઓ?' તેણે તે કાગળ ઉખેડતાં પુછ્યું, તે કાગળમાં તાર હતો, જે વાંચતાંજ તે જાણે સ્તબ્ધ થઇ ગયો. તેનો ચહેરો ખુશીનો મારે ખુલી ગયો અને તે ફરી પાછો તટણ ખાર થઇ ગયો. તેના ચહેરાની નસો ફુગી આવી. મારી સામે પોતાના સ્વરૂપમાં એક તાલીમબાજ ઉભો હતો તેમ તે દેખાતો હતો.

તેણે તે તાર ટેબલ પર મુકયો અને તે પર પોતાનો હાથનો ટેકો મુકી કહ્યું,

'બોલો, મશ્યુર બોડરૂ, હવે તમોને મારી વચ્ચેની વાત રહી છે!'

ધ્યાનથી સાંભળતો ફીલીપી બોડરૂ બોલ્યો કે લુપીને પોતાના કરડા અવાજમાં જણાવ્યું,

'હવે મારે ઢોંગ કરવાનીજ જરૂર નથી. બોલ તું શું કહેવા માંગે છે? તારા આ વાહિયાત ધખારા મને જોઇતા નથી. તું ને હું દુશ્મન છીએ, અને આપણ એક બીજાને બહુ સારી રીતે પીછાન્યે છીએ, તેમજ દુશ્મન તરીકે એકમેકને ગણ્યે છે તો હવે શા માટે આપણે તે મુજબ ન વર્તયે?'

'એટલે?' ફીલીપીએ અજબ થતાં સવાલ કીધો.

'હા, દુશ્મન તરીકે આપણે શા માટે ન વર્તયે? હું કાંઇ આ મજાક મશ્કરી કરવા બોલતો નથી પણ ખાસ ભાર મુકીને જણાવુંછું જો કે તેમ કરતાં મને ભારે દુખ થાય છે. કેમકે મારી જીંદગીમાં આ પહેલીજ વાર મેં મારા દુશ્મન સામે આ શબ્દોનો ઉપયોગ કર્યો છે. મને આ પહેલી તેમજ છેલ્લી વખત તને કહી લેવા દે અને તે માટે તારે જોઇએ તે જણાવજે હું આ મકાન તારી પાસેથી વચન લીધા વિના છોડનાર નથી. તેમ જો મેં કર્યું તો યાદ રાખ કે તારે તારી જીંદગિથી હાથ ધોઇ મુકવા પડશે.

બોડરૂ તો આ સાંભળતાં અજાયબીમાં ગરકાઇ થઇ ગયો. લુપીન ધમકી આપે એ તે માની પણ શકયો નહિ; છતાં તેણે મીઠાસથી કહ્યું,

"મને આવી વકકી ન હતી......તમે તો અજબ ગમત કરો છો!......હું જે ધારતો હતો તેથી સદંતર આ તો ઉલટુંજ છે!......મને સ્વપ્ને પણ ખાતરી ન હતી કે તમો આવા બડાઇ ખોર હશો!......આટલો બધો ગુસ્સો શા માટે!......શા કારણે ધમકી આપો છો! સંજોગોને આધારે આપણે એકમેકની સામે થયા છે તેથી શું આપણે દુશ્મનો થયા!...... દુશ્મનો?......વલ્લાહ!......કારણ?'

આ સાંભળતાં લુપીન કાંઇક ઝંખવાણો પડી ગયો. છતાં ભારે કરડાકીથી તે છોકરા તરફ ફરીને બરાડ્યો

"સાંભળ દુકતા મારૂં કહેવું સંભળી લે. મારે આજે શબ્દોની લડાઇ કરવી નથી તેમ કરવાની કશી જરૂર નથી હું ખુલ્લા મને કબુલીશ કે તું મારો જબરો હરીફ છે. આજ દશ વર્ષ થયાં તારા જેવો બળવાન બીજા નો હરીફ હજી મને કોઇ મળ્યો નથી. ગેનીમાર્ડ અને હોમર્સને તો હું બચ્ચાંની પેઠે રમાડું છુપણ તારી સામે અને મારી ધારેલી નેમમાંથી હઠી જવાની જબરી દુખભરી ફરજ પડે છે તું તેમજ હું પણ જાણું છું કે હાલના બનાવમાં હું હારી ગયો છું અને મારી નામોશી ભરી હાર થવાની દરેક વકી છે હા ફીની-પી બોડરૂ તું આરસેની લુપીનનો ઉસ્તાદ થયો છે. મારી યુક્તિઓ ઉંધી વળી છે, અને જે ચીજ અંધારામાં રાખવાની આજ સુધી મેં પેરવી કરી છે તે તે અજવાળામાં આણી છે. તું મને પજવે છે, મારા રસ્તામાં તું નડ સમાન છે બસ, હું પુરતો હાર્યો છું અને હવે વધુ સાંખી શકતો નથી બેડોએ તને ખુલ્લી ચેતવણી આપી હતી છતાં તે કોઇનું માન્યું નથી. હું ફરીથી તને ચેતવણી આપું છું ખુદાને ખાતર તું આ તારા અ તકરણમાં કોતરી રાખ કેમકે હવે વધુ વાર હું સબુરી અખત્યાર કરૂં તેમ નથી.'

બોડરૂએ પોતાનું ડોકું નમાવી પુછ્યું,

'તમારૂં કહેવું વાજબી છે પણ તમો મારી પાસે માગો છો શું ?'

'શાન્તી ! મારૂં કહેવું એટલુંજ છે કે આપણ બે એ પોત પોતાનું હાણવું અને કોઇ કોઇનાં કામમાં માથું મારવું નહિ '

'એટલે તમારે વગર હરકતે ધમ ધોકાર ચોરીઓ કરવી અને મારે મારો અભ્યાસ ચુપ ચુપ કર્યો જવો.....'

'તારો અભ્યાસ......બાહ !...તારે જોઇએ તે કર !...મને તેની દરકાર નથી ..... પણ તું મને શાંતિમાં રહેવા દે......મને શાન્તિની વિશેષ જરૂર છે, સમજ્યો ?'

'પણ હું તેમાં શી હરકત કરૂં છું ?'

ભારે ખીજવાટમાં લુપીને તેનો હાથ પકડ્યો.

"તે તું સારી પેઠે જાણે છે ! તું નથી જાણતો એવા પેતરા ન કર. હવડાજ તું એક એવો મોટો ભેદ જાણે છે કે જે મારે મનથી મારી જીંદગીમાં સૌથી અગત્યનો ભાગ ભજવે છે આ ભેદ તને પોતાને ઉકેલવાની હરકત ન હતી પણ તારી તાકાત નહિ કે તું તે જાહેર પ્રજા સમક્ષ ખુલ્લો મુકે.'

તમારો ખાનગી છે કે હું તે જાણું છું.'

'મારી ખાતરી છે કે તું તે જાણે છે. તારી શોધ ખોળો તથા તારા વિચારોની કલાકે કલાકની ક દીવસે દીવસની બારિક વિગતોની હારમાળા હું મેળવું છું જે પળે બ્રેડોએ તને માર્યો તે વખતે તું સઘળું ખુલ્લું કરનાર હતો તે પછી તારા બાપની સલામતીને ખાતર તું ચુપ રહ્યો પણ પાછળથી તે તારો વિચાર ફેરવ્યો અને લ—ટા ને તે તે વિગતો આપવા કબુલ્યું. તારી તે આર્ટીકલ લખેલી તૈયાર છે તે એક કલાક પછી ટાઇપમ ભરવામાં આવશે અને આવતી કાલના અંક માં તે પ્રગટ થશે '

'બરાબર કહ્યું.'

હવે લુપીન ગુસ્સામાં ઉઠ્યો અને તેનો હાથ હવામાં ઉગામી ટેબલ પર ફફડાવીને મુક્કી લગાવતાં તેણે બગાડ પાડી,

" તે પ્રગટ નહિ થશે !'

'નહિ થશે !' બોડરૂ પોતે ચોકીને બોલ્યો.

તે બન્ને હરીફો એક બીજા સામે ટીકતા ઉભા, જાણે તેઓએ એક બીજાને ગરદનમાંથી

પકડયા હોય તેમ લાગ્યું. ખોડર અજબ ઉત્સાહથી ખીલી રહયો હતો. તેનામાં હિંમત તથા પોતાના જોરની ગુસ્તાખીની અજબ ચિંગારી માલુમ પડતી હતી. લુપિનનો દેખાવ ગજબનાક હતો. તેનો દુષ્ટ હરીફ તેના સપાટામાં આવ્યો હતો તે વિચારજ તેને અજબ જોર આપતો હતો.

'અધિપતિના હાથમાં આર્ટીકલ ગયા છે?'

'ના, હજી નહિ.'

'તારી પાસે ત્યાં તે છે કે?'

'મારે ભલાં તે ત્યાં લઇને આવું તેટલો બધો બુઝખ હું નથી'।

'ત્યારે...'

'તે તો મદદનિશ અધિપતિ પાસે સીલ કીધેલું છે. જો મધરાત આગમજ ઓફીસમાં હું ન જાઉં તો તેને તે કમપોઝ કરી છાપવાનો હુકમ છે.'

'આહ, બદમાશ!' લુપીન પટપટયો. 'છાવાએ તો દરેક રીતની ગોઠવણ કરેલી છે!'

તેનો ગુસ્સો દેખીતો વધ્યો જતો હતો અને જવાળા મુખીની પેઠે તે ફાટતો હોય તેમ લાગતો હતો; ત્યારે ખોડરતો પોતાની ફતેહથી ખુશ થતો દાંત કચકચાવતો હસતો બેઠો હતો.

'ચુપ રહેવ તુ બદમાશ!' લુપીન તેને હસતો જોઇ એકદમ તરયાપાત પર આવી જતાં પોકાર્યો. 'તું ભુલી જાય છે કે હું કોણ છું... ...અને હું જો ચાહું તો...આહ, ખચીત, મારી સામે બેસી મારી મશ્કરી કરવામાં તું અજબ હિંમત કરે છે!'

તેઓ વચ્ચે ચુપકીદી ફેલાઇ. ધીમેથી હવે લુપીન આગળ આવ્યો અને હોઠ પીસટો તે ખોડર તરફ જોઇને બોલ્યો,

'તું ત્યાંથી સીધો લન્ટાંની ઓફીસમાં જા...'

'ના.'

'તારી આર્ટીકલ ફાડી નાંખ.'

'ના'

'અધિપતિને મળ...'

'ના'

'તેને કહે કે તારી ભુલ થઇ છે...'

'ના'

'અને બીજા આર્ટીકલ તું તેને લખી આપ કે જેમાં તું પોલીસનાં મતને ટેકો આપજે કે જે અત્યાર સુધી દરેકે કબુલ રાખ્યું હતું.'

'ના.'

હવે લુપીને મારી ટેબલપર પડેલું સ્ટીલનું મોટું રૂલર લીધું અને દેખાતું જોર કર્યા વગર તેને પકડીને બે ટુકડા કરી નાંખ્યા. તેનો ક્રોધ ભયાનક હતો. પોતાના ચહેરા પર ફુટી આવેલા પરસેવાનાં બુંદો તેણે હવે લુંછી નાંખ્યા. અત્યાર સુધી જે માણસે પોતાના ઇચ્છા સામે થતાં કોઇને જોયો ન હતો તે હવડાં આ છોકરાની હઠથી દિવાનો જેવો બની ગયો હતો.

તેણે હવે પોતાના બન્ને હાથો ગીલીપીનાં ખભાંપર મુકીને દબાવતાં કરડાઇથી એક એક શબ્દ છુટો બોલતાં કહયું,

'ખોડર, હું જે કહું છું તે પ્રમાણે તારે ચાલવુંજ પડશે. તારે એમ કહેવુંજ પડશે કે તારી છેલ્લામાં છેલ્લી શોધથી તારી ખાતરી થઇ છે કે મરણ પામ્યો છું અને મારા મરણ વિષે હવે તને કોઇ પણ જાતનો શક કે શુંબેહ રહયો નથી. મારી તેવી ઇચ્છા છે તે માટેજ ખાસ તને આ કહેવું પડશે. હું મરી ગયો છું એવુંજ હાલમાં હું જાહેર થવા દેવા હું માગું છું ગમે તે થઇ

જશે પણ તને આ કહેવુંજ પડશે. નહિ તો કે . ....

'નહિ તો કે શું ?'

'નહિ તો કે આજ રાતે તારા બાપને પણ ગેનીમાર્ડ અને હોમતો- શીઅર્સની પેઠે ચુપ ચુપ ઉપાડી લઇ જવામા આવશે'

બોડરૂ આ સાંભળતા ખડ ખડ હસી પડ્યો.

'હસી ના મર! ગડગડાટ થયો. મને જવાબ આપ!'

'મારો જવાબ એ છે કે તમને નિરાશ કરવા માટે હું દીલગીર છું પણ મે મારો ખરો અભીપ્રાય આ ત્વા કર્યુ છે અને હું તે આ પીશજ'

'મે જેમ તને કહ્યુ છે તેમ આપ એટલે બસ છે'

'કોઇપણ કિસમે હું ખર્ડીજ બોલીશ,' તે જવાને હ્રદતાથી કહ્યું. 'આહ! બના જે ચીજ તમો જાણતા હોવ તે ખુલ્લા આકારમા જણાવતા જે ભારે ખુશાલી આપણને પેદા થાય છે તેની ત્યારે તમોને ખબરજ નથી આ કમાળ ભેજાએ પોતાની અદના શકિત મુજબ ત્રિગતે તુ તોત કરી ખરૂ ખોટુ જે શોધી કાઢ્યુ છે તે કોઇ બી કિસમે સદતર ખુલ્ના આકારમા બહાર આવ્યા વિના રહેવાનું નથી મે જે મુજબ મારી આર્ટિકલ લખી છે તેજ મુજબ તે પ્રગટ થશે દુન્યા હવે જાણશે કે લુપીન જીવતો છે અને શા કારણે તે મરવાનો ઢોગ કરતો હતો તે હકીકતથી પણ તે વાકેફ થશે હા, હુ દુન્યા દરેક વિગત તેના સ્વરૂપમા રજુ કરીને જણાવીશ અને' તેણે ધીમેથી ઉમેર્યુ 'મારા પત્રો તમો ચોરી જઇ શકશો નહિ'

ફરીથી તેઓ બન્ને વચ્ચે ચુપકીદી ફેલાઇ અને તેઓ એક બીજા સામે ટગર ટગર જોતા ઉભા. જાણે લડાઇ આગમજ તેઓ એકમેકને છેવટના જોઇ લેના માગતા હોય તેમ તેઓ દેખાતા હતા આહ! આ બેમા પહેલી છેડતી કોણ કરનાર હતો તે જોવા હુ આતુર છુગરે યોજ્યો

લુપીને હવે પોતાના દાંતો પીસતા કહ્યું 'મારા તરફની ખબર ન મળતા મારા બે મિત્રોને તારા બાપના ઓરડામા દાખલ થઇ આજ રાત્રે ત્રણ વાગતે તેને ઉપાડી જઇ ગેની-માર્ડ અને હોમલોકની સાથે કેદ કરવાનુ મારૂ ફરમાન બહાર પડેલુ છે!'

તે સાંભળતાજ ફરી પાછો તે જવાન ધુમ હસ્યો,

'અરે, બેઇઉપાનગીર!' તે હસતો હસતો બોલ્યો 'તુ શુ એમ સમજેછ કે મે મારી સાવ ચેતી રાખી નથી? શુ તુ મને બચ્ચા જેવો નિર્દોષને ગધેડા જેવો બુતખ સમજેછ કે હુ મારા બાપને એકલો તેમને ત્યાજ રાખવાની મફલત કરૂ ?'

આહ તે છોકરો અજબ ખુશાલીમા આવી ગયો હતો તે જાણે લુપીનની ચેષ્ટા કરતો હોય તેમ દીવાનાની પઠે તની સામુ જોઇ હસતો હતો .. તેના શબ્દો .તેનુ હસવુ, આમાદ લુપી-નની નકલ હતી ધીમેથી ફરી પાછો તે બોલ્યો,

'મિયા લુપીન મને કહેતા શરમ લાગે છે કે તને તારી યુકિતઓ પર આંધળી શ્રધ્ધા હોવા-થી અવારનવાર તુ તારા કામોમા થપ્પડ ખાઇ જાય છે. તુ તને હારેલો જણાવે છે ને ? જા, જા ઠગારા, કે તે બનાવ છે ? તુ સારી પેઠે જાણે છે કે છેવટે જીત તો તારીજ છે . તુ હમેશા ભૂલી જાય છે કે તારો સામેવાળાઓ પણ પોત પોતાની યુકિતઓ રચ્યા વિના રહે-તાજ નથી......

મારી યુકિત તો તદ્દન સહેલી ને સાદી હતી, દોસ્ત પણ છે તે કરીને તું કેની......'

આહા! તે બોલતાં તેને અજબ ખુશાલી લાગતી હતી. લુપીન જેવા હરીફને આવી સફાઈથી હચમચાવતાં તેને અજબ ગીલગીલ્યાં ફુટતાં હતાં. પાંજરામાં પુરેલાં જાનવરની પેઠે તે હાલમાં પોતાની પાટલુનના ગજવામાં હાથ ખોસી આમ તેમ ફરતો હતો. લુપીનને જાણે તે કચડી નાંખતો હોય તેવો તે દેખાવ કરી રહ્યો હતો. ફરી પાછો તે આગળ આવી નજીક કરતો બોલ્યો.

'મિયાં લુપીન મારા પપા હમારે ગામ નથી. તેઓ તો છેક દક્ષિણે આવેલાં મોટાં શહેરમાં છે કે જ્યાં મારાં પચીસેક મિત્રો તેમની તપાસ રાખે છે. જ્યાં સુધી આપણા વચ્ચેની લડાઇ પુરી ન થાય ત્યાં સુધી મારા પોતાજીને તેમની નજર આગળથી જરા પણ ન ખીસાડવાના તેમને સખત હુકમ આપવામા આવેલા છે. તમને બધી વિગતો જોઈએ છે? લ્યો સાંભળો, મારા પપા શેરબર્ગ ખાતે ફ્રાન્સનાં આરસેનલ (દારૂ ગોળો રાખવાનાં મથક) માં ત્યાંના ગવરનર સાથે રહે છે. રાત્રે આ આરસેનલ બંધ થાય છે અને દિવસે પણ સરકારી પરવાનગી વીના તેમજ પોતાની સાથે ત્યાંનો રખેવાળ રાખ્યા વિના કોઈથી ત્યાં જઈ શકાતું નથી તે તો તમે જાણો છો ને?'

તે હવે લુપીનની છેક આગળ આવ્યો અને નાનાં બચ્ચાંની પેઠે ચેષ્ટા કરતો બોલ્યો.

'કેમ શું ધાર્યું', મીસ્ટર લુપીનજી સાહેબ?'

થોડીક પળો સુધી લુપીન ચુપ રહ્યો. તેની આંખોનું પાંપણુ વરીક હાલ્યું ન'હ. આહ, તે શું વિચાર તો હતો? તે શાનો દેખાવ કરતો હતો? લુપીનને હું અચ્છી રીતે પીછાનતો હોવાથી મારી તો ખાતરી હતી કે બે મિનિટમાં તે ઉછાંછળો છોકરો ગદ્દા પેચ, થઇને પછાડાનો ડર્યા. તેના હાથ ચવરસવર થયા કરતા હતા. જવાન ફીલીપી પોતાની ઉછાંછળી રીતે ખરેજ પોતાની સત્યનાશીનો પાયો ખોદતો હતો.

'કેમ બોલોને, મી સ્ટરરરરરર, શું ગમ કેમ થઇ ગયા?' તે ડુકતો બરાડયો.

લુપીને ટેબલ પરથી તે તાર ઉંચકયો અને આગળ ધરી શાંતપણે કહયું,

'લે, બુચા, આ જરા વાંચ.'

લુપીનની આ ઢબથી તે ઉછાંછળો ડુકતો એકદમ ગંભીર બની ગયો. તેણે તે તાર લીધો અને વાંચ્યો. વાંચતાંજ તેની ફીકડી ફાટી ગઇ ને તે બબડયો;

'એટલે .... એ શું .... મને સમજ નહિ પડતી....'

'ગમે તે હશે પણ તું પહેલો શબ્દ તો સમજે છે ને?' લુપીને ઠંડે કલેજે કહયું. 'તારનો પહેલો શબ્દ .... એટલે જે જગ્યાએથી મુકવામાં આવ્યો હોય તે જગ્યાનું નામ! ...... જરા વાંચ .... વાંચ ... શું છે? હં ...... શેરબર્ગ છે ને?'

'હા ... હા ...' ફીલીપી તત પપ કરતો બોલ્યો. 'હા ... પણ ... હું નહિ ધારતો ... શેરબર્ગ ... પણ તેથી શું?'

'પછી શું છે! ... પછિનું તો બાકી તો સહેલ છે. તને નહિ સમજ પડતું? દુધ ધાવતો ને પારણે હીંચકા ખાતો તું બુચકો કયાંથી સમજે? જેની, દીકરા હું તને સમજાવું. પછી શું છે? જોઇતી ચીજ ખસેડવામાં આવી છે. સહવારના આઠ વાગતા સુધી તેની થી ગોઠવણ કરવી તે જાણવા દોસ્તોને તેને રાખી,રાહ જોશે. 'બધું સમાધાન છે.' કેમ આતો તને નહિ સમજ પડતું કે? જોઇતી ચીજ બોલ તને નહિ સમજ પડતા હશે. બાદ તું શું એમ સમજે છે કે તેને બદલે તેઓ તારા બાપનું નામ લખે? કેમ શું કહેવું છે? વીસ પચીસ

મિત્રોના જાપનામાંથી તારા બાપને ઘણી સફાઇ ભરી રીતે મિત્રોના કબજામાંથી તારા બાપને ઘણીજ સફાઇ ભરી રીતે ખાસ કરીને ઉડાવવામાં આવ્યો છે. હવડાં તું મારી મશ્કરી કરતો હતો ને? તુ શું એમ સમજે છે કે આરસેન લ જેવુ મથક હમારે મનથી મુશ્કેલ છે? જા, જા, છોકરા, આખે દીવેલ ચોપડી નિરાંતે પોઢી જા! તારો બાપ હમારે ત્યાં નિરાંતે પોઢ્યો હશે કેમ ખોયોને મીસ્ટરરરરર, ગુસ્સે કેમ થઇ ગયા?'

પોતાની પર આવી પડેલી આ અચાનક આફત છતાં પીનીપી એ શાંત રહેવાની જીવતોડ મહેનત કરી પણ એ તેના હોઠો ધ્રુજતા જોયા તેની આંખોમા ઝળ ઝળ્યાં ભરાઇ આવ્યા એકાએક તેનો દીમો ભરાઇ આવ્યો અને બીજી પળે બોર જેવાં આંસુ ખેરવતો

'પપા......ઓ, મારા પપા!' કરતો પોક મૂકી રડી પડયો

તે નહિ ધારેલો દેખાવ જોતાં લુપીનની મગરૂરી એકદમ મગી ગઇ તેના દીલમા એકદમ દયા આવી જાણું તે દેખાવથી તેને કચવાટ થયો હોય તેમ બતાવી લુપીને પોતાની ટોપી ઉપાડી બારણાં તરફ ગયો પણ કાંઇક વિચાર થતા તે તે ત્યાં અચકીને ઉભો અને પીનીપી તરફ જોવા લાગ્યો. તેનો દયા જનક દેખાવ અને આંસુઓએ લુપીનને પીગલાવ્યો બીજી પળે તે પાછો ફર્યો અને તે રડતા જવાનનાં ખભાં પર માયાથી પોતાનો હાથ મુકી બેલ્યો,

'ના રડ છોકરા ના રડ જો, બચ્ચા, જ્યારે પણ લડાઇમાં આપણે પાહોમ ઝીપ લાગ્યે ત્યારે આવા અનેક ફટકાઓ ખમવા આપણે હમેશા તૈયાર થવુજ જોઇએ. હજી તો એ કરતા પણ બુરા ફટકા તને પડયા નથી......આપણા જેવા છરીની ધાર પર રહેનારાઓના નશીબમાં એવુંજ લખેલું હોય છે. એવે સમયે કાયર ન થતાં આપણે તે બહાદુરીથી ખમવાની કોશીશ કરવી જોઇએ છે. બચ્ચા, તારૂં કહેવુ વાજબી છે. આપણે કાંઇ દુશ્મનો નથી અને તેનો ખાસ આગમજથી જણાવતો છે. પહેલેથીજ તારી હુસ્યારી ને ચાલાકી માટે મને અજબ માન પેદા થયુ હતુ અને તેથીજ હુ તને કહેવા માંગતો હતો—ગમે તે થઇ જાય પણ તુ ગુસ્સે થતો ના. અલબત તને ગુસ્સો લાગશે પણ મને તે કહયા વિના છુટકોજ નથી મારી તને ખાસ ભલામણ છે કે તુ મારી સામે થવાની કોશેશ ના કર.. .જો, હુ કાંઇ મગરૂરીને ખાતર તને તેમ કહેતો નથી.....કે મને તારે માટે ધિક્કાર નથી .. પણ તુ જ જોશે કે આપણી હરીફાઇ સરખી નથી..... તું જવાન બાળક છે ને હુ દુન્યાદારીમા પાક્કરરો થઇ દેશ ખાઇ દરવાજા ગાડે બાધનાર બુમબ્બ છુ પેલી "સોનેરી સોય" વાળો ભેદ જે તુ ઉકેળવા તરફ ત્યા મારે છે તે ખુદાને ખાતર છોડી દે ...ધાર કે ત્યા કરોડોનો ખજાનો હોય .. ધાર કે તે છુપાવાની ગજબનાક જગા હોય .ધારકે તે બન્ને વિગતોમા આવતી હોય પણ તેથી શુ થયુ... વિચાર કર કે તેમ થતા મને પોતાને કેવી મહાન શકિત મળી જશે મારા હાથમા જે સત્તા છે તથા જે જે સાધનો છે તેની તને કશી માહિતી નથી જે મારી મરજીમા આવે છે અને જે મેળવવાનુ મને ધટિત લાગે છે તે હું કોઇ બી ભોગ મારા સાધનોને જોરે મેળવ્યા વિના રહી શકતો નથી આ ઉચ્ચ બિંદુ લક્ષમાં રાખીનેજ હુ જન્મયો હતો અને મે મારી જીંદગી શરૂ કરી હતી મારી નેમ પૂર્ણ કરવા હુ કંગાળ કેદીની પેઠે, કામ કરી રહયો હતો અને જ્યારે મે માર માગ્યુ મેળવ્યુ ત્યારેજ હું સંતોષ પામ્યો છુ. બુચ્ચા, યાદ રાખજે કે આપણી જીંદગી

એવી છે કે જ્યારે ફ્રેન્ડ ગોયા આપણા હાથમાં આવીને બેસે છે ત્યારેજ તે અજબ જેવી રીતે સટકી જાય છે...કંઇક એવી ખામી રહી જાય છે......આપણા ધ્યાનમાં પણ ન આવે એવી કળ કુંચી છટકી જાયછે...કે હાથમાંનું અમૃત તુરત ઢોળાઇ જાય છે. હું તને કરગરીને કહું છું તું છોડી દે...તેમ ન કરતાં મને તેને કદાચ ઇજા કરવી પડશે અને તેમ થતાં મારો જીવ દુખાશે..' ધીમેથી તેણે પોતાનો હાથ તે છોકરાના માથા પર ફેરવતાં કહ્યું, 'દોસ્ત, મારી અરજ સ્વીકારી તું એ છોડીદે. સાર એજ આવશે કે તને મારે ઇજા કરવી પડશે. યાદ રાખ કે તારે માટે મંડાયલું છટકું કદાચ તારા પગ આગળજ પડેલું હશે!'

તે જવાને પોતાનું મોઢું ખુલ્લું કર્યું. તે રડતો ન હતો. તેના દેખાવ પરથી લાગતું હતું કે તેણે લુપીનનું ભાષણ સાંભળ્યુંજ ન હતું

બે મિનિટ સુધી તે ચુપ રહયો જે ઠરાવ પર તે આવનાર હતો તેનો તે વિચાર કરતો જણાયો તેમ કરતાં હતો ધીમેથી હવે તેણે કહ્યું,

'જો હું મારી આર્ટીકલની મતલબ ફેરવુ અને તમારાં મરણની ખબર જાહેર ન કરૂં અને જો હું વચન આપુ કે જે હકીકત હું જાહેર કરૂં તે જો કદી ખોટી ન પાડું તો તમો સોગંદ પર જણાવશો કે મારા પપા ને કશી ઇજા થશે નહિ?'

'હું તે સોગંદ પર જણાવીશ. મારા મિત્રો તારા બાપને મોટરકારમાં બીજે ગામ લઇ ગયા છે જો મારાં કહેવા મુજબની તારી આર્ટીકલ આવતી કાલનાં લ-ટાંમાં બહાર પડશે. તો તે વાંચી હું તેમને ટેલીફોન કરીશ કે જેથી તેમને સહી સલામત પાછા પુગાડવામાં આવશે.'

'બહુ સારૂ,' તે જવાને રડમસ ચહેરે 'હું તમારી શરત કબુલ રાખુ છું.'

પોતાના આ નાખેલી ભરી હાર પછી હવે જાણે તેમની વાત લંબાવવામાં કશો માલ ન હોય તેમ ગણી તે જવાન ઉઠયો અને પોતાની ટોપી ઉપાડી મને નમન કરી લુપીનને નમ્યો અને પછી એક બોલ પણ બોલ્યા વિના તે હમારી આગળથી ચાલ્યો ગયો. બીજી પળે બારણું બંધ થયું. લુપીને તેને જતાં જોયો. તેના જવા પછીજ તે અંદર આવ્યો,

'ગરીબ બીચારો!' તે ખરાં જીગરે પટપટયો.

બીજે દીવસે સહવારના મેં મારા નોકરને લ-ટાંની નકલ ખરીદવા મોકલ્યો. પા કલાકમાં તો તે એક નકલ લઇને આવ્યો, જો કે તેને તે નકલના ચાર ગણા પૈસા આપવા પડયા હતા લ-ટાંની ચોરીલના મોટાં સેનો મશીનો હજી તક ચાલુ છતાં નકલો માટે ચાલુ રહેલી માંગણીઓને પુરાં પડી શકતાં નહતાં. લોકોને તે નકલ મેળવવાને અજબ ઝીપર્ટી મારતાં હતાં

મેં પોતે ભારે ઉસ્કેરાટમાં ! પેપર ખોલ્યું. પહેલાંજ પાનાં પર બોલતો - આર્ટીકલ હતો. તે લેખની નકલ નીચે મુજબ છે કેમકે લ-ટાંમાંથી દુન્યાનાં બધાં પેપરોએ તેની નકલ કરી દઇ દુન્યાના નામાંકિત શાહુચોરને ખુલ્લા આકારમાં રજુ કરી દીધો હતો.

સાધન છે.

(જાહેર ખબરનાં પાન ૬૯ થી ૭૨ છે તે ૬૫ થી ૭૨ ગણવાં.)

દુ:ખીઓનો દોસ્ત.

ભલા આ કાંઈ લેભાગુ ઉપાયો સમજશો નહિ મોટા અનુભવ અને ઉત્તમ વૈદક ાનના આ રામબાણ ઉપાયોછે, એકવાર જરૂર અજમાવશો.

સફેદ કોઢ ને રગતપીત મારીનો પુરતી ાવગત ઉપર કેટલા વખતની બી

આ હીનપસ્તી ભરેલી બીમારીમાં જે કમન મારી છે, કોણ કોણનાં ઇલાજ કીધા છે. તે સરવ

ઘીબ મરદ યા ઓરત સપડાયાં હોયે અને જેઓએ ગીગત લખી જણાવવી. કોહોડનાં બીમારો કાય

એ બીમારી લાઇલાજ સમજી પોતાની જીંદગી ધુળમાં કયારના છે અને કેટલા કેટલા મોહટા છે તે જરૂર

મળેલી સમજી હોય તેઓને હવે નવી ખુશી અને લખવા તયાર ઉપરાંત નીચલી અકસીર દવાઓ

નવી જીંદગીની આશા પેદા કરી આપનારી એક હાલમાં કંઇક થઇ છે—માત્ર એકજ વખત મંગાવીને

બહુજ ચમતકારીક દવા મારી વરસોની થકવી ખાત્રી કરશો તો માલમ પડશે એ દવાઓ ખાલી

નાખનારો મહેનત અને ચાલુ કોશીશ અને મોહુ અને તીહારી નથી પણ ખરેખરી ફાયદા કારક

ા ખરચથી ફતેહમંદ નુસકાઓ હાસીલ થાય છે. એકેએક અકસીર દવાઓ છે. અને એની કીમતની

જેએવા તો ચમતકારીક છે કે આવી ટીકટ એકેએક પાઇ પાઇ વસુલ કરી આપનારી છે:-

બીમારીઓ કે જેને લાઇલાજ સમજી ગઇ છે રોગને ઇતેખાબ—આ એક અકસીર

તેને માત્ર ત્રણ દીવસમાંજ અસર કરી શકે છે અને તેલ છે એ તેલની માલીસથી પેરા લેસીસ જેવીવીકટ

પદરથી ૨૦ દીવસમાં તો જાણે કોહોડ થયોજ ન બીમારી ચોપાજ દીવસમાં નાબુદ થઇ જાય છે.

હી હોય તેવી રીતે ડાધે નાબુદ થઇ જાય છે. એજ તેલથી ગમે તેવું ક્રાનીક રૂમેટીઝમાંપણ

એજ મુજબ રકતપીતની બીમારી પણ જડમુળથી જતું રહે છે-કીમત શીશી૧)ના રૂ.૧૫.

એટલીજ ટુંકી મુદતમાં સમુલગી જતી રહે છે. સુરમો-નંબર ૧.)—આ સુરમો ગમે તેવું

પછી તે ગમે તેવી પુરાણી અને ગમે તેટલી હાદે જુનું અને સખત આંખનું જાળું-ફુલું ચોડાજ

કોય નહીં પુગી ગઇ હોયે— દીવસમાં કાપીને ઇનસાનને નવી રોશની અને

વળી એ દવાની ખુબી એવી છે કે તે લગા નવી જીંદગી બક્ષે છે-કીમત ૧) તોલાની શીશીના

ડવામાં યા ખાવામાં કશીપણ રીતની અડચણ ખ્યા ૬

મા ટકાકુટ જેવું નથી.માત્ર એકથી ૨૧ ટીપાં સુરમો નંબર ૨) આ સુરમાંથી રાત અંધે

ખાવાની અને એટલાંજ ટીપાં રોજ ડાઘો ઉપર ગાપણું માત્ર ૮) દીવસમાં દુર થઇ જાય છે, અને

લગાડવાની છે. તેમજ વળી કાંઇ ઠરીપ રહેઝા કદી પણ થતું નથી—કીમત શીશીનાં રૂ. ૫)

જેવું પણ નથી. સુરમો નંબર ૩) આ સુરમો દરેક મોં

એ દવાઓ એટલી બધી તો અસરકારક અને ખાસને હંમેશનો ઉપયોગી છે. એનાથી આંખની

ખાત્રી પુરવક છે કે દવાઓની કીમતનો એક ભાગ બીનાઇ છે-કીમત શીશીનાં રૂ. ૨

રાકડો લઇ બાકીનો ભાગ બીમાર સારો થયા સુરમો નંબર ૪—આ સુરમો પણ નં

પછી લેવાને માટે તૈયાર છીએ મહેરબાની કરીબર ૩) ના જેવોજ છે. પણ એની કીમતજ

એવાં બીમારોએ નીચલે સરનામે પોતાના બીફેર છે. કે જેથી દરેકથી અને નાયક એનો લાભ

યોગ કરી ફાયદો ઉઠાવી શકે—કીંમત શીશીનો રૂ. ૧

રોગને ખાસ—આ તેલમાથાની ઉદરીને સ-દંતર દુર કરી નાંખે છે. અને ઉદરીના ડાઘ પડવા દેતું નથી. એ ઉપરાંત ફુલા ફુંનસી વીગેરે ઉપર બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૫) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૧।)

રોગને ખરાબ આવો—આ તેલ માથાને બહુજ ઠંડક આપનાર' તથા ભેજાને કુવત બક્ષનાર-છે; એનાથી જે માણસને બરાબર ઊંઘ નહિ આવતી હોય તેને ઊંઘ આવે છે, અને માથાનો ખોરો' પણ દુર કરે છે—કીંમત શીશીના રૂ. ૨)

રોગને બાવા સીર—આ તેલ હરસ મસા માટે બહુજ અકસીર છે; એ તેલથી એ બીમારને તરતજ રાહત અને આરામ થયા છે કીમત શીશી ૧ ના રૂ. ૨)

સફુફ નવરત્ન—આ પાવડરથી બુખાર દુર થાય છે. ખાસીને ફાયદો કરે છે. કબજીઆત દુર કરે છે. લોહી સુધારે છે. ભુખ વધારે છે. પેટમાં ચતરે કરમ બહાર કાઢે છે. બચ્ચાં જુવાન અને ઉમરો પુગેલા સર્વે મરદ ઓરતને માટે ફ઼ાયદામંદ જે. કીમત દશ તોલની ડાબડીના. ૧]

સફુફ અકશાર ઉલ-દાધ—આ એક પાઉડર છે. અને તે માત્ર-પાણીમા મળવાને ગમે તેવી દરાઝ પછી તે જુનિ યા નવી હોય કાળી યા લાલ હોય તેને માત્ર ચાર દીવસમાં ઉખેડી કાઢી દરદીને તુરતજ રાહત અને આરામ બક્ષે છે કીં. શીશી ૧ નાં રૂ. ૦॥

હુબ્બે અકશીર ઉલહાઝમાં—આ ગોળીઓ ખોરાક હજમ કરવા માટે-પાચન શક્તી વધારવા માટે-ભુખ વધારવા માટે બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૪૦ ગોળીઓની શીશીનો-રૂ. ૦॥)

પારાની ગોળીઓ—પારાની ગોળીઓ બની એક માંજેમ સમાન છે અને તદન એકલા પારાની ગોળીઓ આજ સુધી બનવા પામી નથી. ઇશ્વરની કુદરત ન્યારી ઝાડપાનમાં કીરતારે મોટી બાયસત રાખી છે તે બુટીઓનાં પ્રતાપથીજ આ તરી ને એકલા પારાની ગોળીઓ બનાવવામાં તેહ મેળવી છે. એ ગોળીઓ કેવી ઉપયોગી અને કેટલી કીંમતી છે. તે તો જગજાહેર છે એટલે તેનુ ગુલોતની બ્યાંન કરવાની કાંઇ જરૂરાત નથી. માત્ર એકજ ગોળી મગાવો જે તમને અને મારા કમીટાને હંમેશા કામ આવશે અને ખુદ ખાત્રી કરી લ્યો

કીંમત ગોળીના રૂ. ૧૦)

એનાભહસ ફ્રેન્ડ—આ એક કીંમત તેલ સ-રૂપી દવા છે, જે બાપડાં મુંગે મહોડેનાં વાચાં વગરનાં કુલ જાનવરો માટે આશીર્વાદ સમાન છે. ઘોડ ગાય, બળદ, ભેંસ કુતરાં બીલાડા યા કોઇ પણ જાનવરને ખુજલી થઇ હોય જખમ પડયો હોય ચીમડી થતી હોય યા ચામડીનો એવાજ બીજો કોઇ રોગ થયા હોય તો આ તેલથી માત્ર ૪) દીવસમાંજ ફાયદો થાય છે ખુજલી વીગેરે નાબુદ થઇ ઉડી ગયલા બાલો પાછા આવે છે. કીંમત બાટલી ૧) નો રૂ. ૧

હોરસ કન્ડીશન પાવડર—આ દેશી જનાવરનો ઘોડાઓ માટે મસાલો છે—એ મસાલાથી ઘોડાને ભુખમાં વધારો થાય છે—પાણી બરાબર પી શકે છે—પટ આવતાં હોય તો તે બંધ થાય છે—અગર કબજીયાત હોય તો તે દુર થાય છે અને ઘોડાનુ' બદન ખુશી તૈયાર થાય છે—

કીંમત ૧ રતલી ડાબડાનો રૂ. ૦॥।

એ ઉપરાંત દરેક જાતનાં હર કીંમતનાં દેશી અત્તરો-સુગંધી તેલો પણ હર વખત સ્ટોકમાં તૈયાર રહે છે. એક વખત મંગાવવાથી માલ અને કીંમતની ખાત્રી થશે.

દરેક જાતના મુરબ્બાઓ ચણીઓ જાત જાતનાં તઇયાર છે—બહુજ કીફાયત ભાવ અને ઉંચા માલની ખાત્રી આપવામા આવે છે—

દરેક કીસમન બીમારો પોતાનો હાલ હમારા પર લખશે તો તેઓ માટે ઘટતીજ દવાઓ તજવીજ કરાવી હમો પોતે પુરતી વિગત અને સમજ સાથ મોકલી આપીશું—

ગરીબ માણસો પાસે હમારી દવાઓની કીમતમા ખાસ છુટથી કામ લઇશું—

વેપારીઓ અને જથ્થાબંધ માલ મંગાવનારને સારૂં ડીસકાઉંટ આપશું.

મોહટાં શેહેરમાં હમારી દવાઓ માટે વધુ એજન્ટોની જરૂરત છે—

કાગળપત્ર નીચલે સરનામે કરવો:—

એમ. ડી. બલસારા.

મેનેજીંગ પ્રોપ્રાયટર

એમ. ડી. બલસારા એન્ડ કું.

નંબર ૨૧૨ બાઝાર સીરકીવાલા—દીલ્હી

ટેલીગ્રાફીક એડ્રેસ 'યુનાની':—દીલ્હી.

દવાના ઘિચારા પી પીને કાં હેરાન થાઓ છો.

દુખ દરદોથી નિરાળી ખરી તનદુરસ્તી યા શકિત જોઇતાં હોય તો વાંચો—અમેરીકાનાં
ફીઝીકલ કલ્ચર ખાતાંનાં પ્રખ્યાત બરનાર મેકફેદનની

જીવનશાકિતનું બંધારણ.

(Building of Vital Power.)

શરીરની સંપુર્ણ સુખાકારી માટે સાદી ભાષામાં સાધારણ લોકોને સંબંધ-વેહેવાર પણ સંગીન જ્ઞાન આપનારૂં પુસ્તક—ચીત્રો સહીત, કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ પાસ્ટેજ જુદું.

દવા વગરનો દાકતર.—(ભાગ ૧ લો.

કીંમત ૧૦ આના.

થોડીજ નકલો હવે બાકી રહી છે.

કુદરતી ઇલાજોનાં હારમાળાનાં પુસ્તકો.

નાં૦ ૧ કબજીયાત (Constipio) આ ચાલુ દરદને દુર કરવાના કુદરતી ઉપાયો ૦-૩-૦
નાં૦ ૨ દુધનો ખોરાક(Mik Die)ને કેમ લેવો અને તેનાથી મળતા અમુલ્ય ફાયદા ૦-૪-૦
નાં૦ ૩ ખઇી-ક્ષયરોગ (Cosumpio) નો દુર કરવાના કુદરતી ઉપાયો. ૦-૧-૦
નાં૦ ૪ આંતરડાને પાણીથી ધોવાની રીતો ચીત્રો સાથે ૦-૩-૦

ઉપવાસ (Fasing Cure)હરેક દરદનો એકલો કુદરતી ઉપાય તે કરવાની સમજણ-અને તેથી મળતા બેહદ ફાયદાનું સંપુર્ણ પુસ્તક પુષ્કળ ચિત્રો સાથે થોડાક વખતમાં બહાર પડશે.

ફીઝીકલ કલ્ચરની—સાદી કસરતોના નકશા

વગર ઓજારે—માત્ર શરીરનિજ ફ્રીએસ સઉકોઇથી ઘરમાજ કરવાની થઇ શકે એવી હીલચાલોના નકશા સમજણ સાથે, અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી બન્ને સાથે. કિમ્મત ૦-૧૨-૦ તથા બીજા જુદા નકશાઓ. વિગત માટે લખો ———

POSTUM' પોસ્તમ ઘઉમાંથિ બનાવેલી કાફી, ચાહ, કબજયાતને તોડનારૂં સ્વાદીસ્ટ પીણું
૦। રતલી; ૫૦] કપ ચા થાઇ એટલો કીંમત રૂ. ૧-૨-૦
૦॥ રતલી ૧૦૦] કપ ચાહ થાય કીમત રૂ. ૨-૨-૦

Mcinon વેજીટેબલ સાબુ જુદા જુદા ભાવો માટે લખો.

એકલા એજન્ટ બે. પી. માદન.

અમેરીકાના ફીઝીકલ કલ્ચરીસ્ટ.
હેલ્થ હોમ સાંતાક્રુઝ.
બાહેરગામ માટે એજન્ટો જોઇયે છે.

એક અસાધારણ તક.

ભાગલ્યાની વાર્તાઓ સસ્તી મેળવવાની એક અસાધારણ તક.

શાહુચોર	રૂપ્યા	૨-૮-૦	શયતાનનો સાથી	૧-૧૨-૦
બેહેસ્તનું બુલબુલ	,,	૧-૧૨-૦	ભાગલ્યા માળા ન ૧	૧-૦-૦
વાર્તાસોળ	,,	૦-૧૨-૦	,, ,, ૨ ,,	૦-૧૨-૦
ચોતી ગોરી	,,	૨-૦-૦	,, ,, ૩ ,,	૦-૧૨-૦
નુરે જેહાં	,,	૧-૦-૦		

આ બાર રૂપ્યાનો નવ વાર્તાનો લોટ રેલ્વે પારસલથી ફકત રૂપ્યા નવમાં આપવામાં આવશે પેકીંગ રેલ્વે ચાર્જ જુદું.

આ સેટનાં ઘણાજ થોડા નંગ બાકી છે. સ્ટોકમાં તેટલા આપવામાં આવશે.

મેનેજર—ગુલશન પ્રિંટીંગ પ્રેસ નવસારી

Gulshan. ગુલશન.

આ

આ અંકના લેખકો

મીસ ક સી

હરમીસ

શીરીન

બાની

નગીન

મી મીસ્ત્રી

T J De ai

બગદયા

નથુભાઇ શેઠ

મી માદન

નવેમબર ૧૯૧૪.

Nov. 1914.

મોતી ફેરી અને હપીનની બાદેરી

ભાગસ્યાના નવાં પુસ્તકો બન્ને સાથે. રૂપ્યા ૩.

Printed and Published by Mr. DINSHAH K. BHAGALIA at the "Gulshan Printing Works" NAVSARI. 10 11 14

Painkiller
(PERRY DAVIS'.)

આ નામાંકિત જડજ શું કહે છે?

પેન કીલર.

દર વર્ષ હજારો જીંદગી બચાવે છે.

આંકરાં	દુખારો	મરડો

તેમજ આંતરડાંના દર્દો માટે રામબાણ ઉપાય.

પચાસ વરસ થયાં આખાં હિંદમાં કરોડો લોક તે વાપરે છે.

ડાન્જ, લોઅર બરમાથી કેથેરાઇન ઈવાન્સે લખે છે,

'પેઇન કીલર વગર મારૂં ગાડું સહજ પણ ગબડે તેમ નથી. મારી નિશાળમા તાકીદી ઉપયોગ માટે હું એક બાટલી હંમેશાં રાખું છું. જેવાં બચ્ચાંઓ લોહી લુહાણ આંગળી કે લોહીથી ખરડાયલો પગ લઇ આવે છે કે તુરત પેઇન કીલર તેમને આરામ કરી દે છે. એક બીજી બાટલી મારા ઓરડામાં છે ને ત્રીજી મારી મુસાફરીની બેગમાં છે. છેલ્લાં વીસ વરસ થયાં મેં હજારો વખત પેઇન કીલર ફતેહમંદીથી વાપર્યું છે.

સઘળા દવા વેચનારને ત્યાંથી મળશે.
નકલ્યાઓથી ચેતજો
દુન્યામાં ફકત એકજ પેઇન કીલર છે તે

પેરીડેવીસજ.

ટુંકી જાહેર ખબરો

૧ Dawn Photographic Studio Photographers enlargers, frame & Harmoniam makers & repairs Gowalia Tank road-BOBAY.

૨ Cheapest house for cycles & accessories **Binning & Co.** wholesale and reail dealers trial solicited 354,Grantroad-BOMBAY

વેચવાની છે.

૪ ઉતમ ફળઝાડની કલમો હમારા પા સદીથી વખણાયેલા બગીચાનીજેવી કે પાયરી, બાર જાતના આફુસ, ત્રણ વરસની મોટા ફળની ચીકુ તથા તમામ જાત- ના મેવાની ઘરાકને પાછળથી નીરાશ થવુ પડે છે તાકીદે કેટલોગ મંગાવો. લખોઃ—

પી. વી. ભીલાડવાલાને. સ્ટેશન—ભીલાડ. (બી. બી. રેલવે)

૫ નવરોઝ એન્ડ કું. ગોવાલ્યા ટેન્ક મુંબાઇ વિલાયતી તથા ગામઠી ખોરાકી પરફ્યુમરી, પેટંટ મેડીસન, કટલરી, સ્ટેશનરી તથા દરેક ઘરઘટુ પરચુરણ સામાનના વેપારીઓ.

૬ પી. કશાણીની કું. ફેન્સી કાપડનાં વેપારી. હાઇકલાસ ટેલરીંગ મધ્યમ ભાવ રેલ્વે હોટલ ગ્રાંટરોડ.

૭ ભાગ્યશાના પુસ્તકો ચાદુગોર, ભાગ્ગીઆ માળા નમ્બર ૧, ૨, ૩, ચપનાનનો સાથી, એ- દેસ્તનુ ખુશખુશ વાર્તામાળા—સ્ટોકમાં છે. મંગાવો. ગુલશન પ્રીન્ટીંગ વર્કસઃ—નવસારી.

૮ સુંદર મોલ્ડીંગ-ઉંચામાંના કાચ તથા શાળ ર્વી વરમાંના તેમજ અંગ્રેજી આખે ઉડી વળગે તેવાં ચીત્રો વેચનાર તથા ફ્રેમ મેક

હરગોવીંદ ધરમસી, મીરઝાં સ્ટ્રીટ મુંબઇ

૯ "ગાયાના, કમરના, તથા સંધીવાયુસરખા જાલીમ દરદમાંથી મુક્ત કરનાર ઇસ્ટ ઇન્ડીઅન મેલોડીઅસ બામ" અકસીર સાબીત થયું છે લખો કે. એન્ડ, એ. કંપની પોરાછ."

૧૦ **તદન ભેટ**—રેલ્વે એકસીડંટ વીમાની પૈલીસી ઉપરાંત ખીસ્સા ઘડીઆળ યા રેડીયોચકોટ મેળવવા હોય તો એક આનાની ટીકીટ બીડી ચોજના મંગાવો.

અમરશી લલ્લુભાઇની કું.-વઢવાણ સીટી

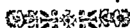
૧૧ The Premier and Cheapest House in India. for Photo requisites Large stock of various camera,kodaks,film and all accessiories. Camera repairs our speciality—amateurs works carefully and promptly execued.

S. Mahadeo & son.
54, 56 Hornby Road, BOBAY

૧૨ કુદનાનસરદર,પરગેટીવ ટીકડી,વેજીટેબલ લેકસેટીવ ટોનીકટીકડી તથાકી દુર કરનારો સરબત શી-રપ—શુગર કોટીંગ ટીકડીમાં ફકત હમારેજ ત્યાં થાય છે ડા. ડી. રાયટર એન્ડ કું.ખેતીવાડી ૧૧મી લી,મુંબઇ.

૧૩ સ્રા કચકડાની બંગડી તથા વીંટી છુટક તથા જ્યાબંધ મળશે તથા હાથી દાંતનો એજેન્ટ સાપટની શીશે મળશે વેપારીને કમીશન આપશું. લખો. ત્રિવેદી મણીલાલ માધવજી દીવબંદર(કાઠીયાવાડ)

તમને શું જોઇયે છે?

હમે દરેક જાતનુ નવુ તેમજ સેકન્ડ હેન્ડ સાંચા કામ યુરોપ, અમેરીકાથી ખાસ મગાવ્યે છેએ. વ્હારડેલનાં પ્રિન્ટીગ, તથા લીથો મશીનો બ્લક કામ માટેનાં અને ફોટોઝીકોનાં અપ-ટુ-ડેટ ટેડલો અને મશીનો, કટીંગ, સ્ટીચીંગ તથા પરફોરટીગ મશીન તેમજ સ્ટીરીઓ મશીનો હમો ખાસ મગાવ્યે છીએ.

તાત્કાળિક જરૂરયાતને પહોંચી વળવા આ મશીનરીઓનો સારો જથ્થો હમો સ્ટોકમાં રાખ્યે છીએ.

એકજ વાર અજમાવશો.

પેટેલ મેકસીમ કું૦

સીતારામ બીલ્ડીંગ,

મુંબઈ.

જીંદગીનું ખરુ સુખ તે શું.

જીંદગીનું ખરુ સુખ તે આંખ છે આંખ વગરનો અવતાર નકામો છે તમે જો આંખના કોઈ પણ રોગથી પીડાતા હોય તો ફકત એકજ વખત અમારો શુધ્ધ મોતીનો સુરમો વાપરો. આ સુરમો થોડા વખતમાં આંખના તમામ દરદોને જડ મુળથી નાશ કરી આંખની ગુમાવેલી રોશની પાછી લાવે છે વળી આ સુરમો વાપરનાર ને ચશ્માની જરૂર નથી. એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો તોલા ૧ ના રૂ. ૪ ચાર

વોરા ઇસાજી મુસાજી સુરમાવાલા

જામનગર—કાઠીયાવાડ

"દીલે આરામ"

દર માસે ટકોરાબધ નિયમીત બાહેર પડતું ચોપાન્યુ.

નામ મુજબ કામ!

"ગ્રાડો પીછી"—રમુજી વાંચણો!

ઢોંગી કવીતા—હસાવનારા સકેચો!!

બે મોટી ચાલુ વાર્તા—પા કુંડી ટુકી વાર્તાઓ!!

લાઇટ રીડીંગ—રસીકું ભરચક અને ચિકાર!

વાર્ષિક લવાજમ રા. ૩) પોસ્ટેજ સાથે છુટક નકલ ચાર આના.

ચાર આનાની ટીકીટ બીડયે.

નમુનાની નકલ તરત મોકલીશું

મેનેજર મેમાયટર, આર્ ફરામજી. ક્રોફરડ મારકેટ મુંબઈ

ગુલશન.

Gulshan.

લંડન એજંટ —મેસર્સ ઈ. ડબલ્યુ
હારવુડ એન્ડ કો૦ ૨૧, વોરવીક
લંડન, ઈ. સી.

Bombay Sole Representative Mr. H. ..
Mistry —The Dawn Studio Gowalia Tank Road
London agent—Messrs E. W. Harwooda
Co; 21 Warwick Lane.
London, E. C.

(પુસ્તક ૫ મું) નવેમ્બર ૧૯૧૪ અંક ૧૧

સાંકળ્યું.

INDIA & ENGLAND.

Be up, Ye Sons of India!
And form a Loyal ring,
Let in our Viceroy Hardinge,
And sing :—" **God save the King**

(2)

The mighty Land of India,
Hath many a monarch seen;
But shines out Great Victoria,
As India's **Empress-Queen!**

(3)

O Mother of many a Nation!—
With whom shall I compare?—
The Loyal sons of India,
Have **thrived** beneath **thy** care.

(4)

Imperial Crown of India,
Now decks H. M. the King—
The Grandson of Victoria—
Then let us merrily sing :—

Chorus—**God save our Gracious King!**

(5)

No wonder, like Victoria,
He hath a goodly heart,
From where King Edward leaves us,
He takes a noble start

(6)

Now Rule, Imperial England!
Now rule the waves, so wide!
Thy sons and sons of India,
Now guard thee side by side.

(7)

O just the Combination,
That each so sorely needs—
The heads of Saintly sages,
The hands of valiant deeds.

(8)

Then up Imperial India!
And pray for ever more—
That glories of **Britannia**
May spread from shore to shore

Chorus-**God save our Gracious King!**

(9)

O what a **Crown of Glory**
Adorns **the British Dame,**
Where Britons' Flag is hoisted,
They share their **Name** and **Fame!**

(10)

It is no novel story,
That chants the human mind,
No country can beat England—
In Love of Fellow-kind.

(11)

No slave can breathe in England—
Unless his shackles fall—
For, Freedom is the Passport,
That Britain gives to all.

(12)

Then up, Ye Sons of India!
With grateful hearts unite,
And with **Three Cheers for England!**
Our LOYAL SONG recite :—

God save our Gracious King!
Long reign King George the Fifth!
God save the King!
Send him Victorious,
Happy and Glorious,
Long to reign over us,
God save the King!

Trimbakrai Jadavrai Desai,
Barrister-at-Law,

ગુલશન માટે

પ્રભુતા!

લખનાર—
હરમીસ.

ક્યાં જોશો! ક્યાં જડે! અરે તે પ્રભુતા!
હા! 'સાચ અને સત્યમાં- ખરે છે પ્રભુતા.
અગર- રાત દીન તમ જો લેશો નામ "દાતા"
તો ત્યાં પણ જરૂર મળશે, અખુટ પ્રભુતા.!
આચરણ રૂડાથી, રહો કૃત ગાતાં
તે ત્યાં થીજ પ્રકાશશે, જરૂરજ પ્રભુતા.
ભલે કર્યા હોય, યા, ન હોય સાટાં
તો કરને અવાજ ભાઇ! " કે જેમાં પ્રભુતા.
નથી જો'તું ધન, ના-જો'તા માન મોટાં
બસ, હાલ તેજ મોટો, જયાં 'સાચ પ્રભુતા'
સંત શાને શ્રેષ્ટ! છે શિયળમાં પ્રભુતા!
જતિ શાના તપશ્ચ્ય? પુજનમા પ્રભુતા
વિર શાને વિરલો, ? છે વિર્યમાં પ્રભુતા,
સ્નેહ શાને સંગીન. ? સંબંધમાં પ્રભુતા
ગુણ, જ્ઞાનમા, ગુણાયલ.—આપોરે પ્રભુતા
થાપે સંસાર શાન્ત, ઓ મુજ "પ્રેમી દાતા"!

કાવ્ય માળા.

કવિ—ભવાનીશંકર નરસિંહરામ

સબરસ! સબરસ!

(ગીત.)

અમાસની રાત્રી, પડવેનું વહાણું,
સપરમે' દહાડે, સબરસ ! સબરસ ?
રમણિક રાત્રી; વિજયી વહાણું,
દિપોત્સવી દા'ડે! સબરસ ! સબરસ !

વિર ભુમી માંહિ, વિજયી શ્રી વિક્રમ,
આર્યે આ ભુષણ, સબરસ ! સબરસ !
સોનેરી સાહી, કંચનની કલમે,
લેખો લખાણા, સબરસ ! સબરસ !

કવિતા કથાવી, કવિઓની કલમે,
ગીતો ગવાણાં ! સબરસ ! સબરસ !
વિજયી શ્રી વિક્રમ, જયની જયંતિ,
સુખકારી સંવત ,સબરસ ! સબરસ !

પુણ્ય પરાક્રમ, પરદુઃખ ભંજન,
જગ માંહિ જશવંત સબરસ, સબરસ,
સુખકંદ ! સુખકંદ ? વિક્રમનું વર્ષ,
ગુણ ગાય ગુણવંત, સબરસ ! સબરસ !

સિંદુરી શોભે, ગગને ગલીચા,
બુલ બુલ બોલે, સબરસ ! સબરસ !
લીલાથી લોભે બહુધા બગીચા ;
કોયલ કલ્લોલે, સબરસ! સબરસ !

મેના, મયુરો, નટ પેર નાચે;
ડોલરની ડાળે, સબરસ ! સબરસ !
સાત્વિક શુરો રટિ સાધુ રમે !
મંદિર માળે, સબરસ ! સબરસ !
વાંજત્ર વાજે મંદિર મ્હોલે,
ગીતો ગવાતાં સબરસ ! સબરસ !
આનંદ આજે, રસ ખુબરેલે,
પય—પ્રેમ પાતાં સબરસ ! સબરસ !
મંદિર મંદિર, વાજીંત્ર વાજે,
વિપ્રો વદે છે સબરસ ! સબરસ!
શોભે છે સુંદીર અવાસ અંદર:
જન દાન દે છે, સબરસ સબરસ
જન સૌ જમે છે. પકવાન પ્રિતે;
ખીર, ખાંડ, ખાજાં, સબરસ! સબરસ!
રસિયા રમે છે, જમીને જલેબી;
વાજે છે વાજાં, સબરસ! સબરસ!
શુભ આ શકુનો, શુભ આજ સંવત
હિન્દ માંહિ હર્ષ, સબરસ! સબરસ!
ભુદેવ ભણતા, શુભ આજ સ્તોત્રો:
વાંચો છે વેદ, સબરસ ! સબરસ !
ગુણવંત ગણતા, ભારત ભુમીની;
ભકિતના ભેદો, સબરસ ! સબરસ !
જયરંગ, જયરંગ, ભારત ભુમિના;
ભક્તો ભણે છે. સબરસ ! સબરસ!
ઉરમાંહિ ઉછરંગ, ભવાની ભુપર;
સપરેમે દહાડે, સબરસ ! સબરસ !

ગુજરીનો પ્રકાર.

લખનાર—હરજીવ

પવિત્ર પ્રવાહ જ્યાં હજારોના ખર્ચે ઉતમ કીધા કામ વચ્ચે હંજારો ફીલસુફીઓની ખુબીઓથી ભરપુર યોગ્ય સ્થાને તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે, તે આતશની રચના મોહકતા પાકીઝ અને પવિત્ર ખુરેહ આવા વચ્ચે જોતા શુ પેર ભરાઇ જવાથી આ નખોજી બાજી ખેલવા ઉપર લક્ષ લગાડે છે.

જેટલા વખતની તેઓની કહેવાતી મોજ તેના ચમકારાથી મલે છે. તે કરતા બેવડા તેવડા અવસર સુધીની પાછળનો મદ્દો શુ તેઓને મ-જામા લીન થવાથી બદ ગંધથી દુર રાખે છે યા ભાન ભુલે છે !

આવો દારુગોળાનો શોધકને શુ આપણે ફીરસ્તો કહીશું કે દૈત્ય ! ખરૂં છે કે ગમે એવી અનુભવ થએલી વાત આપણ જેઓને કહીશું તેઓ ત્યારેને ત્યારે તે ઉપર ધ્યાન આપશે કે તેઓની લાગણી તેટલાંજ પ્રમાણમાં તીવ્ર થયેલી હશે.

છે, એટલે તે માહેથી મોજ મેલવવીજ જોઇએ એવુ કશું નથી. ભલે ચીજો ગમે એવી બંલાયલી હોય. ફકત તફાવત જાણવા માટેજ ત્યાં ગોઠવાઇ હશે.

વલી કેટલાકો કહેશે કે એતો કર્મ ચીજ એવું સુંજ પડતુ હોય પણ જેવોની સૂધ્ધ ઠેકાણે છે, તેઓનો તો ધર્મજ છે, કે આડે જનારને કાંઇક ચેતવણી આપવી. તેમ કરવા બદલે તેની પડખે આટલુંજ કહીને " કે એ તો બા કર્મ" ઉભા રહેવું એ ઠીક નથી.

માટે ફટાકડા બદલે બીજી ઘણી જાતની રમત ગમત છે, કે જે માહેથી ઘણી ખુશાલી મલતી રહેશે.

શું આ પ્રસંગે એ બધા પૈસા ભેગા કરી ગરીબ વર્ગને સારૂ જમણ આપવા યોગ્ય નહી કેહવાશે ! તેઓની ખુશી થતી આંતરડીનો પ્રેમ પ્રકાશ પેલા ફુસ થઇ જતા દમ વગરના પ્રકાશ કરતા ઓછી નીવડશે ?

ગુલશનનો

૧૯૧૫ નો જાન્યુઆરી અંક

ફકત હિંદુ બ્હેનોના લેખ વાળો થશે.

આ અંક

ઑનરેબલ મી૦ રમણભાઇ મહીપતરામનાં પત્નિ સૌ૦ બ્હેન વિદ્યા બી૦ એ૦ ની આગેવાની હેઠળ તૈયાર થશે.

ગુલશનના બાગમાં ફુવારા ઉડી રહ્યા છે. શું બધા ત્યાંજ ઉભા રહેશે ? ના !

ગુલશનના બાગના ફુવારા માહેથી રૂપેરી જલધારા, જે ખુદ નીચેથી સ્વચ્છ આવે છે તે પીવા જો કેટલાકો રોકાયલા છે. તેમને દેખતા હોવા છતાં પોતાને જે પાણીની તરસ લાગી છે તે પીવાને માટે જરા ધીરજથી પોભવા બદલે, ફુવારામાં જમા થયેલા પાણીજ પીને કેટલાકો ચાલતી મુકે છે. તેમાં પછી દોષ કોનો !

ગુલશનના બાગમાં તરેહવાર ચીજો છે. તે માહેથી જેને જેમ ભાવે તેમ પ્રારંભ કરે છે. એતો સઉને ગમે તે ઉપર અમલ કરે.

અલબતં ગુલશનના બાગમાં યા જગના બાગમાં સારી ચીજો સાથ કંઇ નેવળી હલકી બાબદોથી ભરપુર ચીજો ભેલાઇ છે પણ તેથી તે ઉપર ધ્યાન દેવું યા તેમા તકરાર કરવો યા તે

બોલવું એક છે. સાંભળવું બીજુ છે. અને કરવું કાંઇ જુદુંજ છે. ભલે આપણા બોલવા માટે આપણુ ઉપર કાંઇ સારી યા કડવી ટીકા કરે ! પહેલા માટે તો કાંઇ બોલવુજ નથી તેમજ દરખાવું નથી. બીજા માટે કાંઇ કોધજ નથી. પણ કોઇ આપણી વાત કે આપણી કૃતિ પોતાની મતલબને પેશ પડતી બીજાં આગળ ખોટી રીતે ફેરવીને સમજાવે જેને માટે આપણુને એટલીજ ચિંતા થાય છે કે પેલો ખોટું સમજાવનાર આપણી હાજરીની ત્યાં દરકાર રાખતે નથી, કારણ કે તેના પોગળ ફુટી જાયે માટે જેને જે ભાવે તે કરે ને ઉપરથી પોતાની શકિત મગજ શકિતનુ તે તોલ માપ ભરે છે.

સૌવટે આ લખાન વંચાયું હશે ત્યારે દિવાળી આવી અને ગઇ હશે.

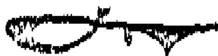

હોથેલો કૃષ્ણ.

લખનાર

ભાગવા.

(ગ્રંથ ૫ મો) (શાહુચોર ગુણીની કહાણી.)

આ માટે આપણે શરૂઆત તપાસી શું. સા૦ ૧૬ મી એપ્રીલે ગુરૂવારને દિવસે સહવારના ચાર કલાકે મિયાં મિઠું આરસેની લુપીન પોતાની સૌથી અજબ હિંમતવાન ચોરી કરતાં પકડાઇ જાય છે. અને જણાતાં તે નહાસી છુટો છે અને નહાસવા જતાં તે ખંડેર વાળા ભાગ તરફ ગોળીથી વિંધાઇ બે જાન થઇને પડે છે. તે મહા મુશ્કેલીએ ઉઠે છે પણ પાછો પછડાય છે પણ દેવળમાં જવાની આશાએ તે જેહમત કરી જેમ તેમ તે તરફ ઘસડાતો ચાલ્યો જાય છે, તે દેવળમાં ભોંયરૂં છે કે જેની હસ્તીની ખબર તેને અકસ્માતિક તપાસ કરતાં પડી હતી. તે એટલુંજ ઇચ્છે છે કે તે જો તે ભોંયરાંમાં જઇને પડે તો સહેલાઇથી બચી શકે. ભારે મુશ્કેલીએ તે ત્યાં ઘસડાતો જાય છે તેવામાં થોડે વાર દુરથી તે કોઇનાં પગલાં આવતાં સાંભળે છે. દુઃખથી આજેજ થયલો તથા ભારે નિરાશામાં ડુબી ગયલો તે પોતાની જીંદગીની આખેરી આવેલી સમજે છે. તે દુશ્મન ત્યાં આવી પુગે છે અને તે કોઇજ નહિ પણ મેડમોઝાઇલ સારાહ બરનાર્ડ છે.

આપણા આ નાટકના આ ત્યારે ઉપોદઘાત થયો. પેહલો પડદો ત્યારે આપણે ઊંચ નાંખીશું.

આ બનાવને લગતી મળેલી બીજી વિગતોની સાથે મન કલ્પનાની સાંકળ ગુંથતાં આ બન્ને વચ્ચે શું બનવા પામ્યું તે આપણે સહેલ પામી શકયે છીએ. તે બાનુ જવાન અને સાહસિક છે અને તેણી આગળ દુઃખથી આજેજ થયલો તથા લોહીથી ઝઝરતો જવાન પડેલો હતો કે જેને તેણીએ પોતે જખમી કરી તેનો જાન જોખમ લીધો હતો. શું તે કમનસીબને ત્યારે તેણી સપડાવે ?

તેણી માનતી હતી કે ડુવેલનો તે ખુની હતો છતાં તે કોણ એવી હતી કે તેનો નિર્ણય કરે ? ઇશ્વર પોતે પોતાનું કામ કર્યો જાય છે તેમાં તેણીને વચ્ચે આવવાની શી સત્તા હતી ? હું માનું છું કે લુપીને તેણીને ભાગા તુટા શબ્દોમાં તે ખુનનો ખોલાસો કર્યો હશે અને ડુવેલના ખુની તરીકે મારકવીસ હતો તેની તેણીની ખાતરી કરી હશે. પોતાની ખાતરી થવા પછી તેણી શું કરે ?

કોઇ પણ તેમને જોતું ન હોતું. વીક્ટર તો દરવાજા આગળના બારણાં હતો. ઓલબર્ટ અગાસીપર હતો પણ હાલ તે તેમને જોઇ શકે તેની હાલતમાં તો હનોજ નહિ. આહ ! ત્યારે તેણી તે જખમી થયલા શખ્સનું શું કરે ? તેને સપડાવવા માટે શું તેણી વાજબી હતી ?

આખેર કરેને પણ તે જવાન નાર હતી. તેણીને અત્યંત દયા આવી સ્ત્રી જાત ગમે તેવી [સખત છતાં ભલીને દયાળુ હોય છે એટલે દયાથી તેણી દોરવાઇ ગઈ. બીજી પળે લુપીનની સમજાવટથી તેણીએ પોતાના રૂમાલથી તેના જખમપર પાટો બાંધ્યો કે જેથી જખમમાંથી લોહીના] નીકળે નહિ અને લોહીના દાઘપરથી તેની નિશાન મળે નહિ તે બાદ તેની ફરમાસથી તેણીએ તેનાં ગજવામાંથી દેવલની કુંચી કાઢી બારણું ઉઘાડી તેને પોતાનાં ખભાંને ટેકો અંદર દાખલ કીધો. તે અંદર જવા પછી તેણીએ પોતે બહારથી બારણું બંધ કર્યું અને ઝાડી તરફ ગઇ, જયાં ઓલબર્ટ તેણીને આવી મળ્યો.

ભોંયરાંનો પથ્થર ખસેડી તેમાં દાખલ થવાનું પુરતું જોર લુપીનમાં આવે તે આગમજ જો દેવલમાં તપાસ કરવામાં આવી હોય તો લુપીન મજાહથી તેમના હાથમાં સપડાઇ જાત, પણ છ કલાક પછી આ તપાસ થઇ અને તેથી વળી ફકત ઉપર ઉપરથીજ એટલે લુપીન બચી ગયો. પણ તે કોણથી બચ્યો ? જે બાનુએ તેને મરણ તોલ જખમી કર્યો હતો તેનાથીજ તે બચ્યો હતો.

આ પછી પોતાની મરજી યા ના મરજી છતાં મેડમો—ઝાઇલ સારાહ લુપીનની દોસ્ત થઇ પડી. તેણીએ તેને સપડાવ્યો તો નહિજ પણ જે ભોયરામાં તે સંતાયલો હતો ત્યાં ચોરી છુપીથી જઇ તેની ચાકરી બરદાસ્ત કરી તેને બચાવ્યો, નહિ કર લોહી જવાથી તે અશક્ત થયલો બિમાર પોતાની મેળે માર્યો જાત આ કારણે તેણીએ તેને મદદ કરવાનું ચાલું રાખ્યુ.

આ મદદ કરવા જોકે પહેલાં તેણીને જબરૂં મુશ્કેલ લાગ્યું હશે પણ તુરત તે સહેલ થઇ ગયું. તેણી જાતે ચંચળ અને કુનેહ બાજ હોવાથી બહુ સફાઇથી કામ કરી શકિત હતી. દરેક ચીજનો પહેલાંથી વિચાર કરી રાખી તેનો નિકાલ કેમ કરવો તેની પેરવી કરતી હતી. આ કારણે તેણીએ મેજીસ્ટ્રેટ સાહેબ આગળ પોતાનો બિલ્કુલ કરતાં જુદુંજ વર્ણન લુપીનનું કર્યું હતું. તેણીજ ચોકકસ નિશાનો જે હજી સુધી હું જાણી શકયો નથી તે વડે જાણી શકી હતી કે સાહેબ બહાદુરનો ઘોડાવાળો લુપીનનો મદદગાર અને માણસ હતો. તેણીએ તેને ચેતાવ્યો અને તાકીદે ઓપરેશન કરવાની ખાસ જરૂર જણાવી અને મારી ખાતરી છે કે તેણીએજ પોતે લુપીનની ટોપીને અઢલે ખીજી ટેકવો દીધી હતી. પોતાનો જાન લેવાની ધમકી આપનારું પેલું ફરમાસુ કાગળ પણ હું ધારૂં છું ત્યા સુધી તેણીએ પોતેજ પોતાની પર લખાવ્યું હતું. આ કામ ળ પછી તેણી પર શકમંદ થવાનું કોઇને કેવી રીતે કારણ મળે ?

જ્યારે સાહેબ બહાદુર આગળ હું મારી પહેલી તપાસને લગતો વિગતો કબુલતો હતો ત્યારે તેણીએ મને આગલે દિવસે સાંજે ઝાડીમાં ભરાતો છુપાતો જોવાની હકીકત જણાવી સાહેબ બહાદુરને શકમંદ કરી મને પોતાને ચુપ કરી મુકયો હતો આ પગલું બહુજ ખોટું હતું. હું પોતે જાણતો હતો કે આ વિગત સદંતર ગલત હતી એટલે મારે માટે ખાસ કરીને તેણીને જુઠ્ઠું જોડી કાઢવાનું શું કારણ મળ્યું હતુ તે જાણવા મારા વિચારો તેણી તરફ દોરાયા. જો કે આ પગલું ખોટું હતું છતાં મને ચુપ કરી વખત મેળવવા માટે તે ખાસ કરીને જરૂરનું હતું. તેણીની ગણત્રી અજબ ગજબ કરતી હતી.

તેણી પોતે તેની દવા બાજુમાંના ગામમાંથી પોતાને નામે લાવતી હતી અને ચાલીશ દિવસ સુધી તેણીએ તે બિમારને દરેક રીતે સારવાર કરી સાજો કર્યો. તેણી પોતે તેને માટે પોતાને ત્યાંથી છુપી રીતે ખાનું લાવતી હતી. ચાલીસ દિવસ ખાઇ પી, તેણીના નમ્ર હાથોની દીલસોજી મેળવી લુપીન ટટાર થઇ ગયો.

મારકવીસ વિલિઅમનને ત્યાંની મોટી ભરી ચોરીને લગતી એ વિગતો આ પ્રમાણે ત્યારે ખુલ્લી થાય છે. આરસેની લુપીન ખુદ તે જગ્યાએ રહયો, મરતો મરતો બચ્યો અને દરેકની નજરમાં સફાઇથી ધુળ છાંટી શકયો.

તે હાલમાં જીવતો છે. હવે આ ચોરીને લગતાં બીજા પ્રકરણનો ખોલાસો કરવાની ખાસ જરૂર છે કે જેમાં હું કેવી રીતે વચ્ચે આવી શકયો છું. લુપીન જીવતો, જાગતો, આગળ જેવો સત્તાવાન શા માટે પોતે મુવેલો હોવાના ઢોંગ કરે છે તે જાણવાની મને ઘણિજ ઉત્કંઠા થઇ. ઘડી ઘડી લુપીનનાં મરણની ખબર શામાટે બહાર આવ્યા કરતી હતી તે જાણવાની મને ચટપટ થઇ. મને લાગું કે આ બાબદમાં લુપીનની કાંઇ પણ ઉંડાણુ મતલબ હોવી જોઇએ !

આપણે બધા સારી પેઠે જાણીએ છીએ કે મેડમોઝાઇલ સારાહ ઘણીજ સુંદર નાર છે. તેણીના ગુમ થવા પછી છાપાઓમાં પ્રગટ થયલા ફોટોઓ ખુલ્લું બતાવે છે કે તેણે અનુપમ હોવી જોઇએ; ત્યારે શું બનવા પામ્યું હશે તેની સહેલ અટકલ થઇ શકે છે. પાંચથી છ અઠવાડીયાં આ સુંદરીની સોબતમાં દરરોજ પસાર

કરવાથી તેણીની જેર હાજરીથી લુપીનને ઘણુંજ દુ:ખ ઉત્પન્ન થતું હોવાથી જ્યારે તેણી તેની આવજાત કરવા વાંકી વળતી હશે ત્યારે તેણીનાં સુગંધી શ્વાસ તેનો જીવ બાગ બાગ થઇ જતો હોવો જોઇએ.

હું ટુંકામાં એટલુંજ કહીશ તો ચાલશે કે લુપીન પોતાની આ નવી નર્સ પર દિવાનોજ બની ગયલો હોવો જોઇએ. તેનો આભાર પ્રેમમાં બદલાઇ ગયો હશે. તેણી તેની જીંદગી, તેનો આધાર, તેની આંખો, તેનું સ્વપ્નું, તેની આશા તથા તેનું સર્વસ્વ હતી.

તેને તેણી તરફ એટલું બધું તો માન હોવું જોઇએ કે તેણી તે બાપડીની નિરાધાર હાલતનો કશો લાભ લીધો નહિ અને ના તેણીને પોતાના મળતીઆઓને ચેતાવવા કામમાં લીધી. આ તેની રાણીએ કરેલાં કામોમાં જે ખામી નજર આવી છે તે પરથી ખુલ્લું થાય છે, કેમકે લુપીનની ગોઠવણ હમેશાં સંપુર્ણ હોય છે. તે હવે તેણીને ચાહનાં શીખે છે કે અને જે જીંદગીને તેણીએ બચાવી છે તે જીંદગીને હમેશાં ઉગારવા અરજ કરે છે પણ જે પ્યાર તેણીને નારાજ કરે છે તે પ્યાર કબુલવા મેડમોઝાયલ ના પાડે છે અને તેથી હવે બીન જરૂરી વધુ મુલાકાતો તેણી લેતી નથી અને જે દિવસે તે પુર્ણ સારો થાય છે તે દિવસ પછી તેણીની મુલાકાતો સદંતર બંધ થઇ જાય છે...આથી નિરાશ થઇ તે ભયાનક ઠરાવ પર આવે છે. તે પોતાની ગુફામાંથી બહાર નીકળી પ્રપંચ રચે છે અને તા૰ ૧ જુન શનીવારની રાત્રે તેના મદદનિશો તે નિર્દોષ બાનુને ઉપાડી જાય છે.

આટલાંથી કાંઇ લુપીનનું કામ થાય તેમ નથી. આ નાસભાગ અંદેશમાં લાવવાની તે જરૂર જોતો નથી. કોઇ પણ જાતની તપાસ હોઇધામ કે બાશા વદિક આગળ વધારવામે તે તેને પસંદ ન'તી. આ કારણે એક ઢોંગી ખુન થાય છે એને પોલીસ તપાસ આગળ વધારવા ને જોઇતી બાતમીઓ રજુ કરવામાં આવે છે. પોતાના સરદારના મરણના આવેશમાં તેના મદદગારોએ જે ખુનની ધમકી આપી હતી તે અમલમાં મુકવામાં આવી હતી એવો ખુલ્લો ભાસ થાય. અને આ કારણને અનુસરી લુપીનનાં મરણની હકીકતને વધુ ટેકો આપવાનું નક્કી થયું હતું. ખરેજ, યુક્તિ તો સહેલી ને સાદી હતી તેમાં તો કશોજ શક નથી.

આ વિગતમાં અનુમાન કરવાની કશી જરૂરજ નથી. હવાં તો ચોકકસ પ્રમાણુજ જણાવીશ. મારી હીલચાલની લુપીનને ખબર મળે છે અને તેની ખાતરી થાય છે કે હું તેના માર્ગમાં હાડકાં મિસાલ ખુંચતો થઇશ. દેવળમાંનો ભેદ હું જાણવા પામીશ એવું તે નક્કી માને છે અને ત્યાં કોઇ હશે નહિ એટલે તે મરી ગયો છે એવી માન્યતા પર રચેલો તેનો કિલ્લો કરર ભુસ થયા વિના રહેશે નહિ.

ભોંયરૂં ખાલી રાખ્યામાં કશો સાર ન હતો. નેજ પ્રમાણે મેડમોઝાયલના શરીરને દરિયાના કિનારા ફેંકવાની જરૂર હોવાથી તેણીનું શબ કિનારેથી મળી આવ્યું હતું.

આ માટે જબરિ મુશ્કેલિઓ નડેલી હોવી જોઇએ. એક વખત આ બે મુશ્કેલીઓ ઓછી કરવી કાંઇ સહેલ વાત નથી, પણ લુપીન શાહુકાર લુપીનને મનથી તો તે સાધારણ રમત હતી...

તેના ધારવા મુજબ મને તે દેવળના ભેદનો ખ્યાલ થશે, મેં તે ભોંયરૂં ફેંદી કાઢયું અને જે જગ્યામાં લુપીન સંતાયો હતો તે જગ્યામાં હું ગયો, અને મને ત્યાં તેનું કોહી, સડી ગયલું કહેવાતું શબ તો મળ્યું !

જો કોઇએ લુપીનનાં મરણની ખબર ખરી તરીકે સ્વીકારી હતે તેનો આ સાબેતીથી ખળકાઇજ જતે અને તેની માન્યતા અત્યંત દઢ

થઇ જાત પણુનાન્તુપીન મરી ગયો છે એવુ માનવાને મે સાફ ના પાડી હતી

મારૂ મન તેમજ મારી કલ્પનાઓ આવા ખ્યાનથી કદી ડગાયા હતાં નહિ આ કારણે કેમ પણુ ઢોંગ તુરત સપડાઇ જતો અને ખોટી તર્કો તેના આગારમા ખરી થઇ જતી હતી તે જગ્યા કે ત્યા લુપીનનુ શબ પથ્થર તળે પડેલુ હતુ તે પથ્થર એવી હાલતમા હતો કે તેને જો સ જ આચકો લાગે તોતે માથા પર પડી માથાના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખવા વિના રહેજ નહિ અને તેમ થાતનો તુપીનનુ શબ કદી ઓળખી શકાય જ નહિ પણુ તેવુ કશુ બનેલુજ ન હતુ કે તે શબ ત્યા ખાસ ગોઠવવામા આવેલુજ ન હતુ કે જેથી ઉપર ટપકેથી જોનારાઓ જરૂર છેતરયા વિના રહેજ નહિ

અડધા કલાક પછી મે બીજી શોધ કરી મને ખબર મળી કે ડીપી ખાતે મેડમોઝાઇલ શારાહનુ સબ તણુઇ આવેલુ મળ્યુ હતું તે શબના હાથમાની મેડમોઝાઇલના શબ તરીકે ઓળખવામા આવ્યુ હતુ આ સિવાય બીજી નિશાન ત શબ પર ન હતી કેમકે તે તદન ખવાઇ ચવાઇ ગયલુ હતુ તુરતજ મને કાંઇક ખ્યાલ અને હુ સમજી ગયો ચાર દિવસની વાત પર મે ડીપી ખાતેના પેપરમા એવી ખબર વાચી હતી કે ઓનવરમુ ખાતેના હોટલમા એક અમેરીકન જેવુ આવી વસ્યુ હતું તેણે આ ગલી રાતે ઝેર ખાઇ આપઘાત કર્યા હતો. પાછળથી તે લાસો અજબ જેવી રીતે ગુમ થઇ હતી હુ એનવરમુ ખતે ગયો અને ત્યા તપસ કરતા મરણુની ખબર ખરી નીકળી પણુ લાસો ગુમ થવાની વાતમા સન્દેહ જણાઇ નાઠ ત્યા મારી તપાસમા મને જણાયુ કે મરનાર અમેરિકનના કોઇ કહેવાતા સગા ભાઇઓ નીકળી આવ્યા હતા અને તેઓ નિયમ સરના જામીન આપી તે શબ લઇ ગયા હતા.

આ કેવાતા ભાઇઓ કોઇજ નહિ પણુ આ સેની લુપીના એ ડ ક ટીના માણુસો હોવા જોઇએ

આ રીતે આ ખુ ર પુરવો મળી આવે છે તુપીને શા માટે પોત ના મરણુની ખબર બહાર પાડી મેડમોઝાઇલના ખુન ની ખબર ખરી ઠેરવવા પગલા ભર્યા હતા તે આપણે જોઇ આ થા ઝીએ તે મોઝાઇલપર દિવાનો બની ગયો કે અ તુ ના તે વિગત જાહેર કરવા માગતો નથી પોત ની મતલબ પાર પાડવા તે કશાથી ડરતો નથી પોતાના અને મેડમોઝાઇલનાં શબની ખાનગી કરવા તેમે મુડદાઓની ચોરી વગેરે કરાવે છે આ પ્રમાણે કરી તે શાન્તિ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે તે મરી ગયો છે એવુ સમજી કોઇ તેને છછેડે નહિ એવી તેની મતલબ છે પોતે જે ચીજ દાબી રાખવા માગે છે તનો સંસારો વગેરે બીજાને જાય નહિ તે માટે તે ખરેજ સંભાળ ભર્યા પગલા ભરે છે

શુ ત્યારે તેને ખાટની પણ ધાસ્તી નથી? હા ન ત્રણ જણુથી ખાસ બીહે છે અને તેને ડર લાગે છે કે રખે તેની ઇમારતનો પાયો તેઓ ઘેબવી નાખે ગનીમાર્ડ જેની દર પળે રાહ જોવામા આવે છે તે તથા હોમનોક શીઅર્સ જે ઇગ્લંડથી તેના પર ના આવવાર છે તેની તથા અહી હાજર રહેના તમારા પીલ્લીની તેને ધાસ્તી છે આ ત્રણ જણથી તે કપે છે પણુ તેના ઉપાયે મી તના હાથમા છે. તે ગેનીમાર્ડ અને હોમનોકને ચાલાકી ચુપીથી ઉપાડી જાય છે અને મેડા પાસે તે મને કાતીલ પણુ જખમી કરાવે છે હવે આ બાબતમા એકજ વિગત અધારમા રહી ગઇ છે અને તે એ છે કે પેલી 'પીકળ સોય' વાળો લેખ મારી પાસેથી જબરદસ્તીથી ખુચવી લેવામા તુપીનની શી મતલબ છે? તે એમનો ન માનતો હોય કે તે પાચ લીંટીવાળો લેખ કે જે મારા મનમા હસી

રહેશે છે તે તે કાગળ ગુમ થવાથી ભુસી નાંખી શકશે ? તેમ છે તે પછી આ અદ્ભૂત તકડી શા માટે? શું તે એમ બીયો કે ખુદ તે કાગળ યા તેમાંની કાંઇક વિગત મને તેને લગતો ભેદ ખુલ્લો કરી આપશે ?

તેગમે તે હશે તે સાથે હાલ આપણને કશું કામ કશું નથી. મારક્વીસ ને ત્યાંની ચોરીને લગતો ભેદ આ મુજબ ખુલ્લો થયો છે. હું ફરીથી કહું છું કે આ ખોલાસામાં મને કેટલીક જગ્યા એ મારી કલ્પના શકિતનો ઘોડો દોડાવવો પડયો હતો, જો કે તે મારી જાતી તપાસ ને આધારેજ થયો હતો તેમાં તો કશોજ શક નથી. લુપીન ની સામે લડી તેને હરાવવા માટે જો સાબીતો અને વિગતો મેળવવા શોધ્યે તો હું ધારૂં છું કે છેવટની ઘડીના છેડા સુધી હું તેમ કર્યા વિના છુટકો રહેજ નહિ, યા તો લુપીને તૈયાર કરેલી વિગતો ને બાતમીઓ સેવી પડે કે જે લઇ તપાસતાં પરિણામમાં મોઢું જેવું મીઠું આવ્યા વિના રહેજ નહિ. મારી ખાતરી છે કે મારાં અનુમાનો જ્યારે વિગતો બહાર આવશે ત્યારે અક્ષરસઃ ખરાં પડેલાં જણાશે."

આહા ત્યારે પોતાના બાપના ગુમ થવાની વિગતથી ગભરાઇ ને ફ્રીલીપી આજે કબુલ્યું હતું તે અંતે તેણે તોડયું હતું પરં અને સચ્ચાઇ તેનાં ખરાં સ્વરૂપમાં બહાર આણી હતી આખું ફ્રાન્સ તેના ખોલાસાથી હલ મચી રહ્યું.

તેજ સાંજના પેપરોમાં ફ્રીલીપીના બાપના ગુમ થવાની ખબર પ્રગટ થઇ અને ફ્રીલીપીને શેરબર્ગથી તાર મારફતે આ સનાનના સમાચાર મળ્યા.

પ્રકરણ ૬.

ભેદનો પ-તો !

પોતાના બાપના ગુમ થવાથી જવાન ફ્રીલીપી પર જબરદસ્ત ફટકો પડયો. લુપીન ને વચન આપ્યા પછી જો કે તે પોતાનાં ભેજાંના ધખારાને તાબે થઇ તે આર્ટીકલ પ્રગટ કરાવી ચુકયો હતો પણ તેને વકકી ન હતી કે લુપીન કદીથી તેના બાપને ઉપાડી જવાની સરકશી કરશે. પોતાના બાપની સલામતી માટે તેને યોજેલા ઉપાયો બહુજ કકર ધસ હતા. શેર બર્ગ ખાતેના તેના મિત્રો તેના બાપનો બચાવજ ફકત ન કરતા હતા પણ જ્યાં બી તે જ તો ત્યાં તેઓ સાથેના સાથેજ જતા હતા અને તેમની હાજરી સિવાય કોઇ પણ કાગળ તે ઉખેડીને વાંચી શકતો ન હતો. ના, ના, કોઇ પણ જાતનો ભયતો હતોજ નહિ. લુપીન તો ખાલી પોતાને વખને મળે પેતરા કરતો હતો, તે માટેજ લુપીન ઢોંગ કરી તેને ડરાવતો હતો.

પણ તે ફટકો અચણચ આવી પડયો કે તે જવાન અકળાઇ ગયો. તે સદંતર લાચાર બની ગયો. શુ કરવું તે તેને સુઝ પડયું નહિ. પોતાના બાપનો બચાવ કરવા ને પોતાને અશકત જોઇ તેને ભારે મુંઝવણ થઇ. તે રડતો ખીછાને પડયો. ધીમેધી હવે તે ઉઠયો. એકદમ પેરીસ છોડી પોતાના બાપની વ્હારે ધાવાનો તે ને ખ્યાલ થયો. જ્યારે આટલું થવા પામ્યું હતું ત્યારે હવે લુપીન સામે ખુલ્લી રીતે થવામાંજ માલ હતો.

તેણે શેરબર્ગ તાર કર્યો અને રાતના નવ વાગતે ઉપડતી ટ્રેનમાં શેરબર્ગ તરફ ગયો.

ટ્રેનમાં બેસતાં તેણે સાંજના પત્રો ખરીદ્યાં હતાં અને 'લ-ટાં' ની સાંજની આવૃત્તિ ખુલ્લી કરતાં તેને તેમાં લુપીનનો પત્ર જણાયો જે તેની આર્ટિકલના જવાબમાં લખવામાં આવ્યો હતો: તે પત્ર નીચે મુજબ હતો.

મહેરબાન અધિપતિ સાહેબ,

લ-ટાં
પેરીસ.

સાહેબ,

આપણા હાલના સુરત અને નબળા જમાનામાં તમારા ફ્રીલીપીએ તમો જેવા પ્રાનવંત

પેર બાહોની બરકતે કાંઇક જાહેરાત મેળવેલી જણાય છે જે મારી ખાત્રી છે કે આપના દેશના પુરાતન પણાના જમાનામાં સદંતર નિર્જીવ લેખવામાં આવતે. જ્યાં સુધિ હદમાં રહીને ચાવા ચાની થવા પામે તે આપણે સહેલ ગરપ કરી શકયે છીએ પણ જ્યારે હદ કુદી જવામાં આવે છે ત્યારે સામાવાળો કેટલી હદે ધીરજ રાખે તે આપણે વિચાર કરી શકતા નથી. તે દીલગીરીની વાત છે આપણા શહેરીઓનાં સ્વમાનની દીવાલ પર ચઢી તે કુદાવવામાં આવી આપણું સ્વમાન લુટવામાં આવે તો પછી આપણું શહેરી પણું ક્યાં આવીને અટકશે તે હું મુદલ સમજી શકતો નથી.

સચ્ચાના માર્ગે જતાં આવી જાતની અડચણોનો ખ્યાલ થઇ શકતો નથી એવું કાહયા કાગળો આપણને સુચવશે પણ એક સાધારણ બનાવને આવડું મોટું રૂપ આપવામાં આવ્યુ છે તે મને સમજાતું નથી. જયારે સચ્ચાઇ બહાર આવી છે તો મારે સન્તાવાર પણે તેને ટેકો આપવાની વિશેષ જરૂર છે. હા, મેડમો ઝાઇલ સારાહ જીવતાં જાગતાં છે અને હું તેમના પર જાનો નિસાર છું. તેઓ મને ચાહના નથી એજ મારાં મનની મોટી મુંઝવણ છે. તમારા નવા શોધક છોકરા ફીલીપી બોડરૂએજ વિગનો દર્શાવી છે તે અક્ષરસ ખરી છે એમ કહેતાં મન કશી આંચકી લાગતી નથી. દરેક વિગતમાં સચ્ચાઇ પુર્ણ પણે છે. મારક્વીસ ને ત્યાંની મોટી ચોરીનો ભેદ ખુલ્લો થયો છે અને હવે કાંઇ પણ બાકી છે!

મારા આ નકરણના ઉંડાણમાં જખમી થઇ. પ્રાણ ઘાતક જખમોથી લોહી લહાણ થયલો હું એટલુંજ ઇચ્છું છું કે મારી છુપી લાગણીઓ ને મારી મોટી આશાઓ પર નાહક ફેંકટનાં સુંથણાં પાડવામાં ન આવે અને મને નાહક સંતાપવાનું કારણ ન અપાય. હું શાંતિની શોધમાં જે શાંતિની બરકતે મેડમોઝાઇલ સારહાનો પ્રેમ હું મેળવી શકું અને મુજ નાચીજ હાથોથી તેણી અને તેણીનાં વહાલાંઓને થયલી મજા કોઇથી કિસમે ઓછી કરી શકું. મેડમોઝાઇલ ગરીબ હોવાથી જે હાડમારી તેણીને વેઠવી પડી હતી ને કોઇથી કિસમે દુર કરી ભુત કાળના બનાવો તેણીનાં મનમાંથી ભુસાવી નાંખવા હું ખરાં મને પ્રતિજ્ઞ છું. જે તેણી હવે પછી માંગશે પછી તેઓ દુન્યાનું માંથી ઉમદામાં ઉમદા નંગ કાં ન હશે તે હું કોઇથી કિસમે મેળવી તેણીની ઇચ્છા પરિપુર્ણ કરવા તેણીને ચરણે રજુ કરીશ હું તેણીને મને ચહાતાં શીખવી, અનુપમ સુખી કરીશ.

પણ આ થવા માટે મને વખત જોઇએ છે અને તે માટે ખાસ કરીને શાન્તિની વિશેષ જરૂર છે. આ કરગ્રેજ ફકત હું મારા હથીઆર નમાવી મારા દુશ્મનો સાથે સુલેહ કરવાની ઇચ્છા કરૂં છું; પણ તે સાથે ખુલી ચેતવણી આપુ છું કે મારી ભલાઇનો જુદો લાભ જો લેવામાં આવ્યો, યાતો મારી માંગણીનો અસ્વિકાર થયો તો ભયાનક ગજબ તેઓ પર આવી પડશે અને તે વખતે મારા કામનો હું પોતે જવાબદાર રહીશ નહિ.

મારી આબદમા ફસી પડેલા પેલા અમેરીકન લખેલી માટે મારે બે શબ્દો કહેવાની જરૂરછે. આ શેડયાનું હાલનુ નામ ખોટું છે. એ ઓ જાણીના અમેરિકન અજનપતિ કુલીના સેક્રેટરી છે અને એમને યુરોપની પુરાતન જમાનાની કારીગરની દરેક ચીજ મળી આવેને કોઇથી કિંમતે ખરીદવાનો ખાસ હુકમ છે. એમના બદબખ્ત નસીબે એમને તમારા કમનશિબ લે મસ્યુર એડીની ડી વોડફ્રે ઉર્ફે શાલુચોર ઉર્ફે આરમેનીઅપીન ઉર્ફે ચેવક જાનેને પોને સાથે ઓળખ થઇ. તેમને કહેવામાં આવ્યું કે પ્રખ્યાત રૂબેનનાં અલૌકિક ચિત્રો મારક્વીસ ડી વિરિઅન વેચવા માંગતા હતા;

એવી શરતે કે નંકશો તેમને ત્યાં રહે અને તેમણે કરેલું સારું કોઇની જાણમાં આવવા પામે નહિ આ ઉપરાંત સેવકે તેને મારકવીસને સમજાવી તેનું પુરાણું દેવળ પણ છુપી રીતે વેચી દેવા સમજાવવા કબુલ્યું હતું. આથી તમારા સેવક અને બે.ળા અમેરિકન વચ્ચે પત્રવ્યવહાર ચાલ્યો અને તે બાપડો એવી ગણત્રીમાં રહયો કે પુરતા પઇસા આપીને તે શાહુકારીનો માલ ખરીદતો હતો. ચિત્રો તથા દે..રમાંના ઉમદા કોતર કામ જ્યારે સલામત જગ્યાએ જઇ પુગ્યાં ત્યારેજ બાપડા સેક્રેટરી સાહેબને કેદ કરવામાં આવ્યા. એઓ ભાઇનો છુટકો કર્યા વિના હવે કશુ બાકી રહ્યું નથી. પોતાના ભોળા પણામાં એઓ ઠગાયા હતા. અને એમનાં નિર્દોષપણાનો મે લાભ લીધો હતો તો હવે તેને પરહેજ રાખી ફ્રેંચ પોલીસ શું કરવા માંગે છે તે હું સમજી શકતો નથી. રખે પોતાના પર પોતાના પર પોલીસનો શક આવે કરીને અબજપતી કુવીએ પોતાના સેક્રેટરીની ધર પકડ બાબે કશો વાંધો લીધો નથી. સેવક પોતાને મુબારકબાદી આપે છે કેમકે આ કામ માટે શરૂઆતના બાનાં તરીકે મળેલી દોઢ લાખ રૂપ્યાની રકમ માગ ફંડમાં હજમ થાસદ થઇ ગઇ છે. અને બિચારો ભોળો અબજપતિ તે માટે સહજ પણ વરાળ પણ બહાર કાઢતો નથી.

બસ બહુ થયું. હું ધારું છું કે મે પુરતો જવાબ આપ્યો છે. મેં મારી ફરજ બાજવી છે. હવે સૌને પોત પોતાની બજાવવા દયો.

લંબાન થવા માટે દરગુજર ચહાતો.

વહાલા સાહેબ,

પ્રજાનો નમ્ર સેવક,

આરસેની લુપીન.

ફીલીપીએ આ કાગળ બહુજ ધ્યાનથી મનન કરતાં વાંચ્યું. તેની ખાતરી કે આમાં કાંઇ ભેદ હતો- જ્યાં સુધી લુપીનને ખાસ જરૂરત પડે નહિ ત્યાં સુધી છાપામાં જઇ આવા કાગળો લખવાની તે કદીથી દરકાર કરતો ન હતો. પોતાની ઉંડી નેમ બર લાવવાને ખાતરજ તે હરહમેશ આવાં પગલાં ભરતો હતો.

ત્યારે આ કાગળ લખવાનું તેને ખાસ કારણ શું મળ્યું હશે ? ક્યાં ગુહ્ય કારણને સર લુપીન પોતાનો પ્યાર જાહેર કરી તેની નિરાશા વર્ણવતો હતો ? પેલા અમેરિકનને નિર્દોષ ઠેરવવામાં તેની નેમ શી હતી ? શું તે એમ કરીને દુન્યાને માટે એવી પાપી યોજના રચતો હતો કે ?

કલાકો સુધી તે જવાન પોતાના કમ્પાર્ટમેન્ટમાં જાગતો પડી રહી વિચારવંત અદાએ એકાગ્ર ચિત્તે ટિકતો પડી રહયો. તે કાગળથી તેને શક ઉપજ્યો. તે જાણે તેને ચેતાવીને ખાસ કરી ગોથાં ખવડાવવા માટે લખ્યું હોય. તેમ લાગતું હતું. ને હવે પહેલ વહેલો તરખાયો. તેને અજબ ધાસ્તી લાગી. લુપીનનાં પુઢ્ડાઓના કાતીલ હુમલાઓની તેને ધાસ્તી ઉપજી; અને ખરેખાત તે ધ્રુજવા પડયો. પોતાના બાપના ગુમ થવાથી તે ધાસ્તીમાં મોટો વધારો થયો આ આંધળી શ્રદ્ધા ચાલુ રાખવામાં ડહાપણ હતું કે નહિ તેનો તેને પહેલો ખ્યાલ થયો શું તે કદીથી ફતેહ પામશે ? શું તેને તેને પહેલા સપાટાગાંજ ગરદાપેચ કરી મુકયો હતો.

તે ધ્રુજતો ધબકતો એક કલાક સુધી પડી રહયો. ત્યાર બાદ તે સુઇ ગયો સંહવારના સાત વાગે તે થોડા કલાકની ઉંઘમાંથી જાગ્રત શેરબર્ગના સ્ટેશન પર ઉતર્યો ત્યારે તે ફરી પાછો અજબ હિંમતવાન બની ગયલો હતો.

પ્લેટ ફોર્મ પર તેને લેવા શેરબર્ગના આરસેનલનો વડો મબ્યુર બોરશોટ પોતાની બાર તેર વરસની શારલોટ નામની બેટી સાથે ઉભો હતો.

'કેમ, એ કેમ થયું? ફીલીપીએ શેકહેન્ડ માટે હાથ લંબાવતાં સમેત સવાલ કર્યો.

તે બન્ને માણસ રડવાને તનરવા લાગ્યો. તુરત તે તેને પામેના હોટેલમાં લઇ ગયો અને કોફીના કપ સીપ કરતાં તેમણે વાત કરવા માંડી કોઇ પણ જાતની ગીન કર્યા વિના ફીનીપી પોતાની વાત પરજ આવી પહોંચ્યો.

'મારા પપાને ચોરી જવામાં આવ્યા છે ને? પણ તે કેમ બન્યું?'

'નહિ, બનવાનું બન્યુ છે. પણ તેઓ ત્યાંથી ગુમતો થયા છેજ."

'ક્યારે?'

'તે ખબર નથી'

'એટલે?'

'મને ખબર નથી ગઇ કાલે મંગળવારના સાત વાગતે તેઓ રાબેતા મુજબ જયારે નાસ્તો લેવા આવ્યા નહિ ત્યારે હુ તેમના ઓરડામા ગયો પણ ત્યાં તેઓ હતા નહિ.'

'પણ બે દિવસની વાત પર તેઓ હતા ને?'

'હા પરમ દિવસે તેઓ ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યા ન હતા. તેઓ લગાર ઠાકી ગયના હતા અને તેથી શારલોટ બપોરે અને રાત્રે તેમનુ ખાનું લઇ ગઇ હતી'

'ત્યારે રાત્રે સાત વાગતાથી સવારના સાત વાગતા સુધીના બાર કલાકમા તેઓ ગુમ થયા હતા ને?'

'હા, પરમ દિવસની રાતે, પણ—'

'પણ શું?'

'વાત એમ છે કે રાતે આરસેનલમાથી કોઇ પણ છટકી શકતું નથી'

'એટલે તમે એમ કહેવા માગો છો કે તેઓ હજી કિલ્લામાંજ છે?'

'ના. મે અને મારા સિપાઇએ આખો કિલ્લો ખુદાવી માર્યો.'

'ત્યારે તો તેઓ બહારજ ગયલા હોવા જોઇએ."

'તે પણ બને નહિ કેમકે બહાર નીકળવાનો દરેક માર્ગ પર જબરો ચોકી પહેરો છે.'

ફીનીપી બહુ વિચારમાં પડી ગયો. ધીમેથી તેણે ફરી પુછ્યું,

'પછી શું થયું?'

'પછી મેં મારા વડાને ખબર કરી અને આખી પલટણની મદદ માંગી'

'તમને તે મળી?'

'હા. મારા વડા તેમજ પોલીસના વડા સાથે આવ્યા હતો અમારો જીવતોડ મહેનત કરી પણ જયારે કંઇજ વળ્યું નહિ અને કોઇ પણ જાતની આશા રહી નહિ ત્યારે મે તારા પર તાર કર્યો.'

'ઓરડામાંનું બીછાનું ખોરાયનું હતું કે? તથા ઓરડા વેર વિખેર હતો?'

'ના તેમની તમાકુની પાઇપ અને ચોપડી જેના તેની જગ્યાએ હતી ચોપડીમાં પાનાની નિશાન બતાવવા માટે તમારો પોતાનો ફોટો હતો'

'તે ફોટો ક્યાં છે?'

તુરત તેને તે ફોટો આપવામાં આવ્યો કે જે જોતાજ તે જવાન ચોંકયો. તેણે તે ફોટામાં પોતાને જંગલની વચ્ચે ગજવામાં હાથ ઘાલી વિચાર કરતો જોયો.

'આ તારો સૌથી છેલ્લો ફોટો તે તેના પર ગોઠવેલો હોવો જોઇએ. એની પછવાડે તા૦ ૩ એપ્રીલ સ્ટાંક નોંધેલી છે અને રૂ.ડી. વાલ નામના ફોટોગ્રાફરનું નામ છે. લાયન......કરી જગ્યાનું નામ છે જે હું ધારૂં છું તેમ લાયન સુર–મર હોવું જોઇએ'

ફીનીપીએ તે ફોટો ફેરવીને જોયો. પછવાડે તેના પોતાના અક્ષરોમાં નીચલી નોંધ હતી.

"R de Val-3 4-Lion"

રૂ. ડી વાલ—૩, ૪. લાયન"

(ચાલુ છે.)

Dewan Bahadur Ambalal Sakerlal Desai,

(the late lamented chief Justice of Baroda.)

" Lives of great men oft remind us,
We can make our lives sublime,
And departing, leave behind us,
Footprints on the sands of Time."

Dirgelike deathless Death's detested, tolls aloft the doleful bell,
Ere to Dewan Bahadur's castemen, they can go the news to tell.
With a lightning-speed, the sad news spreads like fire near and far,
And the rich and poor rush in, to adore *the Setting Star.*
None can say why all the people, young and old, of Ahmedabad,
Bowed to him with so much reverence, as his sacred bier passed.
Ambalal his *Amba's Lalji,* was his father's Darling too,
Heart and soul, before he learnt, to worship *Learning,* & to woo
And he made tremendous progress, in those Vidya's early days,
Deftly took the M. A. degree, *First Class First,* the record says.
Unassisted, selfreliant, he then passed his L. L. B.
Ran to serve the cause of Vidya, of his Life the secret key.
Artha-Shastra, Shabda-Kosha, gave him soon a boundless fame,
Master Desai changed his calling, as a *Judge* to make his name.
British-born, he joined the service, of Baroda forward State,
And the present Maha-Raja, chose him as his own helpmate.
Lo! he soon became *Chief Justic* and was *Dewan Bahadur* made
And in that exalted status, he was till the last he stayed.
Longing for a wider sphere, he his pension then did take,
Served the Local Corporation, from which none could profits make
And while there he did preside at all the Meetings, big and small,
Kind reception he accorded, to the Congress Leaders-all.
Even at the Rajkot *Sabha* he was asked to take the Chair,
Ruled by him, the Surat *Parishad,* thrived beneath his fostering care.
Long the List of all his Life works-words are poor to narrate,
All his great and glorious Virtues, of the first and highest rate:
Lives, not dies, The Dewan Bahadur, *Brahma Kshatri* brave & bold
Deathless, like the Death-Destroyer, *Bhishma,* of the days of old.
Ever like a brilliant Lamp-Light, shall our erring footsteps guide,
Sunshine of thy saintly Living, and for ever shall abide,
Adieu Sapient Dewan Bahadur, *May Almighty God so High,*
In the Brahman's Light delight thee' midst the Devas of the sky,

May he rest in Peace !

Trimbakrai Jadavrai Desai-Bar-at-Law.

છે, વાસ્તે તમો હવે મુશ્ત નહી જાવો તો સારૂં તે આ ચીઠીથી આપીછે.

" છટ ! હું કેટલો થાકી ગયોછું, ચાર દહાડા વેર બોલતાં મારૂં ગળું દુખી આવ્યું છે ને ચાર દહાડાની ઉંઘ મને માથે ચડીછે, ને એક કલાકતોથી મને સુવુંજ જોઇએ. " તેના શેઠનો નક્કિ ઠરાવ સાંભળી તે બુઢ્ઢો ચુપ રહયો. અને પછી પોતાના શેઠ આમળ જોઇતી ચીજો સુધી તે બ્હાર નીકળી પડયો.

પોતાના હર્ષના ઉમંગમાં આજે તે અર્ધું દુખ વીસરી ગયો હતો તે સઘળું પાછું તાજુ થયું ! તે કાગલ તેને ઉખેડયું ને નીચે મુજબ વાંચ્યું

"હું તમોને મળવા માગુછું, આપણા પપાઅરે મારા પપા આપણે ત્યાં આવવાના છે ને તેથી તમારી સાથે વાત કરવાની છે ને આજેજ મારો જે વિચાર છે તે મુજબ કરવુંજ જોઇએ તેથી હું રાતના તમોને સાત વાગે મલવા આવશ. મને આશા છે કે તમો મારી માગણી ના નહી પાડશો. લીલી."

તે કાગળ વાંચી રહયો કે તેના સુખી દીવસોની યાદ તેને યાદ આવી, ને તે દલગીર જેવો બેઠો. તેને ખરેખરા પ્યારથી એકજ ઓરતને ચાહી હતી. તેનામાંજ તેની જીંદગી હતી, પણ તેનું સુખ થોડાજ વખતમાં કચડાઇ ગયું. જાણે કોઇ એક ખુંચવી લીધું હોય, તેમજ થયું હતું. આજે બે વર્ષ થયાં, તે તે ભુલાવાની કોશેશ કરતો હતો, પણ તેમાં તે નિષ્ફલ નીવડનો. પોતાના પ્યારમાં મળેલી સીકસ્ત પછી તે વધારે મોજીલી જીંદગી ભોગવવા લાગ્યો અને (પેલા કહે તેમ) ખરાબે ચડેલાતો થયો. તે પુનાના એક આબરૂદાર ખાનદાનની છોકરી નામે લીલી શેઠના સાથ તે પરણ્યો હતો. પરણ્યા પછી બે વર્ષ તેઓ સુખમાં રહયાં હતાં. પણ પછી લીલીના અદેખાઇ, યા અંતરા, જે સમજો તે કારણથી એક નજીવા બ્હાનાં હેઠલ, તેની આપડી તેના ઘરને છોડી ગઇ હતી. બે વર્ષ તે વાતને થયાં હતાં. આજે તે વધું માન પાન ભોગવતો થયો, ત્યારે તેની પરણેતર તેની બાજુમાં ન હતી. એ વાત તેના મગજમાંથી સપાટાબધ પસાર થઇ ગઇ. અદેખાઇનું નજીવું કારણ એજ હતું કે લીલી સાથ પાછાણ થયા અગાઉ, મેહરાં બંગાલી નામની એક સુંદર, અને શોખીલી બાનુ સાથે, જ્યારે તે બેંગલોર હતો., ત્યારે તેને ઓળખ પડી. તે દોસ્તી ઘણીજ આગલ વધેલી લોક ધારતા હતા, અને નવલ બૅરીસ્ટરની સાથે સુંદર મહેરાંનું નામ લોક વગર અચકવે ગોઠલા બોલતાં. તે તેના રહી તેને ઘણે લાંબે વખતે તે પરણીને સંસારમાં પડતા પછી મળી, તે જેથી વાતની લીલી અંજાણ હતી. કોઇ તરફથી તે વાત તેણીએ સાંભળી, અને તથી ત્યાર પછી જ્યારેથી નવલ તેની મીત્રણ સાથ ફરતો યા વાતચીત કરતો, તે પર તે બારીક નજર રાખતી, અને ભુલ ભરેલા વીચારથી દોરવઇ જઇ તેની પાસે ખુલાસો માગ્યો. પોતાપર વિશ્વાસ નહી રાખવાથી નવલ ચીરડાયો. આ કારણ તના બાવડાંને પુરતું હતુ. તે એક નાક્ક ઠરાવપર આવી ને જુદું ઘર ભાડે લઇ ત્યાં જઇ રહી. એ વાત પાચ મીનીટ પર બની ગઇ હોય તેમજ તેને લાગ્યું અને વિચારમાં ચકચુર તે બેઠો, તેટલા શુભ્રાના પાછો આવ્યો.

" સાહબ, પલા બાઇ નીચે બેઠાંછે ને તમુને મળવા માગે છે " શુભ્રાનો બોલ્યો. નવલ તે સાભળીને ઉઠયો.

જ્યારે તે ઓરડાનું બારણું ખોલી દાખલ થયો ત્યારે ટેબલ પર મુકેલા આલબમ વાંકા વળીને જોતી, ભપકાદાર પોશાકમાં સજ થયલી, અબલા તેના આવવાના અવાજથી ફરી. તે કોઇજ નહી પણ લીલા હતી. તે અસલનાં જેવીજ બલકે વધુ સુંદર આજે દેખાઇ. સુંદર બહુ સાડી અને ઉંચકા બ્લાઉઝના, ભપકાદાર શણગારથી, બે અઢિ વર્ષના લાંબા ગાળા પછી, તે આજે તે ને રૂબરૂમાં મળ્યો હતો, એમ ઓચીતી પોતાને ત્યાં આવેલી જોઇ, તે અજબ થયો. નવલનાં વિ

ચાર તેણે પારખી લીધા હોય તેથી કે શું ને ચરમાઇને મુગી બેઠી. તેના માટે ખુરશી ખેંચી ખીજી પર પોતે ગોઠવાઇ તેણે ધીરેથી સવાલ પુછયો "તમારી શું માગણી છે"? લીલીએ તેનાં મોહક ગમ જોયું. શાંત દેખાવથી તેણે એ સવાલ પુછયો હતો

"મારા પપા અહીં આવી આપણને મળવા માગે છે, આપણા સુખી સંસારની પરિક્ષા તેઓ કરવા માગે છે. ને કામલ વાંચી મેં ઘણા વિચાર કીધા, પણ કંઇ સુજ પડતું નથી, ને આ તો એક ખ્યાલ મને આવ્યો છે જો તમે તે પ્રમાણે ચાલવા કબુલ થાવો તો મને મદદ થાય." "આંહી તેણીએ કાલાવાલા કરતી હમે કહ્યું.

"તમે શું કહેવા માગો છો તે હું સમજી નથી શકતો" તેણે ગુચવાઇને કહ્યું.

"મારી મતલબ એજ છેકે આપણે જુદા પડયા છિયે તે તેવણુ જાણે તે મને પસંદ નથી. મારા બાવાના બુઢાપામાં હું તેવણુને દુખી કરવા માગતી નથી. આજ વરમેં આ ભેદ છુપાવ્યો છે. ને હવે તેવણુ પોતાની દીકરીને અને દીકરાને —"

"દીકરો! તે કોણ?" તેણે વચમા સવાલ પુછયો.

"તમે. મારા બાવા તમુને એક દીકરાજ ગણે છે" તેણીએ ચરમાઇને જવાબ દીધો. "તે આપણે ત્યાં તેવણુ કોઇ દહાડે આવ્યા નથી એકજ દહાડો તેવણુ અહી આવવા માગે છે. મને મદદ કરો. એકજ દહાડો આજથી તે કાલ રાત સુધી હું અહી રેહવા માગુછ ને જો તેવણુ આગળ આપણુ અસલ રહેતા હતાં તે મીસાલ એક દહાડો રહીને કયે. પપા પાછા પુન જશે કે હુ મારે ઘેર રાતના જવશ" લીલીએ સમજાવ્યુ

નવલે પોતાના હોલપર એક ઉડતી નજર નાખી. અર્ધો ભાગ પડત પડેલો હતો. સુંદર ફરનીચર ધુળખાતું પડેલું હતું, અને તેજ રિયનીમાં તેનું આખું ઘર હતું. ફકત વપરાતો ઓરડો ને જે સુતો હતો તે, ને તેનો ઓરીસ રૂમ હતો. વળી ઘરમાં તેનું માણસ કોઇ ન હતું એ બધી મુશ્કેલીઓ તેને ઝટ યાદ આવી. તેની ફરતી નજર પર એકાગ્ર ચીતે જોતી લીલીને નવલનાં વિચારનો કંઇ ખ્યાલ આવ્યો.

"આપણો લીલી લોડજ અસલ જેવો હતો તેવો બનાવવાને ખાતરજ આજે હું અહી રેહવા માંગછું. મારી બે આયાઓને હું લાવી છું. તેમજ બીજા બે મારા માણુસો છે. લોકમાં કંઇ ચકચાર નહી થાય તેની હું સંભાળ લેવશ, ને ઘરમાજ હું રેહવશ. તમોને જોઇએ તો તમારા માણુસોને બે દહાડાની રજા આપો કે કંઇ ચાવાચીથી તે લોકો કરે નહી" એક પછી એક જે અડચણો નવલે બતાવી તેનો ખુલ્લો રદીયો લીલી આપતી. આથી કંઇ ઉપાય તેના હાથમાં રહ્યો નહી. વળી તેના જીગરમાં એક નવી આશાએ ઘર કીધુ. કાં નહી નસીબ તેને મદદ કરતું હોય ને તે આજ પછીથી પાછો સુખી થવાનો હોય? તેને ચુપ બેઠેલો જોઇ લીલીએ વધાર્યું.

"હમણા તમોને ફરવા યા પાર્ટીમાં જવું હોય તો જાવો, હું જો અહીં રેહતુ તો મને એકલીનેજ વધુ ગમશે, મારાથી સંભાલથી બધું કામ થશે અને હું મારાં ખરાં જીગરથી માનુછું કે પપાને આ રાણે છેતરી શકશું"

લીલી ઉલટથી બોલી.

"તમે કેહછો તે મને કબુલ છે." અંતે નવલે હા કહ્યું, 'પણ એ ઘણું મુશ્કેલ છે, ને કઇમી આટો બઢાયો. ને ભેદ ખુલ્લો થયો, તેનો જોખમદાર હું નથી. હમણા મને જરૂર મોરીસનને ત્યાંના બોલમાં જવુ છે.સુથાની નામનો મારો એકજ માણુસ છે તેને હું કહી જાઉછ કે બે દહાડા તે પોતાને ઘેર જાય. આજે હું તેમ કેહવશ તો તેને અજાયબી નહી લાગશે. અહીં તે ચુપ થયો તેનું વધ છે એમ તે જણાવવા જતો હતો, તેની બાબડી તે પારખેછે કે નહીં

તે જાણવાની હોંશમાં મુગો રહ્યો, પણ તેની બાયડીનું ધક તેના બોલવાના પર હતુજ નહી.

આથી તે ચુપચુપ પોતાના ઓરડામાં ચાલી ગયો લેડી વાયોલેટ સ્મીથને તે બોલમાં મળવાનુ પ્રોમીસ કરી આવ્યો હતો, ને તેથી તેણે ધીમે ધીમે તૈયારી કીધી. લીલી તુર્તજ પોતાની મરજી મુજબનો ફેરફાર કરવાની તૈયારીમાં પડી, તે બધી ગડબડ સાંભળતા તે તૈયાર થયો. તેને ઘણા વીચારો આવ્યા, પણ તોબી તેણે જોયું કે પોતાના બાપને ઈતરવા સીવાય બીજી કશી મતલબ હતીજ નહી.

તે તૈયાર થઇ જવા નીકલ્યો, ત્યારે હોલમાં પાછી નજર ફેંકી. એટલા વારમાજ ત્યાં ફેરફાર થયલો તેણે જોયો, મદ્રાસી જેવાં બે માણસોની સાથે, બે આયાઓ, ને લઇ ગોઠવ ગોઠવ કરતી સબીઓ ટાંગવા ફેર બદલ કરવા એક સ્ટુલપર લીલી ચડ્ડી હતી. નવલ અંદર દાખલ થયો. "મારૂં કંઇ કામ છે કે ? હું મદદ કરૂં" ?

"નહી બનતાં સુધી હું એકલીજ બધું કરશ" કામપરથી તેણીએ જવાબ વાલ્યો અને તેની સલામનાં જવાબમાં નમન કરી તે પાછી ગોઠવ ગાઠવમાં કામપર મડી.

રાતના બે વાગ્યાનો વખત હતો. પહરેગીરો એક પછી એક બોલમાંથી ઘેર જતા હતાં. લેડી વાયોલેટસ્મીદ આજે નવલની વર્તણુંક જોઇ અજબ થઇ હતી. જે ખ્યાલથી નવલ રોજ તેની પાછળ ફરતો, તેવું આજે ન હતું. ખરૂં પુછો તો નવલનું ધક આજે ઠેકાણે નહી હતું. તેનો ખ્યાલ તેના ઘરમાં હતો. તેની બાયડી હમણાં શું કરતી હશે ! તેની ગોઠવણી આછીમાં ફાવશે કે ! એ બધા વિચારોમાં તે ગુંચવાઇ ગયો હતો લેડીવાયોલેટ તેની ઘણી માનીની ફ્રેન્ડ હતી. અને તેથી તે દીલગીર થઇ ગઇ. આજે બોલમાં તેણીને કશી ગમત પડી નહી. અને નવલે કંટાળી જાડી મંગાવી પોતે લેડી વાયોલેટને મળી ગાડીમાં ચીડથી પડ્યો.

જ્યારે તે ઘેર ગયો ત્યારે તેની અજાયબીનો પાર ન હતો. લીલીએ તેનું ઘર તદનજ ફેરવી નાખ્યું હતું, ધુળ ખાતુ પડન પડેલું તે ઘર ગોઠવાવાથી તેનાં સુંદર ફરનીચર સાથે ભપકો દેતું હતું, અને હજી તે ડાઇનીગં રૂમ, ને સીટીંગ રૂમ ગોઠવવા પડેલી હતી. ખાવા પીવાના વાસણો અને કબાટ પેટીનો હવાલો લઇ વર્સોની ઘર માંડવાની આવડ હોય તેમ લીલા શાંતપણે હોકેમ આપતી હતી ! તેમજ પોતેબી કહેનું કઇ કરતી ઘડીકમાં અંહી ને નહી તો ત્યાં એમ ફરતી ઉડતી હતી. અને નવલ તે જો તો થોભ્યો, તેના અંતઃકરણમાં અજબ લાગણી થતી હતી. ખુદા તેને કાં નહી મદદ કરતો હોય! તેનું પડી ભાગેલું ઘર કાં નહી આખું થવાનું હોય ? લીલી ઉલટમાં આવી હતી તો પણ નવલને જોઇ કઇ કંઇ ગન્યુ નહી હોય, તેમ પોતાનું કામ કરવા લાગી. માણસો થાકયા હતા તેથી બે જણને સુવા મોકલી દીધાં હતાં પણ એક આયા સાથે તે બાકીનુ કરતી હતી, બધા ઓરડામાં તેણીએ જરા રતા ફેરફાર કર્યો હતો, પણ ખુદ નવલના ઓરડામાં તે ગઇ ન હતી. અને નવલ તેણીને માટે વીચાર કરતો થોભ્યો હતો, તેણીએ તે પારખી લીધું.

"અમે આજે સુવાના નથી, તમે જઇને સુઇ જાવો. સાત વાગે ટ્રેન આવશે તેટલો ચાર કલાકની રેસ્ટ મલશે" તેને ચુપ ચુપ ઉભેલો જોઇ તેણીને બોલવાની ફરજ પડી. "મને જો સુવા ગમશે તો ડ્રોઇંગ રૂમમાં મોટી ખુરશી પર હું રેસ્ટ લેવશ." તેણીએ ઉમેર્યું.

નવલ ત્યાં તે સાંભલીને ચુપ ચુપ બેસી રહ્યો તે એક બોલના અંત જે બોલે તે કરનારી હતી એમ તે જાણતો હતો તેથી તે વિચાર કરી ઉઠ્યો. થાકેલો હોવાથી, તેના ગમે એના જાગવાનો કોશેશ છતા તે ભર ઉંઘમાં પડ્યો, અને સુરજ ઉગી ચુકયા પછી તે એકાએક જાગ્યો. સાત વાગી ગયા હતા તે ઝડપથી તૈયાર થયો અને તેજ વખતે વાર જોઇ લીલીએ પોતાના માણસને ઉપર જોવા મોકલ્યો.

" પણ પપા ઘેરમાંથી જવાના કારણમાં તો ઘણુંજ વજુદ હતું ને મને તો એ પોતાને ઘેર પાછી આવી તેથી ઘણી અજાયબી લાગે છે. આપણો વાંક નહી ને ગળે પડે તે કેમ ખમાય ? હુ મેશ માટીડાઓ ગરીબ ગાય જેવામાં ખપે ને છુટી જોય ને વાંક બન્ને આપણોજ કહેવાય, એ ઘણી ખોટી વાત છે " લીલી બોલી.

" તેમ ધારવામાં નગી ભુલ છે દીકરા. એક પરણેતરે, એક ઘર ધણીયાણીએ, પોતાની ફરજ ભુલી જવી જોઈતી નથી. એક ભલી ધણીયાણી પોતાની લાગણીનાં ભોગે બી ધણીને સુખી કરવાની કરવાની ફરજ સમજે છે એક વખત પોતાના ધણીનું ઘર છોડી જવા જેવી બેવકુફાઇમાં જે કોઇ ફસે તેની દયા કરવી જોઇએ. ગુસ્સાના આવેશમાં આવેલી તે પરણેતર તેમ કરવામાં પોતાનો હમેશનો હક ખોય છે, પ્યારમાં ખતરો પડે છે, અને સંસાર તેઓ વચ્ચે ચાલી શકતો નથી દીકરા. ને ગુલાં જેવી એક બાહોશ અબલા એમ દોરવાઇ કેમ હશે તે માટે હું તો અજબ થાઉં છું " પીતાનુ બોલવુ સાંભળી લીલી તો ચુપ થઈ.

આ તેઓની વાત ચીત કોણને માટે થતી હતી. તે નવલ સમજી શકયો નહી. પોતાના સસરા ને લીલની ચુપકીદીથી કંઇ શક જાય તે ખ્યાલે તેણે વાત આગલ ચલાવી.

" પણ તેઓ વચ્ચે શું પંચાતી હતી ! " તેને માલમ ન હતું કે એ સવાલ પુછી તેને સજજડ માર્યું હતું. લીલી ગભરાઇ ગઇ નવરોજી બી અજબ થના બો.

" મારા વિચાર પ્રમાણે તો દીનશા ખંભાતાનોજ વાંક હતો અને તે એજ કે એક ચોકસ દોસતદારો અને ગુલનાં સગાઓમાંના થોડાંક જે તેણીને મળવા આવે તે તેને ગમતું ન હતું જ્યારે ગુલાં બીચારીની હાલત સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી થઇ અને દરરોજની પંચાતીથી કંટાલી તે દિનસા મામાને મામાને ત્યાં જઇ રહી ને તેવણે પાછી મોકલી કરી તે પપા કહેછ ત્યારેજ જાણ્યું " લીલીએ એવી રીતે ખુલાસો કીધો કે બેઉને સમજ પડે.

" પણ તેમાં કંઇ દીનશાહનો વાંક હું જોતોંજ નથી એક ઉછાછલી પરણેતરજ પોતાના ધણીને છોડી જઇ શકે છે પણ રાત દીનનો તેનાં અંતઃકરણનો પસ્તાવોજ તેને માટે પુરતો થાય છે પણ ધણીયાંણી વચ્ચે એવો કુસંપ થવા દેવોજ ન જોઇએ. બનતાં સુધી નાખતી કરીનેજ ચલાવી લેવામાંજ ડહાપણ છે દીકરા. ને તું તારી માયનો દાખલો યાદ કરી શકિત નથી કે મારા આકળા સ્વભાવથી તે કેવી કંટાલી ગઇ હતી છતાં તે કેટલીક સંતોષીને સુખી દીસ્તી હતી. ગરીબ મારી રતન. હવે મને તેનો પસ્તાવો ઘણોજ થાય છે. ને હુ ઇચ્છું છ દીકરા કે તું બી તારી માતા જેવી માયાળું ને શાંત સ્વભાવથી તારા ધણીને સુખ આપે " આ વર્ણી બીજો આવલી બીજો આડકતરો ફટકો હતો.

હવે લીલીના બાપનું ધ્યાન પોતાની પરણેતરની યાદથી તેની મોટી સબી શોધવામાં રોકાયુ જે લગણની પ્રેઝંટ દાખલ લેંલીને દારાશા મામાં તરફથી મળી હતી.

" તારી માયની સબી કયા ગઇ દીકરા ! તે અહી નથી ટંગાવી ? " તેવણે આસપાસ જોઇ પુછયું. લીલીએ તે સાંભળી પોતાની નજર ભીંત પર ટાંગેલી સબીઓ પર ફેરવી પણ પછી તેને યાદ આવ્યું ને તુર્ત બોલી ઉઠી. " પપા તે સબી તો જમવાના ઓરડામાં ટાંગી છે. તે તમે નથી જોઇ, પણ ચાલો તમે અહીં શુ બેસી રહયા છો. મારી સાથે ઘેર જોવા આવો બાગમાં ફરો, તબેલામાં ઘોડાઓ છે તે જોવો, ને પછી તમે શું ધારોછ તે મને કહો " એમ કેહની નવલને ચુપચુપ બેઠેલો જોઇ તેના ગમ ફરી " ચાલોની નવલ

ડીયર તમેઓ આરોની* કરતી બાપનો હાથ પકડી તે મોટો હોલમાં નવલના લગન પર દેરેલો તરફની બેટ વગેરે બતાવતી, હરતી રમતી તે ફરવા લાગી. આ વખતની લીલીની ચાલથી એમજ ધારી શકાય કે તે ત્યાંની જાહુકની રહેવાસણુ હની. નવર પોતેઓ તેની રીતથી અજબ થપો. અસલ લીલી જેનો પ્યાર જીતવા હાજ રોનો ભોગ આપવા તે રાજી હતો તેને આ લીલીમાં કંઇ ઘણા ફરક લાગ્યો નહી.

સીટીંગ રૂમમાંથી થઇ પરોણાઓ વાસ્તે રાખેલા ઓરડામાં વાતચીત કરતાં ઓરડાઓ ફેરવીને બતલાવતી, તે બંગલને નાકે તેને લઇ ગઇ કે જ્યાંથી બાગમાં જવાનું નજદીક હતું જ્યારે હોપની પાસેનોજ સુતરનો ઓરડો જે નરસ વાપ તો હતો તે અને તેનો ઓટીમ રૂમ બતલાવવા લીલીએ ખસ માંડી વાળ્યું પણ તેના પીના વધારે ચતુર હતા બધું જોતાંને નહી જોતમાં આવ્યાથી બાવાએ ધ્યાન ખેચ્યુ

"હવે આપણે અંદર પાછા જઇશુ કેની ત્યારે તે સાથક બનલાવશ પણ હવે તો આ બાગનો દરવાજો આવ્યો." કરી વાત ઉડાવતી તે બહાર નીકળી. ફૂંરનરી, ટોટ હાઉસ સમર હાઉસ વિગેરે જોતાં ફરતાં સુંદર ફુલ ફેલનર કયારાઓ, વચ્ચે વાત કરતા બપોર પડી ચુકી અને જમવાનો વખત થઇ ગયો. લીલીએજ તે પરથી ધ્યાન ખેચ્યું.

"ચાલો પપા હવે જમવા જઇયે પછી ચાહ પીને તબેલામાં ઘોડા જેવા જઇશુ" અને તેઓ સઘલા બંગલાની પાછલી સીડીથી અંદર દાખલ થયાં. જે જેયું હતુ તેથી ખુશ નવરોજી રોના નવલના ઉમ્યા ટેસ્ટ રીઆથી ખુશ થયા હતા.

ખાણુ ખુશાલ પસાર થયું અને તે પછી નવરોજી બાવા આસાયશ લેવા અસેલાયાને તેટલાં નવલ પોતેઓ કુરો થયો કરી ખુશાલ પોતાના ઓરડામાં ભરાયો જ્યારે લીલી પિતાને સાથે આપવાનું બાકયું તૈયાર કરવા પડી હવે કશી ચિંતા હનીજ નહિ સબ્યું સહેલાઇથી પસાર થયું હતું જે ત્રણ ચાર કલાક બાકી હતા તેમાં કંઇ બીહવાનું નહતું.

ચાહ પીના પછી ફરી તેઓ બાગમાં ઉનાંને તબેલામાં રાખેલા સ્વારી કરવાના ઘોડાઓ, સરતનો ઘોડો, મોટરકાર વિગેરે જોઇ તે બુઢાજી સંતોષથી ખુશી થતા હતા તેમની દીકરીને દરેક રીતે સુખ તે આપતો હતો. બાદશાહી રીતે તેઓ રેહતાં હતાં. તેની કમાઇ હજારોની હતી. વળી તેઓ મોજીલા હતાં એટલે સર્વ સુખ તેમની દીકરી ભોગવતી હતી કરી તેઓ બમાર સુખી અને નચિંત થયા જે અફ્વા તેમને કાને આવી હતી તે ખોટી હતી એમ તેઓ જોઇ શકયા.

સાંજના એકાએક વાદળ ચડી આવ્યું અને વરસાદે પુર જોસમાં નંખાવવા માંડયું એટલે નવરોજી બાવાએ લીધી જે તેમને મુકવા તૈયાર થઇ ઉભી હતી તેને સાથે લઇ જવા ના પાડયું. જેથી બંધ મોટરમાં તેમને લાયકની દરેક સગવડ વચ્ચે નવલે તેમને હેતથી બેસાડયા અને પછી પોતેતેમને મુકવા સાથે ગયો હંમેશાની રીત મુજબ તે લીલીને પ્યારથી ચુમન કરવા ગયો. તે જોઇ લીલી સહેજ પાછળ હટી ગઇ જે જોતા નવરોજી બાવા ઉભા હતા એટલે લીલીને તુર્ત યાદ આવ્યું ને ને કારણથી તેણીએ પોતે નવલને પ્યારથી એક ચુમી કરી.

રસ્તામાં તેમણે પોતાના જમાઇનો બહુ આભાર માન્યો, પોતે તેમનો સંસાર અને સ્થિતી જોઇ ખુશ થયા હતા અને એવી રીતે તેઓ સદા સુખી ને ખુશાલ રહે એવી દુવા તેમને ઈચ્છી નવલને પ્યારથી ભેટી દર્ષના બાસુંઓ વચ્ચે તેઓ છુંગ પડયા,

હજારો વિચારો વચ્ચે નવલ પાછો ઘેર ફર્યો તો પણ તે સુખી હતો. ઘણું વર્ષે એ ખુશાલી તેને લાગી હતી. લીલી તો પોતાને ઘેર ગઇ. હશે એમજ તે ધારતો હતો કારણ કે જે કરાર તેઓ રમ્યા હતા તે પુરી થઇ હતી અને હવે કાલથી તે ફરી એકલો જીંદગી ગુજારનાર હતો એમ ધ્યારે તે પાછો ઘેર આવ્યો હતો, પણું તેને અજાયબી વચ્ચે જોયું કે બંગલો જેવો ને તેવો રોશનીથી ઝગઝગતો હતો તેનું અંતઃકરણ આશાથી ધપકવા લાગ્યુ. મોટરકારના અવાજથી લીલી હોલમાં આવકાર દેવા સામે આવી.

"હું તમને છેલ્લી સલામ કરવા માટે થોભી, નવલ' જે તેણીનો હાથ પકડી તેના ગુલાબી મ્હોડાં ગમ જોતો હતો ફરી તે સહેજ અચકાતાં બોલી.

"એમ જુદા પડવાની કંઇ અગત છે વાર ?' નવલે તેણીને પોતા ગમ ખેંચી પુછ્યું સહેજ આનાકાની પછી તે પાસામાં ભરાઇ ઉભી જે તેઓને મનથી સર્વથી સુખી પળો હતી.

"પપાની શીખામણુ સાંભળ્યા પછી વ્હાલા નવલ. મને લાગેછ કે મ્હારી ચાલ ઘણીજ ખરાબ હતી. તમે મને માફ કરશો ?"

અને તેની છાતી પર માથું મેલી તે બે અખત્યાર રડવા પડી. અને એ રીતે તે જુદા પડેલા વર વહુ એક થયા. બુઢા નવરોજી પોતાની એક મુલાકાતથી શુ પરિણામ નિપજાવી શકયા તે જાણી શકયા નહોતા અને એમ મુલાકાતથી વર વહુ વચ્ચે લાગેલુ ઘરણુ છુટી ગયું હતું એમ નવલ હંમેશા હસીને પોતાની બાયડીને ચીડવતો હતો.

તેઓ સર્વ રીતે સુખી છે અને તે સુખમાં નવરોજી બાવાના કાગળથી વધારો થયો હતો. તેમના સુખી સંસાર માટેની તે મુબારક બાદી દર્શીત દિલે લખી હતી.

મુર્ખનો સરદાર !

ઇસ્ટઇન્ડીયન રેલ્વે પરનાં એક દેશી સ્ટેશન માસ્તરને એવો હોકમ આપવામાં આવ્યો હતો કે સુપરીટેન્ડનાં હોકમ વગર તેને પોતાને મન સુઝ્યું કાંઇ પણ કરવું નહી. આ સ્ટેશન માસ્તર જરા અક્કલનો ખાં હતો. હવે બન્યુ એમ કે એક દીવસ એક વાઘ ત્યાંનાં પ્લેટફોર્મ પર નાસી આવ્યો અને ત્યાંના કન્ડકટરને ભેજન કીધો. સ્ટેશન માસ્તર કાંઇ પણ બચાવના ઉપાયો લેવાના છોડી તાર ઓફીસમા દોડયો અને સુપરીનટેન્ડન્ટ પર નીચે મુજબ તાર કીધો.

"સુપરીનટેન્ડન્ડની ઑફીસ, કલકત્તા. પ્લેટ ફોર્મ પર એક વઘ છુટી આવ્યો છે. કન્ડકટરને મે નંન કીધો છે. શું કરવું તે તાર થી જણાવશો." સીલ્લા.

નહિજ માન્યુ.

', મારી સુનાઇને બહુએ સમજાવી પણુ હું હ એ બે સીલુ બાંયડું' ભરાખી નહી સમજ્યુ આખરે જ્યારે મારી તેહમી મેમેરીયાથી પટકાઇને ડાકટરોનું કાંઇ વળ્યુ નહી ત્યારે રસ્મ સ યઇ મને પટાવવા લાગી મહિનો દાનો ધીચારો ધીચાંવ્યા ખોબો પઇસા ખરચ્યા તેને બદલે ત્રણ લાગમાં મારી તેહમી હુશીયાર થઇ ગઇ. અજબ રામબાણ હતો પામમ્યાંબા હંમેશા રાખુંછું. તમે સમજ્યાકે? જરૂર એક બાટલી રાખજો.

કમાલ કરતા ઘોડા.

લખનાર—માણેકબાઈ ડી. મીસ્ત્રી.

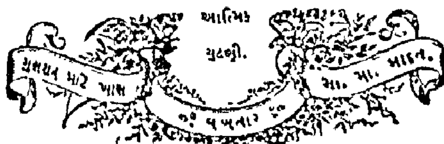
જે માણસોનો ધંધો મોટે ભાગે જાનવરો સાથે વખત ગુજારવાનો હોય તેઓમાં થોડા ઘણા જાનવરી ગુણો આવે છે, તે એટલે સુધી કે તેઓ જે જાનવરોમાં વસતા હોય તે જાનવરો અંદરને જેમ બોલાવે છે, અને બહેરા તથા મુંગાઓ અવાજો કરે છે તેમ, તેઓ પણ અવાજો કરતા શિખે છે. કેટલાક પક્ષીઓના અવાજો કહાડી તેમને છેતરી પણ શકે છે. એક નર કે માદા માફક અવાજો કહાડતા બીજો ભાગે જ્યાં પણ હોય ત્યાંથી તે અવાજ સાંભળી નાસી આવે છે. આ જાણતમાં મી॰ [illegible] નામના એક છોકરે નોંધેલો દાખલો જાણવા જોગ મળી પડ્યો. તેની કોમનો એક છોકરો [illegible] ખેતરોમાં મધમાખો સાથે રમવામાં એટલો તો વખત પસાર કરતો હતો કે તે સઘળા મધમાખ જેવો જ પોતે થઈ ગયો હતો. [illegible] મધમાખો [illegible] પડીને હુમલા કરે છે [illegible] છોકરો [illegible] જો ભઠ્ઠીની નજદીકમાં પડી રહીને નિંદ્રામાં કહાડતો હતો પણ [illegible] આવતાં જ તે મધમાખ જેટલો ઉંચો [illegible] જતો. આ બ્યારા છોકરા ત[illegible]માં મધમાખોઓની પુઠે તે દોડતો અને તેમના જેવો 'ગીઝ ગીઝ' અવાજ કહાડી તેમની સાથે એ ગેર [illegible] કરતા દરેક જાનવરો મધમાખ તે પકડતો અને તેમનું મધ ચુસી લઈ તેમને મારી નાખતો. આવી રીતે તે હજારો મધમાખોને પકડતો હતો. પણ મધમાખીએ તેને કદી ડંખ દેતો જ હતો કે નહિ તે સમાખે ને બીજા પક્ષી દરોનની આવતો, તો પણ મધમાખ તરીકેના અવાજે કહાડવાની તેની શક્તિને લીધે તેઓ તેને હરગેજ ઈજા કરતી ન હોતી.

સૃષ્ટિ મંડળમાં પોતાને સર્વથી શ્રેષ્ઠ પ્રાણી વરનો માણસો દાવો કરે છે એટલે જાનવરો સાથે રહી તેઓ જાનવરી બોલી શિખે, કે જાનવરી ગુણોની નકલ કરે, તેમાં નવાઈ નથી, લેકિન માણસો સાથે રહી માણસો માફક જાનવરો પણ લખતાં વાંચતાં શિખે અને વિચાર શક્તિ ધરાવે એ ખચિત હેરત પમાડનારી બીના લેખાય. આગળ કાગડા અને વાંદરા વિષે મેં લખી ગયો છું. આજે ઘોડાની બાબત હાથ ધરીશ. થોડા વખતની વાત પર જર્મન ખાતેના હેનોવર હેન્સ નામના એક કેળવાયલા ઘોડા સંબંધી તેના માલેક હેર વેન ઓસ્ટેન તરફથી કરવામાં આવેલા દાવા ત્યાંના વર્તમાનપત્રોએ ખોટા ગણી હસી કહાડ્યા હતા. પણ બેહુ જાણવાની લોકોની જીજ્ઞાસા ઉશ્કેરવાથી તે દાવામાં કેટલું વજુદ છે તેની તપાસ કરવા માટે એક ધરખમ અનુભવી આગેવાનોનું કમીશન નેમવામાં આવ્યું હતું કે જેમના અપક્ષપાત પણા માટે કોઈ જરાએ આગેવાની કરી શકે નહિ. આ અનુભવી ઓએ મન હેર પાકેના રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે, હેનસ જે વગી શકે છે તે ચક્ક. ચાર વર્ષની વયના એક છોકરાને જેટલું આપે એમ છે તે ઘોડાએ પોતાની સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિથી તેટલું જ્ઞાન મેળવ્યું છે. તેને નિયમિત રીતે મનની કેળવણી આપ-

વામાં આવી હતી, અને તેના માલેક તરફથી કોઇ પણ રીતે તેને જવાબ આપતાં ઈશારો કરવામાં આવેલો કમીશને જોયો ન હતો. મંગળ વાર અઠવાડીયાંમાંનો કેટલામો વાર ગણાય એવો શરૂઆતમાં સવાલ પુછવામાં આવતાં ઘોડાએ ત્રણ વખ્ત જમિન ઉપર પોતાની પગની ખરી ઠોકી હતી. એક વખતે આંખ આગળ ઘડીઆલ ધારવામાં આવતાં તે બારીકીથી જોઇ તેને અગીયાર વખત જમિન ઠોકી હતી અને તે બરાબર હતું. તે વખતે અગીયારને ત્રીસ સેકંડ થઇ હતી. એક વેળા ફર્માવવામાં આવતાં તેણે એક ટોળાંમાથી લશકરી પોશાક પેહેરા આવેલા અમલદારોની તથા બાનુઓની સંખ્યા જુદી ગણી કહાડી હતી. તેમજ તે ટોળામાંનો સઉથી ઉંચો તથા બટકો આદમી પણ બતાવી આપ્યો હતો. જે શેહેરોનાં નામ તેની આગળ દેવામાં આવે તેની જોડણી તે કાર્ડ બોર્ડના અક્ષરના ટુકડા ગોઠવીને તે કરી બતાવતો હતો, લોકોને તેઓની તસવીરો ઉપરથી તે ઓળખી કહાડતો હતો, રંગો નીરખી શકતો હતો, અને એવા તરેહવાર પ્રાક્રમ તે કરી બતાવતો હતો. એવીજ શકિત ધરાવનારા **મહમદ** અને **ઝરીફ** નામના બીજા બે અરેબ્યન ઘોડાઓ સેંત્રલ યુરોપમાં જણાય છે. કાર્લ કરાલ નામના એક સ્કુલ શિક્ષકના આ ઘોડાઓ છે. તેના હાથ હેઠળ ચાર વર્ષ સુધી શિક્ષણ મેળવ્યા પછી આ ઘોડાઓ જર્મન ભાષા સમજતા જણાવવામાં આવે છે. તેઓ લાંબી અથવા નાની રકમોના સરવાળા, બાદબાકી આદિ ઝડપથી કરે છે. એક પાટીયાં ઉપર એકવાર ૬૪ નો આંકડો લખવામાં આવ્યો કે ઝરીફે તરતજ પોતાના જમના પગે છ વખત અને ડાબા પગે ચાર વખત જમીન ઠોકી હતી. આ આંકડાએને ફેરવી નાખવા કહેતાં તેણે ઉપર મુજબ પણ ઉલટીજ રીતે પગ ઠોક્યા હતા. "આજે તારીખ કઇ છે?" તો તેણે બરાબર જવાબ આપ્યો કે "ચ્યાસમી." "અક્ષરોની ટીપમાંથી" ઝરીફ નામના અક્ષરો બાહેર કહાડી તે પોતાનુ નામ પણ કહી આપતો હતો. એક વખત મહમદ ઘોડાની આગળ આઇનો મુકી પુછવામાં આવ્યું કે તેમાં કોણ દેખાય છે? તો ઘોડાએ " આઇ. સી. એચ." શબ્દો દેખાડયા કે જે શબ્દો નો અર્થ જર્મન ભાષામાં "હું" કરીને થાય છે. એ બંને ઘોડા પોતાની બાહોશી દેખડવામાં અકેકથી સરસ હતા. એવી રીતની કેળવણી ઘોડાઓને આપવાના અને તેના ધણીઓ સાથે વાત ચિત કરવાના બનાવો તવારિખ ઉપરથી પણ મળે છે. શાહનામાંમાં જણાવવા મુજબ સ્યાવક્ષે પોતાના મરણ આગમજ પોતાના માનીતા આરબી ઘોડા બેદઝોદના કાનમાં પડી તેને કેટલિક શિખામણ આપા હતી. અને ફકત પોતાના દીકરા કએખુશરૂને સ્વારી આપવાની તાકીદ કરી હતી. એક દિવસે જંગલમાં કએખશરૂને પોતાનાં પુરાણા જીન અને લગામ ભેગા જોતાંજ તથા તેને મોહડે પોતાનું નામ સાંભળતાંજ સ્યાવક્ષનું મોત યાદ કરી બેદઝ્ઝાદ બેઅખત્યાર રડી પડયો હતો અને કએખુશરૂને તુરત પોતાની પીઠ આપી હતી. યુનાની શાએર હોમરે, એકિલીસને બે ઘોડાઓ બેલિઅસ અને ઝનથસે સાથે વાત કરતો જણાવ્યો છે વળી ઝેનથસને એકિલીસ સંગાથ ગુસ ગુસ કરતો પણ ચિતાર્યો છે. વિસ્તારપુરસ્તમાં લખવા પ્રમાણે પોતાના સ્વારને ખરો માર્ગ દેખાડવામાં ઘોડા એકકા હોય છે, જે સારી જગ્યાપર વસવાત કરાવવામાં આવ્યો છે તે સ્થળ યાદ રાખી વફાદાર રહી કાંઇબી ધાસ્તિ યા ફિકર વગર યા હોમ આગળ વધી પોતાને પુરતિ મોજ ચખાડવાને હેકટરે પોતાના ક્ષયન, હાર્પ, પોડાર્ગસ અને લેંપસ નામના ઘોડાઓને શીકાર કરવા જવા આગમજ ઉશ્કેરયા હતા. ઘોડાઓ જોવાની શકિત પણ ઘણી તાકાતવાન હોય છે. ડિન્દેરો કહે છે કે કુદરતમના રખવા ગાએ કાળાં કપડાંવગ પહેરેલા રૂપ જાનુ પણ [illegible] શકતો હતો. ઘોડાની જોવાની શકિત, નિશાની, અકલ હુશિયારી, અસીલપણું તપાસ એક જુદાજ વિષયની પડે છે.

કાંઈક વાંચવાજોગ.

જીંદગી—" જીંદગી કરતાં વધુ સરસ દોલત કોઈ નથી. પણ તે ક્યારે કે જે જીંદગીમાં પ્રેમ દયા ખુશાળી સામેલ હોય . . . અને તેજ શખ્સ જીંદગીની દોલતથી ભરપુર છે કે જેને પોતાની જીંદગીની દરરોજે એક એક સંપુર્ણતાથી ભરેલી છે. અને તે બીજાઓ ઉપર મોટી અસર કરવાની શક્તિ ધરાવે છે " રસકીન

જીંદગીપર પ્રેમ—" ગમે તેવી ગરીબ જીંદગી હોય પણ તેને ચાહો. અને તેથી ગમે તેવી એકાંત ઝુપડીમાં પણ ઘણા કલાકો શાંત, ખુશનુમા ખુશાળી આપનારા માલમ પડશે શું કામ જીંદગીથી નિરાશ થાવ છો! જે સુર્ય પોતાના તેજસ્વી કિરણો ગરીબ ઝુપડાંના છાપરામાંથી અંદર મોકલે છે તેજ સુર્ય અને તેજ કીરણો મોટા પૈસાદારના મેહેલની બારીમાં દાખલ થાય છે. જે અંતઃકરણ માણસની ખરી જીંદગીનો રેહબર છે તે જેમ એક રસ્તે આપણો ખાત્રી ધરાવે છે તેમ એક દરદીને મખમલી સેજપર બેસેલા દોલતમંદ પણ ધરાવે છે. તેથીજ દોસ્તો, એક ગરીબ મન-જીંદગીપર પ્રેમ ધરાવતો શખ્સ-પોતાના સુખોમાં જેટલો સુખી છે તેટલો તવંગર પોતાના મહેલમાં સુખી હોય તે શકય છે "

કચેરી આશા—કબરે મરહુમના શિરમાં "આશા ખુશી;" છે તે ભાવનો ભાગીદ મન.ર: મારે નથી. આશા ખરેખર વહાણ છે જેને આપણી મેહનતના હલેસાથી ચલાવવી જોઈએ છે. પરંતુ ઘણા ઘણા મનુષ્યો તે વહાણમાં દાખલ થાય છે અને હલેસાં મારવાનું ભુલી જઈ એવા હાલતમાં આવી પડે છે કે તે કિનારે ગ્હેરોજ ભલો! કદી કોઈ પણ દિલ એવું થયું નથી જેમાં કચેરી આશા ન રહી હોય! કોઈ પણ આફત એવી નથી કે જેમાં વહાણ ચાલી શકે નહીં " બીકર

મનુષ્યની પાંખો—મનુષ્ય બે નીતની પાંખો ધરાવી આ માલીક જીંદગીના ઉંડાણથી ઉપર ઉડી શકે છે. તે પાંખો તે અપેક્ષ અને સાદાઈ છે; આપણા વિચારમાં અપેક્ષ જોઈએ અને પ્રેમમાં સાદાઈ. અને જ્યારે ઈશ્વરને જાણી શકાય છે ત્યારે સાદાઈ તેની તરફ વધારે છે—કેમપસ.

ખામી—" અરે વાચકો ને વાચકો આપણે જીંદગીની કેટલી ખામીઓને વગર સુધારે ચલાવી લઈએ છીએ અને તેઓને એક દિવસમાં સુધારી નાખવાની ઉમેદ રાખીએ છીએ. અરે જો આપણે આ જીંદગીની ક્ષણ ભંગુરતા અને વખતની કીંમત જ ખ્યાલ કરીએ તો આપણે તે મોટી ભુલ કરતાં બાકી રાખે અને હાલ તેઓને સુધારી મરણ ગ્રેં—ગ્રાસ

એમાં શું ફરક છે?–એક માણસને ગ્રહસ્થ થવા માટે ઘણું જરૂર છે કે તેનો બાપાવો પોતે ભલો માણસ હોવો જોઇએ. પણ જો એક માણસ ગૃહસ્થ હોય તો તેનો બાપાવો કે બાપાઇ કોણ હતી તેની કશી ગરજ નથી "–મેકડોનલ્ડ

શું પસંદ કરશો."–જે તમોને પસંદ પડે તે કરો અને નહીં કે દુનિયા જે કહેછે તે માટે આમીન આમીન આગીન બોલો અને તેને પસંદ નહીં કરો"–સ્તીવનસન.

સાચ્ચો પુરૂષ–" ખરો સાચ્ચો પુરૂષ તેજ છે જે સત્યતાથી ચાલે છે અને કોઇ પણ સંજોગોમાં કોઇ પણ વખતે પોતાના નિયમ પ્રમાણે ચાલે છે અને હમેશ ચાલવા તૈયાર છે "
કારલાઇલ.

વખત.–તમો જીંદગીને ચાહો છો? ત્યારે વખત ને ના ગુમાવો કારણ વખતથી જીંદગી બની છે "–ફ્રેંકલીન.

ખરી મજાહ"જીંદગીની વિચિત્ર હસ્તીમાં જો કાંઇ પણ ખરી મજાહ હોય તો દુઃખની વેળા હસવનું છે "–

આંધળો–" આકાશ ઉપર ઝમક ઝમક કરતા ખુબસુરત તારાને નકાવાની ફોકટની વેહમાં આપણે ભુલી જઇએ છિએ કે આપણા પગો નીચે ખુબસુરત સોરમદાર ફુલો વેરવાખેર પડયા છે.
બેનથેમ.

જીંદગી–આપણી જીંદગી ખુદરતની ખુબસુરતી અને માનવાની મોટાઇ શોધવા માટે મુસાફરી જેવી છે, અને જો તે આપણે શોધે અને જરૂર આપણ એક દીન તેને શોધીશું તો ખુદા ને શોધવા બદલાર છે. ખુદા તેનો ખુદરતમાં મળી શકે છે, અને હું ખુદને ચાહી શકું નહી જ્યાં સુધી તને પહેલા નાનભાઇબંધમાં ચાહું નહી

ખુશી કર

યહાં કાં એહી મઝા હે, ખાના વ પિલાના
સુખે દો દાલ રોટી, નંગેકો ઓરહાના;
સબ.ઇસ ઘડી ઉરાલે જો તુજકો હો ઉરાના
ગાફેલ ફિર ઇસ ગલીમેં, તુજકો નહીં હે આના;
દિલકી ખુશીકે ખાતર યબ દાલ માલ ધનકો
ગર મર્દ હે તો આશક, કવડી ન રખ કફનકો.
જીસને એ ઝેર દીયા હે, ફીર વોહી ધનભી દેગા
માલો મકાં હવેલી, બાગો ચમનભી દેગા;
જીતા રહેગા જબતક, ખાનેકો અન્નભી દેગા
મર જાયગા તો વોહી તુજકો કફનભી દેગા;
(નઝીર)

બુરાઇ.

ડૉ. રવીંદ્રનાથ તાગોર જેઓએ ' નોબલ પ્રાઇઝ ' મેળવી હિન્દના નામને જગ આશકાર કર્યું છે તેવણ ફીલસુફીના ચુનંદા અભ્યાસી છે. બુરાઇ ને સા શારું હસ્તી ધરાવે છે. તેનું મુળ શું? વિગેરે એ સવાલ ઉપર તેવણના પુસ્તકમાંથી. હું જે વિચાર તારવી શકયો છું જે અત્રે રજુ કરું છું. જગતમા બુરાઇ હસ્તી ધરાવે છે તે શા સારૂ હસ્તી ધરાવે છે એ સવાલો આપણને આ સવાલો ઉપર લઇ જાય છે કે માણસ અપુર્ણ કાં છે અને ખુદ તેની હસ્તી શું છે. જેમ દરયાને કિનારો હોય છે, જે વગર તે દરયો દરયા તરીકે કહેવાઇ શકાય નહીં, પણ તેથી દરયો શું છે તે સવાલ કિનારામાં સમાઇ જતો નથી પણ શું કાર્ય કરે છે તેમાં સમાય છે. તેમ બુરાઇ માટે તપાસ કરતાં ઉપર આપણે જે બે સવાલો પુછયા છે તે વાજબી નથી. એટલું પુછવુ બસ છે કે બુરાઇ માણસનું સેવટ છે કે નહીં! માણસ જ્યારે પોતાના હૃદયના ઉંડાણમાં જાય છે તો તેને માલમ પડે છે કે અપુર્ણ દેખાય છે તે તો માત્ર સંપૂર્ણતાનું પ્રગટવું છે. જે કાંઇ બંધાર લાગે છે તે તો હમેશ છુટવું છે અને એક મહાન સંપુર્ણતા તરફ જવા કોશેશ કરે છે. આનંદ પોતે કાંઇ હસ્તી ધરાવતી ચીજ છે, જ્યારે દુખતો માત્ર એક સ્થાન તરફ પુગવા સાધણ છે, માણસ જાત ઉપર

કાવ્ય માળા.

કવિ—ભવાનીશંકર નરસિંહરામ

નશિબનાં નખરાં.

(ગઝલ.)

હોશે ચણાવી હવેલીઓ, મનમાનતાં સુખ માણવાં;
મરકીથી સુતો મશાણમાં, નખરાં જુઓ એ નશિબનાં.

(૨)

દરિઓ આળંગી દોડીઓ, રળવા તણા રઘવાટમાં;
દરિયા વિષે તે ડુબીઓ, નખરાં જુઓ તે નશિબનાં

(૩)

ભણતર ભવાની બહુ ભણ્યો, ઉજાગરાથી ન ઉંઘીઓ;
પરિણામમાં સ્વર્ગે પડ્યો, નખરાં જુઓ તે નશિબનાં.

(૪)

મ્હોટાં કર્યા મહા મહેનતે, દહિં દુધ પાઈ દીકરા;
માબાપને મુકી મુઆ, નખરાં જુઓ તે નશિબનાં.

(૫)

ભોજન કીધાં નહિ ભાવતાં, ખવરાવ્યું નહી ખાંતથી;
ભોરિંગ[1] ડસતા ભુમિપર, સુતો નશિબે શબ થઈ.

(૬)

સુતો રૂપાળી સેજમાં, સુખપાલની કરી સાહિબી
સુનો પછી સમશાનમાં, નખરાં જુઓ એ નશિબનાં.

(૭)

વસતો હતો વસ્તિ વિષે, સંબંધીઓના સંગમાં;
અથડાય છે તે અરણ્યમાં, નખરાં જુઓ તે નશિબના.

(૮)

પરિવારમાં ધરી પ્રીતને, સુખ માનતો સંસારમાં;
સુખડાં ગયાં એ સમુળગાં, નખરાં જુઓ તે નશિબનાં

૧ સર્પ–સાપ

"તસવીરે જેહાન."

લખનાર—"હરમીસ."

આસમા તરફ જો દેખ રહા, વ્હા કયા રગ નયે નયે!
જમી પર જબ કદમ ભરા, બ્હા ભરે હુએ દર નયે નયે!
સુફીસે હાલ પુછ રહા–કહો! કયા સુનુ કોઈ કયા કહે!
દાનાઈમે દમ ભરે ગયે–વો વ્હા ગયે જયા લાખો ગયે!
દરિયા ફરસ પર કયા ઉછળ–મોજે રહે નયે નયે!
ગીરદેશ ગમનમે ઘેરે હુએ, કયા લાયે સમજમે ઢગ નયે!
રસમ રિવાજો ઉડ રહે, લાખો ફરીબમે વાહ નયે,
ઇમાન કસમમે આ રહે, સીનેમે દમ નયે નયે!
રોશન હુવા આફતાબ, મગરબ તરફસે નયે,
મગરેબ તરફથી ફુબમે દિખ્નાયે રગ નયે નયે!
આદમ દિખાતા હુએ એહુ, પલકમે રગ નયે નયે
દેખ રહા! ખામોશ હુ! કયા રગ નયે! યા આખો નયે!

દુન્યામાં કેવા રગો ચાની રહ્યા છે, કેવા ભયના ભણકારા ઉડી રહયા છે (૨) જો દાનાવથી કાઇ વાતની જાણ માગુ છ તો ત્યાંથી કેવી તનાહનો મતનબ સામનુ છુ અને આખેરતો જેવો દાના- ઇમા પણ દમ ભરી રહ્યા હતા તેઓ પણ જયા બીજા સિધાર્યા ત્યાંજ ગયા છે અને જરી દરિયાના પણી બિઆન આ જગ સગરમા કેવો દેખાવ ઉછળી રહયો છે। ૪ આગલી રાહ રીતીઓને બ લે કાઇ અજબ તરાહનો મામલો ચાલી રહયો છે સૂર્ય જ્યારે સહવારથી સાંજની સ્વરીમા એક રગ દેખડનો સીધારે છે, જ્યારે આદમી પલક પલકમા અજબ રંગમાં બદલાય છે। જે સઘળુ જોતને દિનથી વિચારૂ છ કે "શુ રગ નુવા છે। યા મારી આખો।"

જગ કારણ ઈશ્વર છે.

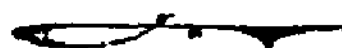

રાગ—કાફી.

સાંભળ સજ્જન વીરારે, વદે જગ કારણ પુરાણ;
ખરૂં ખોટું સૌ જાણેરે, ઈશ સર્વે પરમાણ—સાંભળ-૧
જાણો સઘળા શાસ્ત્ર ખરા, વિષ્ણુ બ્રહ્મા શીવ;
વિષ્ણુથી થયા શીવ કે ને, બ્રહ્મા સાથે દીવ;
નાભી કમળમાં સરજ્યાં રે, બ્રહ્મા તું માનવી માન—સાંભળ-૨
સરજી બ્રહ્મ દીધી આજ્ઞા, કર સૃષ્ટી ઉત્પન્ન;
ધરી આજ્ઞા શીરે બ્રહ્મા, અર્પે આપનું તન;
માનસીક કીધા મુખ્ય રે, એ જાણુને તું જાણ—સાંભળ-૩
પ્રજા માનુષી તેમની જાણો, સઘળે વ્યાપી આંહી.
બ્રહ્મા સૌનું કારણ તેમાં, વિષ્ણું મુખ્યે તાંહી.
પ્રજા પતિ બ્રહ્મા માટે રે, આ કારણથી માન—સાંભળ૪
વિષ્ણુથી બ્રહ્માદીક માટે, વિષ્ણું સાચો એક.
બ્રહ્માથી ઉત્પન સૃષ્ટિ માટે, સર્વ ખોટું અનેક.
વદેઃ ઈશ્વર માનુરે, પછી બીજા સાચા જાણ—સાંભળ-૫
નથી કો કહેતું ખરૂં, "કે ખોટે ખરૂં થાય.
માને સર્વ સાચું વળી, એમાં કાંઇ ન જાય.
માટે ખોડ ન રખોરે, નગીન ઈશ તું પરમાણ—સાંભળ-૫

નગીનદાસ ગુલાબદાસ મહેતા.

->⚜ કવિ અને કવિતા. ⚜<-

કવિ— (સોરઠા)

કેમ કવિતાં બાઈ, રૂદન કરોછો કારનું,
કહો હકીકત ગાઈ, અતર પડદો પરહરી.

કવિતાદેવી— (દોહરો)

દુઃખીઆરી જડશે નહિ, મહિ પર મુજ સમાન,
માન વિના રઝળી મરૂં, કવિ કથન ધર કાન.

(મનહર)

કાવ્યે નાખતી નિશાસ, વદે વેણુ કવિ પાસ,
ફરૂં છું ઉદાસ, કાળ કુટીલ કરાળથી,
મનમાં મુંઝાઈ મરૂં કવિ, હવે કેમ કરૂં,
રળું હું તો રાતે દીન, બહુધા બળાપથી,
મળે ના મુદ્દલ માન, આપે લોક અપમાન,
રાંકની સમાન, મને મુકી છે રખડતી,
નથા કો કદર જાણુ, પુરી છે નહિ પિછાણુ,
એ થકી અધીક કવિરાજ આજ રડતી.

કવિતાદેવીને જોઈને કવિ કહે છે—

(મનહર)

(૧)

રૂપ બાળ, હંશ ચાલ, કંઠ માળ, કાન ઝાલ્ય,
ભાળમાં વિશાળ લાલ ટીલડી ચળકતી,
કેડ કેસરી સમાન, ધરે કવિ જેનું ધ્યાન;
અંગનો સફેદ વાન, ચપળતા ચાલની,

રૂપના અંબાર સાર, ઝાંઝરનો ઝમકાર,
સોળે સજી શણગાર, રડતી હતી ખરી,
ઇંદ્રની ઇંદ્રાણી જાણી, વદતી વિશાળ વાણી,
ઇંદ્ર રાણી કોણ જાણે આકાશથી ઉતરી.
શાણા સરદાર યાને, ભુપતિને ભેટવાને,
ભમતો હું ભુતળમાં, રાત દીન ભાવથી,
કાવ્ય રસ કેને પાઉં, કેમ કરૂં કેથે જાઉં,
ગાઉં કેના ગુણ, લુણ ખાઉં કેનું લ્હાવથી,
ભાવ પુછનાર કોણ કવિતાનો ભાવ થકી,
મુલ આપનાર કોણ હશે, મન માનતાં
ભાખે છે બંવાની રામ, અકળામાં રોજ આમ,
વિશ્વ વિષે રાત દીન, શોધમાં વિચરતાં;

ખરી વાત !

મેનેજર—(કલાર્કને કે જે ઘેર જવાની તૈયારી કરતો હતો) કેમ વરસાદ પડેછ તે છતાં તમે છત્રી કેમ મુકી જાઓછ? કલાર્ક-શું કરૂં સાહેબ. મેં એવોજ ઠેરાવ કીધોછ કે એક છત્રી ઘેર રાખવી અને એક ઓફીસમાંજ રહેવા દેવી. કદાચ કંઇ અગતનું કામ નીકળી આવે તો બીજી વાર જવાનું નહી થાય. હવે આપ છત્રી જો હું સાથે લઇ જાંઉ તો બેઉજ ઘેર આગળ સામટી થાય.

સંસારની જરૂરી ચીજ શું ?

તે-વહાલી, હું તુને ચાહુ છુ, અને તારે ખાતર હું પૈસાટકા, વ્હાલી કુટુમ્બ બધું છોડવા-"

તેણી-(ગભરાઇને) નહી. નહી. વહાલા એક જરાક થેભો. તમે મારે ખાતર કુટુંમ્બ છોડજો કારણ મને સાસુ જોઇનીં નથી. પછી, જો હાલના કરતાં વધારે ઉંચી મેળવી શકો તેમ હોય તો એ પણ છોડજો. પણ પૈસા છોડતાનાં તેને તો વળગીજ રહેજો કારણ સંસારમાં આપણને ઘણી જરૂર છે.

સૅયોનારા !—હાનાસેન !

એક ટુંકી વાર્તા

લખનાર—મિસ શીરીન.

સલામ—વ્હાલા હાનાસેન !

"You go home through death to life, but I—I still must live;
On the threshold of heaven's love, oh love, can you forgive ?"

નોકરે બાગનો દરવાજો ખોલી નાંખી માનથી તેને સલામ કરી બાજુ હટી ઉભો. ઝડપથી બગીચો પાસ કરી તે સીડી ચડી ઓટલા પર ગયો અને બુટ કહાડી પોતાને માટે રાખેલાં સ્લીપરો પહેરી જાપાનીસ ઢબે આરાસ્તે. કીધેલા એક સુંદર ઓરડામાં દાખલ થયે અજાયબીથી કોઇને મળવા ઇચ્છતો હોય તેમ ચોમેર નજર ફેંકતા ટેબલ પર બેગ મુકી ઇઝીચેરપર લાંબો થઇ પડયો. પાંચેક મીનીટ ચુપ પડી રહેવા પછી તે ઉઠી બેઠો, બેગ ખોલી અંદરથી ઓફીસને લગતાં કાગજયાં કહાડી વાંચવા લાગ્યો. થોડો વાર વાંચવા પછી પેપરો બાજુ મુકી દઇ તેણે એક આળસ ખાધી ગજવામાંથી પોતાનું સુનાંનું ઘડયાળ કહાડી ટાઇમ જોયો. અને પછી મોટેથી હાંક મારવા લાગ્યો. "યુકી, ઓ યુકી,"

તુરતજ ઓરડાને એક છેડેથી કીંમતી પડદો ખીસાડી સુમારે સત્તર અઢાર વરસની એક ખુબસુરત જાપાનીસ સ્ત્રી હાથમાં સુંદર ફુલોનો ઝુમખો લઇ અંદર આવી.

"ઓ દાનાસેન, તમે આવ્યા કે? હું દીલગીર છેઉંકે હું અહીં હાજર નહીં હતી." તેણી હસીને મધુર હલકે બોલી અને પછી ટેબલ પર મુકેલાં વાઝમાં ફુલો ગોઠવવા લાગી.

મોરીસ તેણીને વહાલથી ટીકતો એક મીનીટ ચુપ બેઠો. અને પછી એકાએક કાંઇ યાદ આવવાથી બોલ્યો.

"અરે યુક, તું શું ધારેછ? ફોરેન ઓફીસ વાળા કહેછ કે તેઓ મને પાછો ઇગ્લન્ડ મોકલનાર છે,"

એ સમજી તેણી ફુલો ગોઠવતી અટકી ગઇ, અને ચોંકીને અજાયબીથી તેની તરફ જોયું

"ખરેખર! નહી. નહી. તમે અહીંથી જશો નહી. તમે ટોકીયો છોડી જશો નહી કેની?" ફીકા ચ્હેરાએ તેણીએ પુછ્યું.

તેણીને ગભરાયલી જોઇ મોરીસ મોટેથી હસવા લાગ્યો.

"વેલ, પણ તે કાંઇ સદાનું છોડી ગયલું કહેવાય નહી."

"એટલે? તે શું?"

"ફકત થોડા વખત માટે લંડન જવું પડશે. લંડન, આહ, યુકી જાન, સુંદર લંડન શહેરનો જરા વિચાર તો કર."

તે ખુશ થતો ઉપલું બોલતો હતો, પણ તેના શબ્દોએ તેણીને દુઃખી કીધી હતી. વાઝમાં ગોઠવેલાં ફુલો પાછા બહાર કહાડી ટેબલપર નાંખ્યાં, અને બે ધ્યાન પણે તેણીને ટીકતી ઉભી.

"યુકી ડીયર, અહીં આવ." મોરીસે અજબ થઇ તેણીને તેડી.

તે ફુલોનાં ઝુમખામાંથી એક ફુલ તોડી લઇ તેણી તેની નજદીક ગઇ મોરીસે તેણીને પોતાના ખોળા પર બેસાડી પ્યારથી પેલું ફુલ તેણીના ડ્રેસમાં ખોસ્યું.

"ઓ દાનાસેન, શું તમે ખરેખર જવાનાં છે?" તેણી દલગીર રહાદે પુછવા લાગી.

"હા, જાની મને લંડન જવાનો હુકમ થયોછ, અને થોડા દીવસમાં મારે જવુંજ પડશે. પણ તું શું એમ ધારેછ કે હું લંડન તુંને લીધા વગર, એકલો જવશ?"

તેણીએ પોતાના ન્હાના નાજુક હાથો તેના ગળાં આસપાસ વીંટાલ્યા.

"દાના સેન," તેણી ગંભીરાઇથી બોલી. "દાના સેન, તમે ભુલોછ કેમ? હું તમારી સાથે કદી આવી શકસ નહિ. આહ, મને ફીકર હતીજ કે કોઇ દહાડે બી આપણનુ છુટાં પડવું પડશેજ મારાથી તમારી સાથે કદી અવાશેજ નહિ. મારી ન્યાતવાલાઓ મને કદી પણ પરદેશ જવાની રજા આપશેજ નહી. અફસોસ."

"પણ ડાર્લીંગ, તું મારી છે. મારી પોતાની છે, એટલે તુંને મારી સાથે આવવુંજ પડશે.

મોકલવા સારૂ ના કહેછ" અને એમ બોલી તેણી ખડખડ હસવા લાગી.

મોરીસ ઉઠયો. અને ઓટલાપર જઇ બુટ પાછાં પહેરી તેણીને કીસ કરી ચાલવા માંડયું. દરવાજા સુધી જઇ પાછું ફરી તેણીની તરફ જોઇ તેને હસતે ચેહરે રૂમાલ હલાવ્યો, કે યુકી તેઓની જાપાનીસ રીત મુજબ બંન્ને હાથ જોડી જમીનને માથું લગાડી બોલી સેયોનાસ દાનાસેન, સેયોનાસ."

તેણે બહાર નીકળી પોતાની પાછળ દરવાજો પાછો બંધ કીધો ત્યાં સુધી તેણી તેને જોતી ઉભી રહી અને પછી ઘેરમાં બીજી તૈયારીઓ કરવા દોડી.

લગભગ અંધારૂં થવા આવ્યું હતું અને તેણી કામમાં અતી ઘણી ગુંથાયલી હતી તેટલાં એક બુઢો જાપાનીસ દરવાજો ખોલો બાગમાં દાખલ થયો અને ભરાતો છૂપાતો ઓટલાપર ચઢ્યો એક બાજુએ જોડા કાઢયા અને અતી ઘણા ધીમાં પગલે ચાલી ઓરડામાં આવ્યો. તેનો ચ્હેરો ઘણો કરડો અને અને ઉશકેરાયલો હતો તેણે હાથની મજબુત મુઠીઓ વાળી હતી અને કોઇનું ખુન કરવા આવ્યો હોય તેવો જ તેનો દેખાવ હતો.

ગરીબ યુકીએં તેને જોયો નહીં હતો. અને તેથી તે ઉંબર આગળજ ઉભો રહી આસપાસ જોવા લાગ્યો. તેની નજર એક ખુણામાં યુકી ઉપર પડતાંજ તે એકદમ તેણીની નજદીક જઇ સાંમે જમીનપર બેઠો. તેને એકદમ પોતાની સામે આવેલો જોઇ તેણી ગભરાઇ ગઇ શીકલા ચ્હેરાએ તેણી ધ્રુજતી ઉભી,

"કેમ, તું તારા કાકા સાથે બોલતી કેમ નહી?" થોડે વારે તે ડોસાએ ઘોઘરા સ્હાદે પુછયુ. "તારા આય મકાનમાં મને આવકાર આપવાની તુને શુ દરકારજ નથી?"

તેણી પોતાની રીત મુજબ જમીન સુધી વાંકી વળી નમી, અને પછી ઉઠી ચુલા આગળ જઇ બળતું કરી, કીટલીમાં ચાહ તૈયાર કરવા લાગી. થોડાવારમાં પોતાને હાથે એક કપ ચાહ તૈયાર કરી તેને લઇ જઇ આપ્યું. અને પાછું નમન કરતા બોલી, "હું આશા રાખુંછ કે મારા માનવંત લોર્ડ સારી તંનદરોસ્તીમાં હશો."

તેને ધીરે ધીરે ચાહ સીપ કરતાં આખા ઓરડાની બારીકીથી તપાસ કરવા માંડી. મુખ્ય કરીને તેની નજર ઓરડાના એક ચોકકસ ખુણામાં તરફ ટીકાઇ રહી હતી. ઓરડાની તપાસ લેવા પછી તે તેણીને ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો.

"તું અહીં ત્યારે પેલા હીણાયલા પરદેશી સાથે રહેછની—પેલા હગારા સાથે કે જેણે તુંને તારી જાતવાલાંઓને બી ભુલી જતાં શીખવીછ—હં—ઠીક પણ તુંને તું અહીં ગમેછ કે?" તેને ડોળા કકડાવતા પુછયું.

યુકીએ મ્હોડેથી જવાબ નહી આપતાં ફકત ડોકું ધુણાવ્યું.

"એ પરદેશી તારી સાથે ઠીક ચાલેછ કે!" તારી તરફ ભલો છે કે?" તેને પાછું પુછયું.

તેણી હસી અને મન સાથ વાત કરતી હોય તેમ બબડી.

"ભલો—ભલો, મારો દાનાસેન," અને પછી પોતાના કાકાને જવાબની રાહ જોતો આતુર જોઇ બોલી "ઘણોજ ભલો, મારા લોર્ડ."

"અને તું અજબ થાયછ કે આજે રાતે હું એકાએક અહીં શાને માટે આવ્યોછ?"

"મારા ગરીબડાં મકાનને તમારી માનવંત હાજરીથી મોટું માન મળ્યુંછ." ચાહના વાસણ સાફ કરતાં તેણી ધીમેથી બોલી.

"માન મળ્યુ છે? હા. બરાબર છે. પણ તે છતાં તું અજબ થઇછ. માટે તુંને મારા અહીં આવવાનું કારણ કહેવું જોઇશે. સાંભળ—થોડાં વર્ષની વાતપર, અહીં જાપાન દેશમાં

એક કુટુંબ રહેતું હતું. સુખી-માન પામેલું અને પોતના ઉંચ ખાનદાન માટે અની ઘણું મગરૂર કુટુંબનું ન્હાનું કે મોટું દરેક આદમી પોતાના વડાને અની ઘણું માન આપતું હતું. તે વડો ઘણો જોગવર અને ધર્મી હતો. પરદેશીઓ માટે તેને સખ્ત અણગમો હતો રગ્ગા વાનો કોઇ બી જાતના હક વગર તેઓના જાપાનમાં દાખલ થવા સામે તે સખ્ત વિરૂધ હતો હવે બન્યું એમ કે એક દહાડે અહીંઆં બંદર પર તેને એ કાફૂર જાતનો એક જણ મળ્યો તેઓ વચ્ચે કાંઇ વાતચીત ચલી અને તે દરમ્યાન એકદમ મામસો ઉલટાઇ ગયો ને લુચ્ચો. ઠગારો પોતાનાજ દેશની અને પોતાનાજ ધર્મની શરૂઆમતો હાંકવા લાગ્યો ધર્મ સબંધી તેઓ વચ્ચે મતફેર પડ્યો તે આદમી ઘણો ઉશ્કેરાઇ ગયો. ગરમા ગરમ તકરાર ચલી અને તે અકસ્માત શરતને એકદમ હુમલો કરી તેને મારી નાંખ્યો. ખુન કરી તે નહાસી ગીયો તેના ધર્મ વાળાઓએ તેનો એવો બચાવ કીધો કે બીકણ પણાથી તેને ફકત પોતનો બચાવ કરવા એમ કીધું હતું. પણ હમે તેમ માનતા નથી હમે તો એને ખુન કહીએ છીએ, અને-"

"ઓ, શું તમે મારા મરહુમ પિતાને માટે બોલોછ?" પુરીએ અજાયબીથી પુછ્યું

"હા. હું તરા બાપ માટેજ બોલુછ અરે છોકરી, એ તારા બાપના મરણ પછીથી દેવતાઓ હમારી સામે રૂઠ્યાછ હમે ફરજને ખોદયો, પૈસા ગુમાવ્યા, બધુ એ હયુ. આજ સુધી તો તે ખુનીનું નામ છુપાયતું હતું. પણ આખરે આખરે દેવતાએ એ હમરી અરજ સાંભળી હમારો સુખી ઘેરનો દુશ્મન હમારા હાથમાં સપડાયો છ પુરી, તારા હાથમાં સપડાયોછ."

"મારા હાથમાં!' પુરી અજાયબ થતાં પુછવા લગી "તને શુ કહેવા માંગોછ કાકા?"

"પુરી સેન, તરા બાપના ખુનીનું નામ હમે આજેજ જાણ્યું. હમણાજ જાણ્યું." દાંત કચકચાવી તે રોસાએ પુકાર્યું.

"ત્યારે આખરે તે નામ માલમ પડ્યું?" પુરીએ આતુરતા દેખાડી.

"હા. માલમ પડ્યું. આટલા બધાં વરસો સુધી ધીરજ રાખી ત્યારે હવે આજે કીનો લેવાનો વખત આવ્યો છે પુરી. તારા બાપનો ખુની કોણ છે, તે તું જાણેછ? છે કરી સાંભળ અને ધ્રુજ કે તારા માનવંત બાપનો ખુની હમારા પાલનારનો છેર લેનાર તારો પેલો નેકનામ ધણી તારો પેલો લુચ્ચો પરદેશી હાનાસેન છે."

"શું, ઓ શું બોલ્યા કાકાજી? મારો મોરીસ. મારો હાનાસેન ખુની?" ફીકા ચ્હેરાએ ધ્રુજતા સ્હાદે તેણીએ ચીસ પાડી

"હા હા અને હા તરો હાનાસેન તારો માનીતો, તારો પેલો ધુતારો વર." હાથપર હાથ ઠોકતા તે ઘરડો ચીચવાયો.

'પણ માગ લોડ, મારા લોર્ડ' તે એમ કદી કરજ નહી, અરે તે એટલો તો ભલો અને એટલો તો દયાળુ છે કે પોતાની આખી જીંદગીમાં કદી પણ કોઇને ઇજા કરે નહી, કદી નહી. મારા માનવામા એ આવતુજ નથી."

આય સાંભળી તે ડોક વાંકી વળી તેણીને ટીકવા લાગો.

"છોકરી, શું આય પરદેશીએ તુને તારા બાપને મી ભુલી જવા દીધે છ કે? તું શું હમારા કમમ, તારો પેતાના કસમથી ભુલી ગઇ કે? જવાબ આપ મને પહાડ જેવા તારા બાપનું કમોતે મરણ નીપજ્યુ તેનુમી તુને ભાન નથી કે?" હા તેણે સામેના એક ઓરડા તરફ કે જ્યાં તેઓનાં કુટુંબને લગતી કબરો હતી તે તરફ આંગળી બતાવી વધયુ "જો પેલી રહી તેની કબર જાણે કે તેનું રૂહ પેથી જેહાન હજુર પુગ્યું નથી, કારણ તેના મોતનો કિનો હમે હજુર લીધો નહી હોવાથી તેને પોતાના દેવતાઓ તરફ એકલીજ મુસાફરી કરવી પડછે"

" પણ કાકાજી "

" સબર એક બોલખી વચમાં નહી. તેને મારી નાંખવામાં આવ્યો હતો. અને જ્યાં સુધી તેનો ખુની તેની મુસાફરીમાં સાથે જઇ જોડાશે નહી ત્યાં સુધી તેનું રૂહ કદી શાન્તી પામનાર નથી. અને તું તેની બેટી આજ સુધી ચુપ બેસી રહી, કિનો લેવાની દરકારથી નહી કીધી કે જે એક ગરીબમાં ગરીબ ભીખારી પણ કરે એ શું તારા કસમ પાળેલા કહેવાય કે ? એજ તારૂં વચન કે ! પણ સમજ કે આજે રાતે હું તારે માટે એક ફરમાન લાવ્યો છે. છેલ્લુંજ ફરમાન અને તે બજાવવાની તુને એક સારી તક છે. એ ફરમાન બજાવ્યાથી તું એક બેટી તરીકેની તારી ફરજ અદા કરી શકશે. એટલુંજ નહી પણ આજ સુધી હમારાં કુટુંબને જે ડાગ લાગોછ તે તું તારાં એ કામથી ધોઇ નાંખશે. સમજી કે ? "

" હું તમારૂં બોલવું સમજી શકતી નથી, મારા લોર્ડ તમે શું.................. "

"યુકી સેન, સાંભળ એણે તારા બાપને મારી નાંખ્યોછ. તારા કુટુંબનાં વડાનો જીવ લીધોછ. અને તેથી આજે રાતે એ મરવોજ જોઇશે. "

" ઓ કાકાજી, મારા લોર્ડ. નહી નહી એમ નાં બોલો. તમે એમ કહી શકોજ નહી કે એણે મરવું જોઇએ કાકાજી, મારા કાકાજી, મોરીસે"

" હા. હા. એને મરવુંજ જોઇએ. તોજ તારા બાપનાં રૂહને શાંન્તી મળશે. "

" પણ હું કાંઇજ સમજી શકતી નથી. બસ કરો કાકાજી "

"સમજ. નથી સમજ્યું તો બરાબર સમજ" ત્યાં તેણે તેણીને પહેલ્લેથી સમજ પાડી કહ્યું અને પછી પોતાના ઝભ્ભાની બોહેમાથી એક ન્હાની શીશી બહાર ખેંચી કહાડતાં કહ્યું, જો આવજ દવાનાં ફક્ત બે કે ત્રણ ટીપાં—અને તે નીરાંતે સદાની ઉંઘમાં પડશે."

" મારા લૉર્ડ, હું કેમ કરી શકું ? " યુકી કમકમની બોલી. " અરે હાલમાં હમે કેટલાં સુખી છઇયે તે એક ઘડી બી મને દુખી કે દીલગીર કરતો નથી. તે મારી તરફ ઘણોજ માન્યાળુ છે. કાકાજી હું તેને ચાહુછું. જેમ એક જાપાનીસ સ્ત્રી પોતાના લૉર્ડને ચાહે તેમ નહી, પણ દરયા પાર જેમ એક પરદેશી સ્ત્રી પોતાના બહાદુર મરદને ચાહે તેમ. બે વરસ થયાં હમે આ મકાનમાં સુખથી રહીયે છીએ. બે વરસ થયાં એજ મારો જીવ જાન છે. સહવારે ઉઠતાંને વાર મારો પહેલ્લો વિચાર. મારા મોરીસ, મારા દાના સેન માટે છે. રાતે બીછાને જતાં મારો છેલ્લો વિચારબી તેનેજ માટે છે. હું તેનીજ છેઉં અને તેનેજ ચાહુંછ અને તેનેજ ચાહુછું. હું કેઇ વાર અજબ થાઉંછ કે એના જેવો એક મોટો માણસ મારા જેવી એક સાધારણ ગરીબ જાપાનીસ સ્ત્રીને ચાહીજ કેમ શકે છે. હમણા તમે મને તેને ખુન કરવા સમજાવોછ, પણ હું તેમ કરી શકતી નથી, અને કદી તેમ કરનાર નથી. એ મારો આશક છે, મારો ધણી છે. હું તેને બચાવશ તમારે હાથ એનો જીવ જતો બચાવશ."

તે ડોસો એકદમ ઉશ્કેરાઇ ગયો. તેણીનાં દીલપર એકદમ ધસી જઇ તેણે તેણીનો હાથ મજબુત પકડયો.

" છોકરી," તેણે ધીમી સાદે બોલવા માંડયું " છોકરી હમે જેમ કહીયે તેમ તારે કરવુંજ જોઇએ. તું એક જાપાનીસ છે, અને તું સારી રીતે જાણેછ કે એક જાપાનીસ સ્ત્રીએ મોતસુધી પોતાનાં કુટુંબને તાબે રહેવુંજ જોઇએ. મને કાંઇબી રીતની ફીકર નથી. એમ બનવુંજ જોઇશે. આજે રાતેજ અને વળી તારેજ હાથે સમજ્યું !"

તેણી જમીન તરફ ટિકતી ચુપ ઉભીજ રહી પણ પછી એકા એક કાંઇ ખ્યાલ થતાંજ આસાભેર બોલી ઉઠી. " કાકાજી, કદાચ એ ખરૂં નહી હોય. મારો મૉરીસ ખુની નહી બી હોય—"

"નહી. ખુની એજ છે. હમે જાણેછ પણ તું જો ન માનતી હોય તો આજે રાતે એને પુછી એનેજ મ્હોડે એકરાર કરાવ જો એ ખુની નહી હશે તો તું છુટી છે, પણ જો એ ખુની હોય તો પછી શું થયું ને તું જાણેછ અને યાદ રાખજે કે તેમી આજે રાતેજ.

"હા, જો મોરીસ કબુલ કરશે કે ખુન તેણેજ કીધું હતું તો તો, શું કરવું તે હું જાણુંછ અને તેમ હું હું કરશ." તે ભોળી છોકરીને એવીજ આશા હતી કે મોરીસ કદી ખુન કરે નહી અને તેથીજ તેણીએ તેના કહેવા મુજબ કરવા કબુલ્યું અને વધુ ઉમેયુ' કે, "પણ યાદ રાખજો કાકાજી કે જો દેવતાઓ તેને તેડી હેશે, તો સાથે તેઓ મને બી તેડશે. હું પણ સાથેજ........'

"નહી નહી. એમ નહી થવું જોઇએ, તારું કામ કાંઇ એટલેથીજ પુરું થશે નહી. તારે તો જીવવુંજ પડશે. પેલા જેહાંનની મુસાફરી દરમ્યાનના એકાંત રસ્તા પર તારૂ રૂહ બીજો તેની સાથે જોડાય તો તેને તો એક જાતનું સુખ મળેલું કહેવાય. તેણે તો ઉલટું એકલાએજ મુસાફરી કરવી જોઇએ. તારે તો તારી ફરજ આજે રાતે બજાવ્યા પછી મારી સાથે તારા બાપીકા મકાને જ્યાં તારું કુટુમ્બ તારી રાહ જોયછ ત્યાં આવવું પડશે. હમે જો તુને ગી એની સાથે પેલી જેહાંન મોકલ્યે તો હમારો કિનો ફકત અડધોજ વળેલો કહેવાય. મારી જરા નજદીક આવ. જો આજે રાતે હું વીલોનાં કારીખાનાં આગળ તારી રાહ જો તો થોભીશ. તારી ફરજ બજાવ્યા પછી તું મને ત્યાં આવી મળજે. લાવ મને વચન આપ.' એક પળ કાંઇ વિચાર કરી કાંઇ ચોકસ છુપા ઠેરાવ પર આવી તેણીએ બેધડક વચન આપ્યું.

"બસ, હવે તું મારા હોકમને તાબે થશેજ. મને કશી ફીકર નથી. શું તું એક જાપાનીસ નથી?" તેણે તેણીનો ચેહરો બંન્ને હાથે ઉંચો કરવા કહ્યું." તું મારા કહેવા મુજબ કરશે અને આવી મળશે. એવી મને આશા છેજ. દેવતાઓ તારા મદદગાર થાઓ. સેયોનાસ. ("ગુડ-બાય") તે કાંઇ બબડતો બહાર નીકળ્યો, અને પોતાના જોડા પાછા પહેરી ધસારા બંધ ચાલી ગીયો.

તેના જવા પછી ગુકી રડતી ડચકાં ખાતી જમીન પર ઉંધે મસ્તક પડી. શું કરવું અને કેમ કરવું તે તેણીને સુઝ પડયું નહી. પિતાના વહાલને ખાતર તેનાં ખુનનું વેર લેવુંજ જોઇયે એમ તેણી વિચાર કરતી, પણ તે ખુંની તેણીનો આશકજ હોવાથી પાછી તેણી ગુંચવાતી હતી. વિચારના વમળમાં સપડાયલી તેણી જમીન પર હતી, તેવામાં મોરીસ ફીમેન તેણીનો આશક કામથી ફારેગ થયલો ગાયનનો એકાદ રાગ વ્હીસલ કરતો ઓરડામાં દાખલ થયો, સઘળે શાંત ચુપકીદી જોઇ તેને આસપાસ જોવા માડયું, અને ગુકીને જમીન ઉપર ઊંધે મસ્તકે પડેલી જોઇ તેણીની આગળ ઉતાવળે પગલે દોડી જઇ પોતાના હાથોમા પ્યારથી ઉચકી લીધી

"શું છે, સ્વીટ હાર્ટ, શું બન્યુ છે?" તે પ્યારથી પુછવા લાગ્યો. "મને કહે કે તુને શુ છે?"

તેણીને એક સોફાપર બેસાડી તે ટેબલ નજદીક ગયો અને લાઇટ મોટી કરી પોતેબી તેણીની આગળ આવી બેઠો.

"જો, જાન હું તારે માટે આ શું લાયોછ?" ગજવાંમાથી એકાદ પ્રેઝંટ કહાડી તેણીની આગળ ધરતાં પુંછયું.

તેણીએ તે પ્રેઝન્ટ લીધી અને દયાળુ નજરે તેની તરફ જોઇ તે ઉપર અસંખ્ય ચુમીઓ લેવા લાગી. ત્યાર બાદ એકાએક તેના ખભાં ઉપર માથું નાંખી ઝારઝાર રડવા માંડયુ. મોરીસ ગભરાઇ ગયો. તેને કાંઇ સમજ પડી નહીં, કે એકાએક શું થયુ? તે ગયો ત્યારે તો તેણી હમતી રમતી ખુશાલ હતી. અને હમણાં રડતી શા માટે હતી. તે પ્યારથી તેણી

ના બાલ પસવારતાં તેણીનાં રડવાનુ' કારણ પુછવા લાગ્યો.

"મોરીસ" તેણી ધીમે સ્હાદે બોલી. મોરીસ આપણે બે વરસનાં અહીં સાથે રહીયેછ, તો મને કહો કે મેં તમને સુખી કીધાછ કે નહી?'

મોરીસ મોટેથી હસી પડયો.

"સુખી? આહ, યુક ડાર્લીંગ, તું સુખી નો સવાલજ કેમ કરી શકેછ? વહાલાં જીગર, મેં તો લાંબા વખતનો મારો જુનોં વિચાર બાજુએ મુકયોછ કે પ્યાર તેજ સુખ, અને સુખ તેજ પ્યાર. હમણા હમણાં તેંજ મને શીખવ્યું છ કે એકને બીજાં વગર કદી ચાલેજ નહી. હું તુને ચાહુંછ. હું તારી સાથે રહુંછ. તું મ રી જ છે. અને આપણે સુખી છાયે એ બધાનો સાર અંદર આવી ગયોછ. તારા સવલનો મારો એ જવાબ છે. જ્યારથી તું મારી ગઇછ ત્યારથી મારો વિચાર ફર્યોછ. પહેલે હું એમજ ધારતો હતો કે મારી જીંદગી ફક્ત કામ કરવા અને દુન્યા તરફની મારી ફરજો બજાવવા માટે-જ સરજાયલી છે. કામ પછી આરામ અને એકાદ સીગારની મોજ એટલીજ ચીજો મને વહાલી હતી પણ હવે એ ઉપરાંત મને કાંઇ બીજું બી વહાલું છે. આગળ મને જલદી ઓફીસ છોડવા નહી ગમતી હતી- પણ હવે જલદી દોડી આવવા મને ઘણું ગમેછ. મારી ઓફીસનું બારણું બંધ કરવા પછી હું અહીં આઉંછ ત્યારે હું હરખ ઘેલો-દિવાનો થઇ જાઉંછ. આ ઘેર. મારૂં મીઠું સુખ ભર્યું ઘેર, કે જ્યાં મારા સિવાય કોઇ કદી દાખલ થઇ શકેજ નહીં. હું જે સ્ત્રીને ચહુંછ તેની સાથે એકલો રહેવા મને ઘણું ગમેછ. નહી સોસાયટી નાં મેળાવડાંની ધધુખર કે નહી ડીનર ફીવરનાં વેળા. ફક્ત આપણ બ નેજ એકલાં તુ અને હું" અને એમ બોલી તેને તેણીનો ચ્હેરા ઉંચે ધરી આગળ વધાર્યું. 'તું' તો મારી સાથે સુખી છેની; મારી વહાલી! તું મને ચાહેછ કેની?"

"મોરીસ હમે જાપાનીઝ સ્ત્રીઓ કદી પ્યાર વિશે બોલતાંજ નથી. હમે પ્યાર વગરજ પરણીએ અને પ્યાર વગરજ જીવ્યે. પરણી જીંદગીનું સુખ હમારે માટે તો એક બંધ ચોપડી જેવુ' છે. તમારે દેશની સ્ત્રીઓ જેમ પોતાના દાનાસેનોને ચાહેછ તેવીજ રીતે હું તમને ચહુંછું કે નહી તે હું જાણુતી નથી. પણ હું એટલું તો જાણુંછ કે રાત અને દહાડો હું તમારાજ સ્વપ્નાં જોઉછું. હું તમારેજ ખાતર ફક્ત જીવુ છું તમે મને જેવી થવા ઇચ્છો તેવી હુ થવા માંગુંછ. અને જયારે તમે મને તમારા પાસામાં પકરથી લઇ "મારી ચુકી સાન, મારી સ્વીટહાર્ટ" એમ કહોછ ત્યારે મારૂં જીગર ખુશીવા જાણે ભાંગી જાય. છે. પછી હું નહી જાણુની કે એ પ્યારની લાગણી કહેવાય કે શું. પણ જો એ પ્યારજ કહેવાતો હોય તો હું તમને ચાહુછું. મારા દાનાસેન, હું તમને ચાહુછ.

તેણી એટલું બોલી ચુપ થઇ ગઇ, કે જ્યારે મોરીસ તેણીનુ' માથું પસવારતોજ રહયો.

"પછી, જાની પેલાં ખાણાંનું શું કીધું?" તેને પુછયું અને ઉઠવા જતો હતો, તેટલાં તેણીએ તેને પાછો બેસાડયો.

"થોભો ડીયર, આપણને થોડા વખત વાતજ કરવા દેઓ." તેના હાથ પકડી રાખતાં તેણી બોલી, "દાનાસેન, હું તમને કાંઇ પુછવા માંગુછ. બોલો તમે મારી સાથે ગુસ્સે તો નહીં થાઓ?"

"ગુસ્સે? ચુક, હું કોઇ બી તારી સાથે ગુસ્સો થાઉછ ક્યારે? મન ભેલ થક પુછ. સ્વીટી અને હુ તનો ખુલાસો કરશ. હુ ધારૂછ કે, મારી ડાર્લીંગ વળી કાંઇ પરદેશનો વિચાર કરતી હશે.

કેમ ખરૂં કેની. !"

"' નહીં મોરીસ, હું કાંઇ તેને માટે પુછતી નથી હુ તો ઘણાં વર્ષ ઉપર બનેલા એક બનાવ વિષે પુછવા માંગુછ.

"એટલે કયા બનાવ માટે ?"

"દાનાસેન તમે જયારે પહેલ્લાં ટોકીઓ આવ્યા—"

'હા. બાર વર્ષની વાતપર કે જયારે મારી પુકી એક ન્હાનું બચ્ચું હતી.'

"બાર વરસની વાતપર કે જયારે પરદેશીઓ અને જાપાનીઓ વચ્ચે સખ્ત મીનાકેસો હતો તે વખતે તમને અને તમારા દોસતોને જાપાનીસો સાથે કાંઇ મારામારી થઇ હતી ?"

મોરીસે તેણીની તરફ ચોકીને જોયુ. તેની આંખો ગુસ્સાથી આતશ માફક ચમકતી હતી.

"તેં એ વિષે કહા સમજ્યું ? તુને કોણે કહ્યું ?" તેણે ઉશ્કરાઇ જઇ પુછ્યું.

"ઓ, એ તો બજારમા લોક કાઇ એવી વાત કરતું હતું" તેણીએ બેદરકાર પની કહ્યુ.

તે ઉઠયો અને ઓરડામાં ફેરા ખાવા લાગ્યો

"પુકી. તે શું સમજ્યુ તે કાંઇ હું જાણુતો નથી, પણ હું તુને એ બવા વાત જણાવશ. હા, તુ કહેછ ત વ ત ખરી છે મને અગાઉ અહીં જાપનમાં મારામારી થઇ હતી. મને અને મારા ફ્રેન્ડાને એક બુઢા જાપાનીસ સાથે ટંટો થયો હતો, અને તે ટંટા દરમ્યાન હું નહી જાણુતો કે હું કેમ એટલો બધો ઉશ્કરાઇ ગયો. હોવશ, કે મારામારી દરમ્યાન મેં તેની ઉપર હુમલો કર્યો અને તેને મારી નાખ્યા, ત વખતે અંધારૂં ઘણું હતું, અને હુ ભાગ્યેજ તેનો ચ્હેરો જોઇ શકયો હતો."

' તમે તેને મારી નાંખ્યો ! દાનસેન, શું તમે તેનુ ખુન કર્યું !" ધ્રુજતાં અને કમકમતા તેણીએ પાછુ ને પાછું પુછ્યું.

"હા, મેં તેને મારી નાંખ્યો-પણ મારા પોતાનાં બચાવને ખાતર. પુકી, મેં મારો બચાવ કરવા તેનો જીવ લીધો, પણ ત્યાર પછી હમને હમારાં વહાણપર પાછા જતાં કેટલી મુસ્કેલી પડી હતી આહ, તે રાતની વાત જાણે હું વી સરી શકતોજ નથી." તેણે રૂમાલે મ્હોડું લુછ્યું અને પછી તેણીની આગળ આવી પાછો બેઠો.

"પણ પછી-"

' બસ જાની, એ વાત અહીંજ બંધ કર. મને વધારે ઉશ્કેર નાં. ખાણું તઇયાર તો છે કેની? વાત ઉડાવવાની મકસદથી તેણે ખાણા માટે ઉતાવલ કીધી

પુકી સાદડીપર બેઠેલી જમીનપર ધીમેથી સરી પડી અને મારીસના ગુઠણપર માથું મુકી બેઠી. અને પોતાના ડેસમાં ખોસેલુ ફુલ ખેંચી કહાડી પાનરીએ પાતરી ચુંટી ભોયપર નાખવા લાગી, અને પછી એકદમ ઉઠી ઉભી થઇ.

"તમે અહીજ બેસી રહો. હુ ખાણાની તૈયારી કરૂં છુ" તેણી ટેબલ તરફ જતા બોલી.

મોરીસે ટેબલપર પડેલું પેપર ઉંચકી વાંચવા માંડયું, પણ હજુતો વાચવા માટે તેટલાંજ પુકી પાછી આવી.

"મોરીસ, મને એકવાર ફરિથી કહો કે તમે મને ચાહોછ અને મેં તમને સુખી કર્યાછ, મને સાથે રાખવાથી તમે દલગીર થયા નથી. અને—અને—અને— તમે મને ચહોછ મોરીસ-મારા દાનાસેન તમે મને તમારા પાસામાં પાછી લો અને કેહોકે "હું તુને ચાહુંછ; મારી પુકી સાન."

તે ઘણો અજબ થયો. અને પોતાની નજદીક તેણીને ખેંચી પ્યારથી પંપવારતાં બોલ્યો. "મારા જાન શું છે, વહાલી ? હું તુને સમજી શકતો નથી. તુને ચાહુંછ ? અલબતાં-હું તુંને મારા ખરા જીગરથી ચાહુંછ. ચાલ હવે રડ ના, ડાર્લીંગ જા જઇને ખાણું તૈયાર કર"

તેણે તેણીને કીસ કરી પટાવીને મોકલી પણ ફરીથી એક વાર તેણી પાછી આવી તેની આગળ ગુંઠણ્ પડયે પડી.

"મોરીસ, હવે પછી કાંઇ પણ બને તેની ફીકર નહી. હવે પછી હમારા દેવતાઓ કદાચ, તારી ઉપર ફરેબી. પણ યાદ રાખજે કે મારી જીંદગીના સાચ્ચા પ્યારથી હું તુને ચાહુંછ. તારે ખાતર તો મારો જીવ પણ આપવો પડતે હતે તો એ કેવી ખુશીથી હું તેમ કરતે. હવે પછી કદાચ કાંઇ આફતમાંથી બી પાસ થાય પણ હું તારી આગળ જલદીજ ચાલી આવશ. જયાં મારીથી આવી નહી શકાય તેમ હશે તો ત્યાં હું તુંને કદી એકલો મોકલશ નહી. હું આવશ. હું તારીજ છેઉં. દેવતાઓ તુને એકલો જવા દેશે. નહીં તુંને મારીજ જરૂર છે. હું તુંને ચહુંછ. ઓ દાનાસેન, હું તારી સાથ આવવા માંગછ, પણ હું એક જપાનીસ છેક, અને હુ બધું સમજુંછ."

મોરીસ તેણીને અજાયબીથી ટીકવા લાગ્યો તે એમ સમજ્યો કે તેનું લન્ડન જવાનું સમજી તેણી દુઃખ થતી હશે અને તેથી તેણીને અસંખ્ય ચુંમીઓ લઇ તે સધ્યારો આપવા લાગ્યો.

"કાંઇ નહી, મારા લવ. તુંને શાનું દુખ થાયછ તે જો કે હું જાણુનો નથી, પણ અલબત હું જયાં બી જાઉં ત્યાં તું બી સાથેજ જશે. મને તારી જરૂર છે.અને મારી યુક વગર મને કદી ચાલશે નહિં"

તેને મનાવી પાછી મોકલી તે પેપરો વાંચવા બેઠો, કે જ્યારે યુકી રડમસ ચ્હેરે ખાણું કહાડવા ગઇ.

"મારા દાનાસેનને પહેલ્લાં મારે હાથની એક કપ ચાહ લેવા ગમશે?" તેણીએ ટેબલ આગળ જઇ પુછયું.

"ઓ યસ, કાંય નહી. I મને ઘણુંજ ગમશે." તેણે તેણીની તરફ જોઇ હસી કહ્યું.

તેણીએ ચુંલા આગળ ગઇ વાંકી વળી બળતું વીજવયું. ત્યારબાદ ચાહેનું પાણી તૈયાર કરી કીટલીમાં ચાહ બનાવી, અને પછી મોરીસ જોતી ઉભી. એક પળ અને પછી પોતાની ઓહિમાંથી પેલી શીશી કહાડી; તેમાંથી બે ત્રણ ટીપાં એક કપમાં નાંખી ચાહ તે કપ ભર્યું અને પછી સોફા નજદીક જઇ મોરીસને આપ્યું. ગરીબ ભોળો જવાન તેણે ભોળાઇથી તે લીધું અને હસી તેણીની તરફ જોઇ. "તારી સલામતી સ્વીટહાર્ટ," એમ બોલી પી ગયો. અને અફસોસ તે પીતાંની સાથેજ તે પાસેની એક ખુરશી પર પડયો. કપ તેનાં હાથમાંથી સરી પડયું. અને સઘળું ખલાસ. યુકીએ વાંકી વળી તેનો ચ્હેરો જોયો. તેનાં બન્ને હાથો પ્યારથી તેની છાતી ઉપર વાળ્યા. તેના ચ્હેરા પર પોતાનો હાથ ફેરવ્યો અને પછી તેના કપાળપર કીસ લીધી. ત્યારબાદ તેણી પોતાના કુટુંબ્બીઓની કબરો તરફ ગઇ. અને ગુઠણે પડી માંથું નમાવ્યું. પાછી ઉઠી બે મીણબત્તીઓ કાઢી બે ધુપદાન કાઢયાં, અને બે મોટા પ્યાલાં તૈયાર કીધાં. એ સઘળું તે મરણ પામેલા જવાનની સામે લાવી મુકયું. થોડે વારે તેણીએ તે મીન બત્તીઓ સળગાવી, ધુપદાનમાં કાંઇ સુગંધી ચીજો બાળી, એક પ્યાલામાં પાણી નાંખ્યુ, અને એકમાં થોડા ચોખા કહાડયા, એ સઘળું કરી તેણી બાગમાં ખુલતી એક બારી આગળ જઇ ઉભી, અને ઓરડામાં બધે નજર ફેરવી જોવા લાગી, પછી ધીમેથી પોતાનાં સુવેલા આશક તરફ આવી, ગુંઠણે પડી જમીન તુલીક માંથુ નમાવ્યુ અને બન્ને હાથો તેની તરફ લાંબા કરી પુકારી કે **"સેયોનાસ, દાનાસેન, ઓ સેયોનાસ."**

જમીન ઉપરથી હવે ઉઠી તેણી વળી પાછી બારી આગળ જઇ ઉભી. તેણીને કાંઇ ચેન પડયુ નહી. કાકાનાં કહેવાથી આ ઉતાવળું પગલું ભરવા માટે તેણી હવે પસતાવા લાગી કેવો ભલો,

કેવો માયાળુ આશક તે હતો ! અને તેણીએ આ શું કીધું ? કેવો તે પોતાને દેશ જવા હરખ ભેર થઇ રહેલો હતો ! તેણીની સાથે સુખચેનમાં જીંદગી ગુજારવા તે કેવો ઉમેદ અને આશા ભેર થયો હતો ? તેણીની આંખમાંથી નવધાર આંસુઓ વહેવા લાગ્યાં. બહાર બાગમાં અંધારામાં ટીકતી ગોરી પળ તેણી વિચારમાં ઉભી રહી ઘડીમાં તેણી પોતાનું એ કામ ઉનાવનું અને ઘાતકી સમજની હતી તો વળી ઘડીમાં તે વાજબી ગણતી હતી તેણી વિચારતી કે પિતાના ખુનનું તેણીએ વેર લેવામાં કાંઇ ખોટું કીધું નહી હતું. પોતાના મરહુમ બાપ તરફની તેણીએ પોતાની ફરજ બજાવી હતી, તેમાં.—પણ મગર—એકાએક વિચાર તેણીને આવ્યો. કાંય નહી મારીસ નિર્દોષ હોય ! હા, તેને ખુન કીધું હતું તેણે પોતે તે કબુલ કીધું હતું—પણ કાંય નહી ને કઇ બીજા જેપાનીસનું હોય ? અને તેથી પોતાનો બચાવ કરતાંજ તેણે અંજાણપણામાં કીધું હોય તેણીનો કાકો પહેલથીજ તેણીના તરફ ખારીલો અને ક્રુર હતો. અને તેથી કાં નહિં જુઠું બોલી તેણીને ઉશ્કેરી હોય? વગર વિચારે એ કામ કીધેનું જાણી તેણી ઘેલી દીવાની જેવી બની ગઇ.

"મોરીસ, મારા મોરીસ તેણી તેનાં શબ આગલ આવી ડુસકાંઇ પડતાં બોલી." મને માફ કરજે. મેં અભાગણીએ અંજાણપણામાં આ શું કીધું ? કુદરતીજ મને લાગેછે કે તમે મારા પિતાનું ખુન કીધું નથી. દાનાસેન હું તારા વગર જીવનાર નથી. ભલે હું એક જાપાનીસ છેકરું પણ હું મારું પેલું વચન તોડશ. હું તમને એકલા જવા દેનાર નથી. હું પણ તારી સાથેજ આવશ."

તેણી એકદમ ઉઠી ઉભી થઇ. પોતાની પાસેની પેલીજ શીશી કહાડી અને ચુલા આગળ આહેની કીટલી મુકેલી હતી તેમાં થોડાંક ટીપાં તેમાંથી નાંખ્યા તેણી એટલી શુધ્ધ બુધ્ધ વિનાની થઇ ગઇ હતી કે કપમાં પહેલાં જુદી ચાહ કહાડવા પછીજ પેલાં ટીપાં નાંખવાનું પણ તેણીને ભાન રહ્યું નહી હતુ. થોડેવારે તેણીએ એક કપમાં તે ચાહ રેહાડી અને હાથમાં કપ રાખી મોરીસ આગળ ગઇ પહેલાં એક ટુંક બંદગી કીધી, પોતાને ઉશ્કેરનાર મુછ કાકાને હજારો શ્રાપ દીધા, અને પછી પોતાનો નાજુક હાથ તેનાં મોહો પર ફેરવતાં, "દાનાસેન, મારાં લોર્ડ, હું તમારી સાથેજ આવુંછ" એમ બોલી, પ્યારની એક કીસ કરી, પેલી ચાહ પી ગઇ. એકજ મીનીટ અને જ્યા મોરીસ બેઠો હતો. ત્યાંજ તેનાં ખોળા પર મુડદું થઇ પડી.

ભલા વાંચક, હવે પેલા ડોસા તરફ તારી નજર ફેરવ મુકાને મળી. જેવી રીતે તે ભરાતો છુપાતો આવ્યો હતો તેવીજ રીતે બાગ વટાવી બહાર પડ્યો ત્યારે ઉશ્કેર પલો અને ગુસ્સે થયલો હતો, પણ પાછો ગયો ત્યારે હરખાયલો અને મુછમાં હસતો ગયો.

"હવે તું ઠીક સપડાયોછ, બચ્ચા, જો કે હું કેવો તારો ઘાટ ઘડુંછ. જેને તુ ચાહેછ તેનેજ હાથે તારૂં ખુન કરાઉં અને તેમાં જો હું નહી ફાવ્યો તો પછી મારે હાથથી તું કેમ છટકનો છે ! તુ નિર્દોષ છે—હમારા વડાનું ખુન તારે હાથે નહી, પણ બીજાનેજ હાથે થયું હતું. તેં તો અજાણ પણામાં તારો બચાવ કરવા જતાં કોઇ બીજાને માર્યો હતો. એ સઘળું હું જાણુછ પણ મારે તો તારીપર કાંઇની બહાને વેર લેવનુ છે તેં એક જાપાનીઝ સ્ત્રીને ભમાંવી તારી બનાવી, તો હુંબી ખરો કે તુંને એનીથી જુદો પાડી, એને હમારાં કુટુંબમાં પાછી લાઉં, મેં એને જુઠી ભમાવી તારી તરફ મેં એને એવી ઉશ્કેરી જુઠું બકાવ્યુંછ કે તું બચવોજ હવે મુશ્કેલ છે. વાઙ આજની રાત તારી છેલ્લીજ સમજજે," ઉપર મુજબ બબડતો તે કાશી ખાનાં તરફ ગયો.

તે કારીખાનાં અંદર દાખલ થયો, અને ત્યાં બીજા ઘણા જાપાનીઓ જેઓ તરેહવાર ઢોંગ કરી રમુજ મેળવતા હતા તેઓ સાથે વાતચીતમાં રોકાયો ત્યારબાદ એક કપ કોફીનું મંગાવી પીધું અને મધરાતનાં બારની ટકોરી પડતાંજ સાહેબ સલામ કરી બહાર નીકળી થોડેક દુર યુકીની રાહ જોતો થોભ્યો. બારના સાડા બાર—પછી એક.—અને દોઢ બી થયો પણ યુકી આવી નહી. તે વધારેને વધારે ઉશ્કેરાવા લાગ્યો. આખરે વાટ જોઇ તે તેણીને ઘેર ગયો. સાંજ નાંજ જેવો દેખાવ તેનો થયો હતો. અને હમણા તો તેણે પોતાનાં હાથમાં એક તીણું ખંજર ધર્યું હતું. ધીમેથી ઓટલા ઉપર ચઢી તેણે ઓરડામાં જોયું. ત્યાંનો દેખાવ જોઇ તે ચોંકયો. તે એકદમ ઓરડાનાં ધસી ગયો. પોતના ધારવા કરતાં ઉલટુંજ બનેલું જોઇ તે રાતો પીળો થઇ ગયો. પોતે આશા શું રાખી હતી અને આય શું થઇ ગયું હતુ ?

"કમબખ્ત દુકતી" તે યુકીનાં મુડદાં તરફ જોઇ પુકાર્યો." તેં આખરે તારેજ બોલ કીધો કેની ? એક જાપાનીઝ થઇ તે તારૂં વચન તોડયું કે ની ? આખરે બી તું એનીજ થઇ કે ની ?"

ત્યાં તે મોરીસ તરફ ફર્યો. અને જાણે તે જીવતો હોય તેને સમજાવવા માંગતો હોય તેમ મુકીઓ દેખાડતાં બોલ્યો. "ચંડાળ તુંજ આખરે જીત્યો. જીવતાં જીવત તો તેં અને ચોરી લીધી હતી, પણ મુંવા પછી બી તું એને સાથેજ લઇ ગયો. પણ યાદ રાખજે કે દેવતાઓ તુને શીક્ષા કરશેજ."

લાગટ અડધો એક કલાક સુધી તે બબડ્યો અને પછી થાકી એક ખુરશી ઉપર બેઠો. તેની નજર ચુલા આગળ મુકેલી કીટલી તરફ ગઇ કે ઉઠી જઇ તેણે તેમાંથી એક કપ ચાહ બનાવી અને ત્યાંજ બેસી પીવા લાગો. થોડીક પીધી કે તેના ડોળા ટસરટસ થઇ આવ્યા, તેનો જીવ ફરવા લાગ્યો—તે ગભરાઇ ગયો—અને હજી તો ઉઠવા જાય તેટલાંજ લાંબો થઇ પડયો ખલાસ તે આવ્યો શા મતલબથી, અને અણધાર્યું બની શું ગયું. ખુન કરવાના ઇરાદાથી તે ખંજર લઇ આવ્યો હતો પણ આખરે પોતાના પાપનો ભોગ કુદરતેજ તેને બનાવ્યો.

કેવો દયાળુ !

તે— "મને સાચ્ચું કહે કે આપણા વચ્ચે શું ફકત મારી ગરીબાઇનીજ નડતર છે ?"

તેણી—હા.

તે—(આશાવંત)—હું કબુલ કરૂંછ કે હું ગરીબ છેઉં અને કમનસીબે મારા બાવા બી તેમજ છે; પણ મારા એક બુઢા કાકા છે જેઓ પૈસાદારછે અને વળી કુંવારાછે સાથે વળી દુખી દરદી હોવાથી લાંબો વખત કહાડે તેમ નથી.

તેણી—(ખુશીથી) અરે તમે કેવા માયાળુ અને વિચારવંત છેઓ. તમે મને તેવણ સાથે ઇન્ટ્રોડયુસ કરશો.

ખરો વફાદાર !

મ્યુઝીયમનો નવો રખેવાળ—થોભો સાહેબ, અંદર દાખલ થવા આગમજ તમને તમારી છત્રી બહાર મુકી જવી પડશે.

મુલાકાતી—પણ મારી પાસે છત્રી નથી, તે તમે જુઓછ કેની ?

રખેવાળ—ત્યારે તો સાહેબ પાછા જાઓ અને એક લઇ આવો. કારણ જ્યાં સુધી કોઇ પણ આસામી પોતાની છત્રી દરવાજાની બહાર મુકતો નથી, ત્યા સુધી તેને અંદર જવા દેવામાં આવતો નથી હમારે તો સાહેબ, હમારા વડાના હુકમ મુજબજ ચાલવું જોઇએ. સમજ્યા કેની !

શીરીન.

ગુલશન હરિફાઈ.

( )

મ્હેતા મુનશી મચી માન્કતને મુબઈ માગેરમા મગમ્ટ મળી મચીએ મન્રનુ મગનુ મનમા મનીદે માની મહેનતી મહે મત મા ળી મહેરાએ મચીના મન્ન માથ મા મજબુત મુકી મારી મચીએ મુગે મોહડે મહેરાની મદ માગી, મહેરા મન મનાવવા મારકેટમાથી મેવો મીઠાઇ મેળવી મેહગાના મોહમા મુક્યુ મારગમા મહેરાને મોહબત વનો માલેન્ઝાર માસીનો માઠો મળ્યો મગતાજ માઠાનુ મેહ મલકાયુ. મહેરાએ મામાને મચીની મનવળી મુરાદ માટે મુઝવ્યો મચી માઠો મરણ તોન મગાયા મામાએ મચીની મુળી મજબુત મરડી માર માર્યો મચી મુગો મુવો માકાના માતાની મહે માકાને નરગ મુજબ મળી મદાનદમીના માનેક મેનઝનમા માનતા માગુમોનો મેળાવડો મળ્યો મહેના મેન્ડો ળીનના મેજુઝીની મીઠી મજાદ મેળ નડના મહેરબાનોને મડપમા મળી મહેરાને માકાની મનમાનની મોજ મળી મચી મારહયો મહતમા મુવો

મીસ પીરોજા હોરમમજી કેનટીનવાલા

(૨)

પુનાના પેગનનજી પટેન,–પુરશોતમ પારેખ પીર સાહેબ પજાબી–પ્રતી પ્રતિણીઓએ પતાવ્યા પરતુ પારિસ પગે પેદ્યના પાગ્ગુના પઠીત પ્રાણવર પેતાના પતી પ્રીયમનિ, પોતાના પિતા પ્રેનાનદ પાડક પ્રસિદ્ધ પામ્યા. પદરે પ્રરમી પ્રેનથી પ્રભુમ પગી, પુરીનો પુર્ણ પ્રરમ પામતા પતાવ્યા પરતુ પોર્ટુગાલ પાસે પોયના પગીત પ્રાણગકર પાસે પેમા પુર્ણ પગ્ય પરોના પ્રવાસીએ પનેપેમ પુરત પણુપતિને પેન પાખના પઆના પા પ્રુ પતિને પોતાનો પેઢી પર પેગામ પેચાડી પુતાપેમ પમી પઞ પૃથ્વી પ્રવાસે પરવ્યા–

મહમદઅલી 'એમ' રીરોઝ.

(૩)

' વીહરડીના વમળમા વીટરાપનો વાધરી વીઠુન વાલ વાપરી.'

' વગર વીચારે વીકાજીની વાડીમા વાળ વાગ વતાણા નથા" "વીમાજીએ વહાલી વીરાને વાપરથી વારેલી વધઇ" (વાચનારને નાપર વાચાનાર વરીઆવનો વેરો)

વનસદના વનની વીકાજી વીરજીમઇ વાચ્છા, વરસાપર વાન વગી ' વગોતી–વનીતા' વાચેછ વનગી વીઠુન વાન પાપરી વીહરડીના વીચીન વમળમા વીતરાવનો વોયસા વાર વીકાજીની વાડીને વડો રા વાળા વીરનારપ વહાડીઆની વાડી વાચ રી, વીકાજીની વાડીની વાસની વડ વદારી, નડોમાના વેગણુના વેરા વહડી, વાન, વતાણુ વાની વગની વાડ વનાતા વડોદરા વનીઓ.

વીકાજીએ વીચાર્યું " વીરને વગર વીચારે વાડીમા વાળ વનાણા વાનીયાજી વારને વીરઆમામમા વમની વહાની વારાને વાપરથી વધાઇ વાળુ "

વાનર

વનસાદ વીસમી

વહાની વીરાં.

' વડોદરાનો વતની વધરી વીરત વાપરીએ વગર વીચારે વીકાજી વાચ્છાની વાડીને વીરત રપ વહાડોઆની વાડી વીચારી, વીકાજીની વાડીમા વેગણાના વેતા વહાડી વાળ વતાણા વા-

...મુ. કલ્પાવતી શહેર પણ સમાજ ઉન્નતિના શિખર પર જઈ પહોંચ્યું. આ શહેરમાં ગાયન વાદ્યસંગીત વિદ્યાની ...ની ઉન્નતિ થઈ કે તે કળા સંબંધી ગ્રંથ પ્રકાશકો અને બુકસેલરોની થોડા સમયમાં સેંકડો દુકાનો ચાલુ થઈ ગઈ. વાદ્યકળાનો એટલો ફેલાવો થઈ ગયો કે, ઘેરઘેર હારમોનીયમનો અવાજ સાંભળવામાં આવતો હતો, એવા વખતમાં આ વાતની બહુ જરૂર હતી કે હારમોનિયમની સાથે ગાવા યોગ્ય સુંદર અને નવા નવા ગાયનોની પણ રચના કરવામાં આવે જ્યારે જે ચીજનો શોક લોકોનો બહુ વધેલો હોય ત્યારે તે ચીજના વેપારીને પોબારા હોય છે. જ્યારે અમારા ખ્યાલી રામ કલ્પાવતીમાં પહોંચ્યા ત્યારે તેઓને એમ લાગ્યું કે અહીં 'કાવ્ય એજન્સી' નું કામ સારૂં ચાલશે. ઝટપટ તેણે એક કાવ્ય એજન્સી ત્યાં ખોલી દિધી અને દિનાદિન રૂપિઆ કમાવા લાગ્યા.

'કાવ્ય એજન્સી' ના માલિક મીસ્તર ખ્યાલીરામે હારમોનીયમ પર ગાવા વગાડવા યોગ્ય અનેક ગાયનના પુસ્તકો પ્રકાશીત કર્યા અને ઘણા રૂપિઆ કમાવ્યા પણ તે મળતા રૂ. માંથી બહુ થોડોજ હીસ્સો તે કવિયોના અ પવ માં આવતો કે જેઓ બહુ મહેનત કરીને પદ્ય રચના કર્યા કરતા હતા. તે મળતા થોડા રૂપીઆને માટે પણ (કે જે તેઓની ખરી મહેનતનાજ હતા) તે બિચારા 'કવિશ્વરો' તથા 'સાક્ષરો' ને પ્રકાશક સાહેબની બહુજ ખુશામદ કરવી પડતી હતી. તથાપીં લોક સમાજમાં અને સભાસ્થાનોમાં જે માન જે આદર અને જે પ્રતિષ્ટા તે કવીયોની થતી હતી તેનો સોમો હિસ્સો પણ પ્રકાશ સાહેબના નસિબમાં ન હોતો. આ વાત ખ્યાલી રામના દિલમાં બહુ ખટકતી હતી જો કે તે આ મહામંત્રનું હંમેશાં ધ્યાન રાખતો હતો કે "દ્રવ્ય તેજ સર્વ શક્તિમાન છે"–અને પ્રકાશના વેપારમાં તે કમાતો પણ ઘણું હતો તો પણ તેનું ચિત શાંત ન હતું રહેતું. સભાઓમાં જે માન સનમાન કવિઓને મળતું હતું તે જોઈને તેને જીવ પણ લલચાવા લાગ્યો તે પોતે તે રાત દિવસ તેનું અને પ્રતિષ્ટા કેમ મળે તેની ચિન્તા કરવા લાગ્યો પુસ્તક પ્રકાશનું કામ કરતે કરતે તેને આ વાતનું જ્ઞાન થયું હતું કે હારમોનિયમ પર ગાવા વગાડવા યોગ્ય કેવ ગાયનો સારા હોયછે. હવે તેણે વિચાર કર્યો કે, આવી જાતના ગાયનોની રચના કરવી તે મારે મનથી કઈ કઠણ નથી હું હારમોનિયમ સારી રીતે વગાડી શકું છું મને તાલ સ્વરનું પુરેજ્ઞાન છે. મેં પોતે હજારો કાવ્યના પુસ્તકો પ્રસિધ્ધ કર્યાછે. હું પુરી રીતે જાણું છું કે સાંભળનારાઓને કેવા ગાયનો પંસદ આવેછે તો હું પોતે જો થોડી મહેનત કરૂં અને હારમોનિયમપર ગાવા યોગ્ય કર્ણ મધુર પદ્ય રચના કરૂં તો મારૂં કામ બની જાસે ! બસ પછી તો હું સભાઓમાં એક નામાંકિત કવિ ગણાઈશ !! મને બમણું માન પ્રકાશક અને કવિના સંબધથી મળવા લાગશે !!!"

પણ મનથી વિચાર કરવો એક વાત છે અને તે પ્રમાણે કામ કરવુ બીજી વાત છે. પહેલી વાત સહેલી છે; પણ બીજી વાત કઠણ છે તે સિવાય ખ્યાલી રામના સ્વભાવમાં કાવ્ય એજન્સીનું કામ કરતા કરતા એક મોટો દોષ પણ આવી ગયો હતો. જે કાવ્ય પ્રસિધ્ધ કરવાને તેના પાસે આવતા હતા, તેના મહેનત પ્રમાણે પુરી કિંમત ન આપતાં, અને તેની કિંમત ઓછી કરવાને માટે, તે હમેશાં કાઇદાઇયા ઉત્તમ કાવ્યોમાં પણ કાંઇકાંઇ દોષ કાઢતા કરતા હતા. કાવ્યની બાબતમા તેની તપાસ કરવાની શક્તિ એવી તિવ્ર થઇ ગઇ હતી કે, તેને કોઇ પણ કવિના પદ્ય રચના સંપુર્ણ રીતે સુંદર ન હોતી લાગતી. બિચારા સારાસાર નામાંકિત કવિ તેની કડક આલોચનાથી કંપી જતા હતા ! તેની આવી તિવ્ર આલોચના શક્તિનું એ ફલ થયું કે, જ્યારે પોતે પદ્ય રચના કરવા લાગ્યા ત્યારે પોતાની

ર થઇ જાયછે" આ ...લીરામ બહુ ખુશી થયો. ...અમાથી થોડી ચોપડીઓ ...થમાં આપીને કહ્યું, "લ્યો, ...શિત થયેલી છે. જુઓઆમાંથી ...સંદ પડે છે." દેવીયે જવાબ દીધો ... આ પુસ્તકોની જરૂર નથી મને એક નવું કાવ્ય 'રાધા કૃષ્ણ વિલાસ' ની ...રૂર છે. તે હારમોનિયમપર ગાવા વગાડવા યોગ્ય છે. આવતી કૃષ્ણાષ્ટમીને દિવસે અમારા માયન મંદિરમાં જલસો થાસે તે વખતે આ નવા કાવ્યની જરૂર પડશે. તમારી પાસેતો ઘણાક વિષે આવેછે. જો મારી ઇચ્છા પ્રમાણેનું કોઈ કાવ્ય તમને મળી જાય તો મને આપજો. મને જુના કાવયોના કાવ્યની જરૂર નથી. કોઇ વર્તમાન કવિની નવીન, પ્રભાવશાળી અને પ્રેમ મય કવિતા મળી જાયતો કામ, બને કહો કેટલા દિવસમાં લાવી આપશો આ કાવ્યના બદલામાં તમને મોઢે માંગી કિંમત મળશે અને બનાવનાર કવિને પણ તેનો બદલો આપવામાં આવશે."

ખ્યાલીરામને તો પોતાને લોકોમાં કવિ તરીકે મશહુર ગણાવાનો બહુ શોક હતો, અને પોતાને પ્રસિદ્ધ થવાની તરતમાંજ તક મળી. દરદીને જોઇતું તું તેને ફરમાવ્યું ! બહુ ખુશી થઇને કહ્યું, "હાલમાં હું પોતે પણ થોડી થોડી પદ્ય રચના કરવા લાગ્યોછું એ ચાર દિવસમાં તમારી, ઇચ્છા અનુસાર એક સુંદર કાવ્ય જરૂર લાવી આપીશ હું ખાત્રી પુર્વક ધારૂંછું કે, તમારા જેવી રસિક સુંદરીને પસંદ પડેલું તે મારૂં કાવ્ય મારા વંશની વૃધ્ધી કરશે. હવે મને રૂપિયા કરતાં કીર્તીની વધારે લાલચ છે. તમારી કૃપાથી દ્રવ્યતો હું ઘણું કમાણો છું'," મધુર કાન્તા દેવી બોલી, બહુસારૂં ચાર દિવસમાં તમારી કવિતા મને જરૂર દેજો. ઠીક હવે હું જાઉંછું એમ કહીને ખ્યાલી રામ સાહેબ પોતે કાવ્ય રચના કરવાની કલ્પનામાં મગ્ન થતાં પોતાને મકાને આવી પહોંચ્યા.

કાવ્ય એજન્સીની ઓફિસમાં જઇને પોતાના ખાનગી રૂમમાં કાગળ પેન્સિલ હાથમાં પકડીને ટેબલપર માથું નમાવીને, પ્રકાશક સાહેબ કાવ્ય રચનાને માટે માથુ ખજવાળતા બેઠા. મનમાં તો એમ હતું કે હાથમાં કાગળ અને પેન્સિલ લેતાંજ કવિતા તરત તૈયાર થઇ જાસે. એવી રીતે બે કલાક નીકળી ગયા હજી સુધી કાગળપર બે લીટી પણ નજરે નથી પડતી. હાં બે ચાર છેકછાક કરેલી લીટીઓ જરૂર દેખાયછે. કાવ્યનો હસ્ત લખીત પ્રતો જે તેઓના સંગ્રહમાં હતી તેમાં જોવા મળ્યું. તેમાંથી થોડા શબ્દ થોડા વાક્યો, કાંઇ વિચાર કાંઇ નોટસ હાથના કાગળમાં લખી લિધી; અને પાછો વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ બધી વાતોને જોડીને એક મનોહર કાવ્ય કેવી રીતે તૈયાર કરી શકાય. બહુજ મગજ મારી કરી, પણ એકે પંક્તિ ઇચ્છા પ્રમાણે કાગળ પર લખી ન શકાઈ. હેરાન થઇ ગયો, થોડો દુ:ખી થઇ અને ચિન્તા કરવા લાગ્યો. એવા માનસિક દુ:ખમાં બિચારો ખ્યાલીરામ બેઠો હતો એટલામાં તેના ઓળખીતા કવિ સુરંગ ત્યાં આવી પહોંચ્યા!

(૩)

સુરંગ કવિ ઓરડામાં આવ્યાં કે ખ્યાલીરામે નાક ભમર ચડાવી, મસ્તકના ઇસારાથી તેઓને ખુરશી પર બેસવાનું કહ્યું અને બોલવા લાગ્યા "કહો કવિરાજ ! કયાંથી નિકળી આવ્યા ? આજ કોને ફસાવવાનો મનસૂબો છે ? તમારૂં તે કાવ્ય જે હાલમાંજ અમે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. સાવરદી નિકળ્યું ! તેનો કોઇ ભાવે પૂછતું નથી. એક પણ ઓરડર આવતો નથી. બધાં પુસ્તકો કબાટમાં ભર્યા પડ્યા છે. અમારા રૂપિયા બરબાદ ગયા. તમારા જેવા કવિઓએ મારા જેવા ભોળાને ખુબ ફસાવ્યો પ્રાસ મેળવતાં તો આવડે નહી અને બની જાય કવિરાજ" ખ્યાલી રામનું આ પ્રસ્તાવના રૂપ ભાષણ સાંભળીને સુરંગ કવિતો ચિકિત થઇ ગયા. થોડી વાર પછી ધીરજ રાખીને હળ-

નેથી બોલ્યો "જુની વાતો જવાદ્યો. મે કદી પણ જાણી બુઝીને તમને ફસાવવાને યત્ન નથી કર્યો. અમારી નવી કવિતા જુઓ આ હારમો નિયમ પર બહુ સારી રીતે ગાઈ શકાય છે મેં રચનામા બહુ મહેનત કરી છે હું સમજુ છું મારા બધા કાવ્યોથી આ ઉતમ છે મારો અમુલ્ય સમય આની પછવાડે ગયો છે આ કાવ્યને લીધે મારૂ નુકશાન પણ ઘણુ થયુ છે જરા જુઓ તો ખરા મને આશા છે કે આપ આને જરૂર પસંદ કરશો તમારા જેવા રસિક અને ગુણ ગ્રાહક પ્રકાશક આ કલ્પાવતીમા કોઇ પણ નથી. જો તમે આ કાવ્ય પ્રસિદ્ધ કરશો તો તે હાથો હાથ ખપી જાશે તમને લાભ થાશે અને મને પણ થોડા રૂપિયા....." કવિની વાતમા વચ્ચે પ્રકાશ સાહેબ આતુરતાથી બોલી ઉઠ્યા — 'હા હા હુ જાણુ છુ તમને પણ થોડા રૂપીઆ મળશે ના, અમારા રૂપીઆ મફતનો માલ છે, બધાએ કવિ પોતાની અને બધાયે લેખક પોતાના લેખની આવી રીતેજ તારીફ કર્યા કરે છે ખરી વાતતો એ છે કે આ સમયે એક પણ કવી એવો નથી કે જે મધુર સુંદર કવિતા બનાવી શકતો હોય મને સંગીત વિદ્યા ઉપર સ્વભાવિક પ્રેમ છે, તેથી પ્રેમવશ થઈને માત્ર આ પ્રકારના કાવ્યોની ઉન્નતિ કરવાના હેતુથીજ, મે આ 'કાવ્ય એજન્સી' અહી ખોલી છે અને ગ્રંથ પ્રકાશિત કરવાનું કામ કરી રહ્યો છુ મારી આવી પરોપકાર વૃતિનો તમારા જેવા કવિઓ બહુ દુરઉપયોગ કરવા લાગ્યા છે હવે મારી પાસે એટલુ દ્રવ્ય નથી કે તમારી સડેલી કચરા જેવી કવિતાઓ પ્રકાશિત કરવામા હુ મારી પુંજી લુટાવી દઉ જો તમે લોકોને રૂપીઆ કમવા હોય તો કવિતા બનાવવાનુ કામ મેલી દઈને કોઇ વેપાર કરી ઇમાનદારીથી મહેનત કરીને પોતાનુ પેટ ભરો" આવી સખત ધીટકાર સાભળવા છતા પણ કવિ સુરંગ ગળગળા થઇને કહ્યુ "સાહેબ, જો આ કાવ્ય તમને પસંદ ન હોય તો આ આજથી કવિતા બનાવવાનું કામ છોડી દઇશ.આપ આની એક રચના તો જુઓ અને હાર્મોનીયમ પર વગાડીને આની પરીક્ષા તો કરો, મને વિશ્વાસ છે કે તમને તે જરૂર પસંદ પડશે"।

કવિના દિનતા ભરેલા વચનોથી કે પછ એમ સમજીને કે હવે હદ થઇ ગઇ કોઇપણ કારણથી પ્રકાશકે બે પરવાઇથી કહ્યુ," 'ઠીક આપો જોઉ ક્યાં છે તમારૂ કાવ્ય ?' પાના આડા અવળા ફેરવીને તેણે કહ્યુ "કેમ કવિરાજ તમે વખતો વખત તમારી કવિતા લઇને મારી એજન્સીમાં કેમ દોડતા આવો છો ? શુ આ કલ્પાવતીમા બીજી કોઇ એજન્સી નથી ? તે લોકોનો વેપાર તો મારી એજન્સી કરતા વધારે ચાલે છે, તેઓ તો અહીના જુના પ્રકાશક છે, અને હુ તો હાલમા નવોજ આવેલો છુ' સરળ સ્વભાવના કવિ રાજે જવાબ દીધો "હા અહી પ્રકાશકો ઘણા છે પણ ગુણગ્રાહક કોઇ નથી

અમારા જેવા કવિઓની કદર તો આપણી એજન્સીમાજ થાય છે હુ મારી કવિતા ઘણા પ્રકાશકો પાસે લઇ ગયો હતો. પણ કોઇએ પ્રસિદ્ધ કરવનુ કબુલ કર્યુ નહી આ વાતતો તમો જાણતા હશો કે વિદ્યા અને લક્ષ્મીને મુળથીજ વેર છે' અને તેથી આપને કહી દેવાનુ ઉચિત માન્યુ પ્રકાશક સાહેબને જે વાત જાણવાની ઇચ્છા હતી તે પોતાની મેળેજ જાણવામા આવી ગઇ ત્યારે તિરસ્કાર યુક્ત મુખમુદ્રા કરીને તેણે કહ્યુ:-"વાહ ! જે કવિતાનો કોઇ સ્વીકાર નથી કરતુ—જે ખરે ખર રદી—કચરાની ટોપલીમાં ફેંકી દેવા યોગ્ય છે—તેને મારી 'એજન્સી' મા પ્રસિધ્ધ કરવાને લાવ્યા છો અને તારીફ એ કે તેને બદલે ઇનામ, રૂપિયા પણ માગાકો ! મારી પરોપકાર વૃતિ અને સજ્જનતાનો બહુ સારો ઉપયોગ કરી જાણો છો,"

•

હતા મ્હેના પ્રકાશક સાહેબ તે લિમિન નિનાના આગળ પાછળ ય કરતા હતા એમાં. પરંતુ મનમાં , તેણે આ સથાળું દીઠું "રાધા-કૃષ્ણ-રાસ" બસ, મનમાં બહુજ ખુશી થયા, પણ ભાવ તેણે બહાર પ્રગટ થવા નહિ દીધો થોડી વાર પછી તેણે કહ્યું "કવિરાજ! તમે જાણો છો કે થોડા દિવસ થયાં હું પોતે મારી બનાવેલી કવિતાઓ પ્રકાશિત કરું છું આ વખતે પણ હું એક સુંદર કાવ્ય લખી રહ્યો છું. આજતો મને તમારી કવિતા વાંચવાની ફુરસદ નથી એક બે દિવસ રહીને આવજો; તે વખતે જોયું જાશે" તેથી કવિએ બહુ નમ્રતાથી કહ્યું:-"જુઓ સાહેબ! આ કાવ્યમાં મારી તમામ જીવનની આશા ભરેલી છે! તેની કદર કરવી, તેને પ્રસિદ્ધ કરીને લોકોની સામે લાવવી, તે તમારા હાથમાં છે!" અમીર જેવી બેદરકારી દેખાડીને ખ્યાલી રામે કહ્યું:-"હા ખરું છે; પણ આ વખતે કાંઇ નિશ્ચય થઇ નથી શકતો. કાલે જોયું જાસે!"

બિચારો કવિ પોતાને ઘેર વળી ગયો. કાલ તો બહુ દુર છે! કાલ સુધી તો કોણ જાણે શું બનશે! આજ રૂપિયાની ઘરમાં બહુ જરૂર છે. જો આજ કયાંએથી પણ થોડા રૂપીઆ મલી જાત તો મોટું કામ થઇ જાત દિલ ઉદાસ છે. એવી ઉદાસ અવસ્થામાં ખડકીની પાસે બેસીને તેણે વખત વિતિત કર્યો. ખ્યાલી રામની 'એજન્સી' માં જવાનો નિશ્ચિત સમય આવી લાગ્યો. ઝટપટ કપડાં પહેરીને ઉત્સાહથી બહાર નિકળ્યો એટલામાં તેની સ્ત્રીએ નમ્રતાથી પુંછ્યુ કે પાછા કયારે ઘેર આવશો કવિએ કહ્યું:-"જો પ્રકાશકે મારું કાવ્ય પસંદ કર્યું અને પારિતોષક દઇ દિધુ તો તો હમણાંજ આવીશ" કવિની સ્ત્રી બહુ ચતુર હતી પતિના 'જો' અને 'તો' શબ્દના અર્થ તેના ધ્યાનમાં આવી ગયો તેણે સંદેહ પુર્વક પુછ્યું:-"અને, જો તે સ્વાર્થી પ્રકાશકે આપની કવિતાની કદર ન કરી તો?" કવિએ શુન્ય વૃત્તિથી પોતાની સ્ત્રી તરફ જોયુ અને પછી નિરાશાથી કહ્યું:-"તો-તે.-તો-, મારો કાંઇ નિશ્ચય નથી" અને તરત ઘરમાંથી બહાર નકળી પડયો!

સ્ત્રીએ જાણ્યું કે આજ કાંઇ રંગ સારો દીસમાં આવતો નથી આજ કવિજીનું મન બહુ ચંચળ નજરે પડે છે. કોણ જાણે શું અનર્થ થાશે! દસ-અગીઆર વર્ષનો એક તેને છોકરો હતો તે બુધ્ધિમાન અને ચાલાક હતો તે ઘરની પાસે મેદાનમાં રમતો હતો, તેને તેણે બુમ પાડી કહ્યું:-"વિક્રમ, અહીં આવ, કપડાં પહેરીને તારા પિતાની પછવાડે ચાલ્યો જા. તે જયાં જાય, ત્યાં તેની સાથે ચાલ્યો જા, જે જરા વાર પણ તેનો સાથ છોડજે માં. આજ તેઓની તબ્યત બગડેલી લાગે છે!" માતાના કહેવાનો મતલબ તે તરત સમજી ગયો તે કપડાં પહેરીને પિતાની પછવાડે દોડયો.

(૪)

કવિ સુરંગ પોતાને ઘેરથી નીકળીને, જલ્દી જલ્દી ચાલતો, 'કાવ્ય-એજન્સી' ની ઓફીસમાં પહોંચ્યો. બાલક વિક્રમ પણ દોડતો દોડતો તેની પછવાડે ચાલ્યો જતો. હતો જયારે કવિ પ્રકાશકના રૂમમાં પહોંચ્યા, અને 'આવો, બેસો' વિગેરે આવકારની વાતો થઇ ચુકી ત્યારે પ્રકાશક સાહેબનો ચેહરો જોઇને કવિરાજ નિરાશ થઇ ગયા. મીસ્તર ખ્યાલી રામે દિલગીરીથી કહ્યું:-"તમારી કવિતા મેં જોઇ; પૂરેપુરો મારો કિંમતી વખત રોકીને પણ તમારે ખાતર વાંચી. થોડા ગાયન હારમોનિયમપર વગાડીને અને ગાઇને પણ જોયાં; પરંતુ હમારી વેપારી દ્રષ્ટિથી તેને પ્રસિધ્ધ કરવાથી અમને કાંઇ પણ લાભ થાય એમ દેખાતું નથી. હું આને માટે બહુ દિલગીર છું, પણ શું કરું?

કોઇ ઉપાય નથી લાચારીથી તમારી કવિતા તમને પછી આપવી પડે છે !" એટલું કહીને તેણે કવિની સામે તેઓની હસ્ત લિખિત કવિતા ની પોટલી નાખી દીધી

કવિ નિરાશાના શોક સાગરમાં ડુબી ગયા! તેના ચેહરાનો રંગ ફીકો થઇ ગયો! જે કવિતા ની બાબત તેને ખાત્રી હતી તે ના પસંદ-ચઇ ટેની બે કદર થઇ! હાય! તેને બહુ દુખ થયું હવે આ વાત તેના ધ્યાનમાં પુરી રીતે આવી ગઇ કે, વ્યાપાર વિષયક જ્ઞાન તથા દ્રવ્યના અભાવથી, સારા સારા લેખકોને પણ કેવી રીતે પારકાનો આશરો સેવતાં જવુ પડે છે અને સ્વાર્થી નીચ બુધ્ધિના પ્રકાશકોને આધીન રહીને તેઓનો આપેલો ટુકડો કુતરા જેવી સ્થિતીમાં રહીને કેમ ખાવો પડે છે! ક્રોધમાં આવીને કવિયે તે કવિતા લખેલા કાગળો ના કટકે કટકા કરી નાંખ્યા અને ત્યાંજ ફેંકી દિધા. જેમ તે બહાર નિકળ્યો કે દરવાજા પર ઉભેલો તેનો વ્હાલો પુત્ર વિક્રમ નજરે પડ્યો! પિતાનું ઉતરી ગયેલુ મોઢું જોઇને તે "પીતાજી, પીતાજી" બોલતો તેની પાસે આવ્યો; પણ કવિએ તેને એક તરફ ધકેલીને પોતે તે ઓરડામાંથી બહાર નીકળી પડયા, ઊારાની આવી હાલત જોઇને ચાલાક પ્રકાશકે તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું "બચ્ચા, આ લે, તારા પિતાની કવિતા ના કાગળ અહીં પડયા છે, તે ઘેર લઇ જા અને તારા પિતાને આપી દેજે." એમ કહીને પ્રકાશક સાહેબે તે કાગળના કટકા ઉપાડીને વિક્રમના કોટના ખીસામાં ભરી દિધા અને એક પૈસો તેના હાથમાં દઇને કહ્યું-"આલે, તું ને મીઠાઇને સારૂં-ઇનામ!" તે છોકરો તરત ઓરડાની બહાર નિકળ્યો-પણ થોડી વાર લાગી ગઇ હતી- કવિ કોણ જાણે કયાં ચાલ્યા ગયા!

આ વાત અમારા વાંચક મિત્રો ભુલી નહિ ગયા હોય કે, મધુર કંઠદેવીના જલસા ને માટે મીસ્તર ખ્યાલીરામ પોતે "રાધા કૃષ્ણ વિલાસ" કાવ્ય બનાવવાનો યત્ન કર્યો હતો દૈવયોગથી તે વિષયની, સુરંગ કવિની, મનમોહક કવિતા તેને હાથ લાગી ગઇ! આ કવિતાની નકલ તેણે જુદા કાગળ પર ઉતારી લિધી અને પછી, આગળ પાછળ થોડી કાપ-કુપ કરીને અદલ-બદલ કરી ને કવિતા તે પોતાને નામે પ્રસિધ્ધ કરવાનું ચાહતો હતો. તેને ખાત્રી હતી કે, આ કવિતા પ્રગટ થતાંજ મારૂં નામ 'કવિયો'માં પ્રસિધ્ધ થાશે. હવે તેના ભાગ્યનો ઉદય થવામાં વિલંબ માત્ર એટલોજ હતો કે, તે કવિતા પર મધુર કંઠદેવીની પસંદગી પ્રાપ્ત કરવાની હતી!

નિમેલે વખતે તે પોતાની નવી કવિતા લઇને મધુર કંઠદેવીના ગાયન-મંદિરમાં ગયો. દેવીયે, તેની વાયદા પ્રમાણે કામ કરવાની તારીફ કરી તે પ્રકાશકની લાવેલી કવિતા લઇને બારી આગળ જઇ ઉભી ખ્યાલીરામની તરફ તેની પીઠ હતી, તેથી તે જાણી ન શકયો કે, વાંચતાં તેના ચહેરા પર કેવી જાતનો ફેર થાય છે. થોડીવાર પછી દેવીએ કહ્યુ "સાહેબ, આ કવિતા બહુ મનોહર છે કૃપા કરીને આમાથી થોડાં ગાયન હારમોનિયમ પર વગાડી બતાવો. આમાં સંદેહ નથી, કે, આની રચના બહુજ અવર્ણનિય છે.

ખ્યાલીરામ હારમોનિયમ પર જઇ બેઠો તે કાવ્યના થોડા ગાયન હારમોનિયમપર બહુ ચાલાકીથી વગાડી દેખાડયા દેવી બહુ ખુશી થઇ અને ખ્યાલીરામના તારીફ કરવા લાગી પછી હસતા તેણે કહયું સાહબ તમારી ભલાઇના હું ગેર ઉપયોગ કરવા નથી ચાહતી તમારી વગાડવાની કુશળતાથી હું બહુ પ્રસન્ન થઇ છું. હજી એક વાર વધારે સાંભળવાની મારી ઇચ્છા થાય છે જો કાઇ હરકત ન હોય તો એક બીજી કવિતા હારમોનિયમ પર વગાડો."

દેવીની તારીફથી ખુશ થઇને ખ્યાલીરામે કહ્યું, 'હા, હા, લાવો, એક શું, તમે જેટલા

Some Reminiscences of England.

(A leaf from "My Seven Years in England.")

By T. J. DESAI, Bar-at-Law.

In May 1894 we were invited to Dinner by Mrs Ingall at Lidden House, Champion Grove, Denmark Hill, London, S. E. There I had the pleasure of meeting for the first time Miss Duff, an accomplished lady, who was a Member of the Royal Asiatic Society and a Sanskrit Scholar of no mean order Mrs. Ingall had presented my Sanskrit verses to her and she was so much pleased with them that she had expressed a desire to see me, and Mrs Ingall utilized this opportunity of inviting her as well to Dinner so that she could meet me at her house. Miss Lowe also was there. She was a cultured lady and a teacher in the High School for Young Ladies Miss Duff had translated from German into English the "*Elements of Metaphysics*" by Prof. Deausson of Germany, and Miss Lowe had contributed an article to the Indian Magazine, called, "*With Sadi in the Garden*" I cannot describe how elevating and pleasant it was to converse with such educated young ladies. There are no early marriages in England, and one cannot help thinking that accomplished ladies like these, of mature years and understanding, are sure to make good choice of their husbands and be really happy in their conjugal life × × × But to come to my story, I enjoyed the evening at the house of Mrs. Ingall immensely. There were two German gentlemen staying in the family at that time. Mr. Ingall was a gentleman of many accomplishments. In fact, he was a genius. He was a Poet, a Scientist, and a Member of the Royal Astronomical Society. He had an inventive mind. He knew Photogrophy, Drawing, Painting, Music, &c., almost to perfection. He was very simple and amiable. He had an excellent Museum of different kinds of

birds, bees,&c., and he had a huge telescope, made by himself, put up in the garden. He kindly showed some of the Planets to us. It was quite a delight to see these marvels of Nature and to admire the Greatness of the Creator of the Universe. When I went home I received a kind invitation from them to go and see them again and I was destined to cultivate their acquaintance, and later on to pass many happy months with the same Ingall family.

The month of May was perhaps the best month in the year. The Hyde Park had become quite young again. From the Middle Temple I very often came on a 'bus to the Marble Arch, and, after taking a round in the Hyde Park, went home to West Kensington on foot

A Gujrati friend of mine sometimes accompanied me a part of the way talking on moral and religious subjects. One of these evenings a Phrenologist was examining heads in the Hyde Park. I also got my h ad examined by him. At another time on my way to the Kew Gardens I had my head examined by Mr. John Phipps, a Professor of Phrenology. On the third occasion a Lady Phrenologist examined my head. By comparing the delineations of my character and capabilities given by these and other well-known Phrenologists of London with one another and with what I thought of my character myself, I was actually making progress in the Science of Phrenology, without knowing in the least that I was one day going to become a Phrenologist myself

About this time I was invited by Sir Monier-Williams to attend some Ceremony at the Indian Institute at Oxford. Sir W. Hunter delivered a speech on India on that occasion before the Grandies of Oxford and elsewhere. Many Indian Curiosities had been collected there. It was like a Museum of Indian Articles. I made the acquaintance of the Professor of Chinese there. I visited Sir Monier-Williams at his private residence in the evening and had the pleasure of going over some notebooks that I had written while in London. I had also had some philosophical talk with him on *Reincarnation* and other matters. The next morning I called upon Prof. Max Muller, but was informed that he had gone to London. I then

paid a visit to the Professor of Chinese. He was a venerable old man and was all kindness to me. Although he was taking his lunch, he kindly called me in and offered and insisted on my taking some refreshments and dainties After talking for some time with him and his son and daughter, to whom I was introduced by him, I went to see the Ladies' Colleges. Oxford at this time looked quite young and gay with green foliage, bright sunshine and fine weather. After staying there for a day or two I returned to London where I again visited Sir Monier-Williams at the aristocratic house of his son who was a Doctor. Lady Monier-Williams was extremely kind to me. There was a certain majesty about her that commanded respect and veneration. I was introduced by the learned Professor to his son and his son's wife. After some pleasant conversation with them I went home thinking of the elevating influence of good society.

About this time I made an appointment with Mrs Besant and had my doubts on several knotty religious points solved by her. She introduced me to Mr. Mead, the Sub-Editor of the Lucifer, and to Mr. Bestram Keitley, the Secretary of the Indian Section of the Theosophical Society. I had a general invitation from the Right Honourable Prof. Max-Muller to go and visit him on any day at about 5 p. m. He had engaged a house for the season in Mayfair, the most fashionable part of London. I used to go to him now and then and he generally took his Tea with me. He and Mrs Max-Muller were extremely kind to me and they introduced me to several well-known ladies and gentlemen including Mr. and Mrs. Moncure D. Conway. We had a feast of philosophical conversations and Prof. Max Muller kindly went over my note-books and made many excellent suggestions. Many of the current proverbs, maxims, &c., were jotted down by me with a view to extract truths out of them. The words of great men, including those of celebrated poets and philosophers, were also inserted in my note books. The first three or four of them were subsequently sent to India to Rao Bahadur K. P. Trivedi for perusal and suggestions.

I had almost fallen into English ways by this time. The

West End of London presented quite a picturesque sight at this time of the year. The Hyde Park looked like a bed of flowers in many places. Fashionable people used to drive through it, and on fine days it was usual to see young and old people with pretty little children walking on the footpaths. Everything was fresh and lovely. The Serpentine with Swans floating on it presented a beautiful sight. These vernal beauties had the potency, no doubt, of turning old men into young. About this time the first son was born to H. R. H. the Duke of York, the present King-Emperor. I used to read Sanskrit with Miss Muller, B. A., at her mother's house in Portland Place, W. There I had an unexpected pleasure of being introduced to Colonel Olcott, the President of the Theosophical Society. He had a commanding figure and looked like a *Mahâtmâ*. I was also introduced to a Swedish lady whom I subsequently met several times at the Blavatsky Lodge, Miss Muller kindly presented several Indian Mangoes to me which I sent to Prof. Max Muller as an Indian curiosity and he liked them very much. I used to visit the Varleys now and then. Thus, after passing three or four months in the family of Mrs. Landor in West Kensington, I went to live in apartments near the Inns of Court in the month of June 1894.

"Where you nervous when you proposed to your *wife?*" asked the sentimental person.

"No," replied Mr. Meekton; "But if I could have foreseen the next ten years I should have been."

❀ ❀ ❀

Louise: "Her husband's disease is plain *laziness*."

Julia: "What does he take for *it?*"

Luise: "*Vacations*."

❀ ❀ ❀

"I would die *for you my* darling!"

"How sweet of you! Is your life insured?"

❀ ❀ ❀

"I can't understand Jimmy and his wife falling out. She used to call him the light of her life."

"Yes, she did; but he went out too often!"

બે ઘડી ગમ્મત.

બરૂ પાણી ઉતર્યું

ચોકાસદાર કાકા—કેમ છોકરાંઓ હું બી તમારી સાથે રમવા આવું કે !

ન્હાનો ભત્રીજો— નહીં કાકાજી. તમે ના આવતા. હમે તમને સાથે રમવા દઈશું નહી. મારાં ઘરમાં કહે છે તેમ તમારું મોટાં ઢેલ જેવું પેટ અને છોલેલા બોકાના જેવું બોડકું માથું જોઈ હમને તો બાહુ ઘણું હસવું આવ્યા કરે છે.

(કાકાનું મોહું જોવા જોગ)

ખરેખર પ્રમાણિક !

મુસાફર -(હોટેલવાળાને)- જેવ, આખી રાત મારાં બુટ અહીં બહાર રહી ગયાં હતાં, પણ કોઈએ તે ચોર્યાં નથી

હોટેલવાળો— આહ, સાહેબ, તમે જો આખી રાત તમારી પૈસાથી ભરેલી ઠેલી બી મુકી રાખી હતે તો તે બી કાઈ ચોરતે નહી. હમે પ્રમાણિક છેયે, સાહેબ, તેની તમારે ફીકર કરવી નહી.

મોટી નદતલ !

લાડકી દીકરી— પપા આપ ધ્હાનો તો હવે મોટોજ કહેવાય કે ની ?

પપા— હા દીકરી.

દીકરી—અને હું પરણીને જવશ ત્યરે બી સાથેજ લઈ જવશ કેની ?

પપા —અચીનજ, દીકરા, પણ જો હવડાંથી કાંઈ આગળ બોલતી નાં નહિંતો તારા બધા મોહેલા પ્યાનો અને ચાનગીસો ફક. વગાસે

ચોકકસ સાબેતી !

"મમા, આપણી ગવરનેસ અંધારામા બી બરાબર જોઈ સકે છે, "

"તેં કેમ જાણ્યું, દીકરા ! "

"તે જેવની ગઈ કાલે રાતે હોલમાં અંધારામાં એ કાકાજીને હુસુસે કહેતી હતી કે એવણે આજે હજામત કરાવી નથી. "

માનીતો કલર !

તે—સારે શું, તું હનીમુન ગુજારવા સ્વીડન જવા માગે છે ?

તેણી —હા અલબતાં તમે નકશામાં જોવની. સ્વીડનનો કલર કેવો સરસ ગુલાબી છે. અને મને ગુલાબી રંગજ ઘણો પસંદ પડે છે.

મોટી ગુચવણ !

ન્હાનો જાલ —મમા, મમા, મારા કાનને કાંઈ મારા મોઢાં સાથે લાગે વળગે કે !

મમા —કાય વળી એ તે કેવો સવાલ !

ન્હાલો જાલ—તે જેવની તમે આયાને મ્હોડું ધોવા કહ્યું, તે એને તો સાથે મારા કાન બી ધોયા.

અકકલ કોઈના બાપની છે !

પૈસાદાર બુઢો-(દોસ્ત) અરે ભાઈ, મારી આગલી હાલત કાંઈ હાલના જેવી નહી હતી. શરૂઆતથીજ હું કાઈ મોટરમાં રાઈડ કરતો આયો નથી. મારી જીંદગીનાં પહેલ્લા દીવસો દરમ્યાનતો મને પગે ચાલવું પડ્યું હતું.

દોસ્ત —તમે ભાગ્યશાળી કહેવાઓ ત્યારે તો મેં જ્યારે મારી જીંદગીની પહેલ્લી શરૂઆત કીધી ત્યારે મને તો પહેલ્લાં ઘસડવું પડયું હતું. ચાલવાનું શીખતાં મને ઘણો લાંબો વખત લાગ્યો હતો.

તાબેદારી તે એ!

શીક્ષક —કેમ સોલી, કાલે સ્કુલમાં કેમ નહી આવ્યો!

સોલી — સાહેબ, કાલે સહવારે હું સ્કુલ તરફ આવતો હતો તેટલા મેં રસ્તાપર એક સ્ટીમરોલરને જોયું.

શીક્ષક — પછી તેથી શું થયું. એવો જુઠો બચાવ કેમ કરેછ?

સોલી — સાહેબ પછી એક સીપાઈએ આવી મને ખબાંમાથી પકડી કહ્યું કે "છોકરા આય સ્ટીમરોલરથી સંભાળ" અને તેથી સાહેબ હું આખો દીવસ ત્યાંજ ઉભો રહયો. અને તેની સંભાળ લેયા કીધી. એમાં મારો શું વાંક સાહેબ!

શીગાર કેવી હશે!

'તમે એમ તો કદી કહી શકસોજ નહી, કે આય દુન્યામાં પ્રમાણીક પણા જેવી ચીજ નથી'

"કાંય વારૂં!"

"કારણ કે થોડા દીવસની વાત પર મારેથી મારો સીગારબોક્ષ કેયે મુંકાઇ ગયો હતો. તે કોઇને મળી આવ્યો. તેણે તેમાંથી એક સીગાર અને બાકીની પાછી મોકલી. કેવો પ્રમાણીક! કે ફક્ટ એકજ સીગાર કહાડી લઇ બાકીની પાછી મોકલી."

હું ખબરદાર!

સોલી-(ઘેરવાલો ભાડું ઉઘરાવવા આવ્યા તેને) ના, મારાં બાપ ઘેરમાં નથી. તેવણતો બહાર ગીયાંછ.

ઘેરવાલો-(જે બારણા પછવાડે ભરાયલા બાપુતનાં પગ જોઇ શકતો હતો). ઠીક. કાંઇ નહી બુચા, તારાં બાપ આવે ત્યારે કહેજે કે ઘરવાલા કહી ગીયાછ કે ફરીથી તમે બહાર જાવ ત્યારે તમારા પગને બી સાથે સાથે લઇ જજો.

હેતાળુ

ખરીદદાર-મને એક ઘણુજ સરસ માતેલો મેંઢો જોઇયે છે.

ન્હાનો છોકરો-(દુકાનમાથી) મમા, આય મહરય તમને ખરીદવા આયાછ. જલ્દી આવો

રોકડું પરખાવ્યું.

બાઈ—આયા, પેલો સહવારે આવેલા તે મહરય મારે માટે પુછતો હતો કે?

આયા—નહી બાઈ- તે જેને મલવા માંગતો હતો તેના ઉંમર ચાલ સ વરસની છે એમ તેણે કહ્યું, મે ના કહયુ કે તે તમે નહી.

બાઇ. બરાબર છે. તેં એમ કહયું તેથી ખુશી થઇને હું તને આજે બપોર પછી અરધા દહાડાની રજા આપુંછ સમજી".

આયા-વારૂં બાઇ. તમારો ઉપકાર થયો બાઇ. પણ હું તમને કહેતાં ભુલી ગઇ કે મેં તેને એમહી કહયું હતું કે તમારી ઉંમર તો પચાસ વરસ છે.

બાઇ. હું એમકે, ત્યારે હું બી તુંને કહેતાં ભુલી ગઇ કે બપોરે જાય ત્યારે હવે બીજી જ આએ નવી નોકરી શોધી લેજે.

ભવિશનો વિચાર!

"મમા, પપા શું ધંધો કરેછ?"

"દીકરા, તેવણ જુદી જુદી જાતના ચાહેના નમુનાં વેચવાનો ધંધો કરે છે.

"ખરેખર?"

"હા. દીકરા."

"મમા, તમે જાણોછ કે હું મોટા થઇને શું ધંધો કરવાનો છેઉં તે?"

"નહી. તું શું કરવાનો છે દીકરા!"

"હું આઇસ ક્રીમનાં નમુનાં વેચવાનો ધંધો કરશ."

શીરીન.

સસ્તી માસિક ગ્રંથમાળા.

નીચલા લાભો મળશે.

૧ માસિકો તો ઘણાં નીકળે છે ને લાંબી ટુંકી વાર્તાઓ આવે છે પણ અધુરી વાર્તાઓનો ખ્યાલ વાંચકોને હોય છેજ.

૨ લંબાન થતાં પ્લોટ ભુલાઇ જાય છે ને કદી અધિપતિ વાર્તા અધુરે છોડે છે.

૩ અંકો અનિયમિત મળે છે ને કોઇવાર ખોહવાયલો અંક વાર્તાનું રહસ્ય ખુંચવી લે છે.

આ કારણે ઉપલો સહાસ કર્યો છે.

તમારે ફકત એક કાર્ડ લખી તમારૂ નામ નોંધાવવું પુસ્તક તઇયાર; થતાં પોસ્ટ ખરચ લીધા વિના મુળ કિંમતે તમોને વી. પી. થી રવાના થશે.

આ વાર્તાઓ બંગાળી, મરેઠી, હિન્દી ઉર્દુ વગેરેના ઉત્તમ પુસ્તકોમાંથી આવશે.

તમો નામ નોંધાવી તમારા મિત્રને જણાવશો.

સૌથી સહેલોને સસ્તો ઇલાજ.

લખો—

શેઠ નથુભાઇ ગલાલચંદ.

પોસ્ટ બેટ શંખોદ્ધાર—જીલ્લો, ઓખામંડળ કાઠીઆવાડ.

Jay

દુખીઓનો દોસ્ત.

સિા આ કાંઈ લેભાગુ ઉપાયો સમજશો નહિ મોટા અનુભવ અને ઉત્તમ વૈદક જ્ઞાનના આ રામબાણ ઉપાયોછે, એકવાર જરૂર અજમાવશો.

સફેદ કોઢ ને રગતપીત

આ હીનપરતી ભરેલી બીમારીમાં જે કમનશીબ મરદ યા ઓરત સપડાયા હોયે અને જેઓએ એ બીમારી લાઇલાજ સમજી પોતાની જીંદગી બુરામ ગયેલી સમજી હોય તેઓને હવે નવી ખુશી અને વી જીંદગીની આશા પેદા કરી આપનારી એક અદ્ભુત ચમતકારીક દવા મારી વરસોની ચકવી નીપનારી મહેનત અને ઘણુ કોશીસ અને મોટા ખરચથી કુતેહમંદ મુસકાઓ હાસીલ થાય છે જેએવા તો ચમતકારીક છે કે આની વીક બીમારીઓ કે જેને લાઇલાજ સમજી ગાય છે તેને માત્ર ત્રણ દીવસમાજ અસર કરી શકે છે અને પારથી ૨૦ દીવસમાં તો જાણે કોહોડ પઘોજ ની હોય તેવી રીતે ડાધે નાબુદ થઇ જાય છે

એજ મુજબ રક્તપીતની બીમારી પણ એટલીજ ટુંક મુદતમા સમુળગી જતી રહે છે પછી તે ગમે તેટલી પુરાણી અને ગમે તેટલી હદે કાય નહીં પુગી ગઇ હોય—

વળી એ દવાની ખુબી એવી છે કે તે લગાવવામાં યા ખાવામાં કશીપન્ન રીતની અડચણ યા કાકુટ જેવુ નથી માત્ર એકથી ૨ ટીપ ખાવાની અને એટલાજ ટીપા રોજ ડાઘે ઉપર લગાડવાની છે તેમજ વળી કાંઇ કરીપરેજ રહેવા જેવુ પણ નથી

એ દવાઓ એટલી બધી તો અકસીર અને ખાત્રી પુરવાર છે કે દવાઓની કીમતનો એક ભાગ શરૂ થઇ જવાનો બાબ બીમાર સારો થઇ રહી બેધને માટે તૈયાર છીએ મહેરબાની કરી એવાં બીમારોએ નીચલે સરનામે પોતાની બીમારીનો પુરતી વિગત ઉપર કેટલા વખતની બીમારી છે, કેણુ કોણના ઇલાજ કીધા છે. તે સરવ વીગત લખી જણાવવી કોહોડનાં બીમારે ડાધ કયા ના છે અને કેટલા કેટલા મોહટા છે તે જરૂર લખવા તૈયર ઉપરાંત નીચલી અકસીર દવાઓ દ લખમાં કબુક થઇ છે—માત્ર એકજ વખત મ ગાવીને ખાત્રી કરશો તો માલમ પડશે એ દવાઓ ખાલી બને તીહારી નથી પણ ખરેખરી ફાયદા કારક એકેનેક અકસીર દવાઓ છે અને એની કીમતની એકેએક પાઇ પાઇ વસુલ કરી આપનારી છે—

રોગને ઇતેખાબ—આ એક અકસીર તેલ છે એ તેલ ની માલીસથી પેરાલેસીસ જેવી વીકટ બીમારી થોડાજ દીવસમા નાબુદ થઇ જાય છે.

એજ તેલથી ગમે તેવુ કોનીક રુમેટીઝમાં પણ જડમુળથી જતુ રહે છે કીમત શીશી(૧)ના રૂ. ૧૫.

સુરમો—નબ॰ ૧)—આ સુરમો ગમ તેવુ જુનુ અને સખત જાળુ જાળુ-ફુલુ થોડાજ દીવસમાં પીને ઇનગાને નવી રોશની અને નવી જીંદગી બક્ષે છે—કીમત ૧) તોલાની શીશીના ૧

સુરમો નબર ૨) આ સુરમાથી રાત આંધળાપણુ માત્ર ૮) દીવસમાં દુર થઇ જાય છે, અને કદી પણ થતુ નથી—કીમત શીશીનાં રૂ. ૫

સુરમો નબર ૩) આ સુરમો હરેક મોસમને હમેશનો ઉપયોગી છે એનાથી આંખની બીનાઇ છે—કીમત શીશીના રૂ ૨

સુરમો નબર ૪—આ સુરમો પણ નબર ૩) ના જેવોજ છે પણ એની કીમતમ ભીમારીર છે કે જેથી હરકશ અને નાશક એનો ઉ

પીત્ર કરી ફાયદો ઉઠાવી શકે—કીંમત શીશીનો રૂ. ૧

રોગને ખાસ—આ તેલ માથાની ઉંદરીને સ-દંતર દુર કરી નાંખે છે. અને ઉંદરીના ડાઘ પડવા દેતું નથી. એ ઉપરાંત ખુલ્લા ફુંનસી વીગેરે ઉપર બહુજ અકસીર છે. કીંમત ૫) તોલાની શીશીનાં રૂ. ૧ા)

રોગને ખરાબ માવો—આ તેલ માથાને 'બહુજ ઠંડક આપનાર' યા ભેજાને કુવત બક્ષનારૂ છે; એનાથી જે માણસ બરાબર ઊંઘ નહિ આ-વતી હોય તેને ઊંઘ આ.રે છે, અને માથાનો ભારો પણ દુર કરે છે—કીંમત શીશીના રૂ. ૨)

રોગને બાવા ચીર—આ તેલ હરસ મસા રાટે બહુજ અકસીર છે; એ તેલથી એ બીમારને તરતજ રાહત અને આરામ મળે છે કીમત શીશી ૧ ળા રૂ. ૨)

સફુફ નવરત્ન—આ પાવડરથી બુખાર દુર થાય છે. ખાંસીને ફાયદો કરે છે. કબજીઆત દુર કરે છે. લોહી સુધારે છે. ભુખ વધારે છે. પેટમાં થતો કરમ બહાર કાઢે . બચ્ચાં જુવાન અને ઉમરે પુગેલા સર્વે મરદ એ ને માટે ફાયદામંદ છે. કીમત દશ તોલની દાબડીનો. ૧]

સફુફ અકશાર ઉલ-દાઘ—આ એક પા-ઉડર છે. અને તે માત્ર-પાણીમાં મેળવાને ગમે તેવી દરાજ પછી તે જુનિ યા નવી હોય કાળી ય

લાલ હોય તેને માત્ર ચાર દીવસમાં ઉખેડી કાઢી દરદીને તુરતજ રાહત અને આરામ બક્ષ છે કી. ૧ નાં રૂ. ળા

હુબ્બે અકશીર ઉલહાઝમાં—આ ગો-ળીઓ ખોરાક હજમ કરવા માટે–પાચન શકતી વ-ધારવા માટે–ભુખ વધારવા માટે બહુજ અકસીર છે. કીમત ૪૦ ગોળીઓની શીશીનો–રૂ. ળા)

પારાની ગોળીઓ—પારાની ગોળીઓ બ-નવી એક માંજેજા સમાન છે અને તદન એ વા પા-રાની ગોળીઓ આજ સુધી બનવા પામી ન .ી. ઈ-શ્વરની કુદરત ન્યારી ઝાડપાનમાં કીરતારે મોટી ખાયસ્ત રાખી છે તે બુટીઓનાં પ્રતાપથી આ કમતરી ને એકલા પારાની ગોળીઓ બનાવવામાં ફતેહ મેળવી છે. એ ગોળીઓ કેવી ઉપયોગી અને કેટલી કીમતી છે. તે તો જગજાહેર છે એટલે તેનુ તુલેતર્વાલ બ્યાંન કરવાની કાંમ જરૂરાત નથી. મા એકજ ગોલી મંગાવો જે તમને અને તમારા કુટુંબીઓને હમેશ કામ આવશે અને ખુદ ખાત્રી કરી લ્યો

કીંમત ગોલીના રૂ. ૧૦)

એનીમલ હેર માળા

રૂપી દવા છે, જે ઢો-રનાં કુલ જાનવરો માટે છે.

ગાય, બળદ, ભેંસ કુતરાં બા..

નવરને ખુજલી થઇ ગેય જખમ ... ચુનંદા

ડી પતી હોય યા ચામડીનો એવાજ બા..

થયા હોય તો આ તેલથી માત્ર ૪) દીવસમાંજ ...

દો થાય છે ખુજલી વીગેરે નાબુદ થઇ ઉડી ગ-

યેલા બાલો પાછા આવે છે. કીંમત બાટલી ૧) નો રૂ. ૧

હોરસ કન્ડીશંન પાવડર—આ દેશી મ-નારટનો ઘોડાઓ માટે મસાલો છે–એ મસાલાથી ઘોડાને ભુખમાં વધારો થાય છે–પાણી બરાબર પીએ છે–પેટ આવતાં હોય તો તે બંધ થાય છે—અગર કબજીયાત હોય તો તે દુર થાય છે અને ઘોડાનું બદન ખુશી તૈયાર થાય છે—

કીંમત ૧ રતલી ડાબડાનો રૂ. ળાા

એ ઉપરાંત દરેક જાતનાં હર કીંમતનાં દેશી અત્તરો–સુગંધી તેલો પણ હર વખત સ્ટોકમાં તૈયાર રહે છે. એક વખત મંગાવવાથી માલ અને કીંમતનો ખાત્રી થશે.

દરેક જાતના મુરબ્બાઓ ચણીઓ જાત જાતનાં તઇયાર છે–બહુજ કીફાયત ભાવ અને ઉચા માલની ખાત્રી આપવામાં આવે છે—

દરેક કીસમના બીમારો પોતાનો હાલ હમારા પર લખશે તો તેઓ માટે ઘટતીજ દવાઓ તજવીજ કરાવી હમો પોતે પુરતી વિગત અને સમજ સાથ મોકલી આપીશું—

ગરીબ માણસો પાસે હમારી દવાઓની કીમતમાં ખાસ છુટથી કામ લઇશું—

વેપારીઓ અને જથ્થાબંધ માલ મંગાવનારને સારૂં ડીસકાંઊંટ આપશું.

મોહટાં શેહેરમાં હમારી દવાઓ માટે વરકી એજંન્ટોની જરૂરત છે–

કાગજપત્ર નીચલે સરનામે કરવો:—

એમ. ડી. બલસારા.

મેનેજીંગ પ્રોપ્રાયટર

એમ. ડી. બલસારા એન્ડ કું.

નંબર ૨૧૨ બાઝાર સીરકીવાલા—દીલ્હી

ટલીગ્રાફીક એડ્રેસ 'ચુનાની':—દીલ્હી.